

РОМАН КІСЬ

КВАДРИГА:

невипадкові думки з Високого Верху

побіч рудого метелика

УДК 130.2+821.161.2-1
ББК 87.667.1+84(4УКР) 6-5
К 44

Кісь Р. Квадрига. Невипадкові думки з Високого Верху (філософський щоденник). Побіч рудого метелика (збірка поезій). – Львів: Літопис, 2009. – 566 с.

Книжка відомого культуролога і філософа Р. Кіся геть про усе – про незбагненно-метафізичне і буденне; універсальне і локальне; про народження смислів і про смислові конфігурації і водночас – про суб'єктивну спонтанність та свободу кожного окремішнього індивіда. Сусідство філософії, вільної рефлексії та саморефлексії, Слова-Логоса та Поезії втілене в другій частині книги – збірці верлібрів із терпкими, щемкими, тремкими ліро-філософськими інтонаціями.

Редактор
Анна-Марія ВОЛОСАЦЬКА

Автор висловлює сердечну подяку
членам Церкви “НОВЕ ЖИТТЯ” у Києві і зокрема
єпископові Анатолію (Калюжному)
за значну фінансову підтримку цієї книжки
і бажає усій церковній громаді
щонайрясніших благословінь.

ISBN 978-966-7007-89-8

© Роман Кісь, 2009
© Літопис, 2009
© Андрій Кісь, проєкт обкладинки, 2009

Зміст

НЕВИПАДКОВІ ДУМКИ З ВИСОКОГО ВЕРХУ (філософський щоденник)	7
ПОБІЧ РУДОГО МЕТЕЛИКА (збірка поезій)	447
Ігор Калинець “Про нову збірку Романа Кіся”	563

Маленькій дівчинці з Галицького Підгір'я,
яка швиденько роз-в'язувала рівняння з
чотирьома невідомими,
Марисі Міці
присвячую цю сьому свою книжку

Роман Кісь

*“This is my letter to the world
That never wrote to me”*
Emily Dickinson

“Following Him I climb up the mountain”
(From “Tommy”, the first rock-opera
by “The Who”)

невипадкові думки з Високого Верху
(філософський щоденник)

Високий Верх, 22 січня 1999 року. Криза культури, яко криза віри в цінності культури. Яко втрата значущості знаків. Утрата знаком свого властивого означуваного¹... Втрата, врешті-решт, самим текстотворцем (та тим, хто сприймає тексти і вже починає жити поміж текстами та всередині тексту: тексту медійного, тексту втисненого в лещата дискурсивної тематизації та наперед-визначеності повсякденних балачок) самого отого чутливого нерва злуки, нерва животрепетної сув'язі (уже надірваного нерва!) зі самим онтичним нутром буттювання людини... Це сталося (і стається) там, де форми життя (як їх розуміє пізній Вітгенштайн) вже не є частиною самого Життя (життя, яко подолання, яко Дії, – навіть, якщо ця дія – мовленнєвий акт, а не тільки труд, творче діяння, або Вчинок). Мас-медійні та мас-культурні сурогати життєформ лише імітують-мімікують “життєве середовище”... Самі Життєві процеси (життя, яко життєтворення, яко вибір і дія) мовби відсуваються поза тоненьку (але непрозору!) ширму симулякрів... Симулякри, які начебто і “приховують” щось там, – якийсь там сенс; але ж насправді сенс цього приховування тільки у тім, що “поза собою” (поза грайливою імітацією смислової гри, поза грайливим пере-переморгуванням криптознаків) вони приховують безсенсовність... Приховують порожнечу... Десигнація порожнечі... Забави із криптознаками² (на віртуалізованих, аж геть віртуалізованих мультимедійних полях) замість гри дійсних життєвих форм із дійсними (такими, що вкорінені у повсякденне контактування, в живі безпосередні стосунки, вкорінені у смислові мережі, що ними розмережані та помережані дійсні потоки переживань, вкорінені у дійсну драму самого життя) життєвими формами... Адже саме тут завжди варта шукати момент творчого (і перетворювального) напруження (у тім числі – і змінювання самого себе та перемін у собі), а не в калейдоскопічно-пасивізованому ре-продукуванні ре-продукованого... Тут – у

дійсним житті (у життєдіянні та в переживанні дії) завжди є і живі сприймання, – сприймання, що, як любив казати Мерло-Понті, “населені розумом”. А я би додав ще: живе сприймання, як не просто “ковзання поглядом” по поверхні речей та облич, чи то, скажімо, рекламних колористичних плям, а завжди, – вихід нашого досвіду (у тім числі й емоційного досвіду) назустріч тому, що сприймаємо, – моментальна реорганізація та “реконструкція” того, що сприймається... До-уявлювання, до-будова, “зважування” на “вазі” особово-співвідносної значущості... Тут є момент “розпаковування” смислів, внутрішнє зусилля відкрити невиявлене, неявлене, приховане, а не лише сам процес бездумного потопання в потоках миттєвих імпресій та багатобарвності, яка насправді є лише вгрузанням-встряганням у голе рекомбінування певного набору давно вже “готових” матричних можливостей та схем (у тім числі схем-правил шаблонізації та “підрегулювання” самої людської свідомості), – самих способів її “зваблювання” у це атрактивно-ілюзійністське “багатоманіття”... Натомість тут – у самому життєвому середовищі, у дійсному перебігові життєформ, що посідають принаймні якийсь ситуативний (хай і миттєвий!) смисл – завжди є (принаймні напівусвідомлюваний) горизонт сподівань, а не безоглядна зануреність у строкате та галасливе тут-і-тепер. У тут-і-тепер поп-концерту на площі перед Оперним театром, у тут-і-тепер телевізійного ток-шоу, у споживання, споживання, споживання... У споживання людей (наприклад, “класних тьолок”). У споживання уречевлених симулякрів “людини” (наприклад, на яскравих постерах вулично-крамничної реклами, вибудованої за формулою “баба + товар”, як-от на кольоровому постері “Руслана і Львівське пиво”... Адже дійсні форми життя (а не декорації та симулякри життєвого середовища), – це водночас і модуси дієвої залученості живої людини у ці форми життя...

22 січня 1999 року, біля Писаної Крилиці (Високий Верх). Дійсні форми життя – це усе розмаїття дискурсивних практик (у тім числі візуальних та музичних) не лише яко технік кодування та декодування, номінації, означування, повідомлення, репрезентації і маніфестації думок та емоційних станів, а

насамперед яко способів інтерпсихічної та інтергрупової взаємодії живих суб'єктів. Суб'єктів, які бажають і жадають чогось; колабують один із одним у певних процесах життєдіяльності; намагаються витлумачити щось задля розуміння та порозуміння, вирозуміння, переконування, спонукання до певних рішень тощо; конфліктують і сваряться, благають і плачуть, сподіваються на щось і унапрямують самі себе у формуванні своїх життєвих і суспільних проєктів; щось непохитно обстоюють, або ж навіть і чогось зрікаються; жартують чи то кепкують, або ж іронізують самі над собою; жадають співчуття і співчування, або ж ще щонайменше бажають зустрічі (невідступно думають про цю зустріч, линуть до неї); чи то прагнуть комунікативного тут-і-тепер визнання через таку звичайну оту співпричетність до спільного мовленнево-діялогічного акту (акту, що його саме з огляду на це ладні поділяти і продовжувати в інтерпсихічному полі спілкування обидва – чи то більше – контрагенти комунікації); чи то просто, врешті-решт, занурюються у певні спільні форми гедоністичного – у тім числі еротизованого – провадження дозвілля, просто хочуть одне одного, просто хочуть задоволення (у тім числі естетичної насолоди, чи то радості-втіхи, чи то почуття Повноти свого бування і на-бування у цій – ось цій! – рясноті діялогічного розкошування та комунікативної спів-дії... тощо). Або ж ледь-ледь (і миттєво) торкаються двома пальцями жіночого плеча (із почуттям напливання бентежно-радісної ніжності і – водночас – із бажанням – явним або ж прихованим – видобути для самого себе, для власної сатисфакції цю порцію ніжності (ніжності-упокорености) із отієї опуклости жіночого плеча (плеча, що не “пручається” – не “замикається” щодо такого очікувано-бажаного “обміну” комунікативною дією, а наче “лине навстріч” в обопільності цієї зустрічі “ніжностей”³)... Або ж мовчать укупі. А це теж глибинна діялогічна дія (ба, навіть, радше і спів-дія: німотна – але ж не німа, бо ж сповнена вчування у сенси! – інтер-інтра-психічна співдіяльність блаженної співприсутности, а – можливо – і відчування – невимовне відчування – Присутности Великого Свідка, що наповнює Верховними смислами духовний простір безмовного діялогізму...). І вербальні, і паралінгвальні, і ситуативно-діяльнісні, і

характерологічно-персональні, і інтер- та інтрапсихічні аспекти діалогізму в єдності, взаємоопосередкованості та динаміці – це завжди поведінково-діяльнісні, перформативні та перлокутивні ефекти, а не лише семіоза і не лише семіотика спілкування, – навіть якщо йдеться про дійсну прагматику знака...⁴ Це жива співдія людей, а не споживання-ковтання-інструментальне насолоджування... Не бездумне потопання нашого єства у неперервних ілюзорних потоках симулякрійного візуалізму телеспоглядання, що вже від імени Super Ego, а не зі самого нашого нутрянного Id (ото дивовижна пере-становка і під-становка!!!) цілоденно волає до тебе, через тебе і вже наче зі самого тебе: Насолоджуйся! Насолоджуйся! Забавляйся аж до смерти!!! Це те, чим уже нашпигована свідомість і уява (інтроєктоване, втиснене, наче в гумову рукавичку, у свідомість та уяву), а не те, що йде зі самого нутра людини, не дійсна потреба (яка є вже навіть і у звірят) втішатися-бавитися навзаєм. Зрештою, люди люблять бавитися, – особливо, коли забава вже бавиться ними... Особливо, коли неперервна вервечка забав і забавляння змотується у клубок і замотує людину в пожадання лише “атривацца в крутих барах”, “прікаливацца” і “тарчать”, чи то відтак випробовувати (чи то пак “обкатувати”) стару і нову “техніку” на полігонах-сексодромах ліжок-ліжечок-розкладачок..., чи й то на запізнілих офісних столах...

Мені здається, що така підміна Життя (яко руху та само-розвитку життеформ, що актуалізують і зреалізуюють зрештою глибинно-універсальні прагнення та інтенції людини до контактування, до цілеспрямованої дії Задля Чогось, до спів-дії, до розгортання життєдіяльності не просто поруч-із-кимось, а для-когось і в ім'я чи заради чогось тощо) різного роду імітацією та мімікрією творчої активності – аж до калейдоскопічно-симулякрійного переморгування безреференційних образів і недо-знаків – (дійсно здібні літератори імітують літературність, підмінюючи цю останню вправним добротним “письмом”); філософи імітують філософську діяльність, авторитетні, високочолі та просвітлені церковники імітують релігійність, яку часто таки усвідомлюють як підробку – чи то вербальну, чи то обрядовірну – “живого” єднання із Богом; художники імітують

власні “постмодерністські” бзіки, яких насправді немає, або ж вони вимучені-видушені із “нутра”, як олійна фарба із тюбика, чи то просто змавповані з якоїсь журнальної репродукції якогось там інсталювання тридцятилітньої давности тощо) є наслідком постмодерної ситуації. Йдеться насамперед про той аспект цієї останньої, коли криза (чи навіть і крах) Великих Суспільних Проектів (проектів, що завбачували Цілеспрямовану Організацію Соціуму, Політикуму та самі процеси людського повсякдення і навіть Організацію – унапрямування самого Мислення) чомусь ототожені були (усе ще в рамках інерційних кавзально-детерміністського “позитивного” та “історичного” дискурсів) із неспроможністю, мовляв, самого окремішнього індивіда культивувати людяність, перфекціонізм і напружено шукати (і знаходити!) дійсно Високі Істини. Ці останні (як також і вертикальну аксіологічну вісь/осі) інтелектуали, що були “занурені” у постмодерну ситуацію – навіть і не конче постмодерністи! – так само хибно чомусь ототожили або ж із недієздатними вже “серйозними” гранднاراتивами, або ж із таким – усе ще в лещатах того ж таки лінійно-плаского просвітницького і гіперідеологічного мислення – різновидом таких гранднاراتивів, яко завжди “закуці” та завжди “конструйовані”, – а відтак і фантазматичні, – ідеології). Парадокс Ідеологічного (в рамках того ж таки “всеосяжного” генералізування!) сприймання-потракткування самих ідеологій та певних суспільно-цивілізаційних стратегем засвідчив лише те, що іронічно-скептична (а часто й цинічна) постмодерна думка так і “не продерлася” все ще крізь “хащі” дотеперішньої інтелектуальної традиції, – не продерлася до самого “ядра” питання – до засадничого релятивізму завжди не-раціонального (навіть у математиків чи то у логіків) людського мислення-переживання. Того людського мислення-переживання, яке ніколи (навіть у самого Гегеля чи то Канта) не було “чистим” рухом категорій, концептів та когнітивно-концептуальних схем та певних переструктурувань епістемної парадигматики тощо), а завжди (у постмодерністів сьогодні – теж!) “мерехкотінням” – грою смислових агломератів і багатопланових, і багатоплинних (безконечномірних!) смислових (саме смислових!) реляцій (реляцій теж

повсякчас лабільних, рухливо-“грайливих”, рухливо-мінливих, полівалентних, – незалежно навіть від самих мислителів, “ідеологів”, творців...). Навіть у постмодерну добу властиві (“чисті”) постмодерністи усе ще не годні самі звільнитися від того куцого панлогіцизму, що на нього уповали і середньовічні схоласти, і “вірне” їм у цьому плані всіляке картезіанство та гегельянство..., – зі суперпостмодерністом Славоєм Жижеком включно!). Цілком слухна розчарованість у панлогіцизмі “компенсується” (чи то навіть і “гіперкомпенсується”) іронією на згариську та на уламках напівправд (хоча іноді ця іронія сягає самого “днища” зрезигнованости, “втомлености” духу, дурного пересмішництва, ба, навіть, і всеруйнівного цинізму...).

Високий Верх, 23 січня 1999 року. Криза культури, яко перетворення знака на “слід”, на недо-знак, на симулякр... У безконечно взаємовідображуваному лабіринті дзеркал, у танці тіней, у безконечних реплікаціях та рецитаціях фантазматичних та імажинативних конструктів та у давно вже “готовому” шаблонізованому репертуарі узвичаєних форм мовомислення намагаються приховувати не загадкове Щось, а лише приховати той цілковитий вакуум (вакуум смислу), де навіть і потенційно відсутнє, бодай, навіть і віртуальне щось... Де вже немає не лише кореференційних підпор для смислових мереж (усього того, що переживається, яко речі, яко цінності, яко події, яко стосунки людські...), але немає вже навіть і милиць чи то костурів (символів, образів-етнойдем, – образів, що внутрішньо переживаються, яко “свої”, яко “рідні”), ба, немає вже навіть живих уявлень, яко діяльності уявляння, а не лише пасивного інтроєктування готових квазіімажинативних схем із “чебурашками”, “мікі-мавсами”, або ж, скажімо, гранично сексуалізованими принцесами-воїнами зі світу кінофентезі чи то там, скажімо, “трансформерами”... Транс-формерами, що трансформують саму живу уяву в мертве вмістилище-коробочку для “впаковування” масово розпродукованих квазіобразів... Криза культури як збайдужіння до понадцінностей. Як десакралізація понадцінностей... Їхне цілковите знецінювання, – аж до девальоризації ваги самого Слова, його змізерніння до слівця-базікання,

слівця-блазнювання, слівця-паяцування і видурнювання, слова-субверсії, слова спаплюжування всього святого (слова не проти святости, а слова-без-святости, без уявлення про можливість святости...); слівця аж геть збриколаженого, слівця-пастіша, що лише ледь-ледь прикриває порожню площинку, як позаклеювані папірцями діри у стінах кімнати. Змізерніння до вербалій (безсило-хирлявих, порожніх, “несмачних”, – тому їх і намагаються гарячково “присмачити” манією безперервно “прікаливацца” і бодай цим “розрухати” власну сірятину плаского мовомислення, що у ньому захрясли...), до простих повідомлянь, або до щонайбрудніших лайок, які уже настільки узвичаєні, – висловлювані трохи не щомиті і заледве не щокрокку – буденні... – що, зрештою, майже ніким уже не сприймаються jako “брудні”..., – вони теж лише звичайні вербалії, а не якась там експресивна екскламація, інвектива, евокація, чи тим паче уже не вчинок-перформатив... Усе стало сіренько-однорідним і безвиразним, – навіть і лайки... Зрештою, кількісно (поки що, на щастя, здається лише кількісно) цілковито домінує фалологоцентричне (просякнуте асоціатами очікуваної ерекції, ординарного коїтуса та передчування оргазму) дешево-рекламове та майже тотожне йому дешево-політичне слово-“замануха” та слово-зваблювання-обіцяння... Йдеться про всіляке “злягання”-єднання (у тім числі про заклики приєднуватися-до..., аффілюватися з кимось, вливатися-“злучатися” у якусь абсолютно привілейовану та екстраординарну групу споживачів того то й того то... (чи то куріння якихось нових суперцигарок, чи то прихильників якогось нового “провідника” чи то “гуру”, що їх, властиво, теж пропонують, jako супертовар, що запакований у якусь мерехкотливо-атракційну суперзнаковість, у фальшиву “новизну”, чи то просто в дешеву ексцентричність замість правдивої оригінальності...).

Високий Верх, 25 січня 1999 року. Криза культури, jako десемантизація і “вивітрювання” смислів. Jako оніміння самої спроможности духовно і душевно артикулювати смисли... Як змішування високого і низького через брак тих, котрі ладні і вміють поціновувати високе й шляхетне... Через брак тих, які

здатні виокремлювати дійсну подієвість подій у спосіб такої пунктуаційності подій, де ваги правдивої події набуває жива думка, думка здійснювана та втілювана в креативності імпульсів та “силових ліній” поля нової думки, – думки, якої події... Не слівця-інсталяції, що інстальоване в уже відінстальоване (в якесь, скажімо, звичне уже видурнювання-виглуплювання, або й, радше, вже – в імітацію цього виглуплювання, через банальний брак дійсно Нової Думки і ховання голови у пісок інсталяцій (на кшталт страуса), – ховання від самого себе, – від жаху самовтрати, – через брак смислових обривів, що варта було б до них линути-прямувати... Через брак хоча б якоїсь незначної сенсогенерувальної потуги, аби окреслити ці нові обриви двома-трьома новими смисловими рисочками-реляціями... Через брак тих, що мають шляхетний дух і здатні ошляхетнювати (як це дуже точно зазначив Мирослав Маринович) принаймні найближче своє довкілля... Криза культури, як соціокультурна маргіналізація самих носіїв культури, як розріджування їх креативності та самої їх внутрішньої потреби в культурі у цих дифузних поміжпросторах внутрішньої невизначеності та амбівалентності соціокультурних маргіналів... У цих поміжпросторах між-цивілізаційної турбулентності усіляких євразій і азій, “правдивих” європ і “збочених” ісламістів, “універсальних” мондеалістів-глобалізаторів і таких мовляв “вужьколобих” та “нафталінних” націоналістів-ексклюзивістів... Ця нова Доба повсякчасного “випадання” усіх змаргіналізованих (“недо-справжніх”) – маргіналів цивілізаційних, етномаргіналів, маргіналів політичного життя із дійсних горизонтів живої культури... Культури, що чинить нас здатними до спів-сенсоутворювання... Культури, що вибудовує (вибудовує не тільки довкола нас, але й усередині нас) той динамічний світ смислів (світ наділений смислами, світ гри смислів, світ можливості повсякчасного виходу поза “готові” смислові констеляції...), який, будучи упорядкованим (і таким, що есенційно посідає потенцію формотворення та оформленості³), допомагає і нам упорядковувати власне своє життя, оформляти і формувати свої бажання, власні воління, переживання й думки... У їх цілості та неподільності, у їх відносній узгодженості (навіть, якщо

ця узгодженість є напружено-динамічним протиборством...). Адже і сам світ сенсів, яко цілковита неподільність (нерозчленовність) людського досвіду (і особистісного, і групового), переживань, реакцій, хотінь і спонукань, думок і ментальних ходів думки, інтенцій та ціннісних орієнтацій, фонових знань і невідрефлексованих фрейм-структур дає нам можливість (цей інтегральний та відносно когерентний внутрішньо смисловий і смислоносний світ, – принаймні у межах цієї чи тієї смислової мережі) ставати внутрішньо ціліснішими та усучільненішими (і на рівні особи, і на рівні груп спілкувальників, і на рівні тієї етносоціальної спільноти-суспільства, які у нас – в Україні – ще лише на самих початках свого самостановлення...). На цім шляху (шляху дієвого самостановлення) – і яко нації, і яко української людини – хронічний уже наш суспільний недуг за давненої етнозмаргіналізованості (змаргіналізованості з усією її амбівалентністю, двоїстістю, внутрішньою “пошматованістю”, культурною невиразністю та безвиразністю, хаотизованістю та монструозною гібридизованістю смислових “систем”...). Тих (начебто засадничо нових) соціокультурних “систем” (а насправді – несусвітньо-дикої мішанини...), де на купу поскидувано геть усе – і альон свіридових, і альон вінницьких, і блестящих, і перепереклонованих капучіно і сфальшовану “національну” ідею, що подекуди “підкучерявлена” у начебто-нібито (знов і знов симулякри!) українським “Життя, як воно є” із п’янькими, задрипанними і знеспіднеченими юлями “татушками”... Ще й до цього, – і “на захист голубих”, і радісно-сяйливе самозапаморочення помаранчевих, і збандитизованих капіталістів і таких людяних та гречних бандитів робін-гудів, і... і безумовно вартих журнально-газетних розворотів та солоденько-попсово-баладних відеокліпів лесбіянок⁶, і “державницьку” реторику паразитарного бюрократизму і “гуляй-душа-без-кунтуша” наших екстремних постмодерністів, що ладні бути нині ще більшими роялістами, аніж сам король... І... і абсолютну закоханість у хвацьких ковбоїв – разом з їх просмердженими джинсяками та настирливо пропонованими геть усім – аж до втовкмачуваннями отими рекламними – геть на увесь телеекран і на увесь бір-борд – шпорами (шпорами для “підшпорювання”-підганання

до споживацького стойла аж геть схудоблюваного потенційного споживача – шпорами теж вочевидь ковбоївськими...) – цигарок “Marlboro”⁷. Усе це сьогодні (власне через невиробленість самости та своякості⁸) катастрофічно гальмує (просто-таки блокує) таке наше становлення, яко новоукраїнської цілісності, яко відносно внутрішньо цілісної української людини, яко людей, що живуть “всередині” близьких смислових координат. Власне це, саме це (двоїстість та роздвоєність етномаргінала, що вічно “осцилює” у проміжку поміж двома соціокультурними світами і уже не сприймається жодним із них за свого дійсно повноцінного і правдивого співучасника...) є одночасно втратою індивідом певних устійнених (і попередньо добре викшталтованих) способів і каналів залученості у культуру..., – втратою самої внутрішньої культури структурованих потреб у культурі... Змаргіналізованість носіїв культури (а вони вже не здатні генерувати тих зустрічних імпульсів повнокровної співучасті у культурі, які би додатково стимулювали – у спосіб зворотного зв’язку – і самих отих активніших творців культурних вартощів та достатню дієвість цих новоукраїнських творців – політиків, учених, винахідників, філософів, теологів, мистців, усіляких організаторів, менеджерів та продюсерів тощо) у культурнім житті та в динамічних колообігах культури...) є поступовою втратою ними (соціокультурними етномаргіналами) співпричетності до спів-творення у культурі (на рівні рецепції та пере-перетлумачування артефактів)... Ба – до того ж – самі етномаргінали (а в нас – це понад двадцять мільйонів “хохлів” і “хохлушок”) створюють дійсні тромби в “артеріяльній системі” рідно-культурних колообігів... Вони не просто випадають із власне українського культурного поля і водночас (на рівні закону великих чисел катастрофічно розріджують це поле, роблять його нежиттєздатним і кволим щодо зовнішньоцивілізаційних євразійських збурень та інформаційних інвазій...). Етномаргінали просто заблоковують самі культурні колообіги: це головна причина того, чому в багатомільйонній Україні немає жодного українського яскравого журналу-тижневика⁹; чому в Україні немає досі жодного власне українського так званого глянцевого журналу, чому така хирлява і недорозвинена україн-

ська популярна і масова культура (а без – “низького” – нагадую – не буває “високого”!); чому ще навіть і не зароджується українська відеоіндустрія на своїй українофонній основі; чому не витворилося до цього часу українське продюсерство (не лише, яко інституційність, але і як напружена життєдіяльність щодо “пропихання” українського продукту до свого можливого споживача... Усе це (і багато що іншого) потребує не просто великої, але й культурно “компактної” і внутрішньо культурно когерентної аудиторії, – потребує власне українського – відносно усущільненого та цілісного – новоурбаністичного лінгвокультурного комунікативного середовища, а не недолугого етномаргінала-конформіста з його нікчемною вічною “аглядкай па старанам” та бажанням за всяку ціну не пошитися у дурні... (цебто нічим вже не нагадувати про своє українство, що тотожне у міській масовій opinіo селюцтвові та “рагульству” і догодити – кров із носа та за всяку ціну – експектаціям з боку цього довкілля...) і приподобитися, врешті-решт, до панівних (і – відповідно – “наиболее предпочтительных”) взірців комунікативної поведінки.

Високий Верх, 26 січня 1999 року. Етномаргінали перестають бути Обличчям Культури (жестом культури, живим виявом культури) власне тому, що у фатальний спосіб (кожен із них зокрема) втрачають виразність і повноту смислоносності Особового свого Обличчя (це останнє стає застиглою теракотовою маскою, а очі – “шкляними”...). Етномаргінал перестає виражати (повідомляти, засвідчувати...) своїм обличчям навіть і те, що є самим нутром нашої культури – певні коваріації способів і форм, “ходів” і конвенцій “нормального” (нормального для наших культурно-ситуативних контекстів, для наших поведінкових паттернів, для самого депозитарію нашого чуттєвого досвіду, що його ми поділяємо саме у цій культурі) завжди властивого українцям власного емоційного реагування... Духова і душевна “вилинялість” (“вибляклість”) обличчя етномаргінала – це не лише наслідок його неминучої знеособленості (на тлі сліпої зорієнтованості “как другие” та внутрішньої звички безперестанного “озирання навсебіч”...),

але й насамперед того, що внутрішні смисли національного в етномаргінала безнадійно вже майже “вивітрилися”... А обличчя може виражати смисли лише того, що приховане “behind – як співається у популярній пісні – blue eyes”... Натомість безвиразне обличчя (чи то обличчя зі застиглою гримасою розкультуреності та духовної знекоріненості) несе лише на собі маску внутрішнього “спорожніння” думки, почування і спонування... “Behind blue eyes” – отам, на жаль, – вже лишень сама зяюча пуста психокультурної здеіндивідуалізованості... Не може бути сяйливим і променистим обличчя там, де внутрішнє сонце українськості (яко Нашого–твого–мого чуттєво-смислового та душевно-духового Досвіду) в самому Осерді людському пригасло уже чи то аж геть уже сколапсувало до стану “червоного карлика” (тієї змізернілої зірки, що ось-ось уже може бути “засмоктана” і “проковтнута” отією “чорною дірою” цілковитої зденаціоналізованості, повної розукраїненості...). Там, де уже вивітрилося Рідне Слово, – там уже не може бути і смислової Нескінченності Слова... Там залишається лише сама пласка застигла поверхня, – поверхня, яка “випроваджує назовні” – екстерналізує – тільки один смисл – відсутність живого сенсоутворювання. Там немає уже ані метафізики обличчя, ані метафізики Слова... Обличчя перетворюється на “харю” (“туші світ!!!”), а Слово – на звиклий та узвичаєний матюк..., або ж – ідіотське “прікаливань”... Сенсоутворювання в тому “місці” (на самім людським обличчі), що було колись (такі ж такі було!) місцем “зустрічі” земного і “небесного” – повсякдення із променистим (мінливим, сяйливим, проникним аж до самих глибин єства) Сонцем Національної Правди – Світом Своїх Смислів... Кожне сяйливе обличчя (обличчя у сяйві свого Слова) є Абсолютним Початком (сказати б, нульовою точкою) Націокультурного Простору... Воно не лише “випромінює” смисли, – тут (саме тут!) просто Народжується це наше дивовижне Випромінювання... Мене страшенно вразила була надзвичайно глибока думка Жака Дерриди (у його роздумах про філософа Левінаса) щодо обличчя як “неметафоричної єдності тіла, погляду, слова й думки”... Саме обличчя (обличчя і жест, яко “продовження” власне Цього обличчя, – обличчя, що не лише

виражає зацікавленість і готовність до спілкування, але й формує цю зацікавленість, виформовує її у надрах самої ситуативності, яко посутню складову самої ситуативності, яко зустрічі і неподільності інтенції та “обставин”...) вивільняє-актуалізує нашу потенцію Бути Собою... Мати це Своє Власне Обличчя у цілковитій єдності слова, думки, смислу, тілесності і душевності, внутрішнього та зовнішнього, погляду і бажання (саме Обличчя усуває цю хибну-таки альтернативу поміж внутрішнім та екстеріорним), і того променистого (Живого) погляду, який не лише виражає і “оформляє” смисли, але й поспіль і водночас Творить і розрухає-розгойдує ці Смисли... Обличчя, яке може бути водночас і тілом, і “тілом” (втілюванням-вираженням) інтенційної унапрявленості-до..., і запитальності разом із пресуппозиційними смислами випередженої (випередженої і тонше, і глибше, аніж у можливому вербальному кодуванні значень) відповіді на власну оцю запитальність, власний свій поклик (поклик безгласий, але такий потужний!) мати спільну відповідальність за таку крихку, таку тендітну, таку несподівано-мінливу ситуативність..., поклик до того, аби уважно “нести”-пронести далі оцю ситуативність (не “розхлюпати” її автентичної смислонаповненості) не лише у мовленнєво-діалогічних актах (у повідомленнях, в обміні інформацією тощо), але й самою поверхнею обличчя, самим поглядом..., кутиками вуст... і..., – і щонайтоншою грою смислів “на поверхні” усього цього і поміж усім цим...; і врештів-решт, поміж цим Абсолютним Початком тут-і-тепер ситуативно-діалогічного простору (діалогічний акт і сенсоутворювання у межах цього акту починається із погляду, починається із обличчя) і живим розгортанням такого простору, – простору розуміння-переживання і простору намагань збагнути, переконати, зазирнути, зазирнути углиб, випровадити назовні те, що посутньо внутрішнє...¹⁰ Обличчя не лише екстерналізує певні внутрішні переживання, але й безмірно ускладнює, ушляхетнює, “витончує” гру цих переживань, гру смислів, і врешті-решт – великий і величний “внутрішньо-зовнішній” (а насправді – феноменологічно абсолютно Неподільний), – великий і величний Діялогізм Нації та Осібника... Там, де вже немає цього діялогізму Світу Національних

Смислів (світу онтично тотожного Культури), – там “зникає” і сам осібник, – там залишаються лише безвиразно сірі пласкі, площинні продукти ерозії поміжкультурних мінус-просторів... Руїнується сама Метафізика Обличчя... Його духоносність, яко Абсолютного Початку того Національного (націокультурного) простору, який феноменологічно (реально) може існувати лише яко простір постійного та неперервного “випромінювання” і “пульсування-мерехкотіння” смислів... Ось чому навіть Інший, потрапляючи у це поле смислоруху, “осяаний” цим миготінням смислів не сприймається, яко щось цілковито екстеріорне, яко Об’єкт “по той бік” моєї самости. Інший (але той, що Поділяє Мое смислове поле, сприймається вже у цільно-серединному локусі обопільного смислового запричацання облич. Тому автентичний національний Діялогізм є діялогізмом смислової інтерференції облич...¹¹

Ухатинці під Писаною Криницею, 27 січня 1999 року.

У відповідних ситуативних контекстах (у типових контактувальних ситуаціях, які є не просто інтерперсональними, а наскрізь соціокультурними і суспільно зумовленими) русофонність є вже не тільки одним зі способів мовлення, а маркером та індикатором підвищеного (належного, модерного, “правдівутава”, – порівняно зі сільським та “рогульським”, “лохівським” тощо) соціопрестижного статусу і більшої функційности та “перспективности”... Відповідно українофонність – явно, усвідомлювано, чи то напівімпліцитно – аж геть неперспективна, дисфункційна (вважай – безпотрібна – на штиб “каму ета нада?!”, адже “агромнає більшиство, – всьо равно па рускі...”). Брак власне українського достатньо потужного дискурсивного поля (адже саме дискурси генерують нові смисли, нові смислові констеляції і ті смислові мережі, що є самою основою культури, “залягаючи” і циркулюючи саме у межах дійсних дискурсивних практик) – дискурсивного “наповненого поля” – без численних структурних і функційних лакун та “розривів”, як в усе ще недоформованій українській культурі – сьогодні тільки посилює обопільно зумовлений процес подальшого (ще інтенсивнішого, аніж у большевицькі часи!) розукраїнювання україн-

ського соціокультурного простору (особливо в містах!). Додам, що таке розукраїнювання є водночас “закріплюванням”, фіксуванням наших “позицій” у третьорядному культурно-цивілізаційному статусі напівпериферії євразійської цивілізації, або ж тільки трохи більше віддаленої околиці Ліпецька та Рязані... Чи ж то, врешті-решт, – переважно споживача пітерсько-московських абразцов, чи то моделей для соціокультурного взорування, для щонайпримітивнішого мімесису папуги, чи то пак уже малоросійської “мартишки”... Етномаргіналізація не лише припроваджує до розмивання смислових контурів українського світу (тотожного розмиванню самих наших смислових мереж разом із втратою – особливо в уцент розукраїненому урбаністичному середовищі – наших форм життя і наших оаз спілкування, – оаз, що є певними осередками культуровідтворювальної інтерпретативної-реінтерпретативної діяльності пересічних українців). Етномаргіналізація є водночас втратою індивідом певних способів і каналів залученості у культуру, співучасті в ній... А отже, і втратою свого “місця” в культурі, втратою свого духовного locus-a в ній разом з цілковитою здевальоризованістю самих запотребувань у культурі, разом із пригасанням самих спонукань щодо причетності до артефактів культури... Разом зі згасанням самої потреби посідати та поділяти насолоду, вітху і душевну повноту від сповненості та переповненості відповідними почуваннями та мотиваціями, яко тими, що постають всередині самої культури, цебто в самім осерді людини, – в її серці... А, отже, етномаргіналізація є водночас також і втратою визначеності у культурі, втратою культурної визначеності. Тому невизначеність і дифузність, радикальна психокультурна заеклектизованість (на штиб тієї, що її культурологи Микола Рябчук та Сергій Грабовський окреслюють як креольськість, чи то скреолізованість величезного сегмента постсовєтського “українства”), невиразність та аморфність українського соціокультурного “киселю” (звідси – і його якась непомітність у великих містах, – навіть у Києві) є водночас і прикметою нашої етнозмаргіналізованості і прикметою самої кризи української культури... Прикметою втрати цією культурою свого авторепродуктивного потенціалу, втрати

українством свого ресурсу до самовідтворювання¹²... І все це головню через брак своєї достатньо потужної авторепродуктивної бази – власного урбанізму, як живого середовища багатоманітної комунікативної діяльності. В умовах глобалізації якісно нове комунікативне середовище (чого усе ще не хочуть бачити наші варенично-українофільські неоромантики-ретроспекціоністи із їх фантазмами про наші нібито нездоланні і нібито незнищенні сільські бастиони...) не просто делокалізує усе хутірне, локальне і субрегіональне (це останнє вже не підживлює дійсного культуротворення-культуровідтворювання, яко субстрат цього останнього), але й цілком делокалізує самого хуторянина (зокрема і мільйони тих, що подалися на заробітки, чи то у Пітер, чи то у Палермо...), – “з головою” занурює у нові мультимедійні простори (навіть і у “маршрутці”, чи то у “кабаку”, де він – хоче того чи ні – мусить досьорбати до кінця сочевичну юшечку чи то західної, чи то – переважно – євразійсько-московської поганенької попси та іншого треш-продукту, чи то взагалі ковтнути і шансонної тухлятини під (чомусь такою привабливою нині!) поливою лагерної приблатньонності... А людина (аж до позасвідомих порухів і ритуальних жестів) завжди наповнюється змістом того, з чим вона має справу, що вона споживає, чим дихає... Звідси, між іншим, і цілковите панування над свідомістю пересічного українця (безвідносно до того “східняк” він, чи “західняк”) ритмів, фразем, смислів побутового євразійства, – він сам уже (чи то львів’янин, чи то дніпропетровець) тільки ланка у трансмісії популярних речей і “пріколов” на євразійський кшталт... Він уже перестав бути Обличчям... Він просто перетворився на звичайну ланку Іншого, на “деталь”, на “болтик” у механізмах цього Іншого... Маргіналізація носіїв культури є не тільки “розхитуванням” та розмиванням самости та своякості цих носіїв у поміжсвіттях креолізованої культури, але і є також знекультурюванням і культурним знекорінюванням мільйонів і мільйонів соціокультурних отих маргіналів¹³... Знекорінюванням щодо тієї культури, котра втрачаючи (чи то майже втрачаючи) своїх змаргіналізованих реципієнтів (уже колишніх реципієнтів), – сама знекровлюється і міліє, сама зсихається і примовкає у своїх

напівмертвотних стелажно-бібліотечно-бібліографічних “гербаріях” та музейних габльотах..., чи то, хай навіть, і в поетичних збірочках “широкознаних у вузьких колах” кандитадів у лавреати (чи то хай навіть і дійсних всіх отих “шевченківських лавреатів”...). Тому на рівні закону великих чисел наші етномаргінали уже не просто покручі на тлі дійсно української культури, а просто “ліквідують” саме оце тло, стають мінус-простором українства... Один із останніх представників колись дуже потужного в американській психологічній антропології напряму “культура та особа” (Culture and Personality) професор Мелфорд Спайро (Spiro) писав був про таку закономірність, що виявила ця школа (школа, що досі залишає свій слід у світовій культурній антропології): відносна цілісність, життєздатність і стабільність суспільств та великих спільнот залежить від ступеня за своєности цінностей цих суспільств (спільнот) окремими індивідами... Йдеться отож про міру співучасті окремих індивідів (їх актуальної рецептивно-інтерпретативної залученості у колообіги культури) в культурі (у тім числі у смислових мережах культури), яка була випрацювана до цього часу зусиллями – спілкувальнo-комунікативними, креативними, реінтерпретативними, дискурсивно-діяльними та, врешті-решт, нерозривно поєднаними із перерахованими тут усілякими іншими зусиллями – попередніх поколінь спільноти... Катастрофічний (катастрофічний із погляду цілісності та авторепродуктивної спроможності культури) розрив діяхронії стається саме там, де вже певна критична маса членів колись відносно цілісної спільноти (цементованої спільною картиною світу; спільними конвенціями; спільною соціонормативною культурою; герменевтичним колом досвіду, що бодай почасти поділяється – аж до досвіду спільних способів тлумачення-потракування цього світу і самих себе) перестає уже поділяти досі успадковувані – колись трансгенераційні елементи та конфігурації соціокультурного (у тім числі історичного – у вузькому розумінні, – яко уявлення про спільну долю) досвіду... Етномаргінали – це люди втраченого (напіввтраченого) почуття співпричетності до свого спільного дому (у тім числі і до “оселі” спільної мовленнево-комунікативної діяльності, що нею “ося-

яна” також і так звана “під-ручність” – у гайдегерівському розумінні – речей безпосереднього довкілля). Очевидно, що етномаргінали, яко “варвары в прихожей” – перебувають (у соціокультурному розумінні) лише “перед порогом” (або вже “поза порогом”) вітальні наших національних вартощів, які (ці національні цінності та артефакти), на жаль, у цій “світлиці” (обезлюдненій та печальній...) все більше і більше “припадають пилом”... Артефакти “втрачаються”, втрачаючи прагмо-семіотичний вимір своєї повсякденної включеності у повсякденні ситуативні контексти, – геть “випадаючи” із прагмо-фокусів уваги до них та послуговування ними... Те, чим не послуговуються, до чого уже “не звертаються”, що уже не вжиткують у власнім повсякденні (а, отже, що уже властиво і не наділяється смислами своєї залученості у дійсний рух смислів, бо ж “лежить непорушно”...) стає дисфункційним. Цебто вмирає у культурному сенсі, – вибуває із вжитку, вибуває зі самого життя, втрачає статус дійсних життєформ...

Високий Верх, кінець січня 1999 року. Криза культури через брак тих, котрі мають не лише відповідь на питання “що?” і на питання “як?”; але й знають і відчувають “наскільки?” (Наскільки справжнє? Наскільки дійсно углиб? Наскільки це досконало?). Криза культури яко варваризація людини. Як vulgus замість demos-у, як ochlos замість populus-a... Як людина-примітив, яка не здатна реінтерпретувати культури, не здатна жити культурою, не здатна осмислити і “про-сунути” те, що могло б поєднати людину зі системами смислів культури, що є властивим їй (культури) підложжям... Навіть і справжні вартості занепадають, якщо немає справжніх поціновувачів цінностей... Так званий пофігізм, що став панівним серед молоді (стан, коли тотально геть усе мають у носі; чи ж то – мовою цієї ж молоді – їй усе “по барабану”!) створив ситуацію дифузного нерозрізнення (туману у голові): в кращому разі те, що здатні ще розрізняти, – то хіба що смак пива “Рогань” від пива “Чернігівське” та пива “Оболонь”...

Жити культурою, осмислити і прочути те, що бажаєш сприйняти, або ж навіть мимохіть сприйняв: не просто увігбав

у мозок, як у кишеню, але й прочув його вартісність-для-себе..., – “обхопив” його “зусебіч” павутинками своїх смислових мереж і власних сенсожиттєвих орієнтацій... Мати потребу в культурі, потребу участі у культурі, мати певну культуру культурних запотребувань. Криза культури від усього цього залишає лише цілком примітивну здатність користуватися елементарними ерзацами того, що ще Адорно називав був продуктами “культурної індустрії”... Елементарно (що не вимагає вже жодних внутрішніх і “зустрічних” зусиль та порухів духу), жодних душевних напружень (а тим паче, пориву увисочінь) переживувати розтиражовані артефакти. До дна висьорбувати-вилізувати сочевичну юшечку мультіплікованих і поналиваних просто вам пошід ніс розмаїтими мультимедійними черпачками субститутів культури... Строкаті обгорточки для порожнечі... Жування-переживування цілком машинальне... Без бажання торкнутися (торкнутися духом), чогось поза куцими межами тут-і-тепер... Без бажання подолати цю втисненість нашу у тут-і-тепер... Без потреби, без сподівання відчутти вкладену в людину споконвіку співпричетність до Величного Творчого Духу (у порухах співтворчої повноти, у злученості із Нетутешнім...). Криза культури є кризою творчого духу людини, позбавленого духу Творчості, відчуженої від креативних первнів духовості. Від самого Креатора... Адже смисли міліють (стають пласкими, куцими, однозначними відповідями-реакціями на елементарні подразнення-стимули, стають лише повторюваними та переповторюваними знаками-сигналами та знаками-відповіддями), коли вони аж геть відсікаються від горизонту духовних ціннісних орієнтацій, від горизонту сподівань та уповань на щось вище (вище від емпіричного тут-і-тепер), на щось, що безмірно перевищує диктат “прагматичного”, перевищує жорстко задану тиранію раціонально-правильного, слухного, співвідповідного... Йдеться, отож, про щось безмірно вище від повсякденної очманілої потупленості тільки у те, що у тебе щодня під ногами... Іntenціональний злет самого нашого ества Увисочінь абсолютно не можливий тоді, коли ми просто загрузли на вузесенькій смужечці реагування на тут-і-тепер... Насолоджуйся! Атривайся! Тащісь! Прікаливайся! Забудь назавжди про те, що

існує Високе і Правдиве... Забудь про те, що тільки у Зв'язку (і зокрема у повсякчаснім діалогічному Єднанні) із цим Високим та Правдивим, людина власне і сповнюється Достойністю цього Високого і Правдивого... Тільки у відношенні до Високого (у відношенні Задуму Божого щодо Людини) людина, властиво, тільки й стає Людиною... Бог наділив нас здатністю наділяти цей світ (у тім числі і світ внутрішнього свого єства) Смыслами, без чого неможливим було б ані Розуміння світу, ані Саморозуміння, ані розуміння того, що ми є Діти Божі і маємо закладену в саме наше єство (закладену Ним!) Потребу линутти до нашого Батька, шукати Його, радісно переживати Його присутність, прагнути (все більше і більше прагнути) удосконалитися за мірками нетутешніми... Вирватися із лещат куцого тут-і-тепер... Вирватися із бездумної поневолености нашого духу зануренням у повсякдення, у метушню, у начебто “політичну” (а насправді – квазіполітичну, вузькоєгоїстичну...) шарпанину так званих партій, партійок та всякого іншого інструментального причандалля для так званого лобіювання інтересів (головно інтересів своєї кишені та інтересів ворожих нам чужинців з усе ще імперсько-терористичного Кремля...). Навіть і політичні цінності (і зокрема цінності бодай відносно збалансованости еквилібріуму політичних сил, прагнень і намагань, цінності політичної упорядкованости суспільств і світового порядку та відносно упорядкованости – оформлености – уформованости співжиття на цій такій маленькій сьогодні планеті...) абсолютно знецінюються, якщо втрачають свій вимір абсолютного відношення до Абсолюту... Смысли політичні знесенсовлюються, коли самі цінності, що стоять за цими смыслами (і значною мірою генерують такі смысли) випадають із контексту, із горизонту Понад-цінностей, – приземлюються до рівня кишені (чи то банківського рахунку), до куцого, плаского, “горизонтального” виміру “оце – Наше!”, “оце – Моє!” Звідсіля і наше “політичне” хохляцтво і наш сьогоднішній всезагальний примітивізм суспільної думки (у тім числі думки політичної...). Сучасна політична криза, є кризою політичної культури, є кризою смислів політики (аж до ідіотизму політичних “цілей” і “стратегем” ординарного пере-перерозподіляння портфельів і стільців...). Є,

врешті-решт, кризою самої людини... Людини, що уже втратила свою інтенціональність (свою “спрямованість-на...”) щодо Високих і щодо Ширших горизонтів своїх можливих (таких, які задумані щодо нас Самим Творцем, що вчинив нас властиво Істотами Сенсоутворювальними...) Ціннісних Орієнтацій... Або ж тієї людини, яка ще не набула, не осягнула (не підняла свого внутрішнього погляду від повсякчасної примітивної втупленості попід ноги...) отого повсякчасного прагнення Линути до Горизонту Понадцінностей... Ставити для себе Над-завдання (а тільки у відношенні до Завдань і Мети Цінності й набувають справжньої своєї ціннісної ваги, своєї істотної Значущості...). Ставати досконалими (удосконалюватися), яко Досконалий Отець наш небесний... Між іншим, повсякчас демонстрована і демонстративна несерйозність постмодерністів є лише наслідком відвертання їх внутрішнього зору від Altus, – через свідоме відкидання-ламання будь-якої аксіологічної Вертикалі. А без цього абсолютно є неможливим Духовий Злет особи... Без отого невидимого вектора (вектора Увисочінь) нашої духової інтенціональності неминуче спадає-“розпластується” і сама напруга (етична, спіритуальна і творча Напруга) есенційно та іманентно притаманного людині Пориву Увисочінь... Ось чому, по суті, постмодерністи редукують особу не так до випадкової гри якихось клаптиків розмаїтих (строкатих, у пастішний спосіб нашаровуваних) дискурсів, як до цілком випадкової комбінаторики рухів та порухів на бровнівський кшталт... Типологічно це схоже на цілковиту дезорієнтованість божевільного... На нездатність усвідомлювати-вибудовувати своє внутрішнє Я у координатах духу, у координатах духового (а не лише душевного), яке саме як таке (ізольоване від горизонтів аксіологічного, нормоутворювального, зрештою – конвенційного) – неминуче схильне до хаотизації і дійсно до болісного “демонтажу” (аж до деструкції властивої ідентичності). Зрештою, якщо внутрішнє наше єство не націлене на Граничні Цінності (а це вже сфера sagittum), то і в духовому вимірі нашого життєтворення (як це показав Павли Тілліх) неминуче накопичуватимуться ті моменти амбівалентності, котрі можуть стати самодеструктивними для людського Я. Тоді, властиво, і деконструкції суб’єктивно-особистісного (до

чого ладні схилитися постмодерністи) вже й не потрібно буде, – воно – це виокремлене Я – само розпадеться... Воно просто буде розірване на шматки повсякчасною перевагою двоїстости та роздвоєности над іманентно притаманною нам внутрішньою унапрявленістю до Цільного та Цілісного, або ж, принаймні, за термінологією П. Тілліха – до душевно центрованого.

Початок лютого, 1999 року (все ще у хатинці під Високим Верхом). Криза культури започатковується у кризі людини (цебто у кризі самого властивого носія, поціновувача, реінтерпретатора і транслятора живої культури у надрах, у гущі самого нашого повсякдення). Хоча – з другого боку – для того, аби врешті-решт потрапити нам у такий стан жалогідности, душевно-духовної змізернілости, ба й цілковитої здеградованости людини¹⁴ треба було ордам колонізаторів та русифікаторів (а русифікація – нагадую – тотожна розпадові смислової тканини культури – цебто самої основи її) бомбардувати – бомбардувати жорсткою і безперервно – саме поле української культури (цебто саме душевно-духовне нутро української людини) протягом кількох століть... Додам тут лише, що сьогодні (в умовах нової глобальної комунікативної революції та витворення якісно нового інфосередовища) лише один-два дні нового тотального мультимедійно-інформаційного бомбардування свідомости (і перед-свідомости) нашої людини (людини, що повсякчас – навіть несамохить – занурена у це візуалізовано-знакове середовище) незрівнянно більш ефективне (щодо власне свого ефекту розукраїнювання, знекультурювання, що тотожне знекорінюванню нових етномаргіналів), аніж – без перебільшення – цілі десятиліття відверто репресивного втілювання у життя усіх разом узятих валуєвських циркулярів, емських указів та брежнєвсько-сусловських едиктів спрямованих супроти так званої ідеалізації всілякої патріархальщини та на примусове формування так званої нової істаріческой общнасті)... Сьогодні тотальне розукраїнювання (що зокрема тотожне закріпленню абсолютного домінування євразійсько-московських дискурсів і на Сході, і на Заході України) – розукраїнювання, яке начебто (позірно) здійснюється спонтанно і зісподу – насправді є прямим наслідком тотальної мультимедійної диктатури русофонности. Разюча асиметрія цього

процесу (у контексті дискурси євразійські–дискурси українські) полягає не у цілковитому “масовидному” переважанні євразійщини (зрештою русофонні програми ТБ – кожна в своєму жанрі – поки що дійсно значно якісніші від суто українських, яко інфопродукт), а у контексті дійсного існування євразійсько-московської новоімперської доктрини (доктрини, що її намагаються цілком цілеспрямовано і всебічно лобійовано геть на усіх рівнях – включно із нашим хохлацько-малоросійським рівнем (сказати б, зісередини, своїми власними руками) ваплащать в життя. Ваплащать, рясно фінансуючи усі найважливіші її напрями (кіно- та відеовиробництво, а відтак і сам кінопрокат, що тотально – в руках чужинців; індустрія розваг; поп- та рок-фестивалі євразійського стибу; потужна промоція російської масової та поп-культур; всіляке підтримування – на урядовому рівні – московсько-пітерських науково-гуманітарних програм, які, часто є лише програмами підживлювання кремлецентричних настроїв та опіній; всіляка фінансова та promotion-підтримка численних гастролей російськомовних рок- та поп-співаків в Україні¹⁵). Натомість (майже за повного браку достатньо потужних власне українських інституцій продюсерства, інституцій української шоу-індустрії та різного роду спеціальних менеджерів культури тощо) уся “підтримка” розвитку української культури віддана “на відкуп” абсолютно соціально регідним, архаїчно-неповоротким, абсолютно зашореним ретроспективно-квазіромантичними уявленнями про “українство” (і до того ж, – просто лінівим, як і усе квасне хуторянське українство...) “просвітам”, “спілчанам”, і взагалі нашим недалеким та недоладним (сьогодні уже просто кумедним) ура-патріотам¹⁶... Наша соціокультурна драма полягає у недоурбанізованості урапатріотів (як і неоромантиків ретроспективно-етнографічного стибу та звихнених на квазіарійських та “трипільських” фантазмах, – звихнених трохи чи не до маячіння, до абсолютно шизоїдної квазієтимологічної та квазіархеологічної бредні...), що “на виході” має такий присутній аспект, як цілковите нерозуміння усіма ними соціопсихології модерного споживача культури (у тому числі масової культури) в містах, по-перше; і нерозуміння ними (цими урапатріотами та українофілами-ретроспекційоністами) самих соціопсихічних механізмів дії тієї модерної (чи то вже постмодерної)

машинерії “запускання” культурних взірців, промоції культурних взірців, інтроєкції культурних взірців у посполиту свідомість, що дуже добре окреслили були ще більш ніж півстоліття тому відомі репрезентанти франкфуртської школи Герберт Маркузе та Адорно (особливо останній у його концепції культурної індустрії). Український інтелект лише сьогодні (на рівні покоління двадцятилітніх) починає набувати динаміки урбанного інтелекту, який здається уже починає розуміти у який спосіб можна було б відвоювати у тотально зросійщеного інфоринку хоча б двадцятивідсотковий сегмент для дійсно українського ринку культури та якими можуть бути (мусять бути!) дійсні атрактори українського культурного продукту (дійсно модерного інфопродукту) на цьому ринку, – продукту. Йдеться власне про такий продукт, який дійсно потрапив би привабити споживача-реципієнта, потрапив би втягнути у свій смисловий світ зацікавленість, увагу і уяву такого потенційного реципієнта. А також починаємо вже нарешті розуміти: у що цей український інфопродукт треба “запакувати” (не стільки у плані дизайнерському, – хоч і це вельми важливо), скільки у плані попереднього (і паралельного) промоційного конструювання самого образу цього продукту, яко потрібного, корисного, цікавого і привабливого... Наші високочолі сноби від культури не хочуть бачити того, що у сьогочасній взаємній дифузії високої та низької культур (а цю тенденцію постмодерна ситуація тільки посилила) низька культура стає важливим підживлювальним чинником культури високої, а іноді навіть і запліднює цю останню. Примітивним “налоскочуванням” патріотизму тут вже не зарадиш... Сьогодні український ура-патріотизм “державницького” гаслотворення – це своєрідна “біла гарячка” од емоційно-вербальних перепоїв-запоїв на “вечорничних” і “вічевих” так званих акціях... Українство завжди “перебирало” у плані квазіромантичного мрійництва у власнім (у тім числі чи то “вечорничнім”, чи то у герметично-андеграундному, чи то у малограмадівському, чи то у якомусь РУН-вірівському) гетто. Українство, врешті-решт, майже поспіль галюцинувало у вербальних “викидах” тієї своєї балакучости, тієї своєї самовилвлености в інертне говоріння-говоріння-говоріння..., що породжувала тільки фантазми і фантоми свідомости... Фантазми (або й – трохи чи не хворобливу уже “трипільську” бредню), – замість

роздобування-“піднімання” реальних коштів та замість інтенсивних менеджерсько-продюсерських і промовтерських зусиль...

Високий Верх, початок березня 1999 року. Криза культури є і наслідком і передумовою знедуховлювання людини... Її “сповзанням” до нижнього поверху звичайного консумера, споживача, користувача, папуги, або того, хто лише бачить в культурі спосіб *тащицца*, чи то *атривацца* в крутих барах, чи то, як казав був ще американський автор Нейл Постмен – спосіб “забавлятися аж геть до смерти”... Або ж такого собі бігевіористичного шурика, що здатен лише насолоджуватися “електричними імпульсами” у межах куценької формули “стимул-реакція” (або ж здатен лише вчасно натиснути потрібний важіль для солоденького збуджування і перезбуджування...).

Криза культури – це втрата цілісності... Бо ж тільки культура реінтегрує людину внутрішньо... Реінтегрує людину й спільноту (власне не вмонтовує людини у спільноту, але таким чином збалансовує відношення Я-Ми, що людина осягає і внутрішню свою когерентність і метакогерентність особи саме завдяки внутрішній когерентності самої культури (якщо це автентична культура, а не вторинно-третинне клаптикове бриколажування...). Бо ж тільки ядро культури (що збігається з інтенціональною зверненістю глибинного людського ества до понадцінностей та крайніх смислів) дає нам можливість внутрішньо линути до щонайдосконалішої цілісності і повноти – до нашої внутрішньої злуки із образом Богоподібності...¹⁷ Екзистенційна тривога (та пов’язана з її ерозійною дією обопільно зумовлена втрата і людиною, і культурою своєї внутрішньої цілісності) “пробивається назовні” виверженням все нових і нових вулканів руйнації людського духу саме тоді і там, де затьмарюється і втрачається людиною внутрішньо сей образ богоподібності. З другого боку, саме ця екзистенційна тривога спонукає нині багатьох шукати ці автентичні духовні понадцінності, що можуть надати глибшого сенсу і потужніших сенсоносних енергій і самому процесові сенсоутворювання і тому (часто неусвідомлюваному) пошукові суголосности та гармонії визначальних смислових поєднань у сфері душевно-духовній, що без неї (без такої суголосности та внутрішньої когерентності) цілком

неможливим є відтворення бодай відносної цілісності особи. Духовне, творче (у творчій праці і спів-праці) самоутвердження особи, як це показав був знаний протестантський філософ і богослов Павль Тіллїх, є власне людським способом подолання тієї екзистенційної тривоги (тривоги яко засадничо-онтичної ситуації самої людини, а не такої, що обумовлена життєвим перебігом ситуативностей та обставинами життєвої долі індивіда). Є це, врешті-решт, фундаментальним способом протистояння не-буттю, – способом подолання тих моментів не-буття, які, – хоч і охоплюються в онтологічному плані самим Буттям, – все ж таки ставлять нас перед поставою не-буття. Зазначені моменти є таким чином метафізичним джерелом нашої тривоги і нашого екзистенційного (не обумовленого емпіричною фактуальністю життя) страху. Отож, певною мірою притаманний самим потенціям розвитку людського ества напружений пошук сенсожиттєвих орієнтирів може стати нашим негентропійним внутрішнім духовним ресурсом. Цей останній може допомогти мені (тобі, кожному) протистояти руйнівній хаотизації мого (твого) духу небуттям і – відповідно – стати динамічним чинником “осьового сенсоутворювання” – чинником пошуку “крайніх смислів”. Цей пошук – нагадую ще раз – у самій основі своїй – зумовлений не світоглядними мотиваціями та обставинно-ситуативними спонуканнями, а метафізичною притаманністю глибинної діалектики буття і не-буття всередині самого буття. На рівні дійсного людського життєтворення моє (твое, його) намагання поставити себе у більш виразну та більш визначену систему сенсожиттєвих координат (“визначитися” у цілях, у цінностях, у намірах і сподіваннях) певною мірою обумовлене тотальною невизначеністю геть усіх життєвих процесів, – процесів, що не є, як ми це знаємо вже сьогодні, процесами кавзально-детерміністськими. Визначальні сили нашого існування неможливо втиснути у звичну логіку раціональних пояснень. Натомість смисл (який незрівнянно могутніший і глибший, ніж ratio і включає у себе це ratio, яко тільки один із моментів категоризації та концептуації світобачення, світовідчування, розуміння, саморозуміння та розмаїтих складних комплексів переживань) здатен внутрішньо подолати випадковість нашої вкинутости у випадковий відрізок життя, у випадкові життєві

обставини, аби подолати загрозу духовної (і зокрема соціокультурної) “безпритульності” нашого єства. Це не значить просто “вмонтувати” себе у певну соціокультурну “нішу” у відносно установлених “ланцюжках” і “вузликах” повсякденних людських стосунків (наприклад, у якійсь молодіжній субкультурі, у якійсь церковній громаді, у якомусь колі інтелектуалів, чи то колі приятелів, у партійнім осередкові, у якомусь фан-клубі і т. д., і т. п.). Це значить насамперед позиціонувати себе не лише щодо Іншого (Інших), а щодо самого себе, – щодо власного горизонту цілей, цінностей і сподівань. Загроза духовної бездомности¹⁸, – саме у цім і з цього постає та життєва тривога, що може якраз стимулювати бажання людини піднятися, – піднятися по тих внутрішніх сходинок, які припроваджують мене (тебе, потенційно – кожного окремішнього індивіда) до більшої окреслености духу, до самоокреслености, до віднаходження “свого місця” всередині самого себе. Зрозуміло, – ця нова, начебто “духова”, оселя може виявитися порожньою (хіба що “наповненою” смородом мишиного посліду...). Але це лише ще одна проблемна ситуація... Внутрішня порожнеча яко відчуття безсенсовности є станом відлучености (незалучености) у ті процеси душевно-духовного напруження, що мають у собі вимір живої креативности (захоплености самим процесом актуалізації цих своїх внутрішніх станів, яко процесом, що тотожний самоактуалізації; захоплення цим процесом втілювання-уречевлювання, вербалізації, акціонально-поведінкового розгортання саме того, що супротиленне охлялості та спустошеності душ і сердець – актуалізації творчих намірів, задумів, творчих хотінь, актуалізації самого оцього надміру креативности, врешті-решт... Така залученість може бути більш або менш також опосередкована процесом співтворчости... Ось, наприклад, коли людина захоплено читає дійсно вартісну книжку, “відкриваючи” у ній для самої себе не лише якісь нові смислові пласти (а вже тільки випрацьовування все більшої прецизійности та глибини навіть і не цілком виразного естетичного відчуття і переживання – теж, безумовно, сенсоутворювальне і сенсоносне), але й також в-будовуючи та до-будовуючи у смисловий світ книги власні смислові конфігурації... Оця співтворчість є одним із необхідних моментів осягання тієї внутрішньої духовної цілісности, яка і є – якщо продовжити далі метафору

про смислову оселю духу людського – самим внутрішнім каркасом духової хатини людини... Про духовне самоутвердження, яке подолання тривоги порожнечі вельми проникливо розмірковував був Павль Тіллїх. Він писав був про таке самоподолання (подолання тривоги) у спосіб сенсонаповнювання та “перебування” всередині смислових світів. Ось трохи довший уривок із цих міркувань: “Духовне самоутвердження здійснюється тоді, коли людина творчо живе в різних сферах смислу. Слово *творчо* означає тут... життя у безпосередній дії і протидії стосовно понять культури. Для того, щоб духовно творити, не обов’язково бути “творцем” – художником, вченим чи державним діячем; необхідно володіти здібністю для осмисленої співучасті в їх творіннях¹⁹... Той, що творчо живе всередині смислів, утверджує себе як учасника цих смислів. Він утверджує себе як такого, що творчо сприймає і перетворює реальність. Він любить себе тому, що бере участь у духовному житті і любить його смисл. Він любить його тому, що це – суть його власного виконання і вона актуалізується в ньому. Вчений любить також істину, яку він відкриває, і себе самого тією мірою, якою він її відкриває. Він опирається на зміст власного відкриття. Саме це людина може назвати духовним самоутвердженням...” (Павль Тіллїх. “Мужність бути – Небуття і тривога”). Оскільки реальність постає перед нами, яко реальність, що вже наділена смислами (яко своєрідний – мінливий для різних груп реципієнтів та різних груп дійовців – текст, що може бути “включений”, але й може бути також і не включеним у “метатекст” релігійної картини світу²⁰), остільки і самі горизонти сенсонаповненості життя (життя, яко подій міжособового діалогізму, яко поведінкових актів і вчинків, життя яко різних форм життєтворення, – разом з інтерпретативною активністю, працею, релігійним служінням і т. д., і т. п.), що вибудовують-конструюють дійсні (хоч і почасти – взаємопроникні) актуальні межі окремих смислових світів створюють, врешті-решт, певну гетерогенну та гетероморфну панораму світу багатьох світів. Визначальні смислові координати цих множинних світів вимальовуються “на перетинах” певних пасем наших (моїх, твоїх) душевно-духовних та тілесних інтенцій, хотінь і спонувань (усі вони – дійово-сенсоутворювальні...). І все ж головні “осьові координати”, що увиразнюють для мене ті “спря-

мування” та “локуси” (а топосоморфні метафори тут – за браком точніших окреслень – є просто вимушеними), де можна віднайти та духовно розпізнати (збагнути) екзистенційно необхідні для нас сенсожиттєві смисли, пов’язані із тими сенсогенерувальними чинниками, що доволі яскраво окреслені (на що, між іншим, звернув був увагу Мартін Бубер) у доволі глибокім фарисейським вченні про спрямоване серце, про серце, що посідає спрямованість, чи то, властиво, про напрям серця. Цей напрям серця (чи то спіритуальна унапрямлєність нашої “внутрішньої” – за визначенням апостола Павла – людини) актуалізується лише у поміжпросторіві віри, – насамперед у поміжпросторіві “Я–Ти”. Саме тут²¹ “залягають” – залягають у сфері понадцінностей та крайніх смислів (смислів релігійно-есхатологічного, танатологічного, сотеріологічного та того духовно-спіритуального і містичного плану, що пов’язаний із богоєднанням, богопізнанням, переживанням духовної присутности та із щонайвищими модусами любови-агапе тощо) – осьові сенсогенерувальні координати.²² Смыслова порожнеча (зецінювання-вивітрювання смислів, криза тотальної амбівалентности-контраверсивности та сліпі кути смислових абераций) виникають саме у тих спільнотах-культурах, які втрачають внутрішню свою націленість на граничні смисли (чи – що засадничо є тим самим у М. Бубера, – не осягають духовної діалогічності “Я–Ти”). “Із втратою своєї релігійної субстанції, – вважає Павль Тілліх, – культура залишилася зі самою лише формою, котра стає щораз більш і більш спорожнілою. Сєнс не може існувати без того невичерпного джерела сєнсу, на який вказує релігія. В цій ситуації, зазначає далі Тілліх, – і виникає релігія як особлива функція духу. Самотрансцендування життя у вимірі духу не може здійснитися без тих граничних реальностей, котрі трансцендують-ся...” (Тиллих П. Систематическая теология. – Т. 3. – С. 93).

Високий Верх, 26-27 жовтня 2001 року (п’ятниця-субота). Після 11-го вересня 2001 року стало очевидним (принаймні для мене): Не-любов до Сполучених Штатів властива не лише горсточці фанатиків-фундаменталістів (а їх фундаменталізм – не просто внутрішньорелігійний, – він вихлюпується назовні яко щонайрадикальніший антиокциденталізм²³). Врешті-решт,

нелюбов до Штатів – майже інстинктивний спосіб відмежуватися від загрози бути “підстриженим” західною косаркою на кшталт “взірцевих” американських газонів. Безумний і безмежно жорсткий акт терору, що відомий сьогодні як акт 11 вересня, мав – попри властиво терористичний аспект – ще два інші дуже важливі моменти, які не лежать на поверхні явища і про які сьогодні майже не говорять. Йдеться, по-перше, про те (хоч і таке бачення може здатися комусь цинічним), що відповідний акт був комунікативним актом. Цей акт мав передати Америці і всьому Західному Світові приблизно таке повідомлення, такий, як це тепер воліють казати, меседж: “Не пхайтеся зі своїми порядками у наш Світ, бо ми не бажали і не бажаємо належати до вашого беззаконного світу. Цим ми кажемо вашому Світові: Ні!!!” По-друге, несумісність двох світів є (я так гадаю) не наслідком тих цивілізаційних розколів, які, мовляв, нездоланні (різноманіття культур існувало завжди і завжди створювало передумови етноцентризму та відносного накопичування негативних автгрупових ати’юдів і гетеростереотипів, а також почуття переваги на іншому полюсі – на полюсі всього “свого” і всього “нашого”). Однак не це припроваджує сьогодні до шалених спалахів тероризму. Сьогодні йдеться радше не про той удар, те зіткнення цивілізацій, про яке так багато говорять прихильники хантінгтонівської доктрини. Крайні форми вияву тероризму (як-от, скажімо, масований кремлівський ельцинсько-путінський тероризм у місті Грозному та по усій Ічкерії, що винищив уже трохи чи не третину вайнахів – 270 тисяч – із них понад 7 тис. лише дітей²⁴...) є сьогодні насамперед наслідком зіткнення не органічних цивілізацій, а двох (у різних випадках – різних) придуманих ідеологій, двох різних фантазматичних тотальностей. Фантазматичних тотальностей, що мають квазірелігійний характер. Зокрема екстремний ісламізм є не релігією, а ідеологічним гіперконструктом, так само як гіперконструктом є московське месіянство (чи то Третього Риму, чи то “світлого майбутнього всього людства”, чи то новочасного євразійського доктринерства, – аж до найбільш його ультра-імперських наративів у Дугіна та його численних прихильників у коридорах російської влади тощо...). Так само гіперконструктом є культивовані в Америці (як і по всьому світові Америкою) уявлення про особливе глобальне покликання

Сполучених Штатів (його зародком було квазібіблійне уявлення про “Град на пагорбі” у тих пуритан-піонерів, що прибули на свою “землю обіцяну” ще на кораблі “May Flower”...). Дві фантазматичні тотальності (американізм так званої американської мрії та американського світового покликання – з одного боку) та ісламізм (саме ісламізм, а не іслам, що ще раз волю наголосити тут) не просто є цілковито різними смисловими світами і – відповідно – абсолютно незіставними світообразами, абсолютно супротивними картинами світу остільки, оскільки різні картини світу “зіткані” не лише із інакшости фреймів сприймання, інакшости досвіду (у тім числі і досвіду духовного життя) та інакшости дискурсивних тезаурусів, але й – насамперед – з інакшости смислових констеляцій. Дві зазначені фантазматичні тотальності є не тільки двома цілковито різними когнітивними мапами, які ніде – у жоднім своїм сегменті – не перекривають одна одну (звідсіля – і неминучість когнітивного дисонансу та порушення рівнів комунікування поміж представниками цих двох відносно замкнутих смислових мереж-світів); але і є водночас крипторелігійним кредом віри, ерзацом спіритуальности (котра наділяється беззастережною і безоглядною вартістю, що відтак стає “пасткою” для виловлювання-фанатизації умів), горизонтом “щонайвищих” уповань. Саме гранична аксіологізація (аксіологізація квазірелігійного плану, а не в горизонтах тих дійсних життєвих цілей стосовно яких і вибудовуються співвідповідні їм шкали реальних життєвих цінностей...) надає відповідним гіперконструкціям (американізмові, ісламізмові, московському месіянству тощо) власне отого характеру фантазматичної тотальности. Ця остання у такий спосіб реорганізує (реструктурує, рекатегоризує) фрагменти досвіду (ба навіть, і перетрансформовує та перетлумачує узвичаєні на посполитому рівні в суспільстві фрагменти інтернальної картини світу), що – у спосіб припровадження жорстких десигнаторів (як-от у нас колись і нині десигнаторів на кшталт “класовість”, “класовий підхід”, чи то, скажімо, “державотворення”, “державницькі позиції” тощо) перетворює певні “дифузні” смисли (смисли, що плавають) на абсолютні ідеї та концепції. У концепції, що наділяються статусом остаточної та Єдиної Правди. Гранднаративи Великої Правди не тільки стають новою формою духового рабства для внутрішнього

життя людини. У “в’язничній камері” цих ідей носії цих ідей (раби американізму, раби московського месіянства, раби недолугого українського “державництва”, раби ісламізму тощо) не тільки перестають бачити (ба навіть, і релевантно уявляти) ширший світ (світ поза цією своєю “виловленістю” у власну свою фантазматичну тотальність), але перетворюються разом і водночас із цим на запеклих ворогів будь-якої іншої фантазматичної тотальності, яко, мовляв, “глибоко помилкової”, шкідливої, деструктивної і т. д. Однак цей “уречевлений” і ситуативно розгорнений в акті 11 вересня удар двох фантазматичних тотальностей не просто всіляко “готувався” ісламістами-фанатиками (що безперечно – так), але й був із необхідністю здетонований самим фактом існування настирливо артикульованої і шалено розтиражовуваної всепланетарною машиною американських глобалізаторів²⁵ американської доктрини нового всьогосвітнього єднання людства. Доктрини, котра явно (чи то імпліцитно) передбачала такі щонайменше три (аж геть драстичні – м’яко кажучи – для іно-культурників та іноцивілізаційників) речі як:

Перше. Просування західних взірців та форм демократії та демократизму силоміць (чи то через опосередковане управління, почерез своїх ставлеників – indirect rule; чи то через пряму інтервенцію). Намагання культивувати та підтримувати паростки громадянського суспільства “знизу” (from below), як органічного субстрату справжнього живого демократизму до цього часу мало місце з боку американців лише у революціонізованій Східній Європі 1988–1989 років.

Друге. Уповання на потужну гомогенізувальну дію американської масової культури (поп- та рок-музику, голівудизацію, кока-колонізацію; скроєну на американський штиб рекламу із візуально виразно заартикульованими деталями американського трибу життя; повсякденний “Life style” і т. д., і т. п.).

Третє. Майже практично неприховуваний (принаймні за останнє десятиріччя) розширений до всеосяжної глобальної версії варіант доктрини Монро, який сьогодні передбачає легітимізацію американського “доброго” (“ліберального”) неоімперіялізму та ролі достатньо ефективного (і теж функційно, мовляв, конче потрібного) світового жандарма, який своєчасно гасить усі непотрібні

збурення та загрози (загрози для “цивілізованого Заходу”) в світі. Треба сказати, що в усьому цьому закладена глибинно дуже і дуже контраверсійна річ. Адже усе це неминуче супроводжується (а почасти і здійснюється, бо ж кожен дискурс є соціальною дією) дискурсами абсолютного домінування, а, отже, – автоматично нехтуванням і понижуванням не стільки супротивної сторони, скільки людської (ба навіть, і громадянської гідності) того кожного окремішнього індивіда, який дозволяє собі не погоджуватися із цілковитим приматом американських цілей, американських інтересів, американських цінностей, американських соціонормативних регуляторів та прескрипцій, американських конвенцій повсякденної поведінки та американських способів реагування на ситуацію (у тім числі – на ситуацію континентального, регіонального, субрегіонального чи то навіть інтергрупового рівнів). Американцям безумовно дуже часто вдавалося бути доволі ефективними (наскільки це можливо взагалі) світовими жандармами, але й не менш часто саме цей статус жандармськості американців (не менш помітний, аніж їх вельми похвальний статус світового християнського місіонерства та потужної християнсько-місіонерської активності на всіх континентах) сам генерував активне неприйняття, заперечування та збурювання... Безперечно, – найбільшою цінністю демократії та автентичного демократизму (ще із часів початкових їх піонерських інституціоналізацій напіврелігійного плану на острові Род-Айленд) є поважання внутрішньої гідності та права на інакшість (та вільну актуалізацію цієї інакшости у перебігові свого життя) і право на неповторність кожної окремої людини та розмаїтих референтних груп цих людей (навіть, якщо ці останні – лише незначні міноритарні спільноти). Ось чому провина детонування (а відтак і буквального жахливого “вибуху”, і – ширше – якісно нового вибуху глобального тероризму) лежить на тих, хто поспіль нехтуючи засадами автентичного демократизму, дозволяв собі нехтувати і зневажати право на інакшість та право на свою – теж інакшу – гідність зовсім інших (культурно, релігійно, соціонормативно, сенсожиттєво) самотніх світів.

29 жовтня 2001 року (там само, у лісовій хатинці). Я бачу потрібну провину Заходу у свідомому (а частіше навіть і неусвідомлюваному) поглибленні міжцивілізаційної розколини.

А) зарозумілість американського месіяництва (починаючи від доктрини Монро і аж до сьогочасної доктрини “світової системи” (валерштайніянське обґрунтування “ядра” – core-глобалізму) і так званого нового світового порядку.

Б) всупереч усім деклараціям про толеранцію та всупереч усім апологіям мультикультуралізму, ба навіть, і культурного релятивізму (зокрема неможливості зведення до спільного знаменника аксіологічно, соціонормативно та лінгвокультурно різних світів) Захід завжди прагнув бути екстремно західним. Захід вчинив був (навіть якимось і непомітно для самого себе) одну вельми небезпечну підміну: окцидентальне (вочевидь заходоцентричне, – європоцентричне, американоцентричне) ототожнювалося з універсальним і пропонувалося геть усім (часто – вельми настирливо), як універсальне. Чи не занадто висока ціна буде сьогодні заплачена за американоцентричне (абсолютно ортодоксально-доктринально-монолінійне) експортування “щонайкращих” американських взірців політичного та всякого іншого устрою (аж до повсякденного Life-style)?²⁶ Тут неминучим буде просто відчайдушний, запеклий аж до найбільш екстремних форм вияву спротив все більш і більш настирливим і зухвалим (їх уже можна назвати навіть імперськими) намаганням Штатів уніформізувати цілий світ відповідно до своїх уявлень про “правильне”, про “досконале”, про “нормативне” і “належне”... Ці відчайдушні спроби протиставитися заходоцентричній (американоцентричній) уніформізації будуть тим запеклішими, що все живе у цьому світі (і це вже дійсно універсальне правило на відміну від квазіуніверсальності американської доктрин “нового світового порядку” та “світової системи”) завжди кермувалося (свідомо чи позасвідомо) прагненням втримати периметр своєї індивідуальності і не бути безслідно інкорпорованим у щось більш загальне... Це прагнення до індивідуалізації (до втримування – збереження власної самости, збереження тотожності самому собі) існувало навіть і тоді, коли не було ще будь-яких розвинених ідеологічних чи то релігійних (достатньо інституціоналізованих та епістемно “оформлених”) доктрин.

В) об’єктивне техніко-технологічне, ринкове (разом з інформаційним ринком, дійсно глобальним фінансовим ринком та новою – наддержавною – мережею взаємозалежностей, “витка-

ною” велетенськими транснаціональними корпораціями тощо із їх неоліберальними правилами гри) та дійсне інфраструктурне само-просування та само-розвиток глобалізації²⁷ були використані глобалізаторами²⁸ для накидування іншим (незахідного типу цивілізаціям) своєї картини світу, своєї аксіології (з її поляризовано-бінарними та тринітарними структурами²⁹) та власних смислових конфігурацій та способів тлумачення світу та свого місця у цьому уже проінтерпретованому ними (і – відповідно – наділеному певними сенсами) світі. Показний гіперплюралізм постмодернізму дуже незграбно маскував притаманний сучасному (постсучасному) секуляризованому Заходowi нігілізм, яко одну зі своїх, на жаль, аксіологічних констант. Дезаксіологізація постмодернізму – тільки одна із форм радикального нігілізму щодо самої і когнітивної, і душевно-духовної поляризації добра і зла (шляхетного і нищого, добродійного і лиходійного і т. д.), що цілком відкидається постмодернізмом, яко метадискурсивний спосіб потрактування світу. Постмодернізм не хотів помічати, що кожне (у межах постмодернізму) навіть найбільш часткове, найбільш локальне твердження (як і будь-який людський акт вербалізації думки, вербалізації переживання) неминуче і завжди теж є наскрізь аксіологізованим. Адже будь-яке висловлювання завжди чи то стверджує, чи то заперечує щось; або ж навіть і стверджуючи щось, і начебто не відкидаючи явно іншого все ж таки це інше імпліцитно ставить під сумнів. Кожне – навіть і найбільш нейтральне висловлювання, як-от, скажімо, прогноз щодо завтрашньої погоди – засадничо “інфіковане” аксіологією. Адже слово, як уділяння сенсу чомусь чи комусь (а надавання сенсу – це вже потрактування та евалюація) уже неминуче є оцінюванням (хай навіть і оцінюванням самого себе, яко значущого інформуваньника, як Особливого носія Особливої інформації (чи то найбільш ситуативно слушної, релевантно найбільш “своєчасної” інформації), що втілена у, на перший погляд, цілковито нейтральному висловлюванні). Адже вербалізація, яко уділяння сенсу (і водночас розпізнавання сенсів, водночас смислерозрізнавання) – це не просто номінування денотата, а “зважування” того, що осенсовлюється у мережі сенсів, – наділяння його не лише значенням, але й співвідносною (релятивною) значущістю у цій мережі.

Постмодернізм, зрештою, начебто завбачаючи і передбачаючи “рівноцінні” ніші начебто для всіх і вся у нерозчленовно-ризомному (без певного системоутворювального первня, без певного “центру”) сплетиві явищ, подій, артефактів, висловлювань тощо) практично відмовив у цій ніші тим, що не покермовуються у своїм житті західними взірцями, західними паттернами думання (у тім числі і не воліють сприймати постмодерністське нехтування аксіологічних координат та ширших концептуальних схем).

Високий Верх, 7-8 серпня 2003 року. Справжня “націленість” політичної та культурної влади (культурну владу здійснюють актуальні “авторитети” культури, що їм дають доступ, або які самі собі здобувають доступ до мультимедійної машинерії) в середовищі нації та щодо нації – це насамперед здійснення влади ідей та влади колективних уявлень (накинутих фантазмів та імажинацій) в умах і почуваннях тих, які підв’язані до певної смислової павутини (цю останню не снують із себе, – у неї лише “влипають”...). Ця влада ідеї (а ідеї, ідеали, сподівання-на... – іще не опанували українців і тому ми ще – кисіль, а не відносно цілісне і “тверде” національне “тіло”...) зовсім не є лише підпорядкованістю щодо ідеї, чи то упокореністю перед поставою її імперативності. Українська ідея (а вона ще не седементувалася у виразних обрисах якоїсь “спрямованости-до...”, або ж у виразних культурно-життєвих формах) наскільки поневолеє (включає особу в своє “обрамлення”), настільки ж і визволяє, – дає можливість бути собою, – не уподібнюватися і не приподоблятися до інших. В самому житті (на рівні повсякдення, на рівні форм життя) це мало би розгортатися, закорінюватися, устійнюватися, утверджуватися, яко опанування наших аморфних і таких іще випадково-принагідних думок, невиразних бажань і хаотичних реагувань певними конфігураціями дискурсивних стратегій (своїми власними конфігураціями, а не насаджуваними постсоветською евразійщиною, чи то глобальною “індустрією культури”...), власними дискурсивними практиками в усіх без винятку ділянках дискурсивної поведінки. Від порівняно зовсім нечисленних середовищ мезокомунікативних субкультурних утворень на кшталт “байкерів”,

чи то “реперів” тощо... до спілкувальної діяльності у середовищі промислової, торгівельної та фінансової буржуазії (вона ще майже уся – поза власне українським дискурсивним полем); до розмаїтих менеджерів, експертів, радників, продюсерів, шов-менів, чи то хай навіть дизайнерів-модельєрів і так званих байєрів в індустрії моди... Адже усе перераховане і багато що іншого, що сьогодні визначає повсякденну лінгвокультурну погоду і навіть престижний статус та ментальну “вагу” (відносну значущість) тих форм життя, які уконститууюють, формують дійсні соціокультурні ландшафти (цебто, властиво, генерують саме урбанне середовище нашого повсякденного життя і контактування), як-от, – відеоіндустрія та кіноіндустрія, яскраві журнали-тижневики (і зокрема так звані глянцева журналістика) і – особливо – телевізія, що є в дискурсивному плані українською ледве лише на 5-7 відсотків, а також розмаїті сфери індустрії розваг тощо...), – усе це сьогодні лише маніфестує, означає у відповідних своїх уречевленнях та поведінкових дисплеях якраз власне той – недоусвідомлений націонал-патріотами тотальний всеохопний процес (а – отже – і безсумнівний факт!), що ми залишаємося далі лише напівпериферією єдиного євразійсько-московського цивілізаційно-культурного (і – відповідно – дискурсивного) конгломерату... Конгломерату “ат Карпат і да Ахоцкава моря”... Соціальним індикатором та соціопсихічним маркером такої нашої включеності у дискурси Азії (та навіть у конкретні нарративні актуалізації цих дискурсів) абсолютно беззаперечно свідчить вже навіть те, що і в коридорах нашого національного університету у Львові щокроку надibuєш на цілком ідіотичні (первісно зонівсько-казармового походження, – і то без жоднісіньких подальших “мутацій”) вислови “тіпа... – кароче... – прикол... в натуре... – встрьомна... – не ведьоцца... – класная тьолка... – аблом... – кумарить... – адуренна... – балдеть... – атривацца...” В усім оцім латентно засіли-залягли три моменти комплексу меншовартости. По-перше, потужна експансія саме російсько-євразійської версії зонівсько-казармово-вуличного дискурсу зумовлена не стільки тим, що дискурс цей сильний і динамічний, скільки тим, що власне українське молодіжно-субкультурне середовище кволе і креативно безсиле: воно – лише на рівні мімесису, на рівні мавпування, воно абсолютно не здатне ще випрацювати

із себе власне арго чи сленг (не просто яко “техніку”, чи то стилістику спілкування, а яко спосіб наративізації-структурування “само-о-смыслеування” особового та групового досвіду). По-друге, позасвідомо юному українцеві (саме із його рустикальним чи то напіврустикального походження комплексом меншовартости) здається, що таке експресивно-рішуче і безоглядне (заряджене перформативністю) оте “тіпа-кароче” посідає більшу іллокутивну силу, аніж своє власне українське слово (особливо, коли оте приблатньо-не “кароче...” (таке начебто радикально-беззастережне, таке, що претендує на домінантність мовця у ситуації мовлення та, його – мовця – здатність “покерувати” подальшим ходом мовленневої інтеракції, чи то навіть і на свій огляд “владоможно” закінчити її) супроводжується імперативними та беззастережними жестами і супервпевненим виразом обличчя. Словом: кар-роче!!! Там, де не мають своєї внутрішньої впевнености, – там послугуюються “готовою” ритуальною маскою впевнености і варварської “атмарожености” евразійця...). По-третє, наскрізь конформістського походження соціоцентризм дуже значної частини студентства теж є лише зворотним боком неутверджености в собі, невироблености індивідуальної самости і самодостатности. Оскільки постсовецький конформізм – це поведінка “с аглядкай па старанам” (із намаганням припасуватися до т. зв. *калектіва*, ба навіть, із нестримним прагненням до “залучености”, до аффіліації, то і напів-“варавская” мовленнева поведінка в коридорах Львівського національного університету є лише одним із виявів тотальної знівельованости окремішньої особи, а – властиво – лише виявом майже повного браку такої окремішньої особи. Разюча деперсоналізованість юного постсовецького українця – це водночас і прояв його меншеартости і ґрунт для подальшого самовідтворювання цієї меншеартости... Саме у культурній знекорінености (а культурне знекорінювання – триває...) – нездатність триматися власного шляху, нездатність іти у цьому житті, орієнтуючись на власні горизонти сподівань і цілей... А тільки... – іти за іншими, бути провадженим іншими, чинити (а отже, і говорити, бо говоріння – це теж чин, це теж частина акту інтеракції...) “как все...” Ми – україномовні українці – залишаємося далі найбільш упосліджуваною (почасти самоупослідженою) лінгвокультурною

меншиною в Україні не тільки тому, що нас “мало”, а тому, що ми змаліли у власних очах, тому що ми не вміємо і не можемо поки що бути такими впевненими і самовпевненими (аж – до зухвалости), як наші рідні москалики та зросійщені українці... А ота “пріблатньоннасть” є тільки одним із модусів зросійщування та містком до цього останнього... Треба визнати, що за 17 років так званої свободи нам (йдеться насамперед про дискурсивно активних творчих людей і політично заангажованих людей) не вдалося закласти бодай початків власне українського дискурсивного поля, – поля хоча б на крок осторонь Азіопи... Ми ще усі (у тому числі і так звані національно свідомі українські інтелектуали) у системі дискурсивних координат (та й на співвідносних із цими координатами наших ментально-світообразних мапах, які і витворюються у дискурсах і зазнають “термічної обробки” розмаїтими панівними дискурсами) – лише віддалена околиця Ліпецька та Рязані... Тому ми незрівнянно є далі від власної самости та власної самодостатності того людського середовища, котре спроможне і генерувати власні (дійсно оригінальні) дискурсивні тексти і надавати цим дискурсивним текстам конкурентну спроможність, внутрішню змагальницьку потугу бути достатньо життєздатними і – відповідно – стійкими, резистентними (щодо дискурсивних інвазій та збурень), аніж, наприклад, баски і каталонці (чи хай навіть і галісійці) в Іспанії, чи то франкофони у канадійським Квебекові, чи то, врешті-решт, фламандці у Бельгії... Принаймні ці державно несаможиттєві етносоціальні спільноти мають таких своїх національно свідомих мільйонерів, які ладні інвестувати (і інвестують!!!) у розвиток розмаїтих національних дискурсів не тільки офіровані ними на це кошти, але й власне життя, власну дискурсивну поведінку (а це – зрозуміло – заохочує також інших інвестувати свою комунікативну активність, свою вербальну поведінку в те дискурсивне поле, де спільними зусиллями культивуються рідні смисли, культивуються нові та оновлені констеляції смислів)... А ці останні залягають у самій базовій підоснові культури – у самім її сенсологічним і значеннєвим субстраті... Зредукованість, стисненість, фрагментаризованість і роз-анклавізованість нашого дискурсивного поля (а у великих містах – то й дисперсійність його, і – звідсіля – непомітність...) є насамперед зредукованістю наших

усе ще недо-українських сердець, є, властиво, змалілістю нашої думки, куцїстю та кволїстю нашого національного ідеалу (навіть і націонал-демократи аж до останнього часу проголошують цей останній, яко або ідеал “державотворення” та “державництва”, або ж яко “ідеал” так званого добробуту)... Насправді початком нашого національного проєкту мала би стати ідея деколонізації самого національного нашого середовища, яко середовища дискурсивного. Йдеться насамперед про ре-культивування та культивування цього середовища, аж ніяк не яко такого, де українські дискурси “притулилися” собі десь на узбіччях основних доріг цивілізаційно-культурного розвою, але пересуваються поступово заново у саме ядро суспільства, у саме ядро всіх ділянок і форм суспільної життєдіяльності і таким чином (і тільки в такий спосіб!) перебувають водночас і у фокусі уваги, у фокусі бажань, потреб, інтересів, предиспозицій усіх стратумів суспільства та величезної більшості його окремих розмаїтих соціокультурних груп (деякі з цих останніх можуть посідати такі свої субдискурсивні поля і відповідні їм смислові мережі та конструйовані у межах цих мереж картини світу, які лежать в самій основі тих групоутворювальних чинників, котрі вирізнили відповідні групи поміж інших груп та верств і покликали їх до свого власного – більш дискурсивно автономного – життя).

Високий Верх, 7 серпня 2003 року. Українська ідея, яко ідея відтворення заново українського дискурсивного світу (світу безлічі новоукраїнських дискурсів та субдискурсів, що їх динаміка розгортається не в напрямі жорсткого витіснення Інших, їх зведення нанівець у тотальному полі суцільної євразійщини, де абсолютно панівними стають лише євразійсько-московські дискурси, – у тім числі дискурси повсякдення, дискурси треш-культури та поп-культури..., а в напрямі взаємодоповнювальності новоукраїнських дискурсів та творчої їх змагальності) окреслює “довкола” нашого ества “периметр” психо-культурної безпеки. Це периметр нового духового усуцільнювання... Периметр, який аж ніяк не ізолюючи нас від сусідів і всього світу, дає нам можливість зберегти себе саме для добра усього світу, яко потрібних світові у власній своїй інакшості. Ще Клод Леві-

Строс у своїй доповіді ЮНЕСКО (і на замовлення ЮНЕСКО) про множинність європейських культур та європейську єдність писав був про те, що саме ці проміжки поміжкультурних відмінностей дають те багатоманіття візій та історичних пам'ятей (взаємодоповнювальних поглядів на спільну культурну спадщину та взаємодоповнювальних реінтерпретацій цієї останньої), що властиво здатне і надалі урухомлювати і употужнювати спільну динаміку культуротворення в європейським мегаареалі... Тому правдива спільнотнісність і правдива динамічно-напружена єдність “всередині” цієї спільнотности аж ніяк не може означати соціокультурної гомогенізації відповідного мегаареалу, як це бачимо у мегаареалі євразійському, що його частиною (його напівпериферією навіть на рівні дискурсів повсякдення) ми все ще, на жаль, продовжуємо поки що залишатися далі... Продовжуємо бути через те, що не маємо свого українського урбаністичного соціокультурного середовища... А – відтак – не маємо також тих потужних “фабрик” новоукраїнських дискурсів, які б здатні були виробляти, генерувати (у процесах напруженої креативно-інтерпретативно-комунікативної активності і окремих творців, і усіх стратумів людности, що занурені у співвідповідні дискурси) новоукраїнських смислових констеляцій... Нагадаю, що саме смисли і смислові мережі (а відтак – і спонтанна гра, і самовідтворювання смислових конфігурацій) лежать в самій основі живої самовідтворюваної культури. Дискурси – це люди. Люди – це саме середовище. Середовище (зіткане із контактування та дискурсивних актів) – це культура. Культура – це майбутнє. Тому без української людини (а вона має бути вже сьогодні – і – тут!!!) ми не матимемо українського майбутнього. Адже у цьому майбутньому українство вже може навіть і не бути означеним якимось відносно окремішнім ареалом на культурологічній мапі світу. Тому наша новоукраїнська урбаністична революція має стати дискурсивною революцією, – революцією в полі дискурсів, революцією тому радикальною, що саме вона має створити радикально нове дискурсивне поле... Революцією (чи не єдиною в історії?!) не проти, а революцією – за... Революцією за наше існування яко одного із культурно-цивілізаційних осередків Європи... Яко Європи-2, що мала би употужнити (а може,

навіть і оновити) геть усю Європу, а не остаточно розчинитися в євразійському культурно-цивілізаційному агломераті.

Високий Верх, 8 серпня 2003 року. Влада ідеї (української ідеї) – власне яко когерентної внутрішньої єдності багатоманітних ідеалів, цінностей, цілей, горизонтів сподівань, способів евалюації (розрізнювання, “зважування”, поцінювання) та співвідповідних смислових коваріацій, а не звичайної політико-ідеологічної доктрини (чи то сукупности доктрин) – можлива саме тому, що вона (ця українська ідея) у своєму функціюванні, врешті-решт, мала би рухатися власними путівцями націонаративности і на цих путівцях індукувати власне поле свого розуміння. А це таке поле, котре не просто уможливує глибинно (на смисловому, а не на семантичному рівні) консенсуальність (розуміння, порозуміння, пресуппозиційне вчування в латентні культурні смисли і саме прагнення до вирозуміння...). Але це також і таке поле, котре створює optimum усіх потрібних передумов для вільної (без якихось зайвих перепон у порушеннях рівнів комунікації; поза безконечними когнітивними дисонансами поміж цілком різноякісними – лінгвокультурно “несумісними” – дискурсами; без надто високих – і відтак нездоланих – порогів феномену сенсологічного релятивізму тощо) гри смислових поєднань... Тієї вільної (творчо-спонтанної і водночас у синергійний спосіб самоврегульованої гри) без котрої просто неможливі ані подальші парадигмальні зрушення (наприклад, становлення власне української урбанности, яко власне української урбанної ментальности, що “з’їтана” українськими дискурсивними практиками у містах...), ані седементація нових епістем у гуманістиці, філософії та соціальних науках... А це останнє, до речі, – щонайвиіршальніше у тому новому розвиткові української суспільної думки (думки просто примусово цілком зупиненої ще у 1929-му році, а відтак цілковито спрїмїтивїзованої...), який (цебто розвій цієї думки), на жаль, (на відміну від нашої економіки) навіть і не починає ще набирати потрібних чи то належних (у вимірах нормальної європейської, чи то, скажімо, японської логосфери) обертів. У цьому разі українська ідея у щонайширшому (див. вище) розумінні не лише відносно безперепонно рухатиметься путівцями, що второвані відпо-

відною новоукраїнською націонаративністю (та у створюваному цією новою – чи то посутньо оновленою – націонаративністю когнітивно-ментальному просторі), але й сама (цебто українська ідея) генеруватиме нові шляхи та нові динамічні повороти та злами у розвитку, диверсифікації, у нарощуванні нараційно-смыслових та когнітивних ресурсів новоукраїнського дискурсивного поля – в усьому його функційному, полікодовому та смысловому багатоманітті.³⁰ У тому необхідному багатоманітті, що без нього просто неможлива якась змагальницька потуга українства і в наших “власних” (начебто “власних”) евраїїзованих містах у неминучій тут конкуренції із евраїїськими дискурсами³¹, і на світовій арені, – у нашій глобальній спроможності, яко відносно нового культурно-цивілізаційного комплексу осторонь Азіопи. У нашій спроможності не лише бути собою (не губитися поміж евраїїських стихій, виокремитися із цих останніх і, не ізолюючи себе від цих стихій, що і шкідливо, і практично неможливо, – взаємодіяти із евраїїським масивом на рівних); але й ставати тим чинником, який помітно впливає на увесь глобальний культурно-цивілізаційний розвиток. Такий вплив (принаймні у деяких аспектах) мають уже сьогодні, наприклад, порівняно невеличкі Ізраїль, Хорватія, Словенія... Українська ідея, яко цивілізаційно-культурний проєкт, що його здійснення розпочинається, супроводжується і виявляється назовні нашим рухом у напрямі дійсного (втіленого в самих життєформах, – у тім числі і в комунікативній нашій поведінці) позиціонування осторонь Азіопи можлива лише, яко колосальне наше (кожного українця) інвестування власної дискурсивної (цебто водночас – неминуче сенсоутворювальної) активності у становлення нашого дискурсивного поля (поля щонайрозмаїтіших новоукраїнських дискурсів). Тільки в такому полі українська ідея набуватиме щонайпотужнішої мотиваційної та інспірувальної сили. Лише у такій ситуації нікого не треба буде переконувати чи то заангажовувати. Сама українська ідея – ідея втілена у цьому дискурсивному полі – буде абсолютно переконливою яко жива правда нації (вона буде – самопереконливою). Нації, що спроможна не тільки до культуротворення для “власних потреб”, але і здатна (яко новий Осередок європейської цивілізації) дати щось для усього світу, або бодай бути цікавою (бути у фокусі зацікавленос-

ти) та індукувати в інших цивілізаційних полях якісь аспекти власної сенсоносною напруги. Нова мотиваційна та інспірувальна сила української ідеї, акумульований “довкола” неї дискурсивно-смысловий потенціал – це і є реальна влада української ідеї³² (її значущість, вага, авторитетність, привабливість в очах і в умах самих її носіїв та посеред представників інших культур та цивілізацій). Влада ідеї – нагадую – розгортається-рухається второваними путівцями націонаративности. Второваність зовсім не означає лише узвичаєність колії. Второваність означає для нас насамперед предиспозиційну та пресупозиційну готовність реципієнта сприймати (сприймати із розумінням) відповідні лінгвокультурні, візуальні та ситуативні коди та вирізняти і розрізняти співвіднесені із відповідними дискурсами смислознаки. Вже навіть і на цьому (побутово-наративному) рівні націонакультурна ідентичність започатковується у здатності (і водночас забезпечує цю здатність) розпізнавати своє, реагувати на нього як на своє, почувати зрідненість і зріднілість із цим своїм. Отож, цілком очевидно, що і міра сугестивности (і корелятивний цій останній перлокутивний ефект), по-перше; а також міра відкритости до таких наративів, що створює поле уподобань і поле довіри (у що теж “влягається” селективність сприймання-розуміння-хотіння поціновувати тощо), по-друге, значною мірою залежить від того, наскільки певні наративи ми ладні ідентифікувати, яко властиво наші (питомо наші, притаманні “нашому колові”) націонаративи. Наскільки ці останні викликають (чи як писав про це О. Потєбня “збуджують”) у самім нашій єстві певні суголосні та відносно стійкі “вібрації” смислів). Устійнене поле націонаративности (що включає у себе також і сталі моменти паралінгвальної мовленневої поведінки, котра теж залучена в генерування сенсів) “виграє” плином наших думок, наче скрипаль на скрипці (у можливому діязоні варіативности та із врахуванням того, що саме “звучання” кожної скрипки – завжди Інше. До того ж – цього разу – сам “скрипаль” (поле націонаративности) орудує “смичком” (способами актуалізації націонаративів) та “струнами скрипки” (нашими когнітивними мапами та когнітивними схемами, а також фрагментами нашої картини світу) далеко не лише “одним пальцем” – одним чинником, але цілою вервечкою чинників, що взаємопов’язані та

взаємодіють. Такими чинниками у нашого “скрипаля” є щонайменше сім визначальних моментів: а) жива ситуативність комунікативних актів (кожного із них зокрема) включно із комунікативними інтенціями, ситуативними хотіннями та ситуативно задіяними емоційно-психічними станами контрагентів комунікації; б) ситуативно чи то суто індивідуально вмотивовані та “дібрані” – часто автоматично та позасвідомо – дискурсивні стратегії комунікативних актів; в) певний репертуар топіків, що пасує до ситуації, чи то якраз навпаки уконституює саму ситуативність – сам характер і спрямованість соціальної інтеракції залежно від тематизації спілкування; г) цілісні структури фреймів націосприймання (групового сприймання), що, по суті, тотожні моментальному витлумаченню та своєрідній шаблонізації і предметних, і суб’єктних аспектів живої ситуативності: стандартний образ сцени дії; фрейми речей; фрейми Іншого тощо; г) стереотипи, атип’юди, колективні опінії, елементи кавзальної атрибуції, котрі теж залучені в конструювання образу Іншого та актуалізуються у модусах реагування на Нього; д) груповий та індивідуальний соціокультурний досвід у їх динаміці та взаємодії; ж) смислові мережі та співвідносні з ними інтерпретативні моделі. Ми не спроможні вистрибнути із усього цього, як із власної шкіри. Тому і владу націонаративності варто розцінювати як природну владу. І не лише яко залежність, але і як незалежнення від “диктату” Інших смислових світів. І далеко не лише яко своєрідну тиранію ідеологем та політичних конструктів (як це вузько-доктринально іноді тлумачать національну ідею), а як природний спосіб осягнення внутрішньої конгруентности та цілісности думок, інтерпретацій, цінностей та способів реагувати на речі та ситуації, коситуативности речей, обставин та діалогічної поведінки, способів структурувати – сегментувати всезагальну континуальність світу і – в такий спосіб упорядковувати (категоризувати, виокремлювати, омовлювати) доволі хаотичні потоки “зовнішніх” вражень. Саме в такому разі відданість українській ідеї (як актуальна влада цієї ідеї, чи то навіть і опанованість цією ідеєю) може навіть бути недоусвідомлюваною (невідрефлексованою, тобто поза фокусом свідомих роздумувань про неї) самим націоформом (носієм національної ідентичности та національних культуороформ). Все ж навіть і в цьому

разі українська ідея спроможна здійснювати свою владу, функціонувати яко владоможна, яко така, що провадить націофора у цьому житті (“вплітаючись” в його ідіоіндивідуальний комплекс особистісних ціннісних орієнтацій, предиспозицій, когніцій та імажинацій, “вростаючи” у тканину індивідуального ідіодосвіду, індивідуальних особливостей дії ефекту праймінгу та інших суто особистісних властивостей селективно-конструктивних аспектів реорганізації фрагментів досвіду мнемосферою особистості), щоразу припроваджуючи його (цебто націофора) до співучасті у відтворюванні чи то навіть і нарощуванні загальної потуги цієї української ідеї. У цьому разі (на особовому рівні) українська ідея включається зокрема у цілу вервечку ситуацій кардинального вибору, які (відповідні ситуації) мають не лише націогруповий, але й екзистенційний сенс. Йдеться про те, що не лише сам етнофор послуговується націонаративністю (яко “готовим” уже “арсеналом” так званих засобів та конвенційних форм, готовими сценаріями типових реагувань – утім числі лінгвокомунікативних реагувань – на повторювані у певному середовищі характеристичні ситуації, “готовими” фреймами сприймання-потракткування тощо, готовими вербальними формами і формулами, що в них “відливаються” щонайскладніші наші переживання тощо³³). Тут йдеться також і про те, що самі собою націонаративи, “стікаючись” у русла наперед випрацьованих дискурсивних стратегій промовляють самим націофором (цебто водночас оруднують когніцією, оруднують думкою, унапрямолюють “ходи” цієї думки у межах певних відносно устійнених когнітивних мап та у межах відносно усталених (хоч і таких, що повсякчас вступають у вельми складну “багатошарову” гру) конфігурацій смислів... Саме у сфері цих останніх (себто у сфері конфігурацій смислів) площина комунікативного цілком збігається із площиною культурного та площиною соціального. Тому і дія будь-яких власне соціальних (соціонаціональних) детермінант завжди опосередковується їх взаємодією із детермінантами культурно-смисловими. Тому смисл – повторюю ще раз – є для мене “спільною щонайменшою клітиною” і комунікативного акту, і культури, і соціальної інтеракції. До того ж, саме ситуативно-індивідуальний смисл (а смисл – нагадую – завжди є ситуативним конструктором, що “заряджений” – на відміну від лінгвокультурно-

го концепту – не лише спільними імплікаціоналами того загально-го соціокультурного досвіду, що його поділяють учасники спільноти, але й також тими додатковими смисловими “нашаруваннями”, що їх калейдоскопічну гру “провокує” щоразу неповторна жива ситуативність) є “цілиною” для вислизання нашого Я у сферу свободи. У сферу вільного самоконструювання цього нашого Я. Самодостатнє (цілковито вільне від зовнішнього тиску соціуму та від обумовленості безпосереднім довкіллям) ядро нашого Я (його духовне, а не душевно-психічне ядро) треба шукати не у неповторній характерології особи, не у притаманній особі емоційно-вольовій структурі, не у світоглядно-ціннісних орієнтаціях особи, чи у поведінково-діяльнісних проявах цього усього), а у тих ключових смислах (ключовій констеляції смислів), що є системоутворювальними впродовж життєвого самостановлення Я та у визначенні “місця” цього сенсоносного Я у життєтворенні особи та у життєвій долі людини (усі таємниці та дивовижні парадокси цієї Долі вкорінені первісно саме у цю глибинну смисло-ву структуру, котра є не лише структурою значень, а структурою переживань, структурою тонких внутрішніх ритмів та пульсацій, котрі, як я вважаю, теж є смислогенерувальними).

Високий Верх, 9 серпня 2003 року. На Великій Квадризі Культури³⁴ українська ідея може бути перепроваджувана у саме ество українця (навіть і етномаргінального креола, чи то і цілком вже зросійщеного мешканця міста) саме тому, що існує (мусить існувати!) цей “з’єднувальний” шлях націонаративності. Поза живою, інтенсивною, багатоманітною націонаративністю (поза власним інфополем, що усуцільнюється і оновлюється повсякчас нашою неперервною дискурсивною активністю не просто на так званій українофонній базі, а – що абсолютно суттєвіше – на підставі випрацюваних у цьому дискурсивному полі смислових мереж і загалом на підставі нічим незамінних смислових ресурсів культури, які відтворюються лише в актуальних дискурсах та через ці актуальні дискурси) українство (яко дійсна стихія життєтворення, формотворення, сенсоутворювання, що тотожне культуротворенню, яко стихія, що спроможна генерувати і відтворювати власне – насамперед контактне – середовище, яко

поле бодай відносного співрозуміння і довіри) буде остаточно зведене нанівещь ще до середини цього століття... Мусить існувати тяглість (і діяхронна тяглість авторепродуктивної традиції, – у тім числі традиції саморозгортання розмаїтих дискурсивних практик; і синхронна дискурсивна континуальність самого відносно цілісного соціокультурного простору, самого “корпусу” культури, – сьогодні аж геть посеgmentованого та фрагментаризованого) для того аби постійно і повсякчас вибудовувався той світ смислів та розмаїтих смислових коваріяцій, який насправді і є визначальною внутрішньою реальністю української культури, яко динаміки самого життя та життєтворення. Все інше – як уречевлене, об’єктивоване, так і націоментальне – наприклад – ідентичність нації – тільки втілене у цьому світі й тільки вкоринене у цей смисловий світ. Людське єство (у тім числі глибинно-передсвідоме єство) буквально зіткане зі смислів: будь-яка криза людини (аж до важких психопатологічних станів) є кризою розривів (“понівечування” і “сплутування” понівеченого) у цих смислових тканинах. Є втратою цією (уже “пошматованою” і “подірваною”) тканиною здатности бути належною підосновою відносно вмотивованих, інтенціонально унаправлених та відносно внутрішньо когерентних (навіть, якщо це когеренція протиборної дисконсенсуальности і напружено-болісних, – проте функційно обумовлених – смислових дисонансів) соціокультурних дій (зокрема поведінково-комунікативних актів тощо). Ось чому і смисли конкретної ситуативности (уявлення про смисли ситуації та саме ідіоіндивідуальне переживання ситуативности) є ситуаційно-утворювальними чинниками для тих, що безпосередньо “занурені” у живу ситуативність, як і тих, що інтерпретують цю ситуативність уже *post factum*. Трохи спрощуючи, можна було б сказати, що ситуація – це динамічна конфігурація тих смислів, – живоплинно-динамічних смислів ситуативности, що виникають у свідомості (разом із передсвідомістю) певних (завжди тих чи інших індивідуально конкретних) контрагентів ситуації (разом із реакціями на імплікаціонали ситуації та “вторинними” реакціями на власні дії, разом із очікуваннями та антиципаціями подальших “ходів” та *turning points* розгортання ситуативности в усіх багатомірних та полівалентних вимірах цієї

останньої. Тих вимірах, які врешті-решт, складаються на вельми скомпліковану (майже завжди неоднозначну, немоносемійну) гру смислів.

11 серпня 2003 року, понеділок. Смыслові мережі – це мережі розуміння. Це також і мережі відносної готовності до спілкування (ця готовність провадити діалог, відкритість щодо – такого чи іншого – діалогізму задається не лише самою особливою структурою ситуацій контакту, але й багатьма чинниками і аспектами попереднього психокультурного досвіду комунікантів). Врешті-решт (і це годі нагадувати тут), відносно ефективне спілкування і відносно ущільнене спілкування – це і є той цемент, що скріплює людей. Чинить спільноту спільнотою. Спільна картина світу (відносно спільний світообраз, що його поділяють члени спільноти) є настільки ж наслідком досвіду (насамперед досвіду залученості у певні устійнені життєформи та різновиди діяльності, досвіду залученості у певні інфокомунікативні потоки та в попередні життєісторії інтерперсональної взаємодії тощо); як водночас вона (ця спільна картина світу) є відносно устійненим (хоч і відкритим до змінюваності та лабільності) “наслідком” лінгвокультурного конструювання світу. Зрештою, лінгвокультурні концепти (як і інші чинники цілісного гештальт-поля сприймання-розуміння-інтерпретації-реагування) неминуче мають за інтегральний свій компонент соціокультурний та індивідуальні імплікаціонали досвіду. Геть скрізь і поспіль у психокультурній сфері (яка із холістичного погляду є водночас і ментальною сферою, і сферою дії) існує залежність обопільного (чи то, радше, подвійного) детермінізму. Йдеться про взаємозалежність поміж відносною усталеністю³⁵ смыслових мереж (їх вкоріненістю у соціокультурний досвід спільноти чи то групи, – у тім числі у “вертикальні” психокультурні контексти – у відносно спільну діяхронію трансгенераційної спадкоємності етнокультурної інформації, – разом з уявленнями та мітами про “спільну історичну долю”) – з одного боку, та інтенсивністю, відносною “частотністю” та усуцільненістю (“згущеністю”) спілкувальних актів, комунікативних ланцюжків та розмаїтих вторинних інфопотоків пере-перетлумачування (у межах одного лінгвокультурного поля-середовища) – з другого боку...

Що устійненіші смислові мережі, то розблокованішими (за умови, зрозуміло, також інших сприятливих умов) є комунікативні акти, то вони ефективніші у плані трансмісії культури (і, зокрема, у плані самовідтворювання інтерпретативних моделей, чи то схем тлумачення світу, – у тім числі тлумачення і співрозуміння надто складних для вербалізації розмаїтих екзистенційних переживань та відповідно релевантного потрактування світу людських артефактів), – то кращі створюються психоментальні (психокультурні) умови для соціокультурного функціонування спільноти. Тієї спільноти, яка є у цьому відношенні спільнотою бодай *minimum minimumum* розуміння та *minimum mimimumum* порозуміння. Це спільне поле (інфо-контактно-інтерпретативне поле), що є водночас полем тієї багатоманітної дискурсивної діяльності (а дискурсивні практики – нагадаю – є фабриками смислів) функціонує достатньо ефективно саме яко поле сталого самовідтворювання певного смислового світу (певного світу смислів). Поле, де чинна радше довіра (ніж недовіра), а отже, відносно потужніше актуалізуються механізми соціопсихічного навіювання (смислової сугестії) та наслідування (чи то мімесису). Це є водночас відносно цілісним та усуцільненим полем, що саме у його межах діють механізми пресуппозиційно-“випереджувального” вчування смислів, – смислів не актуалізовуваних на рівні певних символічних та інших кодових репрезентацій, – смислів, котрі лише “маються на увазі”... Це теж, як мені здається, додатково засвідчує слушність тієї думки, що смислові поєднання (і складні агломерації смислів і невидимі “нитки” та “пасма” взаємних реляцій та ко-реляцій смислів, що теж є сенсоутворювальним чинником) є визначальним ресурсом повсякденного функціонування культури спільноти (а, отже, і самої спільноти, що її ідентичність завжди є вкоріненою у відповідну культуру і завдячує цій культурі своєю тривкою здатністю бути авторепродуктивною, – зокрема стало відтворювати співвідповідне Ми-почуття³⁶). Тому збурення у власне українських смислових мережах (функційно завужених і структурально неповних, анклавізованих, “розріджених”, “малокровних”, хаотично позмішуваних-гібридизованих із євразійсько-московськими смисловими мережами) більше загрожують дезінтеграції та згасанню власне українського культурного

життя і власне українського соціокультурного середовища, аніж політичні контрукраїнські (переважно координовані безпосередньо з Кремля та із московського ФСК) так звані сили на кшталт “регіоналів”, “трудовиків”, комуністів та ін. Зрештою всі оці начебто “українські” сили все нахабніше і нахабніше вилазять на поверхню нашого політичного життя саме тому, що мають свій цілком реальний (доволі динамічний і продуктивний, – принаймні квантитативно) життєво-дискурсивний субстрат у повсякденних контактувально-комунікативних практиках майже тотально зросійщеного та евразієзованого Сходу та Півдня. Сходу та Півдня не як просторово-географічних ареалів, а власне як, на жаль, уже недоукраїнських (за винятком хіба що лише окремих і дисперсійних острівців спілкування-контактування) смислових світів... А ми (так звані свідомі українці) все більше і більше (і щораз пришвидшеніше) втрачаємо свій комунікативний субстрат (і у Львові, і в Києві...) саме внаслідок цілковитого браку цивілізаційно-культурного (зокрема – лінгвокультурного) концептуального погляду на українство (українство, яко на дійсне живе повсякденне середовище, а не квазідержавницьку фікцію). Ми ще зовсім не маємо такої поглибленої соціокультурної (лінгвокультурної у поєднанні із цивілізаційною) візії на українство у Верхах (поміж політичної квазіеліти української нації)³⁷. Політична квазіеліта ще, здається, навіть і не здогадується про найбільшу нашу цивілізаційно-історичну потребу, – потребу дійсної *деколонізації України*, яко насамперед потребу *демаргіналізації українства* (демаргіналізації українства, яко соціокультурної сили) та всілякого нарощування власне української культурно-цивілізаційної присутності у великих містах України. Бо ж саме тут (і особливо в умовах сьогочасних глобалізаційних процесів, що розгортаються в усіх своїх взаємопов’язаностях насамперед у великих урбанізованих осередках та через ці осередки) генеруються (а відтак – розширено самовідтворюються) ті нові смисли та ті нові смислові конфігурації, що можуть визначати чи то перспективність (чи то – навпаки – остаточні глухі кути і остаточне сходження з арени світової історії) українства. Українства, яко дійсної соціокультурної потуги в Європі та в світі.

Високий Верх, 7-15 вересня 2003 року. Криза культури започатковується у кризі людини (коли всередині самого ества людини знов загніздився-заворушився хробачок, – розчарування і сповенірювання, зрезигнованости, охлялости духу, двоїстости, болісної внутрішньої контраверсійности, втрати миру зі самим собою, врешті-решт, тієї здеморалізованости, коли людина взагалі пускається берега...). Йдеться – нагадую – про кризу та, врешті-решт, деградацію особистісного в особі та таку втрату особою відносної внутрішньої цілістности, коли людина майже буквально “розсипається” на очах; коли її життєтворення (а – отже – і сам життєсвіт) хаотизується такою мірою, що її соціопсихологи окреслюють як *аномію* та *дев'ятивну поведінку*... Між іншим, наркоманія та алкоголізм (які просто загрозливо масові десь у Кривому Розі, Дніпропетровську, чи то Донецьку...), – зовсім не первинні чинники кризи, а тільки її наслідки (хоча, зрештою, наслідки сьогодні вже теж починають діяти яко причини, бо ж субкультурне середовище наркоманії починає вже відтворювати само себе, яко “світ”, “свій світ”...). Така криза людини на глибинному рівні постає, яко раптово швидке “вимивання” з людського ества (через девальоризацію, через аксіологічний “дефолт”, через тотальне вивірювання смислів, що ми досі називали “спустошенням”, а іноді навіть і “депресивними станами”) принаймні і якихось елементарних сенсожиттєвих орієнтацій. Саме таке тотальне знесенсовлювання самого людського ества (а водночас – неминуче – розпад, розклад, дезінтеграція тієї картини світу, що на ній “тримається” бодай відносна якась стабільність світорозуміння і світовідчування, якась мінімальна “зорієнтованість” в цьому світі та в самому собі – та картина світу, яка, врешті-решт, теж “вибудувана” була зі смислових “цеглинок”...) започатковує кризу культури. Адже цілковито “паралізуються” в цьому разі ті мотиваційно-вольові та креативні імпульси людини, які не можуть існувати поза “плацентою” сенсів і неперервного сенсоутворювання... А кризова людина – це людина “сенсів”, які дотлівають... Здорова і життєздатна культура – нагадую – існує лише в атмосфері смислового динамізму, в атмосфері напруженого сенсоутворювання-сенсовідтворювання, в атмосфері інтенційної “унапрявлености” на пошук нових смислових конфігурацій, що властиво і є сутністю

творчого первня людини³⁸... Криза людини (а з нею – і криза культури) – притлумлює цей останній, “гасить” його, заблоковує його спонукальний та інспірувальний ресурс..., чи то, врешті-решт, марнує і розтринькує цей ресурс... Тому навіть і “творення” та атрактивно-калейдоскопічне розтиражовування дуже яскравих, вельми строкато-привабливих та сугестивно-“величних” образів (наприклад, усіляке многосеріальне “милиння”, все мас-культурне у голівудівщині та у нових російських уберменшах із безконечних “ментовських” серіалів, “бандіцких петербургів” та “нічних”, чи то “денних дозорів” тощо) є лише творенням симулякрів... “Небезпека” розвінчування таких симулякрів та квазіобразів полягає у тому (як це зауважував ще Ж. Бодріяр), що воно (таке розвінчування) може виявити, що поза отими образами уже нічого не стоїть, що поза ними – лише зяюча безодня, – безодня, яка не наділена жодними значеннями і не надає для смислу жоднісіньких референційних “підпор”... Однак, повертаючись знову до кризи культури та кризи людини, мушу нагадати ту самоочевидну річ, що криза культури, що започатковується кризою людини, у свою чергу (через так звані зворотні зв’язки) вже остаточно збиває цю людину із ніг... Ось чому і “витончена” культура розпусти у пізньоримській імперії, була додатковим чинником “розмивання” окремішньої особи... Всіляка еротоманія та фетишизм плотського (згадаймо цю атмосферу тотального плотського безумства – принаймні у придворних колах – в часи Нерона, чи то в часи Калігули) ставали ерозійним чинником для імперії не просто, яко чинник деморалізації та руйнування самих основ якоїсь відносної упорядкованості міжособових людських відносин чи то якихось регулятивів людських стосунків (тут – саме тут – моральнісна, чи то християнська оцінкова шкала власне і не зовсім пасує..., – не зовсім придатна до розуміння так званого загнивання могутності і величі держави, країни, людини...). Еротоманія (а сьогодні ми бачимо її, хоч і в інших модифікаціях, у глобалізованій масовій культурі та в мас-медійних і мультимедійних потоках...) була прикметою “одноплщинної” (у смисловому плані трохи чи не “моносемійної”) примітивізації життя людини, а відтак і граничної спрощеності повсякденної культури, культури людського повсякдення. Усяка гранично спрощена структурованість смислів (зокре-

ма “сфокусованість” хотінь, інтенцій, аспірацій, життєвих спонукань на чомусь одному, у чомусь одному) неминуче припроваджує людське життя (а з ним – і усе суспільне життя) до щонайбільшого (і якнайзагрозливішого для нормального саморозвитку суспільства, для необхідної його життєздатності та стійкості щодо всіляких збурень) дефіциту того, що є найбільш необхідним у людським життєвим ресурсі – припроваджує до дефіциту необхідної розмаїтості смислових конфігурацій та необхідної розмаїтості самих осередків сенсоутворювання-сенсовідтворювання. Суспільство одного хотіння, однієї ідеї (так званий моноідеїзм) та одного (“центрального”) образу – неминуче деградує і розпадається. Саме людське єство (єство, що завжди – свідомо чи поза свідомо – живе устремлінням до самоподолання), врешті-решт, починає ламати пласкі стіни тієї “в’язничної камери”, в яку воно саме себе виловило... Пошук нового смислу, пошук автентичного смислу (а бажання справжності, здається, теж є есенційним для людського єства) стає двигуном самотворення людини... Коли припиняється “обертання” цього двигуна, – людина не просто зупиняється в своєму внутрішньому і життєвому поступові, – вона просто деградує. А разом з людиною деградує і культура... Адже zdeгradована, спрimitивізована людина немає жоднісінької потреби в опануванні високих смислів... Вона внутрішньо просто не лине до них, не знає їх, не розуміє їх, не почуває жодної їх “притягальності”... Пам’ятаймо одначе, що саме “втягування”-входження людини у смислові мережі культури не є лише опануванням “готових” смислових поєднань та певних прагмо-способів послуговування ними (їх діяльнісно-ситуативної та перформативно-перлокутивної контекстуалізацій). Вже навіть у самім процесі ранньої енкультурації (через комунікування дитини із щонайближчим довкіллям, через виховання-навчання, через покарання-заохочування, через орудування розмаїтими об’єктами-артефактами) дитина не просто востає у притаманні цій культурі смислові мережі (від певних прескрипцій, конвенцій і заборон до розуміння жесту і розуміння погляду, від окультурених певним чином потягів і хотінь до культурно обумовлених способів вияву агресивності та страху...), але й водночас (вже від найпершої своєї усмішки, яка вже є вельми складним і сенсонаповненим кому-

ніктивним актом) співтворить ці смислові мережі. Дитина вже не просто грається-забавляється з іграшками, – вона відразу ж розпочинає свої ігри зі смислами та із усім світом смислів, – навіть якщо це ще начебто такі “невиразні” смисли ритмізованого підмутикування.³⁹ Знекультурування людини (яко обоцілено зумовлений процес кризи людини і кризи культури, – процес, що у ньому переважають не кавзальні зв’язки, а зв’язки функційні, чи то радше розпад таких зв’язків), а також уся та маргіналізація (разом із притаманною цій останній жахливою еkleктикою і свідомості, і повсякдення культурно змаргіналізованих людей, разом із варваризацією та брутальністю самих життєформ) є процесом одночасного “випадання” людини із певним чином організованих (аксіологічно та соціонормативно упорядкованих та відносно внутрішньо когерентних) смислових мереж, – з одного боку, та процесом спрощування, примітивізації, а також і (часто сьогодні) креолізації – піджинізації цих смислових мереж... Йдеться про перетворення цих останніх на залишкову психокультурну “січку” різних (різноякісних, гетероморфних) смислових мереж, чи то вже радше знесенованих фрагментів таких мереж... Водночас і разом із примітивізацією смислових світів та граничною еkleктизацією колись різнофункційних та різнотопосних дискурсивних практик, що в них актуалізувались чи то генерувались колись співвідповідні їм смисли та смислові поєднання, гранично спрощуються, примітивізуються (і що найнебезпечніше для самої внутрішньої свободи людської особи – у край пасивізуються) самі способи залученості-участі людини у таких збіднених (часто – у центрі примітивізованих) смислових полях... Полях, що у них сенси радше пасивно репродукуються, аніж продукуються заново, – у полях, що значною мірою вже позбавлені нормальної напруги смислових (співтворчих) ігор...

Високий Верх, 27 вересня 2003 року. Людина в людині – се відрефлексована (сфокусована в усвідомлюванні та у вольовій спонуці водночас) здатність до самоподолання, до трансгресії. До переступання (через встановлені усім попереднім досвідом перцепції-розуміння-інтерпретації-дії) рамці досвіду (зокрема також і переступання почерез рамці певних “готових” – попередньо

випрацьованих – способів реорганізовування, переструктурування та вжиткування такого досвіду. Це стає можливим саме тому, що людина здатна ставити (насамперед перед самою собою) і прагнути (мати інтенціональну унапрявленість) до тих вартостей, які вона (наша внутрішня людина) актуально ще не осягнула, не опанувала, не набула ще яко часточку власного досвіду, або ж, як певну визначеність намірів визволитися, вив'язатися із “пасток” такого досвіду (аж до подолання внутрішньої тиранії лихих звичок і диктатури наших куцих уявлень...). Тому внутрішня людина є людиною-установленні-до... Якщо у вивершуванні цієї до-унапрявленості⁴⁰ ми матимемо на увазі Бога (хоча локутивний дейкисис “у напрямкові до...” не притаманний Божественному, бо ж Божественність не є об'єктом у просторі і не осягається нашим куцим макроскопічним досвідом звичайної тримірності речей та проміжків поміж речами тощо), то у такому разі становлення людини є насамперед у-вірі-становленням. Віра – то чи не єдина людська інтенція, людський стан (стан духу) і спонування, котра індукується не тільки нашим трансгресивним зусиллям, але й притягальною силою Бога, силою Божою... Вирощується у нашій естві Духом. Чинить цю злуку нашого духу із Духом Божим, попередньо відкривши “загерметизовану” (заблоковану попереднім гріховним життям і гріховним нашим еством) психокапсулу нашого духу людського до “тихого повіву” Духа Божого... Бо ж коли Жива Віра є цілком вільним⁴¹ ввірянням себе божественним силам, то очевидно, що цілком Реально ввірити себе ми можемо Тій Особі Божій, з якою ми вже зустрілися. Тому *у моєму (твоєму, її...)* навертанні в живу віру (якщо це лише не ілюзія і не самоомана) нас, властиво, *навернув безпосередньо Бог...* Адже та психокапсула, що “загерметизовує” наш дух розблоковується лише через акт покаяння (покаяння тотожного вивільненню від внутрішньої диктатури гріха), яке (це покаяння) може бути лише покаянням-перед-Його Поставою, за Його Учасстю та з Його Допомогою... У сфері смислів (у Світі Смислів, що онтично тотожний Світові Людини) це означає, що сам акт покаяння (що врешті-решт є актом гармонізації стосунків із Богом та зі самим собою) є водночас тим Виходом на Поріг Граничних Смислів (даних нам у живій вірі через новоосягнений Зв'язок – Реляцію безпосередньо з Богом), що здатен надати усім

притаманним людині (групі людей, спільноті людей) смисловим поєднанням і смисловим констеляціям того нового власне духового виміру, який (цей духовий вимір) незмірно ушляхетнює сам наш процес сенсоорієнтування і сенсонаповнювання усіх ділянок (навіть і щонайпрофанніших за самою своєю природою) нашого життя (усіх процесів життєдіяльності та життєтворення).

Високий Верх, 9 липня 2004 року. Розуміти – це не лише “вмонтувати” текст, що я сприймаю-потрактую (а чиїсь безглузді вчинки, ба навіть, і сама ситуація контакту – це теж смислоносні тексти, які щось промовляють про Речі, про Обставини та про Іншого) у якесь ширше герменевтичне коло⁴². Цебто “відшукати” для об’єкта (явища, події, якогось вербалізованого, чи то візуалізованого повідомлення, чи то навіть і аж геть чогось дивного та незбагненого) “місце” для нього у моїй смисловій павутині, що її я завжди “накидую” на об’єкт. В цьому разі певні “шаблонізовані” структури свідомості – колективні опінії, “готові” інтерпретаційні моделі, фрейми і, врешті-решт, стереотипи у їх “тандемах” із інгруповими та автгруповими атит’юдами⁴³) наче “впізнають”, сказати б, “своїх”, чи то “схожих” (“не-схожих”)...

Розуміти – це не просто категоризувати-класифікувати (зараховувати щось до певної множини подібних речей, що відрізняється від іншої множини на підставі тих смисло-розрізнявальних прикмет, які ми самі – ці конструйовані нами множини – властиво і наділяємо). Зрозуміти, – це набагато складніше, аніж просто ідентифікувати щось, яко таке, що у тих або інших своїх відношеннях та ознаках приблизно уже знайоме нам, уже наділене смислами, або яко таке, що із ним ми вже орудували у сфері нашого досвіду (або ж гомеоморфне чи ізофункційне, чи, як то кажуть, типологічно близьке щодо певних фрагментів нашого світообразу, – таке, що “влягається” у смислові ніші та на когнітивні мапи цього останнього...). Зрозуміти – це здатність модифікувати саме наше герменевтичне коло, – бути пластичним у повсякчаснім пере-перепристосовуванні (щодо ситуації, щодо Іншого, щодо якогось “дивного” незнайомого феномена) самого нашого герменевтичного кола... Бути рухливо-“грайливим” (у внутрішній своїй готовності до діалогічної гри з

об'єктом, а пізнання – це завжди діалог пере-перегукувань). Бути мінливо-рухливим у переналаштовуванні самої нашої “оптики” бачення... Або ж навіть і відважуватися міняти саму оптику... Міняти сам категоріяльний інструментарій... Міняти саму “мірку” щодо “вимірювання”-розуміння... Міняти саму епістему (цебто, властиво, мінятися самому, разом зі зміною власної епістеми...). Міняти за-садничо сам тип “раціональності”. Відважно зривати перестарілі знаки та “дороговкази” на запорошених путівцях думки... Новими смислами “підважувати” давні думки і перетворювати ці “важелі” на нові “підпори” для цілковито нових когніцій та когнітивних схем... Чи завжди у гущі ризомно сплєтених, поліморфних, полівалентних, взаємозалежних чинників, відношень, сплутаних “пасем” відношень, слідів та слідів усіх отих смислознакових та ейдетично-ідіографічних чинників, що діяли попередньо, але усе ще присутні тут-і-тепер, як неунікненна присутність минулого у сучаснім, яко полістадіяльність будь-якого феномена, навіть і щонаймодернішого, чи то і пост-постмодерного...) можемо виразно (цебто моносемійно, диз'юнктивно) “розводити” речі, процеси, або ж так звані факти (завжди конструйовані саме нами “факти” вже хоча би й тому, що на наш “смак” і на “наш розсуд” виокремлювані нами із тотальності світу і пізнання світу...) тільки по двох полюсах “або – або???” Згадаймо добре відомий приклад “багатозначної логіки”... Чи ж завжди є так, що дощ або падає, або не падає? А якщо дощ ледве лише розпочинає накрапати, – він падає, чи не падає? Або ж якщо зриваються ще останні краплі відшумілого дощу..., – падає він тоді, чи може уже не падає? Самі над-над-зраціоналізовані філософи-аналітики заплуталися (здається, уже безнадійно, незважаючи на відчайдушні спроби Джона Остіна та Джона Серла вирватися із панлогіцизму на “свіже повітря” – на простір живих мовленнєвих актів, на простір самих форм життя, форм дії, форм взаємодії дійсних – діяльних людей, що діють один на одного, між іншим, також і в спосіб перформативності та перлокутивності самого слова...). Людей, які не просто повідомляють і сприймають інформацію, передають повідомлення і сприймають його (кодують та декодують), чи то розгортають цілу вервечку якихось там філософічних суджень та умовиводів, але й плачуть-ридають, проклинають, благають, напружено пере-

конують, запевняють і обіцяють, упадають побіля своєї Еротичної Зваби, погрожують, просто брешуть, або ж просто собі паяцують і видурнюються... Те, що не піддається формально-логічному осмислюванню-розумінню, – має смисл у самому житті, – у смислоносній внутрішній логіці самих людських ситуацій, – в опрозорюваній самим життям (а життя – це той цілісний праксис, де не буває жоднісінької демаркації поміж суб'єктом та об'єктом; поміж молотком та способами орудування цим молотком; поміж владою слова і тими, котрі володарюють, поміж словом та якоюсь цілісною поведінковою реакцією на це слово, поміж інтимною свічечкою на столикові у барі та самою інтонаційністю, просодичністю і смислоносним тембром самого нашого голосу...) ситуативних траєкторіях смислоруху, у ситуативно-життєдіяльнісних конфігураціях “щонайхимернішого” (для пан-логіцистів, структуралістів, речників моносемічних “істин” і геніяльних “предначертаній”...) констелювання та грайливого пере-переморгування смислів... Витанцьовування полум'я свічки у пойнятих вільгою очах, що промовляють-до-мене... Безнастанного калейдоскопічного (але водночас не плаского й площинного, а “стереоскопічного” переперенашаровування смислів, хотінь, очікувань (хоча, зрештою, хотіння й очікування, як і наші страхи і тривоги – навіть невиразні і незбагненні страхи і тривоги... – теж завжди є смислоносними “всередині” самого нашого життя та “всередині” нашого життєтворення... Всередині, врешті-решт, самої живої конкретности тих актів (віч-на-віч) соціокомунікативної взаємодії, де сам смислорух спонтанно породжує гру смислів і сам виграє уявою комунікантів, які у такий спосіб “контактують” не тільки один із одним, а із усім світом опанованих ними до цього часу і модифікованих ними (їх особистісним досвідом і вже самим кожним актом індивідуальної їх рецепції) світом складних смислових мереж та смислових асоціатів, – через вростання-входження у ці смислові мережі ще у процесах ранньої енкульгурації та “термічної обробки” нашого світообразу безпосереднім комунікуванням із щонайближчим людським довкіллям.

Високий Верх, 10 липня 2004 року. Діялогічні ігри (ті ігри комунікантів, де ці останні не просто вступають у діялогічні ігри,

а наче ввіряють свій діалог – кожен його подальший крок – у ту спонтанність ігор, яка розігрує саму нашу діялогічність, – за усієї її “втиснености” у рамці конвенцій, топіків та ситуативних можливостей...) розрухують – даруйте тавтологічність – сам смислорух, що у нім розгортається багат шарова полілогічність смислів і смислових конфігурацій поміж собою... Саме так розгортається, врешті-решт, і наше втягування у цю гру (яко гравців) самою грою, самою її спонтанністю... Так само і гра читача із текстом є полілогічною грою, є багат шаровою грою самих полілогів (у тім числі і спонтанного пере-перелунювання окремих смислів і усієї смислової “багат шаровости”). Ці діялогічні ігри (а філософію внутрішньої діялогічності самого слова і кожної людської думки блискуче – нагадую – окреслив був ще Михайл Бахтін) розгойдують амплітуду “відхилення” смислів (щодо устійненої та узвичаєної їх побутової осциляції “побіля”, “поблизу” певних ключових значень та відносно усталених семантичних полів, що випроваджують відповідні смислові коваріації на зовсім нові смислові траєкторії “перехрещування”, “перетинання” (аж до обоїльних смислових “детонацій”) із іншими смислознаками, із іншими “одиницями” досвіду, із якимись новими уявленнями-імажинаціями, котрі водночас є когніціями, чи то аплікативними репрезентаціями якихось уже нових (посутньо оновлених) смислових кореференційних відношень та асоціатів... І так – до безмежності... Цей вихід на нові смислові траєкторії, що на них виносять-вихлопують дискурсивно-діялогічні ігри, що розігрують наші смисли, смислеобрази та смислезнаки, віддаляє нас від первісної “точки прикріплености” (точки у сфері праксису та співвідповідного йому досвіду і водночас від “точки”, що кореспондує із цим нашим досвідом на відносно устійненій нашій когнітивній мапі) і таким чином удистанційовує наше бачення і сприймання... Отож і удистанційовує нас від самих себе.⁴⁴ Але ж самодистанційованість і посилює власне саму потугу розігрування ігор, бо ж гра – завжди там, де дистанція, чи то, навіть, і патос дистанції. Так само і твір (письмо, вербальна текстуальність літератури) почасти дистанціює мене-від-мене, бо втягує мою рефлексію (разом із усіма моїми переживаннями) у гру зі смисло-образами тексту... У ті оказіональні (незвичні) зрушення

смыслів на Інакших “орбітах” нових (хай навіть і лише фабульних чи сюжетних) обставин (із притаманними їм – Інакшими, аніж у повсякденні – хронотопічними світами, що їм властива особлива внутрішня темпоральність та сповнювання нас особливими пульсаціями переживання Інакшого ритму, інакшої внутрішньої часовости тощо); із Інакшими Персонажами, що занурені в Інше довкілля, або ж, властиво, своїми Інакшими вчинками та Інакшими способами взаємодії по-своєму генерують Інакшість отого конструйованого спільно – і Читачем, і Твором – віртуального середовища... Отож подібно до того, як і нові життєві обставини і несподівані ситуативні повороти “виявляють” (на кшталт лакмусового папірця), чи ж то навіть і віддзеркалюють-відображають якісь прикмети нашого “Я” та наші особово-характерологічні прикмети, які, можливо, аж до відповідного моменту були прихованими для нас самих (яких ми “не знали”, про які ми “не здогадувалися”, або ж надавали їм зовсім іншого окреслення) а отже, ці нові життєві обставини можуть поглиблювати наше саморозуміння, – так само Інакшість часто Нового – для нас – світу художньої реальности (чи ж то внутрішньої реальности наукового або ж філософічного тексту), що є значною мірою безеквівалентним на тлі нашого життєвого досвіду, починає зненацька для нас самих (чи навіть і мимохіть) “підсвічувати” наше Я та глибинні шари нашого досвіду із тих “боків”, які були раніше “пригніченими” для нас самих, непомітними для нас самих. Відтак таке саморозуміння увиразнює співвідповідні реляції у тонкій смисловій тканині відповідного тексту, у тканині його образно-імажинативних асоціатів.

У лісовій хатинці біля Писаної Криниці, 11 липня 2004 року. Отож, варто подбати про те, аби знову і знову не потрапляти у в'язничну камеру аж геть зараціоналізованого (моносемійного, чи то “категоріяльного”) мислення (коли якісь “центральні” категорії не просто гіпостазуються, а стають жорсткими десигнаторами для усього гнізда понять та кожного з них зокрема і “закріплюють” (дійсно таки непорушно “фіксують”) оте “гніздо” на щонайвищій галузці дерева пізнання⁴⁵, що знає лише просте лінійне розгалужування і зовсім не хоче знати

(вчувати) загадкові “шелести” і “шерехи” од дотику гілки до гілки, а тим паче не хоче знати вимовних-вимовних тріпотінь окремих листочків од повівів та порухів нетутешніх... Згадаймо, що й Павел Флоренський (який був не лише глибоким богословом і філологом, але й професійним математиком і знав усі переваги “суто наукового” – логістичного – пізнання) писав був про те, що претензії значної частини науковців на цілковитий пріоритет так званих “наукових істин” є лише фантастичним перебільшенням завжди однобічної частковости таких істин... (Процитую дослівно цю думку П. Флоренського із його, на жаль, маловідомої праці “Наука как символическое описание”, де він у такий спосіб кваліфікує “механічну мітологію” науки: “...фантастическое преувеличение неполного восприятия”).

Високий Верх, 12 липня 2004 року. Отож, що ж усе-таки потрібно мені (чи тобі...) задля minimum minimum стосовно автентичного розуміння? Насамперед, ясна річ, доконечне потрібною є сама наша емоційна, духовна моральнісна залученість у розуміння, – розуміння, котре не лише об-мацує та на-мацує, але й прагне збагнути, є зацікавленим розумінням, є тією цілковитою (аж до екзистенційної...) зосередженістю-на..., зосередженістю-у..., що є частиною самого модусу розуміння, самого його перебігу (бо ж відповідні духовні стани увиразнюють поле бачення і налаштовують ту оптику бачення, що однією із її “лінз” є сам високий патос пізнання...). Ба, навіть, і результативно стає “часточкою” (у видозміненому вигляді) також і наслідків пізнання і, врешті-решт, – зрозумілості-для-тебе, того, що ти хотів внутрішньо осягнути, чи то духовно опанувати, перетворити на оновлений твій досвід. Чи то навіть “відлити” у нові способи бачення (що тотожні способам осенсовлювання інтенціональних об’єктів, способам уділяння їм певного смислу у самому людському житті, – у калейдоскопічному миготінні форм цього життя...). Отож ще задовго до сучасного конструкціонізму (який вже, здається, остаточно показав цілковиту неможливість “втискання” безконечномірної і рухливої дійсності у рамці будь-яких – щонайвитонченіших – категоріальних структур) це розумів великий американець Джеймс. Ось чому для цього останнього (саме через неможливість увібгати непе-

рервний і недетермінований потік життя у якусь так звану логіку, що означало б просто зупинити цей потік) істина існує насправді лише яко істина-для-індивіда, оскільки він сам “випрацьовує” її в дії (знання про цю свою дію, і та “порція” знання, що видобута у дії та через дію, видобута, яко дійове знання є частиною самого знання).⁴⁶ Джеймс слушно писав був про те, що реальний світ нелогічний, недетермінований, і логічні терміни лише означають статичні позиції у потоці, який ніде не буває статичним. Так звані точні відношення можуть лише створити гарну (однак – завжди штучну) схему окремих елементів екзистенційного потоку, які, будучи вирваними-вихопленими із цього життєвого потоку можуть, ясна річ, і дуже красиво “влягатися” в якісь (завжди абстрактні) ланки категоріяльних структур чи то когнітивних мап... Натомість Джеймса завжди вражала “величезна квітуха плутанина життя”, що на його тлі він сам бачив людину, яко таку, котра не лише набуває досвіду, але й переживає досвід. Така візія світу та людського досвіду була вже доволі близькою до феноменологічного бачення світу, яко “світу, що переживається людьми” в Едмунда Гуссерля, а відтак і в Альфреда Шутца, Томаса Лукмана та Петера Бергера... Для них саме розуміння, яко розуміння у межах суспільно твореної дійсності (властиво – дійсності смислової, дійсності самих смислів) є завжди своєрідною “боротьбою” нашої уяви із тим, що і як ми подибуємо поруч зі собою. Отож розуміти – це не просто вбачати прозору референційність у відношенні (відношеннях) денотат–смысл (і сам денотат, яко уже тотожний його о-смыслености, тотожний самому смислові, яко денотат уже смыслоносний, – уже “занурений” в інтертекстуальність культури, уже перетворений на текст, що в нього буквально “впорскнуті” сліди слідів безлічі інших культурних текстів – діяльнісних, літературних, ба навіть і наукових, релігійних та філософських...) уже означений карбами людського досвіду і карбами-фреймами мого світовідчування...). Розуміння насамперед розпочинається із експлікації-для-себе (хай навіть і уявлювано-фантазматичної експлікації) того виклику (викликів), які спонукали мене поставити проблему, що потребує (потребує також і від мене, стало вже для-мене-потребою) з-розуміння і ви-розуміння (якщо це, як то кажуть, – ситуація життєва...). Тому і найпростіше розуміння щонайелементарнішого

об'єкту (факту, вчинку, повідомлення) є не лише відтворюванням-вбачанням способів референційності денотат (корелят) – смисл, але й динамічного схоплювання (схоплювання у їх динаміці, у їх взаємодії, а – отже – і в смисловому “взаємоперетіканні”) кореференційності усього пучка інтенційних об'єктів... Об'єктів, які не просто “сусідять” із нашим “малим об'єктом”, а чинять його саме таким, яким він починає бути у сфері нашого інтенційного досвіду – у сфері нашої певним чином унапрямованої та певним чином стимульованої селективної уваги-неуваги, зацікавленості-незацікавленості, у сфері реляційної значущості (аж до сенсожиттєвої його “ваги” – корисності, функційності, поціновуваності, яко надутилітарної вартості, чи то хай навіть і прагмовартості... – цього об'єкта-для-нас та в його видимій і невидимій пов'язаності із іншими об'єктами. А ці останні – нагадую – яко об'єкти культурні, чи то окультурені (цебто принаймні попередньо уже протлумачені у культурі) є не просто голою речевістю речей⁴⁷, а вже об'єктами інтенційними, – об'єктами у “відблисках” наших людських смислів і запотребувань, об'єктів буквально о-духотворених, – цебто окреслених і “пронизаних” “променем” наших бажань, зацікавлень та пере-перетлумачень, об'єктів буквально “відлитих” у вже готових формах наших сприймань, наших когніцій та наших ходів думки (ходів, що уже визначені не лише звичними “траєкторіями” на наших когнітивних мапах та седиментованих у наших когнітивних схемах, але й “спонукуваних” – цілком мимохіть, відрухово – глибинними структурами усього нашого попереднього психо-емоційного досвіду та нашого габітуса...).

13 липня 2004 року (там само у моїй лісовій хатинці). Вже навіть і начебто “суто душевний” (суто “внутрішній” начебто) акт розуміння, як це слушно зазначив був знаний сьогодні філософ Канке, є у певному відношенні теж дією. Є дією “добування” порції смислу, а не лише рефлексією і мисленням. А таке добування порції смислу зав'язане на готовність до спільного *герменевтичного досвіду* (завбачує цілісний внутрішньо-зовнішній “гештальт” налаштованості на вслухування в інше Ти, налаштованості на розширювання власних своїх герменевтичних горизонтів у спосіб відкритості до горизонтів досвіду Іншого). Все це передбачає і

завбачує вписаність у комунікативну співдію, у спільне конструювання конкретної ситуації контактування... У розуміння співдії, у дію із розумінням, у діяльнісне розуміння, що кладе собі за мету не лише збагнути (охопити павутиною когнітивних схем почуте й побачене), але діяти із метою порозуміння і виrozumіння, – із метою успішного (достатньо ефективного) акту соціальної (інтерперсональної) інтеракції. В умовах постколоніальної розрухи (насамперед розрухи умів, ерозії смислових систем, ще й засміченості цих смислових мереж величезними уламками “дерев’яних” абсолютно ригідних дискурсів сталінсько-брежнєвських часів...) не лише гранично звужені (як ніколи!) можливості віднайдення – вибудови (у дискурсах і через дискурси) відносно внутрішньо когерентного поля нашої новоукраїнської співдії (яко співдії із розумінням та взаєморозумінням). В умовах постколоніальної нашої розрухи загального смислологічного поля (за браком достатньо потужних та за браком достатньо конкурентоспроможних новоукраїнських дискурсивних практик, які б могли “позв’язувати” розірвані та пошматовані “нитки” наших смислових мереж, що водночас є мережами культуруотворювальними) такий стан (стан занепаду та хаотизованості у смислових мережах) є вельми загрозливим (вже для найближчого майбутнього нації) інгібітором саморозвитку нації. Адже саморозвиток нації – це насамперед сумарний (а радше – системний, радше – синергійний) ефект саморозвитку культури нації (промислової, політичної, ідеологічної, інтелектуальної, моральної, художньої і всілякої іншої культури), а спільним підложжям – вкотре вже повторюю це! – усіх “культур” є смислові мережі культури (їх динамічність, їх відносна багатоманітність, їх внутрішня конгруентність, їх генерувальна потуга, їх достатня пластичність у плані вільної – завжди креативної – гри смислів). Додам тут лише, що “поламані” смисли та смисли, що “вивітрилися”, смисли, що девальоризувалися, чи ж то навпаки перетворені були у фетиш (у жорсткий десигнатор усього гнізда смислів на кшталт “державотворення державотворців” та очманілого – абсолютно нульового у смисловому плані – “стояння на позиціях державницької ідеології” і т. д., і т. п.) уже непридатні для вільної (креативної) гри смислів і приречені на поступове їх перетворювання (разом з останніми носіями советських, постсоветських та

ура-патріотичних дискурсів) у сміття історії. Шкода лише, що й українська нація під тагарем усього цього дискурсивного сміття (та за гострого браку динамічних своїх новоукраїнських дискурсивних практик) може остаточно над-ломитися та опинитися на смітнику історії сама... Бо ж уже нині геть усі терени України (у вимірі актуального соціокультурного простору, котрий є водночас простором дискурсивної діяльності) перетворені на переважно велетенське смітте-звалище відпрацьованих чи то напіввідпрацьованих дискурсів московської субглобальної цивілізації (що її я волю тут називати – услід за російсько-американським поетом Іосіфом Бродським – Азіопою).

Високий Верх, середина грудня 2004 року. Катастрофізм справді шалено швидкого вивітрювання не лише націокультурних смислів, але й смислів моральнісного плану (а вони теж мають спільну “зону” перетину зі смислами власне націокультурними) зумовлений (такий катастрофізм) щонайменше двома взаємопов’язаними чинниками.

Перше. Навіть уже звичайне знання моральнісних норм і приписів є наслідком укоріненості у своїй культурі. Там, де ця культура розмита (як, скажімо, білоруська, чи то наша українська) через майже тотальну зросійщеність, а також советизованість, – у плані дійсної переваги гібридизовано-скреолізованого у світоглядно-поведінковому плані homo sovieticus, – там (відповідно із цим станом) вельми кволюю є освячена традицією (а якраз навпаки все більше та більше “розхитувана”, позбавлена функційно-структуральних контекстів дезінтегрованої традиції) хоча б якась відносна категоричність (імперативність) усталених колись моральних “правил”. Правил, що колись органічно були пов’язані і повсякчас функційно підживлювані та стверджувані високими взірцями благого, справедливого, правильного (праведного) із процесами життєтворення безпосередньо в лоні самого повсякдення. Тому сьогодні і зрада, і невірність, і хронічний брак дійової відданості (відданості на ділі), і навіть елементарне нерозуміння (несприймання) ціннісного смислу самопосягати (посвяченості себе чомусь, яко органічно-внутрішньому покликові, – те, що британці та американці окреслюють jako commitment...) є лише наслідком

(на жаль, – для мільйонів українців) не лише секуляризації моралі, чи то спаленого сумління (аж до повної нездатності пережити навіть і сам стан нечистої совісті), але й також наслідком майже повної відсутності у самім суспільнім повсякденні (не тільки в публічному житті, у політиці, але й на “прикореновому рівні” самого життєвого середовища) тих щонайвищих взірців чесного, справедливого, благого, які би в самім суспільстві сприймалися власне як належні до певних осьових координат життя, яко варті того, аби на них орієнтуватися, аби відхилення від них вважалося (потрактувалося), яко дійсно некорисне (некорисне для усього трансперсонального поля поведінкових дій і вчинків) від-хилення... Натомість трохи чи не геть усі життєві правила і схеми були підмінені цілковитим сурогатом “модерного” – абсолютно деформованого у смисловому плані сурогатом “моральності”: чини щоразу мовляв у пластичний, чи то у “гнучкий” спосіб, послуговуючись прагматичним (тут-і-тепер-і-для-себе) мірилом ситуативної доцільності і “життєвої” (для себе!) користи. Але вся біда у тім, що й прагматичні цінності (які безумовно теж завжди були вартісними, були значущими) втратили свою дійсну підпору і своє правильне потрактування (свої “високі” смисли), бо й самі цілковито випали із геть зредукованого “обезголовленого”, десакралізованого, спрофанізованого вже трохи чи не повністю аксіологічного контексту, – контексту (та співвідповідної із ним ко-ситуативності у дійсному життєвому повсякденні), яко насамперед певної вертикалі цінностей. Вертикалі, де кожний “нижчий” рівень не тільки знає дійсне своє місце і дійсну “вагу”, але й впоює-вбирає у себе смислову насагу із “вищого” та із горішнього рівнів... Повторюю ще раз: дійсний теперішній роз-пад української культури – з одного боку, та розклад моралі (аж до щонайпотворніших учинкових схилень та повного імморалізму у самих верхах суспільства, – в олігархічно-державних колах, у так званій “партійній” верхівці, в Парламенті тощо), – це не просто взаємообумовлювані сьогодні процеси... Це також глибші процеси духовного знекорінювання обох зазначених сфер. На цьому тлі щонайбридкіші покручі імморалізму (в житті окремих осіб, – у тім числі і так званих “державних мужів”) вже не сприймаються, яко такі, що є просто без-культурними, поза-культурними... Адже і сама культура сьо-

годні спалюжена, депривована⁴⁸, просто знехтувана і упосліджена. Російськомовні виступи “симоненків” та інших квазідержавців, які між іншим дуже добре знають українську мову, теж марковані певною “мораллю”... Вони мають приблизно такий моральнісний сенс: нам просто наплевать на все українське, бо ж воно і так уже нежиттездатне і дисфункційне, а, отже, – “безперспективне” (не вписується у наш “прагматизм” отієї “зачарованости на Схід”...).

Друге. Про достатню розвиненість морального дискурсу (між іншим також і дискурсів всілякого обґрунтування моральних норм і цінностей, достатньо напружених дискурсивних практик щодо “правильного” та “неправильного” поведіння; а також щодо моральнісної мотивації важливих вчинків і важливого “вибору”, зокрема політичного тощо, а також щодо моральнісного розуміння національної справедливости та національної солідарности тощо) можна провадити мову лише там, де вже є не лише більш-менш спільне розуміння (і прийняття-згода із таким розумінням) щодо того, що ж власне для нас (для цього суспільства, для українців) є правильним та праведним (цеб-то, що є нормою і яким має бути застосування-використання таких норм). Про достатню розвиненість морального дискурсу (і співвідповідних дискурсивних практик) можна провадити мову саме там, де, як це влучно зазначив Юрген Габермас, розвиненими є дискурси досягнення згоди зі самим собою. Така “обґрунтованість” моралі сказати б углиб – обґрунтованість, що в ній заартикульована значущість совісти, значущість внутрішнього категоричного імперативу – можлива лише на основі цілісного саморозуміння. Однак таке цілісне саморозуміння (разом із в-чуванням у так званий “суд совісти”) цілком неможливе без того, бодай, відносного єднання-розуміння у ширших спільнотно-національних контекстах, де є цілісність зв’язку (цілісність залучення Іншого) у живій тканині динамічних суспільних (соціокультурних) сув’язей. Йдеться про ті сув’язі, які б поєднували поміж собою (у розумінні та вирозумінні), – як це пише Ю. Габермас, “орієнтованих на порозуміння учасників, котрі дотримуються своїх трансуб’єктивних настанов” (“Залучення іншого. Студії з політичної теорії”). Властиві межі моральної спільноти окреслюються не лише категоричними моральними

зобов'язаннями “не перетинати” ці межі у тих своїх кроках (поведінкових діях, учинках, чи навіть у висловлюваннях, які теж є часто перформативними і мають виразні перлокутивні ефекти щодо Іншого). Межі такої моральної спільноти окреслюються також полями співрозуміння, полями обопільної довіри та згоди. На жаль, саме у цьому вимірі ми ще не маємо відносно цільної української моральної спільноти (чи хай навіть і спільнот). Тому і криза саморозуміння (а звідси – і відносна хаотизованість, і малоцентрованість самої української людини) є значною мірою не тільки наслідком нашої етнозмаргіналізованості та світоглядної дезорієнтованості совкового типу, але й наслідком дійсного браку того трансперсонального та трансгрупового порозуміння і розуміння, що можливі лише у тих людських групах, які вже стали моральними спільнотами, – цебто причетними до спільного дискурсивного поля “обґрунтовування” своєї моралі.

Кінець грудня 2004 року (біля села Нижня Рожанка, – урочище Під Каменем). Соціокультурне середовище, дійсний соціокультурний простір є не просто вмістилищем дискурсивних практик (вербальних, паралінгвальних, аудіовізуальних, ситуативно-проксемійних та інших дискурсів у їх єдності та динаміці), але й реально розгортається (вибудовується у своєму самостановленні), яко повсякденне здійснювання дискурсивно-комунікативних актів, яко дійсна тканина таких актів, – тканина, що водночас вплетена у людську життєдіяльність, в усі взаємопов'язані різновиди цієї останньої – діяльність трудову та творчу; діяльність рекреаційно-гедоністичну; діяльність когнітивну (разом з повсякчасною інтерпретативною активністю людини), – навіть, якщо йдеться лише про внутрішню автокомунікацію; діяльність суспільно-політичну; життєдіяльність релігійну (навіть, якщо це усамітнена молитва, що її М. Бубер мислив у діалогічних відношеннях поміжпростору сутностей я – Ти і т. д.).

Сама ситуативність живих комунікативних актів, що із них зіткане дійсне повсякдення, яко реальне життєве середовище, є смислоносним (таким, що відчитується яко текст) принаймні у кількох аспектах: а) смислоносними, яко певні інтенційні об'єкти,

що уже попередньо наділені конкретними психокультурними смислами, є ті складові речового та акціонально-подієвого середовища, що на них фокусується дискурс, або які так чи інакше залучені до розгортання дискурсивної дії; б) сама багатоманітність способів організації простору спілкування теж заряджена відповідними психокультурними смислами і тому начебто “ті самі” топіки набувають різного сенсу (наприклад, якісь наукові ідеї “про-голошувані” із кафедри університетської аудиторії і в кулуарах чи то навіть на фуршеті якогось міжнародного наукового форуму тощо; в) різні соціокультурні (групові) середовища мають різний репертуар типових реакцій на схожі ситуації, а також іншу ранжованість самої їх значущості-для-себе, що впливає не лише на інакшість складної гри смислів у різних середовищах, але й на різні групові (соціогрупові) смислові візії, різні картини світу, різні способи тлумачення та розуміння. Зокрема сам топос “Майдану” (не лише, яко “місця”, але і яко засадничо нового смислообразу, символу та метафори сімнадцятиденної помаранчевої революції) став тиглем для “переплавлення” (у рамках – у смислових фреймах – цілком нових психокультурних конфігурацій та нових реакцій на засадничо нові ситуації) дискурсивно формованої Ми-ідентичности та засадничо нового горизонту спільних (відносно спільних) сенсожиттєвих очікувань мільйонів українців. Тих мешканців України (і не тільки), які напряду (чи то опосередковано – через мультимедійну співпричетність) пов’язані із цим “майданним” комунікативним згустком нових смислообразів, нової семіосфери, нових наративів та кардинально нових (теж інтенсивно-смислоносних!) “помаранчевих” новоукраїнських мітів. Власне тут – у тиглі Майдану – переплавилися були і з’єдналися до купи у своєрідний гетерогенний ансамбль мовленого і немовленого, дискурсивного і недискурсивного, вербального і акціонального, внутрішньо-спонукального і політико-інституційного, фантазматичного та ідеологемно-концепційного, конвенційно-ритуалізованого (озовнішеного у новомайданній “традиції” та в помаранчевій революційній семіосфері) і експресивно-перформативного тощо. Увесь цей своєрідний диспозитив (як його називає М. Фуко) своєрідної “новомайданности” (все сказане на Майдані і через самі коди майданної ситуативности; все пережите і співпережите і як акт

співпричетности, і як “зануреність” в спільну дію, і як почуття “надемпіричності” криптосакрального майданного хронотопу, як “випадання” в Інший Оранжевий Час і Оранжевий Простір; увесь цей дивовижний сплав гіперсерйозности і розкутої карнавальности у бахтінському сенсі, разом із Бажаннями, емоціями – вже навіть на рівні кінесики, міміки тощо – та разом із розмаїтими “писаними” текстами, – у тому числі і фольклоризованими текстами, що блискавично мультіплікувалися сотнями тисяч SMSів тощо) “на виході” влився в ядро новоукраїнської ідентичности. Сама сімнадцятиденна Подія (як уже частина новоевропейської та новоукраїнської Історичної Долі народу) стала полідискурсійною підпорою нашої нової ідентичности. Ось чому, умовно кажучи, майданно-помаранчева революційність стала була насамперед радикальним розривом (бо ж кожна революція – це якийсь розрив в усталених структурах) насамперед із євразійсько-советськими дискурсами (ці останні поки що законсервовані ще переважно на Сході та на Півдні України). Ось чому із психокультурного погляду (у перспективі динаміки смислів, нових траєкторій руху психокультурних смислів, генерування-витворення засадничо нових смислових конфігурацій) помаранчева революція стала насамперед революцією самого дискурсивного середовища, а відтак і такою революцією світосприймання та світорозуміння, коли внутрішньо “випростана”, самоактуалізована на “майдані” (у психокультурному локусі “майдану” та через майданну дискурсивну співдію та новий “майданний” солідаризм) людина пододала свою дотеперішню “атомізованість” і почула потугу співдійовця Європейської Історії, – потугу Гідної Людини, а зовсім не “людини-маси” (у потрактуванні, скажімо, цієї останньої Ортегою-і-Гассетом).

Йдеться про ті акти, які не лише оформляють взаємодію людей (людини і людини, людини і групи, спільноти та іншої спільноти), але й унапрямолюють і формують таку взаємодію; а відтак і устійнюють ту мережу реального повсякденного контактування, ті дійсні комунікативні ланцюжки (чи то – навпаки – вибудовують певні бар’єри “по периметру” того чи іншого комунікативного поля, тієї чи іншої субкультури, чи то сублокальної спільноти), що, властиво, і відтворюють соціокультурне середовище, яке середовище життєдіяльності людей (у тім числі середовище їх

стосунків; середовище їх творчих зусиль; середовище їх інтерпретативної активності, яко важливого модусу “колообігу” культури. Отже це інфополе культурних “колообігів” здійснюється у дискурсивних діях і уконституює саме ядро властивого соціокультурного середовища. Можна сказати і так: сам дискурсивний процес (у єдності усіх акціонально-вербально-інтертекстуально-контекстуальних, конвенційних, символічних та візуальних його аспектів) стає функційною підпорою середовища, яко такого і властиво “збігається” із цим середовищем, бо й суто речові (“намацальні” і подієві аспекти довкілля “перефільтовуються” крізь ті смислові мережі, що “накидуються” (уже попередньо “накинуті”) на середовище дискурсами.

Варто погодитися із М. Фуко, що людина радше включається у дискурсивні мережі, аніж творить їх сама із себе (звідси і влада та “владоможність” панівних русофонних дискурсів у найбільших (а також середніх і дрібних містах України, які лише приподобляються до домінантних тенденцій, а не визначають дискурсивно-лінгвокультурну “погоду” нашого-ненашого урбаністичного середовища вже навіть і в Галичині, бо ж Львів далі провінціалізується і постійно пасе задніх). Однак сутність людини – не лише у згустковій розмаїтій дискурсів, у які вона “вгрузла” (це нагадує примітивний марксистський погляд на людину, яко на сукупність усіх суспільних стосунків). Сутність людини, як сутність творча, полягає у здатності до трансцендентування (повсякчасного “переростання” тут-і-тепер ситуативності, повсякчасного “проламування” у свободу, повсякчасного самостановлення у свободі), що на дискурсивному рівні виражається у здатності до дійового сенсоутворювання, у спроможності генерувати засадничо нові смислові констеляції, у можливості самому розпочати парадигмальне зрушення (paradigm-shifting) у вибудові (переконструюванні) візії світу, у витворюванні нових когнітивних стилів і мистецьких спрямувань (нових мов у мистецтві), у перетворюванні предискурсивних і позадискурсивних психічних імпульсів, вражень, бажань та дій на дискурсивно організовані (образно, візуально та текстуально роз-горнені та інтегровані у ширші смислові мережі) певні смислоносні (відрефлексовані, протлумачені,

сприйнятті jako смисли) сенсоутворювальні одиниці (ці останні можуть виникати і в точках “накладання” (творчого накладання!) “сусідніх” та цілком гетерогенних дискурсів (наприклад, музичного і поетичного, малярського, театралізованого та квазіритуального, як, скажімо, в мистецьких перформенсах) і т. д., і т. п.

Дискурси буквально “вибудовують”-конструюють наше середовище, котре завжди є картиною середовища, – продуктом колективних уявлень про нього, продуктом його тлумачення та досвідом певних способів нашої залученості у це довкілля, досвідом нашого переживання довкілля, – здеверсифікованим у різних стратурах “того самого” суспільства, у різних групах людей, у розмаїтих субкультурних утвореннях, що посідають свій сапецифічний репертуар дискурсивних практик, свої дискурсивні стратегії, свій досвід “входження” та такої чи іншої “включеності” в інфокомунікативне поле (поля), свій рівень розуміння (саморозуміння) та інтерпретації (реінтерпретації), свій власний тезаурус дискурсивно випрацюваних лінгвокультурних концептів та імажинативних систем.

Дискурс jako важлива динамічна конститунта соціокультурного простору та водночас фабрика сенсоутворювання (нагадаю: нові смислові конфігурації випрацьовуються у надрах розмаїтих дискурсивних практик у їх дійсній включеності в життєдіяльність людей) завжди пов’язаний із тими формами життя, що формують його (бесіди з приятелями, соціальні події, наукові конференції, політичне протистояння, судочинство, літературна творчість, журналістські репортажі, візуалізовані образи та відносно устійнені сюжетні ходи фільмів у жанрі фентезі, особлива мова геві-метл, чи то репу тощо). Водночас дискурс jako такий значною мірою уконституує реальну ситуативність людської взаємодії. Він не лише опосередковує цю соціальну взаємодію, але й сам розгортається jako соціальна дія, jako сукупність актів (у тім числі дійсних вербальних перформативів та мовленнєво-ілокутивних сил), що покликані реально вплинути на світогляд, на соціальні реакції, на опінії, на очікування, на атит’юди, на світогляд та вчинки людей, на формування такого чи іншого характеру самої взаємодії людей,

на їх смаки та уподобання, на загальний ресурс та загальне тло їх ашперцепції та так званої перцепції соціальної тощо. Врешті-решт, самі способи тлумачення світу та потрактування себе в цьому світі проходять потужну попередню “термічну обробку” притаманними певній культурі смислами (а також цінностями, нормами, канонами, інтерпретативними моделями) у надрах живої дискурсивної діяльності. Мішель Фуко і уся постфукоянська наука (зокрема і Джудіт Батлер у своєму розумінні дискурсивно формованої індивідуальної ідентичності) провадять мову не лише про дискурси влади, але й також про владу дискурсів. Йдеться, зокрема, про те, що дискурси нормують, “контролюють” (у межах певних – випрацьованих, готових – дискурсивних стратегій та ритуалізованих і конвенціоналізованих дискурсивних практик) повсякденну поведінку людей, спрямовуючи цю останню у певні задані “русла” у межах певних взірців комунікативної поведінки, котра є водночас поведінкою соціорольовою і відображає структури домінування, позиційного та соціопрестижного статусу, врешті-решт структури підпорядкування, володарювання і залежності тощо. Ось чому і функціональна “занедбаність” українського мовлення у великих містах України (у тому числі Києві), де годі надібати хоч один яскравий українофонний журнал-тижневик (на тлі не менш як трьох десятків щонайрозмаїтіших русофонних тижневиків; де практично неможливо побачити українофонний фільм, ба навіть – лише як рідкісний виняток – можна почути українську пісню і т. д.) засвідчує не упослідженість, чи то знехтуваність самої мови, а упослідженість (принижений соціопсихокультурний статус) самих мовців. Українофонні мовці тут є депривованими у соціокультурному плані, – вони позбавлені того, що посідають (що “споживають”, що вжиткують у своїм повсякденні) мовці русофонні (для українофонів просто не існує цілий спектр тих своїх власних дискурсивних можливостей, що їх посідають русофони, утверджуючись у відповідних розмаїтих дискурсивних практиках). Ось чому властиво не мова, а сама меншина українофонних українців у містах виявляється неконкурентоспроможною у “змаганні” українофонних дискурсів із абсолютно панівними тут (у середовищі великого урбанізму) дискурсами русофонними. Асиметрія функціональних сфер мововживання (а в деяких відношеннях – і

повна дисфункціональність та “безпотрібність” української мови) і відображає, і фіксує водночас асиметрію дійсних соціопсихокультурних статусів різних лінгвокультурних стратумів нашого суспільства. Між іншим локальна комунікативна революція на Майдані (з усією її справді глобалізованою супутнико-мультимедійною та техніко-технологічною осначеністю) вельми переконливо показала (яко “природний експеримент” у лябораторії самої Історії), що зазначену різючу асиметрію функціонального і соціопрестижного статусу повного домінування евразійсько-русофонних дискурсів і третьорядности дискурсів власне українських зовсім нескладно ліквідувати (цебто принаймні збалансувати) у спосіб насичування відповідного соціопростору (простору інфокомунікативного) принаймні відносно якісним і модерним українським інфопродуктом та більш інтенсивною дискурсивною активністю на своєму лінгвокультурному ґрунті.

Я був свідком того, як уже на шостий день Помаранчевої революції (десь від суботи – 27 листопада) не лише русофонні підлітки, але й русофони-дітлахи радісно та залюбки (і так аж геть до Нового року) наспівували (і “натанцьовували”) трохи чи не на кожному кроці хіп-хопівський гімн Революції “Разом нас багато...”). “Зненацька” вельми популярними і “заразними” стали були також пісні Марічки Бурмаки, гурту “Мандри” і т. д., і т. п. На мою думку, уже на Майдані у ті революційні дні розпочалося було вислизання новоукраїнських дискурсів з-під влади (у фукіяньському розумінні) дискурсів загальноєвразійських, – їх виокремлення у відносно самодостатнє (цебто насамперед *помітне, як реальна інфоприсутність у самім живім середовищі*) інфополе, – інфополе, що уже спроможне було б “владарювати” над почуваннями та уподобаннями тих, що “поринали” у це інфополе, бути дієвим атрактором для уяви і для колективних бажань. Я маю відвагу стверджувати тут (бо таке твердження уже пройшло свою “верифікацію” у природній Лябораторії Революційного Майдану): часткова (але така, що забезпечує дійсну українську Інфо-Присутність у великих містах) реукраїнізація нашого урбаністичного середовища може вже нині-завтра бути здійснена у вельми демократичний, безболісний та швидкий спосіб за умови розуміння та виконання таких чотирьох засадничих принципів:

Перше. Деколонізація нашого міського лінгвокультурного середовища, яко необхідна і достатня передумова мінімізації негативних аспектів глобалізації масової культури (насамперед у відношеннях примітивної уніформізації, спрощування та примітивізації культурного поля та деіндивідуалізації особи має здійснюватися не як поверхова “українізація” та “дерусифікація”, а як комплексна демаргіналізація самого українства у спосіб створення умов для його бурхливої самоактуалізації. За взірць варто взяти той дивовижний феномен Майдану (як функціонально ефективної прагмо-моделі), що в горизонті його “оранжевих” сподівань була і вузенька смужечка нового високого соціопрестижного статусу новоукраїнської культури Третьої Жовтогарячої Хвилі (після просвітянського українофільства ХІХ ст. та ретро-націоналізму і радикального націоналізму минулого століття), який може бути забезпечений не лише потужними фінансовими вливаннями (а тут наше бюргерство дрібної та середньої руки вперше в нашій історії спонсорувало свій власний народ)*, а насамперед тією могутньою самоактуалізацією української Людини (людини, яко внутрішньо вільної та внутрішньо відповідальної Особистости), що ми так виразно (і водночас із подивом, із внутрішнім розкошуванням, що ми – такі гарні і навіть спроможні міняти сам хід європейської історії) чи не вперше узріли в дзеркалі Великого майданного Чину.

Друге. Деколонізація українського урбанізму яко соціопростору розгортання та побутування новоукраїнської культури означає зовсім не якесь витіснення русофонних сегментів функціонування сучасної міської культури, а таке вирівнювання функціональної (а також і водночас – соціопрестижної) асиметрії розмаїтих українських та російсько-євразійських дискурсивних практик, коли суспільна значущість та психокультурна авторитетність таких новоукраїнських практик в очах самих наших мешканців міст та містечок зростатиме прямо пропорційно спектрові розгорненості їх соціальних функцій, прямо пропорційно до міри їх внутрішньої розмаїтості (поки що українські дискурси позначені функціональною та структуральною лакунністю: українське інфокомунікативне поле – це ще мінус-простір у багатьох важливих ділянках суспільного життя та міжособової і міжгрупової інтеракції).

Таке “заповнювання лакун” новоукраїнського соціокультурного простору передбачає три взаємопов’язані моменти: а) граничну відмобілізованість наших креативних зусиль, які мали б водночас достатнє інфраструктурне опертя; б) орієнтування на витворення якісного інфопродукту (зрозуміло, що кожен рівень функціонування культури – культури високої, середньої та “низької” – як і кожен різновид, жанр та системи формотворчих ресурсів соціокультурного продукту мають свої власні – внутрішні – критерії та мірки досконалости); в) відкритість (“чуйність”) до глобальних тенденцій соціокультурного розвитку, внутрішня здатність до глокалізації – до активно – співтворчої трансформації глобального на локальному рівні, до витворення нових смислових конфігурацій на ґрунті “зустрічної” взаємодії глобалізованих артефактів, глобальних (всеосяжних) концептів, глобальних поведінкових взірців та фреймів світосприймання зі світом своїх власних смислових мереж, цінностей та можливостей формотворення.

Трете. Проблема регіональної “фрагментаризованости” нашого соціокультурного простору негайно перестане бути проблемою (а якраз – навпаки – стане потужним двигуном усучільнювання нашого інфокультурного простору у багатоманітті, через культурне багатоманіття та цивілізаційну полівалентність), як тільки Київ, Харків та Дніпропетровськ остаточно стануть самі собою. Йдеться про те, що тільки в спосіб употужнювання та нарощування внутрішніх осередків сенсоутворювання (нових можливостей генерування новоукраїнських – уже постпомаранчевих – смислових констеляцій у горизонті нових суспільно-національних цілей, цінностей та сподівань) зазначені надпотужні урбаністичні центри (а також Львів і Кривий Ріг, Одеса і Горловка, Донецьк та Запоріжжя тощо) природно вийдуть із цивілізаційно-культурної тіні Азіопи. З другого боку, наш вихід назовні, який уже розпочався (навіть у масовій буденній свідомості європейців ми вже виразно “заколоровані” в оранжеві тони) стане природним продовженням того нашого вибухового новоукраїнського Самоусвідомлювання, що розпочалося Майданом Незалежності 22 листопада цього року. Наше тривке вкорінювання в новоукраїнську локальність (у локус – метафорично кажучи – новооранжевих смислових мереж генерованих

Майданним Здвигом) стане водночас – через механізми безлічі зворотних зв'язків – наслідком Глобалізування Самого Постпомаранчевого Українства, яко Народженої Заново (і тому справді Нової) культурно-цивілізаційної потуги в Європі.

Панівне становище якоїсь однієї групи пісенно-музичних дискурсів (наприклад, євразійської поп-музики та євразійсько-російських “пріблатньонних” шансонів) щодо іншої групи дискурсів (української рок- та поп-музики, української “співаної поезії” тощо) зумовлене не стільки внутрішнім мистецьким потенціалом одних та інших, скільки селективним дозуванням дискурсів. Йдеться про дозування дискурсів тими, що хазяйнують-господарюють (цебто фактично володарюють) в українсько-неукраїнському інфопросторі. Недарма Мішель Фуко писав був про те, що владність (владоможність) дискурсів насправді розгортається яко контролю над знанням-незнанням. Крайній негативізм щодо помаранчевих десь на Донбасі і був зумовлений дискурсивним перерозподілом таких аспектів володарювання як знання-незнання. Звідсіля – між іншим – і повна інформаційна блокада 5-го телеканалу на Сході та на Півдні, де серед регіональних квазіеліт домінують дискурси євразійсько-східні. Понад двадцять київських радіостанцій, наче “змовившись” не подають в ефір жоднісінької (!) сучасної української пісні. Це насамперед не зневажливе нехтування деяких безсумнівних (визнаних у Європі) здобутків “популярної” української музики, але – на чому я тут наголошую – владно-дискурсивна функція селективного пере-перерозподілу знання-незнання з метою посідання реально “гасподствующева палаженія”...

Сама реукраїнізація нашого урбанізму є аксіоматичним постулатом демократизму, бо ж демократія тому і демократія, що забезпечує не лише можливості для більшості, але й суспільний (а не лише формально-законодавчий) простір для розвитку меншин. Повторюю: трохи чи не найбільш упослідженою (“втисненою” у вузесеньку нішу громадівсько-“острівного” існування діяспорного типу) є у містах меншина україномовних українців, які позбавлені можливості бачити українське кіно, споживати український відеопродукт, абож навіть (часто) слухати лекції рідною мовою на негуманітарних факультетах університетів (особливо Центру, Півдня та Сходу), чи то втішатися українською рок- (поп-)

піснею у закладах велетенської міської індустрії розваг тощо. До того ж, повсякчасне “відвикання” від якісного українського інфо-продукту (який майже не пропонують і не “розкручують”) посилює нехіть до всього українського, “від-суває” його десь на периферію загальносуспільної уваги до нього, знецінює його в очах тінейджерів та юних шанувальників, що саме у їх середовищі визначається векторність модних, “крутих”, драйвових спрямувань (на цьому соціопсихічному та соціокультурному тлі усе українське часто асоціюється із зацофаними “жлобами” та “лохами” тощо. Сьогодні це порочне коло має бути розірване. Українська дискурсивна революція у містах, яко послідовне продовження нашого помаранчевого (листопадово-грудневого) вислизання з-під влади (чи навіть із-під засилля) та нестримної інфоекспансії євразійських взірців (взирців для сліпого мімесису та захоплення і поцінування) означає сьогодні насамперед якісні зрушення і в інфраструктурній оснащеності дискурсивного поля української дискурсивної активності; і в повному роз-гортанні усього віяла багатоманітних українських дискурсів (від сфери шоу-бізнесу та популярної культури до промислових еліт та усіх буржуазно-фінансових кіл тощо) і у вибухові креативної активності тих осередків та окремих творців пасіонарно-харизматичного типу, що здатні забезпечити парадигмальні зрушення (простіше – модернізацію) та генерування нових смислів (і нових смислових констеляцій) саме на ґрунті українських новоурбаністичних (посутньо модернізованих) лінгвокультурних та сенсоутворювальних мереж. Така шляхетна мета вирівнювання асиметрії української та євразійської дискурсивних сфер має сьогодні (як і уся загалом Помаранчева Революція) не вузько українсько-національне, а загальноєвропейське та глобальне значення, оскільки є властиво єдиною можливим способом зберегти саму потенцію прийдешнього (я впевнений – дуже значного!) вкладу новоукраїнської (пост-помаранчевої) культури у культуру загальноєвропейську та у глобальну цивілізацію загалом. Українство (яко насамперед живе українське дискурсивне середовище) поза містом означає також – і поза глобальним світом, поза самотутнім доступом до спів-дії із цим світом, означає необоротну втрату спроможності дійсного історичного дійовця до взаємозалежності із усім світом, а не до

залежності лише від євразійської цивілізації, котра поки що усе ще комунікативно та інформаційно контролює нас (включно із “унапрямлюванням” наших потреб, смаків та уподобань). Я аж ніяк не заперечую тут можливості вельми продуктивної взаємодії із євразійством (як цивілізацією та культурою), але вважаю згубним (вельми шкідливим для всього людства і загальнолюдської культури) продовження поглинання (інфоінкорпорації) нашого соціокультурного простору євразійським етносоціокультурним конгломератом і фактичне “розчинення” в ньому.

Високий Верх, 12 січня 2005 року. Людина – не тільки свідомість і дух... Людина – не тільки розмаїта життєдіяльність Людини, але також процес поєднання одного та другого. Людина – це таке поєднання ментальності та Життя (Життя, яко дії, – зокрема також Дії комунікативної, Дії спілкувальної та Діяльності пере-перетлумачування, Діяльності Інтерпретації) на перехресті чого народжуються (народжуються саме у сфері Номо Interior, а не на рівні абстрактної Родової Людини, про яку поки що йшлося) смисли... Народжуються Світи Смыслів, Смыслові Світи... Тому людина (беручи інтегрально) – се той Генератор розмаїтих сенсоутворювальних процесів, що у його Осерді – смисли самоусвідомлювання і смисли саморозуміння. Навіть і тоді, коли людина в своєму житті натрапляє на щось абсолютно нове для неї поза собою (у явищах, у речевості, у подіївості, у якихось нечуваних учинках, у химерних – принаймні для неї – текстах), то власне у самій собі – часто несподівано для себе самої – відкриває ці власне свої (раніше приховані, згорнені, неяви) можливості опанувати Инакшість. Так через надibuвання на Инакшість ми відкриваємо (відкриваємо саме в собі!) нашу дивовижну внутрішню потенцію не лише прикласти до инакшости наші “готові мірки” (концепти, епістеми, інтерпретаційні моделі тощо), але й переинакшувати (відповідно до инакшости Инакшого) самі способи прикладання “мірок”, ба навіть, і змінювати самі мірки. А це, врешті-решт, є нашою онтичною здатністю (чи – якщо хочете – іманентною нам есенціональною здатністю) продовжити своє внутрішнє самостановлення, яко людини, що здатна тлумачити світ, здатна пере-перетлумачувати світ і здатна наділяти цей світ (і – відпо-

відно – своє місце у ньому) новими смислами. А це означає, – змінювати свою картину світу, змінювати фрагменти цієї картини світу, а отже, і перетворювати певні аспекти власного досвіду – перетворювати себе. У цьому плані людина не лише носій соціокультурних та особистісних смислів, не лише транслятор цих смислів (коли маніфестує їх у своїй поведінці, у вербально-комунікативних актах та в розмаїтих інших текстах, – наприклад, у текстах малярських або пісенних тощо), але й творець (а радше – співавтор, бо смисли завжди є співдіяльнісно-конситуативними смислами) нових смислів та нових смислових конфігурацій. Це стається навіть і тоді, коли людина у своїх маніфестаціях (репрезентаціях) смислів намагається не виявити, а навпаки, приховати притаманне самому її еству сенсоутворювальне ядро домінантних для неї смислів. Ключем до цих глибинних смислових конфігурацій особи є, по-перше, смисли самоідентифікації особи; а по-друге, ті смислофрейми (певні системи відносно сталих – для особи – відношень-реляцій поміж складовими її досвіду), що стосуються певного репертуару тих життєвих ситуацій (родинно-побутових, суспільних, етнонаціональних, певних діалогічно-контактних ситуацій, ситуацій сакральних тощо), що були і є для окремішнього індивіда посутньо життєутворювальними (залягають у руслі життєвої так званої Долі) та еталонними у сенсожиттєвих орієнтацій цього індивіда та у горизонті його цілей та цінностей... Таке визначення людини через притаманні її еству смислові конфігурації (саме унікальність способів поєднування-нашаровування смислів та способів їх ре-організації у розмаїтих життєвих ситуаціях та життєвих “кроках”-вчинках індивіда робить людину окремішньою особистістю) не є редуціоністським. Якраз навпаки. Бачення особи під кутом зору смислології (смислології, яко нового трансдисциплінарного – переважно людинознавчого і переважно культур-філософського вчення, що до його розробки я лише приступаю) є, на мою думку багатомірно-холістичним. І це власне тому, що у самих смислах (смислах, які не є монадами, а “вікна” яких – цих смислів – відчинені “навстіж” до “повівів” багатьох смислоносних чинників, а також до багатоманітних смислових ігор та пере-перетікань смислів тощо) сфокусовані і досвід життєдіяльності окремішньої людини (котрий теж повсякчас реоргані-

нізується все новими та новими смисловими коваріаціями, як реорганізується зрештою повсякчас і сама мнемосфера кожної окремої людини і міняється – часом кардинально – саме її уявлення про власне своє минуле). Саме у смислах (у смислах – нагадую – не у значеннях) сфокусовується також і все те, що регулює сам процес життєдіяльності та надає йому певної вмотивованості. Смислові візерунки увиразнюються водночас також і на рівні когнітивних мап. У смислах також фокусуються і численні смислові аспекти дії (співдії, діяльності), а також і самі процеси повсякденної соціопсихічної інтерактивності (діяльнісної взаємодії людей, – навіть якщо ця діяльність не якийсь трудовий, громадський, чи суспільно-політичний процес, а діяльність побутового спілкування чи то звичайного собі базікання, чи то хай навіть і доволі складна щодо своєї структури рецептивна дія розпізнавання-потрагування Іншого).⁴⁹ Самі елементи співдії (яка є колаборативною осмисленою співдією окремих індивідів) наділені смислами у контексті логіки самої дії. Йдеться зокрема про пригаманне цій останній цілепокладання, мотивування, смислоносу послідовність окремих актів дії, сенс самих діяльнісних способів орудування (тими речами і тими знаковими системами), що, яко *modus operandi*, надають певному різновидові життєдіяльності (та самій ділянці – соціокультурному *locus-у* – дії) її (різновидові життєдіяльності) питома неповторного характеру. Саме із “опертям” на цей динамічний “каркас” дії (співдії) вибудовуються ті фрейми свідомості (фрейми сприймання-розуміння) і щодо об’єктів дії (речей, засобів, що є функційними “підпорами” дії, або, що на них ця дія спрямована), і щодо самої сцени дії і щодо властивих діяльнісних сценаріїв (фрейми типових – повторюваних – в перебігові співдії ситуативних контекстів дії), які (ці розглядувані нами фрейми) набувають ваги сталого чинника сенсоутворювання. Цей чинник сенсоутворювання не лише залучений повсякчас до процесів розпізнавання-ідентифікації (речей, ситуацій, Іншого), але і до самої живої динаміки смислових ігор. Однак дія (яка цікавить нас тут у плані уконституїювання людського в людині, яко насамперед смислового і смислоносного) не породжує смисли безпосередньо. Якраз навпаки, – діяльність цілісного сенсоутворювання зав’язується тільки тоді, коли окремі складові

дії та самого її перебігу уже наділені смислами, – уже обрамлені відносно цілісними фреймами свідомости. Співдія (діяльнісна кооперація з Іншим) є тим маленьким віконечком у загадковий досвід Іншого власне насамперед у тих аспектах, де він (цей прихований від нас досвід) бодай почасти збігається зі спільним знанням про схожі та когерентні способи діяння. Праксис не тільки включає у себе спільну залученість в дію, у діяння, у відому нам логіку акціональності, але й домінантні сенсогенерувальні потенції людини – її здатність бачення-себе-в-ситуації стосовно самої ситуативности та стосовно Іншого (цей Інший – у певному аспекті – теж є конституантою ситуативности). Утім власне така смислоносна та смислоутворювальна здатність до бачення-себе-в-ситуації (бачення Себе у дейксисі ситуативности, у локусі контактування, та у “дзеркалі” самої ситуативности, – у своїх уявленнях про гадані експектації щонайближчого довкілля, про його гадану опінію щодо мене та про те, що ж властиво покермує цим довкіллям, – яка ж його кавзальна атрибуція тощо) є чинником майже неусвідомлюваного ментального конструювання самого образу ситуації. Тому наше (твое, моє, кожного зосібна) реагування на так званий контекст ситуації є, властиво, нашим реагуванням на наш власний (кожного зокрема) конструкт ситуативности, – на “образ” співвідповідної ситуативности, що “проектується” на наших когнітивних мапах та в куцях обрамленнях попередньо випрацьованих фреймів і гештальтів нашої свідомости. Цей мій (або твій, або ж його) конструкт конкретної ситуативности сам стає частиною живої ситуативности, – не просто її ментально-смісловим “еквівалентом” (зрештою цілковита еквівалентність так званого “відображення” ситуації просто недоступна – принаймні на рівні обмеженої нашої людської свідомости – для будь-якого – навіть і щонайдосвідченішого та наймудрішого індивіда...); а властиво стає (йдеться, нагадую, про наш особовий конструкт певної конкретної ситуативности) чинником, що модифікує (іноді навіть присутньо) сам перебіг, саму подальшу динаміку розгортання живої ситуативности. Ця неминуча персоналізованість ситуації виявляє, між іншим, таку неодмінну її прикметність: кожна жива ситуативність, яко дійсна ситуативність контактування реально постає (у сфері нашої внутрішньої особової

реальности, у сфері дійсного переживання ситуативности), яко вельми складне коваріативне нашаровування на ситуацію тих смислів, що їх ми (чи я, чи то контрагент комунікації) надаємо відповідній ситуативности. Особистісне (глибинно особистісне) не може бути елементованим ані із діяничного, ані із гуртового спілкування власне тому, що спілкування реалізується яко зіткнення і гра смислів. Тому жива діалогічність виявляє не тільки зону Спільного (когнітивно, ментально – у тім числі імажинативно суголосного та світоглядно суголосного). Співдія (а дискурсивний акт – це теж акт соціальної співдії), а відтак і самі способи виходу зі співдії окреслюють і фіксують водночас також і сферу самодостатньо-персонального (особистісно-сміслове потрактування загальних параметрів ситуації, і самих комунікативних інтенцій, предиспозицій та хотінь..., і, зрештою самих “потоків” спілкування та самого характеру його діалогічних ходів та контрходів, або ж і особливі персональні та інтерперсональні ідіосмисли мовчання, не-говорення⁵⁰, яко болісно стримуваного, потамованого, стлумлюваного внутрішнього боріння, а також яко недоговорювання, чи то затягнутої павзи всередині якої далі триває напружений – поліфонійний у смисловому плані – діалогізм смислів...).

Високий Верх, 15 січня 2005 року. Моє Я повсякчас уконституїює само себе через комунікативно-контактне утвердження власного смислового ядра. Щоправда сама міра такого себе-ствердження (чи то – навпаки – узалеженности від авторитету Іншого, від уявлення про свій “обов’язок” щодо Іншого, від “припасованости” цього Я до стосунків влади та владности тощо) залежить від того авто-конструйованого образу (себто, вдаючись до моєї термінології – від смислового образу самого себе), що його такі відомі психологи як Сирена Чен (із Каліфорнійського університету), Єремія Велленд (із Мічиганського університету), а також, скажімо, Г. Маркус та С. Кітаяма називають самоконструаліями (Self-Construals).⁵¹ Унезалеженні самоконструалії та залежні від інших (interdependent) самоконструалії асоційовані із налаштованістю різних індивідів на різні завдання. Перші (схильні до унезалежнювання) спроможні

виражати унікальність своїх прикмет і властивостей. Такі індивіди переважно зорієнтовані самі на себе (self-oriented), зорієнтовані на здійснювання та промоцію власних своїх цілей. На протигагу до ключових завдань тих, що є самозорієнтованими, ті, що посідають узалеженні самоконструалії намагаються налагодити стосунки зі значущими, важливими для них Іншими (with important others). Такі індивіди переважно налаштовуються на лад відповідного соціального контексту і прагнуть встановлювати певні зобов'язання щодо Інших і виконувати ці зобов'язання. Варто зазначити, що така соціоцентрична зорієнтованість на інших та готовність безоглядно підпорядковуватися владі (чи то авторитетности) інших, на жаль, усе ще є вельми характерною для українського соціуму. Цей чинник (чинник, що головно пов'язаний із нашим постсоветським та постколоніальним станом) знеособлює, деперсоналізує наш соціокультурний простір. А це означає, що разом із цим та на цьому тлі падає, знецінюється роль активно-креативного первня, який завжди був первнем виразної та яскравої персоналістської вираженості особи. Звідси і уповільненість нашої культурно-цивілізаційної модернізації (започатковувачами та носіями супільно-культурних інновацій та парадигмальних зрушень в епістемній “оснащеності” людської свідомості, пізнання та нових життеформ завжди є достатньо яскраво-самобутні особистості – особистості внутрішньо вільні від соціоцентричного тяжіння до повсякчасної аффіліяції з іншими...).

Мені здається, що таку чи то іншу вкоріненість цих двох типів ідентичности Я (ідентичности – умовно – самозорієнтованої, “зав'язаної” на власне своє смислове ядро та ідентичности, що тяжіє до підпорядкованості та до полюсу Ми) варта шукати не лише у загальних соціопсихічних механізмах, що регулюють відношення Я–Ми; Я–Інший; а у тих конкретних типах комунікативної поведінки (поведінки, що є складовою дійсної соціальної практики, бо ж дискурсивні дії є діями соціальними), що були “всотані” (інтерналізовані, опановані) індивідом у процесі його входження у культуру, у процесі енкультурації. Таке вrostання в культуру є завжди, властиво, опануванням її смислових мереж (навіть на довербальній стадії такі чи інші усмішки немовляти у різних культурах відтворюють вже різну гаму смислів і є вже комуніка-

тивними актами, як і розмаїті гатунки доторків та погладжуваль батків тощо)... Йдеться не лише про різні структури кодів спілкування, а йдеться власне про те, що у різних середовищах (не лише у різних спільнотах чи то етнолокальних середовищах, але і в різного типу громадівських та родинних структурах – не лише на макро-, але й на мікрорівні) по-різному заохочуються (чи то й притлумлюються, стримуються) різні ситуативні форми та різні модуси вияву Я (самовияву я), чи то – навпаки – певні форми та певне соціопсихічне позиціонування його субдомінантності. Усе це теж наскрізь пронизано певними дуже конкретними соціокультурними смислами, які разом зі складовими соціонормативної культури (розмаїтими моральними приписами, поведінковими конвенціями, табу, ритуалізованими формами поведінки та моральнісними санкціями, які, ясна річ, теж є виразно смислоносними) витворюють різного роду матриці для автоконструалій нашого Я. На все це нашаровується (певним чином модифікуючи навіть саму матрицю) наш індивідуальний досвід. Цей останній власне тому і стає актуальним досвідом (здатен в разі потреби пересвідчувати нас у чомусь і засвідчувати для нас щось: релевантність – нерелевантність, корисність – некорисність, доцільність – недоцільність, першорядність (преференційність) – другорядність, загрозу – безпеку, доречність – недоречність і т. д., і т. п.), що розгортається для мене, яко те, з чим я вже мав справу і (що особливо важливе тут у контексті цього мого розгляду!) набуло для мене певного сенсу (чи то навіть і складної гами смислів!), що я його особисто пережив. СENS мого особистого сенсоутворювання (що водночас дорівнює комулятивному на-рощуванню мого внутрішнього особистісного досвіду) є значущим для мене (і дійсно незамінним!) саме тим, що я був “вкинтий” у ситуацію відповідного переживання (ладен іще раз нагадати тут, що смисл – на відміну від значення, на відміну від семема є тим ситуативним конструктом, який не тільки розуміється, але й переживається, і саме тому розуміється, що переживається особистісно-ситуативно). Важливим власне є те (важливим для Мене, для мого Я), що цей мій досвід присутньо збагачений досвідом конкретно-чуттєвого переживання, досвідом співпричетності щодо відповідної ситуації, особи, групи чи то речі, або ж артефакту, досвідом живої зустрічі, досвідом живої за-

лучености у дію (дії), і переживання у дії та через дію. Живе переживання не просто “доплюсовує” смисли, докидує семантичних конотацій, – воно ці смисли, власне, уконституїює-генерує. Ось чому, між іншим і мультимедійна та мас-культурна симулякризація наших “переживань” (їх “присаджування на голку” мерехкотливо-калейдоскопічних фікцій) властиво майже паралізує творчий ресурс людини, – призупиняє щоразу власну гру людини (її бажань, її уяви, її мислі, її спонукань, її предиспозиційної готовності-до у поміжпросторі особистісні смисли людини – її вчинки – форми життя та життєвого середовища, що до них кожен окремішній індивід співпричетний конкретно-ситуативно). Там, де домінують симулякри, – там гранично звужується сфера особистісної творчої співгри, там, врешті-решт, (як і в разі із колективними сугестіями, опініями та стереотипами) “твердне”-шаблонізується наша свідомість та роз-концентровується самоусвідомлювання: людське Я просто “захлинається” і тоне в потоках симулякрів...

Як видно, намагання окреслити людину (не родову людину загалом, а саме індивіда) у категоріях смислів (смилових мереж, смислоносних потоків, констеляції смислів та гри смислів тощо) не є редукціоністським вже принаймні тому, що немає взагалі жодного феномена чи то процесу людського ества та людського життя (світорозуміння і світовідчування, ідентичність, знання, наші внутрішні спонукання й мотиви, інтерперсональні та групові стосунки, будь-яка форма і будь-яка сфера життєдіяльності, – аж до найбільш природної, найбільш начебто зануреної у природу, у натуральність діяльності – діяльності еротико-сексуальної тощо; навіть і позасвідомі наші “пульсації”, тривоги і страхи тощо, не кажучи вже про майже очевидну смислоносність самої предметности та речовости кожної ситуації, що в неї потрапляє людина і яка водночас цією людиною ви-будовується) є значущими-для-людини саме тому, що вони на-ділені смислами, пронизані смислами, “тяжіють” до того, аби бути “сповитими” у павутину смислів (цебто стати певним чином витлумаченими, потрактованими, оціненими). Те, що поза смислами, – те не лише поза соціумом, але й – поза окремішнім індивідом. І тільки те, що розгортається у горизонті смислів і “виростає” зі смислових мереж є культурою (хай це навіть і

субкультура злочинців, бо і в цьому смисловому світі внутрішні смислові мережі у певний спосіб організовані та структуровані). Але повернімося до нашої людини-індивіда.

Моє намагання окреслити людину (яко окремішнього – нагадую – індивіда, а не так звану родову людину) під кутом зору (а на мою думку, це – різнофокусні, різновимірні, множинні кути зору) траєкторій руху (у тім числі і складної гри та розмаїтих коваріацій) особистісних смислів, смислових комунікаційних (насамперед контактано-спілкувальних) потоків та притаманних певній культурі (чи то локальному соціокультурному топосові, чи то субкультурному утворенню) смислових мереж не є суто детерміністським та редукціоністським⁵² власне тому, що у самих смислах (смысле, які – нагадую – не є монадами, а радше “вузликами” безлічі динамічних реляцій та “багатоповерхових” смислових “нашарувань” – у тім числі інтертекстуальних, ситуативних та ідіо-особових) “сходяться до купи” (і нерозмежовно “зливаються”, – існують лише у єдності та через єдність) і досвід життєдіяльності (разом з його трансляційно-кумулятивними “підпорами”), і когнітивні мапи (разом зі соціокультурно та лінгвокультурно вишталтованими способами категоризації світу і так званою картиною світу); і, нарешті, безпосередня соціопсихічна інтерактивність (у певних ділянках та у певних діяльнісно-функційних сферах людської активності та дійсного життєтворення індивіда, що у межах цього останнього – цебто у межах життєтворення – такі “ділянки” не лише “чергуються”, але й зазвичай “перетинаються” та перекриваються навізаєм) разом із усіма конвенційними, ритуалізовано-звичаєвими, соціопрескриптивними (соціонормативними), аксіологічними, мотиваційними (аксіологічно-мотиваційними) та іншими (зокрема на глибинному рівні габітуса) регуляторами такої соціопсихічної інтерактивності... Сенси “залягають” і рухаються (а рецепція смислів, їх реконфігурація, сенсоутворювання та сенсвід-творювання, гра, комбінаторика, субституції смислів тощо – все це модули руху смислів) на “перехрестях” соціального, соціопсихічного⁵³ (культурного) та біопсихічного. Саме тому людина, яка є водночас душевно-духовною⁵⁴ істотою, істотою соціальною (соціетальною) та біопсихічною істотою інтегрує у собі усі потенції сенсоутворювання і саме яко генератор смислів та суб’єкт сенсо-

покладання здійснює свою цілісність і повноту (особистісну, боголюдську, суспільну). Ось чому окремішня людина – це щось безмірно більше, аніж просто продукт соціалізації.⁵⁵ Окремішний індивід – безмірно складніший за будь-яке суспільство саме тому, що головні сенсожиттєві горизонти самого суспільства (його цілі, його цінності, його деонтизувальні нормоутворювальні “береги”, його еталони та паттерни тлумачення, та картина світу, що притаманна суспільству назагал тощо) можуть бути конструйовані, а відтак і виокремлювані зі загального континууму (цебто розрізненими та роз-пізнаними та належно “зваженими” щодо своєї реляційної значущости) тільки тим кожним окремішнім індивідом, який усе це здатен наділяти певними смислами. Наділяти тими смислами, які не просто о-значають та по-значають, але і є значущими (посідають аксіологічну вагу, переживаються jako “цінні”, “значні”, “важливі”, “потрібні”, “належні”, чи то навіть і такі, що беззастережно варті всілякого обстоювання та відстоювання). Смислами, які не просто сприймаються-розуміються (ідентифікуються-розпізнаються через накладання “готових” фреймів та когнітивних схем), але й – повторюю знов і знов – переживаються, jako життєво та екзистенційно (чи хай навіть і ситуативно) присутні для окремішнього індивіда. Цебто внутрішньо розгортаються jako такі, що є часточкою самого його ества. При цьому ніби “та сама” часточка (так само заартикульований jako важливий-для-мене смисл) у “надрах” внутрішнього ества іншого окремішнього індивіда набуває іншого індивідуального сенсу, скріплюючи ще більше індивідуальність індивідуального. Це стається тому, що сенс (на відміну від більш когнітивно дискретного концепта, який теж, зрештою, тісно зав’язаний на взаємовизначувані складові якогось відносно цілісного категоріяльного апарату) не є монадою свідомости (якоюсь одиницею, “клітинкою” світобачення, світовідчування, категоризації світу), а існує лише у тих зв’язках – у тім числі зв’язках-перегукуваннях, зв’язках-асоціаціях – що припроваджують цей смисл до мережі смислів, до їх коваріативної спів-гри та взаємонаповнювання і врешті-решт до живої прикореневости самих форм життя і того дійсного життєвого середовища (навіть, якщо йдеться про щонайближче доквілля окремішньої людини і її повсякчасну зануреність у ту живу ситуативність – у

тім числі ситуативність самої мислі та внутрішніх переживань людини, де властиво тільки і існують – “спалахують-поблискують” актуально відповідні смисли). Саме тому, що далеко неоднаковими (часто – взагалі зовсім несхожими, зовсім не гомоморфними) є індивідуально-особові смислологічні конфігурації (і – відповідно – той особистісний досвід, що кореспондує із ними – із цими смислологічними конфігураціями), а суб’єктивні прикмети смислів за-даються самим способом їх зв’язку зі “сусідніми” смислами у відповідних конфігураціях та самим способом їх “входження” у ці конфігурації, – до того ж у безконечній множинності актуальних конкретних ситуацій) саме тому Инакшість окремих індивідів є не лише наслідком инакшости їх життєвого досвіду. Ця Инакшість окремих індивідів не є також лише наслідком їх неоднакових характерологічних прикмет, їх різних фонових знань, їх різної включености у ті чи інші стратуми суспільства (та – відповідно – в инакшість тих наративних потоків, що вибудовують певну окремишу ідентичність спільнот, верств і груп), їх, врешті-решт, різної психо-емоційної ідіосинкразії тощо. Инакшість окремих індивідів є насамперед инакшістю конфігуративних смислових “зчеплень” та специфічних смислових реляцій того властивого їм смислового ядра, яке не є лише сумою смислів, а спроможне самогенерувати нові особистісні смисли у спонтанній внутрішній грі смислів та їх самоорганізації на рівні кожного окремих індивіда. Тому окремих індивіда у цій моїй смислологічній перспективі бачення я ладен розглядати, яко насамперед творця внутрішнього свого світу особистісних смислів. Це і є, на мою думку, той світ, що в нього в-корінюється і що його “атмосферою” сказати б “дихає” Я-ідентичність. Із цього погляду сучасне (постсучасне) знеособлювання людини є наслідком її (людини) “виловлювання” у сіті зовнішнього, у сіті сущого, у сіті тих майже хворобливо гіпертрофованих візуалізму та візуалізації (а також пласкої артикуляції зовнішньої подієвості і ще більш пласкої виловлености політичної думки та політичної діяльності у куцу та поверхово витлумачену тут-і-тепер-ситуативність⁵⁶ тощо), що повсякчас відволікає кожну окремишу людину від внутрішнього самоконструювання своїх смислових світів, від потрібної для цього самоконструювання певної зосереджености-у-собі та

певної внутрішньої етичної напруги не-розмитого (зокрема нерозмитого поглинанням у зовнішній візуалізм та у неперервне бажання мати, посідати, набути те, що поза тобою) відносно самодостатнього (в-коріненого у цей власний свій світ особистісних смислів) Я. Смислів – нагадую, – які не просто номінують щось, о-креслюють щось, щось о-значають, але і є значущими (мають аксіологічну вагу). Смисли, які не просто розуміються (ідентифікуються, розпізнаються через просте накладання готової мережі певних когнітивних схем та фреймів свідомости), але й смисли, які переживаються... Переживаються завжди особистісно... Яко частка Цього життя, Цієї долі, Оцього мого “вузла” стосунків з Іншими... На цьому тлі свобода людини – це така постійна її здатність вільного “пересування” у смислових полях та по-між смисловими полями, коли траєкторія саморуху людського Я означає його здатність вільно вступати у смислові ігри, а відтак – не застрягати у цих іграх... Рухатися далі... Збагачуючи смисли і збагачуючись смислами... Вільно “перетинаючи” смислові потоки і вільно збурюючи їх... Шукаючи врешті-решт нових смислових джерел та нових смислоносних підземних рік у самих надрах свого ества... Зрештою і глибина, відносна виразність та внутрішньо-особова запевненість саморозуміння залежать не тільки (а може й навіть не стільки) від устійнености (осмислености) світоглядних засад, так званих життєвих принципів та увиразнености правил (прескрипцій, конвенцій), що регулюють та саморегулюють мою поведінку, мої вчинки, мої стосунки з людьми: будь-яка усталеність, сталість життя (а – відтак – самовідтворюваність ментальних репрезентацій на особовім рівні) спрощує саморозуміння, – звужує, чи навіть елемінує контраверсивне, амбівалентне, – усе те, що “розгойдує” (усе те, що утруднює) самотлумачення та “заплутує” саморефлексію, – “штовхає” її врізнібіч... І все ж здатність до кращого саморозуміння залежить не тільки від суми моїх знань (у тім числі і знань самого себе, своєї поведінки, своїх реакцій у дотеперішніх життєвих ситуаціях) та від “уміння” швидко “віднайти” їх у мнемосфері, у фонофих знаннях та у сфері особистісного досвіду загалом... Здатність до саморозуміння залежить також (а може, й насамперед) від тієї моєї здатности до вникання, яка просто неможлива без достатньо глибокої моєї вкорінености у культуру, –

тієї вкорінености, що недоступно для мене (і для мого рефлексивного Я, і для всієї моєї духовно-душевної структури, – у тім числі почуттєво-емоційних моїх первнів...) смислові ресурси культури... Йдеться власне про ті ресурси, котрі здатні увиразнити, наділити щонайтоншими смислами, проноансувати щонайрозмаїтіші “регіони” та “відтинки” гетерогенних, мінливих, “миготливих”, “многогласих” потоків переживань...

Високий Верх, 17 січня 2005 року. Людські бажання (від недоусвідомлюваних потягів-хотінь до відрефлексованої спрямованости на те, що є бажаним) теж можуть бути окресленими у системі сенсологічних координат... Оскільки бажати означає насамперед заартикулювати щось у полі смислів (мати щось за особливо-сенсоносне-для-себе, чи то вузько ситуативно – тут-і-тепер – чи то загалом) і стати “прив’язаним” до такої артикуляції своїм хотінням посісти бажане яко бажане (смислоносне-для-мене) і наповнитися ним – “перелити” у себе його смисл (пережити таке саме набування того, що бажаєш, яко нарощування важливого-для-мене смислового “заряду”). Що значить обрати? Обрати означає забажати (запрагнути) цього у такий спосіб, аби наповнитися змістом обраного і мати задоволення (втіху, насолоду) від сенсо-наповнювання, що тотожне в такому разі сенсоповнюванню..., а саме – гострому переживанню – актуалізації смислу всередині себе – у сфері Homo Interior. Сама криза свідомости, що її ще Гегель у “Феноменології Духа”, а відтак К’еркегор окреслював яко нещасну свідомість є властиво таким роз-колом (“тріщинкою”, відчуженням) поміж людиною та її смисловою суттю, коли ця остання випадає зі сфери Homo Interior, переноситься назовні і тому не збігається із людським єством. Про це вельми тонко писав Серьон К’еркегор ще у першому розділі свого трактату “Або – або” (1842). “Нещасний... – той, чий ідеал, чий зміст життя, чия повнота свідомости, чия справжня сутність так чи інакше лежить поза ним. Нещасний завжди відірваний від самого себе. Але відірваний від самого себе може, очевидно жити, або в минулому, або в майбутньому часі...”⁵⁷ Нещасна свідомість (розірвана свідомість) – це у термінах моєї сьогочасної візії нової інтегральної сенсології – свідомість, що втратила свою цілісність (або ж не набула її) через внутрішню недобудованість (або ж хаоти-

зованість, поруйнованість) тих смислових конфігурацій (відносно устійнених констеляцій та коваріацій смислів, – смислів аксіологічно у-порядкованих, деонтизованих і “заряджених” суцільністю особистісного досвіду), що здатна переживати безпосередню актуальність життєвих та конкретно-ситуативних смислів через сталу пряму співучасть у процесах сенсоутворювання. Зрештою людина з розірваною свідомістю не переживає аж надто гостро вакууму смислів чи браку сенсо-наповненості, оскільки здатність до такого переживання є вже прикметою такої свідомості, що прагне власне своєї цілісності, що прагне вже “повернення” до внутрішньої своєї сутності – до самостановлення у сталому живому сенсо-утворюванні. Тому й бунт людини, як це показали ще Михайл Бакунін, а відтак і Альбер Камю є не стільки бунтом проти, скільки бунтом за: його внутрішнім сенсологічним спонукуванням (часто – оце парадокс! – недоусвідомлюваним самою людиною) є бажання осягнути внутрішню цілісність (зокрема внутрішню гідність і самоповагу) через виборсування із безсенсовності всього досьогочасного (там не було сенсу, бо ще не було самої Особи, котра здатна дієво і дійово конструювати смисли, яко доконечне підґрунтя своєї самості). Тому справжній бунт (бунт, що започатковує Цілісність Особистості) є не просто переступом (щодо дотеперішніх рамиць, що в них втиснений індивід, котрий збунтувався), не просто транс-гресія, а радше внутрішній прорив до свого власного сенсологічного осердя, – є вивільненням цього осердя до його здатності генерувати смисли, на-діляти (речі, ситуації, події, вчинки) релевантними смислами (смислами кореферентними із цим ядром особистості); актуально пере-живати сенс сенсо-наповнювання та у прочуванні реляційної значущості смислів бути ладним обстоювати їх у собі і водночас у своїм щонайближчим контактним життєвим довкіллі (а тут у довкіллі самого життєвого середовища – це умовно “внутрішнє” і умовно “зовнішнє” онтично цілком тотожні, що і є передумовою та можливістю становлення особи (навіть і через бунт!) у її справжній сенсологічній цілісності. Постмодерністи не хочуть бачити цієї цілісності, бо вони оперують знеособленими наративами, а не тими конфігураціями смислів, з яких “ті самі”, чи то “схожі” наративи щоразу (навіть і для тієї самої особи в її становленні-до-себе, – до Свого сенсологічного

ядра) актуально зіткані (а – властиво – тчуться, снуються, – входять, пере-переходять і вступають у сув'язі з іншими смислами, котрі теж Реально – в сфері внутрішньої Реальності – існують лише як вузлики смислів та пасма смислів...). Насправді кожний наратив – глибинно особистісний, бо в нього завжди “вбудовуються” (навіть на рівні вже самої рецепції наративів) оті особистісні смисли зі смислового ядра особи. Тому і літературні тексти не є лише суцільним ре-цитуюванням та ре-плікаціями мовленнєвих (символьних) слідів (та слідів цих слідів), а “сплесками” та спів-грою “зустрічних” (злитних, нероздільних) сенсоносних потоків. Звідсіля – і внутрішнє розкошування читача у процесі читання, як переживання смислу вивільнення та свободи самостановлення. Тому і Читання, що стало вже психічним виміром сучасної людини, є водночас самоутверджуванням особистісного, що актуалізує себе у “напруженні” (етичному, естетичному, імажинаційному, спів-креативному) сенсоносних потоків... Читач не просто “занурюється” у текст, – він “пускає”-збуджує довкола цих “місць” занурювання власні свої миготливі і хвилі, і хвильки і брижі смислів... Ось чому нерідко таке співтворче читання (читання зустрічної спів-дії смислів) здатне часами “зарубцьовувати” розриви нещасної свідомості, повертати її (з минулого та з майбутнього, чи то з провалювань в інфернальне) до-себе-самої. Щоправда, ці “хвильки” можуть бути і на плиткому місці (тексти Коельйо, Марініної, чи Єкуніна “із командою”...) і дуже швидко (по читанні) знову оголювати майже безводне і позамулюване “дно”... Але і такі поп-тексти і треш-тексти (як і усіляка інша солоденько-квітчаста та псевдолірична “кітчуха”, – наприклад, “одухотворений” квазі-романтизм Олесея Гончара у межах так званого соцреалізму...) є власне Індикатором чогось вельми посутнього – повсякчасним прагненням людини до внутрішнього Усуцільнювання у – бодай ілюзорній – “цілісності” внутрішніх переживань, у бодай тимчасовій “неподільності” смислоносних потоків...

Далі на Високім Верхові, 18 січня 2005 року. Отож, індивідуальне Я (що навіть і його намагалися деконструювати, ба навіть, і відкинути яко квазіуявлення постпросвітницької та пост-позитивістської доби найбільш скрайностеві постмодерністські

критики та мислителі) варта розглядати не просто на перехресті дискурсивних практик (яко просте “похідне” від цих останніх, – Я, що впоєне-всотане у самосвідомість із наративних “згущень”), а “на перехрестях” набагато більш ускладнених (і функційно, і щодо самої своєї внутрішньої динаміки) обопільних взаємодій тих смислових конфігурацій (конфігурацій, котрі дійсно “залягають” у дискурсивних практиках, але ж не тотожні цим останнім), що не просто “нашаровуються” на наше Я (моє, твоє, його Я), а щоразу унікальним чином трансформуються цим “Я” за щонайдійовішої участі того психокультурного та психоментального особистісного досвіду, що є у “запліччі” цього конкретно-особового “Я”. У чому ж, властиво, помилка постмодерністів? Річ у тому, що інтерналізуються (і відповідним чином “вибудовують” нашу самосвідомість та самоусвідомлювання) не дискурси (і зокрема наративи), а ті смисли, котрі завжди ситуативно обумовлені, хоча і “продукуються” конкретним розгортанням дискурсів (нагадаю тут, що однією із присутніх конституант ситуації є сама особа – особи – комунікантів-реципієнтів, що їх – цих окремішніх осіб – власне у сенсологічному плані – годі звести до спільного знаменника, не спрощуючи нічого та не вдаючись до редукціонізму). І не дискурси “виліплюють людей”, але ті смисли, що всотує їх в себе індивід із дискурсів (та розмаїтих дискурсивних текстів та із “невидимих” інтертекстів) саме тому, що вбачає (вбачає завжди по-своєму!) їх у цих дискурсах. Кожна окремішня людина має свій спосіб (свою систему способів та модусів) осмислювання осмислюваного та свою неповторну динаміку тієї гри смислів та коваріятивности (комбінаторики) смислів, які врешті-решт реактивізують щоразу внутрішньо-креативні сенсогенерувальні потенції кожного окремішнього індивіда, який таким чином, врешті-решт, скріплює самобутнє смислологічне ядро власної своєї особовости та здатність цього останнього щоразу модифікувати те, що сприймає – розуміє – переживає – на що реагує кожен окремішний індивід. Людина “від-читує” щоразу не відносно сталі семантичні “решітки” наративів, а ті свої власні смислові агломерати, що їх вона щоразу “вбудовує” в ці решітки... У цьому (саме у смисловій креативності окремішньої людини) її потенція внутрішньої свободи, – її спроможність бути вільною від “диктатури” дискурсів,

вільною від прямої інвазії “не своїх” смислів, від жорсткого зовнішнього “підрегулювання” думок, переживань та реакцій людини. Ось чому і сама здатність залишатися собою (“втримувати” і себе, і світ у фокусі власного свого Я) і щодо самого свого походження і функційно є здатністю креативною, – здатністю свого власного життєтворення у “форматах” своїх власних смислових візій та власних своїх смислових переживань світу та себе в цьому світі. Чому ніцшівський уберменш (якщо – уявімо собі – такий і можливий) не є особистісним (духовим) себествердженням Я, а лише егоцентрично гіпертрофованим Я, – Я, котре не долає (чи то перемагає світ, як у християнстві), а вивищується понад світом і зухвало негує не тільки світське у світі (все лихе в цьому світі), але і сам світ? А це тому, що саме правдиве (не хворобливо гіпертрофоване Я – не так званий “Людинобог”, що абсолютно зухвало воліє підмінити собою Боголюдину – Сина Божого та тих, що плекають у собі – з Його допомогою – боголюдський – консубстанціональний Самому Ісусу Христу первень) завжди відважно перебуває всередині геть усіх (навіть і щонайдраматичніших, і найбезумніших) нуртів світу. Адже – поза цими всіма життєдіяльнісними нуртами (хай це навіть і колотнеча, і ворохобня, чи геноцид десь поміж тутсі та бгутту, чи безумний державний терор расистського Кремля серед вайнахів та народів Дагенстану; чи то, скажімо, десь у самій гущі повій Амстердаму, що більшість із них просто імпортована сюди, яко “товар” із України, Румунії, чи Молдови; чи то поміж обезголовлювачів людей та серед політичного безголів’я на щонайвищих щаблях, де засідають в Україні так звані державотворці та речники “державницької ідеології”...), – то й поза нуртуванням тих смислогенерувальних ситуацій, які тільки і можуть скріпити внутрішні смисли “Я” у його активності⁵⁸ здатності протистояти смисловій ентропії хаотизованих спільнот і суспільств; чи то протистояти не-свободі жорстко накидуваних доктрин та ідеолого-політичних прескрипцій, чи то відважно втручатися-входити у смислогенерувальні процеси – у випрацювання (разом, можливо, зі спільниками-одномумцями) нової картини світу та нових проєктів життєтворення тощо. Тих проєктів (спроєктованих насамперед на нові горизонти цілей, цінностей та сподівань), котрі можуть мати негентропійний ефект.

Котрі можуть серед усього суспільно-життєвого хаосу (а брехня, не-вірність, спроневірювання, беззаконня, безвідповідальність, зрезигнованість чи охлялість сердець та імморальність сьогодні щонайбільше хаотизують нас і неминуче спричиняються до розколин і тріщин у внутрішнім нашім Я...) все-таки розпочати упорядкування смислового ядра-“арматури” внутрішньої нашої людини, а відтак і водночас – і упорядкування-становлення поміжлюдських стосунків. Поза смисловими нуртами світу, – то й поза спроможністю дійового самостановлення, поза можливістю повсякчасного смислового підживлювання нашого особового “Я” дивовижною (все ж таки!!!) смислоною “напругою” світу в усій її багатшаровості, її гетероморфності, її значеннєвій поліфонійності, ба навіть, і в несамовитих збуреннях здається неминучої в цьому світі контраверсивності... Поза усіма розмаїтими як ігровими “вібраціями”, так і болісними дисонансами у зіткненнях цілковито різних життєвих доль, поза отими зовсім різними ціннісними орієнтаціями та цілком несумісними способами так чи інакше потрактувати вчинки, події, явища, або ж так чи інакше “подати” факти (а, властиво – завжди лише на свій власний кшталт щось просто “не помічати”, на щось не зважати, на чомусь зовсім не фокусувати уваги, – то й не виокремлювати його як “фактуальності” факту, чи яко прикметної прикмети тощо), чи ж то, властиво, конструювати ці факти – “викроювати” їх із живо-тканої – неперервної та багатшарової – тканини світу, тканини процесуальності цього світу за допомогою власних своїх смисло-логічних лекал...), – то й поза можливостями викшталтовування та укшталтовування гнучкого, чуйного (чуйного і до внутрішніх своїх глибин і до самого світу, до проблем цього світу) і водночас непохитного (непохитного у своїй внутрішній свободі, у самості своїй, у гідності, у самодостатності) окремішнього свого “Я”. Того Я, що радше уже не “виловлюється” в неводи наративів та дискурсів, а саме “виловлює” із цих останніх (із наративів та дискурсів та із тих соціальних дій, що їх частиною ці дискурсивні практики є) співвідповідні собі смисли... Смисли – щонайрозмаїтіші, – смисли навіть дивні і “хімерні” (хімерні для мене, для мого Я, для мого дотеперішнього досвіду). Тут йдеться також і про такі смисли (смислові конфігурації, смислові ігри тощо), які – навіть вступаю-

чи у суперечність із моїм внутрішнім Я (у його вкоріненості у власне своє смислове під-грунття), все ж таки вже не здатні “ви-смикнути” це моє Я із його смислового підгрунття, із його конгруентности та когерентности щодо власного мого досвіду, щодо власного мого – хай і досить обмеженого і далеко не всеосяжного – світообразу). Отож, це смислове ядро мого Я є однією із присутніх запорок цього Я від його саморуйнації (від ви-падання у “спідні” – завжди інферналізовані – безодні духовно-моральної порожнечі; у соціальну девіацію; у самовтрату скрайностево-конформістського соціоцентризму; чи то, врешті-решт, у сутінки патологічної “свідомості”...). Ось чому наша внутрішня здатність (здатність, що прямо пропорційна смисловій “оснащеності” та смисловій вкоріненості нашого Я та водночас узалежнена від характеру та потужности того особистісного досвіду – досвіду інтерналізованої ситуативности та загалом інтерналізованої культури, що є у запліччі цього Я) до дійовішої залучености у сенсотворювання (у “збуджування” нових смислових ігор, у транспозиціонування та креативне рекомбінування-агломерування смислів, у витворення нових смислологічних “ходів” для розгортання пізнавальних, творчих, реінтерпретативних та спілкувальних інтенцій, у “закидуванні” власної своєї креативної думки “наперед” і “поза” усі можливі до цього моменту смислові поєднання та коваріяції тощо) є щонайважливішою мірою нашої внутрішньої свободи... Нашої відносної незалежености від повсякчас накидуваних нам іззовні (у тім числі і тим новим інфосередовищем, яке стало і продуктом глобалізації, і одним із її факторів водночас) стереотипів, фантазмів, імажинативних систем і взагалі “всяческіх” пере-перефільтрованих (певним чином дібраних, скомбінованих та заартикульованих) і настирливо “пропонованих” нам сьогодні євразійсько-субглобальною дискурсивною машиною і “мненій” і поведінкових взірців (аж до того, що Захід називає сьогодні “Life Style”) нової уніформізованої чи то глобальної, чи то субглобальної соціокультурної казарми та усілякої дресури на масовізований кшталт... Дресури, починаючи від дресури наших малоросійських папуг (уже кімнатно-львівсько-рязанських і майже приручених...) у кліточках тіпа–кароче–прикол, або ж – абалденная тьолка аж геть до дресури на ще – цілком советсько-московських – каве-

енівських аренах великава цирка Євразії... та попід поп-рок-батіжками розмаїтих альон свіридових і блестящих... Що виразніше окреслені “кордони” нашого Я Инакшістю (самобутністю) нашого внутрішнього смислологічного світу, що дівіше внутрішні “регулятори” цього останнього (предиспозиційні, апперцептивні, пресуппозиційні, аксіологічні, інтенційні та деякі інші) селекціонують – добирають і водночас трансформують ті потоки повсякденної дискурсивності, що в них ми занурюємося чи то мимоволі, чи то самохіть, чи то навіть і не помічаючи того, як ці потоки не “питаючи” нашого “дозволу” давно уже попідмивали усі греблі та попідточували шлюзи..., – то більша міра нашої внутрішньої свободи, то більша наша здатність – насамперед здатність нашого автономного Я – перебувати і надалі у самому центрі вільно вибудовуваному нами своєму власному психокультурному (смисловому) світі... І власне саме у такій нашій утвердженості (утвердженості не у вежі смислів, а *на* вежі смислів, – там, де ми не “зачинені”, не “об-муровані” зусебіч, а від-криті навсебіч, – відкриті геть до усіх вітрів...) ми можемо настільки добре бачити (себто – у відкритості свого єства – розуміти) багато що “довкола” себе і навіть “далеко” від себе, що навіть і мати (тільки власне тоді і мати!) відвагу повсякчас виходити власним своїм “Я” поза межі цього власного “Я” (здійснювати те повсякчасне самоподолання, що є просто необхідним для динамічного самостановлення цього мого “Я” протягом усього його земного життя). Адже вже навіть і кожен продуктивний (продуктивний у сенсоутворювальному плані) діялогічний акт, кожен комунікативний акт із Іншим (іншими) є вже актом такого самостановлення, – є вже актом нарощування потуги цього запліччя “Я” (запліччя нерозчленовного когнітивно-етично-емотивно-естетично-екзистенційного особистісного досвіду, що його складовою є – мусить бути – персонально-надперсональний досвід взаємодії з “Іншим” – “Іншими”...).

Високий Верх, урочище Під Каменем, 19 січня 2005 року. Здається навіть уже і тварина здатна розпізнавати (у певних повторюваних ситуаціях) якісь елементарно-ситуативні смисло-фрейми. Але тільки людина спроможна до смислового

трансцендентування – до прориву поза “клітку” устійнених смислів, і тільки людина здатна на витворення засадничо нових смислових горизонтів та нових смислових світів... Людина тому властиво і є людиною, що яко єдина сенсоутворювальна істота може існувати (самоздійснюватися) тільки у полі смислів... Знелюдинення людини – божевілля, суїцид, крайні “невмотивовані” форми жорстокости, девіації і перверзійности – це тільки різновиди випадання людини із “невидимих” смислових мереж... І соціальні мережі (стратоутворювальні, групові, спільнотнісні тощо) теж мають свої смислові “кордони”: різновиди дискурсів (субдискурсів), що кореспондують із відповідними соціогруповими світами є власне генераторами притаманних цим групам (ба навіть, і певним мезокомунікативним колам) смислових світів (мереж смислів, конфігурацій смислів). А смислові світи можна було б визначити не лише яко ті світи, де певні смисли заартикульовані, а інші – навпаки – цілковито ігноровані (чи то просто невбачувані); а яко світи, де начебто “тим самим” подіям, вчинкам, речам, ситуаціям, реакціям на ситуації, “тим самим” явищам семіозису у знаковому середовищі та начебто “тим самим” екстероформам надають різного (часто-густо цілком инакшого) сенсу... Подібно також Инакшість і внутрішня автономність нашого “Я” є його здатністю “замикатися” на власне сенсогенерувальне ядро..., – залишатися “вірним” йому навіть і у своїх мандрівках (подумки, чи і в самій дійсності) по Инших смислологічних світах... Мандрувати у цих світах (світах, що окреслювані різними дискурсивними практиками та розмаїтими поведінково-комунікативними конвенціями) у такий спосіб, так, щоб не захряснути у категоріяльних (лінгвоконцепти, когнітивні мапи, таксономія), фантазматичних та імажинативних пастках отих інших світів... Світів повсякчас творених та відтворюваних на надперсональному та інтерперсональному рівнях у – повторюю – звичних та узвичаєних (отож, у цьому вимірі також і знеособлюваних) дискурсивних практиках цих світів...

Високий Верх, 20 січня 2005 року. Деіндивідуалізація людини отож можлива, як внаслідок “випадання”-випорскування людини з її власного смислологічного світу (соціальні та етніч-

ні маргінали; смислова криза у межових ситуаціях тощо⁵⁹), так і через “затвердіння” смислів внаслідок беззастережної зорієнтованості-на-інших, внаслідок звичайного бездумного конформізму (в цьому разі “зустрічна” – навстріч світові – смислоутворювальна активність особи – особи, яка підпорядковує себе засаді “як усі”, “як інші” – гранично звужується, зводиться нанівець...). Між іншим гранично деіндивідуалізована (знеособлена) людина саме тому є малоприсадибним полем для вільної творчої гри смислів, що неспроможна вже витворювати в своєму естві певної психокультурної дистанційованості щодо свого звичного найближчого довкілля, певний спротив накидуванню шаблонізованих форм свідомості та усвідомлювання-потракткування... А гра виникає лише там, де є дистанція⁶⁰... Саме та особа, що здатна внутрішньо переступати через “силові лінії” дискурсивно-нараторологічних “гравітацій”, залишаючись повсякчас засадничо тотожною власному своєму смислоріччю ядру, – здатна породжувати нові смисли і таким чином не лише до-будувувати та с-тверджувати власну свою самість, але й ставати властивим джерелом інновацій у психокультурному (комунікативному) полі сенсоутворювання та постійного пере-перетлумачування... Ось чому тільки Особистість (а не “сіренький” посполитий конформіст) здатна започатковувати смислові й епістемні Перевороти (Перевороти, що започатковують відважні смислові трансгресії особистості) у самій логосфері та в імажинативних системах суспільства. А те, що неординарну особистість часто сприймають як безумну теж має своє сенсологічне підґрунтя: адже сенсологічна “фортеця” такої особистості протиставлена усім і всьому, – за винятком хіба що творчого первня Самого Бога... Адже важко нам до кінця збагнути (збагнути Кожну Окремішню Людину) не тільки тому, що вона дуже часто буває алогічною, ірраціональною, чи то просто якоюсь недоумкуватою (чи – навпаки – незвично “оригінальною” для нас – для мене, чи то для тебе...), але й також тому, що у людині глибинно залягають такі первні творення-самотворення, що в них (у цих глибинах) доглибно-іманентне нам – мені, тобі, кожному зокрема – “торкається” трансцендентного і “запозичує” із цієї Глибини власну сенсогенерувальну

“бездонність”... Вона просто “вислизає” із можливостей нашого дискурсивно-когнітивного “намацування” об’єктів і процесів... Нашій мислительній спроможності просто годі зробити “доглибний” її “розтин”, як це годі, скажімо, розкряяти хліб ножем, який зроблено з масла... Але цю онтологічну “бездонність” сенсоутворювання (сенсоутворювання, яке можливим стало у світі людей саме тому, що його задають Граничні Сенси і зокрема потреба у єднанні з Богом, – потребою, що “запакована” у наше єство Самим нашим Творцем) прочували навіть і такі “агностики” (щодо Бога та Віри), як, скажімо, Мартін Гайдеггер... Ось чому, як мені здається, в есеї “Навіщо поет?” він пише (йдеться про Райнер Марія Рільке) про те, що слово співця втримує слід святого. Далі цей – чи не найзначніший мислитель ХХ віку – міркує про те, що навіть “слід святого став незбагненним. Залишається нез’ясованим, – продовжує філософ, – чи ми пізнаємо святе ще як слід до божественного, чи ми лише просто натрапляємо на цей слід до святого. Залишається непевним, чи міг би бути слід до сліду. Сумнівним залишається, як такий слід може бажати показати себе нам...” І, нарешті, щонайважливіше для нас у цьому нашому фокусі усього попереднього розгляду сенсогенерувальних процесів, міркування Мартіна Гайдеггера: *“А чим є сам спів? Як спромагається на нього смертний? Звідки співає спів? Як далеко сягає він безодень?”* (курсив наш. – Р. К.). Зрештою і сама наша внутрішня потреба у сенсоутворюванні може і не сягати отих онтологічних глибин, а “проростати” із темної безодні передсвідомости: вербалізація (і співвідносна із нею упорядкування-самоупорядкування) і структурування смислів) може бути насамперед лише ефектом (недоусвідомлюваним нами самими) потреби внутрішньої нашої боротьби із фобіями, потреби притлумлювання-пригнічування якихось табуйованих пожедань чи то комплексів: “примари” і волохаті “страховиська” із цих темних глибин ми завжди ладні якось локалізувати – обмежити у “клітках” словесних наших конструктів..., – визначити для них їх власний топос, їх власну “територію”... А далі, мовляв, зась! Зрештою ті темні глибини єства, де ховаються сили жаху годі “засипати” вербаліями... Годі “відгородити” від самого себе власними лише своїми зусиллями

(без Віри, без уповання-на...) цей саміський “край” внутрішньої своєї безодні “стовпчиками” та “поруччями” якихось лише лінгвоконцептів та вербально оформлених приписів та норм... Адже безодні ці є вже властиво безоднями біос-у, а не псіхе... Про біологічну вкоріненість наших страхів (які теж колорують смислові поля нашої свідомости-передсвідомости у “миготіння” тривожно-темних “тонів”...) писала була у свій час і така глибока дослідниця як Юлія Крістева, вдаючись зокрема до наслідків травми розриву новонародженого немовляти із матір’ю... “Травматизм народження, за Ранком, – пише Ю. Крістева в есеї “Сили жаху...”, – або порушення рівноваги тієї інтеграції потягів, що їх вироблено материнським вмістилищем (біон) під час утробного життя, завдяки “нормальній вагітності”, є теоретичними артефактами: вони раціоналізують “нульовий стан” суб’єкта, як імовірно, нульовий стан теорії порівняно з невисловленим дитини. У такий спосіб страх у першому своєму значенні міг бути розривом рівноваги біологічних потягів. Структура уявлень про об’єкт була б тоді відтворенням страху, що чергується з оптимальними, але хисткими станами рівноваги...”⁶¹.

Високий Верх, 21 січня 2005 року. Саме іманентно при-таманна внутрішній природі смислів (смисли, що актуалізуються лише яко мереживні смисли – смисли взаємозумовлені та яко смисли дієво-ситуативні) їх діялогічність стимулює образотворення. Це добре відомо поетам, белетристам (а також і художникам та композиторам), які у своєрідному внутрішньому “гулі смислів” (смислів, які наче “рояться” у свідомості та у передсвідомості...); а також у глибинному – “сейсмічному” – згукові вторинних зіштовхувань “порозколюваних” самим актом творчої еруптивності “смислових плит” і пластів, вміють (привчені) розпізнавати, а відтак і вихоплювати “готові” (чи майже уже “готові”, – зготовлені, а відтак і самозорганізовані, – наче самі собою) образи... Чи то принаймні якісь наближені (приблизні) смислові вібрації-інтонації образів (якісь первинні “натяки” на ці останні...). Панлогіцизм у філософії (особливо з часів гегельянства), а відтак і в ранньому структуралізмі (структуралізмі уgruntованому на бінарних альтернативах); а відтак той самий панлогіцизм і в межах сьогоднішніх

наївних засадничо-сцієнтистських уповань на “логічно правильні” політичні, політологічні та політико-футурологічні дискурси, які, мовляв дадуть нам можливість “правильно” (релевантно, адекватно, “у відповідності” із якимось праґмо-логічним набором “чітких та виразних” моделей, взірців-паттернів, поведінкових сценаріїв) вибудовувати наші “світоглядні позиції” (а, отже, мовляв, і “правильно” оцінювати суспільно-політичні події та дії, а, отож, і “належним чином” орієнтувати і самі способи своєї дійової залученості у суспільно-громадське життя та в політикум) є не лише засадничо-лінійним (детерміністсько-пласким, цебто таким, врешті-решт, що вірить у жорстку кавзальну зумовленість усього того, що стається в суспільнім житті та у міжособових стосунках людей), але й таким, що просто не бачить фундаментальної багатощаровості самої мислі. Ця багатощаровість мислі полягає не лише у її повсякчасній “пронизаності” вольовими, емоційними первнями, а також у тому, що вона (навіть у найабстрактніший спосіб репрезентована і формульована!) завжди несе у собі певний етико-естетичний заряд та карб певних особових екзистенціалів (не кажучи про “обтяженість” мислі усім тим, у чому так наполегливо “копають” психоаналітики, – включно із такими майже ортодоксальними фройдистами як Ж. Лакан і С. Жижек ...). Ця багатощаровість мислі полягає також у тому, що дійсна думка людини (сама “траєкторія” – у непросторовому розумінні – її перебігу-актуалізації) залежить не лише від “категорій” (лінгвоконцептів), суджень та умовиводів; але й “задається” також постійним смисловим “тлом” того поля (свідомості та передсвідомості), що в ньому постійно “миготять”, якось наче зненацька “спалахують”, чи то й “награють-наспівують” цюнайрозмаїтіші смислові констеляції та несподівано (мимохить) реактуалізовані ті або інші невидимі “павутинки” нелінійних – недихотомійних – смислових реляцій та майже несхопні (у фокусі свідомої відрефлексованості) цілком спонтанні латентно-смислові пульсації-флуктуації... Величезну сенсоутворювальну роллю відіграє тут і ефект Присутности Відсутнього, – “пропущена” ланка того Малого Об’єкта, що довоккола неї (цієї пропущеної ланки, що за неї повсякчас “спотикається” думка) зав’язуються нові смислові зосередження-гнізда, *post factum* властиво тільки і оприявнюючи це відсутнє (нелінійні “наслідки”,

що ретроактивно витворюють для себе власну свою “причину” тільки тоді, властиво, коли самі вигулькують “на поверхні” сенсоутворювання “довкола” отієї фундаментально відсутньої ланки (доволі проникливо пише про це у своїх “Пароксизмах насолоди” Славою Жижек). Жодна думка не може бути виелімінувана із цього поля вже навіть хоча б і тому, що навіть і “чистий” формально-логічний дискурс первісно може бути індукований, “збуджений”, “провокований” в цьому полі саме такою вільною (сказати б навіть і “бровнівською”) грою смислів... Розмірковуючи дещо метафорично (за аналогією із фізичними процесами на субатомарному та квантовому рівнях) скажу, що певні “частки” змісту (семи), певні одиниці інформації не є певними відносно дискретними утвореннями (якимись “корпускулами” змісту). Вони – лише рухливі вузлики у мінливо-динамічній мережі відношень та взаємозалежностей... Вони “з’являються” та “виявляють” себе лише *у полі цих багатопшарових багатомірних відношень*... Вони існують не “тут” або “там”, – у якомусь ідеографічному “сегменті”, або ж моментальному локусі смислового поля, а трохи чи не “скрізь”, яко певний імпульс (імпульс, а не “частка”) у цьому полі, – у полі, в яким віртуальні смисли переливаються-перетікають у смисли дійсні саме тому, що розгортаються, яко цілісна ситуація-переживання... Отож, одним із динамічних вимірів цих смисло-польових реляцій (імпульсів-пульсацій) – одним із вимірів та водночас і чинників цих останніх – є лабільна ситуативність живих комунікативних актів із неминуче ідіо-індивідуальним досвідом комунікантів, які не лише у різний спосіб “прочитують” один одного, але й імплікують у сам контекст ситуації власну свою внутрішню налаштованість, власні свої комунікативні наміри (теж динамічно змінювані з перебігом живого діалогізму), власну свою інтенціональність та настроєвість, які не лише “проектуються” на екран ситуації, але й повсякчас модифікують сам цей екран... Врешті-решт ситуація є саме такою, якою вона є в очах (в реакціях) самих мовців. У сприйнятті живої ситуативності, яка є ситуативністю інтерактивності живих індивідів (ситуативністю персонально-інтерперсональних смислових конфігурацій) вирішальними (панівними, такими, що второвують “русло” діалогізму) є саме ті смисли, які вкинуті у саму ситуативність співучасниками діалогічного акту... Відтак ці

“вкинута” у ситуацію смисли (смисли, що надані ситуативності самими мовцями) повертаються до них бумерангом сприйняття певної конкретної ситуативності, яко саме такої або ж іншої... Комуніканти навіть цілком щиро можуть дурити самі себе щодо тут-і-тепер обставин їх комунікативної взаємодії. Але це уже наперед наділені певними смислами обставини, – певний рухливий суб’єктивний (такий, що певним чином уявляється, певним чином потрактовується та переживається) конструкт “обставинності” у його взаємодії з іншими – теж уявленими – типовими сценаріями – теж конструйованими сценаріями – певних ситуативних репертуарів... До того ж, саме сприймання ситуації (яке може бути складним почуванням – часто позасвідомим – певного типу чи то характеру контакту з Іншим разом із конструюванням образу Іншого) значною мірою залежить від загального самопочуття того, хто сприймає (а отже, і певним чином потрактовує) співвідповідну ситуативність. І таким відносно сталим (константним, інваріантним) чинником потрактування-розуміння ситуації (а відтак і реагування на цю ситуацію, яке певним чином і маркує, і реконфігурує її) є також і те, що представники гуманістичної психології (зокрема Лерші), окреслюють, яко почування самости. Ця остання зокрема вибудовується на певній самоповазі, впевненості у собі, неамбівалентній виразності намірів та спонукань тощо.⁶²

У лісовій хатині в горах, 22 січня 2005 року. Повернімося знову до поля смислів, до смислового поля, яке вже тому чинить кожна нашу думку, кожен наш помисел багатозаровим (не лише в “ореолі” смислів-асоціатів та конотувань, але і яко такі, що власне і “вигулькують” зі самих глибин цього “густого” смислового “розчину”), що вже самі “ходи” діалогічних актів (а “чиста” думка – це теж акт автокомунікації, акт внутрішнього діалогізму) повсякчас занурені у відносну невизначеність діалогічних контрходів та реагувань. Тому кожна думка (навіть, якщо це голі розмисли у чітко визначеній галузі, скажімо, математичної логіки) завжди ширша за саму себе, – завжди трансцендентує поза “межі” когнітивно-логічних схем, завжди “вбирає” у себе, “всотує” в себе масу “сусідніх” та суголосно-споріднених (чи то навпаки – контрастних, контрапунктових, дисонансних) смислових “вібрацій” та

“обертонів”... Звернімо увагу на те, що саме оті смислові “обертони” можуть ставати вирішальними не лише щодо подальшого “повороту” діалогізму (у тім числі внутрішнього діалогізму думки, – “збивати” саме думання та реагування в якесь інше русло, – у тім числі в русло дещо іншого чи цілком іншого топіку та нового ремо-тематичного структурування), але й вирішальними щодо розуміння, тлумачення, оцінювання самої цієї живої людської ситуативності... Адже саме така багатозаровість та полівалентність смислових констеляцій (їх відкритість до смислових “прирощувань” та “нарощувань” у “напрямок” щодо цілком різних – часто не пов’язаних у формально-логічний, ба навіть, і в асоціативний спосіб смислових локусів) створює із певних смислових агломератів (глибинно залежних від особистісного досвіду та від особистісного смислового світу людини) ті “ворушкі пальці” емпатичного “намацування”-вчування когнітивного, психо-культурного, емоційного, смислового простору інтерперсональних спілкувальних актів, що без них абсолютно неможливі процеси розуміння, порозуміння, саморозуміння. Самі лише “готові” мислительні схеми (а також такі відносно регідні “утворення” як семантичні поля мови, психокультурні – у тім числі етнічні – стереотипи та фрейми сприймання) у цій щонайтоншій “ділянці” людського буття (ділянці розуміння-саморозуміння-тлумачення) є ще абсолютно недостатніми... Саме оці “ворушкі пальці” (полівалентних та гетероморфних смислових констеляцій) дають нам можливість збагнути (“охопити” зусебіч) не тільки те, що мовлено, але й те, що не мовлено, – “намацати” смислові лакуни, намацати ті “відсутні ланки”, що власне від них може бути узалежнена уся смислова гра... Латентні образно-смислові поміжпростори спілкувальних актів (на умовних “межах”-порогах повсякчасної інтерференції, дифузії та взаємодії гетерогенних смислових утворень, що за ними “залягає” неоднорідний досвід та різні соціорольові позиції, і врешті-решт різна життєва доля та різна вдача окремих індивідів) вже самими своїми (часто – сублімінальними) слідами-наслідками цієї своєї “зустрічної” дії можуть налаштовувати (вже на позасвідомому рівні) наше бачення-розуміння-тлумачення на напружений (у тім числі етично і духовно напружений) пошук (і самопошук!) якихось наших нових візій, нових опіній, нових ра-

курсів бачення-інтерпретації, ба навіть і нових “мірок” оцінювання-потракткування... Без такого відносно вільного смислоруху не був би можливим будь-який внутрішній динамізм суб’єкта і сама креативність нашого думання, яка власне і забезпечує такий динамізм суб’єкта... Суб’єкта, який далеко не є лише “машиною” кодування-декодування та використання інформації та звичайного послуговування інфопоотоками. Мені здається (я впевнений!), що саме такий смислологічний підхід (підхід, що далекий від будь-якого редуccionізму, як, зрештою, і від сцієнтистської самовпевненості щодо пізнання усіх глибинних “причин” і “закономірностей”) гуманізує також і розуміння та інтерпретацію того, що можна вважати (принаймні поки що) слухним у фройдизмі (величезна роль лібідозних енергій, роль розмаїтих первинних травм та так званих симптомів, роль механізмів проєкції, раціоналізації, притлумлювання-витіснення, сублімації тощо). Сучасний психоаналіз (навіть у таких догматично-ортодоксальних своїх виявах як Ж. Лакан та С. Жіжек) теж може дати ключ (чи то, власне, ключі) до розуміння того, що людина, яко цілісна біо-психічно-сміслова істота навіть і первинні свої (засадничо інстинктивноїдні та підсвідомі спонукання) трансформує, преображає, транспонує у щонайскладнішу сферу смислоруху та гри смислів (але це, зрештою, вже окреме питання)... Адже біопсихічні імпульси можуть бути навіть і напряду пов’язані зі сферою культурних смислів (як-от, скажімо, сублімативні пульсації у музиці, чи в ритмомелодії самого процесу віршування...). Багат шаровість людської думки (що в ній пере-перелунюють, перегукуються-діалогізують, “зударяються”-сперечаються та “стягуються” у пасма розмаїті смисли та ті “павутинки”-реляції смислів, що власне і роблять смисли смислонаповненими та оновленими у смислових своїх планах саме у цих розмаїтих – щоразу інших – пучках смислових реляцій) є необхідною передумовою відкритості нашого думання та нашого сприймання-реагування до все нових і нових діалогічних їх модифікацій. Навіть, якщо це і внутрішній наш діалогізм із текстом літературного, філософського чи то публіцистичного твору, чи то, скажімо, якогось культурологічного есею (а сьогодні навіть і культурні студії чим раз частіше схиляються до есеїстики, – можливо саме тому, що ця остання створює той ширший

діяпазон смислових ігор, який дає нам можливість зробити наші смислологічні “пальці” нащупування смислової текстури культурних текстів більш “чуйними” до політопічності та рухливої багатшаровості кожного культурного тексту). Адже діялогічне “сперечання” (чи то ледь відчутне смислове взаємовібрування) тих смислообразів, що генеровані автором тексту (архітектором-дизайнером, композитором, художником, літератором...) вже у текстурі самого твору стимулюють відтак новий наш діялогізм (а отже і нові наші смислові ігри), – за “правилами” втягування нашої уяви в образно-смислові поміж-простори тексту та дофантазовування-доуявлювання нами недочутого, не-до-кінця-вчитаного... Чи то навіть і замовчаного, бо й замовчане – внутрішньо діялогічне теж! Недомовлене і замовчуване є діялогічним саме тому, що залишає провокативну смислову лакуну для “випадання” у цю лакуну (у цю семантичну не-повноту, у цю обставинну недоокресленність, у ці проміжки навмисних прогалин у послідовності вчинків, дій та подій) нашої імажинативної активності, – тієї імажинації, яка “спотикається” (і починає “вовтузитися” в якомсь новім локусі сенсоутворювання...). Наша імажинація, наша інтенція до-фантазовування спотикається радше не за “камінчики” виразно виявлених (експлікованих) смислів, а зашпортується якомсь зненацька (навіть для нас самих) за “пропущені ланки” у смисловій тканині твору... Сам внутрішній драматизм, сама етична та смислова напруга такого “затаєного” автором (невербалізованого, неозовнішненого, “викроєного” із очікуваного реципієнтом) можуть бути ще гострішими, ще експресивнішими, аніж лінійно-послідовна (синтагматична) вербалізація якихось фактуально-подієвих (корелативних із очевидними реаліями та денотатами) смислів... Отож і сама смислова сіль літературного та публіцистичного тексту (а особливо – тексту поетичного) залягає у смислових “пастках” (пастках для нашої уяви та доуявлювання, яке, властиво, і є тим креативним-співкреативним актом, який приємно збуджує-“оживляє” читача). Пастках недовисловлюваного, чи то навіть і засадничо містично-“безглагольного” та ліричного невимовно-щемкого... Саме лабільність смисло-натяків (що їх і наслідком і передумовою є вже не раз заакцентована тут багатшаровість мислі) дає можливість припроваджувати вибіркву

увагу та продуктивне уявлювання (яко процес) реципієнта до тих смислових “отворів” (смислових мінус-просторів) та смислових “провалювань” тексту, а відтак і “зосереджуватися” (наче металеві ошурки упоздовж силових ліній магніту) довкола цих немовлених, неомовлюваних і невимовних “пропущених ланок”, аби втягувати саме глибинне ество реципієнта у ці “пропущені” ланки, – провокувати його (реципієнта) до “вкладання” у ці ланки певних часточок свого власного внутрішнього досвіду, що його дійсним підложжям є особистісний світ смислів... Зрештою і сам автор твору (а це дуже переконливо показав був ще в середині минулого століття Моріс Мерло-Понті) сам може зовсім не знати і не здогадуватися куди допровадить його творче слово. Може бути зовсім непередбачуваним те, який новий смисловий обрій це слово (і *художньо*, і образно, і архітектонічно полівалентне) якось зненацька відкриє для самого автора, – цілком зненацька (безвідносно до його задуму, його “плану”), збуджуючи цілу вервечку, або й цілий потік сенсоутворювання і зовсім нових смислових поєднань (“трепетань”, вібрацій...). Нежданно відкриваючи і для самого автора щось зовсім нове і для його досвіду і для його розуміння-переживання...

Високий Верх, 24 січня 2005 року. Саме така лабільність смислів (їх ідіо-продуктивна множинність та безмір їх – теж сенсогенерувальної – комбінаторики власне на особистісному рівні кожного окремішнього індивіда), а не, скажімо гадана “гнучкість” мистецьких конвенцій чи то, скажімо, достатня “пластичність” епістем та самої парадигматики наукового мислення здатна випродуковувати нові стилі (у тім числі і певні когнітивні стилі думання); нові символні та образні системи; нові напрямки думки; нові концепти; чи то, зрештою, і ту нову картину світу, що з нею посутньо змінюється і сам менталітет... Йдеться зокрема про такі концепти, що стають дійсно новими концептами не тільки в контексті цілком нових доктрин, а в лоні безнастанного пере-переосмислювання та пере-перетлумачування попередніх підходів, попередніх світоглядних візій та уже випробуваних (протягом тривалого часу) когнітивних схем... Тому людина є не просто істотою, що так ото тільки “підвішана” до павутини смислів; але

й також (а можливо й насамперед) істотою, яка сама “снує” своє щонайближче довкілля (цебто певний ментальний образ цього довкілля та певний відносно сталий “набір” власних своїх реакцій на події та вчинки, що кояться в цьому довкіллі, – саме у той спосіб, як вони “вибудовуються” в особовому досвіді залученості та в особистісних образах-уявлюваннях-потрактуваннях цих учинків, дій та подій...). Ця особистісно-індивідуальна смислова “павутина” (павутина, що повсякчас снується особою в самому перебігові її – особи – життєдіяльності-життєтворення-спілкування) у свою чергу мовби “накладається” на те “загальніше” (групові стереотипи, групові атит’юди, групова картина світу, групові опінії, суспільна семіосфера, групова конвенціоналізованість поведінки тощо) смислове павутиння, яке уже провисає понад світом речей⁶³ і так званих “фактів”⁶⁴... Між іншим якраз сенсологічне бачення самої людської поведінки не залишає місця для плоских детерміністських схем у пояснюванні обумовленості людських вчинків та дій. Обумовлювання (conditioning) – дія людських обставин та життєвих ситуацій не є причиновою і навіть не стимульною (у відповідності до формули стимул – реакція). Ця обумовленість завжди неминуче є сенсологічною. Вона є такою саме тому, що так звані обставини є власне тими обставинами, які наділені – наділені саме людьми, що взаємодіють (а значною мірою – також у сфері попереднього групового психокультурного досвіду тієї спільноти – чи то спільнот – людей) цілком конкретним смислом (поєднаннями смислів). Обставинами та умовами є все те, що діє на нас (почасти навіть ще до того, як склалася та життєва ситуативність, що її розглядають саме в аспекті обумовлювання поведінки людини), як, по-перше, певне уявлення про ці обставини (їх ментальний образ), а, по-друге, яко складне дійсне переживання цих обставин та своєї залученості у них. І одне і друге є вже не просто “голими” обставинами, що детермінують поведінкові акти та вчинки людей, а вже тими констеляціями смислів (у тім числі і смислоносних конструктів свідомості) разом із антиципативними “передчуваннями-прочуваннями” смислових пресуппозицій і гаданих поворотів-“ходів”, що діють уже не як так звані “зовнішні чинники”, а як інтегральна складова внутрішніх спонукань та мотивів людських...⁶⁵ Ось чому вже на

рівні ситуативного (обставинного) зумовлювання залягають уже певні смислові конфігурації, – певні “комбінування” тих смислів, які вже імпліковані у саму живу ситуативність. Тому смисли не просто опосередковують ланцюг стимул – реакція – стимул, а містяться вже (чи то явно чи то імпліцитно) в самих стимулах та тих різних обставинах, що їм безпосередньо передують та їх супроводжують. Саме у цьому, як я гадаю, слабке місце скіннерівського бігевіоризму: він – кавзальний. Він ігнорує подвійну обумовленість (обумовленість обопільну) обставин та самого образу цих обставин (образу, що сприймається, яко властиві обставини), яко певної складної взаємодії “готових” ментальних репрезентацій (фреймів, сценаріїв, епізодних моделей тощо) так званої типової (“повторюваної” – у межах певної спільноти людей, у межах певного локусу життєдіяльності, у соціопросторі певної субкультури, чи то етнолокального утворення тощо...) ситуативності – з одного боку, та реальних ситуацій міжособового (міжгрупового) контактування – з другого боку. Отож, сама ситуативність – це не лише сам “каркас” і “тип” тієї соціальної інтеракції, яка водночас є дискурсивною дією, але й той рух смислів і та гра смислів, що їх (тут-таки і одномоментно із цим) привносять живі комуніканти у своє контактування. Бо саме цей ситуативний смислорух і вибудовує в очах (в естві самих комунікантів) їх бачення ситуації (та завбачування її потенційного подальшого розгортання), яко завжди та неминуче їх потрактовування ситуації. Цей момент конструювання-інтерпретації ситуативності (момент уділяння їй певних смислів) є постійним та необхідним етнокультурним виміром, етнокультурним компонентом безпосередньо самої ситуативності, що присутньо впливає на мотиваційну складову самої соціопсиходинаміки ситуації, самого її розгортання, – аж до – почасти – самих можливих її наслідків. До того ж людина не просто мотивується смислами, – вона “на ходу” (в динамічному перебігові ситуацій) випрацьовує нові (часом цілком неповторні) агломерати смислів. Окремішні індивіди реагують на “схожі” ситуативні стимули неоднаковим чином (іноді присутньо різним) чином саме тому, що по-різному ці стимули “прочитують”, – проєктують на них неоднакові свої смислові коваріяції... Тому і якісь певні “зміщення” у самих способах реагування суб’єкта

(а це вже навіть один із вимірів його повсякденної поведінкової “стилістики”...) розпочинаються із переартикуляції смислів, із реконфігурації смислів, із девальворації та вивітрювання одних смислів і висування на перший план якихось інших смислових (ціннісно-смислових) уявлень, – надавання (пере-надавання) цим останнім більшої реляційної значущості (“вагомості”, домінантності), більшої “продуктивності” (у плані залученості у подальші сенсогенерувальні процеси) та у “розрухуванні” якихось нових контекстуально-ситуативних смислових ігор.

Високий Верх, 25 січня 2005 року. Чому ми часто відчуваємо себе духовно втомленими, вичерпаними внутрішньо? (Коли – скажімо – озираючись назад – лише скрушно похитуємо головою: і не те, щоб осуджуючи себе, а просто від отого тягаря, – від отієї, здається, фатальної доконечності нести нестерпну присутність свого минулого у цім теперішнім... Минуле волочеться-перекочується за нами, обриваючи і надриваючи наше сучасне усвідомлювання, наші теперішні думки, – думки, які стають обчиркженими, недоладними, недолугими, фрагментарно-клаптиковими і загалом “охлялими” власне через оцю повсякчасну свою “обсмиканість” і повсякчасне “обсмикування” поза-поза-вчорашнім, через оце спотикання-шпортання у хламі того “минулого”, яке усе ще чіпляється тобі за поли, і за ноги, і за кожен твій помисел і проминати не хоче)... Це парадокс, коли пам’ять заблоковує досвід, – а мало би бути навпаки... Пам’ять, що бабрається на сміттезвалищах поза-поза-минулих літ у безумно-гарячкових поквапних і водночас доскіпливих пошуках саме чогось просмердженого, надламаного (і тому колючого та різючого..., – але ж навіщо?!!) – не актуалізує те, що є продуктивним у досвіді, що робить тебе цілісним і цільним у поступальній континуальності твого життя... У цьому разі пам’ять якраз перериває (перериває отим аритмічним, отим спазматичним йорзанням-борсанням серед всілякого хламу, сміття і мертвечини усе те, що властиво вже наче давно і не є твоїм і водночас є більш твоїм, аніж могло бути колись, – наче цілком відірвана твоя нежива рука, що ще метляється біля ліктя на якомусь одному-однісінькому сухожиллі...), – перериває спокійний і “наснажувальний” приплив нашого досвіду (яко структурованого,

пережитого, структурованого переживання пережитого, яко підґрунтя і підпори для новомислення і життєтворення, а не тяжкого, як смерть, тяжкого, як хвостиче у бронтозавра, чи то тиранозавра, що “уповільнює” душу, притримує тебе, до цілковитої знемоги замордовує кожну твою рефлексію кожен крок твоєї самовиснажливості автокомунікації (твого “діалогу” із всілякими вибрудками власного твого минулого) тим, що тобі так і не вдається виборсатися із того інертно-незрушного минулого...). Ми вичерпуємося (самовичерпуємося) виснажливим борюканням нашого самоусвідомлювання із миготливими тінями нашого (твого, мого, кожного зокрема...) минулого... Це не боротьба..., – це власне борюкання (на кшталт замученого, – аж геть у клінці – боксера...). Ми часом аж геть вичерпуємося виснажливим “моцванням” із миготливими тінями нашого (мого, твого, кожного зокрема) минулого..., – минулого, яке наче трошечки відбіжить від нас, а відтак..., а відтак заново наступає-налягає-напирає на наше Я, – обкусує – обкусує його зусебіч... Обсидає усе єство, – і думки, і переживання, і навіть тут-і-тепер наші ситуативні постави та дії...

Високий Верх, 26 січня 2005 року (урочище Під Каменем). Наш (мій, чи то твій, кожен зосібна) досвід (і не лише його – досвіду – “концентрат” у мнемосфері; не просто досвід, яко агреговані враження, факти, і епізоди, чи то, радше, співвідповідні із ними фрейм-структури, знання та паттерни, а яко досвід самостояння, досвід залученості у Життя і переживання цієї неінертної, лабільної, видозмінюваної залученості) якось зненацька, якось мимохіть для тебе самого (саме у ситуаціях життєвих колізій; у ситуаціях, яко turning point твоєї життєвої долі (цебто у ситуаціях, що близькі до межових ситуацій і корелюють зі ситуаціями необхідного – конче необхідного – якогось Кардинального Вибору...), чи то у ситуаціях напруженого внутрішнього діалогізму думки, яко “гострого” ретроспективного рефлексування над “прожитим”, “пережитим”, “вчиненим” і “заподіяним” народжує – викликає (викликає чи то на “боксерський” “майданчик”-ринг думок, – думок у руслі потрактування-оцінювання-осуджування...; чи то на футбольне поле “пере-перекидання” м’ячів рефлексії туди-сюди, туди-сюди...) внутрішнє наше alter ego... Це стан (наш внутрішній

стан), коли вже не ми орудуємо споминами, яко предметами (аспектами, “епізодами”), – чи то радше нашого ейдосу-імажинації “епізодів”, трафунків і усіяких вчинених нами глупств..., а самі предмети пригадування, сам плин потоків пригадування орудує нами... і – врешті-решт чинить нас духово знесиленими і безсилимими (аж до відчаю!, – і то в кращому разі, бо в гіршому – лише “задубілий” штивний цинізм і..., – все вже “по барабану”!)... І все це дуже просто: адже тільки інтенція уповання (а вона завжди просувається разом із аспіраціями Нового, із хотінням вийти поза усе дотеперішнє, зі зверненістю до прийдешнього, яке вже приходить і входить всередину нас власне у мить самого інтенційного акту та разом із інтенцією, із Реальністю інтенції, яко Живого Започатковування прийдешнього...) є тією – згаданю вже – асиметрією проспективного та ретроспективного в особі, яке просто рятує нас від хворобливого, чи то просто “тупого” борсання у минулому та борюкання з минулим... Християнство уміє (навчене Божественним досвідом, досвідом постійного злету до божественного та божественности, злету до *sacrum*, злету всупереч чіпким і липким сміттєзвалищам *profanum*) забувати саме про те минуле, яке вже аж ніяк не підштовхує до майбутнього, а забетонує нас у цім дурнім минулім...⁶⁶ Оте актуалізоване (“пробуджене” у сфері самосвідомости та усвідомлювання, у сфері діялогічного “перегукування” – чи й то – “переварювання” думок наше *alter ego* такою мірою “здушує” наше Я зусебіч тими думками, (думками, що рояться-обсїдають все поле свідомости “поміж” *ego* та *alter ego*), що аж звихрене-розкуйовджене в цьому полі минуле трохи чи не “паралізує” (чинить безсилим у цьому борсанні і малоздатним до спротиву цьому “натискові”) наше (моє, твоє) тепер-Я. Людина, яка пережила глибинний досвід покаяння знає, що “вирватися” із цього глухого закутку “боріння” минулого у душі та “боріння” з минулим можна лише через Двері, які провадять нас у сферу правдешнього звільнення від тиранії минулого, – у топос внутрішньої зустрічі з Богом (але ж тема покаяння – це вже окрема тема і до неї я ще, напевно, повернуся), де тільки й можливе Вивищення Понад куцою темпоральністю емпіричного життя і безперестанного пригадування життя (часто такого бо-лісного мимовільного пригадування, такого навального напли-

вання пригадування...). Тиранія мого минулого (його безоглядна диктатура щодо мого Я) власне і зводиться геть нанівець саме “тоді” і “там”, де через наше внутрішнє друге народження (народження “звиш” – духовне народження) ми крізь двері Віри та Уповання (а Віра та Уповання – теж дані нам у цьому акті Другого Народження) переходимо в інший темпорально-топологічний вимір – у Цілковито Вільний вимір Відкритості до Вічного, вимір вільного доступу до Самого Джерела Віри..., – у вимір есхатологічний. Саме Тут – лише Тут! – з’являються перед нашим духовим зором Обрії Понад-цінностей, які і всім іншим нашим цінностям – аж до цінностей утилітарних – теж надають духового Сенсу. Ці обрії вивільняють нас від прикріпленості до абсолютної влади тут-і-тепер ситуативності, чи то від дурної темпоральності із-дня-на-день вегетування, чи то примітивного (одномірного у своїй куценській заполітизованості) від-виборів-до-виборів життєпровадження... Це останнє, зрештою, онтично цілковито тотожне попередньому (життю-із-дня-на-день...). Там, де моє Я довіряється Богові (ввіряє себе в руки Божі, бо довіра до Бога – це і є щонайпосутніше в актах віри), – там це Я (уже остаточно!) починає довіряти і самому собі. Там вже зникає оте повсякчасне борсання поміж фатальною прикріпленістю до “стовпчиків” мого минулого (майже рабською узалежненістю від цього минулого) і стремлінням линути-прориватися до чогось Нового (до чогось принаймні більш справжнього, аніж досі, – того “досі”, яке для нас повсякчас втрачає свою значущість, повсякчас втрачає дійсно Життєву і Життедайну цінність, а відтак, – неминуче стає тільки інтродукцією до нових споневірянь, вічною інтродукцією до знову і знову знецінюваних та втрачуваних сподівань...).

Високий Верх, кінець січня 2005 року. На жаль, внутрішня антиномічність нашого Я полягає, між іншим, у тому, що воно не лише забігає вперед, біжить попереду самого себе, закидає нові смисли поза устійнені вже констеляції смислів, але й водночас в’язне і грузне в своєму минулому (аж до невротизованого борсання у ньому). Забігання вперед є моментом самоподолання і трансцендентування. Натомість присутність Минулого у Сучас-

ному (через самоусвідомлювання себе на тлі своєї “життєвої долі”, котра сформована цим минулим, чи то радше сформована тим, як ми це минуле собі уявляємо, як його конструємо і як – цілком вибірково – його пам’ятаєм-пригадуємо...) знов і знов наступає нам на п’яти... Наше минуле (минуле, яке вперто не проминає, а в полістадіяльний спосіб пере-переплітається – плутається зі сьогочасним, вплутується у його перебіг..., притримує його) наступає на п’яти нашому “Я” (нашій Его-ідентичності, нашому саморозумінню, і навіть самому способові нашого реагування на тут-і-тепер ситуативні “стимули” та якісь миттєві “подразнення”) також і через ті дискурсивні практики, що на їх перехрестях живе та діє (зокрема через інтерпсихічну взаємодію у процесах живого повсякденного контактування) наше “Я”... Йдеться не лише про те “Я”, яке породжує мовленнєві акти, послуговуючись притаманним йому дискурсивним ресурсом (посідаючи певні комунікативні інтенції і активно вибудовуючи саму ситуацію спілкування). Йдеться також про те “Я”, яке так чи інакше обмежується та унапрямується звичними (успадкованими від інших, – зокрема і від попереднього покоління), набутими, інтерналізованими дискурсивними стратегіями та тими конвенціями та тими комунікативними ритуалами, що задаються модусами існування (розгортання, актуалізації) дискурсів. “Влипання” в один-два дискурси (а тип дискурсів детермінований насамперед модусами поєднування, текстів, ситуативних контекстів та інтертекстів разом із певними – такими чи іншими – попередньо викшталтованими структурами мовомислення та прагмо-способами вжиткування дискурсів, послуговування ними) спричиняється не лише до шаблонізації самого мислення (а шаблон – це теж наш спосіб захряснути у минулому), але й до збіднювання (одномірності) тієї картини світу, що в її смислових координатах живе індивід... Гранично спрощуються самі можливі траєкторії смислоруху... Отож, врешті-решт, таким чином примітивізації зазнає сама внутрішня культура особи. Особи, котра властиво ув’язнена одним-двома дискурсами. Полідискурсійність особи – її спроможність “занурюватися” у розмаїті дискурс-процеси (у дискурс-процеси, що мають цілком різнорідну функційну та ситуативно-топологічну дискурс-природу) – збагачує особу принаймні у двох відношеннях:

А) Збільшує міру її внутрішньої свободи, – свободи від “виловленості” свого “Я” у кожен із цих дискурсів зокрема;

Б) Дає додаткові можливості (за усіх інших сприятливих обставин) саме на основі вільної гри смислів (їх “плавання” у міждискурсивних просторах) для витворення якихось кардинально нових (вільних від жорсткішої моносемійності окремих усталених дискурсів) смислових конфігурацій. А це – водночас – означає і більшу креативність особи, – глибшу її заангажованість у культуротворення, а не лише у культуровідтворення. Ось чому напевне – як я це гадаю – творча людина (яко людина, що продукує смислову новизну, а не лише переважно репродукує – у межах наявного дискурсивного ресурсу, топіків та тезаврусу – уже знане і легко впізнаване) в аспекті своєї внутрішньої психокультурної темпоральності завжди ближча до майбутнього, аніж до минулого. І це саме завдяки здатності (здатності, що притаманна навіть і певній свідомій налаштованості нашого Я) до смислової трансгресії. До виламування поза межі дискурсивних (та співвідповідних із цими останніми – когнітивних, імажинативних, епістемних та прескриптивних) структур та їх коваріацій. Отож і внутрішній час (а також і сам характер суб’єктного та групового переживання цієї залученості у розмаїті процеси, – у їх “протікання” крізь наш досвід, крізь наші дії та наші очікування) певної соціокультурної (психокультурної) системи залежать насамперед від тих творчих особистостей, від тих дійовців, які здатні щоразу диверсифікувати по-новому дискурсивні практики, динамічно “пересуватися” (себто запускати нові механізми смислоруху) у поміжпросторах цих практик (субпрактик), вільно перемикаючи коди цих дискурсивних практик, не зв’язувати себе ригідністю узвичаєних категоризацій та таксономій, створювати нові темпоритми смислових пульсацій і – таким чином – вибудовувати (також і для всіх інших, – тих, що є радше репродуктивними, аніж продуктивними у смисловім конструюванні нових світів) периметри життєтворення у рамках тієї смислосфери, логосфери та семіосфери, які вже грядуть... Грядуть не самі собою, а наче “пробуджувані” та “збуджувані” цими новими параметрами смислоруху. Новими параметрами, що лягають в основу і культурних інновацій, і зрушень у парадигматиці мислення та у світорозумінні і у самім характері міжособо-

вих та міжгрупових стосунків. Зміни у смисловім ядрі особи (а це кореспондує із кардинальними змінами дискурсів) передують змінам у стосунках поміж людьми, передують суспільним змінам... Варта було би тут навіть іще раз зазначити, що соціокультурні зміни започатковуються насамперед у смислових зрушеннях, – у перегляді відносно усталених смислових поєднань... Дійсно творче суспільство потребує певної “критичної маси” таких творчих людей – смислових інноваторів, творців смислової новизни... І ці особистості – повторюю – ніколи не були б інноваторами у різних ділянках культуротворення та творчої реінтерпретації культури, якщо б вони повсякчас “замуровували” своє “Я” поміж мурами та парканами окремих конкретних дискурсивних практик.

Новоукраїнська цивілізація, у яку нам треба вірити (бо ж поки що ми є лише напівпериферією доволі-таки монструозно-хімерної постколоніальної цивілізації Азіопи), потребує насамперед тих, що здатні були б генерувати новоукраїнські смисли. Повторюю – смисли, а не гасла, чи то доктрини (хоч і такі – без сумніву – також потрібні). На жаль, самі так звані ідеологи⁶⁷ сьогодні все більше “технологізуються” (просто “обслуговують” потреби партій виставляти та маніфестувати якісь “ідейні” чи то риштування, чи то декорації і, врешті-решт, ховати за цими декораціями убогі (лобістсько-групові, кланово-лобістські, чи то навіть канапово-внутрішньопартійні) “цілі” ... Насправді уся ця “ідеологія” все більше націлюється (а в колись ідейних та “революційних” партіях у “респектабельний” спосіб перенацілюється) на щонайпримітивнішу кратократію, на владу заради влади, – задля стільця, портфеля та насолодження дискурсами можновладности... Перенацілюється на технологізовано-уречевлені і вузькофункційні цикли передвборчо-вборчої-“боротьби”. А – властиво – ворохобні, бо ж смисли боротьби, – боротьби, яко дійсного – життєво важливого та душевно та духовно заангажованого – обстоювання та відстоювання тих або інших цінностей уже майже тотально вивітрились... (для автентичних цінностей потрібні зовсім інші горизонти, аніж життя із дня-на-день, чи то пак – що майже те саме, як я вже завважував – від-вборів-до-вборів-життя... Зрештою для обстоювання цінностей потрібні ті, для кого цінності є дійсно цінними, для кого

цінності щось важать...). Але ж невже розгалужено-багатоманітне становлення нової цивілізації (однієї із новоевропейських цивілізацій, що без нього в умовах гіперглобалізації просто абсолютно неможливим є самозбереження самого буття нації яко нації...) може бути зведеним-звуженим-спримітивізованим лише до цієї пласкої лінійної темпоральності “від-виборів-до-виборів” – шарпанини і колотнечі?! За пласкою одномірністю квазіполітичної шарпанини (квазіполітичної, бо ж сам політикум має бути безмірно ширшим, аніж куца боротьба за “місце” у політикумі, чи то місце, що вже банально..., але так далі є, – місце біля корита...) втрачається із поля зору (із поля уваги “політиків”...) щонайскладніша багатомірна і поліфункційна топологія цивілізаційно-культурних нуртів суспільства, які єдині здатні зробити це суспільство або життєздатним суспільством, або ж суспільством хирлявим, суспільством спустошених та охлялих сердець, суспільством життєвих сліпих кутів, суспільством тотальної стагнації (стагнації не просто економічного розвою, а стагнації розвою самої людини в людині..., – а, отже, суспільством згасання креативної потуги самої нації...). Розірвати порочне коло “взаємопідживлюваних” недо-цивілізованости (а почасти, то й брутальної варваризованости і безкультурности) політиків – з одного боку, та – хронічної вже – советизованости-варваризованости постколоніального посполитого нашого люду (ба й навіть і варваризованости та спримітивізованости самої так званої “інтелігенції”...) можна лише тоді, коли сама квазіеліта (поки що дійсно квазі...) дійде потреби започаткування, врешті-решт, нульової точки *широко закроеного суспільно-цивілізаційного проекту деколонізації потенційних осередків нашої новоукраїнської цивілізації* (а в тім числі – і мінімально необхідної цивілізованости самого політикуму...) – *культурно-цивілізаційної деколонізації самого нашого-ненашого міста*. Перетворення цього останнього із функційної та морфологічної частини цивілізації Азіопи на осередок (на креативний топос) генерування новоукраїнської цивілізації Європи-2...⁶⁸

Високий Верх (урочище Під Каменем), 29 серпня 2005 року. Це місце є місцем народження добрих думок не тому, що воно, мовляв, якесь Особливе Місце, а тому, що це міс-

це – протистоїть усім іншим місцям... Воно насамперед дійсно супротивне усім іншим місцям, яко місцям моєї вимушеної “соціальності” і за-соціалізованості..., – місцям, де я часто-густо (трохи чи не на кожному кроці) мушу пристосовувати-приподобляти свої рольові функції (а насамперед сам спосіб і саму “стилістику” дійсного, чи то вданого “виконання”-сповнювання своїх соціальних ролей та своїх “позицій” у цім світі дурної соціальності) до очікувань довкілля)... А це абсолютно гальмує динамічну мінливість людського ества (навіть і тоді, коли у сам склад цих експектацій довкілля входить очікування того, що ти мав би таки якимось і змінюватися...).

Це моє місце (яке я називаю Високий Верх, хоча це і не сам Високий Верх, а моє переживання та моя інтерпретація цього локусу, не сам локус, а його образ-конструкт, що став уже психічним моїм “пунктиром” на внутрішній “мапі” самої свідомості та став уже однією із “точок відліку” у – ще глибшим – моїм (відважуся стверджувати вже) екзистенційнім досвіді) є не просто місцем втілення мрій ескапіста... Місцем втечі і абсолютного розкошування у самоті і самодостатності, – дійсній чи то гаданій... Це власне для мене насамперед те місце, де менше чиниш так званих помилок і прогріхів, бо ж не озираєшся на обставини і “не зазираєш” уже у “відображене Я” (self looking glass) із гадкою, чи ж то радше неусвідомлюваною налаштованістю “а як мене сприймуть і чи сприймуть мене ось такого?..”). Тому помилка і прогріх – це помилка і прогріх – завжди перед поставою соціуму (натомість переживання свого власного відхилення і власного гріха для християнина істотне лише щодо Постави Божої та в Очах Божих, а не “людських”, – тому й не християни, – ті які не переживають Присутности Духа Божого, – просто не можуть знати і відчувати що таке гріх, яко гріх-перед-Богом і щодо Бога). Між іншим, абсолютно помилкова думка про реальне християнство, як одну зі структур конформізму... Насправді ніколи нічого не було таким радикально нонконформістським (позитивно-анти-соціоцентричним анти-“світовим”), як живе християнство (згадаймо хоча б думку святого апостола Павла, – “Чи у людей я шукаю визнання, чи людям я хочу догоджати?!” ...). Але ж повернімося до місця про наше місце... Це не місце відмежування від світськості світу... І тим паче

не психотерапевтичне “сховище” від “втомлености” світом... Це – для мене-і-в-мені, – саме те місце, де виразніше (розбірливіше) чути окремішні (глибинно сенсоносні) гомони та відгомони світу (чи навіть і “ледь чутні” – але такі важливі! – “обертони” в отих відгомонах і відлуннях...). Це тут (саме тут!), де дійсно, виразніше (виокремленіше, “чіткіше” у смислових своїх “візерунках”) чутно гомони окремішніх людських гуртів та громад..., чутно притишений “спів” власних думок, чутно блаженство думки, чутно нечутність і дзвінке німування..., – чутно підземні гули історії... Тут – на самоті (чи то навіть і у діялозі з травинкою, що продерлась – продерлась до мене??? – крізь купу каміння...) – я більше належу Світові (Великому Божому Світові...), ніж деінде... Думати, що світ – то тільки люди і тільки стосунки людей, – то занадто вже антропоцентрично, а – отже – абсолютно самозакохано!... Світ – це також два куці ожини біля порогу моєї хати... Світ – це також строкатий дятел, що стукотить під вікном уже чверть години, але зовсім не надокучає мені... Світ – це також послухати дві години доброго джазу (ти відкрив вже для себе заново після блюзу ранніх шістдесятих сумовито-мінорний “соняшний” джаз...) по радіостанції “Ера” пізно увечері щочетверга... Світ – це моя тиша – тиша оцього місця... Тиша Високого Верху, яка не лише дає простір для думки, але й... здається... (ні – це напевно так!!!) запліднює думку сенсом... І все таки (все ж таки!), як сказав був я у своїм виступі на одному із занять міжнародної літньої школи “Місто яко дискурс” (пансіонат “Перлина Карпат” у Славську, де непогано і попоїв у непоганому ресторані...), – “Our eager desire to escape from urbanity is just the part of urbanity itself... Urbanity is mentality...” А від mentality – як це, здається, добре відомо усім – не втечеш... Не втечеш, як не вистрибнеш із власної шкіри... Не втечеш, але... але забігти поперед неї (поперед звиклу ментальність та епістему доби, поперед і поза устійнені мапи когніцій, поперед стилі та паттерни думання і реагування...) можна-таки... Таки можна! Досить лише закинути поперед себе нові смисли і, спираючись на них, як на поруччя “сходів”, хутко вибігти сюди, – аж на Високий Верх... До строкатого дятла та двох ожинових куців. До самого себе...

Львів – Нижня і Верхня Рожанки (Високий Верх), 17 січня 2006 року (вже після різдвяних святкувань та святкувань старо-новорічних (цього року – у Львові!).

Перечитування Ж. Дерріди (я й не гадав раніше, що він – так само як і Мішель Фуко – дуже-дуже близький мені!, – вочевидь саме через співпричетність до “лінгвізованого” бачення усієї людської проблематики (від раціональності та інтерперсональних взаємин – до божевілля і сексу) та певну нашу спільну причетність до Великого Лінгвістичного Повороту у сьогочасній гуманістиці та соціальних науках. Однак (як мені здається) тут мені вдалося вирватися поза “вчорашні” межі головно семасіології, лінгвосеміотики та лінгвофілософії (а тут останнім часом домінувала поствітгенштайнянська британська аналітична філософія “нового покоління” – покоління теорії “мовленневих актів”...) на щонайширший простір сенсології (сене самого сенсоутворювання, гра смислів, рух смислів, неподільність смислів із самим процесом розгортанням живої ситуативності; неподільність смислів, середовища та самого побутування культури яко процесу/процесів, а не сукупності артефактів (себто не самих лише результатів культуруотворювання); неподільність дискурсивних практик і генерування смислів у самих “надрах” отих практик; неподільність смислів, розмаїтих процесів життєдіяльності, життєформ, а також так званого життєвого досвіду (групового та особистісного) із розмаїтими способами та модусами дійсної актуалізації смислів; смислові мережі, яко основа культури; роля смислового поля та розмаїтих смислових конфігурацій (констеляцій смислів) у вибудові живої діалогічності та самої можливості розуміння – порозуміння – інтерпретації; нарешті – неподільність формотворення – сенсоутворювання – культуротворення – життєтворення – Окремішнього Індивіда (із його світом завжди Особистісних Смеслів).

Формоутворювання (у розмаїтих процесах людської життєдіяльності); далі – сенсоутворювання (навіть і тоді, коли це останнє – спонтанна гра смислів; чи то навіть і Цілковита Мовчанка, котра теж буває “заряджена” розмаїтими – дуже різними! – смислами); далі – культуротворення – є не лише взаємоопосередкованими, але й взаємообумовленими. Скажімо, формоутворю-

вальні складові (морфологічна будова, структура, архітектоніка, складні системи самовідношення твору – відношення твору до самого себе та усієї мережі/мереж внутрішніх своїх реляцій, яко власне культурного організму; свідомі чи неусвідомлювані деформації та розриви відповідних формо-відношень та реляцій тощо) не лише оформляють – виражають (маніфестують-репрезентують) певні смисли та їх динаміку, але й формують ці смисли (часто – засадничо нові смисли). Трохи перефразовуючи вислів Поля Валері, – можна було б говорити про форму, що багата на смисли... Саме у грі смислів варта вбачати цілковиту тотожність форми і так званого змісту. Змісту, який завжди актуально розгортається тільки яко певним чином самоорганізовані (динамічно поєднувані) смисли... І власне тому, що так (ось таким чином) поєднувані, – саме тому і генеровані, яко такі-ось-смисли (смисли, що негайно перестають бути такими-ось-смыслами власне тому, що переперетікають у нововидозмінюваний ситуативний контекст, – і не просто імплікуються в нього, але й самі стають чинниками його подальшої плинності, – чинниками реконтекстуалізації ситуативно-діалогічних і водночас завжди перформативно-діяльнісних та перлокутивних контекстів...). Поєднувані у рухливих (проте внутрішньо когерентних, – навіть у супротивностях, контрастах, розривах та “дисонансах”) смислових ансамблях... Форма завжди оформляється “на ходу” – почерез “зустрічні” рухи смислів... Тому вона (форма) є не способом “вираження” смислових одиниць, а одним із щонайпосутніших рушіїв абсолютно неподільного формоутворювання-сенсиотворення... Адже смисли – це завжди актуальні смисли, – смисли формоявлені... Вони й стають феноменом психокультури лише яко формоявленість. Отож тільки ця форма – у тім числі форми ситуювання, розмаїті паралінгвальні форми, розмаїті комбінування прагмофокусів сприймання; різні форми та модуси включености фонових знань, чи то їх певних фрагментів; різні способи організації фрагментів пам’яті та задіяність певних фрейм-структур, чи гештальт-структур; нарешті – різна обізнаність із самим репертуаром формотворчих ресурсів та способами послуговування цими останніми тощо – може посідати (виявляти і водночас формувати) тільки *цей* сенси. Форма – це засадничо, і є певні структури та способи тонкої когерентності смис-

лів, які задаються самою логікою смислових ігор (логіка смислових ігор – це теж їх форма, – їх внутрішня форма!), але не є (ці актуальні смисли) лише готовим “набором” (депозитарієм) наперед знаних (відомих) лінгвоконцептів, чи то якихось інших екстравербальних знакових систем (наприклад, музичних, архітектурних тощо), чи то добре опанованих попередньо способів і рівнів кодування. Зміни у формі є наслідком нових регулярностей у певній “повторюваності” смислових ігор. Формальні конвенції в літературнім письмі (бо й навіть “розхристаний” гетероморфний постмодернізм виробив певну свою конвенціоналізованість письма) є не правилами форми, а правилами морфології (правилами побудови; правилами такого “складання кубиків”, аби ті “трималися купи”...). Формальні конвенції є відносно устійненою упорядкованістю самого каркасу реляцій (взаємовідношень, способів взаємозв’язку) власне тих складових морфології твору (літературного, архітектурного, малярського, музичного тощо), які самі творці (зазвичай – усвідомлювано, свідомо) виокремлюють-розпізнають, яко його (твору) складові. Натомість інноваційно-сенсоутворювальними є не рєгідні, чи то пак, викштальтуванозакостенілі “взірцеві” форми (конвенціоналізовані “правила” належного “складання кубиків”), а форми “грайливі”: форми, що не лише “відкриті” до гри (посідають щонайширшу полівалентність, цебто не жорстко детерміновану наперед, а багатомірну та багатоманітну потенцію “сполучуваностей”). Йдеться власне про ті форми, що здатні сказати б “зісередини”(і часто поза свідомою рефлексією самого автора твору) динамічно “розгойдувати”-розрухувати гру смислів... Саме таку гру смислів, що генерує сама із себе несподівано нові (навіть і поза первинним “задумом” автора) констеляції смислів та нові смислові “перегукування” таких смислових констеляцій, що їм внутрішньо притаманна різномірна та “багатошарова” діялогічність-полілогічність... Ці несподівані для самого автора новотвірні способи та нові “площини” агломерування смислів є не просто калейдоскопічним “перетрясанням” наперед заданих сенсоносних “складових” (із погляду смислології, як нової ділянки наукових знань, – таких “завбачуваних” смислових “одиниць”, чи то окремішніх – цебто поза мережею реляцій – елементів просто не буває...). Ці новотвірні способи агломеруван-

ня смислів (часто, як на перший погляд, химерні, чи то навіть і “вар’ятські”-сразу у модерній та постмодерній творчості...) і стають (одномоментно зі смисловим констелюванням, одномоментно із розгортанням динамічної комбінаторики різноспрямованих смислових потоків і смислових “підводних” течій) новими внутрішніми формами смислів, – формами, що їх асоціативні – дисасоціативні “ниточки” завжди тягнуться до якихось попередніх смислоформ. До тих смислоформ, що уже “подолані” (“зняті”) у нових констеляціях, у нових ассамбляжах сенсів (вони і розширюють, і ускладнюють-збагачують співвідповідні смислові світи, або ж навіть і витворюють відносно нові смислові світи, як-от багатомірні і діалогічно насичені смислові світи художньо-мистецьких перформенсів). Тут навіть і “надірвані” ниточки є “слідами” колишніх слововживань, – ледь помітними давніми (напівстертими) “карбами” колись актуальних інтертекстуальних фреймів, які теж “захоплюються-підхоплюються” смисловими іграми заднього (залаштунково-імпліцитного) плану.. Ось чому творців нових форм треба вважати насамперед творцями нових смислових конфігурацій, творцями нових смислологік. Інтенсивний рух смислів, що виривається – проривається поза оформленість форм – ось те, що створює нові смисли, або ж пере-перевідкриває сліди вже призабутих смислових світів... Натхнення, на мою гадку (та у контексті особливого досвіду моїх переживань, – вже от навіть і зараз і ось тепер, – бо й ці рядки я виклацую на компютері з натхненням!), це і є процес відкривання (і об’явлення!) нового смислу та пере-перевідкривання смислів “підземних”, що переживається насамперед яко Свобода творчого духа. Того духа, що дає простір: Простір-для-Вільного-Вислову... Для Вільного Втілювання співвідповідних смислів-переживань у слові, у якомусь художньому матеріалі, у жестові, у специфічному поєднанні кольориситичних площин та “мас”... і – врешті-решт – для Вільного Розривання звичних та узвичаєних зв’язків і співвідношень... Автентичне натхнення – це те, що створює свої власні пульсації нових смислових просторів. Дивовижна свобода Творення Нового (свобода, що збуджує письменника, композитора, художника, філософа, чи то хай навіть і дизайнера одягу... і переживається яко Натхнення) є, як це дуже слушно завважує Жак Деррида (а в нього йшлося

саме про письменницьку творчість) вільним доступом до того вільного мовлення-переживання, де й саме слово звільняється від властивих йому сигналізаційних функцій. Ця корелятивна зі станом (чи то радше – процесом) натхнення сила поезії у самих письмі виявляється в тому, що ця сила “пробуджує слово” із його “знакового сну” (Ж. Деррида). Це “пробудження” (а воно – повторюю – корелятивне із тим дивовижним збудженням усього внутрішнього ества художника, чи то філософа, чи то науковця..., яке – це збудження – ми називаємо натхненням) є “перехлопуванням” у нові смислові простори і відповідним смисловим розпросторюванням цих просторів. Таке “перехлопування” тією чи іншою мірою “збурує” усі дотеперішні смислові мережі... А це підживлює-стимулює оцей акт Вивільнення–Виходу поза усталене, устійнене, викшталтуване, канонічне, – поза попередньо накопичений у літературній депозитарії реквізит “засобів-тропів”, літературних “типів”, сюжетних “ходів”, поза специфічний репертуар ідей, мітологом, фантазмів та символів, що притаманні “світові книги” (це, ясна річ, – умовне окреслення) кожної певної доби, чи то кожної так званої літературно-національної “традиції”... Врешті-решт, таке “збурування” усього відносно збалансованого (узвичаєного, інтерналізованого вже й навіть і посполитим людом) еквілібріуму смислових мереж, смислових полів та специфічних конфігурацій смислів “абсорбується” (через “петлі” зворотних зв’язків) самим творчим актом письменника, яко внутрішнє спонукання самого творчого акту, яко повсякчас овнутрішнюваний момент імпульсів для натхнення та вже імпульсів і самого натхнення... Із цього теж постає досі незбагненна для нас самомотивованість креативного акту... Про це дуже точно, на мою думку, пише Ж. Деррида: “Якщо гра смислу, – зазначає французький мислитель, – може перехлопнутися через вінця значення (сигналу), яке завжди замкнене місцевими рамками природи, життя, душі, то це перехлопування і є моментом волі-писати. Волю-писати неможливо пояснити виходячи з якогось волюнтаризму. Писання – це не пізніша ухвала первісного бажання. Писання, навпаки, *пробуджує смисл воління відчувати воління: це свобода* (курсив наш. – Р. К.), розрив із середовищем емпіричної історії з погляду узгодження з прихованою сутністю емпірії, з чистою історичністю.

Воля-писати, а зовсім не бажання писати, бо йдеться не про потяг, а про свободу та обов'язок. У своєму стосунку до буття воля-писати – це єдиний вислід, що перебуває поза межами почуття... Піддатися почуттю – це дійти завершення: писати – радше означає хитрувати зі скінченністю і *прагнути досягти існування поза тим, що існує* (курсив наш. – Р. К.), існування, що не могло б ні існувати, ані впливати на мене безпосередньо”.⁶⁹ Письменницька творча свобода (сам процес творення яко свобода) полягає отожд (з мого погляду) у такому випорскуванні творчого духу із лещат жорстких десигнаторів та поза рамці узвичаєної картини світу (картини, що прицвяхована мовною категоризацією до денотатів та класифікаційних “решіток”), коли вільно “розгойдувана” гра смислів сама вже стає першорядним сенсоутворювальним чинником; а генеровані творчою уявою автора нові смислові світи виносять наш дух поза куций, моносемійний і одноплощинний світ називання – відображення – денотації... До творчого акту заохочує письменника сам творчий акт, а, властиво, ті сховані в цьому акті глибини свободи, що полягають у вільному доступі до конструювання нових (над-емпіричних) смислових світів і подолання тугої “в'язкості” усталених лінгвокультурних концептів, що завжди “приземлюють” нас до ординарно-“фактуального” рівня описування (плаского “віддзеркалювання”) та повідомляння...

Майже попід самим хребтом Високого Верху, 18-19 січня 2006 року. Духово-творчі смисли не “прикріплені” жорстко до будь-якого денотативно-референційного каркасу, до “затверділої” семантичної арматури, до виразно локалізованого (в ідеографічному просторі) семантичного гнізда (чи то так званого семантичного поля), до певного “набору” розрізнювальних прикмет для розпізнавання та ідентифікації речей і подій... Тим паче смисли не “прикріплені” до звичайного ковзання погляду по “об'єктах” безпосереднього довкілля.⁷⁰ Смысл є завжди асамбляжем взаємодії дуже і дуже багатьох сенсоутворювальних чинників (у тім числі – чи навіть насамперед – і чинників живої ситуативності, котра завжди має свої ідіоситуативні аспекти; чинників групового та особистісного досвіду, котрі теж зазвичай є ідіодосвідом; чинниками “вертикального” культурного контексту, – насамперед у численних діяхронних “вузлах” зустрічі традиції та інновації у їх

діялогічності, у їх комулятивній потузі, у їх інтертекстуальних пере-перетіканнях і пере-дунюваннях тощо, чинників комунікативної поведінки, що на неї впливають не лише комунікативна компетенція, але й певна ритуалізованість дискурсивних практик, ба навіть, і характерологічні прикмети самих мовців...). А одним із щонайпотужніших чинників сенсоутворювання (чинників, що зникається із присутнім онтологічним статусом глибинно-буттєвісного сенсу самого сенсоутворювання) є мотивованість людини-творця свободою. Свободою нових небачених “траєкторій” вільного руху смислів та вільного “польоту” самого єства творця (його думки, його уяви, його воління, і всього того, що ми часом окреслюємо, яко загальне духовне “піднесення”, – і всього цього у єдності та динаміці!) разом із сенсопороджувальними потоками, чи то – навіть – і супроти цих сенсоутворювальних потоків, що розгортаються якомось наче зненацька і мимохіть... Нові смислові альтернативи стають новою реальністю (щонайменше для тих, хто “причащаються” до цих нових смислових світів). Зрештою реальними стають геть усі альтернативи (трохи чи не як у паралельних світах Еверетта). Проте все залежить тут не лише від самої “позиції” індивідуальних “споглядачів” (“пункту спостереження”), але й полягає у самій здатності “конструктора” нових смислових світів у пориві до Свободи (і саме завдяки насамперед цьому пориву) вириватися поза лещата вже відносно устійнених смислових конфігурацій... Сам письменницький творчий акт у спонтанному саморусі і в саморозвиткові смислів внутрішньо заохочує письменника тим, що для нього самого відкриває-розгортає нові смислові обрії, – розширює його досвід (у тім числі і досвід щораз тоншого переживання живоплинності “підземних” смислових потоків та імпліцитних невідрефлексованих смислових поєднань): нові смислові обрії, що вириваються із письма оновлюють саморозуміння письменника. Зрештою і сам письменник, що занурив себе у потоки сенсоутворювання сам “зноситься” (всупереч усім первісним своїм задумам та планам) цим смисловим потоком у несподіваному для себе самого напрямкові... Саме письмо перейняте часто (і теж мимохіть) незбагненою тривогою (навіває самому письменникові цю тривогу), бо як слушно писав був Жак Деррида, письмо саме не знає куди йде: смисл стає “майбутнім” цього письма...

Високий Верх, кінець січня 2006 року. Смилова “закваска” української культури (та сфера, де зосереджені основні механізми запускання (запускання у соціокультурні колообіги) нових чи то оновлених смислових конфігурацій) усе ще, на жаль – на відміну від усіх інших розвинених європейських культур – залишається літературоцентричною. Це означає, що на тлі глобалізаційних процесів та тієї нової комунікативної (мультимедійної) революції, що супроводжує та стимулює цей процес, дуже важливу роль починає відігравати переважання візуально-імажинативного досвіду над текстуальним досвідом (рекламові та пропагандистські відеоролики, музично-пісенні поп-кліпи, цілий окремий світ безконечних телесеріалів, а також розмаїті шоу, включно з реаліті-шоу, сплеск виробництва кінематографічних версій літературних творів тощо). Натомість в Україні (в Європі – лише в Україні та Білорусі) літератори і далі (і це – цілком безнадійно!) намагаються продовжувати відігравати (як і в другій половині позаминулого століття) роль культурних “пророків” нації та генераторів нових націокультурних ідей і взірців. Сьогодні у постколоніальній Україні, де цілком не розвинена своя власна (новоукраїнська) урбаністична культура (та корелятивна із нею ментальність нової урбанності, що і ґрунтується на урбанізмі і водночас підживлює його поступ) новоукраїнський текстуальний досвід (у вузькому розумінні терміна текст) не оприсутнюється (або майже не оприсутнюється у досвіді новоукраїнського візуалізму), не доповнюється цим досвідом, не експлікується в інших сферах суспільного повсякдення, не посилюється таким досвідом візуалізації культури. А воно сприяє подальшому звужуванню ролі українського художнього тексту як універсуму комунікування. Отже, українські соціокультурні горизонти провалюються у підземелля, бо самі літературні тексти (без додаткових “підпор” новочасного візуалізму) уже не здатні підтримувати їх. Сьогодні українська націонаративність поза достатньо потужними контекстами (інтертекстами) націовізуалізації є абсолютно неконкурентоспроможною у нерівному змаганні із доволі розвиненими євразійсько-московськими полідискурсивними стратегіями та практиками. Новий (притаманний саме постмодерній ситуації тотальної взаємозалежності усіх інфопотоків) нараційно-візуально-

акціональний синкретизм і багатомірна перформативність самих життєформ дійсного середовища побутування культури у людськiм повсякденнi вимагає провадження якiсно нової нацiокультурної полiтики та якiсно нового нацiокультурного будiвництва. Вiдновлення “полiфонiйности” (в планi багатоманiття i способiв кодового вираження i в планi “рiзноголосся” модусiв оприсутнювання) та полiвалентности дійсного культурно-комунiкативного українського середовища у мiстах (вiд Львова до Горловки, вiд Житомира до Севастополя та Одеси) не може бути зреалiзоване лише у спосiб органiчного культурного саморозвитку, – поза цiлеспрямованим втiлюванням багатоманiтних комплексних програм деколонiзацiї українського урбанiзму – всiлякого (демократично-непримусового) насаджування у межах урбанiстичного соцiокультурного простору України усiх дійсних сегментiв та функцiональних ареалiв дійсного розгортання української культури (включно iз присутньою ревіталiзацiєю рецептивно-iнтерпретативних ланок її дійсного розгортання, якo реального живого процесу у живiм повсякденнi, – вiд фестивалiв власне української рок-музики чи то, скажiмо, українського хiп-хопу до ажiотажних прем’єр супермодерних українських театральних вистав i фiльмiв. Зросiйщування (яке уже майже завершується в Центрi та на Сходi України i швидко наростає – переважно у формi етномаргiналiзацiї та креолiзацiї – на українськiм Заходi ще бiльше (майже уже нанiвець) звужує українську аудиторiю українського реципiєнта цього спорадичного (часто малоякiсного у своїм жанрi – зокрема у поп-жанрi та в дiлянцiв телесерiялiв тощо) власне українського iнфопродукту. Чинник малопрестижности всього українського та чинник вiдносної малочисельности його споживачiв повсякчас iдуть (чи то вже ледве-ледве шкандибають) у парi. Фактична меншина украiнофонних українцiв у мiстах перестала вже навiть почувати себе депривованою з огляду на брак українського iнфопродукту (вiд яскраво iлюстрованого журналу-тижневика та глянцевого журналу до кiнофiльму та музичного вiдеоклiпу...). Якесь, бодай, елементарне почуття власної нацiокультурної гiдности (мовляв i у нас – теж є повний спектр своєї – на власнiй лiнгвокультурнiй основi) iнфо-вiдео-аудiопродукцiї (так само, як i в будь-якої

європейської нації) – майже цілковито атрофоване... Вже майже ніхто і не замислюється: а чому ж це, властиво, так?

Водночас цей присутній аспект катастрофізму власне українського соціокультурного середовища у містах (аспект, що пов'язаний із масовим вимиванням етномаргіналів із українського лінгвокультурного поля внаслідок чого це останнє втрачає свою динаміку – втрачає ресурс рецепції – пере-перетлумачування – трансмісії) *в разі революційної актуалізації української ідеї і розпочинання процесу дійсної деколонізації самого міського середовища дає нам певні дійсні підстави розглядати етномаргіналів та їх дітей (а це – мільйони соціокультурних креолів!), яко таких, що можуть бути органічно повернені (без примусу, без притягання за вуха) у рідно-українські культурні колообіги. Цебто розглядати деколонізацію, що тотожна реукраїнізації усіх сфер комунікативної активності та розмаїтих діялянок життєдіяльності людей у наших містах (включно із родинно-побутовою), яко насамперед демаргіналізацію етномаргіналів, – перепровадження їх із лімінального стану поміжкультурної розструктурованості у новопереструктурований (уже – постлімінальний) стан української новомодерної (не колоніальної) культури.* Таким чином і глибока криза нашої національної ідентичності (головно її розмитість, невиразність та амбівалентність, що стали вже відносно самостійним чинником подальшого наростання розукраїнювання України, оскільки дифузна самосвідомість не спроможна регулювати селективність рецепції щодо потужних євразійських інфопотоків, не спроможна уже сприймати “відповідне” і “невідповідне” і сприяє загальній ерозії самого нашого етносоціального корпусу) може бути подолана лише рівночасно із употужнюванням та усучільнюванням власне українського культурного інфополя. Тільки це останнє утверджує національне самоусвідомлювання і загалом українську ідею розгортаючи дійсні локуси для їх вкорінювання. Ось чому нарешті *створити самих себе – здійснити самих себе – яко повнокровну європейську націю (націю, що посідає свої власні – достатньо випрацьовані стратегії лінгвокультурної ідентичності, що сприяють самовідтворюванню свого власного культурно-цивілізаційного поля) в Україні сьогодні абсолютно неможливо без усебічної та цілеспрямованої деколонізації соціокультурного простору наших*

великих міст. Саме великі міста єдині сьогодні (особливо з огляду на обставини глобалізації) можуть бути осередками (насамперед комунікативно-креативними осередками) такого культууроутворювання – культуровідтворювання. Коли будуть скріплені самі “береги” культури, – тоді й буде припинене (або майже припинене) вимивання “камінчиків” із цих берегів. Цебто зупинена буде і та катастрофічна сьогодні для нації етномаргіналізація, що створює передумови для тотального зросійщування України – її повного включення (інкорпорації) у власне російський цивілізаційно-культурний простір. Розкультурювання властивого українства (втрата ним свого власного лінгвокультурного субстрату) разом із неминучим доруйновуванням власне українських смисло-мереж (які можуть актуально функціонувати лише, яко самовідтворювані смислові мережі дійсних дискурсивних практик всередині дійсного дискурсивного поля) неминуче супроводжується при цьому процесами знеособлювання та цілковитої нівеляції української людини на казармово-євразійський штиб. Відповідно згасає також і сукупний культууроутворювальний потенціал, що може бути насамперед потенціалом окремішніх яскравих особистостей (цих останніх – незважаючи на чисельність партій та громадських організацій – зовсім мало навіть у сфері політики та політичної творчости...)

Високий Верх, проти ночі 27 січня 2006 року. Суспільний динамізм – у динамізмі особи (а зовсім – не навпаки). А це тому, що, як слушно міркував (за що і був битий квазінауковцями-посіпаками брежньовізму) видатний дисидент у советської соціології Юрій Левада, окремішній індивід складніший від усього суспільства. Складніший тим, що саме окремішня особа (і тільки вона, а не якісь соціальні структури, структури стратоутворювальні, структури групові, структури самого соціокультурного середовища яко такого тощо) здатна генерувати ті цілковито нові горизонти смислів і ті нові смислові поєднання, які вже відтак втілюються (уречевлюються, ситуативно розгортаються, седементуються у нових епістемах, нових опініях та способах потрактування і евалюації, у новій парадигматиці думання, у нових способах реагування та новій стилістиці повсякденного

життя, і врешті-решт, у тих нових дискурсивних практиках, де ці нові смисли починають вже стало самовідтворюватися, діяти, впливати, “циркулювати”, яко жива кров культури...). Отож, суспільний динамізм – у динаміці (повторюю) самої особи. Динамізм самої особи – у її здатності (потрійній здатності): А) генерувати смисли. Б) прагнути до втілювання та реактуалізації цих смислів (реактуалізація смислів теж є їх втілюванням, – через вербалізацію, через живі комунікативні акти та писані тексти, через багато інших рівнів та способів кодування, – акціонального, музичного, малярського etc... В) віддаватися цим смислам цілковито і обстоювати їх, – теж цілковито і безоглядно... Оскільки усі кардинально нові смисли та нові смислові констеляції, що започатковуються завжди глибинно особистісно (окремішніми індивідами) суспільно вкорінюються у ті чи інші дискурсивні практики (хай навіть і доволі вузькі субдискурси), то ж усі дійсні суспільно-культурні зміни (наприклад такі життєво потрібні для нас зрушення у справі деколонізації самого нашого націокультурного середовища та деколонізації самої масової свідомості новоукраїнської людини, яко людини, що уже вивільнена від зв'язку із метрополітально-московсько-євразійською пуповиною...) означають насамперед (такі зміни!) зміни порядків дискурсів... Про це вже писали на Заході такі відомі дискурсологи як Лакло та Муфф, коли стверджували те, що сьогодні вже, здається, є цілком очевидним для нас: “Створюючи нові дискурси (*а в їх основі лежать не лише нова ситуативність, нові топіки та нові способи актуалізації нових дискурсивних стратегій, але й засадничо нові ключові смисли.* – Р. К.), люди діють як агенти, що витворюють (чинять) дискурсивні та культурні зміни”. Адже дискурсивна практика є соціокультурною практикою, що формує той соціальний (соціонаціональний) світ, який фундаментально є світом смислів, новим смисловим світом... Що таке стагнація суспільного життя? Це лише оприявлення того, що суспільне (соціокультурне) життя є малонасиченим смислами... Що ці смисли – “виблякли”... Що ці старі смислові конфігурації уже неспроможні розрухати людей, діяльнісно мотивувати їх, інспірувати їх співтворчу активність, дати належну підставу для цілепокладання. Stagnum по-латині – болото. Тому суспільна стагнація свідчить насамперед про “заболоченість” тих ділянок життя

суспільства, тих Locus-ів людської життєдіяльності, де насамперед і мали би здійснюватися щонайактивніші сенсоутворювальні процеси, де відтак і мали би генеруватися нові парадигми вільної творчої думки... Стагнація не дарма виявляється, яко майже якась безнадійна “вгрузлість” у “болото” дискурсів позавчорашнього дня, – у невмінні (нездатності) перейти на нове поле нових дискурсів, де можуть народитися і дати наснагу суспільству (наснагу мільйонам українців) нові сенсожиттєві орієнтації та достатньо потужні (у плані власне їх сенсоносності) цілі та цінності. Стагнація завжди і неминуче там, де дискурси “одноголосі”, де немає потужної змагальності та напруженої діалогічної (полілогічної) гри щонайрозмаїтіших смислових систем і смислових поєднань... Розболочувати відповідні ділянки життя спроможна лише творча думка вільного окремішнього індивіда. Держава може у цьому йому лише посприяти (часом навіть і своїм тупим несприянням, і своєю обмеженою чиновницькою зарозумілістю...).

Справді із болота стагнації на простір змін сьогодні нас зможуть випровадити лише якісь щонайкардинальніші зрушення... Але згадаймо тут ще раз мою тезу про те, що урухомлювачем самих зрушень є динамічні зміни у самих сенсоутворювальних процесах, є генерування тих нових ключових смислів, які мали би прийти на зміну хирлявим та анемічним смислам, – смислам, що вивітрилися, смислами, що вже не “зав’язуються” в один смисловий пучок зі спонукуваннями, хотіннями та аспіраціями (ці останні – теж безперечно є сенсоносними та сенсоутворювальними...). Життєздатними (такими, що не просто здатні ще до актуалізації (до репродукування, до самовідтворювання, а такими, що здатні іще розрухувати динамізм самого життя та життєтворення) є власне такі смисли, які через напружену дискурсивну діяльність (у самій гуці дискурсивних практик, що пронизують усе повсякдення людей і властиво “снують” – у смисловому плані – оте повсякдення яко таке) не просто “вплітаються” у саме життя людей, але й так чи інакше покормовують цими людьми (унапрямують і посилюють їх хотіння і їх небажання, мотивують їх, “спрямовують” їх наміри, рішення та думки до певних горизонтів цілей, цінностей і сподівань, – врешті-решт, самі окреслюють і увиразнюють ці горизонти). Зовсім недавно серед своїх паперів (паперів, які – майже завжди

у мене – у цілком хаотичний – тематично невпорядкований спосіб – порозпихувані по десятках різних папок...) знайшов запис десятилітньої давности (1-2 грудня 1996 року, – якраз тоді я вивчав М. Гайдеггера)... І це, здається, один із перших моїх роздумів про смисл самих смислів (тоді я ще й не міг гадати, що десь чере 6-7 років я усвідомлю потребу розробити окрему – трансдисциплінарну – науку сенсологію...). Ось дослівно цей запис (на обкладинці зошита із конспектом із Гайдеггера), – думка, яку би я і сьогодні не коригував: *Жити – се значить осмислювати. Себто і надавати сенс і “розпаковувати” сенси. Жити – се також створювати простір для сенсотворення. Мова включена у діяльність і в культуротворення почерез сенсотворення. Сенс є водночас “атомом” і мовлення, і культури, і життєдіяльності.* А сьогодні я б ще додав: динамізм соціокультурної сфери є абсолютно неможливим без динамічного сенсоутворювання.

У лісовій хатині, останні дні січня 2006 року. Розпізнавати – “прочитувати” (зі ситуативних контекстів, із вчинків людей, із подій, із речей, врешті-решт із власних своїх настроєвих станів, із власної своєї душевної налаштованости) ті або інші смисли та їх нашарування) означає не лише віднаходити для них певне їх “місце” на когнітивних мапах свідомости, але й водночас переживати саму смислоносність смислів, яко глибинно суголосоно особистісному досвіді попередніх і цих (тут-і-тепер) переживань. Тому людина не просто впізнає (ідентифікує) смисли, але й водночас неперервно наділяє (наділяє речі, наділяє певні епізоди, наділяє Іншого певними смислами, вбудовує ці – свої – смисли (своє бачення, своє потрактування, свої опінії, своє розуміння-переживання..., – разом із саморозумінням) в живу діалогічну інтертекстуальність людського світу смислів... Світу, який вже не є ані “внутрішнім”, ані “зовнішнім”, ані “серединним”, але є частиною самого життя і смислового обживання світу яко такого (саме на тлі такого підходу до неподільности життя, життєтворення і життєвого середовища, – неподільности не лише феноменологічної, але й процесуальної, де сам процес тлумачення світу, процес інтерпретативної діяльності є інтегральною складовою і дійовою конституантою “світовости” цього людського світу) виявляється

уся абсурдність вигаданої (і такої, що до цього часу її дотримуються) діяничного “розподілу” культури на “матеріальну” і “духовну”... Тут досить лише згадати, що і ота (начебто брутално-матеріальна т. зв. газова війна Кремля проти України, – війна начебто “прямої дії” та прямого економічного тиску є насправді (і насамперед) військовою владних дискурсів та притаманних їм (цим новоімперським дискурсам) сенсожиттєвих спонукань, складної гри смислів та “детонації” смислів... Насправді у цій війні дуже мало матеріального, речового, власне “газового” (навіть і тоді коли дійсно, перебиваються крани чи то пак “задвіжки”... У ній (у цих усіх війнах) незрівнянно більше прямих “зіткнень” непримиренних (абсолютно “різномірних” та різноплощинних у смисловому плані) картин світу... Картин, що вибудовуються (вибудовуються подумки, вибудовуються насамперед із певних смислових конфігурацій, – із абсолютно різних ідеографічних та фантазматичних “цеглин” та автгрупових атит’юдів, що теж впливають на таке чи то інше конструювання смислів...). Адже засадничо-глибинними (певною мірою “первинними” у цій війні) були два сенсоутворювальні (і водночас спонукальні та інтенціональні) моменти. По-перше, Помаранчева революція, одним зі своїх напівлатентних (а для Кремля вже, здається, достатньо виразних) смислів мала очевидність і кардинальну незворотність вислизання Києва (вислизання всієї України не просто, яко території, а яко нового потужного осередка засадничо нових цивілізаційно-культуроутворювальних процесів) із орбіти євразійсько-московської цивілізації (із орбіти контролю та опосередкованого – на кшталт “indirect rule” – управління та навіть і маніпулювання Україною із Кремля). Як така ця Помаранчева революція (яко особливо поліфонійна і багатюща своїми новими дискурсами та смислами історична Подія світового масштабу) стала Новим Могутнім саме Культурно-Цивілізаційним (а не лише націоналістичним) Явищем. Це стало другою вельми болісною травмою для російської великоімперської свідомості (після грудневого референдуму 1991 року про незалежність України), бо ж російський середньостатистичний інтелігент і пересічний чиновник (не кажучи вже навіть про політичні та військові еліти та більшість представників розмаїтих творчих кіл – особливо письменників, художників тощо усе ще (аж до останнього часу, –

до січня 2005 року) були все майже абсолютно переконані в тому, що все оте виокремлення України на політичній мапі світу та її державне усамотійнення є лише якимось тимчасовим історичним казусом, що його вдасться якось згодом (ба навіть, і незадовго, – у ході поновного “сабіранія земель”) все ж таки “преодолеть”... А сам аншлюс України (її нова і вже остаточна інкорпорація в російський націополітичний організм) буде не набагато, мовляв, складнішою, аніж поетапна інкорпорація Беларусі у склад новоімперського державно-політичного організму Росії... Щоб здійснити подібну “поетапність” у демонтажі новоукраїнської державности, придумали були навіть і таку “транзитивно”-переходову ланку як ЄЄП, де від самого початку (вже навіть в силу зосередження в своїх руках абсолютної більшості вирішальних голосів) мала абсолютно домінувати Москва... Помаранчеве “вислизання”-випорскування України з-під цієї московської “опіки” було неабияким шоком, ба навіть, і ударом для Кремля, який усе ще гарячково намагався відшукати ті або ті шляхи, щоб відновити російську державу в статусі імперської суперпотуги, а не просто у статусі достатньо впливового, але вже регіонального геополітичного гравця...

Високий Верх, початок лютого 2006 року. Газово-молочно-м’ясні та інші, м’яко кажучи, “негативні санкції” Кремля проти Києва (бо ж новорічне перекидання газових “задвіжок” більше нагадує морально-психологічне тероризування людей властивою погрозою їх “підморожування”, аніж якісь легітимні економічно-ринкові “дії”) є, врешті-решт, лише однією із давно вже опанованих пітерсько-московським великоімперським досвідом способів приборкування та дресури щодо “окраїн”⁷¹...). Водночас в окресленому уже вище постпомаранчевому контексті оцієї болісно-гіпертрофованої “уязвленности” російської самосвідомости дійсним торжеством української волі (і зокрема вивільненням України від досьогочасного контролю Кремля та від його чинників в самій Україні) реакція Кремля і значної частини російського суспільства розгорнулася лише яко гіперкомпенсаційний ефект вибуху абсолютно деструктивної (а в моральному плані – самодеструктивної) агресивности. До речі, про цю останню (про властиві її психокультурні механізми та передумови) достатньо

всебічно і переконливо (як саме про культурно-цивілізаційний, притаманний специфічним психо-культурним обставинам та умовам, а зовсім не інстинктивноїдний – як це їх тлумачили Фройд та Кондрат Лоренц) феномен писав у своїй капітальній “Анатомії людської деструктивності” Еріх Фром... Між іншим соціально некрофіли (у тому розумінні, як їх тлумачить Фром, саме тому прагнуть умертвити (а в танатологічному плані “умертвити” – це також і паралізувати волю, загнати у сліпий кут цілковитої безвиході, притлумити і “знищити” морально тощо), аби відтак мертвим було простіше і легше всіляко маніпулювати... Уся ота вервечка воен супроти Києва (а, властиво, – супроти Вільної України, що вже, здається, остаточно вихоплюється-випорскує поза межі так званої сфери істаріческой атветственності Росії...) лише остаточно (перед усім світом!) оголюють-виявляють ті глибинно-латентні (а ще до недавнього часу старанно масковані і “запаковувані” у всіляку реторику...) відносно сталі коваріяції смислів гіпертрофовано-етатистського плану, що завжди залягали в самій основі російсько-московсько-євразійських стратегій становлення та культивування російської національної ідентичности. Поясню докладніше... Західні соціальні антропологи (зокрема Бенджамен Фрідман, Ульф Ганнерш та інші) ще наприкінці 80-х років минулого століття показали були, що різні (етнічні та етнонаціональні) ідентичности в своїй основі мають не лише різні націонаративи (адже не буває взагалі, сказати б предескурсивних, – таких, які б не сформувались були на “перехрестях” тих чи інших дискурсивних практик, що притаманні конкретній спільноті, – ідентичностей, у тім числі індивідуальних Я-ідентичностей...), але й неоднакові конфігурації самих стратегій ідентичности... Сказати б неоднаковий репертуар тих етно-розрізнявальних параметральних вимірів, які вважають визначальними, першорядними, функційно значущими для спільноти... Для Росії це, скажімо, ідея (та відповідний образ, а також відповідний “набір” автостереотипів і фантазматичних конструкцій), що стосуються особливого уявлення про “великое государство” та “особую роль в мире”...⁷² Вже на другому плані у смислову гру уявлень про самих себе (на тлі автостереотипів, Ми-почуття, на тлі загальної так званої психосемантики свідомости та співвідповідної із цією останньою картини світу, що

в її структуру часто “вмонтований” чи то свідомий, чи то невід-рефлексований антиокциденталізм), вступають (як значущо-сенсоутворювальні) такі чинники як гордість за велику класичну літературу, потужну класичну музичну традицію, малярство, балет тощо..., а також безоглядна героїка російського війська і російського воїна-героя... Натомість, скажімо, для аргентинців присутньою (попри національний пантеон легендарних людей і розмаїтих героїв, – чи то, радше, як завжди, міфологом довкола агіографій-житій героїв і святих...) дуже важливими – заартикульованими на рівні особливих смислових конфігурацій – є така важлива складова самого способу життя, яко масові полідискурсивні карнавальні дійства (з інтегрованим маріологічним культом, що має тут специфічні свої численні акціональні та візуальні репрезентації), а також – ясна річ – укупі із цим – аргентинська версія славнозвісної латиноамериканської танцювальної музики... У смислових конфігураціях польської ідентичності польськість асоціюється не лише із такими потужними історико-культурними чинниками як велети романтичної доби – Юліюш Словацький та Адам Міцкевич; а також із тими чи іншими польськими королями і воєнними перемогами (під Грюнвальдом, під Москвою, під Віднем у турецькій облозі, під Хотиним укупі із нашим гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним..., чи то також, скажімо, у героїці трьох повстань проти російських поневолювачів тощо; чи то із кількома нобелівськими лавреатами, – у ближчі до нас часи – із Ч. Мілошем та В. Шимборською і т. д., і т. п.; але також (а, можливо, частогусто – насамперед) із цілою системою імажинацій про особливу значущість та особливу горливість (на загальноєвропейським тлі) та надзвичайну (а так воно переважно і було!) і мобілізаційну націю-патріотичну потугу особливого (глибоко вкоріненого і в повсякдення, і в суспільно-національне життя) польського католицизму... Ясна річ, що гетероморфність та соціокультурна гетерогенність сучасного польського суспільства (як, зрештою, будь-якого суспільства модерних та постмодерних часів) – зі значною здиверсифікованістю дискурсів та субдискурсів у начебто “тих самих” комунікативних локусах (і – відповідно – доволі строкатою “мозаїкою” поліваріативних сенсоутворювальних процесів) може породжувати різні версії сучасної польської ідентичності (із різ-

ними смисловими – зокрема із різними доміантними – констеляціями та конструктами-агломератами у самих функційних “підпорах” цієї ідентичности), – все ж жодна із цих поліваріантних смислових конфігурацій неізоморфна та не ізосемантична щодо дискурсивно-смислових конфігурацій ідентичности інших європейських націокультурних спільнот. Адже більшість, скажімо, ірландців теж пишається своєю особливою (порівняно навіть з іспанцями та португальцями католицькістю, – на протигагу до англіканства найближчих північних своїх сусідів та на протигагу до – переважно – пресвітеріянства – шотландців)... Однак специфічним ірландським католицизмом та особливим стилем комунікативної поведінки у смисловому підложжі ірландської ідентичности очевидно усе ще багато важать і традиційні побутові звички і певні складові самого способу життя, що вибудовують ірландську Инакшість (Инакшість насамперед щодо англо-саксів), і глибинно вкарбовані уявлення про тривалий спротив англійським поневолювачам... Вочевидь родинні меморати (та – відповідно – сімейно-трансгенераційні канали трансляції специфічно етнокультурної інформації) теж дуже багато важать, яко стабілізаційний чинник ірландської ідентичности (згадаймо, що десь навіть уже у Сполучених Штатах відгомони цих родинних власне ірландських меморатів зберігаються і відтворюються вже у Новому Світі навіть і протягом п’яти-шести поколінь поспіль, – як у жодній іншій із європейських діаспор у штатах...). Згадаймо, що саме міжпоколінневі канали відтворення в діяхронії традиційної етнокультурної інформації (у тім числі соціонормативної культури з усіма її поведінковими взірцями, конвенціями, прескрипціями та канонами, разом зі світом смислів, що пов’язані були із побутово-звичаєвою, ритуальною та етноконфесійною сім’юсферами) скріпляло до купи, цементувало, надавало солідарної потуги та устійнено-виразної ідентичности навіть і таким – свого часу практично екстериторіальним – спільнотам, як євреї... Але і єврейські стратегії ідентичности (зокрема у такій – одній із її щонайпосутніших їх (цих стратегій) сенсоутворювальних доміант, як уявлення про понад трьох з половиною тисячолітню спільну історичну (історико-провіденційну) долю (у тім числі і долю спільних страждань та спільних важких випробувань, – в усіх їх – хай і змітологізова-

ній – конкретності...) були цілком специфічними саме у вимірах неперервного самовідтворювання соціокультурної та пов'язаної із нею комунікативної тяглості⁷³. Для росіян – у структурах їх ідентичності – щонайпосутнішим є палке і горде ототожнення себе з ідеєю “великава гасударства” та його “особой” всьогосвітньою місією. Дійсний історичний крах великоімперського етатизму та московського лжемесіянства (у тім числі месіянства на большевицький кштат із його Кремлем, яко “маяком всево прагресівнава челавчества”, а також второвуванням єдино істинного шляху до “светлава будущева всево челавчества...”, яко своєрідним субститутотом квазірелігійного сальваціонізму та есхатології міленаристського типу) став сьогодні дійсною історичною драмою самого російського народу із його втраченими (геть здевальвованими, здевальборизованими, аксіологічно “збляклими”) постмесіянськими смислами... Звідси (саме через кризову ідентичність, смислові та реальні суспільно-життєві досьогочасні підпори якої похитнулися, ба навіть, і надломилися...) доглибна фрустрованість групової (особливо інтелігентської) і масової буденної свідомости росіян... Звідсіля – і справжній вибух расизму та неонацизму десь, скажімо, у Пітері чи то Воронежі, де щороку мордують і замордовують насмерть по кільканадцять “кольорових” студентів і т. д., і т. п. Зрештою кризова ідентичність та критичний вакуум національних смислів (що їх не змогли замінити трансформовановидозмінені (перепристосовані до російських реалій) – цінності новоліберальні чи то новоконсервативні (а новоевразійські доктринальні уявлення так і залишилися регідними і недійовими, – так само без достатнього мобілізаційного потенціалу щодо масової буденної свідомости⁷⁴) – є вельми сприятливою передумовою для все нових і нових ситуацій історичної невизначености та скрайностевих зашкалювань російської “геополітики”... Її сьогодні можна хіба що більш-менш прогнозувати, яко “геополітику” із позиції щонайбрутальнішої сили, грубого тиску, зухвалого і цілковитого нехтування будь-якої інтерперсональної та міжнародної конвенціоналізованости стосунків..., – аж до мілітарно-силових способів та цинічно-нігілістичної підступности у душі чекістсько-енкеведистсько-гебістських традицій...

Високий Верх (понад Писаною Криницею), 4 лютого 2006 року. Колись ще Сергей Булгаков у славнозвісному збірникові “Из глубины...” (Петроград, 1918) висловив був думку, яку я не відразу збагнув... Дивну думку... Прочитую по пам’яті: “Большевизм вырос из матерной ругани...” Лише у наступнім реченні ця думка не лише прояснилася, але й стала до болю зрозумілою у своїх прямих (неметонімічних і неметафоричних смислах...). Адже дійсно так званий матюк як оплюгавлювання, щонаймерзенніше спаплюжування не просто материнства, але й тих цінностей (ба навіть, і святощів, які стоять за ним), є, як це стверджує С. Булгаков, “поруганием всяческого материнства...”. Навіть, якщо уявлення про брутальний цинізм (а цинізм і є одним із модусів існування нігілізму) і не було (навіть приблизно) відоме отій розперезаній “революційній” черні (всім отим здичілим бандам Муравйових та іншої збольшевиченої матросні, що її так точно описав був І. Бунін в “Окаянных днях”, а М. Горький – у славнозвісних “Письмах без адреса”, а матюк був чимось звичним і узвичаєним (цілком буденним), – то тим гірше для тих, хто був тоді вже остаточно випав зі смислових координат праведного і неправедного, високого й ницого... Адже разом із спаплюжуванням материнства (і всього святого у материнстві, що його смисловим прообразом в ареалі християнських культур є Пресвята Богородиця) йшла також і безоглядна негація культурних (у тім числі і церковних) вартощів, негація людської особи (насамперед через негацію її гідности), і врешті-решт негація самого людського життя..., – його знецінювання у межах щонайжорстокішої в історії людства московсько-большевицької машини безоглядного нищення-“перемелювання” людей і цілих народів... (відповідно до приповідки “Лес рубят – щепки летят...”). Ці люди-“щепки” летіли були у пашеку кремлівського молоха і в ході революційно-чекістських погромів, і після запровадження Леніним (Ульяновим) першої диявольської “лабораторії” майбутнього ГУЛАГу – системи СЛОИ (Северные лагеря особого назначения), і в часи заморювання штучним голодом від семи до десяти мільйонів українців (у 1932–1933 роках), і в часи щонайжорстокішого депортування вайнахів (чеченів, інгушів), депортування кримських татар, депортування калмиків... і... і... і... І в часи геноцидного тотального

винищення (і килимовими бомбардуваннями, і системами “град” та “буран”...) двісті семидесяти тисяч ічкерійців (із них – семи тисяч лише діточок, – усе це дійсно виросло із “матерної ругани”, зі зневаги до людини, зі зневаги до людського в людині... Недарма Александр Блок розпочав був писання своїх славнозвісних “Двенадцять” (зі середини поеми) від слів “...Уж я ножичком полосну, полосну...” Та ж сама безоглядна (поза будь-якими людськими нормами, поза імперативами самого сумління, поза будь-якими просто відносно “людяними” регулятивами чи конвенціями поміжлюдських стосунків..., десакралізація навіть і самого імени Святої матері-Руси в інших словах із цієї поеми: “Пульнем-ка пулей в Святую Русь, в избяную, в кондовую, в толстозадую...” Недарма у дослідженні стереотипів російського менталітету відомий сучасний фахівець із психосемантики свідомости Шмельов (разом зі своїм американським колегою Діном Пібоді та деякими іншими науковцями, що провадили були відповідні – досить широкі кроскультурні студії) дійшов був висновку, що навіть сам спосіб вияву притаманної росіянам специфічної відваги (безстрашности, мужности) – на відміну од відваги серед інших народів, яко їй певної психохарактертологічної (етнопсихічної) прикмети, притаманна така модальна смислова складова, як суто російська “безшабашность”... Ця трохи чи не інваріантна смислова складова (складова, що не лише супроводжувала і певним чином артикулювала усі потрясіння та історичні катаклізми в Росії, – від “удалых молодцов” часів Стеньки Разіна, що їй психологічний портрет досить вдало нашкіцував був наш Микола Костомаров – до блоківських посіпак-лжеапостолів большевицького перевороту, що замордували були оту “падаль”-повію Катьку (аксіологічну інверсію Вічно Жіночної Премудрости – Софії, чи то субверсію персонажа зі “Стихов о прекрасной даме”): “В зубах цигарка, примят картуз/На спину б надо бубновый туз!...” Ту ж саму темну стихію духовного босяцтва бачимо вже і в першій хвилі російського літературного постмодернізму (зокрема у повісті “Москва – Петушки” Венедікта Єрофеева, у Владіміра Сорокіна, у Прігова...)). Очевидною на цьому тлі є вельми характеристична смислова констеляція “разухабистой” (цебто – поза будь-якими второваними путівцями соціокультурної визначености і зумовлености,

поза будь-якою виразнішою – структурованою, формотворчою, оформленою духовною унапрямленистю, чи то інтенційністю духу) отієї “катай-валяй” – російської “бесшабашності”⁷⁵ із (нагадаю – йдеться про констелювання сенсоутворювальних відношень) із гранично-цинічною профанацією всього сакрального, шляхетного і високого та, врешті-решт, у констеляції всього цього зі станами та умонастроями всеруйнівного і деструктивно-всезаперечувального нігілізму. Властиво большевизм став тільки однією із найпо-слідовніших (і щонайтотальніших у своїй всеосаяжності, – щодо розмаїтих ділянок суспільного життя та життєдіяльності) форм нігілізму. Якщо у глибинах своїх історія – це все-таки рух смислів і смислових поєднать, це також боротьба смислів через зіткнення їх насамперед у різноякісних, різноспрямованих та “різноголосих” дискурсивних практиках, якщо історія це також занепад і вивітрювання смислів та раптове генерування нових сенсоносних “спалахів” – то у такому разі російська історія мала би бути у багатьох своїх відносно сталих та устійнених, відносно інваріантних (що не означає ще аж ніяк есенціональних, чи то іманентно притаманних внутрішньому самостановленню та самовідтворюванню російських діяхронно-“вертикальних” суспільних контекстів) аспектах історією російського нігілізму, – як нігілізму на рівні самого повсякдення, так і на рівні еліт (політичних, церковних, письменницьких, військових)... Жорсткість і жорстокість нігілізму (хоч і в добре маскованому поза лаштунками трагічного гуманізму та напруженого правдошукання) була притаманною навіть і такому російському генієві як Фьодор Достоевський... “Жорстокість” цього таланту (на що звернув був увагу ще Михайловській) досить повно і перенконливо розкрив був Лев Шестов. Ледве чи втримаюся від цитування отут декількох ширших пасажів із Шестова. Ходження “про краю” (понад внутрішніми – темними – безоднями самого внутрішнього ества) стало властиве і Достоевському саме у той період його життя, що настав після відбуття каторги. Посутнє вивітрювання смислів християнського людинолюбства (із його сентиментальними нашаруваннями у ранніх творах Достоевського, – періоду “Бедных людей” та “Белых ночей”) врешті-решт спричинилося до перехняблювання-перевисання самої ціннісно-інтерпретативної осі багатьох його розмірковувань довкола своїх нових персонажів

(які, як це слушно завважив був Бердяєв⁷⁶, були лише такими чи іншими alter ego різних іпостасей самого ества письменника у різні моменти його життя) із площини добро – зло; добрі люди – лихі люди у площину “обыкновенные – необыкновенные”. Шестов блискуче завважив був цей (непомітний для багатьох) зсув аксіологічних координат і, здається, дав був слушне його пояснення... Ось кілька уривків із цих міркувань Льва Шестова.

“В “Записках из подполья” Достоевский отрекается от своих идеалов, от тех идеалов, которые, как ему казалось, он вынес нетронутыми из каторги... Как и все люди, он принимал собственную надежду за идеал и торопился вырвать из себя все воспоминания о каторге или по крайней мере приспособить их к условиям новой жизни. Но его старания ни к чему, или, вернее, почти ни к чему не привели... А между тем чуточку внимания и поменьше восторженности – и в “Записках из мертвого дома” открываются такие перлы, каких и в подполье не найдешь. Например, хотя бы заключительные слова романа: “...сколько в этих стенах погребено напрасно молодости, сколько великих сил погибло здесь даром! Ведь надо уже все сказать; ведь *этот народ необыкновенный* (курсив наш. – Р. К.) был народ. Ведь это, может быть, и есть самый даровитый, самый сильный народ из всего народа нашего. Но погибли даром могучие силы, погибли ненормально, незаконно, безвозвратно...” Кто из русских людей не знает этих строк наизусть? Да и не им ли наполовину обязан роман своей славой? Значит умел же Достоевский принарядить эту безобразную и отвратительную мысль. Как? Лучшие русские живут в каторге? Самый даровитый, самый сильный необыкновенный народ, это – убийцы, воры, поджигатели, разбойники? И кто это говорит? Человек, живший с Белинским, Некрасовым, Тургеневым, Григоровичем, со всеми теми людьми, которые до сих пор считались красой и гордостью России! И им предпочесть клейменных обитателей мертвого дома? Но ведь это – настоящее безумие...”⁷⁷ Це не було, ясна річ, безумством... Це було актом переоцінки цінностей, і водночас та разом із цим – актом нігілістичного знецінювання самих критеріїв поцінювання... Це було вже тільки наслідком розпаду смислового світу “людинолюбного” Достоевського, “туманного” Достоевського... Вивітрились були навіть самі глибинні смисли колись

засадничого для Достоєвського народолюбства (притаманний усім тогочасним інтелігентам, особливо із генерації “різночинців”). Адже ж, що це за “народ” – кримінальні злочинці? “Но какой же это народ, – запитує Шестов? – Это – каторжники, это те элементы, которые народ извергает из себя...” (Там само. – С. 209).

5 лютого 2006 року. Продуктивне сенсоутворювання (що і є властиво творчий процес) можливе лише за такої міри центрованості особового Я, коли воно здатне внутрішньо протистояти трьом речам:

А) середовищу та його очікуванням;

Б) протистояти тій частині середовища-в-собі, яку умовно можна було б назвати налаштованістю на повсякчасну налаштованість-на...;

В) протистояти всеохопній потузі тих інформаційних “силових ліній” (у метафоричному розумінні “притягальності” інфополя), що прагнуть заповнювати і пронизувати усі психоментальні шпарини соціуму і обхопити їх зусебіч своїми “обручами”, аби у цій “діжі” замісити своє тісто на власній своїй заквасці... Зрозуміло, що відтак гіпертрофоване розростання і наростання такого “тіста” стає лише пародією правдивого духовного зростання (адже це останнє є завжди глибинно-особистісним зростанням у духовних вимірах розширювання смислових горизонтів у напрямку їх зближення-сходження із “горизонтами” Граничних Смыслів, Смыслів Універсальних...). Конформізм особи (на ґрунті шаблонізованості мислення стереотипами та груповими опініями та під дією повсякчасного намагання побачити-“вгадати” своє відображене “Я” (дзеркальне “Я”) в атит’юдах Інших та в їх експектаціях щодо себе) виникає саме там, де бракує центрованості особи. Там, де бракує її – особи – центрованості насамперед у моральнісно-духовному самостоянні. Тому і так звана самотність⁷⁸ творчих людей є не просто засобом концентрації уяви, пізнавальних потенцій і сенсоутворювальних можливостей, а глибинно-особовою потребою центрованості особи... Творче “занурення у світ” є зануренням у світ творчості, – у тім числі у світ самотворення і свідомої авто-перфекціоністської налаштованості на удосконалення цього світу... Відтак і потужнішою буде

інвазія засадничо нових (генерованих у самостоянні) смислів і в дещо ширші кола профанного повсякдення... Творча людина аж ніяк не повинна страждати від недостачі Іншого, бо ж має набагато більше, – вона має постійний надмір самого себе: надвиробництво ідей та образів... Вона й й так ледве-ледве встигає давати собі з ними раду... Тому “to be single” далеко не завжди означає те саме, що й “to be quite alone”...

Отож, смисл – повторюю ще раз – є для мене “спільною щонайменшою клітиною” і комунікативного акту, і культури, і соціальної інтеракції, і глибинно-особистісного досвіду кожного із контрагентів взаємодії (цебто тих дійсних суб’єктів, що через них та ними не просто промовляють звичні та узвичаєні дискурси, але які неминуче і доконечне влітають у цю дискурсивну тканину свої особистісні смисли та особистісне потрактування смислових світів інших суб’єктів та інших груп)... Болісні розриви у тканині особистісних смислів (внаслідок певної душевно-духовної кризи особи: кризи особової ідентичности, девальвації віри у цілі та цінності, стану глибокої розчарованости та зрезигнованости, внутрішнього конфлікту соціорольових позицій тощо) можуть спричинитися до свого роду смислової гар. Маю тут на увазі зовсім не те, про що писав був Лакан, а насамперед ту аксіологічно-смислову та моральнісну “діру” (розрив, “рану”...), яка далеко не завжди може цілковито паралізувати сенсоутворювальну потугу людського життя... Смисловий вакуум може створити якраз відкритість до нових можливостей сенсоутворювання та напруженого пошуку нових модусів у динамічній комбінаториці певних сенсожиттєвих ресурсів, реальних життєформ та акціонально-повсякденних (насажених певними новими смислами і мотивованих цими новими смислами) виявів самого життя людини (зокрема у поведінково-комунікативних вимірах цього останнього). До того ж саме ситуативно-індивідуальний смисл (а смисл – нагадую – завжди є ситуативним конструктом, що “заряджений” – на відміну – від лінгвокультурного концепту, цебто апріорного узуалізованого смислу – не лише спільними імплікаціоналами того загального соціокультурного досвіду, що його поділяють учасники спільноти, але й також тими додатковими смисловими “нашаруваннями”, що їх калейдоскопічну гру

“провокує” щоразу неповторна жива ситуативність) є “шпариною” для вислизання нашого Я у сферу свободи. У сферу вільного самоконструювання цього нашого Я. Самодостатнє (цілковито вільне від зовнішнього тиску соціуму та від обумовлености безпосереднім довкіллям) ядро нашого Я (його духовне, а не душевно-психічне ядро) треба шукати не у неповторній характерології особи, не у притаманній особі емоційно-вольовій структурі, не у світоглядно-ціннісних орієнтаціях особи⁷⁹, чи у поведінково-діяльнісних виявах цього усього), а у тих ключових смислах (ключовій констеляції смислів), що є системоутворювальними впродовж життєвого самостановлення Я та у визначенні “місця” цього сенсоносного Я у життєтворенні особи та у життєвій долі людини (усі таємниці та дивовижні парадокси цієї Долі вкорінені первісно саме у цю глибинну смислову структуру, котра є не лише структурою значень, а структурою переживань, структурою тонких внутрішніх ритмів та пульсацій, котрі, як я вважаю, теж є смислогенерувальними). Якщо діяльність нашої свідомости та нашого (мого, твого, – кожного з нас зокрема) самоусвідомлювання є не лише сукупністю пізнавальних актів (чи то так званих *cogitates*), але є все-таки вельми складним та гетерогенним (умовно – “багат шаровим”), як це показав був іще батько феноменології Едмунд Гуссерль, потоком переживань, то власне сама попередня осмисленість смислів, яко вже навіть сам спосіб їх (смислів) включености у певні коваріяції смислів та – ширше – у смислові мережі є головним механізмом артикуляції, нюансування, розпізнавання-ідентифікації та, врешті-решт, надання тієї чи іншої відносної значущости певним “складовим” такого потоку переживань, – є ото ж способом самої пунктуації цих складових, яко дійсно виокремлених складових саме цього (в дійсності – неперервного) потоку переживань...

Високий Верх, 6-7 лютого 2006 року. Саме своїм творчим первнем індивід долає амбівалентність “Я у середовищі” та “середовища” в нашій “Я”... Адже творче не просто відтворює (чи то “відображає”) певний стан речей, а творить речі, змінює їх, реконструює саму картину світу, творить нові смислові світи, пропонує нові візії Минулого і Майбутнього, неквапно вслухається у

ті буттєвісні глибини самого слова, що майже “горкаються” ноуменального і водночас відмежовують нас від нього, – втримують дух людини в оселі слова (а ширше – в оселі суцього, в оселі OUSIA ...). Цей творчий первень (завжди – глибинно-особистісний) не просто пере-називає, пере-означає, а вибудовує свій світ заново із нових смислових конфігурацій, із нових імажинацій та пропонує нові способи реінтерпретації цього всього... Не лише додає нових смислових тембрів та смислових “обертонів”, а спонукає нас по-іншому глянути на світ (разом зі світом свого власного Я), – побачити його наче вперше... Амбівалентність нашого внутрішнього Я (з одного боку, у гоні трансцендентування, повсякчасного самоподолання, творчого себествердження у відкритості та свободі; а з другого боку – у “замурованості” у власній своїй психокапсулі всього попереднього (від фрейм-структур та устійненого досвіду – до сценаріїв поведінки), а також у власнім своїм конформізмі (коли безпосереднє середовище стає частиною орієнтацій особи, – втримує її у зорієнтованості “поміж” (в самообмежуванні рамцями данности) та в зорієнтованості-на... Тоді особа стає просто безпосередньо частиною середовища, яко лише “підпора” (функційна підпора) для трансляції (трансмисії) суспільних загальників думки та гетеростереотипів стосовно Іншого (Інших) та усіляких “взірців” (у тім числі поведінкових паттернів та устійнених досі способів реагування...). Загальників геть в усьому – від взірців спілкування та затверділої тематизації діялогізму – до взірців у моді та в life-style, – зокрема у посполитих та “середньостатистичних” (“типових”) способах провадження часу, чи то в обов’язковім посіданні (кров з носа!) певного депозитарію престижних речей і можливостей (зосібна – так званого “повного джентельменського набору”⁸⁰, котрий стає трохи чи не єдиним підґрунтям для усвідомлювання власної “ідентичности”). Це стан, коли Я бачить межі “свого світу” у межах довілля і обмежує себе цим довіллям... Думка, що “вмонтована” в світ колективних опіній є ригідною думкою, що “звужує” сферу творчого... Сковує вихід у сферу новизни, – через самоподолання отієї “ув’язнености” думки дотеперішнім і зовнішнім... У цьому разі, на мою думку, конформіст-адресант у завжди неоднозначних взаємодіях так званих апіорних смислів зі смислами okazіонально-апостеріорними⁸¹ (в ситуаціях живо-

го перебігу дійсних діалогічних актів) не схильний внутрішньо вслухатись в Инакшість тих смислів, що є “результантою” неоднакових досвідів.

У лісовій хатині, 8 лютого 2006 року. Смыслотворчу силу має не слово, а людське життя і – відповідно – життя слова у цьому житті... Не дарма і Євангеліє також стверджує: “...Царство Боже – не в слові, а в силі...” Йдеться тут не лише про вживання слова, його вжиткування у цій середовищі, у цих життєвих ситуаціях (ситуація дійсно модифікує смисли, як, зрештою, і смисли уконституїуюють ситуацію). Смыслотворчу силу має здатність людини запускати слова у гру, – здатність людини орудувати самою субстанцією мовлення... Здатність людини – у “багатоповерховий” (багатопаровий) спосіб – дорощувати смисли, – попри ті, що імпліковані у саму живу ситуаційність та інскрибовані речам... У левиці теж, скажімо, є загрозово-застережливе (попереджувально-випереджувальне) гарчання... І це, – теж ситуація, теж знак і теж смисл і теж ситуаційно зумовлене вживання... Але удар кулаком по столі (типологічно тотожний, – у плані скрайностевого – “останнього” – погрозового застерігання) є вже безмірно складною (такою, що її годі зредукувати до формули стимул – реакція) констеляцією властиво людських (засадничо соціокультурних і психокультурних) смислів... Ці смисли тут-таки і водночас входять у скомпліковані агломерати “суміжних” смислів. І це є уже не елементарними лінійно-кавзальними стимулом-реакцією. Адже усе це (від самого початку) здійснюється, розгортається, виявляється лише у контексті власне людських (інтерпсихічних, соціопсихічних, приналежних до дискурсивної практики, до живого діалогізму, до “вертикального” контексту попередніх стосунків із контрагентом дії, до складної рухливої та самоорухомлюваної множинності розмаїтих інтертекстів та контекстів) стосунків, – людської співпричетности, до самої живої тканини соціуму та культури (а тут – буквально кожен наш крок пронизаний смислами, – навіть якщо і кроки оті абсурдні чи ж то інстинктивноїдні...). У левиці геть усі “стосунки” дійсно можуть бути зредукованими до щонайелементарнішого стимул-реакція. Але лише у людини навіть інстинктивноїдні реакції (наприклад – стрибок убік, коли

за плечима зненацька дзенькнув трамвай) цілковито просякли тими комплексами чисто людських смислів, де зокрема Крайніми Смыслами є Усвідомлювання Життя і Усвідомлювання Смерти (і зокрема у людей, що не позбавлені дійсно живої віри – усвідомлювання всього цього, аперцепціювання всього цього, переживання всього цього – в есхатологічно-сальваціоністсько-хіліастичному та деяких інших метаконтекстах). Усе часткове, усе одинично-ситуативне, усе ідіоіндивідуальне в людських смислових іграх так чи інакше (саме через притаманні лише Людині складні смислові мережі) пов'язане із Граничним та Універсальним, – існує лише в тих сув'язях та реляціях, які, врешті-решт – чи то імпліцитно, чи то явно – припроваджують до Граничного та Універсального... Смысли генеруються життєдіяльністю (у самих надрах цієї життєдіяльності) та самим середовищем життя людей, що зіткане із контактування, зі співдії, із протиборства, зі взаємодоповнювання тощо... Слово, вербальний акт стає інтегральною частиною самого цього середовища. Але і речі-у-середовищі доконче наділяються смыслами, виокремлюються, яко смыслоносні. І водночас самі слова, самі словосполучення, самі вербальні конструкції, самі процеси говоріння (навіть, якщо це звичайнісінька екскламація на кшталт “Гей!”) вбирають у себе смысли (а також сліди смислів, “карби” смислів, ледь розпізнавані смислові тональності та “настроєві” відгомони досьогочасних спілкувальних актів) безлічі конкретних ситуативних контекстів, наскрізь просякають розмаїтими смыслами, стають інтегральною “часточкою” – відношенням самого субстрату тих смислових ігор, що зав'язуються врешті-решт на життєформи життєвого середовища, на саме життя, на його темпорально-діяльнісні цикли та темпоритми, на деонтичність соціокультурних регулятивів, на – зрештою – самостановлення особи у перебігу цих процесів неперервного (але завжди – багатомірного, а не лінійного) життєтворення, на мінливо-багатоманітні емоційні стани, на щоразу інакші стани свідомости, на ситуативно цілком неоднакову щоразу атмосферу та гетерогенну експресію комунікування. Життєтворення, що у самій його гушці стаються (і завжди внутрішньо “відбуваються” – через саме людське нутро водночас, самим цим нутром і в цьому нутрі) надпотужні детонування смислів і цілком несподіване їх контамінування... І не менш несподіване

їх знецінювання-зникання... І наша духовна наснага генерованих нами самими нестримних смислоносних потоків і намірів, і волінь, і спонукань... Врешті-решт, у людським житті (як, зрештою у житті кожного окремішнього індивіда) немає нічого такого, що могло би бути поза смислами. Навіть і людина духово цілком спустошена (людина “на попелищі” своєї колишньої “оселі” смислів), людина із цілковито зрезигнованим серцем та із цілковито “паралізованими” намірами, очікуваннями і хотіннями теж може бути дуже виразно окреслена саме у відношенні до певних смислових мереж та смислових конфігурацій, яко, по-перше, людина, що втратила власну свою сенсогенерувальну потугу, а по-друге, яко людина, що випала зі соціокультурного поля тієї динамічної гри смислів, котра не влягається ніколи, – навіть у часи найгіршої суспільної стагнації та занепаду... А часто – і всупереч цим останнім... Енергію моєї свідомості (свідомості твоєї, свідомості української) виражає сьогодні не лише запас досвіду, а внутрішнє багатство (багатоголосся, полідискурсивність, полівалентність, динамізм і пластичність) тих смислових конфігурацій і тих смислових ігор, які притаманні нерозривно злученим психокультурному та духовному вимірам мого (твого) життя... І це не лише когнітивно-епістемний рівень. Це рівень духу і рівень нашої повсякденної життєдіяльності (в усіх своїх інтенціональних, експресивних, ситуативно-контактних, рецептивно-інтерпретативних і безпосередньо акціональних аспектах). Продуктивність та евристичний потенціал смислології яко нової трансдисциплінарної науки може бути продемонстровано на такому простому прикладі: усі сучасні наукові та філософські концепції людини (а радше концепції окремішнього індивіда, а не родової людини загалом) – концепції, що майже кожна із них містить у собі безперечно той чи інший момент істини (а, отже, так чи інакше можуть бути взяті нами на озброєння для конструювання холистичної теорії людинознавства) могли би бути реінтегрованими (із відповідними, ясна річ, модифікаціями) у межах цілісної теорії саме на підставі фундаментальної сенсології яко науки. Адже величезна більшість із цих філософсько-антропологічних, екзистенціалістських, соціопсихологічних, соціокультурологічних, психоаналітичних та інших теорій людського ества чи то явно, чи то латентно ґрунтується на дихотоміях суб’єктного та об’єктного,

внутрішнього та зовнішнього, психічно інтеріорного та екстеріорного тощо. Тому тут і переважають концепції головно інтернального, головно екстернального, переважно інтернально-екстернального та переважно екстернально-інтернального тлумачення людини. Але лише, властиво, у смислах цілковито знімається дихотомія внутрішнього та зовнішнього, бо смисли – це та невидима тканина, що з неї зіткане життя (і водночас життєве середовище в усіх його життєформах та діяльнісних і артефактових виявах та внутрішній неперервності та “нерозмежовності” суб’єктної інтенціональності та інтенціональних предметів, особового досвіду та його розмаїтих експлікацій та імплікацій). У житті людини смисли опосередковують і “пронизують” геть усе, – навіть дію неусвідомлюваних психічних комплексів та страхів: ці страхи і тривоги можуть ставати (що бачили ще Карен Хорні та Ненсі Ходоров), тими динамічними силами, котрі впливають на мотиваційну структуру нашої поведінки, а отже, і наділяються цілком очевидною смислоносістю.

Високий Верх, 9 лютого 2006 року. Мені вдалося (поки що) виокремити понад двадцять істотно різнотипних підходів до розуміння нашого (мого, твого, кожного окремішнього) людського Я. Ось, на мою думку, щонайважливіші із цих підходів (усі вони – нагадую – можуть бути легко пере-перетлумачені у площині їх “виходу” на смислові структури, їх “виходу” на певні (групові) смислові світи та на такий чи інший різновид смислоруху) і в такому разі постати, яко (значною мірою) такі, що є взаємокомплементарними:

1. Я є тим, що воно воліє (дискурс бажання і фантазії).
2. Я є тим, до чого воно прагне (куди воно інтенційно спрямоване, якими аспіраціями та інспіраціями воно охоплене та пронизане): цілепокладання, мета, ідеал, горизонт вартостей та сподівань, уявлення про канонічну особу, ентелехійні чинники дискурсивних стратегій тощо).
3. Окремішня особовість є тим, до чого вона належить (причетність до певного стратуму, чи то суспільного прошарку, до певної спільноти, до певної еталонної групи, чи то до певного мезокомунікативного кола відносно сталих (і значущих в очах одне одного) спілкувальників).
4. Я є тим, що Я обирає і відповідно змістом чого (обраного) наповнюється. В акті щонай-

кардинальнішого духового вибору душа, як це гадав протестантський мислитель С. К'єркегор, ушляхетнюється і стає достойною вічності. Духовий вибір актуалізується, як "удар" звиш: він ще не змінює людини, але лише пробуджує і конденсує її свідомість, – він (такий вибір) спонукає людину стати самою собою. Стати правдивим Я, стати собою, як абсолютний вибір, – обрати самого себе через розкаяння. Його сенс полягає не в тому, аби бути значущим у світі, але щоби бути самим собою. Це останнє – у волі кожної людини. 5. Біблійне розуміння окремішньої людини, хоч і надзвичайно поліфонійне, можна було б сформулювати у двох ключових постулатах: а) які "плоди" людини, – така і вона сама; б) які думки у серці людини, – така і вона сама. Так звана "внутрішня Людина" (її духова, а не душевна глибина), – якщо ця людина оновлена – пробуджена і народжена заново, народжена духово до нового життя – може гармонізувати наше Я лише через його абсолютне відношення до Абсолютного, – через живий стосунок до Бога. Ось чому і Владімір Соловйов (а відтак і Мартін Бубер у формулі та через формулу прямого діалогізму я – Ти) постулював був те, що сутність особи полягає не в тому, що нижче за людину, а в тому, що Вище за людину⁸²: йдеться насамперед про божественне покликання кожного окремішнього людського Я, що розгортається насамперед у поміжпросторі живої віри в Бога та ввіряння себе Йому. Згадаймо у цьому зв'язкові також широкознану думку С. К'єркегора щодо того, що саме відношення людини до Бога – єдине, що чинить людину людиною. Трохи інакше (але засадничо у тій самій площині) сформулював був цю ідею Іван Павло II: "Людина не має іншого смислу, як образ і подоба Божа". Зрештою християнство вбачає повноту людського Я в усіх його станах та виявах (зокрема у внутрішніх боріннях, у скорботі, у стражданнях, у пориві до правди та справедливості, в упокоренні та у всеосяжній любові, у переможному себествердженні через віру та вірою, у переживанні богоприсутности та у злуці з Богом, у переживанні гріха та падінь тощо. Тому просвітницька (а відтак і "позитивістська") людина, що підпорядкована насамперед владі розуму – не притаманна християнській антропології. Повнота людини – не у цілковитій підпорядкованості холодній владі розсудку, владі рефлексії, а в усіх хвилюваннях,

мрія і пристрастях. “І дійсно, – як це зазначає К’еркегор, – хіба це не своєрідне безумство, – прагнути до такої міри підкорити кожну пристрасть, кожне хвилювання свого серця, кожен настроїй холодній владі свого розсудку? Хіба це не манія намагатися бути такою мірою нормальним, бути якоюсь ідеєю людини, а не живою людиною, не такі як усі ми слабкі та хисткі. Хіба це не божевілья – перебувати завжди на чатах, завжди давати собі звіт геть в усьому, ніколи не піддаватися ефемерній мрійливості?” (К’еркегор С. Несчастнейший. – М., 2002. – С. 76). 5) Я (фройдівське Ego) – це те, що “розіп’яте” поміж біопсихічним id із його лібідозними енергіями та потягами тощо – з одного боку, та соціокультурним Super Ego, з яким пов’язане також особове сумління, а також табу та інтерналізовані приписи соціонормативної культури (Фройд наголошував також на особливій ролі Ego, яко цензора щодо сфери підсвідомого та передсвідомого). 6. Я, яко своєрідний “пучок”, з одного боку, соціорольових функцій, а – з другого – очікувань довкілля щодо цього Я. 7. Я є тим, як це наше Я тлумачить світ: яку картину світу (світообраз) поділяє; у які смислові мережі залучене; якими інтерпретативними моделями орудує (до такого бачення схилився зокрема класик сучасної персонологічної психології Джордж Александр Келлі). 8. Людина є тим, чим вона керується, – тим, що мотивує її Я. 9. Людина є передовсім такою, як і та культура (та сама соціодинаміка культури), що її реципієнтом і носієм вона є. Та інтеріорна культура, що нею ми “нашпиговані” є насамперед своєрідним колективним програмуванням свідомости. 10. Я – завжди незавершене. Я – це постійне становлення та самоподолання. З другого боку, як писав ще Ф. Ніцше, – людина є нецілісною (та в цьому відношенні – “темною” та “невдалою”) істотою. Те, що людина “обділена” (чи то радше “наділена обділеністю”) та є істотою “ущербною” (зокрема такою, що не спроможна вирватися поза локус суцього, – “увійти” у сутнісно-онтологічні глибини і охопити Буття визнають і чимало новочасних мислителів, зокрема Умберто Еко. Для мене тут зокрема особливо важливою є його думка про те, що сама комунікативна діяльність людини та “приреченість” людини на те, аби замешкувати в оселі слова (а поза ним і “далі” – зась!) є лише частковою компенсацією нездатности людини духово охопити геть усе. Ось

ця думка Умберто Еко (висловлена дуже просто і водночас глибоко у його відомому творі “Відсутня структура...”): “Бог є повнотою власного буття. Він увесь – присутність. Саме тому божественне розуміння не передбачає розвитку і Богові невідомі проблеми комунікації: миттєво усе суще охоплюється Його поглядом... Чому людина повідомляє? Саме тому, що вона не здатна охопити все єдиним поглядом. І тому є речі, яких вона (людина) не знає, але про які їй треба сказати. Недостатність пізнавальних спроможностей власне і перетворює комунікацію на почергову плінність того, що ми знаємо та того, чого ми не знаємо... Але ж тоді – і цей висновок очевидний – комунікація існує не тому, що мені усе відомо, але тому, що є речі, мені невідомі... Те, що робить мене людиною, так це власне те, що я не Бог, це моя відокремленість від буття, моя ненаділеність повнотою буття...” 11. Те, що нині ми живемо в так званому інформаційному суспільстві означає, між іншим, що людина є (стає) такою, як і та інформація, в яку вона повсякчас занурена (зрештою таке бачення можна розглядати, як лише одну із часткових версій підходу 8-го). 12. Я актуально існує і самоздійснюється та уконституїюється лише у відношеннях щодо инакшости Іншого. 13. Ядром людського Я є насамперед прагненням до свободи (із цим пов’язана також внутрішня Гідність). Із цим пов’язана також здатність справжньої (автентичної) людської екзистенції чинити спротив; казати *ні*; обстоювати свої цінності; чи то виходити поза власні свої межі у такому різновиді трансгресії, якою є бунт та бунтарство (саме там насамперед, де вже є цей внутрішній надмір). Ось чому ще Михайл Бакунін стверджував був (цитую по пам’яті): “Есть три признака человеческого развития: человеческая животность; мысль; бунт... Бунт есть естественный признак поднявшегося человека...” Бунт – додаю я – просто неможливий без цього попереднього внутрішнього “випростовування” людського Я. Звідси, між іншим, і той внутрішній надмір (який безпосередньо передує вибухові бунту), що про нього зокрема писав був Сартр у “Людині-бунтівникові”. 14. Я у перспективі бачення певної частини постмодерністів (які із позицій анти-есенціоналізму та анти-метанаративности ладні деконструювати і саме дійсне ядро окремішньої людської суб’єктности) не є якоюсь відносно самодостатньою цілісністю. Людина –

лише нашарування (сукупність, “перехрестя”) розмаїтих дискурсів та наративів. Згадаймо, що й славнозвісна Джудіт Батлер (услід за Мішелем Фуко) наголошувала на неіснуванні предискурсивної людської Еґо-ідентичності. 15. У протестантській антропології, що в ній зазвичай основою всього сущого постулювалася насамперед жива творчість (а не мертва константа буттєвісної тотожності) основою людського Я теж сьогодні (зокрема у послідовників Павли Тіллїха) вважається творче себествердження цього людського Я і – в такий спосіб – процес перемагання небуття (таким чином здійснюється також і посутня мужність Я перед поставою небуття). Супротивлена до такої мужності патологічна тривога є несвободою Я. 16. Я є буттям у якому та через яке існують цінності (такий погляд – нагадаю – по-своєму намагався був обґрунтувати Жан Поль Сартр). 17. Людина є тим, чим вона є завдяки модусам свого переживання вражень від повсякчасних своїх зустрічей зі світом та відповідно до того, як поводить себе у цім світі (послідовники гуманітарної психології Філіпа Лерша). 18. Особа є насамперед особистісним зобов’язанням (Габріель Марсель). Я покладаю себе яко особу тією мірою, в якій я приймаю на себе відповідальність за те, що мовлю і чиню. Хоча особа здійснює себе яко таку тільки у своїх обов’язках та зобов’язаннях – у праці, у перебігові життя, у вчинках, але сутність особи все ж не вичерпується окремими зобов’язаннями, оскільки вона причетна до первнів буття – до початку і кінця. 19. Наше Я неможливо дефініювати-окреслити у самозамкнутості соліпсизму, – у самоті нашої самоті. Наша суб’єктивність завжди є суб’єктивністю інтерсуб’єктивного. Відмова від спілкування, – як зазначав був Мерло-Понті, – це теж одна із форм спілкування. “Навіть і те універсальне роздумування, яке *відокремлює філософа від його народу, від друзів, від переконань, від емпіричного буття і, одне слово, від світу* і котре (оте універсальне роздумування – Р. К.), як здається, *залишає його в цілковитій самотності*, насправді є актом (курсив наш. – Р. К.), промовленим словом і, отож, діялогом. Ніхто не може, як каже Мерло-Понті, – стати німотним свідком свого власного існування, нічого не чинячи і не нічим не будучи... Адже існувати означає бути у світі. “У своєму усамітненні, – розмірковує далі Мерло-Понті у своїй “Феноменології рецепції”, –

філософ не годен обійтися без інших, оскільки у непрозорості світу він навчився вважати їх за співучасників, і вся його наука тримається на цій гадці. Трансцендентальна суб'єктивність є суб'єктивність явлена, явлена собі та іншому, і на цій основі вона становить собою інтерсуб'єктивність. Щойно існування зосереджується в собі і втягується в поведінку, воно стає доступним для сприйняття"... Погляд Іншого не лише перетворює мене на об'єкт (об'єкт поміж об'єктів), але й закликає до відповідальності, до співдії, до розуміння і виrozumіння... Тому й кажемо, що Інший набуває для мене сенсу із першого ж погляду... Водночас Я даний самому собі. Але ця ситуація самоданості не є тією "коробкою", у котру я запертий-захований: "Мою свободу, – каже М. Мерло-Понті, – мою засадничу можливість бути суб'єктом будь-яких моїх досвідів годі відрізнити від моєї вкоріненості у світі. Це моя доля – бути вільним і не спромогтися звести себе ні до чого із того, що я переживаю, зберігати щодо будь-якої фактичної ситуації можливість відступити" ("Феноменологія рецепції"). Зрештою розгляд людської суб'єктності через відношення "Я – Інший", через інтерсуб'єктне і крос-суб'єктне стало одним із ключових підходів у розмаїтих ділянках філософії, гуманістики та людинознавства саме другої половини минулого століття (див., наприклад, твір Ю. Крістевої "Самі собі чужі", або, трактат Поля Рікера "Сам як Інший", праці Е. Левінаса...).

У гірській хатинці, 10 лютого 2006 року. Моє визначення людини (визначення із погляду сенсології) цілком могло би "узгодити" та в когерентний спосіб поєднати усе найцінніше, як я гадаю, та все щонайпосутніше, що є у зазначених вище візіях людини. Адже і людські цінності і людські хотіння та пожадання, людська картина світу і людський досвід, людська соціонормативна культура і людська поведінка; людське прагнення до свободи і людський вибір; людська творчість і людські способи та форми життєдіяльності; інтерпсихічні стосунки людей та людська самість; драматизм людського буття і абсурд повсякдення; людське напружене правдошукання і жахлива людська деструктивність⁸³, людське бажання (і звичайний людський потяг) до задоволення, радости, блаженного "щастя" тощо не просто мають свої наскрізні

сміслові виміри, але їй вибудовуються на смислах, вкорінюються у певні сміслові системи, формуються напруженими пошуками нових сміслових конфігурацій та актуально існують (здійснюються, розгортаються) лише в “атмосфері” сміслів (чи то – навпаки – недостачі сміслів, браку потрібних сміслів, кризи-дезінтеграції сміслових мереж тощо) і повсякчас “пошукуючи” свого сміслового “підживлювання” та “підтвердження”. Таким чином людина, як я гадаю, це насамперед істота, що генерує смисли; яка, ясна річ, здатна “вростати” у досі сформовані сміслові мережі і бути залученою у їх самовідтворювання та трансформацію; це істота, яка здатна орієнтуватися в світі сміслів та повсякчас наділяти смислами інтенційні об’єкти; це істота, яка здатна покеровуватися смислами та на основі сміслових систем (мереж) розгортати свою соціокультурну активність (зокрема творення все нових та нових артефактів та форм життя та “творення” самої себе – самостворення в ідіоіндивідуальності тих сміслових поєднань, що “втілюються” в артефактах, вчинках і діях людини та у її стосунках із Іншим. Людина – це істота, яка саме тому, що її внутрішній світ вибудовується-конструюється зі смислової – пережитої – інформації (а не просто із так званих “фонових знань” та якихось “правильно порозкладуваних на полицки” і “систематизованих” одиниць мнемосфери) здатна до позавербального і “профетичного” випереджувально-антиципативного і пресупозиційного “вгадування” сміслів, – їх “вкидування” у темпоральність, яка іще не актуалізувалася, або ж тільки іще гряде. Людина – це єдина істота, що спрямована на пошук Крайніх Сміслів у своїй відкритості до горизонту Понад-цілей та Понад-цінностей. Людина – це істота, яка має іманентно притаманну їй потребу-в-осмислюванні (чи, як сказав би Маслоу – базову потребу) та у повсякчаснім встановлюванні певної відносної “рівноваги” вирішальних сміслових координат та самої себе у цих координатах. Людина – єдина істота, яка здатна значно більше сказати тим, що не мовлено, аніж тим, що мовлено (саме тому, що вона – людина – здатна мовчки поділяти надвербальні і нелогоцентричні смисли із іншими людьми навіть і безвідносно до живої конкретики комунікативних актів...). Який сенс самого сенсоутворювання? Поки що я вбачаю принаймні такі три відповіді на це питання. По-перше, напружене

сенсоутворювання (або ж принаймні достатньо глибока зануреність у сенсовідтворювальні процеси, – через співпричетність до життєдіяльності з Іншими, через рецепцію інформації, через дискурсивні практики та інтерпретативну активність, через внутрішню співпричетність до “невидимого”-нерозгорненого навіть у кодувально-семіотичних системах (але такого, що “мається на увазі”) – *emic* (емік) – світу культури спільноти (групи) тощо) потрібне для тієї міри центрованості власного Я та внутрішньої самоінтегрованості особи, що здатні втримати у відповідних рамках ті притаманні кожній людині моменти амбівалентності, які могли би в іншому разі зруйнувати її. По-друге, сенсоутворювання є засадничим чинником і присутнім виміром та щонайважливішим ефектом усіх процесів людського культуротворення. Онтично генерування смислів та творення культури є тотожними процесами (сміслові системи є і субстратом культури і одним із необхідних модусів її функціонування – “колообігу” і інструментом “впливу” на саме соціокультурне середовище). У цих колообігах (рецепція – розуміння – інтерпретація – подальша трансмісія) саме смислові мережі допомагають людині не лише інтеріоризувати культуру (набути її у психодуховний план внутрішнього свого єства), але й підтримувати відносний баланс глибинно-особистісного та суспільного, а також підтримувати (наскільки це взагалі можливо) динамічний гомеостазис у структурах Я–Ми. По-третє, сенсоутворювання (як інтегральна складова не лише будь-якої людської творчої діяльності, – аж до творення нових “жанрів” у межах людських дискурсивних практик повсякденного контактування-спілкування) є тим присутнім моментом нашої богоподібності (без напруженого сенсоутворювання – цілком неможливими є розуміння та порозуміння), що без нього неможливими були би богошукання, богопізнання, переживання духовної присутності та єднання із Богом (зокрема в актах діалогізму Я–Ти).

Високий Верх – Роздуми про praxis і смисли, 1 серпня 2006 року (вівторок). Praxis – се не тільки процеси життєдіяльності, не тільки розмаїті життєформи діяльності і способи та сценарії поведінково-вчинкової активності суб’єктів та груп. Praxis (і тут я ладен приєднатися до гадки Павля Тілліха, – зокре-

ма у “Системастичній теології” – т. 3), яко самотворення життя (разом зі самостановленням суб’єкта життєдіяльності) полягає безпосередньо у тих актах осіб (а це не просто інтеракції комунікативного плану, але й водночас і майже завжди соціокультурні дії), котрі, по-перше, спрямовані на них самих (модифікуючи живу ситуативність та смислові конфігурації у найближчій своїм довкіллі, – людина змінює саму себе). По-друге, спрямовані вони (ці міжособові акти) на інших осіб (і – опосередковано – на ті групи, що до них ці особи належать). Чи то явно, чи імпліцитно, але ж інтенціональна структура прахіс-у полягає у діях, що врешті-решт націлені на зростання у вимірі духу.⁸⁴ Прахіс послуговується адекватними (щодо намірів дійовця⁸⁵) знаряддями і засобами (фізичними знаряддями разом із відповідними навиками та знаннями щодо *modus operandi*; далі – мовленнєво-дискурсивними практиками разом зі співвідповідною комунікативною компетенцією та залученістю у психокультурно зумовлений певний етикет спілкування); далі – паралінгвальними та екстравербальними знаковими системами разом із певною узвичаєністю їх вжиткування; депозитарієм-репертуаром певних устійнених реакцій на типові ситуації *etc... etc...*). Так прахіс створює доконечні передумови і можливості щораз більшого звільнення людини (вивільнення самого її ества) від прямої залежності від безпосередньо свого (“цього” чи “того”) середовища. Між іншим також і габітус (а він орудує – здійснює свій “саморух” у самім глибиннім ядрі прахіс-а) “оркеструє” самого себе і таким чином теж вивільняє соціально “незв’язаний” душевно-духовний простір для свідомої самоактуалізації нашого (мого, твого) Я. Такі акти (акти прахіс-а) не лише витікають із внутрішньої центрованості та відносної самодостатності людського Я, але й сприяють співучасті особи у культурних процесах, її відкритості до набування та поділяння певного спільного досвіду, а також відносно спільної (спільної для групи чи спільноти) картини світу та відносно спільних (значущих, функційно та аксіологічно важливих) для певної групи чи спільноти цілей, цінностей і норм. Прахіс, що має своїм субстратом культуру та живі соціокультурні процеси (а геть усі структури соціуму є – у щонайширшій розумінні – теж культурно зумовленими) є присутньою конституантою того універсуму

смыслів, у координатах яких живе кожна певна особа, група, спільнота, суспільство. Оскільки прахіс та культурні процеси – онтично цілком тотожні, а культура ґрунтується на смислових мережах (а смислові мережі є вельми багатоаспектними у плані культурної динаміки, бо ж водночас є результатом (“підсумком”) культурного розвитку і інструментом розуміння, інструментом інтерпретативної діяльності, інструментом вибудови когнітивних схем та мап, інструментом поціновування-евалюації, то й очевидно, що й сам світ прахіс-у зітканий із живоюплинної динаміки тих смислових констеляцій та смислових потоків, котрі властиво складаються на смислорух. І знову ж таки (як бачимо) якраз сенсовідтворювання (сенсоутворювання) є спільною клітиною усіх цих життєвих актів і складних життєвих процесів у певнім середовищі людського життя... Творити культуру (чи то брати участь у культуротворенні) здатен лише той, хто самою культурою (у процесах енкультурації, у процесах опанування дискурсивних практик та – відповідно – у процесах свого вростання у смислові мережі цієї культури привчений (навчений) генерувати смисли та “розгойдувати” смислові ігри.

У високоверхівській хатинці, 2 березня 2006 року.

Моя філософія історії, як філософія зміни смислів і цінностей (бо саме тут – мотор суспільно-історичних діянь і змін та їх мотиваційної сили) мала би бути уґрунтована загалом на функційно-феноменологічній (цебто у лоні самого життя, яко потоку подієвості та нашого переживання цієї подієвості) ідеї про цілковиту нерозривність сув’язі смислів та цінностей: смислів у горизонті цінностей та цінностей, яко граничних смислів. Така філософія історії є філософією не логоцентричного⁸⁶ доктринерства, а філософією людиномірною та культуромірною. Людина є далеко не завжди такою, як наявна культура, але актуальна культура (у тих вимірах, як ця культура сприймається, інтерпретується та в який спосіб вона мотивує людину та “унапрямяє” її життєві траєкторії) не буває іншою, аніж сама людина. Людина (особа) завжди інша, аніж наявна культура саме тому, що ця окремішня людина (я – ти – він...) – завжди реінтерпретатор і ніколи не “віддзеркалює” (просто “віддзеркалювання” подій, “яко таких”

унеможлиблюється неповторністю ідіоіндивідуального досвіду, – з його фоновими знаннями, з його ключовими ситуаціями поворотних моментів так званої життєвої долі, з його фреймінгом та праймінгом, з його специфічною “оптикою” індивідуальних моделей тлумачення світу та свого власного життя). Філософія історії не є філософією емпіричної (фактуально-подієвої) історії. Філософія історії завжди має давати відповідь на питання: яким чином певні смислові конфігурації у складній взаємодії систем людина–культура не просто розгортаються у фізичному часі (ізо року-в-рік; із десятиліття на десятиліття; від покоління до покоління тощо), але яким чином така складна взаємодія систем, структур, процесів і особистісних чинників вибудовує і змінює внутрішню темпоральність (внутрішню часовість та внутрішньосистемний темпоритм пульсацій та соціокультурних колообігів і флуктуацій) соціоантропокультурних систем з огляду також на самі способи їх пов’язаності та взаємозалежності з усім іншим світом... Йдеться про те, якими смислоритмами просякає сама ця внутрішня темпоральність культурно-цивілізаційних систем, а відтак, – яким чином ці внутрішні ритми та цикли (як також і збої та розриви у відповідних темпоритмічних структурах) діють, впливають на сенсогенерувальні процеси, на процеси реінтеграції (а може, й – дезінтеграції та занепаду), а також і стабілізації смислових мереж, якої дійсної основи самої культури. Саме тут варта шукати глибинні імпульси дійсної соціокультурної динаміки певної так званої історичної Доби, як також і ті глибинні сенсоутворювальні чинники, що передують великим Змінам історичних епох.

Існує лише та історія і така історія, яка розгортається лише у рухові смислів і через рух смислів. Так звана подієвість історії є смислоутворювальним структуруванням та пунктуацією фактів. Йдеться про такі “факти”, що вихоплені із їх плінності за допомогою притаманних добі смислових “лекал”. Щонайглибший карб історії, – це її “сліди” у ментальних репрезентаціях смислових сув’язей, як і смислових провалів (бо ж діри “нонсенсу” теж відкриті до розуміння смислу і теж можуть провокувати). Історична пам’ять не просто тримається на підпорах смислів, – смисли повсякчас здатні реструктурувати пам’ять. Тому уявлювана (імажинативна) історія – це не просто заповідник “фактів”... Іс-

торія, – це також (а може й насамперед) ареал розгортання нових (оновлених) картин світу, що їх (нових картин світу) конструктивним “матеріалом” є нові смислові констеляції та якісь нові модуси тлумачення-потрактування світу. Історія – це не просто “резервуар” смислів... Історія – це радше (якщо трохи видозмінити метафору) – велетенський казан дискурсивного варива (у процесі самого варіння-кипіння)... У цьому суспільно-історичнім “казані” саме “закипання” цих дискурсів та їх фрагментів (через їх інтенсивне “підігрівання” взаємодією-життєдіяльністю людей, що завжди пронизана цими дискурсами) може посутньо видозмінювати і смак і запашність самого варива...

Урешті-решт і сам рух історії (який усе ще цілком поверхово зредукують до лінійної вервечки якихось кардинальних подій і баталій) мислять цілком безвідносно до дійсного його культурно-смислового субстрату (але ж саме цей останній є водночас і результатом і передумовою історичних перемін у суспільних стосунках, у життєформах, у модусах інтерперсональних та інтергрупових взаємодій, у різновидах та у топосах самої людської життєдіяльності та у можливостях і силах самого життєтворення). Дослідження з історії мають стати не гербаріями подій та їх персонажів, а намаганням відтворити той складний ландшафт смислоруку, що стоїть за цими “подіями”, “персоналіями”, суспільно-політичними “силами”, народними “масами” і “просвічує” крізь усе це... Історія “висловлює” себе не просто в подіях, в історичних рішеннях та у вчинках дійовців історії. Історія висловлює себе у самих наших способах організації та реорганізації фрагментів того, що сталося, того, що відбулося, того, що “визріває” і назріває... Не лише ми самі гранично спрощуємо історію (витагуємо її в лінійні вервечки подій, вишукуємо у ній якийсь плаский детермінізм, чи то однозначну кавзальність причин і наслідків), але й сама історія (чи то радше наше конструювання історії) спрощує нас, спрощує і навіть примітивізує нашу візію світу, “сплющуючи” перспективи бачення руху історії через нашу участь у маркуванні тих або ж інших подій певними смислами, у виокремлюванні і препаруванні певних фактів яко смислоносних, через вибудову евалюативно-смислових ієрархій важливого і неважливого... Урешті-решт наша візія історії, вплітаючись у дискурсивно-нарративні практики, може впливати (і

впливає) на подальший перебіг історичної події, на способи покладання смисложиттєвих орієнтацій, на спонукальні сили наших дій та взаємодій...

Сьогодні забувають про дуже важливе в історії, – про вертикальний контекст смислових ресурсів, а також про ті трансгенераційні канали трансляції специфічних смислових агломератів, які власне і забезпечують саму можливість самовідтворювання суспільно-культурних традицій у самім перебігові історичних процесів (а часто – і всупереч та наперекір цим останнім).

Смисли – один із резервів діяння історичних дійовців. Це найважливіший резерв не тому, що він наймогутніший, а тому, що він інтегральний. Він пронизує собою все і кожного. Він огортає собою наміри та рішення. Він – цей чинник смислів – завжди бовваніє зі сфери того грядущого, яке ще повинно, чи має статися. Адже діяти історично означає не лише “зачерпнути” зі смислових резервів історичної пам’яті, але й закидувати смисли у гадане майбутнє.

1 серпня 2006 року. Сьогодні Іван Драч у так званому “Ранковому іспиті” (а це одна з постійних передач з різними людьми – переважно політиками – на радіостанції “Ера”) відповів на запитання слухача щодо зрадництва Олександра Мороза вельми впевнено та відразу ж (навіть і без куцої павзи!) так: “Я не вважаю, що Мороз – зрадник. Він діяв на благо своєї партії...” Водночас (за півхвилини перед цим), Іван Драч (теж вочевидь спираючись на якісь “принципові постулати” (чи то суто ідеологічні, чи то “ідейні” та моральні водночас) особливо завзято і гаряче (незважаючи на цілковите банкрутство так званих націонал-демократів, – їх банкрутство і в реальній політиці і їх доктринерський крах) наголосив був ось на чім: “Я хочу залишитися у системі координат своєї виборчої системи, своєї партії”... Одначе, здається мені, що Іван Драч, хоч і не був у цьому разі опанований намірами схожими до намірів абсурдиста Ежена Іонеско містифікувати містифікаторів, проте сам (і то вже давно, – ще з часів урядування в одному з департаментів інформаційної політики) є сьогодні абсолютно дезорієнтованим, як і більшість (на жаль!) націонал-патріотів... Жулинські, драчі вже давно беркицьнулися

поза будь-які більш-менш чітко виражені “береги”, чи то – як це каже І. Драч – “системи координат”... Яких координат?! Чи є “благом” (як це каже Драч) те, що чиниться сьогодні “на благо своєї партії”)... Якої партії? Тієї партії, яка усе ще вшановує (зокрема під час офіційних з’їздів) головного організатора окупації України (Української народної республіки) Владіміра Ульянова (Леніна)?! Зрозуміло, що там, де втрачено крайні смисли (адже джерелом всякого блага є Абсолютно Благий, а дійсно добрим у людському житті є те, що є благим в очах Божих...), – там або продовжують далі блукати у лабіринтах із-дня-на-день-ситуативности (до того ж потрактованій у межах куценької “смужечки” свої вкинутости у тут-і-тепер), або ж, врешті-решт, таки впираються чолом (у тім числі, на жаль, впираються також і високочолі) у сліпий кут власної своєї жалюгідности... У християнській системі координат вчинок Юди із міста Іскаріота не може вважатися благим... Не можуть вважатися благими ані вчинки Мороза, ані вчинки Президента, який, не розпустивши цей парламент (відразу ж, коли була слухна для цього нагода), діяв не просто всупереч своїм (розтиражованих мільйонами екземплярів передвиборним агіткам із ключовим закликком “Не зрадь Майдан!” ...Дуже шкода, але Президент, на жаль, вчинив щось набагато гірше... Він вчинив щось цілком недостойне із погляду Нової Гідности Української людини Майдану... Людини внутрішньо духово Випростаної... Зовсім, зовсім не тієї людини, що ладна уже знікчемніло асистувати прямих колаборантів новоімперського Кремля – партію перетворення України у “регіон” новоімперського “саюзнава гасударства” (хай навіть і під тимчасовою вивіскою чи то ЄЕП, чи то Євразес⁸⁷...). Навіть, якщо розпуск Парламенту був би безплідним для “нашоукраїнців”, які напевно втрое і вчетверо “поділили”-розміняли вже довіру до себе, то вдалося б таки зберегти основне і Найголовніше – Гідність Української Людини (її непоступливість перед усім лихим у собі і поза собою, її непоступливість і непохитність щодо зла у подобі “добра”, її непоступливість перед навалою та лавиною безконечного – абсолютно симулякрійного – говоріння – говоріння – говоріння про “правду”, “демократію” і “справедливість”...), – Гідність, яка – вперше за двісті літ новоукраїнської історії – постала jako засадничо нова (нечувана ще у Європі та світі), – Гідність Ново-

помаранчева... А, втім, ані владоможцям, ані партіям, ані захланним і продажним “списковикам” партій не вдасться (не повинно вдатися!) спалювати і понівечити ті духові і Смилові високості, що їх сягнув був Майдан! Ті високості, той невимно-невпинний гін, що їх осягнула була не збірнота, не людність і аж ніяк не так звані народні маси, а Кожне Окреме ушляхетнене і Наповнене нетутешньою Повнотою серце...

Усе те бридке і морально потворне, що його, наче брудне шумовиння, винесло сьогодні на поверхню українського життя, засвідчило не просто так звану кризу української політики, чи то хай навіть і кризу українських (українських?) політичних еліт, а насамперед щонайглибшу взаємопов’язаність та взаємозумовленість трьох дотеперішніх українських криз: кризу людини, кризу української культури і кризу нашої ідентичності. Я писав про це ще наприкінці минулого століття... Я писав про це ще в маленькій брошурі, яку сам видрукував був на різнографі маленьким тиражем (100 екземлярів) у 2002 році, коли протягом двох тижнів подорожував із лекціями (на громадських засадах) університетами Харкова, Донецька та Одеси... Недавно у комп’ютері надібав був на цей файл п’ятирічної давности... Ось уривок із нього, – уривок, який наче сьогодні писано...

Із львівського файлу чотирьохрічної давности (ретроспекція, але у проєкції на екран теперішньої... 5 серпня 2006 року, у Львові...).

...На жаль, Україна, яка ще не випрацювала із себе власну самість є далеко не таким самим “твердим камінцем” для “глобалізаторів” і зі Штатів, і з Азіопи, як, скажімо, є такими твердими камінцями Франція, Австрія, Швеція або, наприклад, Норвегія... Для цих останніх, – глобалізація (ба навіть, інкорпорація певної “дози” американізму) є лише цивілізаційним “шліфуванням”... Натомість для України сукупні зусилля “глобалізаторів” (і на кшталт отого “ядра” так званого “золотого мільярда” і на евра-зійський кшталт, де “взянут спицы расписные в расхлябанные колеи”⁸⁸) є перетиранням на порох надто тоненького новоукраїнського цивілізаційного прошарку... Цей останній – це ще крихкий камінчик-пісковичок (до того ж – із численними лакунами). Це

прошарок, котрий по суті поки що позбавлений своєї власної достатньо потужної авторепродуктивної бази, – позбавлений власного урбаністичного середовища, позбавлений нормальної функційної підпори у недосформованому (і назагал культурно недо-українському) так званому середньому класі... Це власне те середовище, де мали б генеруватися не тільки всілякі інтелектуальні та техніко-технологічні інновації, але й таке середовище, в якому “нуртували” цикли новоукраїнського сенсоутворювання, розгорталося становлення нових цінностей і де такі цінності обстоювалися б. Середовище, де не лише зосереджується економічна, фінансова, інтелектуальна та рекреаційна життєдіяльність (зокрема індустрія побуту та індустрія розваг, усіляка шоу-індустрія та відеоіндустрія, що урухомлюються динамічним продюсерством та атракційною рекламою тощо), але й концентрується також (щонайінтенсивніше концентрується!) таке безмірно важливе для нас “усе інше”. Оце “інше” (в дійсності – першорядне), від чого залежить наша воля до самости – наше воління ставати собою, наша воля бути собою, наша воля прагнути до свого виразного горизонту цілей та цінностей. Наше лихо у тім, що відповідні цілі та цінності ще не окреслені: мітологема щодо “державотворення державотворців” – це не автентична мета, а нонсенс). Наша (моя, твоя, його) воля не втрачати нашої індивідуальності (у тім числі – не втрачати нашої українськості) полягає також у нашій здатності (принаймні відносній, – не меншій, скажімо, ніж у латишів, у словенців, чи то у хорватів) бути мотивованим утвердженням свого власного культурно-цивілізаційного середовища... Середовища, яке б стало помітним у Європі, цікавим для Європи, і таким чином, корисним також і для Європи і для усього світу... Розбудовувати не “державу” (що нині тотожне лише розбуханню напівмертвих, або – що іще гірше – паразитарних бюрократично-чиновницьких структур). Розбудовувати (і насамперед – розпросторювати у великих містах навсебіч та “углиб”) нові і нові “квартали” українського комунікативного середовища, української напруженої дискурсивної діяльності, новоукраїнського цілепокладання, новоукраїнського сенсоутворювання... Цей гомін і гул новоукраїнських смислів (гомін, що не заглушений ані плюгавими “пріблатньонними”

шансонами на євразійський штиб, ані “тусовочними пріколамі” десь на рівні “тіпа – кароче – встромна!”...) має бути чутним і почутим, гідним і виразним, має заартикульовувати не тільки смисл смислів, і особливий смисл тих нових творчих напружень, що “запускають” сам смислорух, але і Смисл Гідности нашої і в церкві, і в диско-клубі, і на сотнях і тисячах веб-сторінках, і в міжособовому спілкуванні, і на кіноекрані, і на телеекрані, і на майданах міст... Скрізь. Саме оця “зануреність” у нове потужне сенсоутворювання, у повсякденне снування “павутини” нових смислів та нових смислових конфігурацій і витворить нашу самість і наш власний культурно-цивілізаційний світ зісередини, зісподу, із надр самого буття...

Ідентичність (особова, групоутворювальна чи стратоутворювальна і, зрештою, національна тожсамість) важливою є тут для мене не тільки (і не стільки) у контексті самосвідомості та самоусвідомлювання на рівні певного суб'єкта життєдіяльності та життєтворення (переважно через так зване “Ми-почуття” та через бінарну супротивність “Ми – Вони”), скільки в аспекті соціокультурних функцій ідентичності jako інтегратора та стабілізатора спільноти та особи у цій спільноті. Ідентичність є тут важливою також для мене і в екзистенційному плані. Йдеться зокрема про той сутнісний вимір живого діалогізму та того сутнісного зв'язку, що робить людину людиною через внутрішню співпричетність двох сутностей “Я–Ти”. Йдеться також про відносну дискретність і виокремленість, виразність (психокультурну заартикульованість) і повноту національного “Я”. У цьому вимірі ідентичності недругорядним є чинник констельованості конструкту свого індивідуального “Я” (зокрема уявлень про свою житеву долю та своє покликання) із “долею народу”, констеляція своєї особистісної гідности із гідністю національною. Прагнення бути собою (а не американоїдними чи то азіопоїдними покручами), утверджуватися у власній самості (не повертаючись плечима при цьому ані до глобального, ані до універсального) – це, власне, оті “інші” – понад-економічні чинники. Це чинники понадекономічні, проте аж ніяк не позаекономічні. Це, властиво, ті чинники, котрі і саму господарчо-економічну (чи навіть і вузькофінансову) життєдіяльність здатні мотивувати, інспірувати, наснажити творчими спо-

нуканнями, – дати новий спонукальний, новий мотиваційний простір для творчого гону в усіх ділянках суспільної життєдіяльності, – від виробництва та консюмеризму до спілкування і творення ідей та нових смислових світів... Це власне те, що врешті-решт спроможне взяти у гранітні береги відповідальності повсякчасну спонтанність творчих енергій (адже тільки внутрішньо вільна і гідна особа здатна бути відповідальною). Це те, що спроможне упорядковувати та спрямовувати, спроможне структурувати у так званому “матеріальному житті” та у соціумі зворохоблене чи “розбурхане”, невиворужене чи безладне... Мав абсолютну рацію Макс Вебер: правдивий капіталізм (а не те дике грабіжництво разом зі самообкраданням, котре ми усе ще маємо нині в Україні) починається від внутрішнього етичного закону всередині нас. Правдивий капіталізм започатковується не мобілізацією ресурсів, а мобілізацією сумління, – починається від людини. Від цивілізованої людини, як мінімум. Саме це “усе інше”, а далеко не лише “здібні реформатори”, “добрі закони” та спритні підприємці дійсно “витягли” та дійсно “поставили” і естонців, і латишів, і словенців, і хорватів (котрі теж, до речі довший час не мали своєї державности, а отже і досвіду розгортання такої державности) на відносно нормальний рівень тривкого із-року-в-рік зростання. Усім трьом – колись підросійським як і ми – прибалтійським народам і теж бездержавним раніше словенцям вдалося за яких сім-вісім літ розгорнути досить надійні і динамічні (навіть і за щонайвищою європейською міркою) цивілізаційні структури та інфраструктури стабільного зростання саме тому, що і їх державні мужі, і чиновництво, і політичні сили, і громадянські структури (не кажучи вже навіть про самих промисловців, фермерів, комерсантів, банкірів і розмаїтих білокомірцевих технократів тощо) виявилися назагал незрівнянно більш внутрішньо цивілізованими, більш відповідальними, зосередженими не тільки на власних своїх рахубах (хоч і в цьому вони розуміються поки що краще ніж ми), але й на можливих суспільно-національних наслідках своєї життєдіяльності, – і яко капіталістів, і яко громадян, котрі просто люблять свою країну. Є елементарно прихильними (саме яко нормальні цивілізовані люди) до свого краю і тому намагаються (як мінімум) чинити щодо рідної своєї країни по совісті. Але ж для цього простого

людського мінімуму, для цієї звичайної європейської (і не тільки) норми треба також і яко мінімум мати не спалену ще совість. Треба мати таку прикмету, таку властивість, котра, скажімо, на американському і британському бізнесових полях окреслюється як “integrity”. Цей доволі складний лінгвокультурний конструкт (та корелятивна із ним певна ментальна та характерологічна реальність) – безеквівалентний щодо української або ж російської мов – у своїм смисловім “спектрі” включає приблизно три “смуги” сенсів. “Integrity” – це внутрішня здатність (властивість) якоїсь певної відносно цілісної особи бути водночас цілеспрямованою, послідовною і чесною. Послідовною у своїй чесності і чесною у своїй послідовності. Тобто, врешті-решт, і виявляти у цьому (у відповідних діях, вчинках, висловлюваннях, стосунках із партнерами, клієнтами, споживачами) дійсну свою внутрішню цільність і цілісність. Таким має бути і дрібний комерсант і член ради директорів якоїсь транснаціональної корпорації. Таким має бути чиновник і клерк, міністр і пересічний менеджер... Але ж таких у нас сьогодні майже немає. Найбільш “цілісні”, по-своєму “послідовні” та “чесні” (принаймні “па жізні”) у нас сьогодні в Україні хіба що рекетири, – і суто бандитські, і “державницькі”... Ось чому, властиво (саме через брак оцього “всього іншого” (через брак бодай щонайменшої необхідної критичної маси таких людей (саме людей!) ми не маємо також і оте – начебто “базисне” – нормальної (достатньо збалансованої, а не дисфункціональної, хаотизованої, перестаріло-зацофаної) економіки та нормальних (а не бандитсько-шахрайських та не регульованих жодною соціонормативною культурою, не регульованих гідністю, совістю, вірністю слову) міжбізнесових, міжпартнерських стосунків (а також нормальних стосунків у контексті виробник–споживач тощо). Отож, ми “маємо те, що маємо”, відповідно до безглузлого “афоризму” пана Л. Кравчука не тому, що так “склалося”, а тому, що власне не маємо тих людей і тих інтерпсихічних стосунків, котрі б були просто “заряджені” ладотворенням (внутрішньо упорядковані, внутрішньо цілісні та цілеспрямовані) і внутрішньо налаштовані на зміни у хаотизованому “status quo”. Властиво маємо те, що маємо у напівзруйнованому постколоніальному довікклі саме тому, що на тлі політично безсилив (хоч і ревнителів правди, справед-

ливости, людської гідности та волі) лібералів та націонал-патріотів, ми мали лише суцільних кравчуків та кучмів, волкових та литвинів, “артемідо”-антоньєвих та інших постколоніально-кавееєнівських “девчонак с жітоміра” разом із екс-викладачами вищих партійних шкіл та “пріблатньонними” із южмашівських зон... Немає “інтеґративности” (чесність плюс послідовність плюс цілеспрямованість) усередині бізнесмена, усередині бізнесових спільнот (котрі поробилися олігархічними кланами та суцільними “тіньовиками”), усередині політичних “тусовок” та усередині окремих політиків... А це одна із прикмет тієї глибокої кризи людини, про котру вже мовилось. Криза людини в аспекті її інтеґративности (і зокрема чесности та послідовности) неминуче породжує щонайглибшу і тотальну кризу довіри. А криза довіри ще більше фрагментаризує, роздрібнює, – роздрібнює аж до відчуження, до повної атомізації – це хворе суспільство. Ніколи не довірятимуть іншим ті люди, котрі самі у собі бачать готовність до лицемірного пристосовництва, до лукавого комбінування, до прагнення використати інших лише яко засіб для себе. Ніколи не довірятимуть іншим ті люди, що для них масова соціальна патологія забреханого та пере-перебреханого суспільства сприймається вже яко норма (почасти саме тому, що патологія ця – уже масова, масовидна, – до неї можна приподоблятися, на неї ладні взоруватися). Оті, між іншим, безконечні сегментування партій та розмаїтих “рухів” є не тільки цілком закономірним наслідком браку спільних цілей та цінностей (чи принаймні якоїсь доктрини, якогось Проекту, котрий би дійсно об’єднував серця та надихав їх, – сповнював їх снагою і гоном), але й неминучим наслідком браку самої автентичности, браку справжности (правдивости, щирости, тотожности самому собі) на рівні окремих індивідів, на рівні людини. Людина у цій соціокультурній ситуації не лише переймається поспіль поважними сумнівами щодо своїх “спільників” (щодо їх “надійности”, щирости, вірности самому спільному ділу); але й така людина непевна навіть щодо самої себе, не впевнена навіть у завтрашнім своїм кроці (вчинкові, рішенні) власне тому, що невірна сама собі, – непослідовна, не чесна сама із собою, боїться зізнатись самій собі у власній своїй несправжності. Між іншим та органічна єдність (єдність не у доктринах чи тільки в раціональних та раціоналізованих

“пунктах програм”, а правдива спільність духовна, – спільність дійсної спільноти, або ж того, що М. Бубер називає укупі-буттям), котру нині пропонує українцям живе християнство дійової Любови, може дійсно стати чи не єдиною альтернативою такому жахливому відчуженню у суспільстві. Відчуженню, котре є – нагадую – тільки одним із аспектів глибокої кризи самої людини (і – відповідно – кризи довіри поміж людьми). Ось чому лише дійсна соборність (соборність не яко звичайна збірнота по горизонталі, а яко правдива спільнота довкола високих вартостей – у спільній любові до спільних вартостей, у спільному духовному пориві до цих цінностей та понадцінностей, а не тільки у формальному однодумстві) може дійсно реінтегрувати (духовно злучити) наш розшматований і пошматований сьогодні національний організм. Правдива єдність нації мала би виростати зісередини самого нашого ества – із внутрішньої цілісності особи, із її духовної справжності. Тому наш спільний новоукраїнський цивілізаційний проект (яко проект становлення і употужнення нового цивілізаційно-культурного осередку в Європі – осередку не лише для України, але й на благо всієї Європи) – це і є насамперед той проект, котрий може бути розгорнений лише у горизонті дійсно соборних (автентично-духовних) цілей та цінностей. Відносно цілісна (і водночас відважно і цілковито відкрита до всього світу, – відкрита саме тому, що певна себе і запевнена у власнім своїм динамізмі й життєздатності) новоукраїнська цивілізація (цивілізація, котра створить таке довкілля, такий соціокультурний простір, котрий здатний буде бодай почасти підтримувати прагнення самої людини до внутрішньої своєї цілісності) безперечно зможе подолати притаманну сьогодні українській людині кризу ідентичності... Адже йдеться (хоч, на жаль, зовсім про це сьогодні майже ні в кого не йдеться) саме про ту кризу, котра стала уже сьогодні фундаментальною причиною кризи усього нашого і громадського, і політичного життя, як і кризи самої нашої української культури (поруїнованості смислових мереж цієї останньої та анемічності самих осередків генерування смислів, самого середовища сенсоутворювання, самої фрагментаризованої та хирлявої, – звуженої, зредукованої щодо самого спектра тематизації, щодо самого тезавруса, щодо самих локусів розгортання – дискурсивної діяльності).

Наша економіка теж іще дуже довго залишатиметься у болоті, якщо не буде оживлена розгортанням такого всеосяжного цивілізаційно-культурного проекту. Якщо не з'явиться критична маса відносно цивілізованих, бодай почасти окультурених промисловців, бізнесменів, банкірів (та відповідної армії білих комірців), котрі б вміли шанувати людину в людині, могли б довіряти один одному та бути послідовними і відповідальними. А це означає, врешті-решт, ніщо інше, як їх внутрішню (глибинно-духовну) інтенціональну “націленість” на ті цілі, цінності та смисли, що стали відносно консенсуальними (просто нормальними, звичними, узвичаєними, конвенційними, стверджуваними та утверджуваними у самій гущі публічного дискурсу) у тому новоевропейському цивілізаційно-культурному комплексі, що почне розгортатися... Розгортатися і вкорінюватися у живім спілкувальнім довікллі тією мірою, якою він (цей новоцивілізаційний комплекс) уже буде вкоріненим у серцях, у звичках (навіть у жестах!), як – ясна річ – також і навпаки (нове довіклля повсякчас підживлюватиме нові наші інтенції, нові наші дискурсивні стратегії, нові наші комунікативні тактики, нову нашу етику врешті-решт, нові наші способи співучасті у новоцивілізаційних (новокультурних) практиках...

Взаємообумовлені нині криза української людини, криза культури і криза ідентичности (ідентичности і особистісної, і національної) є нині не лише ключовою причиною перманентної розбалансованости (а в багатьох аспектах – також і краху) нашого господарчого життя. Усі оці – умовно кажучи – “три кризи” дуже і дуже ослаблюють нині (подекуди спричиняючи навіть і свого роду стан духовного паралічу) та функціонально знекровлюють також і наш політикум. Усім тут чогось бракує. А найбільше так званім політичним “силам” бракує дійсної сили, бракує внутрішньої моральної напруги, бракує внутрішнього духовного імунітету щодо вірусу тотального лицемірства та безпринципного пристосовництва. Високим державним функціонерам (або ж так званім стагнархократам, як зовсім слушно називає їх львівський культуролог Тарас Возняк) бракує (уже хронічно бракує!) якоїсь ширшої візії щодо нашої української перспективи та щодо нашого суспільства загалом (тут навіть і не стоять питання: куди? як?

задля чого? що чинити на цих роздоріжжях історії перед поставою нашого майбутнього або ж нашого історичного та цивілізаційного небуття?...). Стагнарократи не лише продовжують втримувати і затримувати Україну у болоті позавчорашнього дня, але й – що іще гірше – продовжують далі заболочувати і ті окремі вузенькі стежини у якесь трохи краще прийдешнє, – стежини, котрі ледве не дивом залишилися іще десь отут або там...

Консерваторам і лібералам хронічно бракує “серединного” бюргерства – стало самовідтворюваного та закоріненого у традицію – у традицію, котра стабілізує суспільство (на жаль, наша власна українська традиція не простежується тут вже навіть і у “пунктирі”, а традиція власного потужного урбанізму, – то й взагалі відсутня!). Речникам націократії ще абсолютно бракує того, на що вони мали б спертися в самому соціумі у своїй боротьбі за українську Україну... Бракує самої українськості у народі. Бракує – розплющмо очі – самого достатньо сконсолідованого (а також цивілізаційно та культурно добудованого) народу. Замість відносно цілісного етнополітичного організму – змаргіналізована медузоподібна маса: замість демосу – вульгус, замість популосу – охлос⁸⁹... Ось чому неможливі ще – навіть на рівні настроїв та якихось більш-менш масових аспірацій ані здорова націократія, ані ліберальна – підтримувана самим демосом (і насамперед здатним до самоорганізації громадянським суспільством) – демократія... Адже і перше і друге мають за свій реальний субстрат, свій діяльний і дійовий суб'єкт зрілий народ, а не аморфну юрбу. Нам усе ще багато чого бракує. Бракує не лише волі бути самими собою, бути українцями. Бракує усім разом, на жаль, цивілізованості. Власне оця остання (цивілізованість нормального бюрократа, цивілізованість промисловця, цивілізованість вченого, цивілізованість фермера, цивілізованість політичних провідників, цивілізованість нормального “серединного” бюргера-обивателя і т. д., і т. п.) мала би витягнути також і увесь наш новоукраїнський ланцюг. Підняти цим дланцюгом “шлюзи” і, врешті-решт, випустити довгостримуваний наш потік у власне своє історико-цивілізаційне русло. Русло, що осторонь Азіопи.

Високий Верх, 11 серпня 2006 року (четвер). Що таке різні дискурсивні світи? Поки що я би виокремив не менш, аніж сім

головних чинників⁹⁰, що кожен із них (а також усі вони у сукупній своїй взаємодії) уконституїуюють Инакшість цих дискурсивних світів (а – відповідно – також Инакшість і на особовому, і на груповому рівнях) самих співучасників цих дискурсивних світів (щодо Инших – відносно окремішніх – дискурсивних світів). Ці останні – нагадую – саме через свою залученість (та у процесах цієї залученості) у відповідні дискурсивні практики випрацьовують чотири базові для них (відносно спільні) групи властивостей, а саме: А) групову (або спільнотнісну ідентичність); Б) спільне поле відносно устійнених смислових поєднань (не просто тезаврус смислів, але й здатність у схожий спосіб та за схожими сенсоутворювальними моделями генерувати певні смисли та конгломерації смислів; а також – відповідно – у теж самотутній для кожного дискурсивного світу спосіб послуговуватися відповідними смисловими констеляціями, наділяючи ними речі, відношення речей, епізоди, ситуації, вчинки, образ Иншого тощо; і здатність вступати у відносно узгоджені – внутрішньо когерентні – смислові ігри); В) властиве певній групі характерне тематичне ядро спілкування (т. зв. *репертуар тоніків*), “довкола” якого може осцилювати і якась приватно-особистісна тематизація спілкування, але ключові теми (в ієрархізованості їх відносної значущості та в коситуативності) є *спільною зоною перетину більшості діалогічних актів*. Г) соціопсихічне поле та етос відносної співдовіри та взаємної відповідальності (стан, коли одиничні – завжди унікальні люди – не лише поділяють почуття взаємоприналежності – *belonging together*, – яке аж ніяк не нівелює відмінності окремішніх індивідів, але водночас посилює їх солідарну потугу та почуття взаємного (та зазвичай рівного) респектування-пошанівку одне щодо одного. Зрештою у певних межових ситуаціях (та в ситуаціях історико-цивілізаційних екстрем⁹¹) це почуття співпричетности тих, що належать уже до Новоукраїнського Смислового Світу, може стати основою того Новоукраїнського Національного Солідаризму, який кореспондує насамперед із такими Моральнісними Смисловими та аксіологічними констеляціями новоукраїнського “майданного” дискурсу, як Нова справедливість, Нове людинолюбство; Нове народолюбство; розуміння того, що правильні і добрі взаємини – це, насамперед, Чисті взаємини, що залежать від чистоти думок, намірів і сумління

(тому Чиста Україна потребує Нового Сумління); Нова особистісна Гідність та Самопошана⁹², що неподільна із Гідністю нашою (твоєю, моєю) Національною щодо Всєї Європи та щодо Всього Глобального Світу... Адже саме Майдан і насамперед Майдан (Майдан, яко насамперед Всесвітня культурно-цивілізаційна, – а не лише політична – подія) став ембріоном новоукраїнської цивілізації. Цього ще належно не усвідомили (або й цілком не усвідомили) навіть і ті політики та політологи – інтелектуали, що мають дещо ширше (ширше від сьогочасного ситуативного примітивізму та куцих “горизонтів” грошових мішків) бачення нашої української перспективи. На жаль, (а врешті-решт, – то й на щастя, бо ж остаточно виявилось who is who...) усі українські політичні квазіеліти (хіба що за винятком певної частини юліянців) виявилися по той бік новоконструйованого (в Історичній Лабораторії Майдану) Нового Дискурсивно-Смислового Світу перспективного (а не ретро-спективного українства і не нікчемного пропутінського хохляцтва).

У лісовій хатинці, 12 серпня 2006 року. Отож, чим усе-таки (в основних своїх вимірах) є ці дискурсивні світи (я не вдаюся тут до самих внутрішніх механізмів функціонування дискурсів, що розгортаються поміж “полюсами” специфічного мовомислення – з одного боку, та конвенціоналізованими, чи то навіть і ритуалізованими способами конкретного розгортання тих або інших текстів у тих чи інших соціокультурних контекстах – з другого боку)? Скажу “від зворотного” (або ж у ключі високого “патосного” дискурсу, то скажу апофетично), чим *не є* ці різні дискурсивні світи; і в чому не полягає їх глибинна инакшість щодо один одного. Дискурсивні світи *не є* лише тими балачками, що наповнюють той або інший психокультурний простір, *не є* лише способами організації (структурування) цих балачок; *не є* лише текстами у контекстах та значенневою взаємодією інтертекстуальних “зчіплень”. Дискурсивні світи *не є* лише тією чи іншою сукупністю (“запасом”) дискурсивних стратегій (наприклад інвективної стратегії на кшталт “блатної та приблатньононої” євразійської лайки; чи то, інтимної стратегії зваблювання чоловіків (чи то – навпаки – зваблювання жінок...), коли починають промовляти не лише інтонації та смислові “обертони”, але й певні

частини тіла – від коліна і стегна – до сіднички, вуст і грудей) etc... etc... Дискурсивні світи ґрунтуються *не лише* на специфічних стилістиках та риториках комунікативної поведінки. Що ж все-таки залягає у самій основі співвідносної інакшости різних (навіть і “сусідніх” у психокультурному полі) смислових світів?

Перше. Дискурсивні світи різняться (яко певні внутрішні соціокультурні та психокультурні цілісності) різними фоновими знаннями; різними діяльними модусами міжособової інтеракційності; різними картинами світу; різними горизонтами герменевтичного досвіду; різними “ходами” специфічного мовомислення (ментальними моделями та когнітивними схемами; етноейдемами та символними ментальними репрезентаціями; вербальними способами категоризації-лінгвізації світу та потенційною валентністю і специфічними асоціативними “ореолами” розмаїтих – різних у різних дискурсивних світах – репертуарів та “технік” думки). Різні (у різних дискурсивних світах) діяльнісні модуси міжособової інтеракційності зовсім не “випадають”, як це може здатися на перший погляд із переліку тих чинників “менталізації” наших дискурсів, що їх ми щойно перерахували. Адже модуси міжособової (міжгрупової) взаємодії теж мають свої відносно устійнені ментальні репрезентації у вигляді гетеростереотипів щодо Іншого (Інших); у вигляді паттернів таких чи то інших реагувань на Інших та певних очікувань щодо соціорольових функцій та статусних позицій Іншого; у вигляді епізодних моделей та відносно сталих ситуативних сценаріїв; у вигляді певного ментального – зокрема атит’юдного – матеріалу для так званої кавзальної атрибуції Іншого (Інших); у вигляді регулятивних прескрипцій соціонормативної культури тощо. Ці моменти і виміри (які завжди є і пусковими механізмами, і регуляторами дії, ба навіть, і безпосереднім виявом самої дії⁹³) теж неподільно переплітаються із цілісним мовомисленням, ба навіть і структуруються цим останнім. Окремої уваги заслуговує тут експресивістсько-мовленнєве пояснення (становлення та дійсного функціонування) моральних стандартів. Саме в такому аспекті (тобто властиво у дискурсологічному ключі) розглядав взаємозалежність форм комунікації та етики американський політичний філософ (відомий своїми дослідженнями соціальної колаборації) Алан Гіббард.

Друге. Відносно окремішні дискурсивні світи – це, безумовно, різна тематизація спілкування, різні репертуари топіків, різні домінантні інтенції та спонування щодо “входження” в діалогізм. Щодо тематизації спілкування (зокрема ідеографії певного поля панівних, преференційних, “важливих”, чи то “цікавих” – для самих мовців – топіків), то вже навіть і представники когнітологічного напрямку у дискурсології (зокрема такий всесвітньо знаний у цій ділянці дослідник, як амстердамський професор ван Дейк) не відкидає водночас не лише дійсних прагмоконтекстів та – відповідно – способів актуалізації відповідних дискурсів “про це”, або ж “про те”, але й показує також, що в основі орудування тими чи іншими фрагментами дискурсивних структур (структур, що наділяються комунікантами певними смислами) лежить актуально тлумачена (і вочевидь попередньо уже пережита, попередньо уже осенсовлена) кореференційність людей, вчинків, речей і ситуацій. Тому і близьке мені тут твердження ван Дейка стосовно того, що ми “розуміємо текст тільки тоді, коли розуміємо ситуацію про яку йдеться”. Тому перебування поза самим осердям власне української ідеографії спілкування (щодо, скажімо, подвигів і страждань українських героїв – хай навіть і змітологізованих; щодо наших літературно-художніх персоналій і т. д., і т. п.) внаслідок зануреності в цілком інші дискурсивні світи, наприклад тих, для яких вельми важливою подією (і – відповідно – темою) може бути наратив на штиб того, як я “вчера... прісмастрела себе абалденнає кальцо за пять тисяч баксав...” etc... etc..., – може бути водночас і глухою перепоною на шляху сприймання та розуміння якихось українських історико-культурних наративів, чи то цілковите несприймання, наприклад, розмов про потребу державного протекціонізму щодо поруйнованого колоніальним минулим українського комунікативного середовища у великих містах... Людина із цілком іншого (поза властиво українським дискурсивним) світу, людина зі світу переважно русофонних дискурсів, не тільки усього цього абсолютно не зрозуміє, але й навіть і слухати про це не забажає... Це просто – поза, як нині модно казати, – форматом звичних та узвичаєних для такої людини балачок про те, або про це... Тому і Україна етномаргіналів⁹⁴ є, цілком закономірно, Україною збайдужіння до всього Українського... До української історії...

До української художньої культури... До проблеми майбутньої долі (недолі, безперспективності) самої українофонної культури. Врешті-решт, навіть і до української книги чи то навіть і українофонної газети (майже усі вони сьогодні мають мізерні накладки). Звідсіля і парадоксальне, на перший погляд, і українофобство самих українців-етномаргіналів, які самі свідомо воліли б визбутися дорешти будь-яких лінгвосеміологічних “залишків” свого занедбаного та захирілого українства.

Третє. Дискурсивні світи різняться присутньо також у вимірах неоднакової (і щодо самого свого “набору” і щодо своєї співвідносної значущості) різних контекстуально-ситуативних чинників, що в них, з одного боку, уже імпліковані певні “пучки смислів”, які уможливають певне перед-розуміння, а – з другого боку – які самі (ці ситуативні обставини) є конструйованими – у своїх функційно-значеннєвих вимірах і прагмо-вимірах – саме способами перебігу специфічних дискурсів та спрямованістю (перед-заданістю, сказати б, ентелехійністю) цих останніх.

Четверте. Різні констеляції смислів (та смислових мінус-просторів, своєрідних “прогалів” у смислових мережах та у самих способах наділення смислами тих або інших фрагментів ментально конструйованої реальності, ментально блокованої позамовної реальності).

П’яте. Різна етика дискурсу; приналежність комунікантів до різних кіл тієї чи іншої комунікативної компетенції (а не самого лише так званого “знання мови”); різні способи деонтизації та соціонормативного регулювання дискурсу, яко завжди інтегральної частини соціальної дії та взаємодії. Головно саме звідсіля – інакшість етосу (яко певної психокультурної “атмосфери”) у межах різних дискурсивних світів. Різне розуміння того, що є розумним (належним, релевантним у стосунках людей та у сфері публічного дискурсу); різне розуміння того на чому може бути збудоване порозуміння і яка “порція” видобування смислів із контакту (із діалогічного акту) є для цього необхідною та достатньою. Різне розуміння того, якою має бути експресивно-емоційна “тональність” (теж, до речі, – присутньо сенсоутворювальна) тих чи інших комунікативних актів і як (у який спосіб) – відповідно до зміни топіків, ситуацій та сфер-локусів спілкування – мав би

змінюватися цей афективний, емоційно-реактивний та корелятивний із ними просодичний і паралінгвальний спектр.

Шосте. Різні рівні дискурсивного аргументування та – відповідно – неоднакові “глибини” розуміння та саморозуміння. Тут треба мати на увазі те, що смисли, які дійсно випрацьовуються дискурсивно (цебто їх *адекватна рецепція-розуміння можливі лише яко перебування всередині певних дискурсивних практик* через залученість у певні комунікативні ланцюжки та більш-менш сталі кола спілкувальників із притаманними лише їм формалізованими і неформальними аспектами стосунків, своїми власними перспективами бачення та своїм власним тезаврусом лінгвокультурних концептів та специфічним репертуаром топіків) вкорінені все-таки не лише у мову та мовлення, а й (насамперед) у саму людину, – її досвід, її психокультуру, її предиспозиційність та її готовність до блискавичного “схоплювання”-відчитування таких або інших пресуппозицій смислу, до такого чи іншого антиципативно-випереджувального сприймання-розуміння. Тому у вимірі розуміння-тлумачення належне сприймання залежить також від того, що сукупна (відносно “спільна”) дискурсивна діяльність певної групи спілкувальників “охоплює” певний фонд, певний депозитарій суспільно значущих (для відповідної культури, відповідної підкультури) подій, вчинків, фактів, мітологом, колективних опіній, певних моделей ситуацій тощо. Безперечно мав рацію відомий культур-антрополог Кліффорд Гірц, котрий звернув був увагу на те, що певні системи значень (значень, що поділяються певною спільнотою, передаються в її межах та актуалізуються тут на рівні самого повсякдення) завжди відтворюють певні виразнені та чіткі способи так чи інакше уявляти собі реальне (*distinctive manner of imaging the real*).

Сьоме. Різні горизонти цілей, цінностей та сподівань. Відповідно (як це досить добре показав Юрген Габермас) у межах різних дискурсивних світів можуть існувати цілком різні (конкурентні поміж собою) концепції блага. У сучасних гетерогенних суспільствах, де співіснують різні опінії, різні (аж до витворення поважної внутрішньосупільної контрверзи) поведінкові приписи та соціорольові норми й прескрипції, різноспрямовані світоглядні орієнтації тощо

саме політичні в своїх основах цінності загальнонаціонального солідаризму стають преференційними для усіх (наприклад, для українців єврейського роду, для українців греко-католиків, для українців-євангеліків, для українців татарського роду, для різноетнічної – але доволі численної вже – мусульманської людности України, для значної частини інтелектуалів-агностиків, для юних неформалів-реперів і т. д., і т. п.).⁹⁵ Адже картини світу цих “усіх”, що з неї їм зазвичай годі вистрибнути, як із власної шкіри – картини, що мають своїми присутніми складовими “не-спів-мірні” аксіо-нормативні (зокрема моральні) чинники, аж ніяк не можуть бути зведеними до якоїсь спільної універсалістської платформи. Тут треба мати на увазі, що правдивий універсалізм якраз є вельми чутливим до відмінностей. Саме множинність є одним із найпоказовіших виявів безконечномірности універсального. З огляду саме на несамовиту соціокультурну (і – відповідно – дискурсивну) плюральність постіндустральних суспільств (а Україна теж неминуче стає вже і стане таким суспільством вже протягом найближчих двох десятиліть) ключовим чинником дійсного (а не ідеологічно “налоскотаного”) єднання у нашій новоукраїнській спільноті (у постмодерній ситуації соціокультурної мозаїки та “клаптикових” (локусних) дискурсів і шаленого наративного різноголосся (на тлі і екзистенційних, і політичних роздоріж) стане *кристалізація публічних дискурсів довкола трьох заново випрацьованих і почасти навіть осуспільнених Помаранчевим Майданом Метанаративів*. А саме йдеться, по-перше, про *справедливість*, по-друге, про *суспільно-громадську Національну Згоду*, по-третє, про *гідність кожної окремишньої української людини* (будь-якого роду, мови, віри і племені). Згода в усьому цьому (разом зі згодою щодо розуміння, тлумачення та інтуїтивного вчування самої згоди) може бути осягнена не на підставі часткових, локусних (партійних, групових, регіональних, кланових наративів та певних егоцентричних інтересів, – навіть, якщо ці останні стосуються доволі широких верств людности...), а *тільки на підставі новоукраїнської ідеї побудови спільного новоцивілізаційного (попередньо деколонізованого, культурно демаргіналізованого та десоветизованого) дому осторонь Азії*. Так звана “державницька” ідея (помилково ототожнена із “українською ідеєю”) вже остаточно збанкрутувала, бо так звана

українська держава (яко сукупність украї неефективних, – структурально та функційно регідних – бюрократичних структур (які до цього часу були і все ще залишаються практично паразитарними та заповленими стагнархократами із мисленням та способом життя позапозавчорашнього дня та тими дискурсивними практиками, які – на європейськїм тлі – є просто анахронїчними) має бути замїнена *цїлковито новим дискурсом новоукраїнської цивїлізаційно-культурної надактивности та дїєвого дискурсивного конструювання нових горизонтів загальнонаціональних цїлей та сподївань* з одночасним опертям на потужний ресурс заново генерованих новоукраїнських смислових конфїгурацій. Йдеться тут про ті цїлі та сподївання, що їх не зводять лише до куцого так званого зростання добробуту українців... Велика Згода має (ї може бути!) перенесена у площину спїльної дискурсивної активности довкола цих Нових (у первнях, у початках своїх – Новомайданних) горизонтів, які мали би бути розпростерті-розпросторенї не лише від ужгородців до горлівчан та донеччан, від житомирян до сїмферопїльців та одеситів тощо), але й на увесь свїт... На увесь свїт, яко Новоукраїнської (Новоцивїлізаційної) гранд-картини свїту (включно зі згодою щодо особливого українського мїсця у цїм зновуукраїненїм – цебто осмисленим заново у своїй новоукраїнській перспективї – глобальнїм свїті. У свїті, де всї дїйсно взаємозалежнї (ї навіть прагнуть цїєї добре збалансованої взаємозалежности). Але йдеться про таку взаємозалежність, котра не може порушити (чи тим паче поламати, понївечити, чи навіть ї знехтувати) осягнену (теж осягнену через напружену та їнтенсивну, достатньо “густу” та повсякденну публїчну дискурсивну дїяльність) щодо розумїння та порозумїння, щодо безумовного поцїновування та щодо спїльного переживання особливої значущости для нас (для новоукраїнської спїльноти, котра лише поступово скристалїзовується сьогоднї, але усе ще недо-консолїдована) двох їнших ключових речей, – справедливости ї гїдности кожної окремишньої новоукраїнської людини ї – на цїм твердїм підгрунті – зростання самоповаги, яко дїйовця ї творця новоукраїнського осередку захїдного типу цивїлізованости та достойного суб’єкта нових формоутворювальнo-сенсоутворювальних процесїв у контекстї глобального свїту. В їншому разї ми можемо остаточно змарнувати ї розтринькати той

новий надпотужний ресурс Помаранчевого Майдану, що його “не помітили”, не збагнули, або й свідомо знехтували наші недолугі та історично неповороткі політики, наша уся політична квазіеліта (включно із квазілібералами та квазі-націонал-демократами).

Високий Верх, 20 серпня 2006 року. Немає, як я вважаю тепер, так званого практичного розуму (розуму, що “втручається” повсякчас у регулювання, чи то у перемінювання людських стосунків у їх моральних вимірах розумної доцільності, справедливості, чесності, відкритості, широти тощо) поза відносною “розумністю” усталених картин світу. Тим паче, що згода залежить не лише від практик аргументування (а також від нашого – начебто вільного – “Так”, або ж “Ні”), але й від того рівня розуміння, який задається психокультурно, цебто залежить врешті-решт від нашого “перебування”-буттєвожиттєтворення всередині того чи іншого дискурсивно-смыслового світу (або ж навіть нехай і кількох світів).

Мислителі вже нашого часу (зокрема такі як Джон Ролз, чи то Юрген Габермас) – всупереч зі зазначеним мною щойно (трохи вище) постулатом шукали інваріантне, щось універсальне, щось “спільнознаменниково” наскрізне у перспективі “бачення” (розуміння, потрактування, евалюативно-інтерпретативної діяльності) тих, що залучені у живий діалогізм (чи то сказати б “занурені” у дійсні дискурсивні практики). Перспектива того, хто залучений у діалог – це початкова перспектива, що “дається” не самою ситуацією начебто прямого і безпосереднього інтерперсонального акту, але й посутньо обумовлюється залученням у власну свою картину світу. Становлення цієї останньої (її “вибудова” із лінгвокультурних конструктів і фреймів сприймання-розпізнавання, її “насичування” відповідним символічним матеріалом, а також стереотипами, колективними опініями, фантазмами, мітологемами та іншими формами шаблонізації свідомості, а також і певними когнітивними схемами категоризації-“упорядковування” дійсності, а також відносно усталеними інтерпретативними моделями, яко певним репертуаром способів тлумачення-оцінювання розмаїтих фрагментів дійсності, які – завжди у специфічний спосіб – заартикульовані у цій картині світу тощо) теж завжди відбувається лише

у дискурсивний спосіб (через “всотування продуктів” і розмаїтих складових дискурсивної активності у внутрішній план кожного окремішнього індивіда). Внутрішній план особи, що його ядром стає певний досвід життя, життєтворення та співдії із життєвим середовищем) – за усієї своєї гетерогенності, гетероморфності і полістадіяльності) є, отож, головню дискурсивно конструйованим та дискурсивно упорядковуваним. Досвід особи, що “залягає” – повторюю – у самім ядрі внутрішнього плану особи, годі звести лише до так званих фонових знань (разом із певними життєво-практичними навичками та вміннями), чи то до якогось набору-депозитарію характеристичних епізодно-ситуативних моделей та поведінкових паттернів. Цей досвід, що є також досвідом переживань і страждань, насолод і глибоких морально-психічних криз, досвідом моральних падінь, досвідом екзистенційних колізій, затьмарень і просвітлінь-“прозрінь” та душевно-духовних переображень-оновлень тощо в усіх без винятку своїх головних аспектах є певним неоднорідним “підсумком” складної взаємодії (як спонтанно-саморегульованих, так і виразно відрефлексованих та повсякчас усвідомлюваних) психокультурних (цебто – засадничо завжди дискурсивних) процесів. У людини навіть і тиха сльоза та сміх, чи то, скажімо, якесь істеричне репетування належать все-таки до цілком окреслених дискурсів саме цієї культури (сублокальної, спільнотнісної, групової тощо). Тому і усміхаються, і плачуть, і репетують, і вибухають несамовитою люттю у різних соціокультурних (етнокультурних) світах дещо (або й суттєво!) інакше та в інакших ситуативних контекстах та в різних конфігураціях неоднакових життєформ. Хоча і різниці ці (разом із щонайтоншими смислорозрізнявальними їх прикметами) можуть ставати помітними у своїх питомих differentio spesificis інколи лише у дещо ширших поведінково-діяльнісних обставинах та на тлі загальних великих (макрокультурних) структур (зокрема у спосіб крос-культурних їх студій).

Аби збагнути взаємообумовленість етичної перспективи певного дійовця, аксіологічних аспектів його картини світу⁹⁶, ситуативно-топосної та психокультурної варіативності його дискурсивних стратегій та комунікативної поведінки загалом треба глянути на все це “на перехрестях” трьох відносно усамостійнених

площин розгляду. А саме: на перехресті соціокультурного (разом – і нерозривно – із особовим) досвіду окремішнього індивіда, по-перше; далі – актуальних нині та в цій групі (чи то громаді, або ж спільноті людей) смислових мереж, по-друге, і – нарешті – по-третє, у спільній зоні “перетину” двох зазначених “площин” із повсякденними дискурсивними практиками. Саме у цьому останньому соціокультурному локусі (в інтерперсональних актах, котрі є водночас і неминуче комунікативними діями) усі три зазначені “площини” дійсно “зустрічаються”-розгортаються, стають актуально-динамічними аспектами самого життя та життєвого середовища яко такого. Усі три “площини” збігаються (принаймні частково) у їх спільній зоні – зоні динамічного сенсоутворювання-сенсовідтворювання та руху смислів... Адже усі смисли (у їх живій єдності, у взаємних “відлунуваннях”, у грі, у перехрещуваннях та констеляціях смислоносних потоків, що у них можуть переплітатися водночас різні способи та різні рівні кодування (наприклад – попри вербальний – ще й ситуативно-акціонального та ритуального кодування, кодування проксемійного, кінесичного, символного, музичного тощо) завжди є тими ситуативними конструктами, що в них імплікована часточка особистісного досвіду, особистісних гештальтів реагування на ситуації, особистісного світовідчужування та тих глибинно персоналізованих екзистенційних переживань, котрі безумовно є сенсоутворювальними. Таке моє бачення засадничо кореспондує із трьома аспектами, які колись кардинально переглянув Хеллїдей, традиційної доктрини про три макрофункції мови (згідно з цією останньою колись виокремлювали когнітивну, оцінкову та афективну функції мови). Сьогодні ж уже радше йдеться, по-перше, про те, що мова є способом вираження досвіду⁹⁷ (а також і внутрішнього самоструктурування такого досвіду за участі не лише мовних категорій, семантичних полів та лінгвально фіксованих способів групування-таксономії усіх “запасів” такого досвіду, але й також просякнутих діяльнісним досвідом співпричетности до розмаїтих соціокультурних практик і поділюваних спільнотою – лінгвокультурних концептів тощо). По-друге, ця більш сучасна (хеллїдейська⁹⁸) концепція базових функцій мови передбачає здійснювання нею (мовою) міжособових комунікацій. Нарешті, по-третє, йдеться про властиво дискурсив-

ну функцію мови у структуруванні мовленнєвого акту. Успішний діалогізм (діалогізм розуміння та саморозуміння) – на відміну до комунікативної невдачі та дисконсенсуальності – можливий саме там, де існує якась спільно поділювана зона перетину соціокультурних (психокультурних) індивідуальних та групових досвідів.⁹⁹ Вибудова ланцюжків (а також і мезокомунікативних кіл) міжособового контактування залежить від таких щонайменше трьох взаємопов'язаних складових досвіду, як: а) попередній досвід інтерперсонального спілкування конкретних двох (та більше) індивідів; б) досвіду попередньої опанованості не лише лінгвальної, але і так званої комунікативної компетенції (зокрема знань та навичок релевантної – релевантної саме для даного лінгвокультурного середовища дискурсивно-комунікативної поведінки – разом з усіма її рольовими приписами, паттернами реагування, комунікативним етикетом, нормами діалогічних ходів та контрходів тощо). в) динамічне співвідношення оперативної пам'яті (у туті-тепер ситуативному перебігові контактування) та пам'яті довготривалої (яка певним чином організує і реорганізує “фрагменти” досвіду) у їх скорельованості й неперервною плінністю переходу епіфази спілкувального акту у його профазу (саме у цій внутрішній логіці живого перебігу спілкувального акту “накопичується” мікроситуативний досвід пресуппозиційно-сміслового “за-бігання” у сферу передрозуміння). Повторюю: усі складові досвіду (у тім числі і глибинно саморегульованої верстви габітусу (як тлумачить його П'єр Бурдьє), устійнених структур передсвідомості та відносно устійнених гештальтів сприймання-реагування, а не лише фонових знань і навичок) набувають своєї дійсної актуалізації у діях, вчинках та конкретних комунікативних актах лише через дискурсивно організований рух смислів. А це, на мою думку, “обіцяє” для нової трансдисциплінарної ділянки соціальних знань і гуманістики, обіцяє для фундаментальної сенсології¹⁰⁰ продуктивне майбутнє вже у найближчий час. Повертаючись до питання про функції, хочу зазначити ще тут, що і в моїй окресленій вище (поки що цілком пунктирно) трихотомії “площин” розгортання тієї чи іншої етичної (моральної) перспективи людської міжособової (чи інтергрупової) взаємодії є також місце і для “старої” (традиційної) тріади когнітивного – оцінкового – афективного.

Адже усі ці три виміри живого слова (слова, що залучене у процесі пізнання-потракткування (евалюації-реагування) – це, врешті-решт, ті виміри, що “згущуються” і седементуються у смислах, у їх констеляціях, у складних смислових мережах, які врешті-решт “вбудовуються” у картину світу) і цілковито пронизують (саме у сенсоутворювальній активності та через неї) також і усі виокремлені тут мною умовно “площини”. “Поклади” досвіду (зокрема і “запаси” усієї попередньої мисленнєво-когнітивної діяльності, – засадничо неподільно-цілісної діяльності мовомислення з його “проєкціями” у дискурсивні практики та життєформи самого середовища, з його – цього нашого мовомислення – експлікаціями у цих останніх, а також інтерналізовані та узвичаєні нами “поклади” емоційно-афективної психокультури) “кристалізуються”, як я гадаю, саме довкола відносно вишталтованих – у їх “термічній обробці” розмаїтими дискурсами – конфігурацій (конгломерацій) смислів. До того ж, – навіть і психомнемічні механізми реактуалізації “запасів” досвіду (зокрема ефекти праймінгу, чи то фреймінгу) угрунтовуються на “виволіканні” фрагментів цього досвіду (самої ситуативно-епізодної “канви” такого досвіду) у вигляді розмаїтих життєвих сценаріїв та поведінкових репертуарів, у вигляді певних шаблонів свідомости (зокрема авто-та гетеростереотипів), у вигляді уявлень про значущі (важливі) речі, у вигляді імажинативних, мітологемних та фантазматичних складових образів конструйованого та ре-конструйованого у такий спосіб “минулого” тощо. Таке “виволікання” із мнемосфери за “ниточку”, чи то за “вервечку” асоціативно-дисоціативних смислових реляцій (разом із “несхопними” у рефлексивний спосіб “підземними” – сублімінальними – “вібраціями” страхів, тривог, потягів і бажань, – теж вочевидь смислоносних, хоч і занурених в особистісне минуле) так чи інакше повсякчас “обростає” певними смисловими “ореолами”, – запускає ще більш ускладнені (багатошарові, полівалентні) смислові ігри. В людськiм житті та в людськiм середовищі, у життєформах цього середовища, в усіх процесах людськiм життєдіяльності (у тім числі у неподільній дискурсивно-інтерпретативно-інтерактивній комунікативній діяльності) немає нічого такого, що би було поза смислами, що виходило би поза смислорух. Сьогодні пошуки смислових стежок,

сміслових доріг та “магістралей”, які б ментально (психокультурно, а не просто інформаційно та комунікативно) з’єднали б різнодискурсивні світи України (з’єднали їх у дійсно спільне – хай навіть і неминуче гетерогенне та поліфункційне – поле) полягає не просто у “згоді” зі спільними доктринами та начебто спільними “пунктами”, що з’являються чи то у творах ідеологів, чи то за “круглими столами” політиків та інтелектуалів... Насправді дійсна вибудова (вибудова складна та неодномоментна) таких необхідних передумов широко закрової співдіяльності (та інтенсивного взаємного контактування у процесах цієї життєдіяльності) уможливиться тільки тоді, коли вже в самій гущі, у самих “надрах” повсякденної дискурсивно-інтерпретативної активності (і насамперед у так званім публічному дискурсі) були б генеровані та набули б значущості (публічної ваги, ба навіть і певного соціопрестижного статусу) новоукраїнські інтерпретативні моделі, новоукраїнська (бо поки що маємо “дифузну” постсовєтську та постколоніальну) картина (картини) світу. У цьому сенс новоукраїнського сенсоутворювання... *Без цих спільних смислових мереж, як самого “підґрунтя” (яко живого субстрату) новоукраїнської цивілізації та культури (культури відносно “усуцільненої” – не фрагментаризованої, не анклавізованої, не розпорошено-дисперсійної) абсолютно неможливим буде становлення новоукраїнської культури як реальності (поруч із польською, угорською, чи то, наприклад, литовською, або ж словенською).* Дискурсивно ми перебуваємо поки що (як, на жаль, також і Білорусія) всередині євразійсько-московської цивілізації, всередині євразійського комунікативного макро-інфополя. Навіть і Львів все більше і більше, і більше у своїй комунікативній поведінці, у своїх “напівпріблатньонних” дискурсивних узвичаєностях (узвичаєностях, що стають насправді вже і його внутрішньою ментальною та психокультурною натурою) дрейфує сьогодні у напрямкові до Горловки, Липецька та Рязані, – закріплюється цивілізаційно та культурно, яко околиця євразійської околиці, сьорбає із прицямкуванням із задоволенням, із щораз більшим задоволенням власне її – Азіопи – сочевичну юшку, чи то пак уже інформаційне щі, “базари” та “пріколи” – протухлі давно вже наскрізь, як і постсовєтська нікчемна каваєнівщина...¹⁰¹. Ось чому із таким завзяттям сьогодні саме ко-

лаборанти Кремля, регіонали (разом із недобитками комунізму, які завжди були “зачаровані на Схід” та інструктовані із Москви чи у самій Москві), намагаються “зацвяхувати” остаточно і назавжди труну для ще напівживого немовлятка новоукраїнської цивілізації саме законодавчим “вкालачиванієм”, законодавчою легітимацією отієї так званої “другої” державної мови. Все це просто би мало стати остаточним вироком для загнаної сьогодні у кут та цілковито упослідженої мови української. Це (юридична фіксація фактичної “третьорядности” українського мовлення) стало б, врешті-решт, вироком для українських мовленнєвих практик, які чим далі все більше згасають, – разом зі згасанням співвідповідного собі культурно-комунікативного (тобто властиво живого дискурсивного) середовища. А йдеться, властиво, як це я вже показав вище, не стільки про юридично-правовий статус мови (яко такої¹⁰²), а про знищення, доруйнування тих останніх дискурсивних осередків, зовсім іще невеличких “вузьких” локусів та генераторів новоукраїнських сенсоутворювальних процесів, що без них українська культура просто втратить свій авторепродуктивний ресурс і остаточно зникне із культурологічної мапи світу. Разом із цим і водночас і неминуче зникне також і сама нація, бо ж ідентичність її – нації – може самовідтворюватися тільки через вкоріненість у власне своє культурно-цивілізаційне поле (це поле – нагадаю – є засадничо тотожним взаємопов’язаним полям повсякденних дискурсивних практик). Після цього деякий час, ясна річ, ще може навіть і проіснувати “гасударство Україна” (чи радше сама вивіска такого “гасударства”), яко, на ділі, – лише паралельна Росія, на ділі лише трохи більш віддалена околиця Азіопи. А ще, зрештою, яко блискуча демонстрація “успіху” євразійських доктрин та євразійських стратегем усіх отих плешакових, ерасових та панаріних... та іже із ними неослов’янофільських, чорносотенно-путінських та третьоримських “сабіратель земель”...

Високий Верх, 21 серпня 2006 року. Істина є аж геть “від’єднаною” від людини, якщо назустріч їй не “виходить” внутрішня правда самої драми нашого життя. Людина зрештою може навіть знати істину, але не мати її (не посідати її, яко часточку

екзистенційного досвіду, а відтак і внутрішньої сили для життєво-плідних спонукань і злетів, чи то хай навіть і задля спротиву силам неправди й п'їтьми). Свідомість людська, що уконституює істину (а не лише відображає її, моделює, чи то означає) є і унікальною (окремішньо-індивідною) і універсальною водночас. Вона водночас є і темпорально зумовленою¹⁰³, і над-темпоральною. Свідомість людська є водночас на перетині і глибинно-екзистенційного, і життєво-конкретного плину самого існування і есенціональною. Чому Ляйбніц мав рацію, коли писав був про те, що Істина чинить щось більше, аніж змушує, – вона переконує. У який спосіб це стається? Це незбагнено. Це саме те, що ми приблизно називаємо інспірацією (іноді – інсайтом). Ця остання охоплює (і захоплює) усю людину, усе людське ество, – у тім числі інтелект... Але не тільки... Ми переконуємося в дійсності істини, тому що вона сама (принаймні якоюсь однією зі своїх “сторін”) стає смисловою часточкою самого ядра нашої внутрішньої дійсности. Сама периферія “довкола” цього ядра (свідомість, рефлексія, почування, переживання, хотіння і вольові спонукання) може бути мінливою чи то навіть амбівалентною, контраверсивною. Однак властиве “ядро” (якщо це ядро вже утверджене в нашій естві безпосередньо самою Істиною) є цілковито тривким (тотожним самому собі). Тому людина, яка зустрілася з Істиною (або ж краще сказати, – пережила зустріч із Істиною) відчуває себе певно і впевнено. В її естві є те щось абсолютно стійке, що його зокрема християнство окреслює як мир Божий всередині нас. Там, сказати б, є уже той смисловий каркас (скріплений, злютований Істиною, за участі Істини), що не лише тримає “разом” душевно-духовний досвід людини, але й допомагає йому (цьому досвідові) належно (релевантно щодо істини та істинности) актуалізуватися у діях, у стосунках, у вчинках. Мудрість, яко мудрість життя (яко мудрість мудрого провадження життя) неможлива поза такою внутрішньою злукою з Істиною... Цей досвід внутрішнього “торкання” Істини, яко досвід внутрішнього духовно-душевного стану істинної згармонізованости із універсумом – із Богом – зі самим собою) є насамперед досвідом такої граничної самоцентрованости мого (твого, кожного окремішнього) персонального Я-світу, яка (така самоцентрованість) у гранично можливий (у цих земних умовинах)

спосіб усуває засадничу та повсякчасну амбівалентність нашого світу та “клаптикову” розшарпаність (нецілісність) усіх процесів нашого життєтворення та самовиявів у цих життєтворчих процесах. Але ж власне тому, що мудрість полягає насамперед у тім аби мудро жити (а мудро жити, як навчає нас Біблія, – значить повсякчас і скрізь ухилятися від зла, не брати участі – співучасті – у лихих ділах, чи то – метафорично – у “ділах темряви”), – то й опанування Істини значною мірою – означає духовне опанування способів і “мірок” розпізнавання та потрактування блага (про цю здатність Апостол Павло писав як про набуту нами вірою та у вірі здатність міряти духовне духовною мірою). Отож, Істина у деяких присутньо-есенціальних своїх аспектах онтологічно збігається із благом, сповнена благом. Дійсна відкритість до благого неможлива поза всеблагою Божою любов’ю та поза причетністю до благодатних її Джерел... Стан нашої (моєї, твоєї) духовности; поворотні моменти нашої (моєї, твоєї) життєвої долі; наш життєвий досвід і наш світогляд (або ж фрагментарність такого світогляду, чи то його “спримітивізованість”, зредукованість, моносемійність тощо); наші моральні засади (разом із нашим розумінням¹⁰⁴ добра і зла, високого і низького, добродесного і неправедного), як і ціла низка інших чинників (наприклад наша “зануреність” у ті чи інші дискурсивно-сміслові світи та співвідповідні комунікативні практики), – все це у єдності та динаміці (зокрема у переплетіннях психічних процесів, ситуацій та поведінкових – у тім числі мовленнєвих – актів впливає на те яким чином, в який спосіб та через які пучки особистісних смислів “переціджується” істина у тих або інших своїх аспектах (епістемічних, моральнісних, філософських, діяльнісно-акціональних, екзистенційних, містичних тощо)¹⁰⁵; з якою силою та з якою мотиваційною потугою, з якою сенсоутворювальною спрямованістю (у плані витворення нових сенсожиттєвих конфігурацій та нових горизонтів сподівань, нових життєвих інтенцій та аспірацій тощо) ця істина діє на життєтворення та життєформи самого повсякдення у межах тієї чи іншої окремішньої життєвої долі. Цей взаємозв’язок та взаємозалежність світоглядних, аксіологічних, життєво-екзистенційних, поведінкових та інших чинників, які у сукупній своїй взаємодії обумовлюють і конкретні межі, і способи актуалізації істини та врешті-решт нашу

готовність сприймати її, втілювати її, обстоювати її, уконституїювати цю істину в самій спрямованості нашої життєдіяльності та в ситуаціях кардинального вибору дуже добре бачив Владімір Соловйов. *Саме слабкість нашої духовости дає місце для того, що є супротивним істині.* У своїх “Чтениях о богочеловечестве...” (Чт. 2) філософ писав: “Если это (сила матеріалізму. – Р. К.) не имеет положительного основания, то она должна иметь основание отрицательное: оно основывается на бессилии противоположного духовного начала, как сила всякой лжи состоит в бессилии истины и сила зла в бессилии добра. Бессилие же истины заключается, конечно, не в ней самой, а в нас, в нашей непоследовательности: не проводя истину до конца, мы ее ограничиваем, а предел истины есть простор для лжи”.

Коли прокуратор Понтій Пилат запитував був Ісуса Христа (вже після судилища Синедріону, але ще перед його стратою) “Що є істина?”, – Той, як пригадуємо, відповів був Йому: “Я на те й прийшов у цей світ, аби свідчити про істину; кожен, хто від істини, – той слухає голос Мій...” Істина не лише має Божественний Вимір... Істина завжди особистісна... Істина – це глибинна Зустріч особистісно людського із Особистісно Божественним... Це насамперед внутрішня готовність до такої злуки в Істині, – готовність, що теж “готується” за участі Істини... За участі Духовної Присутності... Здатність почути голос божественної істини, – це наша (моя, твоя або ж його) спроможність (спроможність, що надана Живою Вірою та у Вірі, цебто надана Згори, бо ж віра є це дар Звищ, хоч і має свою людську душевно-духовну сторону) вслухатися в цю Істину, вчуватися в неї внутрішнім духовним слухом Живої Віри... Таке осягання Істини, яко Процес (яко процес людино-божественного діалогу “я – Ти” у поміжпросторах віри) є – повторюю – процесом глибоко особистісним. Він залежить від тієї міри досконалости кожної окремішньої особистости, що її присутнім аспектом є Духовна ушляхетненість і Духовна Гідність, – Гідність в очах Бога... Тому для сприйняття і внутрішнього опанування істини ще замало звичайного розуміння, що ґрунтоване на попередніх знаннях (зокрема на знаннях певних інтерпретативних моделей та способів оцінювання-потрактування). Розуміння – це завжди також і дія розуміння. Це завжди зусилля – духовне зусилля – щодо

видобування мінімально потрібної порції смислу. Тому і більша повнота опанування істини, глибша злука з істиною залежить від того як, коли, наскільки, з якими інтенціями та спонукуваннями, з якою відкритістю та готовністю до сприйняття істини, і з яким запотребуванням *дошукатися* істини ми потрапимо “зачерпнути” у наше внутрішнє єство бодай часточку істини... Саме ту “часточку”, що не лише вільно “вкладається” у притаманні нам смислові структури та когнітивні мапи, але водночас “вбирає”-всотує у себе смислоносні потоки нашого власного життєрозуміння. Таким чином можливість синергійної співдії із істиною залежить від смисленаповненості нашого єства... І – навпаки – саме ця внутрішня жива зустріч із істиною дає нам нову смисленаповненість... Збуджує рух смислів... Розгортає сенсожиттєві горизонти. Оновляє сам зміст нашого життя... Реконтекстуалізує і трансформує увесь “запас” (у тім числі і смисловий тезаврус) усього нашого досьогочасного досвіду у цих нових – іноді не просто ширших, розширених, але й іншоплощинних – герменевтичних колах... Те, що повнота розуміння-тлумачення істини (засяг і глибина її осмислювання) залежать від духовно-душевної повноти та значущості життя самого мислителя (навіть, якщо ми візьмемо тільки цей когнітивно-епістемний аспект істинності істини, яко інтелектуальне її осягання разом з “енергетичністю” та внутрішньою напругою самої пошуково-творчої снаги та наснаженості думки мислителя) було очевидним і для деяких цілком нерелігійних мислителів. Зокрема Альбер Камю ще у “Записниках” (Зошит № 1. – травень 1935 – вересень 1937 року) занотував був таке таке міркування: “Філософії варті такого значення, якого значення варті філософи. Що більше величі у людині, то більше істини у його філософії”. Я волів би додати тут (якщо спробувати “накласти” таку думку на християнську смислову та загалом аксіологічно-смислову канву), що оця велич людини “зважується” насамперед її достоїнством (чеснотами, дійсними духовними станами, самим перебігом її життя, її дійсними стосунками із щонайближчим її довкіллям, твердістю та непохитністю-переможністю її віри та її життєвих засад...) саме щодо Святого Божого Маєстату. Не може гідно експлікувати та гідно подати якоїсь, скажімо, філософської, чи то богословської правди той, хто не живе по правді. Одначе

той, – сказав би я, – хто вже запричастився величі Божої і той, хто бодай почасті здійснює її у своїм повсякденні (зокрема яко дію, яко діяльність, зокрема яко діяльність повсякчасного Пошуку правди та яко діяльне Обстоювання правди), – той повсякчас переживає саму внутрішню велич Зустрічі-Єднання із Правдою, а не лише її проголошування, її омовлювання, її вербалізацію... Той ладен підпорядковувати правді не лише свої думки-розмірковування, але й підпорядковувати їй (правді) сам триб свого життя, свої переживання, бажання, сподівання і навіть самі конкретні життєформи такої чи іншої своєї залученості у життєво-суспільні процеси та в розмаїті комунікативні локуси повсякдення людського, яко людини-спілкувальника, людини-інтерпретатора, людини-поціновувача, людини, що заклопотана іншою людиною і піклується-опікується нею, або ж – яко *minimum minimumum* – не байдужа до Іншого (Інших). Саме у таким дійсно величнім осяганні правди – також і частина величі того, хто її осягає... Але й така її велич (велич, що тотожна мірі наділеності особи Гідністю Божою та розмаїтими дарами божественної благодати) заклала у людину Сама Правда. Сама особа людська (разом з усім її досвідом, її мнемосферою, її характерологією, її прагненнями та її внутрішніми спонуканнями, її поза-свідомими та перед-свідомими страхами й тривогами, її потягами, сердечними порухами та пристрастями, з її здатностями бачити, дивуватися, впадати у завороженість, торкатися-відчувати, тремтіти..., інтенційно линути і до речей, і до смислів, і до перепереосмислювання речей...) завжди є лише потенційною правдою... Лише Духовна Присутність та здатність людини бути відкритою до такої Духовної Присутності може вчинити цю потенційну правду правдою актуальною для людини, правдою її духа, правдою її відносної внутрішньої цілісності та правдою її постійного само-подолання та само-перевершування у “напрямокві” до все більшої повноти правди, до правди щораз досконалішої... Правдою, що пережита навіть і тілесно (а може навіть і насамперед тілесно), яко важка хвороба; яко шалений оргазм; яко нестерпний біль у суглобах пальців скалічілих (за кілька років до смерти) рук Івана Франка¹⁰⁶ і т. д., і т. п. Між іншим саме Моріс Мерло-Понті дуже переконливо показав (його дійсно геніяльну працю “Феноменологія сприйняття” варта перечитувати знов і знов!), що ми можемо

осягати (ментально та відчуттєво опанувувати) простір саме тому, що наше тіло є частиною простору¹⁰⁷. За аналогією скажу, що ми спроможні осягати щонайвищу Духовну Правду саме тому, що наш дух здатен преображатися у Цю Духовну Правду, – бути всередині Істини і наповнюватися Нею...

Отож, повертаючись ще раз до запитання прокуратора Понтія Пилата (про те, що ж, властиво, є істина) та до відповіді Ісуса Христа... Ця остання (відповідь Христа) – нагадаймо собі – містить (як я вважаю) такі два ключові моменти. По-перше, Божественна Істина стає доступною людині завдяки опосереднювальній (боголюдській) природі самої Особи Ісуса Христа (Яким і через Якого Вища Істина удоступнюється для людини, – “перетранскрибовується” на рівень власне людських – засадничо лінгвокультурних – смислових мереж... Зрештою і Сама Особа Ісуса Христа (його вчинки, дії, акти чудес і чудесних зцілювань, сам спосіб його контактування з довіллям та із різними категоріями людей, сам сенс його Жертви, а не лише проповіді, притчі та напучування-повчання) засвідчують (несуть, маніфестують – у семіотичному розумінні, репрезентують) розмаїті взаємопов’язані аспекти цілісної та універсальної Правди... Йдеться про ту Правду, котра тотожна божественній любові-агапе, а не лише повідомляє нам про ті або інші метафізичні сутності, чи ж то дає нам якісь загальні сотеріологічні, есхатологічні та інші окреслення-обриси (і то радше в символах та в образах-ейдосах, аніж у категоріяльних побудовах, концептах та постулатах...) космічної долі людства та долі окремішньої людини перед поставою смерти, вічності та божественного буття. По-друге, божественна Істина, що втілена в Самій Особі Ісуса Христа та розгорнена-експлікована усім Його земним життям (а не лише на вербальному рівні) відкривається лише тим, хто сам (у духовно-душевній своїй інтенційності) відкритий уже до вслухання у цю істину, має глибинну потребу у ній, – усім своїм внутрішнім еством (“внутрішньою людиною”, як говорить про це ап. Павло) лине навстріч Істині, – шукає “зустрічі”-злуки із Істиною... Цілковито ввіряє себе цій Живій Істині, довіряється їй, ладен “вслухатися” в неї, і ладен (і – здатен уже!) чути її... Той вже самою істиною попередньо налаштований на таке духовне вчування (нагадаймо: кожен, хто від істини, – той

чує голос Мій..., – каже Ісус Пилатові....). Варто саме тут, здається мені, згадати думку американського генія Генрі Девіда Торо (жив у той самий час, що й наш Т. Шевченко, – 1817–1862): “Ми чуємо і осягаємо тільки те, що вже наполовину знаємо”. Ісус Самим своїм земним Життям окреслив для нас те Абсолютно Нове Герменевтичне коло, в якому усі досьогочасні смисли наскрізь просякли Новою Смысленаповненістю Жертовної і Всеосяжної Любови – Агапе... Досить сьогодні “скоштувати” лише бодай “малесеньку ложечку” цієї Божественної благодати, аби спізнати (відчутти усім єством) і “присмак”, і дивовижну “запахність” тієї “усієї іншої” Істини, яку тут – на землі (у куцях рамцях макроскопічного та топосоморфного досвіду) – ми можемо лише передчувати, “почасти знати”, яко надіндивідуальну та надчасову Небесну Правду...

У хатині під Високим Верхом в урочищі Під Каме-нем, 29 вересня 2006 року. Духовна істина відкривається через *kairos*. Це може статися тоді, коли екзистенційно межова людська ситуація збігається із таким кардинальним *turning point* історії, яке є не просто втручанням божественних сил у перебіг історичної події, чи то радикальними переминами у самій спрямованості цивілізаційних та аксіо-смыслових “русел” людської активності... Це Боже Втручання в людську історію відбувається там і тоді, де самі наслідки дотеперішніх суспільно-історичних та просто життєвих процесів (у тім числі і такі – не завжди – видимі наслідки, яко тотально деформовані гріхом і беззаконням людські душі) готові уже дати місце для втручання таких сил ізвиш... Зрештою і кардинальні історичні зрушення можуть суб’єктивно переживатися, яко смыслові потоки (смыслові протяги-вітри?) “поміж” Долею (долею людини яко Роду, долею Країни, долею Цивілізації тощо) та індивідуальною долею (з маленької букви) тієї людини, що вкинена в ці потоки...

Високий Верх, 30 вересня – 1 жовтня 2006 року. Далі про те саме: у чому істина? Що є істинним? Наскільки те, що ми вважаємо істинним, – універсальне, чи то релятивне? Чи то таке наше знання-розуміння взагалі є фантазматичним (цебто не просто вибудованим із конструктів нашої свідомости, але й таким, що

не означає жодної іншої дійсності поза імажинативною дійсністю певного відносно упорядкованого – а може, й геть безладного “поток” наших образів та уявлень, – не стосується чи то певного фрагмента, чи то властивості, чи то закономірності якоїсь поза-епістемної реальності...)? Чи дійсно субстанція істини прихована за непроникно-“цільними” оболонками феноменів?...

Зазвичай сам ареал розмірковувань про істину, ареал сенсожиттєвого шукання істини та водночас обстоювання тих або інших істин окреслюють у таких семи вимірах (ці останні, як я гадаю, є не просто вимірами полісемії самого лінгвоконцепту “істина”, але й дійсними сферами та модусами опанування істини, користування істиною, утвердження істинності істини та життєформами актуалізації цієї останньої (релігійними, науковими, філософськими, художньо-поетичними, вчинковими життєформами тощо, а також і такими чи іншими їх цілісними поєднаннями...).

Перше. Істинним вважають те, що є ізоморфним (гомеоморфним) до дійсної структури пізнаваного об’єкта та що є кореферентним (на рівні виявлення певних закономірних зв’язків та репрезентацій цих останніх) щодо певних артефактів, певних процесів, певних явищ, певних подій і певних ситуацій (вважається їх відносно адекватним тлумаченням).¹⁰⁸

Друге. Істинне розглядають, яко розумне (раціонально доцільне, слухне) у певних макрообставинах, чи то навіть також у тут-і-тепер ситуації. У цьому ареалі здійснення (об’єктивізації, дійового втілювання) істини виникає складне питання, яке може релятивізувати (і, зрештою, релятивізує) цей ареал потрактування і оприявнювання істини. Адже завжди може виникнути питання: для кого саме таке або інше потрактування раціонально-доцільного (релевантного, правильного, відповідного) можна вважати саме таким?

Третє. За Істинне мають те, що відповідає нормі щодо того, як слід (варта):

А) вважати (узуальні смисли, які приблизно тотожні тим лінгвоконцептам та способам таксономізації “складових” поза-вербальної дійсності, які – ці лінгвоконцепти та способи категоризації-класифікації, – які сказати б “ап’іорно” (ще до своїх соціокомунікативних конкретних розгортань) поділяються усією лінгвокультурною спільнотою і мало залежать від ситуа-

тивної та іншої варіабельності живих мовленнєвих практик та мінливості комунікативної поведінки);

Б) як слід відчувати та реагувати;

В) як слід чинити.

Четверте. Істинним є те, що є прагматично релевантним. Насамперед:

А) доречним у контексті ситуації (таким, що мінімізуватиме можливість кризи ситуації, чи то не блокуватиме подальші діалогічні акти);

Б) корисним-для-мене;

В) найліпшим із усього репертуару можливих реакцій та дій etc... etc...).

П'яте. Істинним є те, що ми цілісно (усіма душевними і духовними силами, – у тім числі позасвідомими імпульсами, невідрефлесованими вчуваннями чи то інтуїтивно) переживаємо яко нашу дійсну залученість в Істинність Істинного. Яко особливий духовний “смак” істини, що не піддається жодній вербалізації.

Шосте. Істинним є те, що є вартісним у координатах вищих цінностей та крайніх смислів.

Сьоме. Істинним є те, що не суперечить формально-логічній істині.

Жива сильна істина (істина, що опанувала і людською думкою, і людськими спонукальними силами, і усією внутрішньою людиною), – істина, яка у такій своїй іпостасі є повсякчас інспірувальною для людського духу та употужнює наш внутрішній життєво-екзистенційний ресурс завжди є для людської особи не лише потужно-сенсоною, але й потужно-сенсоутворювальною. Якісно нові смислові поля, засадничо нові смислові ігри у цих полях, нові потоки творчих енергій ніколи не виникають поза тією злукою, що її ми (принаймні у християнській традиції) називаємо перебуванням-в-істині. Духовно та творчо (а це – майже тотожні речі) кволі та безплідні періоди в житті цивілізацій, суспільств, спільнот, окремих громад, окремих індивідів збігаються із історичними відрізками “втомлености” у пошуках істини, розчарувань в істинності істин, – сказати б, – періодами охлялих сердець і зрезигнованих душ. Це тоді, коли не бачать (не хочуть бачити, лінуються бачити) далі ніж “під ногами”, – духовно

скніють із-дня-на-день... Це люди (а часом – і цілі суспільства!), які вже не мають духовних сил саме тому, що їм вже немає чого обстоювати, а відтак немає уже і спонукань до внутрішнього духовно-етичного напруження... Їх смисли змарновані, розтринькані, “знесилені” (вивітрені) настільки наскільки вони не наснажені істинами... Сильними істинами... Істинами, що додають сил... Істинами, що “вливають” навіть у наші людські (земні) смисли енергії нетутешні... Істини, що дають нам можливість не тільки знати і розуміти, але й бути послідовними і цілісними у відносно устійнених смислових координатах істин. Істини, які привчають нас до вірності істині і саму оцю вірність істині та цілковиту імперативність внутрішніх моїх (твоїх) спонукань жити-у-згоді-з-істиною роблять невід’ємною частиною нашого людського осмислювання істини яко такої...

Наша самосвідомість має дивовижну потугу не лише самовизначитися у світі речей та світі так званих “зовнішніх обставин”, – віднаходити своє “місце” у цьому світі (чи то, – властиво, – у картині світу), але й “вкладати” у цей світ притаманні цій самосвідомості глибинні структури і смисли... Ця потуга самосвідомості опанувати світ і себе в цьому світі дивовижна саме тому, що вона не просто “наштовхується” на “готові” об’єкти у довкіллі (та в універсумі загалом). Адже годі “розпізнати” (виокремити, ідентифікувати) те, що іще “не окреслене” (не “нашкіповане” на когнітивних мапах свідомості), не вибудуване у свідомості, яко об’єкт, що корелятивний із речами чи із якимись процесами в цьому світі...). Ця потуга самосвідомості уконституїовує – конструює світ-для-мене. У цих актах неподільно переплітається конечність (обмеженість в часі) окремих інтелектуальних дій, окремих людського розуму і його (розуму) повсякчасна універсальність, його доіндивідуальність та надіндивідуальність. Суть¹⁰⁹ (суть, що неподільна із онтологічно вкоріненою есенціональністю певних істин) годі вилучити-“вилуцтити” із самого акту розумового її осягання. Інтелектуальна дія (разом із співвідповідним їй цілісним духовним “напруженням”) у цьому разі, як це слушно зазначив був один із представників американської філософської семіотики Джон Ділі, сягає прихованих глибин універсуму. Таким чином первинна дія інтелекту виявляє для нас есенціональну, а не лише екзистенціаль-

ну вкоріненість інтелектуальних актів. Сам інтелектуальний акт “розпаковує” власну свою причетність до фундаментально-буттєвісних основ. Універсальність (у “щонайширшому” онтологічному та трансцендентальному відношеннях) закладена у самім людським розумі, іманентно притаманна йому (зрештою і самій дійсності – попри кожен окремішній розум – властива засаднича інтелігібельність). Мав рацію Річард Рорті, коли писав був про те, що “пізнання полягає не в володінні точними репрезентаціями об’єкта, а радше у виявленні власної інтелігібельної сутности”. Зрештою ще перед тим Моріс Мерло-Понті не раз писав був про те, що кінцева обумовленість сприйняття світу нашою пізнавальною могутністю може вважатися релевантною власне тому, що вона внутрішньо співмірна світові. Та й саме мислення, якщо б воно не вкладало у речі “те, що воно відтак у них віднайде, – речі випорскували б із мислення, воно б не мислило їх, тобто було б ілюзією мислення” (“Феноменологія перцепції”). Самосвідомість є самим еством нашого розуму в дії. Кожне мислення про щось є водночас усвідомленням себе. Власне на цьому рівні суще, що в перебігові когнітивних актів перетворюється із об’єктів у предмети (саме предмети яко смислеобрази входять в обсяг нашого досвіду), вже не є фактуальною данністю, або ж тим, що кореспондує (співвідноситься) із певною ідеєю самого себе, а перебуває у цілковитому прямому контакті із нашою (моєю, твоєю) самістю. Таким чином, як це і стверджує Моріс Мерло-Понті, наша самосвідомість не може бути звичайним узагальненням психічних подій, а наші стосунки з речами не можуть бути стосунками зовнішніми. *Світ є приналежним суб’єктові*, а суб’єкт, – стверджує Мерло-Понті, – належить самому собі, *cogitatio*. Власне ця приналежність світу суб’єктові визначає можливість досвіду та – відповідно – нашу владу над речами та власними “станами свідомости”. Сам акт сприймання (сприймання-розуміння-когніції, що їх теж годі роз’єднати) і те, що сприймається “перебувають” у тій самій екзистенційній модальності. “Якими б не були наші емпіричні сприйняття – чи то істинними, чи то хибними – сприйняття ці можливі лише тоді, коли вони “населені” розумом, що здатен упізнавати, ідентифікувати та втримувати перед нами їх (сприймань) інтенціональний об’єкт” (М. Мерло-Понті, “Феноменологія рецепції”).

Істина не просто спонукає нас і наше життя відповідати істинності істини (тобто просто виконувати те, бути припроваджуваним тим, що є правильним і розумним). Істина також і глибинно переконує мене (тебе) на основі саморозуміння правдивого нашого духовного ядра, що є тотожним розумінню істини. Ми не просто дотримуємося істини, як чогось зовнішнього... Ми ввіряємо себе їй... Отож і розуміння Живої Істини (Істини, що втілена не просто в боголюдині Христі, а в самій Особистості Ісуса Христа, що консубстанціональна особі Божій) не означає лише зусилля (чи хай навіть і надзусилля) нашого інтелекту. Розуміння Бога (що в ньому – уся повнота Істини) – це аж ніяк не незворушне метафізичне споглядання Бога чи то у перспективі провіденційної Доконечности, – із погляду щонайвищої Необхідности (*necessitas*)... Адже таке звичайне, таке цілком природне у ситуаціях драматичних суспільних та життєвих роздоріж людини, її внутрішніх колізій, внутрішнього протиборства зі самою собою молитовне взивання із глибини, із безодні, – із безодні страждань, падінь і відчаю (як у псалмі *de profundis ad te Domine clamavi*) є водночас ще одним напруженим намаганням пережити момент Істини... І саме у цю мить збагнути істину як Життєдайну Зустріч із нею... Яко її осягання-розуміння, що тотожне самому (безконечно багатому у смисловому плані!) переживанню такої зустрічі... Тому така зустріч із істиною стає водночас самоусвідомлюванням віднайдення власної глибинної справжності та подальших можливостей (шляхів) самоздійснювання цього автентичного Я. Це не означає кінець плану (плану Божого щодо нашого самостворення в істині, щодо нашого істинного становлення). І не тільки тому, що пізнання Істини триває і не закінчується, а тому насамперед, що наше Я, яке є чимось безмірно більшим, аніж просто емпіричний об'єкт завжди незакінчене... Незакінчене власне тому, що повсякчас творить самого себе... Наше Я закидує “поперед себе” нові смисли, а відтак знов і знов виходить поза їх межі. Сенсоутворювання – триває, а у нім, через нього та у його сенсоносних руслах триває становлення і преображення внутрішньої людини... Саме тому людина і спроможна відкривати трансцендентне, бо вона сама є буття, що трансцендентує... А відтак і не може бути “намацане”, схоплене (оте наше Я, ота Самість нашої самости), яко “об'єкт”, яко

певна параметральна окресленість... У цьому теж богоподібність нашої внутрішньої людини... А, отже, і можливість її (внутрішньої людини, що аж ніяк не тотожна лише свідомості та самосвідомості, рефлексії чи то саморефлексії) у власних своїх глибинах причаститися до божественних істин...

Львівський запис. Сам (субота), – у робочому кабінеті відділу етнології сучасності Інституту народознавства Національної Академії наук... 7 жовтня 2006 року. Людина дійсно збагачується істиною, коли істина не просто “доплюсовує” до її (людини) досвіду (чи то просто до “запасу” її загальних фонових знань, яко лише поверхового прошарку досвіду) якісь там крихти нового (раніше не знаного); а власне тоді, коли сама сила істини і сама “яскравість” отого “спалаху” істини, що стався зненацька (хоч і духовна путь “сюди” напевно була некороткою і трудною) викликає такі нечувані (несподівані для самого нашого розуму) детонації у смислових поєднаннях і смислових “зчіплюваннях” оцієї (моєї, твоєї) картини світу (світообразу-світовідчуження-саморозуміння), які дійсно спричиняються до тектонічних зсувів звичних (для мене, чи то для тебе) смислових констеляцій та способів потрактування світу і самого себе “всередині” цих смислових світообразів... Йдеться не лише про те, що Сильні Істини (а для декого вони можуть виглядати, як божевільні “істини”) спроможні ре-конструювати та ре-організувати внутрішній світ людини, а – відтак – навіть і геть переінакшити самі її сенсорно-рецептивні поля, що завжди уязвлені від змін в інтенційності людини, у фреймах її свідомості, у її предиспозиціях та атит’юдах, в інтерпретативних моделях та в когнітивних мапах тощо (нагадаю тут один із ключових для мене постулатів: кожна перцепція неминуче та водночас є когніцією і буквально “просякнута” первнями когнітивними: “налаштована” на впізнавання, розрізняння та розпізнавання, і, відповідно, – уязвлена від усього попереднього досвіду людини...). Йдеться також про те, що сильні істини спроможні створити ментально-духовний простір (“намацавши” у внутрішнім досвіді людини та у тій екзистенційній ситуації, що в ній людина перебуває, співвідповідний собі “місточок”) для втягування людського духу (усього ества

людини) в Инакші не лише смислові, але й Инакші духові світи. І все ж у кожному разі сила істини та глибина дії істини, що на її порозі людина поставлена (або ж та істина над якою зовнішньо-феноменальна “запона” лише ледь-ледь відхилена...) “вимірюється” кардинальністю зрушень в усій мережі особистісних смислів людини. На цьому рівні універсальна істина (або ж та істина, що бодай унапрявлена “до” універсального) стає істиною особистісно-смисловою, ба навіть властивою вже самому духовому “осердю” внутрішньої людини, самому еству її сенсожиттєвої “націленості”... Є свого роду спільна територія індивідуального (глибинно-особистісного) досвіду – з одного “боку”¹¹⁰ та над-індивідуальної та до-індивідуальної істини, – з другого “боку”. Ця спільна територія є територією складних (завжди “багатошарових”) констеляцій особистісних смислів разом із усім запасом актуального (а також заново реактуалізованого у динамічній взаємодії із істиною) особистісного досвіду людини зі смислами граничними... Із тими смислами, що принаймні почасти увиразнюються на нових горизонтах (ясна річ нових внутрішніх горизонтах) понадцінностей, духових очікувань та сподівань... Зрештою і ці останні (так звані граничні смисли) можуть бути “дані” нам (чи то відкритися-об’явитися нам), не яко достеменно Чистий Гнозис, але як теж – у свою чергу – ті смисли (граничні смисли, – смисли, що постають на самому порозі (“крайньому” порозі) можливої досяжності нашого досвіду), які (йдеться про крайні смисли) індукує істина у смислових полях нашої свідомості-передсвідомості, самого нашого перебігу усвідомлювання-прочування, яко цілісного процесу... Процесу, що не “поділений” на “береги” внутрішнього та зовнішнього, інтеріоризації та екстеріоризації, овнутрішнювання та об’єктивації тощо... Саме “тут” – у горизонтах крайніх смислів – маємо дійсне поле інтерференції окремішньо-особистісного (у земних наших умовах – дочасного) та універсального (понадчасового, всеосяжного, в епістемно-когнітивному плані – засадничо ноуменального). Без унікального (ідіоіндивідуального) досвіду, – поза “щонайтоншою” павутиною особистісних смислів, смислеобразів-ейдосів та інтенцій) не може виникнути ще якоїсь території дії істини (самоактуалізації істини, її феноменального оприсутнювання, – її “транскрибування” у смислових “одиницях”

та у відношеннях-реляціях дійсних смислових мереж). Істини, яко такої, що може мати-для-мене-сенса... З другого ж “боку”, може також відбутися “дифузія” та хаотизація наших (моїх, твоїх) смислів, розпад-дезінтеграція транссмислових відношень (розклад тих відношень-реляцій, що підтримують авторепродуктивний характер смислових ігор), якщо вони не “влягаються” вже “упоздовж” ладотворчої (системоутворювальної) потуги тих “силових ліній” саме тих крайніх смислів, які “напряму” змикаються з істиною, – “впрощені” в неї... Навіть і достатньо бідна (у смисловому, епістемологічному, ноологічному, аксіологічному та екзистенційному планах) сфера ідіоіндивідуального досвіду та духовної активності окремішньої людини (наприклад, малокультурної людини, культурно знекоріненого маргінала тощо...) все ж таки здатна “вмістити” великі (високі) істини саме тому, що самі ці істини наче “допомагають” вчинити крок “назустріч” їм. Істини вливають нову снагу навіть у кволі кульгаві ноги дезорієнтованої, розгубленої, розірваної свідомості, додають нових спонукань і сил охлялому серцю – захирілому внутрішньому чоловікові... Уконституїуюючи та увиразнюючи крайні смисли, сама істина здатна індукувати те поле пожедання, воління, прагнення істини, а також те антиципативне переживання-передчування можливої зустрічі із чимось величним і справжнім, що втягує індивіда у цей простір переживання істинності істини, що властиво є частиною самої живої (сенсоносної-для-індивіда) істини... Між іншим такою могутньою експлікацією-оприсутнюванням високих і шляхетних істин (навіть і для тих, що раніше – бодай на мить – ледве чи над цими істинами застановлялися) був наш досвід Помаранчевого Майдану, – розгорненої книги і розгорненого переживання Правди... Сама можливість оприсутнювання крайніх смислів виникла тут безперечно не просто ситуативно (яко складне переплетіння розмаїтих суспільно-національних колізій і різноманітних групових контраверсій та фактуальних подій тощо), а як дійсна Реальність того, що Павль Тілліх зазвичай називає Духовною Присутністю... Ця Присутність стала була внутрішньо настільки Очевидним досвідом для мільйонів (мільйонів, що пережили цей досвід, – досвід, що був лише підсилений майданними богослужіннями та цілодобовими моліннями у кількох власне християнських наметах

у наметовім містечку), яко досвід нечуваного досі внутрішнього душевно-духовного розкошування, а також особливої гідности-в-Бозі і – відповідно – особливої випростаности внутрішньої людини¹¹¹, що ми можемо навіть із певністю назвати цю духовно-екзистенційну ситуацію в Києві цих днів тим поворотним моментом прямого втручання божественних сил у людську історію, що про нього я вже згадував вище, яко про час “повноти часів”, – час *kairos*. У цьому стосунку маю відвагу навіть говорити про Помаранчевий Майдан, яко час і яко топос ключових духовних одкровенень для сотень тисяч сердець, – для кожного такого серця зокрема. Тут уже не палахкотіння помаранчевих стрічок і прапорів маніфестувало (на рівні знакових, чи то семіотичних репрезентацій) якісь ідеї, принципи, позиції та вимоги, а сама жива і безпосередня субстанціональність Правди Божої “вливала” у ці стрічки і прапори, у ці сяйливі (і водночас зосереджено серйозні обличчя) високі небесні смисли., – смисли безмірно вищі од пласких політичних гасел та закликів... Саме там (і саме тоді) – на Майдані¹¹² відбувалася сімнадцятиденна блаженна зустріч не тільки сердець людських (і сімнадцятиденний духовний бенкет кожного отого окремішнього людського серця)... Справді самі ці серця вільно у собі давали були тоді – “місце” для дивовижної Богоприсутности, для живого діяння (діяння-полум’яніння) Духа... Так став реальністю *kairos* нашої найновітнішої історії... Так стала можливою прекрасна зустріч окремішніх духовних горизонтів сотень тисяч сердець із Горизонтом божественної істини... Так стала можливою дійсна (така, що реально переживається) інтерференція крайніх смислів із окремішніми особистісними досвідами кількох мільйонів українців-майданників. Урешті-решт стало можливим абсолютно дивовижне (особливо у нашій Центрально-Східній Європі) взаємопроникнення “дабар” і “софер”. Так крізь Помаранчевий Майдан (разом із помаранчевими серцями та духом людським, що линув “увисочінь”) і геть усім самим Помаранчевим Майданом промовлене було те невимовне божественне “дабар”, що можливе лише у глибинах духу, – там де “рука Ягве” торкається людського духу і преображає його у величній божественній Правді, – аби ще більшою мірою “зійти” туди...

Ще один львівський запис, 10 жовтня 2006 року. Я вже, здається, доволі давно роздумував був над тим як можна було б холістично поєднати теорію культури (теоретичну культурологію, культурфілософію, соціологію культури, спеціальну теорію культури, що розробляється у межах культурної (соціальної) антропології із теорією людини (філософською антропологією, психологічною персонологією, соціально-психологічною концепцією людини, християнською антропологією тощо). Ці мої досючасні роздуми (зокрема і в цьому моєму напівфілософському-напівкультурологічному “щоденнику”) припровадили мене до впевненості у тім, що без поглиблення спеціальної теорії смислу (фундаментальної сенсології) неможлива така дійсна трансдисциплінарна реінтеграція, – реінтеграція не лише на рівні певної мета-теорії, але й на рівні конкретних цілісно-мультидемензональних студій про культуротворчу активність людини, про культуру у контекстах живого діалогізму Я-Інший, про культуру у системі динамічних відношень Я-Ми, про культуру у процесах самостановлення особи та становлення людської Я-ідентичності, про культуру, яко чинник людської свободи і водночас, яко чинник її обмеження у рамках тих або інших соціокультурних (етнокультурних) і – відповідно – смислових світів, які так чи інакше, але все-таки обмежують окрему особу даною їй історично мережею смислів та наперед заданими (заданими соціокультурною традицією) інтерпретативними моделями... Для мене тепер стало цілком очевидним те, що якщо культуру розглядати в динаміці, яко усю людську життєдіяльність (в усіх її сферах, модусах та життєформах...), то певною “наскрізною” (такою, що пронизує, наповнює і опосереднює геть усі локуси життєдіяльності, геть усі практики життєдіяльності людини і мотивує цю життєдіяльність (у тім числі діяльність спілкування та розмаїті дискурсивні і дискурсивно-інтерпретативні практики людські) і навіть певним чином упорядковує-структурує саму ментальну активність (зокрема на рівні картини світу, на рівні інтенцій, на рівні мотивацій та спонукань, на рівні прескрипцій соціонормативної культури) є все-таки смисли, складна динамічна гра смислів, відносно устійнені смислові констеляції та смислові мережі, що ними уконститууюються ті смислові світи, які і є, властиво, самою субстанцією культури, – не лише її підосною,

її субстратом, але самим єством культури, її живою дійсністю. Реальна єдність культури і окремішньої людини, їх цілковито буттєвісно-онтична тотожність здійснюється у смислах, у наділянні смислами тих чи інших фрагментів довкілля, а також у наділянні смислами неуречевлених фрагментів людського досвіду; у генеруванні нових смислів та смислових констеляцій (без чого неможливі жодна людська творчість та співтворчість, розуміння, порозуміння та співдія-колаборація). Проблема смислів є ключовою для розуміння самого розуміння, – для розуміння того, чому можливе розуміння поміж людьми взагалі. Для розуміння того, чому інтерпретативна активність однієї людини удоступнюється для іншої людини, незважаючи на те, що будь-яке розуміння є засадничо водночас також і нерозумінням або ж далеко не повним розумінням (з огляду на засадничу незбіжність окремішньо-індивідуальних досвідів; незбіжність особистісних смислів, що притаманні різним індивідам; незбіжність інтенцій та прагнень; незбіжність самих модусів апперцепції та способів тлумачення світу, незбіжність самих горизонтів цілей та цінностей різних людей; нарешті з огляду на ту незбіжність світовідчуттів, яка обумовлена різною психосемантикою свідомости та багатоманітною характерологічною варіабельністю окремішніх індивідів ...).

Львівські роздуми, Інститут народознавства, (ранок, 8 година) 11 жовтня 2006 року. Засновник женеvської школи структуралізму Фердінанд де Сосюр вважав, що “сукупність мовних навичок... дозволяє окремій людині розуміти інших та бути зрозумілою ними”. Хоча нам зрештою добре відомо навіть із нашого повсякденного досвіду, що так звана взаємозрозумілість дуже часто не є взаємним розумінням. Чи досить для цього нам лише “знати мову” (посідати належну мовну компетенцію)?¹¹³ Сенси вкорінені у досвід (у досвід, який ми бодай частково – у його функційних, типологічних та інтерперсональних аспектах конвергентного плану – поділяємо з Іншими/Іншим), – у тім числі наші сенси вкорінені у досвід залучености в розмаїті модуси (та корелятивні із ними локуси) міжособової взаємодії. Ця остання завжди має бути, якщо навіть і не осмисленою взаємодією, не до кінця відрефлексованим

актом, але конче актом, що завжди пронизаний смислами, наділений певною смислоносістю, – навіть у тім разі, коли цей акт ігнорує смисли і вихлюпується поза їх унапрявленість та їх налаштовувальну силу...). Кожен людський акт неминуче занурений в “атмосферу” смислів... І невербалізованих смислів (чи то таких, що не просто піддаються повній вербалізації), чи то радше їх “транскрипції” у семіоформах звичних для групи, або спільноти “сукупности мовних навичок” та докладного знання тих чи інших способів слововживання...

Інший відомий дослідник Майкл Дамміт в основу теорії розуміння спробував був закласти теорію значення. Він зокрема писав був про те, що “теорія значення” є теорією розуміння. Вона покликана відповісти на запитання: “що саме знає хтось, коли він знає?” На гадку Майкла Дамміта, існують імпліцитно зрозумілі “конвенційні приписи”, котрі покермовують практикою говоріння у даній мові. Але – запитаємо ми – чи достатнім є для релевантної (співвідповідної) рецепції-розуміння певних мовленнєвих актів (текстів укупі зі ситуативними контекстами, котрі теж є смислотворювальними, чи то уже наперед “зарядженими” певними смислами), які, мовляв, унапрямують саму практику мовлення? Адже у дуже багатьох комунікативних ситуаціях подибуємо висловлювання, котрі кладуть собі за мету (відповідно до намірів, потреб, бажання, а також емоційно-психічного стану мовця) якісь позавербальні наслідки. Наприклад, асерторичні висловлювання (на кшталт командно-наказових), чи то, скажімо, мовленнєві акти на кшталт прескриптивів (зобов’язування-приписи щодо поведінки-діяльності адресата) та евалюативів, чи то вердиктивів, чи то, врешті-решт, так званих комісивів, котрі є самозобов’язуванням мовця щодо певної дії чи то до певної лінії поведінки тощо, – усі вони співвідносяться не лише із мовленнєвими правилами (“конвенційними приписами” М. Дамміта), але й несуть у собі (хай навіть і приховані) наміри мовця і “печатать” самих обставин діалогу (чи то полілогу). Особливо виразно це помітно у так званих перлокутивних мовленнєвих актах (perlocutionary act), які покликані вплинути на поведінку (позицію, опінію) адресата, – змінити її. Тому зрозуміти (збагнути, відповідним чином проінтерпретувати щось) означає не лише втаємниченість у “конвенційні приписи”

(як це гадає М. Дамміт), але й розуміння того, на що властиво націлений мовець (які його комунікативні інтенції, наміри, бажання, потреби тощо). Своїй критиці конвенціоналізму Майкла Дамміта аналітик-лінгвофілософ Девідсон у статті “Convention and Communication” пише: “Там, де існує значення, – там завжди є прихована мета. Мовець завжди націлений на те, аби, скажімо, дати вказівку, справити яексь враження, розвеселити, образити, переконати, нагадати і т. д. Можна говорити навіть із однією спеціальною метою – втомити своїх слухачів, але ніколи не зі сподіванням на те, що ніхто не намагатиметься схопити смисл вашого мовлення”. Отож, кожен випадок використання мови характеризується прихованою метою, яка інтегрується у мотиваційно-смыслову спрямованість висловлюваного і так чи інакше стає частиною значення конкретно-ситуативних комунікативних актів. Мовець поза самою мовою прагне досягти тих або інших ефектів, розраховуючи на інтерпретацію (разом з певною реакцією) аудиторії (власне прихована мета є намаганням досягнути певний позамовний ефект). Метою висловлювання може бути: введення в оману; знімання незручності від мовчанки, котра запала; внесення більшої ясности у попередньо висловлене міркування; формулювання атит’юду (як в ілокутивних актах на кшталт бехабітивів за термінологією Дж. Остіна) щодо контрагента комунікації (партнера діалогізму) etc... etc... Навіть іронізування (як зрештою і самоіронія), котрі аж до останнього часу (аж до виданої минулого року студії Ростислава Семківа “Іронічна структура”) тлумачилися аж геть вузько, – переважно у плані тропіки (разом із метафорою, метонімією тощо) вимагає насправді у вимірі наукової своєї інтерпретації докладного аналізу саме ситуативних (обумовлених далеко не лише самими модусами слововживання) траекторій руху (та вельми здиверсифікованої – саме у множинності конкретно-ситуативних планів) “різноголосих” смислів... Йдеться не лише про смисли “з подвійним дном”, але й про третій – ще глибше прихований – власне ситуативний пласт тих смислових ігор, які власне і чинять іронію певним власне комунікативно-діалогічним кроком (а ще частіше – комунікативним контр-кроком...). Сама ситуація (у конситуативності проксемічних, паралінгвальних, психо-етосних її аспектів та самих осіб, – в унікальній ідіоіндивідуальності осіб, які кому-

нікуються і т. д.) власне і є третім – щонайглибшим і функційно щонайважливішим прихованим дном тієї конкретно-ситуативної (“багаторівневої”) гри смислів, яка не лише дає простір для “запускання” іронії, але й надає цій останній завжди ідіоситуативний смисловий присмак (добррозичливого піджартовування, колючого пересмішництва, дошкульного глумління, просто блазнювання-виглуплювання etc... etc...). Навіть уже із цих завваг (завваг, які далеко іще не вичерпують величезного багатоманіття та поліваріативної сукупної співдії багатьох і багатьох сенсоутворювальних чинників у межах людського середовища, що розгортається власне, яко середовище співдії/протидії/спілкування) цілком очевидно є для нас ключова роль розмаїтих смислоносних потоків (у їх взаємозв'язках, в їх динаміці, в їх інтерференціях тощо) для всебічного лінгвокультурологічного та соціально-антропологічного розуміння того, чим властиво є життя цих людей (життя не просто, яко потік емпіричної повсякденности, а життя яко потоки переживань та тих смислів, якими ці потоки переживань організуються-структуруються-нюансуються...).

Моя (твоя) самосвідомість, сама можливість мого (твого) самосвідомлювання, далі – сама можливість більш чи менш глибинної інтроспекції з'являється саме там, де з неперервного потоку переживань “неводи” смислів здатні вихоплювати значуще. Це можливе саме там, де відносно цілісні ментальні структури (ментальні репрезентації) розрізняювальних ознак (ознак, які не є вродженими архетипами на кшталт архетипів свідомости К. Г. Юнга, чи то ізоморфів свідомости Джозефа Кемпбела, чи то модулярности свідомости Хомського, чи то, врешті-решт, так званих семантичних примітивів Анни Вежбіцької, а є радше чимось на кшталт фреймів Мінського та Ван Дейка, чи то тих цілісних гештальтів свідомости, які є “канвою” смислів, – є протосмислами) включають переживання у поле смислів та в поле осмислености, – перетворюють потоки переживань у смислоносні потоки. Іманентно поєднувані інтенційні переживання мають за свої інтенційні предмети ті, що належать до того самого, що й вони потоку переживань (про це – згадаймо – писав ще Едмунд Гуссерль). Власне тому іманентне сприйняття, яко цілісний акт “Я” неподільно охоплює у тім самім акті єдиного конкретного *cogitatio* і сам процес внутрішнього

сприймання і сприйняте. Однак, на мою думку, годі було б сказати, що в цьому єдиному конкретному акті *cogitatio* свідомість та її об'єкт цілковито збігаються, – цебто не опосередковуються. Саме вже розпізнавання смислоносних аспектів потоку переживань (що є водночас імплікуванням “протосмислів”-фреймів у ці потоки переживань і надаванням різним аспектам таких потоків певної смислоносности) абсолютно неподільно пов'язане з нашими інтерпретативними моделями, а відтак і з притаманним нашій свідомості досвідом тлумачення-самотлумачення. Сам уже акт уділяння якогось конкретного смислу певному “фрагментові” переживання є уже “початком” евалюації-ранжування-тлумачення відповідного “фрагмента” (щонайменше в його відношеннях до сусіднього “фрагмента”, суміжного тощо). Погоджуюся із Гуссерлем, що свідомість сама у собі наділена своїм особливим буттям. Але цей особливий буттєвісний регіон “густо заселений” смислами та тими сенсопорджувальними моделями, що поєднані із конструкціоністською та інтерпретативною активностями свідомості. Навіть у модусі “зверненості” до інтенційного об'єкта на рівні перцептивної діяльності сприйняття – вибудови “речовості” певних речей нам варта було б говорити не лише (як це подибуємо у Гуссерля) про своєрідний ореол неактуальних переживань довкола актуальних. Нам варта також провадити тут мову про те, що й “супровідний” ореол переживань (а він теж охоплюється і “сегментується” полем смислів, бо й “супровідні” дії – у тім числі, скажімо, малопомітні жести та інші паралінгвальні акти, цілком другорядні емоційні реакції, фонове “напливання” моментів оперативної пам'яті, що пов'язана із динамічно змінюваною профазою¹⁴ конкретної тут-і-тепер діялогічної ситуації, а також із дією механізмів праймінгу і т. д., і т. п.) безперервно впливають (зокрема у коваріятивний та конситуативний спосіб живих смислових ігор) на сказати б “тонкий” перерозподіл смислових “напруг” та смислових “вібрацій”, котрі витворюються – “набігають”-інтерферують на різних “відтинках” потоків переживань. Я не кажу вже про повсякчасне “втручання” у плин смислових потоків певної смислової ретенції (певних реплікацій, рецитацій та смислових алюзій тощо), а також про засадничо антиципативну (та таку, що повсякчас “вибігає” і “забігає” наперед пресуппозиційність смислоорієнтувальної ак-

тивності окремішньої людини, що може навіть і випереджувати актуальні потоки переживань, а отже – таким чином певною мірою уже “наперед” – модифікувати деякі моменти їх актуального розгортання... Сислова ретенція у потоках переживань не здійснюється “проти течії” і тим паче не “зупиняє” цю останню... Просто сама ця течія (власне через таке або інше її смислове “заломлювання” почерез “шибку” смислових констеляцій) “провокує” у мнемосфері певні ефекти праймінгу, про які уже йшлося... Цей останній не просто “виволікає” за “ниточку” асоціацій, чи то складніших паттернів думання певні сліди та сліди слідів дотеперішніх (причетних уже до досвіду) смислових поєднань та смислових агломератів, але й сам стає тим сенсоутворювальним чинником, що повсякчас трансформує сам живий потік переживань (як в аспектах його смислового увиразнювання, так і в аспекті повсякчасної сенсогенерувальної активності людини¹¹⁵). Вочевидь і за процесом фреймінгу, і за процесом праймінгу не просто тягнеться довгий шлейф асоціатів, ейдосів, чи то певних смислових “перегукувань” (як на рівні окремішньої свідомості і передсвідомості, так і на рівні своєрідного – *трансдіяхронічного та кросгенераційного діалогу смислів, що є основою традиції*). І праймінг, і фреймінг стають водночас і необхідними передумовами інтерпретативної діяльності людини (що фундаментально є діяльністю культурною) ба навіть стають інтегральною частиною самого процесу культуротворення... Нагадаю ще раз, що у цій реконструкції потоків переживань чинником осмислювання (що є водночас і наділянням смислами і смисловим “зважуванням” релятивної значущості тих або інших “про-артикульованих”, чи то “про-яснених” – виокремлених моментів потоку переживань) відіграють величезну роль не лише “голі” психо-когнітивні чинники. Сам цей процес “перображення” плину переживань у плин смислів, у смислорух, ми аж ніяк не можемо всуціль когнітивізувати. Адже у цих процесах “запускаються” і “працюють” геть усі рівні та усі функціональні сфери усієї тотальності культури та усієї тотальності людського особистісного та людського спільнотнісного досвіду.

Високий Верх, 13 листопада 2006 року (понеділок).
Смисли є там, де вже є цілі (і – навпаки – покладання цілей

відбувається у полі напруженого смислоруху). Цілі є там, де є цінності (і – навпаки – високі горизонти цінностей збігаються із горизонтом цілей, бо ж справжні цілі завжди аксіологізовані, – ціннісно “зважені” і значущі. Як це слушно вважав Гуссерль, акт валоризації визначає буття цілого регіону: акт валоризації визначає аксіологічний об’єкт (Gegenstandlichkeit). Але ж оцінювання та поціновування (звернімо увагу на це!) здійснюється у смислових координатах надавання відносної значущості. Сенси не лише тяжіють до певних горизонтів цінностей, – сенси залучені в уконституювання цих цінностей. Немає цінностей без носія тих смислів, що у них відповідні цінності маніфестуються, виражаються і стверджуються. Зв’язок тут – обопільний. Цінності збігаються із граничними сменами. Сенси ж існують лише у тих сув’язях, що підв’язують їх під певні аксіологічні горизонти. Цінність цінностей засвідчується і запевнюється в дії, зокрема у художньо-літературному діянні. В діях (у тім числі у мовленнєвих діях, у дискурсивній діяльності) завжди інтегрально вплетені ті ситуативні конструкти, що ними властиво і є актуальні сенси... Деструкція (девалоризація) цінностей і вивітрювання співвідповідних із ними смислових сув’язей – обопільний процес. “Задеревілі” і “ослаблені” сенси вже не здатні підживлювати цінність цінностей... Кризові (слабкі) цінності вже майже не “видніються” на сенсожиттєвих горизонтах (не окреслюються, не заартикульовуються виразно самим полем сенсожиттєвих орієнтацій): вони ледве чи спроможні вже наділяти сенси сильною інтенційністю щодо таких (затягнених туманом невизначености) горизонтів... Сенсопокладання має два кардинальні виміри: воно є покладанням смислу, по-перше, щодо постави (перед Обличчям) Іншого; а, по-друге, щодо горизонтів ціннісних орієнтацій та крайніх смислів. Цінності є там, де є автентичні поціновувачі. Тому не криза цінностей передуює кризі людини, а якраз навпаки, – криза людини (її зневіра у цінності певних цінностей, її зневіра у значущості ціннісних координат, а отже і її розгубленість на “роздоріжжях”, її “вимивання” із берегів ціннісних координат є водночас її “випаданням” на дно тотальної дезорієнтованости та зневіри, – у “спідню безодню” розриву зі самою собою...) спричиняється до девальоризації цінностей (разом із вивітрюванням їх смислового потенціалу), до ерозії засадничих

сенсожиттєвих екзистенціялів, до знецінювання (на рівні спільнот, груп) того, що вчора ще було беззастережно значущим, важливим, вагомим, – того, що було у фокусі прагнень і внутрішніх спонукань (спонукань до дії, до Вчинку, до Творчості) і властиво й були цим фокусом... Сенси не існують безвідносно до кожного окремішнього індивіда, його досвіду, його залученості у певні способи та певні топоси життєдіяльності, його участі у тій чи іншій культурі (субкультурі)... Адже усе це – засадничі параметральні виміри сенсоутворювальних процесів. Зрештою кожна окрема особа не лише є сенсофором (носієм певних смислових ресурсів, що завжди водночас співвідносні із дискурсивними можливостями особи), але й може бути також дійовим генератором нових смислів, нових смислоформ, нових смислових конфігурацій. Смислові інновації розпочинаються на глибинно-особистіснім рівні, яко акт сенсотворення-культуротворення. Саме в таких актах (на відтинках таких актів) рух історії (яко смислорух) збігається із траєкторією руху життєвої долі творчої особи.

Життя людини вдалося – як це можна було б сказати – тоді, коли вона внутрішньо вже знайшла для себе ті цілі та ті цінності, які вже підтримують самовідтворювання в самім її єстві (а, отже, і у житті) таких смислових ресурсів, що втримують цю людину у руслі відносної когезії (відносної згармонізованості усіх її психодуховних чинників і процесів життєдіяльності – з одного боку, та певної креативності життєтворення, – з другого боку...¹¹⁶

Майбутня трансдисциплінарна наука сенсологія стане вельми корисною для поглиблення розмаїтих (у межах різних напрямків та шкіл) дискурсів у філософії... Поки що я бачу тут такі чотири щонайважливіші ділянки, що їм сенсологія безумовно зможе дати евристичні імпульси, а саме: філософська антропологія, філософія культури, філософська аксіологія, епістемологія... Я вважаю можливим навіть дати вже сьогодні сенсологічне (із позиції сенсології) визначення (одне із багатьох можливих визначень) самої філософії. Філософія є наукою про:

1. Межі сенсоутворювання та про відношення (разом із епістемологічними його вимірами) сенсу до лінгвоконцепту (смысл і семантика, смысл і когніція, сенсоутворювання і проблема мовного релятивізму...).

2. Епістемологічну та духовно-містичну можливість трансгресії актуальної мережі смислів (трансценденція, яко подолання дотеперішніх смислів).

3. Релятивність будь-яких людських сенсів та про модуси їх реляції до смислів граничних (релігійних, метафізичних, етичних).

4. Відношення смислу до перед-смислу та до нон-сенсу та про можливість існування іманентних смислів самого буття (а також про те, чи можуть бути ці останні – смисли буття – “розпакованими” у дискурсивно-філософський спосіб.

5. Когнітивно-епістемологічні причини “недобору смислу” (у тому розумінні, що ним оперує сучасний польський філософ Войцех Сломський).

6. Співвідношення смислів філософських та наукових понять і категорій.

7. Невичерпність смислу свободи, істини, премудрости, блага, любови та віри.

8. Сенс самого сенсоутворювання, як засадничої екзистенційної прикмети людини у пошуках цілісности.

9. Сенсожиттєві орієнтації людини у конструюванні картини світу (у тім числі на рівні розмаїтих світоглядних систем) та у горизонтах її інтенцій і сподівань.

На мою думку, смислологічний підхід у філософії може мати деякі свої переваги над раціоналізмом, панлогіцизмом та теоретизмом... Адже у смислології смисли (смилові коваріяції; гра смислів; мережі смислів, яко глибинна тканина самої основи культури, а відтак і саме сенсотворення, яко культуротворення та становлення нових соціокультурних конфігурацій; смислове ядро особи, яко основа її Я-ідентичности; сам смислорух, яко основа соціокультурних колообігів та вирішальна конституанта будь-якої інтерперсональної ситуативности (цебто дійсного живого діалогізму); ключова роль смислів у процесах розуміння та порозуміння тощо розглядаються динамічно (у становленні, у подоланні, у процесуальності, у постійному виході поза межі самих себе). Відтак стає очевидним, що саме такий підхід може бути більш гнучким у “нащупуванні” инакшости Инакшого. Тут

доречно нагадати думку Левінаса про сліпоту теоретизму у його нездатності виходити із себе в напрямкові до *цілком иншого*.

Філософія не має своїм покликанням сприяти подоланню кризи цінностей. Філософія також не творить жодних цінностей крім самоцінності філософських модусів самоосягнення ключових смислів. Для філософії філософське осенсовлення світу (та осенсовлення самої ситуації людини-у-світі) є самоцінністю.

Кілька вибраних місць із “Квадриги...” Нового – 2007-го року

Високий Верх, 11 січня 2007 року. Феноменальний потік переживань (саме в гуссерлівському розумінні) є засадничо (іманентно) амбівалентним. У нім водночас “співіснують” хаос, “розхристаність” імпресій та передсвідомих психічних сплесків, фрагментаризованість і мозаїчність образів, безлад почувань. І водночас цей потік переживань несе у собі певну упорядкованість, унапрявленість, зоркестрованість і ладотворення... Почнімо з останнього – із негентропійного у потоці переживань, – із того, що протистоїть не лише безладові, але й розсіюванню, зоднаковинню, спустошуванню (спустошуванню, що тотожне “вакууму” смислів та бракові сенсоутворювальних спонукань).

Перше. Тільки переживання поєднуються із переживаннями (“тут” не буває чистих “речей” і чистих “явищ”). Способи (модуси), якими нам являється дійсність і сам перебіг переживань є різнопорядковими. Навіть вже на рівні сенсорної перцепції нюансування “образу” речі і те, що є нюансованим – площини цілком різні. Отож, за усєї гетерогенности та “багатошаровости” переживань, – це все-таки *тільки переживання*, а зовсім не так зване відображення (чи то віддзеркалення) світу об’єктів та явищ. У цьому, – відносна цілісність потоку переживань.

Друге. Усі переживання – чи то актуально, чи то потенційно – є сенсоутворювальними. Вони не лише перетікають через “шлюзи” фреймів, смислових мереж та когнітивних “решіток” (когнітивних

мап та лінгвокультурних концептів), але й постійно породжують (і “підтримують”) потребу у вибудові та “скріпленні” таких “шлюзів”. До того ж, без постійного “підживлювання” переживаннями смисли вивітрюються, або ж “кам’яніють” (стають ретідними, або ж перетворюються на ті концепти, ідеологеми та фантазматичні тотальності, що їх Славою Жижек називає жорсткими десигнаторами, – такі смисли перестають “плавати”, ба навіть, і “догматизують” наше світобачення та світорозуміння...). Переживання “призначені” для сенсоутворювання, переживання – єдиний “матеріал” для нашої свідомості та для наших внутрішніх станів, який “надається” для сенсоутворювання.

Трете. Потік переживань є необхідним “пальним” для творчої уяви. Почасти цей потік переживань навіть і збуджує образотворення і прокує до-уявлювання (“до-мальовування”) чогось у нашій уяві до цього потоку (на цьому, між іншим, “працює” також ефект так званого тесту Роршаха (спершу використовуваного у психіатрії, а відтак і в ділянці психологічної антропології, чи то етнопсихології), а також і деякі “малюнково”-ситуативні тести із обсягу тестів тематичної аперцепції. Отож (що і підтверджують ці тести, а також деякий інший інструментарій та інші техніки), ми зазвичай *бачимо те, що воліємо бачити*, ладні бачити, сподіваємося бачити – що більш-менш якимось “влягається” у наші смислові рамці, що постає вже в обрамленні звичних для нас образів та сув’язей асоціатив... Хоча потік переживань і є постійним “матеріалом” для підживлювання смислів та смислеобразів, однак він сам (цей потік переживань) зазнає повсякчасної “обробки” смислами... Я б сказав навіть (хоч це і метафора), що в людини потік переживань завжди “підфарбований” смислами. Потоки переживань (що лише на перший погляд можуть здатися цілком безладними) аж ніяк не суперечать тотальності (цебто відносній холистичності) людського ества. І це, як я (принаймні поки що) вважаю, стається саме тому, що сам потік переживань (через єдине цілісне поле, а саме: досвід – імпліцитні смисли – смислові конфігурації) забезпечує внутрішню єдність сенсовідтворювання – сенсоутворювання – загального світообразу, – так званої картини світу, що буквально “накладається” на світ і допомагає нам “зачерпнути” із нього, як із потоку вражень і переживань – саме те (а також у тому “місці”

поток), що “вміщається” у “посудину” нашого досвіду. Зрозуміло, що такий процес разом із розмаїтими когнітивними схемами, когнітивними мапами та тими фреймами свідомости, що допомагають нам відповідним – відповідним саме для даної культури чином – щось (ту або іншу щосність) виокремлювати-ідентифікувати у динамічно-континуальних потоках переживань є (такий процес) хоча і гетероморфним, “багат шаровим” та полівалентним, проте достатньо цілокупним. Цілокупним (як я гадаю, – принаймні гадаю так поки що) саме завдяки цілокупності та тягlostі (хоч і “багатоповерховій” тягlostі) потоку наших переживань. Проте – з другого боку – завжди треба мати на увазі, що людська цілокупність потоку людських переживань саме тому і є певною усущільненістю, що цей потік переживань ніколи (навіть під час сновидінь) не буває не пронизаним смислами навсущіль. Не буває людських переживань (навіть, якщо це і стан якоїсь граничної зворохоблености наших почуттєво-афективних станів тощо) поза людськими смислами, – поза бодай відносною осмисленістю (цебто водночас і певною інтенційною унапрявленістю) цих смислів. Можна сказати і так: неподільна двоєдність переживань і смислів власне і створює їх обопільну динамічну цілокупність (відносну усущільненість психічних та психодуховних процесів). Треба мати на увазі, що ідентифікація окремих речей (тих, які мають за дискретні об’єкти), як їх виокремлення із потоку переживань (на рівні безпосередньої перцепції) не відбувається лише яко чиста логіко-психологічна операція. Однак ще й сьогодні є ті дослідники, що дотримуються надто спрощеної (як на мою думку) логіко-психологічної концепції ідентифікації речей. Вони (ці дослідники) не враховують, на жаль, вельми скомлікованої (мультикомпонентної та багатомірної у “плетиві” своїх реляцій) природи соціокультурних конструктів (адже ці останні є не лише десигнаторами певних денотатів, але й також і лінгвокультурними концептами, що вмонтовані в етнічну чи то навіть і в групову картину світу і повсякчас кореспондують із цілком певними своїми – у кожному окремому разі – аксіологічними та афективними корелятами, посідаючи водночас розлогий ореол смислових коннотувань, що вкорінені також і в досвід, і в актуальну ситуативність тощо). Деякі новочасні вчені (наприклад, один із найзначніших фахівців із семіології Умберто Еко) дотри-

мується досить традиційної пояснювальної схеми (я б назвав її монолінійною). Йдеться про те, мовляв, що кожній окремій речі у нашій голові (подумки) передує логічний знак, який називають усезагальним квантифікатором. Цей останній, коли поставлений, скажімо, перед символом “X” означає “геть усі X”. Сам оцей факт психологічної (логіко-психологічної) ідентифікації аж ніяк не вичерпує, на мою думку, актуальної смислової багатомірності апперцепційованих та наділюваних певними смислами – а, властиво наділюваних завжди цілими пучками смислів-речей (а також ситуацій, епізодів, вчинків, подій, “картини” сцени дії; а також Іншого, Інших у єдності та в динаміці).

Біля самого хребта гори Високий Верх, 12 січня 2007 року. Коли надто часто сьогодні вдаються до гіперконструктів “державництва”, “державотворення”, української “суверенності” (і в такому ж – напівсимулякрійному реєстрі – розводять вельми серйозні гіпернаративи довкола цих важливих “категорій”, безмежно і без кінця гіпостазуючи їх), то цілковито не бачать того, що Україна продовжує далі на ділі залишатися у рамках євразійсько-московських цивілізаційних впливів. На жаль, євразійству (яке звило собі гнізда навіть уже і всередині України (ба навіть і власне і у самому естві мільйонів наших співгромадян) сьогодні доволі важко протистояти, оскільки не маємо ще, (поки що не випрацювано навіть і на рівні хоча б попередніх схем) конкурентоспроможних українських ідеологічних дискурсів та субдискурсів... “Десять кроків назустріч людям” (Ющенко)? Новий “солідаризм” (Блок БЮТ)? Все це, ясна річ, дуже добре... Але все це, на жаль, як і пласке “державотворення” і “державницькі позиції”, ще дуже далеке від розуміння України, яко надпотужного культурно-цивілізаційного проекту... Проекту, що передбачає не лише кроки до вирішення дійсних людських проблем і життєвих клопотів, але й кроки назустріч майбутньому – кроки до розгортання нових аксіологічних обр’їв і нових цілей, єднання довкола автентичних цілей і цінностей, а не лише солідарності “по горизонталі” чи то вузькопартійної та корпоративної згуртованості). Йдеться про такий культурно-цивілізаційний проект для України, який уможлилював би весь комплекс тих необхідних передумов

(у тім числі креативно-перетворювальних та сенсогенерувальних умов та можливостей), які дали би нам можливість сказати у світі та світові своє нове українське слово... Це слово для світу уже промовив був Помаранчевий Майдан... Але ним знехтували і певною мірою навіть спаяли у нас всередині України – саме ті фарбовані лиси, жирні котяри та фарбовані тхори (багато із них стояло не на Майдані, а над-Майданом, – на подумі...), що із них вже помаранчева барва злуцилася... Вони так і залишилися тими людьми, що прийшли у нашу добу із доби советської, – наповнені советськими гомонами, наповнені виробленими ще в надрах советських балачок, в надрах советських способів спілкуватися – “бухать” і “гудеть”, в надрах советської кавенівщини та советської аморфної “ідентичности” (“Мой адрес – не дом і не уліца/Мой адрес савецкій Саюз!”) способами класифікувати речі та категоризувати світ, советськими способами пов’язувати і розв’язувати; советськими способами бути помірковано-“етнографічними” українофілами (на шелестівський, скажімо, штиб)... Майдан не ресоціалізував їх (майже нікого із них¹¹⁷)... Глибинні (як правило, приховані, не-явлені для безпосереднього споглядання, – особливо з позиції “з подуму”) процеси снування – і сплітання в нову смислову тканину новомайданних – дійсно високих смислів залишилися поза їх увагою, поза їх зацікавленнями, поза їх інтересами... Ті смисли, які мали би розгорнути (самі із себе) новий культурно-цивілізаційний простір та співвідповідну із цим новим соціокультурним простором креатосферу – були майже непомічені, або й свідомо знехтувані... Знехтувані саме тими, які врешті-решт допалися були до влади... До влади, яка і на сам “Майдан” поглянула була – хоч уже із інших подумів – тими самими вицвілими-вибляклими постсоветськими очицями (іноді – зі захланно-хижим полиском в цих очицях, чи то навіть із цілковитою безвиразністю у вибляклих поросячих очках) лише як на *засіб для себе*... Лише, як на засіб, а не на ціль... Лише, яко на сходинку до все нових і нових подумів та “п’єдестальчиків”... “Помаранчевість” залишилась була для них в кращому разі лише метафорою, або ж взагалі лише наративом-“баєчкою” про те, що уже минуло і проминуло... До чого уже не варта вертатися (адже це вже набагато “нижче” від їх омріяних владних “подумів”...).

Насправді ж квазіеліта опустилася в такий спосіб набагато нижче од Майдану... Вона взагалі (за новими смисловими мірками Майдану) впала-звалилася у провали та прірви цілковитої імморальности та щонайпримітивнішої здеградованости (здеградованости не менш гидкої – просто таки жалюгідної – аніж іще пізньобольшевицька брежневська). Навіть і кучмізм на цьому тлі виглядає якось трохи солідніше... Принаймні не так смішно і примітивно... Принаймні не так бездіяльно, не так роз-троєно, не так розірвано – роз-четвертовано, не так безцільно і нецілісно, не так просто-таки шизоїдно, так дико непослідовно, не так безвольно і не так киселеподібно, не так навіть абсолютно егоцентрично і безмірно захланно... Отож Майдан не тільки не ресоціалізував отих, на жаль, усе ще докорінно-“савецькіх” людей (отих, які іще буквально вчора – як Кінах, чи то Кремінь – урочисто вшановували 85-літній ювілей “таваріща Щербіцкава!”); Майдан не тільки не допоміг їм “врости” (енкультуруватися) у нові смислові мережі та дійсно нові ідеали, але й здається вже остаточно допоміг їм виявити їх власну неспроможність та власну їх духовну анемічність. І хоч це вже стало історично корисним (та й може на краще, зрештою!), але створюють такі обставини лише додатковий виклик для новоукраїнської ідеї. Виклик для нової теоретико-доктринальної, смислової та суспільно-діяльнісної експлікації цієї ідеї. Адже навіть уже і для того, аби просто збагнути оте, сказати б “пунктирне” (поки що зовсім невиразне, недоусвідомлене, невідрефлексоване політологами та суспільствознавцями загалом) проступання новоукраїнської ідеї у засадничо нових її смислових конфігураціях необхідно насамперед чітко збагнути те, у контексті яких викликів і загроз і яких націокультурних криз вона (ця ідея) сьгодні постає. Треба зважати також і на те, що у темряві майже тотальної байдужости та регідного мислення (т. зв. дерев’яних – усе ще советських дискурсів – поза-позавчорашнього дня) новоукраїнським смислам доводиться поки що усе ще блукати (а часом і з трудом “проштовхуватися” крізь вузькі “проходи” зокостенілих фразем та шаблонізовано-куцих примітивних уявлень). І тут, власне..., – просто не вистачає, просто поки що бракує ще сили на творче розгойдування нових (“широкоамплітудних”) смислових ігор: трохи чи не уся суспільна снага витрачається поки що на оцю

штоваханину та це проштовхування... Бракує нині, на жаль, Нової мислі та Нової творчості, які б започаткували ті нові осередки (нові локуси та нові спрямування) сенсоутворювання, які спромоглися б самі для себе та самі собою (власною культуроутворювальною снагою) прокласти якісь розлогіші, якісь вільніші смислоносні “русла”, – цебто насамперед русла засадничо нових (насамперед щодо репертуару топіків, щодо тезавруса, щодо епістемі) дискурсивно-інтерпретативних практик... У вимірах цієї спроблематизованості українського життя найпекучішою проблемою є недоусвідомлювання і жахливе недооцінювання того, що властиво первинними та першорядними і щонайгострішими саме в аспекті щонайближчої (принаймні на півстоліття) суспільно-історичної долі України є два визначальні питання, а саме: а) проблема тотальної постколоніальної поруйнованості України. Йдеться насамперед про постколоніальну поруйнованість самого лінгвокультурного середовища України (“наповненого” мільйонами культурно знекорінених етномаргіналів); б) проблема лавиноподібного наростання подальшого – “розширеного” – розукраїнювання України та щораз більшого втягування її у сферу євразійського цивілізаційно-геополітичного та геокультурного контролю Москви. Тому ми мусимо нині говорити, думати, нагадувати самим собі та усім скрізь і повсякчас – у цих вимірах та на цьому тлі – про жахливе нове загострення перманентної вже кризи самої української людини. Ця криза полягає між іншим у тому, що Україна сьогодні усе ще (навіть і після Помаранчевої Революції, яка була насамперед революцією духу) ще не починає ставати, на жаль, більш духовною, тобто більш відданою внутрішньо – душевно і духовно – певним цінностям аксіо-вертикалі (більш християнською, чи, можливо, навіть і більш мусульманською – принаймні поміж тих, для кого це завжди було значущим; чи то, принаймні, більш юдейською поміж прямих дітей Авраамових і т. д., – більш совісною та більш правдивою,¹¹⁸ врешті-решт...

Високий Верх, 13 січня 2007 року. Всебічну деколонізацію України (деколонізацію культурну; деколонізацію соціокультурну, зокрема в такому аспекті цієї останньої як демаргіналізація; деколонізацію цивілізаційну та комунікативну, врешті-решт) треба

розуміти насамперед яко деколонізацію українських мізків. Як процес поступового “переселення” новоукраїнської думки в оселю новопомаранчевого смислового світу – світу гідної і правдивої (гідної, бо правдивої і правдивої, бо гідної) новоукраїнської людини. Це і буде другий рішучий крок (перший крок було зроблено самим Майданом) до відважного самоподолання (подолання всього поза-позавчорашнього в собі) і до дійсного та остаточного виходу поза межі свого досьогочасного становища, яко периферії євразійства, що від нього ми досі ніяк не потрапимо емансипуватися (навіть і на рівні біляпрезидентського болота ...).

Біда у тому, що це безперервне побулькування болота вважається чимось стабільним, ба навіть трохи чи не самою стабільністю взагалі... Справді немає нічого стабільнішого як п’ятнадцятилітня стагнація (на тому самому місці, у тім самім цивілізаційнім євразійсько-советським топосі) трьохсотлітнього вже малоросійського “stagnum”.¹¹⁹ Отим нашим радникам-порадникам із внутрішньоєвразійського табору, які “широ вболіваючи” за Україну (але лише, яко за периферію чи то повністю контрольованого Москвою ЄП-у, чи то так званого “саюзнава гасударства”) безперервно теревенять про те, що “следующий майданный експеримент над украинским народом может оказаться последним”, ми маємо сказати сьогодні (ще до випровадження усіх агресивних євразійців та усіх лоялістів кремлівського автократизму поза межі дійсно вільної України, – вільної зокрема від усілякого знахабнілого контрукраїнства та всілякого іншого неоімперського мотлоху), що Україна тільки тоді стане сама собою, коли сяйво нашої нової помаранчевої людяности і нашого нового помаранчевого братолюбія і сестролюбія засяє і над Горловкою, і у Кривому Розі, і в Маріуполі, і в Сімферополі...

Високий Верх (у любій мені хатинці у лісі), 14 січня 2007 року.

Злуцування помаранчевої барви, чи знецінювання помаранчевих смислів?

Коли вже нарешті Правда Майдану (правда Спокійної Непохитности та Радісного Уповання¹²⁰) стане нарешті і правдою влади, і правдою пересічного львів’янина чи то киянина (які почасти

теж забувають уже про Майдан, або ж згадують їх, наче “сон”, чи то “казку-феєрію”...)? Коли це відбудеться? Невже ніколи? Коли вже нарешті Україна стане європейською? Європейською не в інституційно-організаційному плані належності до Європейської Унії, а по-європейськи цивілізаційно-повнокровною? Коли вона (Україна) перестане бути євразійською (та ще із “хажденієм па краю” тієї безодні, що її Солженіцин слушно окреслив був, яко “Россия в обвале”¹²¹, із абсолютно нездоровим нависанням-зазиранням у те провалля ЄЕП, яке власне і задумане головню яко пастка для інкорпорації України, для остаточного її аншлюсу у надрах Третьої Імперії (Третьої – після Царської та Большевицької). Цього не хочуть знати, розуміти, або принаймні хоч трохи бачити (хоч трохи брати до уваги) наші загумінково-містечкові політики та поверхові українофіли етнографічного штибу та повсякчасного ретро-озирання на “славні могили”... Коли ж, врешті-решт, якісь нові ключові ідеї, нові епістемі, нові смислові поєднання (насамперед ті, що седементувались були у надпотужній Історичній Лабораторії Майдану) випрацюють у ній – в Україні, випрацюють через неї нове слово? Те Нове Слово, ту нову логосферу (і водночас – креатосферу), якою будуть започатковані нові дискурсивні поля, нові генерувальні осередки новоукраїнських (внутрішньо багатих, полівалентних, лабільних, пластичних, взаємодоповнювальних) смислових світів. Це буде те Нове Слово і та нова логосфера, що в неї інвестуватимуть свою духовну енергію (і моральні зусилля, зусилля душі та духу, – разом із вірністю ідеалам та цінностям – і розуміння, і напружену діяльність потрактування-тлумачення, і мозок, і серце, і любов до людини, і своє народолобство...) українці і Горловки, і Запоріжжя, і Львова, і Одеси). Це буде засадничо Нова Креатосфера. Це буде цілісний, усуцільнений (і водночас надзвичайно багатоманітний, багатощаровий, полівалентний) Макро-Топос саморозгортання і самостановлення Нової Цивілізації осторонь Азії, – осторонь євразійщини і дійсної, і доктринальної... Це буде цілком новий (а не просто оновлений) соціокультурний топос, де нарешті буде поступово зупинене розукраїнювання України. Це зможе статися лише тоді, коли і внутрішня когезія різних ділянок і сил новоукраїнського цивілізаційного поля, і пронизаність культурноутворювальними

(а в основі своїй – сенсотворчими) синергійними силами, гранично мінімізує також і етномаргіналізацію України, і хронічну уже роздвоєність української людини і катастрофічну (аж до останнього часу) ерозію її (української людини) самосвідомості. Це буде новим напруженням духовних і душевних сил усіх тих, що почувують свою співпричетність не із Москвою, чи то із Брюсселем, чи то, скажімо, із Капітолійським пагорбом, а із благодатними Силами Звиш, – із ласкою Божою, із Божою любов'ю, із безумовною цінністю та поціновуваністю уповання та віри, із поділянням таких уповань у горизонті граничних смислів... Це буде дійсна ідейність, що у її підвалинах буде мораль... Адже неможлива правдива ідейність без відданості ідеям, без самопосягати, без вірності якимось кардинальним принципам і мірилам (а все це безумовно чинники зі сфери моралі), без відчування-переживання новоукраїнських смислів яко своїх власних – своїх особових – сенсожиттєвих екзистенціалів... Ось чому майже усі наші партії засадничо цілком безідейні саме тому, що вони – імморальні. Адже вони майже і “не здогадуються” навіть про шляхетний високий моральний досвід віри і довіри, відданості і самопосягати... Це буде засадничо нова єдність – єдність довкола спільних цінностей і понадцінностей, – єдність стосовно того, що має сенс для життєтворення (разом із культуруотворювальними процесами) і усієї нації, і окремішнього індивіда... Це стане Великим Започаткуванням єднання із Тим та довкола Того (довкола Його праведності та любові), що не тільки подав нам, відкрив нам Свій величний Майданний Знак своєї милости до нас, яко народу, але й щедротно так дарував нам свою ласку двадцятиденної Духовної Присутности у гущі самої нашої Історії.

Повернутися (відвернутися) до всього цього (а отже, до Самого нашого Отця Небесного) плечима (як це чинять сьогодні і Президент, і так звані “нашоукраїнці” у своєму дійсно щонайпримітивнішому вовтузінні захланних і марнославних кратократів і містечкових політиків), – значить неминуче накликати на нас гнів Божий... Гнів за всі оті змарновані, розтринькані, спаплюжені, “закопані” у забуття та у сміття повсякденної метушні надпотужні двадцятиденні Інвестиції Духа Звиш... Але ж не можуть бути змарнованими ті надпотужні Інвестиції Духа, що

ними Він втрутився у нашу історію, у наші серця, у свідомість кількох мільйонів Майданників... Не змарнувати сьогодні усе це, – значить не втратити віри у не даремність, у смислоносність, у Сенси усього цього... А це означає спертися твердо на ці сенси, – і обома ногами, і серцем, і розумом... “Разом нас багато – нас не подолати!”... Але ще без-мірнішою і не-змірнішою є Його Присутність посеред нас... Ось де запорука перемоги над нашим власним змізернінням, над нікчемною шарпаниною, над власною кволістю та безплідністю наших душ, над жалюгідною охлялістю сердець... Відійти треба не від так званої політичної кризи. Відійти треба насамперед від нікчемности. Тоді все решта – прикладеться!

У лісовій хатині, 14 січня 2007 року. Ще раз осмислити сенси Майдану... Вони ще нас не змінили, але здатні змінити. Але це ставатиметься, це станеться тільки тоді, коли помаранчеві сенси будуть заново і потужно розгорнені, як стратегема українського духу; як передумова і основа для сенсопкладання (у горизонті граничних сентів) окремішньої української людини. Власне тоді і розпочнеться глибинна та всеосяжна деколонізація України. А деколонізація – це не політичний процес. Деколонізація – це Творчість. Бо ж тільки Творчість, як неминуха і потужна потреба Нового (потреба у новім) здатна вичавити із нас увесь євразійський і постсоветський хлам. Бо ж деколонізація – це свобода духу, що виборсався із чіпких та невиразних дискурсів позаминулого дня...

Засадничо нові дискурси і маса-масенна розмаїтих нових локусів та сфер розгортання нових (і засадничо оновлених) дискурсивних практик випрацьовуватимуть із себе та через себе засадничо нові сентивні коваріації... Вони ще більше розрухають-“розгойдають” новоукраїнську дискурсивну активність у містах... У цьому аспекті всіляко актуалізуватимуться геть усі форми та модуси сентивруху. Тому і для тих, хто продумуватиме можливі шляхи, ділянки та способи деколонізації, дуже важливим буде мати певні знання та певне розуміння не лише щодо способів генерування та запускання нових сентивних конфігурацій (конфігурацій, що здатні

міняти саме обличчя культури та цивілізації), але й щодо самої внутрішньої логіки смислоруху та трансформації смислів. Тут – гранично коротко – лише про основні із параметральних вимірів смислоруху, – смислоруху, який – нагадую – лежить в самій основі психокультурної динаміки життя кожної окремішньої людини і нашого загальноукраїнського життя загалом.

Високий Верх (в урочищі Під Каменем), 15 січня 2007 року.

Чинники трансформації (мінливості) смислів (перша спроба трохи упорядкувати свої дотеперішні уявлення про це)

1. Зміна смислу залежить від мінливості контекстів (ситуативних, соціокультурних тощо, а також від “вертикальних” – діяхронних контекстів та метаконтекстів, що спричиняються до інтертекстуальних діалогічних “перегукувань” тих чи інших смислових конфігурацій).

2. Зміна смислів залежить від гри смислів¹²² (у тім числі спонтанної їх гри – поза усвідомлюваним задумом). Пере-перетікання та переморгування смислів може відбуватися як на рівні мультикомпонентних смислових констеляцій (смислових агломератів), так і у ментальних “поміж-просторах” смислів, що належать до цілком різних смислових полів (як, скажімо, у сюрреалізмі, у театрі абсурду, чи то просто на рівні okazіонально-несподіваної метафоризації-метонімізації у поетичній творчості тощо). Сама можливість смислових ігор є глибинно вкоріненою у засадничу діалогічність самого слова, а також у “двоголосість” таких ілюкотивних різновидів мовленнєвих актів як іронія (а також самоіронія), чи то, скажімо, у внутрішню “двоголосість” еротико-любовних виявів, яко комунікативного акту (включно із мовленнєвими жанрами фліртування та зваблювання тощо). Смилова внутрішня діалогічність (полілогічність), що урухомлює складні смислові ігри в ділянці художньої творчості (як це зокрема блискуче показав Міхаїл Бахтін у студії “Проблеми поэтики Достоевского”, 1963) проявляється зокрема у своєрідній дифузії-змішуванні інтонацій (а отже і смислових “обертонів”) голосу автора та голосу персонажа. Тут варта додати лише, що подібне “смешение”-інтерференція

інтонацій автора і персонажа полягає у тому, що відповідні діалогічні перегукування-ігри розгортаються глибинно не щодо Кардинально Іншого, а щодо однієї із іпостасей (особливо це власне помітно у Достоевського!) авторського *alter ego*. Позасвідомо такі внутрішньо-діалогічні ігри можуть бути намаганнями якось збалансувати і віднайти внутрішню Цілісність (когеренцію і смислову когезію) для часто внутрішньо амбівалентних та “розгойданих” і “різно-смислових” (інтенційно унаправлених у різномислові плани та “багатоголосих”) порухів того “я”, яке часто двоїться та роздвоюється... Вочевидь сам акт творчого напруження літератора (у тім числі через інтенсивне внутрішнє “запускання” полівалентних смислових ігор) щоразу реорганізує та модифікує притаманні його досвідіві (творчому досвідіві також) смислові конфігурації. Внутрішній діалогізм кожного слова (зокрема відгомін у слові чужих голосів, що додає рухові смислів і певної поліфонійності і тієї певної напруги, що повсякчас випроваджує слово поза категоріяльні рамці пласкої моносемічності лінгвоконцепта) дуже добре, на мою думку, осягнув був Михайл Бахтін. Учений писав: “Диалогический подход возможен... применительно даже к отдельному слову, если оно воспринимается не как безличное слово языка, а как знак чужой смысловой позиции, как представитель чужого высказывания, то есть если мы слышим в нем чужой голос. Поэтому диалогические отношения могут проникать внутрь высказывания, даже внутрь отдельного слова, если в нем диалогически сталкиваются два голоса”. І далі: “Представим себе диалог двух, в котором реплики второго собеседника пропущены, но так, что общий смысл несколько не нарушается. Второй собеседник присутствует незримо, его слов нет, но глубокий след этих следов определяет все наличие слова первого собеседника. Мы чувствуем, что это беседа хотя говорит только один, и беседа напряженная, ибо каждое слово всеми своими фибрами отзывается и реагирует на невидимого собеседника, указывая вне себя, за свои пределы, на несказанное чужое слово... У Достоевского этот скрытый диалог занимает очень важное место и чрезвычайно глубоко и тонко проработан”. Бахтін виокремлює також діалогічне “слово с оглядкой” (“почти после каждого слова Девушкин оглядывается, боится, чтобы не подумали, что он жалуется, старается заранее заглушить

впечатление, которое произведет его сообщение...”). Відомий сучасний російський культуролог В. Руднев додає до цього (у статті “Диалогическое слово”): “слово с лазейкой”, симулююшее свою независимость от невысказанного слова собеседника (это слово господина Голядкина, героя повести “Двойник”), и “проникновенное слово”, отвечающее на реплики в диалоге, которые собеседником не только не были высказаны, но даже не были выведены им из бессознательного (диалог между Иваном и Алешей в “Братьях Карамазовых”, когда Алеша говорит Ивану: “Брат, отца убил не ты”..., то есть он хочет сказать брату, чтобы тот не считал себя виноватым в идеологической подготовке Смердякова к убийству Федора Павловича Карамазова, их отца...”

3. Зміна смислу залежить від свідомої (відповідно до відрефлексованого задуму чи то усвідомлюваної комунікативної інтенції) транспозиції смислу (переосмислення смислу), що здійснюється як завдяки його реконтекстуалізації – “трансплантації” в інше смислове поле, так і завдяки імплікації у завжди мультикомпонентну смислову структуру того чи іншого смислу певної “порції” особистісного розуміння та особистісного переживання (це вже стосується Инакшости кожного окремішнього досвіду та Инакшости кожного окремішнього внутрішнього позиціонування щодо речей, щодо подієвості, щодо Инакшого/Инакших). До того ж сам процес уділяння смислів (наділяння смислами) “тих самих” інтенціональних об’єктів (речей, епізодів, типово-“повторюваних” ситуацій, подій, вчинків, Иншого/Инших тощо) завжди є – принаймні до певної міри – їх пере-переосмислюванням, оскільки міняються і прагмофокуси їх бачення, і міра їх “залученості” у горизонти моїх (твоїх) актуальних цілей, сподівань та преференцій, і способи “підходу” до них (чи то самі способи використання їх), як, зрештою, повсякчас змінюваним є (розширюваним є) те герменевтичне коло нашого досвіду, в яке вони заново (а відтак і по-новому) “вмонтовуються”, набуваючи якогось додаткового смислового заряду та неминуче нової релятивної значущості...

4. Зміна смислу залежить від його семіотичних метаморфоз (розмаїтих кодових “переходів” та кодових “переключень”), зокрема внаслідок транскрипції смислу (наприклад, перетворення смислів вербального плану на візуалізовані; переходу тонких

сміслових “вібрувань” музики на певні поетичні настрої, котрі теж є смислоносними і можуть бути – принаймні почасти – вербалізованими тощо). На цьому тлі можливі також перетворення смислу (сміслової конфігурації) на символ, чи то на сталий образ-етноейдему, чи то на певну відносно устійнену фантазматичну тотальність... На цьому рівні розмаїтих ланцюжків семіотичного плану (їх продовжування і видовжування внаслідок змінювання моментів референційности та перетворювання означаючого у новопосталий денотат, а також своєрідної інверсії означаючого (signatum) та означаючого (signans) можливі “короткі замикання” цих останніх та витворення із цього нових – “третіх” – смислів. Скажімо, у кольоровому постері (кінця 1990-х років) “Руслана і Львівське пиво” досить відома вже тоді (ще до блискучої своєї європейської кар’єри) поп-співачка Руслана Лижичко не просто перетворена була на означник-маркер (чи то навіть своєрідний “лейбл” львівського пива, на “наклейку” – образ до бренду) і в такий спосіб уречевлена. Сталося водночас “коротке замикання” двох смислів (і співвідповідних із ними інтенційних об’єктів) на новий смисл та співвідповідний із ним денотат, а саме: явно еротизована насолода від популярної співачки та насолода від пива “злилися” в одній смисловій констеляції зваблювання споживанням приємного (у цій смисловій констеляції за давно відомою рекламовою формулою “баба плюс товар”) еротизовано-приємне (“жіноче”) теж стало предметом масового і масованого консумеризму... Оскільки гра смислів завжди багатомірна (вимагає щонайменше залучености якогось третього чинника), – так і у цьому разі постер на кшталт “Руслана і Львівське пиво” (попри доволі складну взаємодію тут метонімічно-метафоричних тропів “видатного”, “свого власного – нашого”, “щонайперфектнішого”, ба навіть, “екстраординарного” тощо із певними фігурами мовлення та фігурами мислення, які не цілком тотожні, хоч і “перетинаються”) у гру смислів залучені також візуалізована так звана причетність за суміжністю (про це зокрема пише у своєму 5-му розділі книги “Відсутня структура” Умберто Еко), а також іще один тип фігур близький до того, що його називають іконограмою кітч. Йдеться про так званий аргумент від авторитету (ним може бути навіть і славнозвісний витвір мистецтва, скажімо Мона

Ліза), що може трошки “уділяти” щось від ореолу своєї слави і рекламованому товарові, – “втягувати” цей останній у регіон “особливого”, “ексклюзивного”, такого, що зберігає свою значущість протягом дуже тривалого часу, “не тьмяніє” від довготривалого “послугування” ним... Нагадаю, що із погляду механізмів “прочитування” та механізмів впливу уже конвенціоналізованих (у межах рекламного полідискурсу) іконограм та певних поєднань іконічних фігур чи то тропів) йдеться уже не просто про знаки і семіозу, про своєрідне кодування та декодування, а уже про смислові утворення та про вторинну і третинну... і так далі взаємодію різновидів смислоруху із очікуваннями реципієнта та залученістю цього останнього (ознайомленістю цього останнього) зі співвідповідними життєформами (life forms).

5. Зміна смислу залежить від Инакшости досвіду реципієнта:

А) Инакшости фреймів сприймання, инакшости способів тлумачення (інтерпретативних моделей) та инакшости фонових знань реципієнтів та перемін у цих фонових знаннях;

Б) Инакшости способів організації (реорганізації) фрагментів пам’яті і в цілому від особистісної мнемосфери, котра завжди має ідіоіндивідуальний характер, а властивий пригадуванням ефект праймінгу завжди має свою ідіоіндивідуальну вервечку асоціацій та “зчіплень”;

В) Инакшости особистісних очікувань, предиспозицій та атит’юдів.

6. Зміна смислу залежить від змін у загальній картині світу (т. зв. world view), від зміни епістемі та когнітивних стилів, від зрушень у мислительній парадигмі (т. зв. paradigm shifting).

7. Зміна смислу залежить від траєкторії його (смислу) руху на рівні інтерпретації-реінтерпретації. Інтерпретативні моделі і сам перебіг тлумачення модифікують смисл інтерпретованого. Інтерпретація – це завжди “вбудовування” нових смислів, як у загальний корпус інтерпретованого тексту (а речі, ситуації, вчинки та розмаїті артефакти та ситуації – це теж тексти), так і у смислові лакуни (не-домовлені – “не-дописані” смислові “мінус-простори” відповідних текстів).

8. Зміна смислу повсякчас і поспіль узалежнена від його переміщень в інші горизонти інтенцій, хотінь, цілей та цінностей.

На цьому тлі можливі смислова девальвація колись ключових смислів (їх знецінювання-девальоризація, їх вивітрювання, втрачання ними їх відносної значущости, чи то їх “переоцінювання” у нових аксіологічних та соціонормативних координатах).

9. Зміна смислу залежить від його інтерференції зі “сусідніми” смислами (взаємоперетікання та взаємонаповнювання смислів). Фігурально кажучи: смисл – це дійсно певна смислова монада, але така монада, яка усіма своїми “вікнами” та “дверима” відчинена навстіж та навстріч тим смисловим “протягам” та смисловим потокам, що “гуляють” у смислових поміжпросторах. Тому “окремішній” смисл може бути “місцем зустрічі” різних смислових “вітрів” та смислоносних “потоків”. Самі ці розмаїті “зустрічні течії” можуть бути не лише сенсоперетворювальними, але й сенсоутворювальними, – генерувати якісь нові (оновлені) смисли.

10. Зміна смислу залежить від появи нових домінантних смислів у складних смислових мережах (наприклад, жорстких десигніфікаторів ідеологемного типу, актуальних авто- та гетеростереотипів, колективних опіній довкола певних подій та персоналій тощо).

Високий Верх, 16 січня 2007 року. Продовжую розмірковувати про модуси та форми смислоруху... Отож, – далі:

11. Мінливість смислів залежить від мінливості настроїв, емоційних реакцій та душевно-духовних станів, а також від діялогічних кроків (“ходів”) та контрходів та певних “поворотів” (turn-taking) у живому контакті комунікантів, із яких – цебто із цих діялогічних переходів-поворотів (укупі із живою динамікою профазы-епіфазы конкретних діялогічних актів та співвідсною із ними оперативною пам’яттю щодо послідовного розгортання тут-і-тепер ситуативности) вибудовується щоразу *неповторна внутрішня логіка конкретного контактування людей*. Саме ця внутрішня логіка кожної окремої ситуації контакту “нарощує” на цю останню якісь специфічні додаткові (зазвичай неповторні) смисли, чи то – навпаки – “стирає”-деактуалізує якісь попередні смисли.

12. Зміна смислів залежить від дії певних латентних біопсихічних чинників (лібідозних енергій, позасвідомих страхів і тривог, еротико-сексуальних потягів та спонтанних пожадань, певних проявів агресивности і деструктивности тощо).

13. Зміна смислів залежить від “калейдоскопічної” гри імажинативних складових свідомости (“нашаровування” уявлень-образів, майже постійних сьогодні потужних впливів так званої екранної свідомости з притаманною їй візуалізацією та спрощуванням-редукцією і “сплющуванням” (виелемінуванням дійсної багатомірности) світу смислів, що майже цілком пасивно (для пасивізованого реципієнта) “впаковуються”-втискаються у свідомість та в передсвідомість, наче у гумову рукавичку. Наша свідомість та наше світобачення, наче інфікуються екранними (телевізійними, мультимедійними) образами та “картинками”... Відтак ці “віруси” пласкої (зазвичай спримітивізованої) екранної імажинації “розмножуються” у вторинних та третинних комунікативних потоках (наприклад, у пере-переповіданнях безконечних телесеріалів тощо).

14. Кардинальні зміни у смислових мережах можуть бути узалеженені від зміни у самих життеформах (зокрема від відживання одних життеформ та появи інших); відтак від змін у самих способах життєдіяльності та у певних стилях життя (т. зв. Life-styles) тощо.

15. Зміни у смислових мережах припроваджуються появою певних нових (чи то присутньо оновлених) дискурсивних (чи то субдискурсивних) практик, що зазвичай кореспондує із появою певних функційно нових локусів (чи то сфер) комунікації, нового “набору” топіків спілкування, нового тезавруса ключових лінгвокультурних концептів, нових мезокомунікативних кіл комунікантів тощо... Адже – нагадую – саме дійсні дискурсивні практики є фабриками смислів. Нові смисли (нові смислові конфігурації) “виношуються”, випрацьовуються, генеруються власне у самій гущі повсякденної дискурсивної діяльності людини. При цьому засадничо нові чи то філософські, чи то художньо-естетичні (у тім числі, скажімо, музичні), чи то загальносвітоглядні смисли завжди генеруються лише достатньо яскравими особистостями. Але й ці інновативні “спалахи” сенсоутворювання на рівні особистісного творчого напруження неможливі були б поза “густим розчином” усієї дотеперішньої полідискурсивної активності (і на безпосередньо-побутовому рівні також).

15. Мінливість смислів обумовлена також повсякчасним їх вислизанням (особливо поетичних, музичних смислів, смислів пов'язаних зі складними душевно-духовними переживаннями) поза межі відносно чіткої значеннєвої (семантичної) їх фіксованості. Смисли повсякчас “плавають”, смисли “мерехтять”, смисли є часто “несхопними” для “неводу” вербалізації, категоризації та раціональних “пояснень”... Але власне сам процес вислизання смислів дуже багато додає до сенсоутворювальних (сенсовідтворювальних) процесів. Вислизання смислів як феномен, що блискуче відтворений у філософському вірші Тютчева “Silentium!” (Мовчання!), – згадаймо бодай оте “Мысль изреченная есть ложь!...” – власне і є одним із щонайпотужніших спонукально-мотиваційних чинників для напружено-творчого пошуку смислеформ та смислеобразів (як і певним чином оновлених дискурсивних ресурсів) для вираження і самовираження... Несхопність смислів у релігійних переживаннях (особливо у переживаннях містичних та візіонерських) теж завжди є смислоносною і вельми продуктивною щодо генерування нових смислових констеляцій та нових смислевідношень... Отож, вислизання смислів (їх випорскування навіть із густої “сіточки” категоризації та омовлювання) теж є моментом сенсоутворювання, чи то навіть і перетрансформовування якихось ширших смислових поєднань і мереж. Смисли, що “вислизнули” (не були “схопленими”, “відреагованими”, не були залученими у когніцію та інтерпретацію) насправді не були сказати б “втраченими”, або ж “відсутніми” (цебто не “поміченими” у фокусі рефлексії, чи то в рецептивному полі, яке у людини теж завжди є когнітивізованим, – пронизаним фреймами усвідомлювання та попередньої селекції – розпізнавання – класифікації тощо). У творчості, скажімо, поета саме не-сказане (ненароджене у поетичнім рядкові, “затаєне” власним “онімінням”) може залишити по собі сліди-лакуни (чи то навіть радше смислові “розриви”, рани і “рубці”) болісної недо-висловленості, недо-вираженості, певного смислового “залишку”, що непокоїть і “болить” (цебто теж впливає і діє на смислове тло і смислові потоки свідомості...). Дуже яскраво такий стан (а радше процес – процес, що змінює стан свідомості, а отже, і впливає на актуальні смислові зрушення) відтворено у вірші Анни Ахматової “Последнее стихотворение”:

.....
И, мне не сказавши ни слова,
Безмолвием сделалось снова.
И я не знавала жесточе беды.
Ушло и его протянулись следы
К какому-то крайнему краю,
А я без него умираю.

Зазначмо, що поетеса тут поетично переживає (властиво “проживає”) болісний брак автокомунікативного контакту (а – властиво – неможливість внутрішнього діалогізму) зі ще не омовленими внутрішніми поетичними станами. Але й внутрішні сліди цих станів, змінюючи досвід поетки, теж стають смислогенерувальними, – породжують глибокі смислообрази доосмислювання меж фундаментально-онтичного “безмолвія”... Недовисловленість (несхопність) смислів, яко потужний сенсогенерувальний чинник (і чинник смислових трансформацій), що у релігійних переживаннях постає, яко фундаментальна невимовність¹²³ теж може набувати дуже специфічного (почасти осяжного лише всередині особистісного духовного досвіду) смислу містеріяльності, таємничості, що в неї (бодай почасти) втаємничений мій (твій) окремішній духовний досвід (наприклад, досвід переживання богоприсутності, досвід блаженної співпричетності зі святим божественним маєстатом, досвід благоговіння перед Поставою Божою, досвід внутрішньої Зустрічі із Особою Божою, досвід духовного оновлення Звиш і т. д.).

“Давній змові зі світом” (Д. Сироїд) – тим галасливим і веломовним світом людей, де “тиші нема” (де важко осягнути особливе “мовчання прозоре”) може протистояти духовна свобода істотно-екзистенційного мовчання (мовчання удвох – онтичне мовчання; та мовчання, що близьке до есхатологічного оніміння перед поставою Не-Буття – посутньо онтологічне “мовчання”, – за браком того, хто б ще міг вслухатися у це Цілковите Мовчання і вчувати у ньому свій сенс). Саме тоді, коли екзистенційно і духовно чулий індивід “підштовхує” (чи то глибинно своє, чи то інтерперсонально-діалогічне) мовчання до його крайньої межі, – така людина здатна наділити певним сенсом також і Абсолютне

Німування¹²⁴... Сповнене глибинних смислів онтичне (інтерперсональне) мовчання може теж “ледь-ледь” (наскільки це взагалі можливо за участі тих імажинативних наших можливостей, які є засадничо макроскопічними та конструйованими у межах соціокультурних чинників) “торкнутися” отого онтологічного абсолютного “німування” і створити нову сенсопороджувальну напругу, як-от у чудовому вірші молодої поетки Дарки Сироїд:

І між нас западає мовчання, як ніч западає у горах.
На галявині дня проростають безмовні ліси.
І на древніх – умить – дубах, як церковних хорах,
Переходять у тишу, у спокій, у дім голоси.

Сходить небо на землю, як вічність солодка сходить.
Це мовчання прозоре – єдине, що є між нас.
І стає неминучим, великим, прозорим – потоппні води,
Що поглинули світ, і тривогу, і час.

Здається, що саме ностальгія за тишею (тишею не лише як однією із передумов тієї внутрішньої самозосередженості, що надає людині доглибного виміру свободи у самоті та в можливості доглибного духовного діалогізму Я–Ти у поміжпросторі віри, але й тією тишею, що створює додатковий простір для вільної гри внутрішніх смислоносних потоків, – потоків, що зазвичай притлумлені домінуванням плаского візуалізму та поверхової вербалізації в цьому світі) саме у нашу добу інертної перенасиченості говорінням є властиво ностальгією за справжністю¹²⁵. Це зокрема втеча у тишу від рольової гри, від “обов’язковості” (чи то навіть і примусовості) дискурсивних правил, втеча від дурної об’єктивації та операціоналізації доконечних “обмінів” інформацією, – інформацією зі “замацаними” смислами та – часто – жорстко шаблонізованими констеляціями смислів (смислів, які головню намагаються генералізувати, симпліфікувати, занурити у соціальне, тобто насамперед у щось загально-значуще, схематичне, спільнознаменникове, приблизне...).

16. Мінливість смислів узалежнена від змінюваності конкретних комунікативних цілей, конкретних мовленнєвих інтенцій та живої мінливої плинності тих конкретних кому-

нікативних тактик, що можуть модифікувати і сам контекст ситуативності і смислову унапрявленість діялогізму (полілогізму). Жива мінливість дійсних (актуальних) комунікативних практик створює ті розмаїті ментально-мовленнєві простори та простори психологічних “реагувань” – розумінь – тлумачень, котрі можуть створювати цілком різні передумови для смислородження (навіть у типологічно, змістовно та функційно вельми схожих ситуаціях). Саме ця дійсна мінливість живої комунікативної поведінки (хоч і у певних дискурсивно заданих межах та у межах певних комунікативних компетенцій та соціо-нормативних регуляторів) створює певні передумови для більш чи менш кардинальної трансформації дискурсів, а відтак і для трансформації генерованих у лоні цих дискурсів смислів.

17. В умовах глобалізації останнього двадцятиліття разом зі специфічними прикметами постмодерної ситуації (зокрема притаманною їй релятивізацією ціннісних уявлень, а відтак і взаємною дифузиею “високого” і “низького” та цілковитою недовірою до гранд-наративів та будь-яких системоутворювальних філософем, чи то ідеологем) бачимо виразні намагання не лише децентрувати смислові мережі та смислові констеляції, але й вдатися до радикального смислового еkleктизму (на тлі начебто тотальної ризомної “сплутаности” усього з усім та браку виразних аксіологічних координат). Звідси і така постмодерна (у плані самої постмодерної ситуації, а не постмодернізму, яко течії думки та творчости) прикмета смислових зрушень та мінливости смислів, яко гібридно-різноплощинні смислові утворення (а в межах цих останніх – різноманітні інверсії та субверсії смислів). Цей процес, що його Рената Ахман окреслює вдалим, на мою думку, терміном семантичний проміскуїтет позначився також і на літературних текстах деяких талановитих українських літераторів (наприклад, у “Майн кайф” Володимира Цибулька, в “Архе” Любка Дереша, у “Лексиконі таємних знань” Тараса Прохаська та ін.).

18. Посутнім чинником смислоруку та мінливости смислів є іманентно притаманний людській свідомості, людським світоглядним пошукам та людській творчій уяві ретроспекціонізм у кількох щонайпоширеніших різновидах: А) дежав’ю у моді, у рекламі, у

кітч-культури та в треш-культури, у популярній культурі (особливо музично-пісенній) тощо; Б) реплікації та рецитації (особливо у стилістичній фактурі, у тектоніці та в архітектоніці формотворення, а також у версифікаційних структурах різних видів мистецтва – від архітектури та малярства до поезії та театру...); В) ностальгія (“по уходящому”, чи то вже “ушедшему”) в усе ще советизованій та евразієзованій масовій буденній свідомості, чи то на рівні цілковито абсурдного офіційного (sic!) святкування-відзначення “ювілеїв” таких “видатних діячів” як Щербицький, Брежнев тощо; Г) історичне *regressum ad uterum* у тепле і затишне “материнське лоно” розмаїтих пра-праарійських, чи то трипільських могильників тощо, яко різновиди сучасного українського ескапізму (зокрема втечі від власного духовного безсилля, втечі від духовної безпритульності та від цілковитої дезорієнтованості та розгубленості на новітніх роздоріжжях недоформованої української квазіцивілізації...). Ця остання форма дискурсивно-сислового ретроспекціонізму (що сьогодні набуває вже характеру суспільної пошесті чи то навіть соціопатії) є більш деструктивною для новітнього українства, аніж відверто шовіністичний тиск та дискурсивний експансіонізм московського евразієства. Адже криптонаціональний квазіромантичний ретроспекціонізм сьогодні уже драматично відволікає наші зусилля від потреби модернізації та багатоманітної диверсифікації новоукраїнських дискурсів. В іншому разі новоукраїнські урбаністичні дискурси будуть фрагментаризованими, дисперсійними, кволими (анемічними і щодо своїх носіїв, і щодо своїх смислових ресурсів), а отже, і позбавленими відповідної своєї внутрішньої змагальницької потуги у природній конкуренції із евразійськими дискурсами.

19. Мінливість смислів пов'язана із появою нових способів тлумачення дійсності (у тім числі із появою нових способів самотлумачення людини, – самотлумачення мого, твого, нашого...). Тут йдеться насамперед про зміни в інтерпретативних моделях; про зміни в самих “еталонах” поціновування; про зміни у приписах та конвенціях соціонормативної культури, що можуть засадничо змінити сам характер потрактування поведінки та вчинків людини, а, зрештою, і саме уявлення про вчинковість вчинку та відносну його значущість; а також, врешті-решт,

йдеться про зрушення парадигмально-епістемного характеру у науці, у філософії, у світоглядних системах.

20. Всеосяжні зрушення у смислових поєднаннях (а також у самих способах нашаровування суперстратних (глобальних) смислів на певну націолокальну смислову “канву” зумовлені сьогодні не лише глобальним посиленням взаємозалежності цивілізацій, держав, культур, всеохопних транснаціональних виробничо-фінансово-консумеристських структур та процесів та витворенням тієї глобальної семіосфери, що корелює із усуцільнюванням світового соціокультурного простору (разом із інфопростором) у своєрідний “one single place”... Тут йдеться також про достатньо потужні ареали (японський, китайський, індійський, південноєвропейський, африканський...) доволі органічної глокалізації зустрічних смислових потоків. Маю на увазі таке нашаровування глобальної семіосфери (а в цьому всепланетарному контексті навіть і рух товарів є водночас також і рухом смислознаків, рухом смислообразів та рухом смисло-брендів) на регіонально-етнолокальні смислові течії “from below”, коли внаслідок цього утворюються доволі цілісні та стійкі (не скреолізовані, не радикально-еклектичні) глокальні (глобальне плюс локальне) культурно-смислові контамінації. Навіть і сама соціопсихіка консумеризму із притаманними їй життєформами та життєвими ритмами можуть набувати свого локального (глокалізованого) смислового обличчя.

Високий Верх, знову у лісовій хатинці (урочище Під Каменем), початок лютого 2007 року. Ще раз гранично коротко про основні модуси смислоруху та трансформації смислів:

1. Транспозиція смислів.
2. Девальоризація та вивітрювання смислів.
3. Констеляція смислів (витворення смислових конфігурацій та агломератів смислів.
4. Транскрибція смислів (на рівні різних способів кодування, наприклад, візуального, вербального та акціонально-речового кодування).
5. Радикальна еклектизація смислів (креолізація смислів).
6. Рецитація (реплікація) смислів та смисловий ретроспекціонізм.

7. Жорстка десигніфікація смислів (“підв’язування” смислів під ідеологеми та фантазматичні тотальності світоглядного плану внаслідок чого смислові мережі стають ретідними, а частина смислів втрачає свою лабільність та перестає “плавати”, – жорстко фіксується у семантичних полях ключових слів на кшталт, скажімо, “класовість”, “державотворення”, “державницька ідеологія” etc... etc...).

8. Гра смислів та притаманний їм внутрішній діалогізм. “Короткі замикання” смислів у паралельних серіях.

9. Інверсія та субверсія смислів.

10. Інтерференція смислів і “взаємонаповнюваність” та багат шаровість смислів у складнодинамічних смислових мережах.

11. Вислизання смислів (імплицитні смисли, містерійно-релігійні смисли, невідрефлектовані смисли, що сховалися у багат шаровості та багатомірності смислоруху, а також такі смисли, що засадничо “не піддаються” жодній вербалізації).

12. Глокалізація смислів.

Годі, мабуть, наголошувати тут на тому, що зазначені (та ще не зазначені тут і цілком недосліджені) форми смислоруху можуть цілокупно взаємоопосереднюватися, бо ж навіть, скажімо, жорстка десигнація смислу (див. 7) може стати початком його вивітрювання та знецінювання¹²⁶; а “межа” поміж інтерференцією, глокалізацією та радикальною еклектизацією (креолізацією) смислів теж вельми лабільна. До того ж, відкриття постмодерністськими мислителями (насамперед Бодріяром) гіперреальності та симулякрійності показало невикоріненість багатьох сенсів у дійсну денотативність (позареференційність таких смислів)... Однак це тільки підтверджує те (про що я казав і раніше), що смислоносність смислів може бути спонтанним породженням чистої гри смислів, а їх криптореференційність може “відсилати” сенс чи то до інтертекстуальних фреймів, чи то до тих “низанок” асоціацій, що обумовлені ефектом праймінгу та специфічними (для цієї культури, для цієї спільноти людей) картинами світу. Йдеться про таку (несподівану для самого суб’єкта) гру, – особливо у поетичній творчості та в малярській творчості, коли – “гомони” – вібрування смислового поля (у потоці переживань, у потоці споминів, у порухах руки, що стискає пензель, у не-перед-бачуваній часто траєкторії ковзання

погляду по кольористичних масах полотна etc... etc...) самі “втягують” в себе (на ходу витворюючи okazіонально-несподівані, чи навіть цілком химерні смислові поєднання) смислові конфігурації і когнітивно-імажинативні ходи творчої мислі самого суб’єкта творення... Симулякрійність – це не конче щось неавтентичне, чи то віртуально-штучне (онтично не вкорінене в дійсність). Художня симулякрійність¹²⁷ може експлікувати власне внутрішню реальність (реальність мене-тебе, яко людини, що здатна творити смислові світи, всередині цих світів та з їх участю нюансувати власні свої потоки переживань). Йдеться про людину, яка здатна “схоплювати” прецизійно-тонку спонтанну (чисту) гру смислів та посідати здатність до взаємодії з цією спонтанною грою на рівні актів творення (із “залучуванням” у цих актах також і усього “реквізиту”, усього “запасу” більш-менш устійнених та узусних так званих “засобів” і самої архітектоніки творення і поетичної версифікаційності і розмаїтих інтертекстуальних та транстекстуальних “підпорок” творчості (із логосфери літературної традиції, книжної логосфери та усіякої літературщини, реплікації та прихованої рецитації, а також, скажімо, і просто художньо-малярського ремесла, – на рівні так званої “техніки” та самого досвіду послуговуватися цією технікою і врешті-решт самого знання-вміння щодо “modus operandi” орудування, скажімо, пензлем чи то олівцем і т. д., і т. п). Саме тут я впритул підійшов до визначальної ланки смислоруху, що про неї я навіть не згадував вище (поспіхом перерахувавши деякі – безсумнівні у своїй відносній осібності – форми чи то типи смислоруху). Йдеться про саму мить появи нового (чи то засадничо оновленого) смислу (яка – власне така поява – завжди є також і оновленням самого способу смислових поєднань чи то навіть і виникнення нової констеляції смислів). Поява смислу (часто вельми загадкова для нас) є чи не найважливішим моментом для розуміння сенсодинаміки (смислоруху). Функційно (у самому макроконтексті становлення новоукраїнського життєвого та соціокультурного середовища, яке феноменологічно є світом смислів) цей момент сенсодинаміки є сьогодні вирішальним для нас, вирішальним для самої долі українства. Українства, яке буде або ж засадничо преображене, просто скажемо – модернізоване, просто переведене із повільного доживання на околицях Азіопи у власне – відносно

самодостатнє – Динамічне (себто насичене смислорухом!) Життя (де смислорух підживлюється не лише діяльнісною наповненістю та дискурсивним багатоманіттям, але й драматизмом самого життя, його болісними колізіями... Поети – творці нових смислів (а в певному сенсі Тарас Шевченко – даруйте потрійну тавтологію – самою своєю Творчою особистістю, самою своєю присутністю в українській логосфері – утвердив був життєздатні нові смисли нашого сенсоутворювання – життєтворення – культуротворення – націєтворення (без перебільшення!). Це дуже добре зрозумів був ще тоді (ще в романтичну добу) Микола Костомаров, коли писав був, що саме поети “ідуть попереду” суспільного (національного) життя. В якому відношенні вони попереду? Справжні поети (великі творці, творці нових смислів) мають дар відхиляти (“приподнимать”) завісу над тайнами буття (в онтологічному розумінні) і над тайнами самого буттювання народу у цьому широкому світі, – перед поставою інших народів та перед Поставою Божою... І моторошно, і солодко, – писав Микола Костомаров, – стає тоді, коли зазираєш поза оцю (відхилену геніальним поетом) запону... Таке “відхилення запони” (що тотожне, на мою думку, Появі Нових Смислів, Нової Картини народного життя, Нових Горизонтів сенсопокладання та сенсоутворювання, ба навіть і антиципативному вбачанню, вчуванню, передчуванню Нового Великого Повороту у Долі народу) здійснене було у наш час Майданом. Саме “тут” (не в просторі “місця”, а в просторах нових духовно-творчих топосів) відкрилась була ще одна глибинна запона понад прихованим “ядром” самого українського духу... Або простіше: Майдан (а власне – майдано-дії, майдано-спів-дії) експлікував, виявив, включив у феноменологічні потоки самого новоукраїнського життя саме ті смисли, які допомогли нам пізнати, відчути, прочути, пережити усім єством і можливою, і Актуальну душевну і духовну Красу новоукраїнської людини. Але ж повернімося до питання про способи та передумови появи кардинально нових смислів і смислових поєднань. Це поки що ще не стало спеціальним предметом моїх досліджень і роздумів... Однак оскільки це є ключовою проблемою оновлення українства (як, зрештою, і оновлення будь-якої культури) я спробую далі по-

ділитися із читачем деякими (уже більш-менш відомими досі) міркуваннями з цього приводу.

Високий Верх, 5 лютого 2007 року. Дар літератора, як це вже давно відомо, полягає не лише у пластичній спроможності його художньої мислі опанувати літературне ремесло (аж до прецизійного відчуття самого “дихання” внутрішньої ритмо-архітектоніки, образної тканини, формоутворювальної тканини тощо), але й до здатності до відважної та вільної (звільненої від інерції звички до чогось усталеного, конформного, конвенціоналізованого, унормованого, нормального, “взірцевого”, канонічного) трасгресії будь-яких дотеперішніх смислоформ та смислових констеляцій (а це просто неможливе без відповідної здатності самої творчої людини піднятися понад життям, піднятися понад прив’язаністю до свого власного життя насамперед, випірнути зі щодення говорінь, що затиснуті у лещата ситуативності та необхідного приподобляння до цієї ситуативності та до свого власного дзеркального у ній відображення). Це – по-перше. По-друге – це здатність перетворювати не-сенс (чи то розрив у смислових мережах, чи то навіть і нонсенс та абсурд) на нову смислоносність, на нове осмислення світу, здатність вбачати потенційно продуктивні моменти хаосу задля видобування із них смислів, задля “космізації” певних аспектів безладного потоку переживань, потоку вражень та потоку емпіричної подієвості; здатність деконструювати устійнене не заради його демонтажу та руйнації, а задля дійсного виявлення (відкриття і буквально відкривання) того, що завжди було приховане за густим ришуванням та розмаїтими при-будовами і до-будовами... Ось чому літературна творчість (і на це, між іншим, звертав був увагу Дерріда) є дією, є життєвим діянням, є діянням пошуку смислів і запусканням цілком нових смислів; є прагненням дати життя тим смислам (через вербалізацію їх у письмі), що є дією творення смислів. Творчість яко дія є творенням смислів. Літератор, яко творець (чи то співтворець) нових смислів та виразнених цими смислами певних нових аксіологічних горизонтів мусить не тільки мати відвагу підніматися над власним своїм з-дня-на-день буттяванням, але й відважно (як це казав ще Ж. Батаї) *запускати своє життя у дію*, випробовуючи нові смисли, нові

життеформи, нові смислознаки, нові траєкторії руху та співруху смислових поєднань, нові істини... Творча людина (мислитель, літератор, публіцист, науковець, мистець) мав би посідати таку спроможність (саме у спосіб безоглядного запускання свого життя у дію) осягати і той надмір, що далеко виходить поза звичні та узвичаєні межі раціонального. Натхнення є тим, що передусе моментові втілення смислу на письмі. У сфері натхнення смисли “просяються” до втілювання у слові (музиці, жесті...). Смисли вигулькують спонтанно, або, як це каже Мерло-Понті, “якимось чудом”... Дійсно новому смислові далеко не завжди передусе якийсь внутрішньо опанований (у мнемосфері, у сфері досвіду) “матеріал” для переосмислювання, для реінтерпретації, для деконструктивного перефокусування абсолютно нових перспектив бачення тощо). Часто цілком незбагненна самоорганізація думок, образів і почувань (їх сходжування ізусебіч, їх “стікання” ізусебіч у “точку смислу” на вершині конуса) є тією самоорганізацією смислу, що відбувається майже “насліпо”, – цілком поза якимось дискурсивно структурованим розгортанням певного первісного “набору ідей” майбутнього літературного твору, чи то філософського есею, чи то якогось начебто “винощуваного” літератором так званого “задуму”. Адже і саме натхнення, яко стан прориву поза раціональність є своєрідною “гойдалкою” для розгойдування продуктивно-сенсоутворювальної гри смислів, для зіткнення різновіддалених смислів, для смислових зрушень і детонацій, які – посилюють “амплітуду” самого натхнення та його здатности вриватися в несподівано-Інші обшири... Участь літератора, – це насамперед його здатність, його вміння дати вільний простір тій “шттовханині” смислів, що тиснуть, пхаються, стлумлюються у вузьких (завжди – завузьких) проходах мови, чи просто з великим трудом втримуються на закуцї для них текстуальній поверхні вербалізації почувань, уявлень, переживань, що “стікаються до купи” (але в цілком нелінійний спосіб, у динамічний спосіб, а інколи “підшттовхані” аж геть випадковою флуктуацією якогось несподіваного почування-переживання – на відміну від лінійної синтагматичности текстотворення). Сам смисл (на відміну від образу, символу, стереотипу) не є мультikomпонентним... Він є (як і сема) одноцільним. Але він є точкою сходження-“стягування”

докупи (у полі комбінаторної сили нескінченно-розмаїтих субституцій, ходів думки та потоку уявлювання) багатокомпонентних та гетерогенних чинників переживання–бажання–розуміння–реагування–еволюації–пере-перетлумачування... Є знаки, які не можуть бути експліковані, яко значення, хоча і є смислоносними, або ж безпосередньо “втягненими” у сенсоутворювальну активність. Наприклад, знаки-символи можуть мати для нас смисл, однак не можуть бути жорстко “прив’язаними” до поля значень, до семантичного поля (хоча б уже навіть тому, що символ пов’язаний із натяками-на... та із грою натяків... Символи та мітеми є глибшими за будь-які значення. Нам годі окреслити їх (бодай навіть і приблизно) навіть і через цілий пучок сем. Жак Деррида у праці “Письмо та відмінність...” пише про те, що створити (вбудувати) фразу означає виразити можливий смисл. Але сам спосіб артикуляції смислу, модальності цього смислу та валентності цього смислу бувають цілком несподіваними для самого письменника. Саме про таку несподіваність смислу (що наче несамохить розсуває межі нашого внутрішнього досвіду) писав був у свій час і Мерло-Понті (зокрема у книзі “Актуальні проблеми феноменології”): “Мої слова дивують мене самого, і вчать мене моєї ж думки”). Смисли дійсно починають, наче “вистрілювати самі себе”, коли потрапляють у поле правдиво-творчого напруження... Натхнення це і є, як я гадаю, оте переживання вільного польоту творчої думки (несподіваного навіть і для самого текстотворця) разом зі смислами, що “вистрілюють”... Подібно до того, як “хвилі” певної музичної фрази не лише задають свій подальший плин і перепереливання, але й починають “нести” на собі і “переносити” далі творчі акти самого композитора, – так і взаємна інтерференція смислів, їх “мимовільний” (не покермовуваний логікою розмислу) порух у витворенні нових (почасти – навіть і химерних) смислових “візерунків” може вихлюпуватися поза межі звичних для мовця синтагматично-лінійних побудов і “заносити” твір літератора (його образний лад, його логіку, саму його конструкцію) досить далеко поза звиклу семантичну “одноголосність” певних словосполучень (чи то “готових” словесних “блоків”). Це дуже добре відчував був у кращі свої часи раннього шістдесятництва такий – у той час – значний новатор (цебто винахідник нових смислів і нових

сміслових поєднань) – як Іван Драч. Чи не про це він писав був тоді? (Цитую по пам'яті).

Вагітна скрипка стане породіллю,
Оркестр пройме морозно-чорний шок,
Як нехрещене слово самоціллю
Постане з оркестрових пелюшок!

Це стан, коли не поет “оркеструє” змісли (за відомими правилами “компонування” та версифікації), а сама “круговерть” зміслів оркеструє несподівану зміслову “поліфонію” та зміслову “багат шаровість” творчої думки...

Високий Верх, 7 лютого 2007 року. Внутрішня свобода духу (а не лише знання і хист), якою одна із щонайважливіших умов продуктивного (а не репродуктивного) сенсотворення має дуже виразний критерій, – це критерій відносної незалежності від повсякчасної спонукальності дотеперішніх дискурсивних практик. Ці останні, по-перше, завжди ладні дозувати (а іноді і жорстко визначати-контролювати) коло доступних для мовців уявлень; понять; оцінок та опіній; а також зводити-вибудовувати дискурсивні паркани та мури довкола самих модусів входження у можливе контактування-розуміння; довкола самих способів перебігу контактування; довкола самих способів і шляхів віднаходження порозуміння (на своєрідну ритуалізованість дискурсів, що “обставлена” далеко не лише мовленнєво-комунікативними конвенціями, але й багатьма поза-узусними обмеженнями, які ми сьогодні окреслюємо як “порядок дискурсу”, чи то “режим дискурсу” звернув був увагу ще Мішель Фуко). Сьогодні усі оті советські та постсоветські дискурсивні практики (які досі сковують розум і творчу мисль, зокрема своїми примітивними пошуками лінійної обумовленості та пласкої кавзальності) мають бути подолані на-самперед “зісередини” самих дискурсів, загальною реактуалізацією творчого духу, реактуалізацією духу творчості, що спричиниться до своєрідного “бунту” новопосталих зміслів... Бунту зміслів, що спричиниться враз до розривів в регідних категоріяльно-зміслових мережах, до зрушень у світообразі (у картинах світу); до виходу поза обшири дотеперішньої завуженості та “підконтрольності” (втисненості у рамці певних гносеологічних схем та когнітивних

мап, у рамці доктринальних приписів, що називалися “теоретико-методологічними”, у рамці вузькодисциплінарних підходів та моделей з усіма їх “вузько-спеціалізованими” абераціями). Такий прогнозований мною уже сьогодні бунт новоукраїнських смислів “розколюватиме” усі узвичаєні оболонки думання, розуміння, світовідчування, розколюватиме досьогочасні оболонки тих способів тлумачення, які десятиліттями мали за взірцево-несхибні, чи то найбільш релевантні, – оболонки, які просто усе ще стримують навіть і сьогодні (наприкінці вже другого десятиліття відносної свободи у гуманістиці, у філософії, у соціальних знаннях) навіть і самі наші внутрішні спонукання до витворення – цілковито нового – поля розмаїтих дискурсів... Власне у ньому (у цьому новому просторі мислі та цілковито нової – навіть у самій своїй інтенційності та у своїй мотивувальній спрямованості – інтерпретативної активності) зможуть “набрати розгону” достатньо динамічні процеси становлення ареалу нового думання, – новоукраїнської ареалу творення – сенсоутворювання – культуротворення.¹²⁸ Тут варто було б наголосити ще раз ті значущі моменти появи смислу (становлення нових смислових мереж), які перетворюють (можуть перетворити!) цей процес (процес генерування нових смислових конфігурацій та справжньої революції у смислових мережах) на *axis mundi* того новоукраїнського світу (світу насамперед культурно-цивілізаційного), що його становлення (і навіть утвердження) мало би відбутися вже протягом найближчого півстоліття.

Все ще у лісовій хатині, середина лютого 2007 року.

Ще кілька важливих, як на мою думку, завваг щодо функційної ролі та релятивної значущості (у загальній сув’язі смислових поєднань та у динаміці смислоруху) появи нових смислів та витворення нових смислових поєднань. Тут я волію виокремити такі щонайважливіші чотири аспекти (на перший із них – див. трохи далі А) я вже звертав був увагу.

А) Смисл розпочинає своє дійсне існування лише якщо смисл засадничо соціокультурний: він запускається у живе своє функціонування (у колообіги культури) тільки у мить своєї появи у живій ситуативності культури (від конкретної тут-і-тепер ситуації і до подальших своїх актуалізацій-маніфестацій-зчіплювань із діалогічно-

інтерпретативними та загалом поведінково-діяльними актами тощо). Навіть і особистісні смисли “вкарбовуються” у досвід окремішнього індивіда, у його мнемосферу, у поле фонових знань індивіда, у його особистісну візію світу тощо) лише після звіряння-ввіряння-зіштовхування цього смислу (навіть, якщо таке “зіштовхування” і не цілком відрефлексоване) через “зануреність” свідомості цього індивіда в обставини та в процеси інтерперсональних стосунків. “Капілярне” проникання нових смислів (навіть і на рівні так званих вторинних комунікативних потоків, – наприклад, у процесі переповідання літературного твору, якоїсь телепередачі чи то кінофільму комусь іншому) теж відтак може бути лише профазою до подальших реінтерпретаційних (до того ж, різноситуативних, різнодискурсних, різнотопосних) опосереднень... У плані употужнення та модернізації новоукраїнської креатосфери (яко водночас зони насиченості комунікативного поля – у тім числі і безпосереднього діялогізму – новими інтерпретативними моделями, новими знаннями, новими перспективами бачення речей, проблем і обставин тощо), на мою думку, саме “капілярне проникнення” (цебто через пряме міжособове контактування) нових смислів та радикально нових смислових “зчеплень” буде достатньо ефективним тільки тоді, коли сформується ширші (набагато ширші та “густіші”, аніж сьогодні) мезокомунікативні кола – середовища філософів та соціологів, середовища етнологів та культурних антропологів, фахівців у різних ділянках культурознавчих студій і літературно-мистецьких критиків та кінокритиків тощо (не кажучи вже навіть про так звані біялітературні та біямистецькі кола, яких сьогодні в Україні практично немає, – особливо у невеликих містечках, де практично в Україні абсолютно бракує – на противагу, скажімо, до Польщі, чи то Хорватії, чи то навіть Литви – відповідного кола людей-інтелектуалів та шанувальників художньої культури тощо).

Б) Сама ситуація появи нового смислу/смислів, що стануть згодом ключовими у розгортанні нових смислових мереж та засадничо нових сенсовідтворювальних процесів задає траєкторію руху цього смислу у полі культури, у дійсному соціокультурному просторі та у відношеннях до певних загальніших горизонтів суспільних (первісно можливо навіть і групових) цілей, цінностей,

очікувань та прагнень. Тут варто пам'ятати, що без нарощування креативної потуги, багатоманіття та усучільненості (згущеності) осередків сенсотворення-сенсовідтворювання запущені смисли “зав'язнуть” та згаснуть у вузесеньких “проміжках” поміж тими дискурсами на євразійський кшталт, які – поза будь-якою конкуренцією – функційно посилюватимуть і посилюватимуть також і надалі (насамперед у великих містах України, які ще дуже далекі від того, аби зрештою ставати і власне українськими містами) саму сенсовідтворювальну базу євразійської цивілізації.

В) Сама ситуація появи нових смислів та нових смислових констеляцій безумовно даватиме імпульси для більш динамічної гри смислів, що може стати вельми продуктивним чинником для становлення новоукраїнської культури у більшому її внутрішньому розмаїтті тенденцій, напрямків, шкіл, візій, формоутворювальних можливостей тощо. У зв'язку із цим нагадаю сформульований ще засновниками теорії інформації Шенноном та Росс-Ешбі універсальний кібернетичний закон необхідної різноманітності. Згідно із цим універсальним законом, що є чинним для будь-яких інформаційних систем¹²⁹ “життездатність” та “опороздатність” (за термінологією згаданих авторів – резистентність та метастабільність системи, – зокрема її здатність селекціонувати, усувати і “відрегульовувати” шкідливі для неї зовнішні “збурення” інших “сусідніх” інфосистем) залежить від внутрішньої (структурально-функційної та змістовної) багатоманітності відповідної інфосистеми. Ось чому смислове ускладнення, урізноманітнювання, смислова (а разом із нею – дискурсивна) диверсифікованість новоукраїнського інфополя зможе дати для наших новоукраїнських інфосистем певний необхідний запас стійкості та змагальницької потуги; а також “вмонтувати” у це інфополе регулятори (саморегуляційні механізми) “відсіювання” руйнівних для системи збурень.

Г) Поява нових (чи то кардинально оновлених) смислів безперечно запліднюватиме наш сенсоутворювально-креативний потенціал також і на рівні появи тих нових смислових конфігурацій (нових констеляцій смислів), що поступово “рекультивує” геть усе смислове підґрунтя новоукраїнської цивілізації та культури.

Ґ) Смислові новотвори набиратимуть необхідної суспільної (суспільно-національної) сили і матимуть вплив на вибудову

(перебудову) загальнокультурних наших смислових мереж тільки тоді, коли певна етносоціальна спільнота (чи то – на початках – принаймні певні референтні групи, що злучені відповідними комунікативними ланцюжками) почнуть уже роз-пізнавати новопосталі смисли, а також сприймати їх, яко достатньо значущі, важливі, атракційні та зрештою такі, що мають певну вагу в аспекті не просто частотности їх вживання (інтенсивности їх колообігів), але й відносної евалюативно-аксіологічної ваги, ба навіть, і належного соціопрестижного статусу. Тільки у цьому разі (у разі дійсного “вростання” нових смислів у дійсні комунікативні поля соціалізації-ресоціалізації-енкультурації) нові смисли “працюватимуть” на загальне становлення новоукраїнської цивілізації і культури, – стануть дійовим чинником і самого середовища, яко такого і його “участи” в новоукраїнській інтерпретативній діяльності та культурі.

Урочище Під Каменем, 24 лютого 2007 року (субота).

Сенс з’являється там, де на “віяло” семантичних (психосемантичних) можливостей та дискурсивного тезавруса (яко відносно “спільного” надбання, що поділяє спільнота чи то група) накладається, по-перше, досвід окремішньої особи¹³⁰; а, по-друге, – також зануреність у живу тут-і-тепер ситуативність (яка, ясна річ, теж може по-різному сприйматися, потрактовуватися, оцінюватися різними контрагентами взаємодії). Ця остання (йдеться про конкретну ситуативність) між іншим є не лише “вмістилищем” інтеракції, а також не лише конситуативністю та кореференційністю суб’єктів взаємодії, речей (ситуативно заартикульованих речей) та самого функційного локуса¹³¹ певного комунікативного (соціокультурного) акту. Попри усе це ситуативність є також взаємним ситуюванням (що теж дійово впливає на динамічну гру смислів) певним чином уже наділених смислами (а може й навіть і певним чином заново переосмислених у контексті живої ідіоситуативности) тих інтенційних об’єктів, що “втягуються” у ситуацію і самими намірами та хотіннями мовців і водночас також внутрішньою логікою послідовно-непослідовних діялогічних кроків спілкувальників. Варта мати на увазі, що цим діялогічним кроком може бути не лише вербально-діялогічне *turn-taking*, але й також сповнене роз-

маїтих можливих смислів мовчання. До питання про діялогічність і смислоносність мовчання я ще напевно згодом повернуся в цих своїх високоверхівських розмислах... Слава Богу, що й моє високоверхівське “мовчання” (не-спілкування з кимось, – іноді довше ніж 10-12 днів...) теж небезсенсає, теж небезплідне і теж... діялогічне... Це щось набагато більше, набагато складніше ніж діалог із власним *alter ego*... Це вже радше багатошарова і многогласа полілогічність смислів і смислових “струмочків”... Струмочків, котрі часом шурхочуть поміж торішнього листа то туди, то сюди, куди самі “схочуть”... То ховаючись десь попід спід, то зливаючись навзаєм, то розбігаючись у різноголоссі...

Позірна відсутність *turn-taking* (тобто позірний брак чи то вербальної, чи то паралінгвальної “реакції” контрагента комунікації (начебто “незворушне” мовчання цього останнього) теж може бути дійово-конститутивним чинником живої ситуативності, ба навіть і смислоносним імпліцитним діялогічним кроком, а отже теж смислоносною відповіддю, теж смислоносним способом реагування, яко неочікувано-очікувана присутність начебто “відсутнього”, чи навіть і яко осяжна для фрейм-рецепції самого мовця пресуппозиція смислів... Сам смисловий спектр такої мовчазної “відповіді” може бути вельми здеверсифікованим, а саме:

1. Мовчанка, яко мовчазна згода.
2. Мовчанка, яко непоступливість і “затягість” у попередній своїй позиції (у думці, оцінці, намірі тощо).
3. Мовчанка яко знак, що розмову треба закінчувати.
4. Мовчанка, яко “запрошення” продовжити далі “розвиток”, чи то “обґрунтовування” відповідної думки.
5. Мовчанка, яко евалюативна реакція, що має сенс оцінювання відповідного повідомлювання (факту, обставин, вчинку тощо), яко неістотних, незначущих, третьорядних, – не вартих уваги (зокрема не вартих того, аби стати ремо-топіком подальшого плину бесіди).
6. Мовчанка, яко контрастове тло не-вербальности взаємодії, що має увиразнити, заакцентувати перемикування коду на мову очей, на мову обличчя (чи то “спеціально” виокремити, сенсологічно нюансувати саме на тлі мовчання) якийсь порух, доторк чи жест. Саме мовчанка може додавати додаткової та цілком

особливої сенсологічної значущості згаданим та іншим паралінгвальним елементам ситуативного генерування смислів.

7. Мовчанка-вдумування, яко смисловий маркер важливості, значущості того, про що йдеться.

8. Мовчанка, яко нехтування когось (або ж нехтування мовленого кимось), – у діяпазоні від майже добросердної іронійності до злісного остракізму щодо самої особи мовця.

9. Мовчанка, яко елемент фатичного діалогізму (яко *зацікавлена мовчанка*, що заохочує адресанта говорити, – говорити ще і ще).

10. Мовчанка, яко сигнал дійсного нерозуміння.

11. Мовчанка, яко вдаване нерозуміння.

12. Мовчанка, яко маркер чи індикатор настороженості (а що ж тоді, мовляв, далі?).

13. Мовчанка захопленості (чи то несподівано гострого враження) щодо думок (чи то щодо самої реторики) адресанта.

14. Мовчанка, як вираз психологічного шоку (заскоченість несподіваним поворотом обставин, чи то інформацією, яка шокує).

15. Мовчання як павза, що кореспондує зі смислом вагання, нерішучості, внутрішнього боріння, неготовності прийняти однозначне рішення.

16. Мовчанка, яко стан глибинно-безмовного співчування душевно (духовно) близькій людині, яка перебуває у стані неймовірних страждань (душевних, фізичних...), коли будь-яке “говорення” стає недоречним (неспівмірним таким стражданням) і могло би лише посилити ці страждання. Згадаймо дійсно класичний приклад із Біблії – страждання Йова (Йова, 2: 11-13): “І почувли троє приятелів Йовових про все те нещастя, що прийшло до нього, і поприходили кожен з місця свого... І вмовилися вони прийти разом, щоб похитати головою над ним та потішити його. І звели вони здалека очі свої, – і не пізнали його... І піднесли вони голос свій, та й заголосили, і роздерли кожен одежу свою, і кидали порошок над своїми головами аж до неба... І сиділи вони з ним на землі сім день та сім ночей, і ніхто не промовив до нього ні слова, бо вони бачили, що біль його вельми великий...” Таке спів-мовчання є не лише чинником конситуативним (або ж чинником, що імплікує в ситуацію якісь додатково-супровідні смисли), але й дійовою конституантою специфічної ситуації.

17. Мовчання, яке сповнене бентежних смислів та смислового збентеження (і водночас засадничо інтерперсональне) мовчання двох закоханих etc... etc... (усередині такого мовчання може вирувати безліч смислів – і “недо-седементованих”, “недо-кристалізованих” у виразні (“схоплювані” рефлексивно) клаптики “дифузних” почувань-переживань, а також почування особливої небуденности того, що діється та радісної повноти душі, що не потребує вербального означування та якогось додаткового з’ясування... В такому разі “мовчати укупоньці” може мати імплікований в собі додатковий смисл піднятися Вище від “профанного” повідомлення, від інертного “говоріння” і таким чином душевно (чи навіть і духовно) трансцендентувати “затісне” – для невимовности високого почування – узвичаєне та більш-менш, загальнозначуще і тому соціальне (а не ідіоінтерперсональне) вербальне кодування та декодування...

18. Мовчання, яке вираз зверхности чи зневаги до супротивника та ігнорування його пропозицій, або ж нехтування ультимативних вимог якогось свого антипода, чи то ворога... Невідповідання (яко, сказати б, активне мовчання) на семіотичному рівні може водночас бути маркером цілого пучка смислів, як-от: відчужування і Дистанціювання від Іншого; далі, – зневага до цього Іншого, як до недостойного відповіді; далі, – яко означник тієї останньої межі, що поза нею уже абсолютно неможливе будь-яке діячичне контактування, чи то якийсь крок “назустріч” і водночас як себе-ствердження у цій цілковитій своїй непоступливості; далі, – яко духовна перемога над дійсно скрутними чи то загрозливими обставинами і момент незалежности-свободи від “накидуваних” обставин; далі, – яко Виклик Инакшому до щонайкардинальнішої конфронтації etc... etc... На цікаві приклади щодо цього натрапляємо у Святому Письмі Старого Завіту (2 Цар. – 18: 34–36; а також про те саме: Іс: 36: 21–22). В одному та другому разі йдеться про епізод асирійської навали та облоги Єрусалиму в часи царювання Єзекії, коли великий чашник асиріян звернувся був до оборонців Єрусалиму): “Де боги Гамату та Арпаду? Де боги Сефарваїму, Гени та Івви? Чи врятували вони Самарію від Моєї руки... І мовчав той народ, і не відповів йому ані слова, бо це був наказ царя, що сказав: “Не відповідайте йому!”

19. Мовчання як провокування мовчанням (задля докладнішого, повнішого, додаткового, наприклад, “вивідування” справжніх обставин чи то певних нових важливих (для адресата) деталей від мовця (від адресанта).

20. Апофатичне мовчання, як вслухання у Голос Божий, або ж, як містична практика (наприклад, в ісихастів). Сповнене глибинних духовних сенсів мовчання і особливе безмов'я, як не просто усамітнення і відлюдництво, але і як містичні “сльози теплі”, – “сльози”, що не мають (і не можуть мати) жодного логічного (раціонально обґрунтованого) значення. Якраз навпаки, – ці “сльози теплі” в аспекті великої тайни “благоразумія” (Ніл Сорський) є моментом мовчазного визнання непідвладности цього останнього (це духовомістичне “благоразуміє”, просто – як сказали би ми сьогодні – не піддається дискурсивному опановуванню). У посутньо-онтичному своєму плані такі “сльози теплі” тотожні духові молитви, тотожні глибинно-духовій молитві, оскільки вони (саме як тайна) є вільними від словесних форм. Нагадаю тут лише, що чи не першим осередком ісихастського аскетизму в Московії став був Троїце-Сергіїв монастир, що про його засновника Сергія Радонезького сказано, між іншим: “...божественныя сладости безмолвия вкусив...”. Однак не лише у релігійно-християській сфері, але й в істотно вже секуляризованій сфері європейського літературного модернізму (аж від поетів-символістів та драматургів-символістів) позаминулого століття (а також пізніх та “запізнілих” символістів століття минулого) бачимо нахил до сакралізації мовчання та навіть до суто гностичного гіпостазування мовчання, як містичних “дверей” до об'явлення поза-межового. Щонайменше у двох трактатах Моріса Метерлінка “Скарб упокорених” (1896) та “Мудрість і доля” (1898) мовчання розглядається, як шлях до пізнання Істини та досягнення містерії буття.

21. Іронічне мовчання, як мовленнєвий акт, який (як це вважає один із найкращих фахівців із комунікативістики Флорій Бацевич) може створювати іронічну атмосферу спілкування (і в такий спосіб – додам я – навіть і посутньо модифікувати саму ситуацію спілкування і увесь подальший перебіг живого діалогізму).¹³¹

22. Активно-креативне мовчання, як акт (акти) накопичення певного творчого напруження і наростання самої потреби висловити його. Згадаймо з відомого вірша Земляка (цитую по пам'яті): “Вірш починається з твого мовчання, / Коли ти уже не можеш мовчати!”...

23. Мовчання, яко релігійно-особистісне упокорення супроти Божої Постава та Божої волі. Мовчання, яко спосіб притлумлювання можливого спалаху негативних емоцій (роздратованости, гніву, люті тощо).¹³³

24. Цілковите мовчання, як аскетична “втеча” від марнотности словесної “само-репрезентації”, що їй вже іманентно притаманним є чи то явне, чи то неусвідомлюване марнослав'я та прагнення до повсякчасного вербально-ситуативного “нагадування” про самого себе, мовленнєвого “експонування” себе та повсякчасного засвідчування самого себе (зокрема йдеться про те, про що зазвичай кажуть: “Хоче бути у центрі уваги”). Дуже виразно скрайностевосупротивлежний до цього мотив (а отже, і сенсоутворювальний чинник водночас) мовчання, яко ухилиння навіть і від самої підозри у марнославі бачимо у св. Йоана Ліствичника, який “щоб не спокушати немічних, наклав на себе цілковите мовчання, якого суворо дотримувався протягом року; заговорив лише після наполегливих благань тих же, що примусили його засудити себе на такий подвиг” (Там само. – С. 6).

24. Мовчання, яко болісний (іноді – аж до психопатологічної переагальмованости) стан переживання своєї провини та гріховности. Яким би це не здалося парадоксальним, але й такий стан цілковитого душевно-духовного “соліпсизму” у глибоко віруючої людини теж є засадничо діялогічним (sic!), оскільки реальність гріха феноменологічно розгортається лише у поміжпросторі фундаментально-діялогічних актів Я–Ти, цебто лише стосовно Святого Маєстату Божого – перед Поставою і Обличчям Верховного Свідка моєї (твої, його...) гріховности, – перед “безмовним” Запитанням Звиш: Що ж ти Вчинив?!). Доволі питомий приклад, – стан Давида у псалмі 38-му (39-му): “Занімів я в мовчанні, замовк про добро, а мій біль був подразнений. Розпалилося серце моє у моєму нутрі, палає огонь від мого роздумування...”, – вірші 3-4). І трохи нижче (вірші 9–12-й цього ж псалма): “Від усіх моїх

прогрівих визволи мене, не чини мене посміхом для нерозумного! Занімів я та уст своїх не відкриваю, бо Ти те вчинив, – забери ти від мене Свій доторк, бо від порази Твоєї руки я кінчаюсь. Ти караєш людину докорами за беззаконня...”

Очевидно, що цей спектр можливої розгорненості смислів мовчання – у відповідь (мовчання адресата, яке водночас є зазвичай своєрідною відповіддю адресантові) можна було б ще доповнювати і доповнювати багатьма десятками версій можливих конкретно-ситуативних (суб'єктивно-ситуативних) смислів. Адже інтеракційність (із певною дискурсивною плинністю, якої її інтегральною складовою) завжди є ідіоситуативною. Це останнє зумовлено безконечномірністю у комбінуванні дискурсивних ресурсів залежно від внутрішніх психічних та психодуховних станів, потреб, цілей, хотінь та певних свідомо відрефлексованих намірів мовців, а також залежно від їх (мовців) соціорольових та позиційних функцій у взаємодії із очікуваннями довкілля та миттєво-ситуативними реакціями і спонуканнями... У це останнє безпосередньо вплітаються також характерологічні прикмети тих, що залучені в інтерпсихічну (інтергрупову) взаємодію і таким чином (ці характерологічні прикмети) теж годі елемінувати зі складної та багатошарової взаємодії сенсогенерувальних моментів будь-якого поміжлюдського контактування... Тут годі не згадати також і певну предиспозиційну та атит'юдну (теж вельми варіативну) налаштованість контрагентів комунікації (у тім числі – і цілком мовчазних) у їх взаємодії та у динаміці із ситуативно мінливими експектаціями та мінливою інтенціональністю, що її (інтенціональності) пов'язаність із плинною ситуативністю є обопільною (петля прямих і зворотних зв'язків повсякчас модифікує і самі комунікативні наміри, і самі модули їх ситуативно-діяльнісного та поведінково-дискурсивного втілювання-розгортання). Саме така (ще далеко не вичерпана цим стислим переліком чинників, які залучені в ситуативне генерування смислів, у дійсний смислорух) багатошаровість сенсоутворювальних факторів і можливостей у їх взаємодії із особовим досвідом, мовомисленням та психосемантикою самої свідомості кожного із комунікантів, – саме така “багатоповерховість” динамізує гру смислів (зокрема у ментальних поміж-просторах окрес-

леної тут – зрештою цілком умовно – тришаровості: дискурсивні можливості і зокрема дискурсивні тактики – особовий досвід (і сама особа мовця) – мінлива (поліваріативна) ситуативність (разом із конструктами та ментальними репрезентаціями “сцен дії” та фреймами і сценаріями типових ситуацій у свідомості самих учасників та дійовців контактування...

Високий Верх, 25 лютого 2007 року. Коли смисл ще “вариться” у борщі інтенцій, імажинацій, когнітивних актів, сублімінальних імпульсів та хотінь (та й загалом певного – майже нерозчленовного – потоку переживань), – це ще навіть і не властивий смисл, ба навіть, і не пресуппозиційне “зазирання” в щілинку грядущого втілювання смислу. Для того, щоб вивільнити енергії сенсотворення, – треба зв’язати ці енергії. Момент зв’язування енергії (вербалізація, фраза, текстура тексту, – у тім числі тексту музичного, тексту малярського, тексту архітектурного etc... etc...) є моментом запускання смислу. Ми не можемо сказати, що смисл існував латентно, а відтак, мовляв, актуалізувався. Втілювання смислу, яке завжди є ситуативним (разом зі складними взаємоситуюваннями думок, душевних станів і розмаїтих переживань) не є простим переходом із *potentia* в *actu*. Сам момент експлікації смислу є далеко не лише експлікацією того, що “до цього” уже, мовляв, “спалахнуло” було у фокусі усвідомлювання. Сам “спалах” (народження) смислу відбувається у момент його імплікування у живу ситуативність. Проте конситуативність самого смислу модифікує не лише ситуацію (із притаманними їй – у сприйнятті реципієнтів і загалом самих суб’єктів інтеракції – смислонаповненням), але й модифікує взаємодію ситуації та смислу (смислів, гру смислів, коваріативність смислових потоків). Саме цей момент взаємодії уконституїює і нову (видозмінену) ситуацію і сам смисл, яко такий. Сила новопороджених смислів вимірюється їх спроможністю до такого “перетікання” у дійсні смислові ігри, яке здатне не лише “запліднити” собою нові смислові констеляції, але й видозмінити самі конвенції смислових ігор (аж до становлення нових художніх стилів, нових мислительних епістем тощо). Народження нового смислу, яко дійсно творчий акт, яко творчість дає імпульси до нового

сенсоутворювання у “нарощуваному” таким чином “секторі новизни”. Новогенерований смисл має здатність поєднувати у нові констеляції (і в такий спосіб – певною мірою – реактуалізувати) “уламки” тих смислів, що уже були “відпрацьованими” у культурі (чи то вивітрилися, чи то стали дисфункційними, здевальоризованими та призабутими). Тому відразу ж за новопосталими смисловими атракторами можуть тягнутися шлейфи “оновлених”, чи то, сказати б, ревіталізованих смислів. Навіть і саме висміювання, чи то пересмішництво щодо “зужитих” смислів, або ж їх деконструкція (не лише у формі рефлексії, але й, скажімо, яко притаманна нашій добі гротескність у малярстві) може надати цілком нового життя цим “уламкам” (хай навіть уже й химерним) смислів, що занепали (занепадали). Сміх саркастичний; сміх, що піддає когось остракізмові; сміх, що дезавує квазісерйозність та квазіідейність; сміх, яко нищівний цинізм у ситуації вельми драматичній для того, кого він стосується тощо (зрештою сміх, яко гіперпарадоксальне “знімання” загрози, розгублености, жаху; а також сміх яко виглуплювання, паяцування, чи то здорове самовисміювання; еротичний сміх яко момент зваблювання; чи то яко одна із діялогічних тактик комунікативного жанру легкого фліртування; сміх яко “вибух” емоційного – часто вельми “різно-емоційного” – надміру поза межами розуму; сміх яко “імітація” ситуації діалогізму у вкрай самотньої людини, бо ж здоровий сміх є завжди сміхом певного комунікативного акту, – хай це навіть спілкування із “телевізором”, чи то із “книжкою”; і, нарешті, так само поліфункційний та полісемічний сміх божевільного і сміх, що маркує – для інших – сам момент збожевоління і т. д., і т. п.; далі – доброзичливо-прихильний сміх добросердної іронії і їдкий ущипливий сміх іронії знуцання та упосліджування; здорово-життєствердний сміх самоіронії; далі – сміх, яко розрядка напруження (за Фройдом – *Abfuhr*), що функційно близьке до того, аби виладувати лють у якійсь різкій дії, чи то, скажімо, “виплакатися”, – все це містить у собі силу-силенну смислів, все це має безліч смислів (згадаймо хоча б інтерперсонально-діялогічне навантаження сміху, що покликаний нейтралізувати певне емоційне напруження тієї павзи у ситуації спілкування, котра аж надто вже затягнулася та зрештою “відновити” спілкувальні “кроки”; сміх субверсії, що “приземлює” чийось зарозумілість

і “вченість”; сміх, нарешті, демонічний (цілком суголосний нашій добі цинізму, трохи чи не тотальної вже девіативности та аномії; сміх, що суголосний самодостатньому брутальному насильствові та водночас свідомій самодеструктивності людини) і т. д., і т. п. Смислів безмірно примножуваних смисловим “багатоголоссям” самих ситуацій та смисловими “обертонами” ідіоіндивідуальної характерології... Тому важко погодитися із Жаном Батаєм у тім, що сміх вибухає після абсолютної відмови від смислу... Це не так, бо ж за усїєї внутрішньої розщеплености смислів (чи то навіть і “звихрености” смислів) “всередині” самого сміху сміх є не лише смислоносним, але й сенсогенерувальним... До того ж, яко “поворотна точка” певної ситуативности, сміх може засадничо змінювати саме подальше розгортання живого діалогізму, а, отже, впливати посутньо і на загальний смислорух, і на способи констелювання смислів, і на переміну тактик комунікативної поведінки у контрагентів спілкування, і на самі способи та модальності оцінювання-інтерпретації, і на здорову самооцінку, і на краще розуміння – порозуміння – саморозуміння, і на уконституїювання тієї чи іншої ситуації контакту, і на формування видозмінюваних інтерперсональних атит’юдів... Сміх ніколи не буває чистою негативністю... Сміх не провалюється у “розколини” поміж смислами у не-смысл... Сміх якраз має для всіх нас (якщо це не деструктивний сміх) сенсодавчу та оновлювальну снагу... Вільний сміх (у тім числі і вільний сміх над нашою власною досьогочасною і теперішньою малоросійською недолугістю та недоосвіченістю квазіеліт), сміх над нашим власним борсанням у тенетах позавчорашнього дня, сміх над тими, що досі пишаються своєю прив’язаністю-припнятістю “на ланцюжок” до псячої буди Кремля, – усе це допоможе нам (має допомогти!) виборсатися-вив’язатися із влади позавчорашнього дня і врешті-решт вийти в Універсум засадничо нових смислових світів... Більше уяви, більше творчости, більше філософії, більше сміху і більше тонкої іронії та самоіронії, більше внутрішньої свободи духу, більше напруженої, настирливої самоосвіти, більше помаранчевости (цебто більше яскраво-карнавальної співтворчої переповнености та надміру позитивних почувань); більше любові, більше любові, більше любові у взаємності, у милості, у милосерді, у діяльному співчу-

ванні (аж до жертвності і героїзму, до непохитної вірності та відданості саме тому, що наснажене любов'ю і на що спрямована моя чи твоя любов...); якнайменше “засушеного” доктринерства, що претендує на якусь “вікінченість” та “остаточність”; якнайменше порожнього гаслотворення та мертвих “гербаріїв” із цитат; менше сліпої віри в “авторитетність” цитатництва та в абсолютну “правильність” і “взірцевість” якихось окремішніх підходів, концепцій і шкіл... – усе це доконечні ферменти для витворення доброго вина новоукраїнських дискурсів, а з ними (та в їх “утробі”), – і новоукраїнських смислових мереж, і новоукраїнських культуроутворювальних імпульсів... Сказане – це тільки “пунктир”, що дуже і дуже приблизно окреслює тільки ті загальні сенсотворчі “домени” та можливі регіони більш інтенсивного розгортання нових (і кардинально оновлених) багатьох і багатьох субдискурсивних процесів, де аналітично-культурознавчій та культурфілософській думці ще довго доведеться шукати передумови (у взаємодії підсвідомого, передсвідомого, усвідомлюваного та понадсвідомого) появи нових смислів... Люди нетворчі – репродукують смисли, люди творчі – продукують їх. Творче українство є нашим самотворенням, є творчим відвойовуванням України у небуття, є віднаходженням навіть у темних дірах та у проломах структурної неповноти української культури абсолютно нових можливостей нашої внутрішньої відкритості (нашого задавненого мовчання, “затерпlosti” наших ідей і нерухомості думки) на майже цілком нове формотворення, нову семіозу та цілком нові смислові потоки... Прекрасна думка Юрія Андруховича про завойовування нашої країни культурою (що стане водночас актом/актами дійсного звільнення нашої країни)¹³⁴ у “транскрипції” на моє сенсологічне уявлення про соціокультурну динаміку означає: заповнювання “прогалин” і смислових “розривів” у ментально-духовному просторі України та українства через “згущування” самих множинних осередків генерування смислообразів, символів та ідей... Через посилювання, усуцільнювання, інтенсифікацію полілінійних (“настояних” на різних смислових ферментах) і “багатошарових” (і вже тому – не просто репродуктивних) смислових потоків. Почуття дійсної повноти (наповненості) нашого національного буття може дати власне таке Генерування Нового, яке

відвоює Україну в Евразії саме тому, що захоплюватиме (і захопить, хоч і по-різному і зовсім Різним) думки, почування, імажинацію, наміри та хотіння мільйонів і мільйонів українців, – дасть їм довго (надто довго очікуване, хоча часто майже інстинктивно та позасвідомо очікуване) почуття зустрічі зі собою...

Цей процес нашого культурного (новоцивілізаційного) самостворення стане процесом природної седиментації багатопланових і “різноповерхових” смислових мереж, а також становлення самих нових шляхів та нових локусів сенсоутворювання, нових спонукань та нових імпульсів до цього останнього... Науки культурологічного циклу (загальні та спеціальні теорії культури, соціологія культури; культурологія та культур-антропологія з усіма трьома десятками її субдисциплін – від лінгвістичної антропології, антропології когнітивної та психоантропології до антропології релігійної та антропології урбанізму тощо; всеосяжний цикл так званих культурних студій; дослідження у соціолінгвістиці, лінгвопрагматиці, етносеміотиці і т. д., і т. п.), – усе це може бути заново реінтегроване на основі цілісних трансдисциплінарних досліджень людського середовища, яко середовища генерування та функціонування смислів. Саме такі – щонайширше закроєні – студії могли би посприяти розвиткові тієї ужиткової антропології, – так званої *applied anthropology*, яка – разом із культурною політикою, етнополітикою та мовним плануванням¹³⁵ – могла би дати добрі дороговкази для органічної деколонізації України “знизу”...

Високий Верх, 3 березня 2007 року. Головні завдання культурологічної думки (завдання кожного культуролога, яко дослідника соціопсиходинаміки “колообігів” культури):

1. Простежити яким чином (і за яких умов та обставин разом із прикметами самих суб’єктів дискурсивної активності) конкретні дискурсивні практики (мовленнево-контактні, малярські, музичні, акціональні та ін.) генерують (випрацьовують та піддають подальшій “термічній обробці” конкретними комунікативними актами) ті або інші смисли у тих чи інших смислових конфігураціях.

2. Простежити яким чином відповідні смисли та смислові мережі (яко основа самої культури, яко її глибинна тканина) “зав’язані” на горизонти цілей, цінностей та сподівань певного суспільства (певної спільноти, етнолокального утворення, субкультурного утворення, соціального стратуму, мезокомунікативного кола спілкувальників). Простежити як взаємодіють смисли та такі важливі чинники соціонормативної культури, як норми, соціальні ролі, уявлення про канонічну особу, поведінкові взірці (паттерни), комунікативні конвенції та прескрипції тощо.

3. Простежити (і спробувати проінтерпретувати) траєкторії руху смислів у певному середовищі (це останнє – нагадую – є не просто “вмістилищем” речей, людей та сферою – сферами, локусами – розгортання різноманітних життєформ і способів життєдіяльності, а своєрідним згустком мільйонів і мільярдів дійсних лінгвосоціокультурних інтеракцій та співвідносних із цими останніми дійсних комунікативних ланцюжків. Креатосфера культури та семіосфера культури – це самі люди, що поділяють певні смисли (у сфері свого досвіду, у просторі ментальних репрезентацій, когнітивних мап та специфічної лінгвокультурної картини світу); це самі люди, що відтворюють (у конкретно-ситуативних контекстах та на рівні рецепції – розуміння – тлумачення – подальшої трансмісії у спідії та взаємодії) такі смисли та такі смислові констеляції; це самі люди, що ладні обстоювати (і обстоюють) значущість і сенс самого цього сенсоутворювання-сенсовідтворювання і ладні оберігати свій світ (світ спільноти, світ своєї культури), яко світ смислів перед поставою ерозії цього світу, його анклавізації та його дисперсійного розсіювання (разом із вимиванням його внутрішніх смислових ресурсів) внаслідок інвазії дискурсивних потоків із інших смислових світів.

Одразу ж зазначу, що ці дискурсивно-смислові потоки із інших смислових світів (наприклад із євразійсько-московського смислового світу – світу потужної та відносно самодостатньої цивілізації) могли би бути вельми корисними для нас тільки за умови достатньої внутрішньої розвиненості (диверсифікованості, багатоманітності, інфраструктурної оснащеності та ресурсної потужності, а отже і необхідно достатньої конкурентоспроможності новоукраїнських дискурсивних практик, зокрема їх

адаптивно-адаптувальної внутрішньої активності¹³⁶). В іншому разі неминучим є наше розмивання (лінгвокультурне та смислове розукраїнювання) і наше поглинання світом евразійської цивілізації (або ж – у кращому разі – поступова наша інфокультурна інкорпорація в евразійсько-московський інфокомунікативний масив та перетворення вчорашнього так званого “українства” (цебто усіх нас, яко носіїв певного типу культури) на периферійні субдискурси цього культурно-смислового світу.

У лісовій хатині, 4 березня 2007 року. Отож знову і знову – повторюю вкотре – деколонізація України, яко глибинна та всеохопна революція дискурсів та самого дискурсивного середовища, що випроваджує Україну поза тінь евразійської цивілізації та поза тінь геополітичних та геочивілізаційних претензій і зазіхань Кремля означає зрештою таке колосальне употужнення і таке динамічне урухомлювання усіх різновидів та локусів сенсогенерувального потенціалу та усіх життеформ “запускання” нових смислових агломератів, що “на виході” мало би дати становлення самого – достатньо цілісного та усуцільненого – субстрату новоукраїнської культури – становлення модерних новоукраїнських смислових мереж... Це мало би потрійний безумовно позитивний ефект: 1. Зупинило б остаточне вимивання українських смислових ресурсів (отож зупинило б катастрофічну вже сьогодні ерзію власне українського соціокультурного поля загалом), а це є першорядним у надзавданні зупинити розукраїнювання України і зупинити катастрофічну для нації самовтрату разом із цим самої української людини. 2. Зберегло б (“втримало” б на рівні дійсного живого побутування) саме українство задля збереження духовного багатоманіття та духовної повноти і краси всього Світу. 3. Розпросторило та поглибило б можливості розуміння, порозуміння та саморозуміння в середовищі самих українців через витворення відносно усуцільненого (насамперед у середовищі великого урбанізму, де “виковуються” первинні “обриси” нашого культурно-цивілізаційного майбутнього) дискурсивно-контактувального довкілля, що в ньому гранично мінімізовані (наскільки це взагалі можливо) якісь надмірно-скрайностеві перепони та збурення щодо можливостей публічної легітимізації ключових для усієї нації

стратегемних ідей, цілей, цінностей, сенсожиттєвих запотребувань і сподівань, образів та символів (етноейдем), що поділяються...

Йдеться тут не про якусь зуніфіковану “однодумність” та зоднаковіння самого життєво-поведінкового стилю, а про таке примноження (примноження, яке наростає і наростає *crescendo*) пропорційно до маси новопосталих осередків і локусів сенсотворення-культуротворення, пропорційно до міри розгорненості самого спектра новопосталих наукових та філософських шкіл і напрямів¹³⁷ та потенціалу яскравих творчих особистостей) самої внутрішньої напруги (напруги спонукальної, напруги етичної, напруги творчої, напруги контактувально-комунікативної та інтерпретативної) життєтворчої (а ця остання глибинно тотожна культуротворчій та сенсоутворювальній) активності української людини. Йдеться тут і про ту людину, яка належить до конкретної еліти (військової, релігійно-духовної, промислово-бізнесової, політичної, мистецько-літературної, управлінців-адміністраторів etc... etc...) і посполитої (посполитої у масовій стратоутворювальній перспективі) української людини загалом. Адже геть усі стратоутворювальні сфери й ділянки (а також дійсні життєформи їх функційного вияву на рівні міжособової та міжгрупової взаємодій, на рівні багатоманітних дискурсів та їх прагматиконів¹³⁸, а також їх функційно-ситуативних прагмофокусів) в дійсності своїй витворюють абсолютно єдину креатосферу всередині якої усе умовно “високе” (ба навіть – сакральне), усе умовно “серединне” та усе умовно “низьке” (разом із цілком профанним та брутальним) не лише “сусідить” та зазнає взаємної інтерференції (особливо у добу постмодерних ситуацій), але й підживлює одне одного навзаєм¹³⁹. Йдеться – нарешті – про доконечне примноження гетерогенності, “багатобарвності”, поліфункційності (себто загалом розмаїття та багатомірності) ідей, візій, модусів тлумачення та способів евалюації, а також і самого репертуару достатньо плідних у своїх сенсогенерувальних вимірах соціокультурних ситуацій та життєформ, коли змагальницьке “протиборство” ідей, опіній, візій, доктрин і концепцій, а також певних значущих цілей, цінностей та інтерпретативних моделей (на тлі повсякденного розгортання розмаїтих дискурсивних практик та неперервної конкуренції цих останніх поміж собою), поступово випрацьовує (а значною мірою також комулятивно накопичує)

додатковий “запас” історико-цивілізаційної міцності нації. Цей “запас” також включає у себе належний простір (зокрема також і простір нових суспільних та нових інфраструктурних можливостей) для тривалого (а радше, перманентного) культивування нашої духовної життєздатності і бодай відносного духовного здоров’я кращої частини творчого (співтворчого) українства, а також і морально-духовної спроможності і снаги реального плину самого життя (процесів дійсного життєтворення та самовідтворювання життєвого середовища) на долішньому – “прикореновому” (так званому *grass-roots level*) рівні побуту, рівні повсякдення та дійсних стосунків людей в Україні. Саме цей рівень напівзруйнованого українства¹⁴⁰ найбільше духовно окрадено (відчужено, відсепаровано, майже повністю відсторонено навіть і від отих напівзамулених, напіввисхлих джерел дійсного українства) справжньою навалою русофонних журналів-тижневиків (кілька десятків назв!) та масовою культурою евразійського гатунку (тобто гатунку не лише неукраїнського, але й значною мірою – контрукраїнського). Отож, саме кардинальна трансформація смисленаповненості дійсних життєвих потоків на прикореновому рівні може стати запорукою трансформації самих обставин (умов та передумов) для енкультурації української людини, якої людини власне української, а не людини постсовєтського простору та евразійського середовища... Адже енкультурація – нагадую – у глибинних своїх основах є входженням-вростанням людини (уже з немовлячого віку) в актуальні смислові мережі. А власне вже це (і насамперед це!) зможе надати і більшого розгону для ротації українських еліт (досі переважно – квазіукраїнських і квазіеліт). Адже саме аморфність, медузоподібний стан, невиразність українства “на споді” суспільного життя (більш-менш виразним і помітним у своїй самотності та самодостатності модерне українство явило і виявило себе лише протягом сімнадцяти днів помаранчевої революції) корелює із примітивізмом суспільної думки та жалюгідністю “політичної” поведінки на так званих верхах... Етнонаціональна змаргіналізованість (спустошеність, знекоріненість) – з одного боку, та змаргіналізованість політична – з другого боку, є обопільно залежними, є обумовленими навзаєм... Тому без деколонізації “зісподу” неможлива деколонізація самосвідомості, світогляду,

культурного стану (у тому числі і власне державно-політичної культури) так званих (поки що, на жаль, “так званих”) еліт... І – відповідно – також навпаки...

Не може бути не лише згармонізованості мелодії, але й навіть самої мелодії (хай чи то в лад, чи то не в лад) там, де геть усі струни надірвані і обірвані... Націокультурні смисли “виструнчуються”, увиразнюються власне, коли “нализуються” на ці невидимі струни, або ж принаймні “збігаються до купи” у так само незримих пасмах суголосних смислових пере-перегукувань... Болісні дисонанси не через “різноголосся” та многогласся партій та орієнтацій... Болісні дисонанси – через “поламаність”, надірваність смислового інструментарію загалом, через поплутаність-сплутаність надірваних струн... Це сталося ще більше, аніж триста літ тому, це тривало досі, і особливо болісно (от парадокс!) ця дика, какофонічна агонія смислів в Україні триває саме нині... І ніщо вже – жодні урядові чинники та спеціальні програми (чи то едикти, укази, нові законодавчі приписи, партійні резолюції чи то круглі столи etc... etc...) не зможуть зреалізувати утопію (поки що дійсно і теоретично і практично необґрунтовану утопію) націонал-патріотів і частини українських націонал-лібералів щодо так званої побудови української України, якщо не буде у щонайрішучіший спосіб просто одрубаний і одкинутий (без жодних попередніх розплутувань) отой жмут давно вже надірваних та сплутаних струн... Тільки цілком новий інструментарій смислів (смислів на новоукраїнський лад, на лад новомайданний) – смислів і “на споді”, і “на горі” – зможе бути зоркестрований (самим ходом нашої спільної потужної суспільно-історично-культурної діяльності в усіх сферах, в усіх регіонах, в усіх щонайдрібніших ділянках нашого новоукраїнського життя і – ясна річ – без озирання на “диригентів” з Кремля). Тільки це дасть нам змогу вибудувати більш-менш цілісну (хоч і щонайтоншу) архітектоніку тієї симфонії новоукраїнської цивілізації, яка вже гряде... Тієї цивілізації, що її (дуже загальні поки що) обриси “вгадувалися”, “вчувалися” ще в поліфонії майданних гомонів... Програма “Десять кроків назустріч людям” має бути замінена на один лише пункт (усе інше – додається самим плином життя і життєтворення) – один крок назустріч Майдану, один крок назустріч Майбутньому, один крок назустріч Ново-

українській Цивілізації (а все це – засадничо одне й те саме!)... І – тільки тоді, – десять кроків осторонь від Азіопи! Тому треба конче (і чимдуш швидче!) відбігти від крокування в безодню, від крокування в безодню поза-позавчорашнього дня... Адже величезна більшість із так званих “людей” (що назустріч їм запрошують нас крокувати) – укуші із абсолютною більшістю доволі освічених промислово-бізнесових і фінансово-торгівельних еліт – ще самі перебувають у тій спільній похмурій постсовєтсько-євразійській ущелині поза-позавчорашнього дня колоніальної України (на жаль, – усе ще на самому споді тієї безодні...), – України “савецкай”, чи то України – майже такої ж самої зникчемої Хохляндії, – Хохляндії “оркестрованої” із Кремля... Ми ще далекі від того, аби дійсно поділяти (а це значить – стати справді носіями) певну нову систему смислів, бо ж ця (поки що лише потенційна система, хоча й здобулася вже на прообрази своїх ключових смислових конфігурацій у Майданному Здвигові) не усистемилася ще яко така, не стала ще “чорноземом думки” і самим еством бодай третини дорослої української людности...

Поділяти певну систему смислів – за усіх інших сприятливих для націокультурного самоусвідомлювання обставин та передумов – означає не лише бути достатньо визначеним (принаймні не амбівалентним) у своїй ідентичності. Адже дійсно певні конфігурації смислів, – це водночас і певні структури сенсожиттєвих координат для самоорієнтації нашого – мого, твого – Я у ситуаціях, у контактах, у світі (у світі, що є для нас також і певними способами реагування на світ, і картиною світу, і певним потоком переживань). Визначитися у світі (що тотожне “накидуванню” на світ певної сітки ключових смислових координат, певної сітки лінгвокультурних концептів та ситуативних конструктів) означає водночас опанувати самого себе, означає осягнути владу над самим собою, “приборкавши” в собі (звувивши, злокалізувавши, упорядкувавши) саму “амплітуду” отого “розгойдування” смислів у межах певної відносно деонтизованої (у берегах узусу та в кореференційності щодо – теж більш-менш окресленого – горизонту цілей та цінностей) динаміки смислоруху, динаміки певної гри смислів, чи то у певних – завжди попередньо конвенціоналізованих “берегах” їх (смислів) певної ідіоситуативної та ідіоособистісної “осциляції”...

Високий Верх, середина березня 2007 року. В. Ющенко сьогодні втрачає владу із багатьох причин. Але головна із цих причин: Ющенко, на жаль, ніколи не мав повної влади над самим собою, – він не підпорядкував був свою самосвідомість і сам спосіб свого думання та способи тлумачення-потракткування світу (а отже, – і самотлумачення) певній більш-менш виразній системі смислових координат... Звідсіля і все вовтузіння, і уся відтак шарпанина, а що найгірше – уся перманентно-вичікувальна малоактивність, малорішучість, малоініціативність... Адже людьми чину – дійовими та дієвими людьми (за усіх інших сприятливих обставин) є насамперед ті люди, які цілковито впевнені в тому, що вони чинять і впевнені в тому, задля чого вони це чинять, а відтак і енергією самого чину втримуються у динаміці, у напруженні, у чинності цього чину, не “випадають” у “вибоїни” на дорозі і не “заносяться” аж геть на узбіччя... Під кутом зору дійсної загрози “заносів” (в умовах смислової дезорієнтованості, чи то ослабленості-розхитаності “зчеплень” із первинними смисловими нуртами Майдану) ми бачимо – бачимо, на жаль, вже майже з першого кроку Президента – оте вельми небезпечне (небезпечне для всіх нас і навіть для історичної долі України) зашкалювання поза “береги” (розриви і надриви у смислах, що не були відкритими на якесь нове сенсоутворювання, а ставали лише провалюванням у нонсенс) у вигляді пакту із Януковичем (так званий “Меморандум...”) і т. д., і т. п. Абсолютний нонсенс такого пакту для націонал-ліберала, полягає у тому, що це була спроба порозумітися не з власне українською політичною силою, а з тими, що репрезентують в Україні кремлівсько-євразійські інтереси... А це власне саме ті інтереси, де одним із найважливіших геостратегічних завдань є: по-перше, намагання зупинити розпочате Помаранчевою революцією вислизання, зупинити випорскування українського етносоціального організму (етносоціального корпусу нації, що доформовує самого себе і нарешті більш пришвидчено самоорганізується) із ареалу так званих “істарієських інтересаф Расії”. По-друге, свідомі і несвідомі васали та маріонетки Кремля об’єктивно допомагають цьому останньому (в чому теж інтерес насамперед Кремля!) перетворити саму Україну лише в такий собі регіон оновленої Третьої (третьої після царської та большевицької...) Імперії...

Йдеться, врешті-решт, про такий дійсний інтерес Кремля (і, на жаль, як це показують дослідження – інтерес також і більшості посполитих росіян у самій Російській Федерації), як інтерес інкорпорувати Україну у склад Третьої Імперії за білоруським взірцем. Чи то за сценарієм схожим до білоруського... Чи то за якимось сценаріями неоевразійців, чи неослов'янофілів (так званих “четвертих слов'янофілів”), чи то просто за вказівками та інструкціями ординарних великодержавників-шовіністів та тих державних терористів чекістського вишколу, що орудують у Кремлі та із Кремля... Зрештою обезвладнювання самого інституту президенства в Україні є не лише особистісною малоспроможністю Ющенка (через що, між іншим, західні політологи та оглядачі нарекли його вже “кривенькою качечкою”), але й наслідком всезагального браку достатньо устійнених, тривких (і – що важливо – через брак внутрішньо когерентних) смислових координат у світогляді (чи то – ще вужче – бодай у картині світу) тих, що вважають себе “українськими патріотами”, чи то навіть і лідерами так званих “патріотичних сил”... Так звані “патріотичні сили” (за дуже окремими винятками – йдеться буквально про одиниці дійсно мислячих українців) оцінюють дійсну націоналітичну ситуацію із дуже значними абераціями. А це стається саме тому, що бачать вони цю ситуацію у надто вузькому герменевтичному колі¹⁴¹ (на жаль, це дійсне коло нашого загумінкового провінціоналізму, внутрішньої “відізолюваності” нашого вузькоглядства і зацофаності суспільної думки, що має ось уже 80 літ характер ментального гетта¹⁴²). Дуже мало хто сьогодні із націонал-патріотів належно враховує те, що саме тому, що Україна усе ще реально залишається напівпериферією євразійсько-московської цивілізації, – кремлівським чинникам (з допомогою, ясна річ, їх комуністичних колаборантів та колаборантів-регіоналістів) вдається усе ще здійснювати над Україною майже всеосяжний цивілізаційний контроль та контроль комунікативно-інформаційний¹⁴³. А це значить, – і надалі підтримувати в Україні (через абсолютно домінують тут дискурси євразійського типу) цілком неукраїнські і відверто контрукраїнські смислові конфігурації; а також не залишати місця (не давати функційного поля) для становлення та вкорінювання тут новоукраїнських смислових конфігурацій; не давати жодного

місця для розпросторювання, вкорінювання, утвердження тих духовно-душевних станів і настроїв, які перетворили були Майдан в одну із найбільших (за останні сто літ) культуротворчих (саме культуротворчих!) Подій в історії Загально Європейської Цивілізації... Коли ж правда Майдану (правда спокійної непохитності і Радісного Уповання) стане нарешті також і правдою влади; і правдою львів'янина (який уже забуває про Майдан, або ж згадує його наче "сон", чи то казку-феєрію); і правдою горлівчанина, чи криво-ріжця?! Коли це відбудеться? Невже ніколи? Коли Україна стане європрейською? (європейською не в інституційно-організаційному плані належності до Європейської Унії, а по-європейському цивілізаційно повнокровною). Коли вона вже (Україна) перестане бути євразійською? Це станеться тоді, коли вона почне ставати сама собою... Коли нові ключові ідеї, нова – чи то кардинально оновлена – епістема, нові смислові коваріяції, нові творчі спонукання (спонукання, що виникають у сфері Вільного духу окремішнього індивіда і водночас утверджують цього індивіда в його неповторній окремішності, – в його понад-корпоративності та його понад-"тусовочності", в його здатності чинити опір всілякому зодноманітнюванню та зоднаковінню) цілком природним чином просто "вичавлять" із нас дорешти бридкі залишки советсько-казармового ерзац-колективізму та знеособлювання людини... Солідаризм Майдану – повторюю – мав проперсоналістичний характер: такий солідаризм можливий саме там, де вже з'явилася пробуджена (внутрішньо Гідна) окремішня особистість... Особистість, для котрої також і Гідність Нації є і її – особистости – персоналістським екзистенціалом (значущою сенсожиттєвою одиницею і сенсожиттєвим внутрішнім спонуканням, а не аксіологічною монополією абстрактного "калектіва", збірноти, чи то "суспільства", чи то тим більше якогось "великава гасударства"...). Саме на цьому ґрунті (на ґрунті нерозтриньканих іще смислових ресурсів Майдану) Україна (яко поле скупчування та смислової "конденсації" новоцивілізаційних енергій) здатна буде сказати в Європі (і для себе, і для всієї Європи) Нове Слово, – Слово Близьке Європі – Слово суголосне із Етосом і Думкою Європи... І водночас слово, що рятівне для нас, для нас самих, яко нації, бо вчинить нас нарешті самими собою осторонь Азіопи... А також осторонь будь-

яких – завжди деструктивних для нас – поміж-просторів поміж-цивілізаційної турбулентности (адже те, що ми пишалися досі часто нашим “двоїстим” перебуванням на так званій “грані світів” – тобто практично у зоні безперервної лімінальності, а отже, і неминучої при цьому хаотизації – є просто безглуздя, яке час уже безповоротно відкинути!). Це Нове Українське Слово – це водночас і новоукраїнське наше полідискурсивне поле, що в нього інвестуватимуть свою духовну енергію, свою інтелектуальну снагу, свої зусилля, і мозок, і серце українці (у тім числі також і українці російського роду, українці єврейського роду...) і Горловки, і Кривого Рогу, і Херсона, і Одеси... Йдеться тут про таку новодискурсивну (хай навіть і мультидискурсивну, проте внутрішньо пронизану навсуціль і навсебіч когезією та синергійними силами) від Ужгорода і до Харкова, від Житомира до Маріуполя креатосферу, яка б “напрацювала”, буквально “наростила” б майже відсутній поки що спільний (такий, що вільно приймається, яко звично та узвичаєно свій, такий, що поділяється тими, що вільно “вросли” у цей субстрат, яко дійсно органічно наш), що її (цієї креатосфери) прекрасним прообразом (прообразом геть в усіх відношення – у тім числі у вимірах поліетнічності, багатоконфесійності, абсолютної взаємної толеранції та особливої заартикульованости особистісного первня, первня індивідуального) був революційно-помаранчевий Майдан... Повернутися до Майдану – це не лише метафора повернення до людяности та доброзичливости Майдану... Це насамперд означає прийти знову внутрішньо, заново внутрішньо приступити до того, що все-таки вирішальним чином визначало отой дивовижно-містеріяльний Етос Майдану... Не душевний стан, не настрої, не експресію, не стиль чи спосіб взаємин, а загальну Духову налаштованість кожної окремішньої людини... Саме таку налаштованість, яка могла скластися в умовах живої дійсної богоприсутности та саме завдяки такій богоприсутности: стан-перед-осаяною – Поставою Божою (звідсіля – і переживання всього, що там діялося, яко нетутешнього і понадемпіричного). Це була велика милість Бога щодо нас, яко народу, бо ж відкривала вона (ця милість і змилювання Божі над нами) Свою особливу, Свою надзвичайну ласку тривалої Безпосередньої Присутности Ісуса Христа і Святого Духа у гущі, у надрах самої нашої

майданної майже двадцятиденної темпоральности, і у самих думках та діях людей і, врешті-решт, у гущі самої нашої Історії (яко частини уже тепер історії всієї новоевропейської цивілізації). Відвертатися нині від усього цього, відвертатися до всього цього тепер плечима (як уже чинив навіть і сам Президент, а не лише його так зване “оточення”) означає отож повернутися спиною до нашого Отця Небесного, – знехтувати, просто знехтувати цю Його надзвичайну ласку, знехтувати цю Його благодать... Це значить водночас накликати на нас також і можливий гнів Божий... Сьогодні час до часу вдаватися до того, щоб лишень згадувати-споминати про все це, яко про щось, що минуло та проминуло (а не те, що має залишатися у глибині духу (твого духу та духу мого), яко абсолютний наш капітал, яко Снага, яко Велике Щоденне розпочинання Нового Життя кожного окремішнього Українця), як це сьогодні чинить дуже значна частина нашоукраїнців, ба навіть, і бютівців (втративши динаміку Відданости Майдану, порозхлюпувавши по коридорах влади все Живе і Дієве, що давав був Майдан..., сповзаючи вниз їх цієї Верховини до рівня ординарного чиновницького стільця та кратократично¹⁴⁴ спрIMITIVізованого безнастанного скріпіння стільцями) значить накликати – повторюю знов і знов – гнів Божий на Україну... Гнів за ті змарновані, розтринькані, спаплюжені і паплюжені далі (закопані у забуття та у сміття повсякденности та натужного вовтузіння довкола стільців і портфелів) геть усі оті дійсно Надпотужні Інвестиції Духа Звиш, які Господь зволив був (із незбагненної для нас ласки Своєї) влити в серця кількох мільйонів майданників... *Не змарнувати ж сьогодні усе це значить насамперед не втратити тривкої і тривалої (такої, що триватиме аж до повного втілювання у новоукраїнській цивілізації ідеалів Майдану) тихої (але безмірно блаженної!) Радости ставання собою...* Це значить також насамперед не втратити віри у Високі смисли усього цього, в живу та дійову автентичність цих смислів, у справжність Нового – Новопомаранчевого – Канону Української Людини... Тим не менше, здається, ані Президент, ані інші провідники Помаранчевої Революції так і не збагнули, що *Помаранчева Революція, яка лише розпочала емансипацію України і українця із євразійського цивілізаційного масиву, стала була лише прологом, – хоч і Великим Прологом, – до само-*

го розпочинання дійсної справжньої деколонізації України. У тому числі і Прологом до початку звільнення самого нашого внутрішнього духовно-душевного єства від трьохсотлітнього засилля Азіопи, від тиранії тут (у самому нашому єстві) органічно не при-таманних українцеві та українствові способів думання, культурних взірців і поведінкових моделей... Із ями євразійства, в якій ми опинилися вже давно і перебуваємо досі нас може витягнути-виволікти не конячка так званого “добробуту”, на що наївно сподіваються деякі політики-популісти (абсолютно світоглядно вульгарні у цьому плані – примітивніші навіть і від марксистів-“детерміністів” на царинах шлунково-консюмеристської “обумовленості” життя). Із ями євразійства нас зможе витягнути лише баска квадрига Великої Деколонізації України... Нагадую, що Помаранчевий Майдан лише спробував був “запрягти” цю Четвірку (про Квадригу Деколонізації – далі), однак не зміг був відтак “підстібнути”-підохотити її просування та спрямувати її у належним керункові (бо це й, зрештою, не було безпосереднім покликанням Майдану, яко такого).

Високий Верх, 20 березня 2007 року. Тепер ми мали би знати (усі українці: і “майданники”, і біля-майданники, і поза-майданники, і проти-майданники, і навіть ті, яким сьогодні “усе по барабану”...), що *справжнім Продовженням Помаранчевої революції має стати (і вже починає ставати) всеосяжна, суцільна і “багатоповерхова”-“різноповерхова” деколонізація України.* Самозбудова, ставання собою, самостановлення, яко нової потужної цивілізації – з одного боку, та деколонізація – з другого боку, у дуже специфічних сучасних умовах України – це властиво одне й те саме, це єдиний цілісний, нерозривний процес. Ми маємо уже живі реальні дороговкази для цього процесу (для того, аби повсякчас підсилювати його). Ці дороговкази – це ті “кристали” смислів, що цілком природно (хоч і зненацька для нас самих) скристалізувалися були у Великій Історичній Лабораторії Майдану... Тому деколонізація – це аж ніяк не Проєкт, не система заходів (хай навіть і комплексних – разом зі законодавчими, адміністративними та бюджетними тощо). Деколонізація – це аж ніяк не сама лише дерусифікація (не мовна політика і не мовно-культурне

планування, бо ж сама ревіталізація хоча б спочатку невеликого – двадцятивідсоткового – сегменту українського комунікативного середовища у великих містах, – це лише супровідний ефект цілісного оновлення – зісподу, зісередини – ефект самоорганізації усіх динамічних субсистем новоукраїнського етносоціального організму в умовах (у тім числі і в специфічних ментально-сміслових умовах) та в кардинально нових обставинах новоукраїнських цивілізаційних зрушень. Зрушень, які врешті-решт припроваджують нас (яко органічні – насамперед спонтанно-творчі – процеси) не лише до остаточного відв'язування того “ланцюжка” (ланцюжка геостратегічного та ланцюжка цивілізаційно-комунікативного), що ним ми досі припняті до Кремлівської Буди (Буди, яка усе ще хоче заново стати Імперією...). Йдеться тут про ті цивілізаційно-макрокультурні-метакультурні зрушення, які витворюють в Україні ще одну версію (поруч із версією британською, версіями скандинавськими, версією польською чи то, скажімо, німецькою тощо) європеїзму – європеїзму новоукраїнського. Звичайне приєднання до Європейської Унії ще автоматично не зробить нас автентичними українцями (цебто самими собою, а не “фрагментом” цивілізаційного євразійства, що ним – цим фрагментом – ми все ще досі є¹⁴⁵), хоча, ясна річ, таке приєднання до спілки європейських народів (спілки, де вельми шанують усіляку не-схожість і унікальність національного, регіонального, локального тощо) дуже *посприяє нашому самостановленню*. Тому *органічна європеїзація України неможлива без нашої деколонізації і – в першу чергу – без чіткого розуміння того, що процес всеохопної деколонізації (яко насамперед випорскування України та українця із цивілізаційних лежат євразійства та усіх отих “сфер історических інтересаф” Кремля) уже розпочала Помаранчева революція*. Це, по-перше. По-друге. Нам конче потрібне вельми творче – пост-постмодерне – розуміння глибинної суті та механізмів самої деколонізації. Саме у цьому місці варто відразу ж дати таке визначення: *деколонізація – це і є насамперед творчість, а не політика (а політика – лише у тому спеціальному вимірі, що усі без винятку політичні партії та їх мозкові центри мають або ж гранично актуалізувати свої творчі первні і свою політику, яко політичну Творчість, або ж просто відмерти, яко творчо хирляві, бездарно-ретроспекціоністські,*

гаслотворчі, а не сенсотворчі...). Отож повернімося до квадриги деколонізації, яко до “четвірки” внутрішніх її сил (сил насамперед духово-креативних), а не яко чинників (передумов, умов), що їх мовляв “запроваджують у життя”, інтроектують у масову свідомість, чи то, мовляв, прищеплюють (ніби якось іззовні)... Отож – дуже стисло – про цю “четвірку” внутрішніх сил деколонізації України, які, на мою думку, чи то імпліцитно, чи то подекуди досить-таки виявлено та явно) уже присутні у нашому українському житті.

Перше. Деколонізація – це всіляке культивування (саме культивування – культивування здолу та зісподу, а не якесь насаджування) тих ідеалів, тих життеформ і тих суспільних конвенцій щодо наших українських взаємин (і щодо самих стосунків людських і щодо публічно злегітимізованих уявлень про правду, про справедливість, про волю, про благо, про гречність і порядність тощо – уявлень, які більш-менш поділяються...), які постали були (в унікальних своїх новоукраїнських смислових конфігураціях) саме на Помаранчевому Майдані... Сказати б, – буквально “випірнули” із незбагнених Його – Майдану – смислоутворювальних та формотворчих глибин... Зі самої гуцці Діяльності Майдану... Із його синергійним чином самоупорядковуваних флуктуацій та біфуркацій... Із Майданного Досвіду коварійованих та рекомбіновуваних полідискурсивних практик Вираження, Репрезентації і Маніфестації (у тім числі означуваних у дисплеях поведінки та Чину) Глибинних Смыслів Пробудженого Українства.

Друге. У перспективі деколонізації українство, яко одна велетенська Креатосфера, (де новоукраїнський інфопродукт, новоукраїнські образи, новоукраїнські смислові конструкти, новоукраїнські ідеї та новоукраїнські доктрини не просто виробляються та запускаються у сферу уваги, зацікавлень та запотребувань потенційного реципієнта, але й “випрацьовують” та “напрацьовують” новий культурний ґрунт, новий субстрат життя, контактування і співтворення) має для себе – безвідносно до суб’єктивного бажання чи то небажання – Над-завдання, Над-покликання. Така супер-Мета полягає у тому, аби практично майже на порожньому місці (у соціокультурних топосах спустошених російським колоніалізмом,

у топосах “зачищених” навіть і від малих виявів українства) *заново створити – майже у спосіб – creatio ex nihilo – більш-менш стійку (але цілковито нову в транснаціональних контекстах глобалізації) традицію власне новоукраїнського урбанізму. Урбанізму, яко багатопланового, поліфункціонального та множинно-всеосяжного щодо розмаїтих своїх локусів дійсного побутування, дії та повсякчасного впливу українського Живого лінгвокультурного середовища. Середовища потенційно масового і актуально “помітного” (тобто такого, що становить бодай 15–20 % від усієї аудиторії реципієнтів-інтерпретаторів-трансляторів) споживача, носія та співучасника новоукраїнських цивілізаційно-культурних процесів та новоукраїнських лінгвокультурних (засадничо дискурсивних в своїй основі) колобозів. Саме новоукраїнська людина (людина новоурбаністичного типу) є ядром усіх цих процесів і ключем до усіх цих нових культурно-цивілізаційних процесів. На тлі новоукраїнської урбаністичної традиції, яка в такий спосіб мала би скластися, увесь досьогочасний ретро-романтичний дискурс “українського села”, розмаїтих хуторянсько-рустикальних настроїв, стилізованого “етнографізму” та опереткового козакофілства (не кажучи вже про квазіукраїнські фантазми “нашого Трипілля” та інші подібні до цього “могильні” – *regressum ad uterum* – нісенітниця та комплекси) мали би посісти відповідне їм місце на дуже далекій периферії новочасної пост-постмодерної свідомості українця. Ці дискурси могли би стати відносно цікавими хіба що, яко повністю реконтекстуалізовані на тлі новоформованої надпотужної (надпотужної у культурно-цивілізаційному плані, тобто здатної вже до самовідтворювання в нових умовах глобалізації та в умовах сусідства із усе ще цивілізаційно могутнім евразійством) новоукраїнської урбаністичної традиції. Українська новоурбаністична традиція не буде вочевидь антирустикальною, контррустикальною, але вона має явити світові (і самій собі!) те, що живе українство, реальне українство – це не лише “садок вишневий коло хати” і не лише фольк-спеції, чи то фольк-приправа (на кшталт циганщини чи то, скажімо, фламенко до фольк-року, чи то до так званої *world music*), але й той дійсний (самобутньо-глокалізований урбанізм), який здатен “перетравити” і глобалізаційні потоки, і реальне евразійство, і водночас вчинити дійсний спротив будь-яким замахам на наше*

право і на нашу здатність мати свою власну (“новопомаранчеву”) версію європейства. Цебто *своєю “Європою-Два” не просто вийти із тіні Азії, але й доповнити своїм новоукраїнським європейзмом повноту, многоквіття і цілісність європейської історії та повноту всеєвропейської цивілізованості... Без українського міста це буде неможливим: ми втратимо самих себе, а Європа (і світова культура!) втратить нас*. В Україні, де в царині культури – у тім числі культури політичної – продукуються (і репродукуються) майже всуціль самі лише симулякри¹⁴⁶, – поза усіми цими декораціями, поза потьомкінськими селами, поза мімікрією, імітацією та симуляцією “оновлення” та “прогресу” насправді приховується лише те, що замість українського міста, замість потужного українського урбаністичного середовища ми маємо (у духовно-творчому сенсі, а також у відношенні самої продуктивності і внутрішньої напруги новоукраїнського сенсоутворювання-культуротворення) – суцільну контрукраїнську пустку та суцільну контрукраїнську пустелю (за винятком буквально кількох мікроскопічних оаз у цій пустелі, як-от київський осередок – центр “Дах”, Дніпропетровський “Крик”, Львівський журнал “Ї”, Криворізький часопис “Кур’єр Кривбасу” та ще декілька...). Отож – ще раз і ще раз – деколонізація – це культурно-цивілізаційна (творча) боротьба за новоукраїнський урбанізм та українське потужне урбаністичне середовище. На цьому тлі усілякі симулякри українства (таночки та підтанцювання довкола “символів”; культ пам’ятників; квазі-історичне прапраарійство та інші фальшивки “нашого” Трипілля; ура-патріотична риторика про “захист українських інтересів”, – там де саме властиве українство, – уже давно на глухому і темному узбіччі суспільного життя..., – в цілковитому упослідженні та в самоупосліджуванні) мають бути просто пересунені самим реальним ходом культуротворення (та дійсного розширення сфери дієвості та впливовості новоукраїнської урбаністичної традиції, що має скластися) на четвертий чи п’ятий план суспільного життя і там собі вже мімікрувати власне своє опереткове-декоративне українство, а ще краще – доживати свого віку...

Третє. Деколонізація для українства (особливо з огляду на наше величезне культурно-цивілізаційне відставання не лише від Заходу, від країн Середньої та Південної Європи, від маленьких

країн Балтії, але й наше відставання від євразійської Росії) означає щонайдинамічніше пришвидшення (наскільки це дозволить ресурс яскравих і водночас національно свідомих, національно мотивованих та із широким європейським світобаченням особистостей) кардинальних зрушень в усій сукупності сенсоутворювальних процесів, в усіх функційних ланках та в усіх локусах і ситуаціях сенсоутворювання. Такий новоукраїнський смисловий прорив можливим стане не тільки там, де набереться вже критична маса достатньо творчих і достатньо внутрішньо вільних особистостей (а ротація еліт мінятиме-трансформуватиме разом із цим і на цій основі наші квазіеліти в еліти дійсно європейського гатунку); а власне там, де вже значно багатший (щонайширше розгорнений та ускладненіший) репертуар розмаїтих соціокультурних ситуацій (ситуацій контактування, посиленої інтерпретативної діяльності, ба навіть, і діялогічно-полілогічного протиборства і т. д., і т. п.) повсякчас підживлюватиме сенсоутворювання, – хай навіть і через болісність смислових розривів в устійнених колись дискурсивних сенсовідтворювальних схемах... Повертаючись знову до Майдану, де цілком несподівано для багатьох нас сталася дійсна експлозія довготамованих (а почасти і штучно притлумлюваних) креативних (і разом із ними – сенсогенерувальних) можливостей варта наголосити, що *Майдан – це не по-дія, що сталася. Це дія, яка триває* (хоч і в латентних життеформах та в латентному рухові смислів). Це дія, яка мусить тривати. Це дія Духа у душі окремішньої людини... Того Духа, Який дійсно, яко живий чинник *kairos-a* здійснив був благословенне 17-денне “вторгнення” не лише у наші серця – у саме єство та в духовно-душевні стани “майданників”, але й у сам потік навіть і власне фактуально-емпіричної нашої земної історичної події протягом Помаранчевого Здвигу... Де навіть і буденні події (наприклад споживання якоїсь канапки, чи то горнятка бульйону біля людей та з людьми Майдану дійсно осяяне було саявом нетутешнім...). В чому дійсна Сила Майдану? Сила, яка не лише тримала була Майдан у Цілокупності, у Правді та в Любові, але й сьогодні все ще втримує нас – незважаючи на зраду та ренегатство, чи просто духовне змізерніння більшості політиків – у Вірності Ідеалам Майдану. Сила Майдану у тім, що на ньому (після Шевченка) сталося щось найбільше (найбільш

значуще, і – потенційно – найбільш плідне) у нашій історії. *Найбільша по-дія Майдану (попри сам Майдан, як найбільшу по-дію) – це започаткування нового (новоукраїнського) сенсоутворювання всередині наших сердець і всередині всього етносоціального (соціо-культурного) організму Нації.*¹⁴⁷

У горах (за три кілометри від села Нижня Рожанка – урочище Під Камінь), 21 березня 2007 року. Далі розмірковую про деколонізацію, яко творчість (адже тільки всіляко прискорюване і само-прискорюване нарощування новоукраїнських культурних пластів – і це аксіома! – зможе зупинити те подальше розукраїнювання нашої (все менше і менше власне української) України, що фатально зумовлене майже цілковитим браком справді українського урбаністичного середовища... Браком середовища, яко середовища спілкування-транслявання-тлумачення культуроформ і середовища співучасті українців в українському сенсоутворюванні, яко основи-основ становлення самої новоукраїнської урбаністичної традиції та її культури і цивілізації загалом...

Для того, щоб далі і далі нарощувати, примножувати та відтворювати заново й заново оту сенсопороджувальну потугу помаранчево-майданного сплеску духовних енергій дуже багато важить внутрішня душевно-духовна та інтелектуальна активність української інтелігенції (труд самої душі кожного інтелігента, внутрішній труд думки, почування, сумління і волі, що перемагає, звужує, усуває притаманні нам, на жаль, інтелектуальне лінивство, перемагає охлялість сердець і трохи чи не перманентну вже двоїстість)... Йдеться нині вже про ту інтелігенцію, яка могла би стати доброю закваскою для “розростання” усього українського тіста (“тіста”, що його “замісив” був іще Майдан) геть на усю Україну. Оце “розростання тіста” (як я гадаю уже зрозумів читач) – це тільки метафора (хоч і простенька) становлення нової цілісності, тягlosti, відносної внутрішньої когерентності та суспільно-національної значущості нових смислових мереж... Цебто тих смислових мереж, які – повторюю знов – є дійсними єднальними нитками, чи то злучувальними пасмами самої живої тканини новоукраїнської культури; а також злукою – поєднуванням – єднанням

самої української культури і не відчуженої від неї новоукраїнської людини... Спільне розширене, розпросторене, урізноманітнене в своїх дискурсивних “мозаїках” та в багатоманітних життєвих сценах дії та спів-дії лінгвокультурне поле – у цьому нова енергія руху і розвитку, прямих та зворотніх імпульсів між творенням та самовідтворюванням, між живою ситуативністю актуалізації та самоактуалізації, між “свіжістю” нових смислоносних потоків, сенсогенерувальною активністю особи та сталим оновлюванням української людини у цих достатньо динамічних процесах розгортання нових смислових констеляцій та поступового становлення функційно повнокровних новоукраїнських смислових мереж та кореферентних із цими останніми дійсних комунікативних ланцюжків і належних функційно-інфраструктурних “підпор” (новоукраїнська кіноіндустрія, відеоіндустрія, системи культурного менеджменту та продюсування і т. д.). Однак, якщо не виникнуть нові численні осередки генерування нових ідей, нових підходів, нових стилістик, нових епістем та нових когнітивних стилів, нових доктрин, нових інтерпретативних моделей, чи то хай навіть і нових мітологом, – жодні (технологічно навіть і надпотужні) інфраструктури і величезні фінансові вливання у цю українську справу нам не допоможуть... *Деколонізація України, – даруйте настирливість у цьому моїм безперервним повторюванні, – це не політика, це Творчість. Це Творчість і Сила. Це дійсна сила Нового Сенсоутворювання.* Це духовно-творча сила такого “розгойдування” динамічної гри новоукраїнських смислових констеляцій, які спроможні будуть індукувати (втілити довкола себе, – у самій гушці живого середовища великого новоукраїнського урбанізму) нові достатньо потужні локуси щонайрозмаїтіших дискурсивно-комунікативних практик. Адже ключові смисли здатні ставати конститuantами нових життеформ і нових ситуацій (ці останні можуть навіть із часом перетворюватися на типові ситуації і надавати дискурсивний простір, простір інтерпсихічний для більш-менш сталого самовідтворювання співвідповідних – коситуативних – смислів) і таким чином “наповнювати” собою поведінково-діяльнісні аспекти нашого життя, – “вбудовуватися” – імплікуватися у саме повсякдення. Це довгий шлях до зустрічі української душі зі самою собою (коли вона – ця душа – побачить себе у самому міському середовищі, наче

у дзеркалі), але цей шлях кардинальних смислових зрушень – це сьогодні єдино можливий шлях реальної деколонізації. Початки нового динамічного сенсоутворювання, що у його лоні зароджуватимуться культурно-цивілізаційні ембріони нашого позаєвразійського майбутнього – це сьогодні єдина можлива гарантія нашого національного буття, яко буття власне українського. Це єдино можлива альтернатива нашому історичному небуттю, яко нації та яко соціокультурного організму. Треба вірити у те, що новоукраїнські смислові констеляції врешті-решт вибудують і наш смисловий світ. Це й буде дійсний український світ (поряд зі світом польським, світом словацьким, світом румунським...).

Четверте. Бджоли, працьовиті бджілки щонайрозмаїтіших новоукраїнських дискурсів (нових українських дискурсивно-комунікативних практик із притаманними їм щонайширшим репертуаром топіків, комунікативних тактик, прагмофокусів спілкування і т. д.) нарешті-таки, треба гадати, нароються, зарояться і загудуть... І не лише загудуть, але й знеситимуть у вулики української культури, у недонаповнені щільники цієї культури Нові Меди Нових смислів... Але для цього сам квітник новоукраїнського життя мав би бути достатньо рясний і багатобарвний... Українському життю (а воно залишається подієво та дискурсивно сіреньким) ще дійсно дуже і дуже бракує цього багатоголосся, цієї поліхромії, цього багатоманіття комунікативно-дискурсивної поведінки... Над усім цим, з одного боку, усе ще тяжіють ретро-дискурси всілякої советщини та євразійщини (на кшталт “ностальгії по уходящому...”, на кшталт кавеєнівщини, на кшталт нашої ганьби сердючківщини, etc... etc...); а з другого боку, дається взнаки наша відсепарованість від європейської логосфери, від культури центральноєвропейських та західноєвропейських країн... Поки що у вуликах, у щільниках, у сотах нашого (не нашого ще!) урбанізму – зовсім небагато ще згустків меду... Тут радше іще майже суцільні згустки бруду (у тім числі із катастрофічною для нас – навіть у студентському середовищі – патологічною модою на пост-зеківську “пріблатньоннасть”)... Тут – ще майже суцільні згустки всілякої неправди, всілякої лжі, всілякої кривди та підступної й підлої маніпулятивності... Тут – ще зовсім незоране і всуціль забур’янене поле для майбутнього (а

може уже й сьогочасного!) проростання того, що може стати дійсно плідним і дійсно “медоносним” для новоукраїнської культури.

Сьогодні українські націонал-демократи (а майже усі вони опинилися поза Парламентом на вулиці) та значна частина національно свідомих українських лібералів дуже часто наголошують на потребі не лише захисту, але й на потребі домінування українських національних інтересів. Юрій Костенко каже про це трохи чи не в кожному своєму виступі. Але ж цілком очевидно, що українські інтереси на ділі домінуватимуть там, де вони матимуть вже реальне поле для свого домінування. Там, де майже абсолютно (навіть у Києві) усе ще домінує поле євразійщини (у плані цивілізаційному, у плані комунікативно-дискурсивному, у плані смислового), – там і євразійські інтереси легко та вільно (і, на жаль, – навіть у *цілком природний спосіб*) знаходитимуть поле для свого саморозгортання і для подальшого ствердження-фіксування України у периферійний смузі євразійської цивілізації... На жаль... *Тому національний інтерес України номер один – є таке нарощування та употужнювання українства разом із розчищенням завалів петербурзько-московського (царсько-більшевицького) російського колоніалізму, яке б створило належне поле самозбудови, самостановлення і себствердження новоукраїнства. А це і є – повторюю – деколонізація.* Ключ до осмислення смислів самої деколонізації я спробував дати трохи вище, окресливши загальний “силует” так званої квадриги внутрішніх сил деколонізації (ще раз переглянь, шановний Читачу, ці важливі думки щодо квадриги нашкіцовані вище).

Високий Верх, урочище Під Каменем, 20 вересня 2007 року. Розуміння можливе лише у смислі й через смисл. Смисл є підставою розуміння (з-розуміти значить “в-монтажувати” якийсь фрагмент досвіду у смислову мережу, у світообраз, у свій смисловий світ). Смисл є підставою порозуміння і виrozumіння (інтерперсонального та групового). Порозуміння є не лише там, де є спільна зона перетину когнітивно-ментальних репрезентацій і відповідно – суголосність думок (цього ще замало!). Порозуміння стає можливим власне там, де *по-діляються схожі смисли,*

у схожий спосіб тлумачаться проблематизованість життєвих ситуацій та речей (властиво – смислів речей) та їх відносна значущість у кореференційності цілей, обставин та ситуативно-діалогічних кроків тих, що доходять спів-розуміння. Смысл (попри свою роллю яко підстави розуміння та порозуміння) є підставою *орієнтування у житті*.¹⁴⁸

Саме тому, що розуміння можливе через смысл, через *по-діляння смислів* (тими етнофорами-мовцями, які *занурені у відносно спільний смисловий світ, а також у співвідносні з ним поля дискурсивних практик* і – відповідно – оперують відносно спільним тезаврусом лінгвокультурних концептів; посідають той самий ареал історико-культурного досвіду, а також, зазвичай, чинять згідно із ролєвими нормами та приписами соціонормативної культури¹⁴⁹) людину можна (і треба!) визначати яко *істоту, що генерує смисли*; а також яко таку, що здатна до складної (“багатошарової”) комбінаторики смислів і є *людиною творчою* саме тому, що спроможна запускати смислові ігри. Саме у цій своїй здатності *генерувати смисли* (седементувати їх у гущі повсякденно-діяльнісного досвіду за допомогою тих *дискурсивних практик*, які є властивими *фабриками смислів*), по-перше, а також, по-друге, *репродукувати деякі смислові констеляції*; і, нарешті, по-третє, *опановувати нові смислові обшири* (через інтерпретацію та реінтерпретацію, через *в-будовування смислів* у ті явища, які саме у такий спосіб о-сенсовлювання та у-сенсовлювання є-для-людини, цебто феноменологізуються) *людина є відкритою-до-буття* (відкритою – нагадую – саме у сенсоутворюванні та у сенсовідтворюванні; у повсякчасному наділянні смислами усього “видимого і невидимого”). Саму здатність *смислопороджування*, як есенціональну прикмету людського життя треба розглядати в аспекті великого *онтично-онтологічного синтезу*. Перебувати-у-відкритості-щодо-світу, – отже змогти розуміти-тлумачити світ на підставі генерованих у психокulturі смислів та їх щонайскладнішої гри. Гри не лише у межах смислових поєднань та смислових мереж, але й у динамічних реляціях-стосунках *форми життя* (далі – *життєформи*) – *смисли*. Життєформи, між іншим, тому і стають життєформами, що вони – буквально – організуються та реорганізуються смислами і є водночас смислоносними життєформами...

Високий Верх, 23 вересня 2007 року. Явище – не нейтральна на-явність (не “оригінал” якогось фрагменту так званої дійсності), а завжди (від моменту з-ринання на “поверхню” “феноменологічного” у момент потрапляння в “оптику” нашої за-цікавленої “візії”) є предметом такого чи такого потрактування, оцінювання, тлумачення, орудування (навіть, якщо це оперування певними ментальними репрезентаціями, а не речами-процесами); предметом сперечальності (полеміки); предметом кардинального прийняття-неприйняття, ба навіть, і відчайдушної боротьби (від діалогічної агоністики до щонайкривавіших воєн).

Щось стає явищем (феноменологізується через перцепцію-акцентування, через аперцептивне за-лучування у сферу герменевтичного досвіду), – отже переходить у зону-відкритости-до-нас. Отже ви-являється. Саме момент ви-являння є моментом сенсодавчим... Щось стає щосністю тільки тоді, коли конструюється як о-смысл: “в-плітається” у пучок смислів, – “обшупується” актуальними смислами “зусебіч”, – навіть і тоді, коли зненацька вигулькує – зринає з безодні не-смыслу, або ж дає про себе знати, як роз-рив нонсенсу, або ж, як “отвір” Ніщо, “довкола” якого “збурюються” ті нуртування, що порушують відносну рівновагу у смислових мережах. Таке ви-являння не є лише о-значуванням “новонародженого” (феноменологізованого) предмета, не є лише номінацією, маркуванням досі не-знаного, чи хай навіть і калейдоскопічним ви-комбінуванням все нових і нових симулякрів (які лише приховують відсутність предметно-референційного смислу, є цілковито безреференційними). Сенс не є лише етикеткою для об’єкта (об’єкта, який стає частиною нашої смислової реальности навіть і тоді, коли він вигаданий). Сенс як о-наповненість того, що феноменологізується стає можливим (у фундаментальному онтично-онтологічному плані) саме тому, що завдяки взаємовідкритости людини і буття (з усіх істот тільки людина “схиляється” до буття, – має стосунок до його сутнісних глибин) стає можливим цей великий синтез, ця зустріч (зустріч екзистенційного, онтичного та онтологічного), яка є головною умовою і передумовою сутнісної прикмети людини, – її здатности бути творцем смислових світів (і – у певному сенсі – спів-творцем у Творіннях Того, Хто заклав

в основі буття *саму можливість сенсодавчого первня усілякої креативності*, – Хто Створив цю взаємну відкритість (онтично-онтологічну розімкнутість) у самім ядрі людського сенсоутворювання саме тому, що Він мав Потребу у Комунікації-з-людиною. А це було б неможливим без здатності людини “схоплювати”, творчо конструювати і транслювати смисли...

Знову в урочищі Під Каменем, 24 вересня 2007 року.

Отож не буває явищ, які б ми не наділили смислом. Ви-явитися (феноменологізуватися), – значить потрапити в сферу смислу... Вже сама *по-ява явища є моментом зустрічі його* (“фіксованості” його – явища – яко такого – у фокусі усвідомлювання – рефлексії та саморефлексії) *із смисловим полем свідомості*. Свідомість (яка є не лише потоком свідомості, але й актами ви-членування-розпізнання) ви-окремлює, ідентифікує на-діляє смислом, в-писує в картину світу: явище ви-являє себе одномоментно із осяганням свого “місця” у світі смислів і цінностей... Перебувати у відкритості щодо світу, – це змогти розуміти-тлумачити світ на підставі генерованих у психокультури смислів...

Там само (Високий Верх), 25 вересня 2007 року. У гранично стислих формулах гранично лапідарно про те, до чого мені вдалося додуматися (або що мені по-новому вдалося проблематизувати крізь нові (як мені видається) пізнавальні “шпаринки” сенсології, ба навіть – часом – крізь “від-хилені” сенсологією “двері”. Ось вони цих сім лапідарних визначень (тих дефініцій, які надалі будуть для мене дороговказами і водночас “об-межувачами” пошукових спрямувань моєї культур-філософської, антропологічної та власне сенсологічної думки).

Перше. Смисл – це ситуативний конструкт.

Друге. Дискурсивні практики є фабриками смислів.

Третє. Смисл самоздійснюється лише як точка перетину (“вузол”, “пучок”) смислових реляцій і тільки у тих стосунках-відношеннях (разом із відношенням до цілісних ситуацій та життєформ), що припроваджують врешті-решт кожен смисл зокрема до смислових констеляцій та відносно устійнених смислових мереж (поля смислів), що уможлиблює гру смислів

і нелінійні “пере-тікання” смислів. Китайські мудреці-буддисти знали про цю універсальну взаємозалежність одиничного та всезагального ще у VI столітті, коли обґрунтовували постулат: “Все – в одному, одне – в усьому”.

Четверте. Основою самоорганізації смислової динаміки (як і занепаду та вивітрювання смислів) є реляції та динамічні напруження (або ж їх звуженість, їх брак) між ситуативними тут-і-тепер смислами та горизонтами *граничних смислів* (приблизно у тій площині, як їх тлумачить Павль Тілліх).

П'яте. В основі самого субстрату культури залягають смислові конфігурації та динамічні смислові мережі. В основі нових культурних епох – кардинальні зміни у смислових конфігураціях (у мотивувально-спонукальних та аксіологічних енергіях таких нових конфігурацій, що спричиняються не лише до радикальної перебудови самої картини світу і перемін у світосприйманні та світовідчужанні, але й до революції в інтерпретативній активності людини, – до переміни самих способів тлумачення-потрактювання світу, до зрушень в епістемі, до зрушень у когнітивних стилях та способах реагування і самовияву (разом із побутовою стилістикою, способами комунікації та провадження живого діалогізму). Смеслорух і залученість до тих або тих смислових мереж є основою культурного розвитку (навіть, коли йдеться про розвиток виробництва, чи то розвиток фінансової системи).

Шосте. *Смисл є щонайменшою “спільною клітиною” комунікативної діяльності та культури.* Тому розуміння смислової динаміки є ключем до глибшого розуміння культурних колообігів (в опосередкуваннях сприймання-розуміння-тлумачення-трансмисії культурної інформації). Розуміння смислової динаміки дає нам також ключ до осягання інтепретативної активності в культурі як процесу в-будовування групових і особистісних смислів у корпус тексту (та й загалом будь-якого артефакту).

Сьоме. Розуміння смислу як розуміння соціопсихокультури дає нам можливість деконструювати наївно-детерміністські уявлення постмодерністів про ідентичність людини jako “перехрестя” (сходження) дискурсивних потоків чи то своєрідний “концентрат” пнівних наративів. Безумовно мали рацію і Мішель Фуко, і Джудіт Батлер у тому, що не існує предискурсивної EGO-ідентичности.

Однак людська самість і людське духовно-етичне (кожного окремішнього індивіда) самостояння залежить насамперед від тієї ідіоіндивідуальної конфігурації особистісних смислів, що лежить в основі инакшости кожної людини. Ці особистісні смисли (що входять у структуру особистісного світу людини) є не лише своєрідними “фільтрами” селективного сприймання більш загальних дискурсивних потоків, які модифікуються і перетворюються на рівні особистісного досвіду), але й присутнім мотивувально-спонукальним ядром особи, а також тим щонайважливішим чинником, який залучений у вибудову намірів людини, у динаміку її соціопсихічних очікувань в унапрямлювання душевно-духовних інтенцій та певних контактувально-поведінкових предиспозицій. У своїх смислових глибинах, які почасти є імпліцитними чи то малодоступними для психічної інтроспекції свідомого Я, чи то для саморефлексії теж має місце той великий синтез онтологічного та онтичного, трансцендентного та внутрішньо іманентного самому людському еству, де Універсальне зовсім не усуває ідіоіндивідуального, а власне стає можливим завдяки цій глибинній внутрішній онтично-онтологічній цілісності, а також завдяки холістичній неподільності особистісної долі людини, космічної долі людства і божественного покликання кожної окремішньої людської душі.

В онтичному та екзистенційному планах життєдіяльність (разом із досвідом життєдіяльності) фокусується у сенсоутворюванні: смислові мережі є щонайважливішим інтегральним “продуктом” життєдіяльності. З другого ж боку, смислові мережі є чинником упорядкування-деонтизації самого життя та чинником уконституювання дійсних життєво-ситуативних контекстів.

Людина спроможна *ви-буттєвлювати* свої смисли із надр самого життя, – зі страждань життя та відчаю у житті також. Смисли (разом із *лінгвокультурними концептами*, що теж про-ростають із загального досвіду, із досвіду мовомислення та комунікативної поведінки і теж “обростають” розмаїтими смислами, – ідіотнічними також) седементуються через повсякчасний *синтез досвіду дискурсивно-комунікативної діяльності* (а вона органічно вплетена у загальні процеси символічної інтеракційності) з усіма (геть з усіма – аж до еротико-сексуальних) життєвими практиками людини.

Сам потік життя уконституїюється і врегульовується (іноді просто-таки “береться у береги”) смислами. Смисли (деякі домінантні смисли, смисли-інтенції, смисли-наміри) стають конституантами конкретних тут-і-тепер ситуацій; смислами “заряджені” спонукальні сили наших учинків і дій, – аж до дій активного *обстоювання значущості* (соціальної, національної, релігійної, релігійно-національної, моральнісної, громадянської, гендерної, особистісної тощо) тих або тих смислів і їх поєднань. Немає жодного локуса, жодної сфери, жодної життєформи у житті людини, у суспільному житті, у життєвих стосунках, що не зазнавали б повсякчасної перманентної ладоутворювальної, системотворчої, сенсонаповнювальної та формотворчої дії смислів, – їхнього чи то прямого, чи то опосередкованого впливу. Зрештою смисли не опосередковують людських стосунків і не “супроводжують” їх: самі людські стосунки є способом запускання, унапрямлювання і констелювання (конгломерування) смислів. *Акціональність самих стосунків* (людські дії, людські вчинки, відкрита людська поведінка) є водночас і сенсоносною, і сенсогенерувальною, і сенсонаповнювальною.

Під Високим Верхом. Загублений і заново віднайдений уривок, що датований 22 вересня 2007 року. Хіба думка лише ви-карбовує істину? Хіба думка лише ви-проваджує “під промінець” у-свідомлюваного цю істину з ночі буття... Ні, – думка це не лише *ratio*. Думка, що відкриває таємницю – безумовно хвилює. Але чи не найбільше нині й зараз охоплює мене ніжно-трепетним хвилюванням те, що своєю оцією *тремкою* схвильованістю красою (схвильованістю у самому переживанні-доторкові краси) виявляє щонайбільшу таємницю буття: здатність людського ества мати у собі в-бачання краси, в-чування у красу, линути до бентежного споглядання краси... І – що найдивовижніше – бути охопленим оцим *хотінням в-носити це в-бачання* у світ і навіть втілювати його не лише в артефактах (у конструкціях, що мають красиву тектоніку форми, красиву лінію, гарний силует, у будівлях, де буквально “зливаються” конструкція, функція, матеріал і форма; у малярстві; у скульптурі; у візуально-акціональних кодах перформенсів разом із несподіваними “імпровізаціями” перфор-

мерів і т. д, і т. п.); а в самій смислоносній атмосфері *красивого*; у незримих *вібруваннях і ритмах гарного*...

Позасвідомана, напівусвідомлювана інтенція при-красити цей світ тим почуванням красивого, що є у глибинах людини і що жадає “візуалізуватися”, жадає милувати око..., – жадає повернутися смисловими відлуннями-відгомонами “назад” у збентежене серце... Дуже просто і гарно про цей первень краси у самім осерді людини сказав був приятель моєї студентської юности (родом із Яворівщини) – поет і перекладач Богдан Марцінко:

“Луг, як дзеркало:
Глянеш у нього, а там –
квіти!”

(цитую з пам’яті). Цебто “квіти” яко метонімія Краси, що є насправді Проекцією із глибин людського ества на “екран” світовості світу. Красу (як і радісне збентеження од краси, радісна *На-повненість* Красною), як особливий вимір сенсоутворювання і особливе (теж сенсоносне!) *переживання повноти смислів* – народжується в осерді самого сенсоутворювання (“там”, де Дух Божий “торкається” духу людського, де дух людський все ще несе (і нестиме!) слід од сліду Творчого Акту Божого, – фундаментально Красивого Акту).

В-несення (через смислові потоки, що у-речевлюються в артефактах, у жестах, у речовому кодуванні, у кодуванні акціо-нальному, у вербальних смисло-іграх, просто в усмішці, просто у порухові плеча...), краси (яко станів переживання красивого і нашої здатності до пунктуації та до нюансування смислів красивого одних якихось смислоформ іншими внутрішньо згармонізованими і суголосними смислоформами), – все це уможливлено засадничо онтично-онтологічною відкритістю людського життя, буттюванням всього суцього та Буття... Там, де відкритість, – там і переливання-перетікання смислоформ. Там, де перетікання, – там і гра смислових потоків (гра, яко сама потенційна можливість подальшого сенсоутворювання...). Там, де гра, – там і розгойдування-ро-зігрування мислі вкупі із усіма творчими силами людини... Але сама гра залишається Великою Тайною (навіть і гра двох північних оленят на шматку минулорічного снігу; навіть і найелементарніша дитяча гра). Хтось із учнів великого російського психолога Льва

Виготського (чи то Гальперін чи то Володимир Зінченко) дуже слушно зазначив був, що “розуміння атома є дитячою грою порівняно з розумінням дитячої гри...” Але гра мусить залишатися Великою Тайною... Адже без дивовижної Містерійності гри неможливою була б та *комбінаторика смислів*, що дає почуття суцільного (неподільного у своїй суцільності) пере-пере-лунювання окремішнього серця і Божої Істини та Краси. Поза грою смислів *неможливою була б людська креатосфера*. Неможливою була б і семіосфера (зокрема і *символьна знаковість*, символвна семіоза), що створює “русла” для потоків істини та краси... Русла, що унапрямяють мислі, що унапрямяють творчі імпульси... Русла, що провокують ці творчі імпульси ви-биватись-вихлопуватися геть аж за береги... По-за задуми... По-за правильність... По-за узвичаєність... У гру!... У нову гру!

Далі в хатині попід Високим Верхом, 27 вересня 2007 року. Самодеструкція людини – лише наслідок руйнації смислів. Власне недо-бирання смислу, не-стача смислу закінчується або ж душевно-духовним спустошенням, або ж озлобленням геть на усіх і зневагою до самого життя... У ці хвилини ви-черпується (до цілковитого спорожніння, – до охлялости і зрезигнованости серця) саме внутрішнє наше джерело сенсо-відтворювання... Водночас ламається те *поруччя смислів на стрімких життєвих сходах*, – власне тоді ми можемо беркицьнутися... Фізичному самогубству передує духовна самовтрата, яко стан душі на “позначці” нульового смислу.

Смислонаповненість – основа і “підмурівок” життєздатности людини. Напевно, що це прагнення смислу і це прагнення до увиразнення смислу; це прагнення доброго і радісного (навіть у сумні дні!) “сусідства” в одній душевно-духовній оселі разом зі смислами; це прагнення до такого надійного (щонайменше – обнадійливого!) цілепокладання, що відбувається в атмосфері сенсонаповнености та утверджености в смислах повсякчас “живить” і “під-живлює” життєтворення людини, – життєтворення, яке водночас є самостановленням і само-збудовою у смислових полях, у полі смислів; а не животіння у голій, в оголеній пустелі душі просто із-дня-на-день... Смисл – це осердя нашого життя.

Тому відмові від смислу передує втрата цього осердя. Тоді й речі довкола нас мертвіють, зне-сенсовлюються: із них “ви-вітрюється” їх залученість у світ смислів, – у світ людських переживань, людських хотінь, людських дій і людських учинків...

Речі не тому дотичні до нас, що ми провадимо наше життя у світі речей (пере-суваємо їх туди-сюди; пере-даємо їх; орудуємо ними; зберігаємо їх; накопичуємо їх; ви-ставляємо їх напоказ; жбурляємо ними через вікно...) Речі тому дотичні до нас, що ми всіляко послуговуючись речами (а перед цим – в-тілюючи, об’єктивуючи в них досвід і вміння нашого речотворення) і ви-будовуючи спів-відповідні конструкти речей у нашій пам’яті та в нашій свідомості (зокрема у нашій імажинативній свідомості, – у нашій потоці уявлень про речі, у наших фантазуваннях і фантазмах, що пов’язані з речами, у наших мітологемах, що теж “припняті” до речей тощо...) *ми наділяємо речі смислами*. А відтак і водночас сприймаємо ці речі, яко смислоносні, – яко речі в “ореолах” та в асоціах смислів... Таке смислонаповнювання речей та функційно-смислових і просторових “сув’язей” між речами є із погляду філософської смислології (яка, можливо, лише зароджується) онтичним модусом буття людини... А також, – буття людини у її щонайпосутніших вимірах буття-перед-Поставою-Божою... Перед Його Святим Маєстатом... Отож навіть і речі (які, на перший погляд, є, як здається, лише певною “комбінацією” конструкції, функції, форми та матеріалу їх втілювання) можуть являти собою також у “відблисках” цього Божого Маєстату (але це вже окрема тема і про це варто буде поміркувати – воля Божа, – тут під Високим Верхом, – іншим разом, іншого дня...).

Високий Верх, 6 жовтня 2007 року. Людина розуміє буття, бо є єдиною істотою, яка має стосунок до буття у смислах і через смисли. Це схиляння людини до буття під-німає людину над світовістю світу, – додає людині певний момент ви-ходу в понад-суще. Зрештою свобода духу є там, де є прагнення духу до таємниці буття, до понад-сущого... до віднаходжування його смислів. Постмодерністська гра зі смислами (бриколажування смислів, смислові пастіші) є відмовою від віднаходжування

смислів та заперечування реальності цінностей та пов'язаних із ними гранднаративів (адже саме через *взаємо-підживлювання* цілей, цінностей і гранднаративів можливий відносно упорядкований – внутрішньо організований – смислорух) у “напрямах” до горизонтів граничних смислів. Поза такими метадискурсивними стратегіями (релігійними, філософськими, ідеологічними, морально-аксіологічними, загальносвітоглядними) смисли не лише “блякнуть”, але й релятивізуються. Однак і постмодерністська релятивізація смислів (яко “розхитування” і руйнація такої їх взаємопов’язаності та взаємонаповнюваності, що припроваджує творчу мисль до крайніх смислів) теж не є цілком безсенсовним! Теж має свій смисл! Тут, на мою думку, є *особливий сенс саме такої постмодерної проблематизації всього* *сущого*. Адже власне проблематизація створює те нове духовне напруження (що може дати нові сенсоносні імпульси та імпульси до генерування смислів) власне через гострий (створений самою добою постмодернізму, чи то радше *ситуацією постмодерну*) гострий дефіцит того, що пов’язує нас зі загадковістю Буття. Постмодернізм втрачає Смысл Тайни, але водночас опосередковано спонукає нас до нового сенсоутворення, до нової вибудови – окреслювання ціннісно-смилових горизонтів, до притаманного людині пошуку цілісності та пошуку холистичних бачень світу (разом зі світом людської життєдіяльності, світом людських переживань та світом ви-будови все нових і нових смислових поєднань, що охоплюють-“синтезуюють” феноменальне, ментальне, та онтично-онтологічне).

Радикальні зрушення у смислових мережах... До цього справді припроваджує життєтворення і життєвий досвід довгої вервечки поколінь. Але ж здійснюються це (смилова ерупція, смисловий зсув) окремішніми індивідами, як особистісні креативні акти (витворення нових смислових конфігурацій, що у них кожен смисл набуває свого на-рощування завдяки новим модусам поєднуваності смислів і – відповідно – новому динамічному перерозподілові сенсонаповнювальних потоків). Смилові зсуви, яко вислід смислового “спалаху” окремішнього індивіда, як особистісні креативні акти є часто *найризикованішим різновидом людської життєдіяльності, оскільки вони наражаються*

на не-розуміння, а іноді й на шалений спротив тих, що усе ще перебувають всередині попередніх смислових структур.

Високий Верх, 7 жовтня 2007 року. Там, де йдеться про оборону, про обстоювання чогось, про зміцнення, про духовне утвердження, – там йдеться і про відданість смислам і про спонукальну силу смислів у їх кореференційності та в ко-ситуативності з життеформами, в їх імплікованості у людські дії та людські вчинки. Смисли є фундаментальними рушіями відтворювання (а – відтак – і відносної сталости) життеформ і життєвих стосунків.

Жити – отже чинити, діяти, реагувати, виявляти своє ставлення і свою “налаштованість-на” у повсякчасній зануреності у смислові потоки (чи у “ви-паданні” зі смислових мереж, що теж є станом людського життя, станом життєвого катастрофізму, що йому передує і його супроводжує смисловий колапс, або ж вакуум сенсовідтворювання)... *Жити* усією повнотою буття, – це жити з огляду на горизонти граничних смислів, а не просто бути “під-вішеним” до смислової павутини звичайного рутинного існування-із-дня-на день і бачити себе (розуміти себе) лише у цій зануреності у повсякдення.

Жити – це також *бути* (через співдію, у співдії і зокрема у співдії діялогічно-інтерпретативній) співучасником процесів:

а) *сенсовідтворювання* (трансмисії смислових конфігурацій, що репродукують відносно усталену картину світу та деонтизують рамці та береги потенційних поведінкових актів);

б) бути співучасником процесів генерування нових смислів та смислових зрушень, що ініціюють, започатковують *зміни* та присутні інноваційні культурно-цивілізаційні зрушення.

Ідея того, що сенсоутворювання залягає в самім *осерді людського життя* є евристично плідною. Адже в самій основі людського життя лежать процеси розуміння–нерозуміння–непорозуміння–інакшого розуміння; такого чи такого перепере-тлумачування. А *смысл* – нагадую – власне не лише в плані когнітивному, а ще глибше – в онтично-онтологічному плані – є *єдиною підставою розуміння*.

Нові смислоформи, нові *конфігурації смислів* (конфігурації, що на-дають і до-дають кожному зі смислів цієї конфігурації *особли-*

вої внутрішньої форми), які видозмінюють і загальний ландшафт смислоруху, і ті горизонти цілей, цінностей та сподівань, які впливають на смислорух, є потенціями формування нових шляхів (уже нових історичних фаз) цивілізаційно-культурних змін. Тому ми стаємо співучасниками історичних процесів не лише через нашу залученість у певну акціональність (спів-дію), але й через нашу (мою, твою, її) залученість у витворення нових смислоформ (всередині цих останніх зріють-визрівають ембріони нових життеформ, нових життєвих стилів, нових поведінкових модусів, нових способів бачення світу, нових перспектив споглядання-глумачення)... Тому й доба значних смислових зрушень (наприклад, ленінсько-сталінських, гітлерівських, путинсько-новоімперських...) є добою особливих душевно-духовних хвилювань. Хвилювань, що супроводжували злами і трансформації смислів. Усі оці скрайнові приклади – приклади засадничо соціонекрофільські (так як це розумів суспільну некрофілію Еріх Фром) теж ви-лонили були свої *несхожі* (порівняно з усією цивілізованою Європою) масові життеформи... Йдеться про ті життеформи, які хоч і були ідіокультурними¹⁵⁰ та соціально унікальними, однак історично все ж стали були вельми недовготривалими. І все ж ці життеформи вилонились були саме тому і саме тому втілилися були у певні соціотипи, доктрини та інституції, що смислові зародки вождівського тоталітаризму і терористичности самої держави виношувалися (у надрах самого повсякдення також) впродовж більш аніж століття перед цим... Путинський Кремль у смислово-му плані вибудовується теж із тих камінчиків та тих цеглин, які випалювалися ще у вогні “опріччїні” Грозного та “чрезвычайки” і НКВС доби Леніна-Сталіна... Зрозуміло – техніко-технологічні аспекти терористичного винищування людей видозмінилися. Але психологія та сенсологія тримання всього суспільства під чиеюю “високою рукою” та “сильною рукою” у постійнім залякуванні та страхі залишився... Отож уже путинські “воїні дзержинського” із терористичних ФСБ-ФСК знищили у Катарі великого патріота Ічкерії та її видатного письменника Зелімхана Яндарбієва; у Лондоні вбили радіоактивним плутонієм О. Литвиненка; в Росії – застрілили в під’їзді видатну журналістку та правозахисницю А. Політковську; в Україні намагалися отруїти Президента Ющенка і

т. д., і т. п. Я не кажу вже навіть про ракетно-бомбовий терор на голови російськомовної людности міста Грозного (рів “братської могили” на православному цвинтарі міста простягся був після отих “каврових” бомбардувань на кілька десятків метрів). Я вже не кажу про бандитське нічне підривання (у жовтні 1999 року) будинків з цивільними мешканцями у Волгодонську та у Москві, аби “обгрунтувати” розпочинання другої війни на Кавказі... Отруювання людей таємними агентами московських спецслужб (Ющенко, Литвиненка, спроба отруювання Гайдара в Ірландії і т. д.) була (і далі є можливою) через доглибну отруєність самої самосвідомости чекістських посіпак продуктами саморозпаду євразійства, яко цивілізації, що нехтує людину в людині, яко цивілізації, де смисли християнського людинолюбства, милості та милосердя, і смисли християнського пошанівку до кожної окремішньої душі, кожного окремішнього життя так і не прищепились були органічно... Звідсіля і цинічне заперечення сучасним Кремлем своєї вирішальної ролі у здійсненні цілеспрямованого геноциду-голодомору щодо українського народу взимку 1932 – навесні 1933 року.

Під Високим Верхом у лісовій хатині, 10 жовтня 2007 року. Нові кремлівсько-молодіжні рухи (“Євразійська спілка молоді”, “Наши” та ін.) можуть інфікувати російську масову свідомість (і вже інфікують!), *інтродуктувавши* (послугуююсь тут терміном Герберта Маркузе із його “Одномірної людини”) у цю масову свідомість токсини масовізованої “втечі від свободи”, новий конформізм та новий суспільний психоз шовіністично-автократичних (із расистською закваскою та із закваскою анти-окцидентальною) запеклих уболівальників сумнівної слави так званого *Великава Атеїстства*. Із усіма неминучими наслідками посилення антизахідництва, наступу на колишні “окраїни” (зрештою вже й зараз ми бачимо у цій царині цілком виразну тенденцію до утвердження у Кремлі *політики із позиції сили*).

Під Високим Верхом, 13 жовтня, сьогодні субота. Сенсотворення поглиблює людину... Поглиблює Персональне в людині. Це стається тому, що сенсоутворювання спирається не лише на раціонально-когнітивний ефект розмислу і пізнання,

але й – що не менш важливо – на споглядальне переживання (на поглиблене переживання самого акту споглядання, що в ньому саме інтроспекція межує із трансценденцією і переходить у неї). Саме у цьому “локусі” (на “перехресті” спонтанного саморуку смислів, саморефлексії-інтроспекції та трансценденції – через ви-хід на нові смислові обрії та через за-кидування смислів по-за межі актуального досвіду, – поза звичайну сукупність *cogitates* та фонових знань можливе *пiклування про душу*).

Чим є псалми псалмопівця для самого псалмопівця? Вони не є лише турботою про обставини свого життя, а про достойні (достойні Божого Маєстату) думки, достойні спонування, достойні бажання та наміри в цьому житті (а це і є сенсонаповнювальне піклування про внутрішнє своє єство, – про “стежки серця”¹⁵¹). Саме смисли, що деонтизують душу в тих “берегах”, які дисциплінують і думку, і почування, і дії людини (надають їм відносно когезії та цілісності і водночас *ушляхетнюють їх правдивістю*, або ж прагненням-унапрямленим до Правди, правдивості та благочестя), на-снажують внутрішню людину і надають їй душевно-духовного гону¹⁵². Употужнювання смислових ресурсів безперечно важливіше для людської душі, аніж просте накопичування знань та інтелектуальна оснащеність людини. Натомість і *саме накопичування знань* (чи хай навіть і наївний сцієнтизм, що беззастережно вірить у те, що наука і “прогрес” зможуть “згладити” проблематичність суспільного життя і проблематичність самої людини) має бути осяяне смислами. Адже сьогочасне – *абсолютно гіпертрофоване – домінування науко-техніки та інфо-технологізму* – стає вже цілковито безсенсовним. Ба – до того ж – техно-технологізм і панівний сцієнтизм – розгортається вже як контр-смісловий чинник, звужуючи – все більше і більше – сферу людиномірного сенсоутворювання. Техніко-технологізм звужує горизонти цілей і цінностей, а відтак – і сам “роз-мах” амплітуди сенсонаповнювання людського життя, саму енергію пориву до смислів граничних; а отже, і цілковито забуває про *глибинний сенс самого сенсоутворювання – піклування людини про душу*. Йдеться вже вочевидь про загрозу фундаментального розевропеювання самої Європи, – про втрату європейською людиною духовної системи сенсожиттєвих координат. Згадаймо тут цілком обґрунтовану у філософському

плані думку Яна Паточки: “Турбота про душу є тим, що створило Європу, – цю тезу можна обстоювати без будь-якого перебільшення”¹⁵³. Чим більше покермовується новочасна європейська людина? Девізом (і водночас спонуканням) **мати** (накопичувати статки, мати все більший доступ до усіляких ресурсів – до ресурсів рекреаційних та інформаційних також)? Девізом **посідати** (посідати якийсь суспільний щабель і пов’язані насамперед із цим так званий соціопрестижний статус, реноме і колосальну – трохи чи не самодостатню – сатисфакцію од *визнання* і реалізації своєї трохи чи не одержимости своїм пожаданням “до-сягнути чогось у цім світі”)? Чи може-таки людина Європи, європейська людина покермовуватися сенсожиттєвим девізом *бути* (бути справедливою і добродесною, бути милостивою і милосердною, бути гречною і духовно ушляхетненою; бути гідною, як істота із боголюдською подобою, – цебто бути гідною в очах самого Бога; бути вільною від марнотности світу цього та бути утвердженою у цьому внутрішньому самостоянні; бути врешті-решт особистістю, цебто перебувати в тривкім стосунку до Особи Божої – у живій вірі, що глибинно персоналізує душевно-духовне єство людини)? Ці запитання, вочевидь, майже реторичні. Адже насправді *бути* неможливо для кожної окремішньої людини поза постійним піклуванням про власну душу. Європа припинить своє існування як континент духу, якщо остаточно виблякне і занидіє сенсожиттєве побудження і сенсожиттєва внутрішня налаштованість кожної окремішньої людини на духовно-душевний перфекціонізм. Якщо мірилом досконалости та удосконалювання стануть остаточно *мати і посідати*, а не *бути* і не *духовно ставати* (у духовно-душевному самостановленні, яко людини богоподібної)... Європа не мала би забувати про те, що її покликанням (у тім числі й завданням європейської цивілізації, що мало би створювати співвідповідний такому покликанню соціокультурний та інструментально-інфраструктурний простір можливостей самостановлення) є *покликання поглиблювати людину*. – Поглиблювати кожну окремішню людину в її дійснім прагненні до автентичного сенсонаповнювання, – у прагненні бути *душею живою*. У прагненні піклуватися про те, аби це прагнення, цей гін до Духовного Живого не завмирало, не ниділо... І тільки тоді і французький народ, і польський народ, і український народ,

чи то народ македонський, чи будь-який інший народ Європи не зможемо називати *духовно кволим народом*. Справжня міць і справжня духовна снага породжується із сенсогенерувальних глибин людської душі та духу¹⁵⁴... Саме “там”, де Дух Божий “торкається” духу людського... Ось, де глибинна Точка самої можливості переживання Великої (абсолютно Радісної – просто блаженної – *makarios!*). Повноти сенсонаповнювання... *Партикулярний сенс*, сенс партикуляризований-відсепарований від цієї глибинної “точки діткнення”, яка є “точкою” граничного онтично-онтологічного синтезу в духовнім горизонті крайніх смислів, ще деякий час (йдеться – нагадаю – про партикуляризований смисл) звичайно може проіснувати (не девальвуючись-девальоризуючись миттєво)... Такий сенс (така сенсожиттєва орієнтація на *визесень-кій смужеці тут-і-тепер*, – безвідносно до сенсонакладання у мережі духовних смислів) ще за інерцією проіснує деякий час, “підтримуваний”-підживлюваний “сусідніми” теж вузько ситуативними сув’язями... Але своєї внутрішньої потуги, своєї сили на-снажувати нами (мої-твої-її) життєві кроки і дії такий “об-рубаний” зусебіч смисл (зазвичай-споживацько-накопичувальний прагмо-смисл; або теж сьогодні переважно споживацький смисл-порух еротико-сексуальний¹⁵⁵ тощо) не матиме... Але навіть і смисли сексуальної насолоди, і втіхи, і повноти сексуальної радості набувають особливо високої душевно-духовної тональності, якщо вони “в-живлені” в ті зв’язки, у ті інтерперсональні стосунки та у ті співвідповідні з ними потоки смислів, у цілісний смислорух тих справді високих інтенцій, що унапрявлені (унапрявлені самі і унапряблюють наше життєве бачення та наші життєві кроки) до правдивого людського єднання (єднання у дусі, у правді, яко у справжності та у любові). Партикуляризовані смисли (“об-рубані” од тих сув’язей та реляцій, які зазвичай припроваджують їх – врешті-решт – до граничних смислів, а відтак відповідно, як у “сполучених посудинах” здатні пере-розподіляти смислонаповненість, цебто водночас “під-німатися” – вивищувати загальний “рівень” тут-і-тепер смислів) раніше чи то трохи пізніше “виснажуються-вичерпуються-спустошуються” у своїй спонукально-мотивувальній (і тим паче – в “інспірувальній”) силі, стають життєво “анемічними”, малодієвими у дійснім житті. Вони врешті-решт уречевлюються,

яко тільки часткова така-собі життєформа чи то техніка (модус) провадження спів-існування... Яко окремий закуток-закамарок у цьому житті, а не яко живий і потужний смислорух *цього* (мого-твого-її) життя; яко частина живого потоку переживання життя, переживання цілісності життєтворення, яко залученість, зануреність у життєдайність цього життя, – в оркестрування – відлунювання – симфонізм багатьох “тем” (за аналогією “багатошарової” реінтерпретації теми в музичному творі) мого власного життя... Життя, що не роз-сегментоване на закамарки-закутки “роботи” і “сексу”; “міжлюдських стосунків” і “еротичних стосунків”; “праці” і “дозвілля”; “цілі та засобу”; “хотіння-жадання” та звичайного ефекту – цілком поверхневого ефекту – його “за-доволення”... Партикуляризація смислів (і – відповідно – смислова мішанина – “січка” в самому житті; смислова дезорієнтація людини; і – яко наслідок – *смислова нецілісність самого людського ества*) – *наслідок втрати фундаментальної прикмети європейської людини, – втрати її піклування про власну душу. Піклування про цілісну (бодай відносно цілісну) смисленоповненість цієї окремишньої душі. Піклування про саму готовність цієї душі бачити своє життя (а отже, і зважувати-оцінювати-тракувати своє життя) у горизонті граничних смислів. Піклування про здатність цієї (моєї-твоеї-її) душі віднаходити в собі (аж до глибин духу) джерела духовного сенсопороджування...*

Далі у лісовій хатині, 14 жовтня (Свято Покрови), неділя. Людські *мотиви* (разом із невідрефлексованими *спонуканнями*), а також наші *наміри та інтенції* є *початковою ланкою дії* (хай навіть і дія ця обмежується лише якимось конкретно-ситуативним *мовленнєвим актом*). У цьому разі треба пам'ятати, що деякі смисли (та їх особово-ситуативні констеляції) залягають у самих початках мотивування. Смисли залягають також у первинних імпульсах намірів та такої або такої предиспозиційної на-лаштуваності-на..., – готовності чинити “за” або ж “проти”, із прихильністю та співчуванням, чи то із настороженістю, упередженістю, ба навіть, і цілковитою негацією. Така налаштуваність може бути одномоментною (просто коситуативною), чи навіть і більш жорстко детермінованою не лише попередніми атит'юдами

та гетеростереотипами щодо Іншого/Інших; але й живим (ситуативним) конструюванням уявлення про те, що ж, властиво, *зумовлює і “спрямовує”* поведінку (актуальні та потенційні дії) Іншого у ситуації контакту (феномен так званої кавзальної атрибуції, що його – цей феномен – досліджував ще Фріц Гайдер). Така *на-лаштованість-на* (попри атит’юди, стереотипи та кавзальну атрибуцію у сприйманні людини людиною¹⁵⁶) зумовлюється також певною мірою антиципативно-випереджувальним від-читуванням-“вгадуванням” смислонаповненості та можливого “напрямку” рухів смислів із контексту самої ситуації, із внутрішньої логіки профазы контактування; із можливого відносно устійненого репертуару соціокультурно зумовлених топіків тут-і-тепер діалогізму, зі звичного тезаврусу певної дискурсивної практики та пов’язаної з цією останньою *комунікативною компетенцією* (теж зумовленою не лише лінгвально, але й культурно¹⁵⁷). Нарешті “випереджувальне” відчитування пресупозицій смислу безпосередньо зумовлене усім попереднім досвідом спілкування контрагентів діалогізму. У такій сенсологічній перспективі бачення можна було б навіть сказати, що немає жодного аспекту такої або такої вибудови ситуації міжлюдської взаємодії, які б не спиралися на актуальні смислові ресурси певної культури, на комбінаторику смислів, на смислорух. Адже саме *смисли* (смисли, що безпосередньо імпліковані у коситуативність обставин, речей і осіб комунікантів; смисли самих актів контактування і на вербальному, і на паралінгвальному рівнях; пресупозиції смислів, перед-смисли і перед-розуміння, що вкорінені в досвід та суб’єктивну реальність фонових знань, ментальних репрезентацій у вигляді фреймів та сценаріїв і загалом поведінкових сценаріїв; у вигляді психосемантики свідомості та у вигляді тієї картини світу, що теж безпосередньо кореспондує зі смисловими мережами і т. д., і т. п.) *скріпляють-з’єднують* у відносно внутрішньо реінтегрований хоч і складний – *гетерогенний та гетероморфний комплекс* і ментальні, і мотиваційно-спонукальні, і дискурсивно-комунікативні, і невіддільні від цих останніх поведінково-акціональні аспекти життя людини (адже і спілкування, чи навіть і звичайне “повідомлення” – це не суто лінгвально-вербальний акт, але і *дія котра щось змінює*, – від настрою та самого етосу ситуації до модусів та життєформ взаємодії,

самого перебігу інтеракцій та дійсних *перформативних та перлокутивних ефектів і результатів* спілкування тощо). Абсурдні вчинки теж наділені смислами. Саме тому вони і сприймаються, яко нонсенс, або ж як неадекватні, або ж спонукають замислитися (і в цьому – теж ефект нового сенсопороджувального напруження: “Чому ж так?”). Напружена агоністика проти-борства комунікантів, порушення рівнів комунікації між ними і навіть цілковита дисконсенсуальність можуть – парадоксальним (начебто) чином – бути і доволі продуктивними у плані генерування-випрацювання “третіх” смислів та “третіх” інтерпретативних моделей... І суголосність смислів, і смислові дисонанси та “різно-голосся” смислів, – можуть посідати смислоутворювальні (хоч і різні свої) функції. Не-сенси і абсурд можуть ставати “щілиною” для за-пускання крізь них смислових новотворів...

Зрештою цілковита абсурдність не є ще настільки деструктивною для людини, як вакуум смислу, яко “спустошування” сенсо-відтворювальної здатності загалом. Брак сенсопокладання, відсутність душевно-духовних передумов для цього останнього – чинник будь-якої (незалежно від особистісних обставин, від характерології особи тощо) деструктивності (і самодеструкції) людини. Ледве чи людина аж надто вже загрожена тим, що З. Фройд окреслив був, яко “потяг до смерті”. Людина стає самодеструктивною (аж до суїциду), коли втрачає саме ядро своєї внутрішньої персоналізованості, втрачає людину в людині, втрачає свою здатність “скріплятися” докупі цементом смислів: гармонізувати себе та свої інтерперсональні стосунки через постійне прагнення (і свідоме, і недоусвідомлюване) до внутрішньої *когеренції* *Смислів*. Адже когеренція смислів – передумова відносно холістичного світообразу людини, що “втримує” притаманну людині психокультурну амбівалентність у певних берегах... Самогубець не ви-падає із соціокультурної залученості у довкілля. Болісні роз-риви пролягають в іншому “місці”... Це власне культурно-*сислове ядро* (сам душевний “субстрат” – підоснова усіх ціннісних орієнтацій та сподівань) *випадає-вилущується зі самогубця*; або ж просто “вигоряє” у власному його естві, полишаючи по собі “діру” – нестерпний вакуум смислу... Людина, яка самохіть “ви-ходить” із життя уже “напередодні” ви-пала була зі смислових мереж, а відтак – і водночас із цим – із мереж

розуміння–вирозуміння–порозуміння... Чому смисл (не тільки у цьому житті людини, але і в доглибно-буттєвісному плані) *відповідає* за тотальність такого специфічного суцього, яким є людина? А це тому, що смисл є реінтегратором не лише творчо-діяльнісної здатности людини, її комунікативної здатности і культури (а відтак – і *реінтегратором людини-в-культурі*), але й реінтегратором побутово-емпіричної, екзистенційної та онтично-онтологічної іпостасей Ситуації Людини-у-Світі. Тому саме у смислі прихована тайна питання про Цілісність. *Смисл як екзистенційний рушій* мав би сьогодні заново стати предметом рефлектування у філософській антропології. Ще один філософський вимір смислоруху – вимір феноменологічний та вимір онтологічний (над цим мені, мабуть, не раз ще доведеться – дасть Бог – порозмірковувати у цьому філософсько-культурологічному “щоденникові”)... Адже *явище* виявляється через “місце” у світі смислів та цінностей. Явище – це далеко не нейтральна на-явність.

21 жовтня, 2007 року. Попри те, що саме явище – це складна *реакція* (аналогія тут у мене “хімічна”, а не “психічна”) у “реторті”, де від самого початку по-ставання явища, яко явища, це останнє є “змішуванням”, по-перше, актуальної *культурної традиції* (із притаманним їй репертуаром дискурсів); по-друге, *сенсорно-когнітивних ресурсів і можливостей* тих людей (або ж тієї окремішньої людини), що їм від-криваються певні явища (дуже часто – лише сліди слідів так званих “об’єктивних” процесів); і нарешті по-третє, явище, яко реакція у “реторті” нашого (твого-мого-її) досвіду є завжди “в-несеним” елементом конструювання, ре-конструювання, що неподільне із інтерпретацією-реінтерпретацією фрагментів наших попередніх уявлень і схем щодо світовости світу (наголошую – уявлень та образів, а не самої світовости світу, що недоступна лише для Божественного Промислу), – попри все це треба також пам’ятати про *базовий особистісний чинник*. Йдеться про те, що явище являє себе лише через світ особистісних смислів кожного окремішнього індивіда... Що може бути, наприклад, більш конкретно-чуттєво (не кажучи вже навіть про абсолютно *неповторно-ситуативно*) феноменалізоване, аніж перший юнацький поцілунок у вуста? Але це може бути і

такий поцілунок (“вперше в житті”) від якого юнак аж “сп’янів” (і тут є багато майже “спільного” – крос-персонального...); але це може бути просто і п’яний поцілунок (як це кажуть росіяни – “*по п’янке*”...). Це може бути, зрештою, і такий поцілунок, “смак” якого зтямився дуже гостро (і навіть репродуктивно-запаморочливо) аж до сімдесяти літ)... А може бути лише напівзабутим, чи то навіть зовсім забутим “епізодом” (чи то навіть і “тінню” епізоду) десь на цілковитій периферії особистісної мнемосфери та досвіду... До того ж, на такі чи то особистісно відносно значущі, чи ж то призабуто-десятирядні моменти раннього еротичного досвіду “нашаровуються”-“на-тікають” безліч інших моментів, що пережиті конкретно-чуттєво, або ж “пережиті” віртуально – “на екрані”, чи то просто (особливо нині – на кожному кроці) на вулиці великого міста, де уже масово роз-тиражуються (часто власне з огляду на потенційного глядача) усі “техніки” цілування (“смачного” і “соковитого”, “американського”...). Отож індивідуально-окремісні смисли “першого поцілунку” можуть до безконечности варіюватися (а також коваріюватися з іншими смислами та із фрагментами Інших досвідів, Інших вражень та Інших пере-тлумачень...). У кожного не тільки свій перший (чи то животрепетний, чи то пухкий і вологий, чи то відчайдушно-нестямний, чи то запаморочливий – настоянний на “пахощах” дівчини, чи то лише інтродуктивний до продовження сексуальної гри тощо) “смак” першого поцілунку (разом із асоціативним ореолом “незабутнього” чи то напівзабутого епізоду...), чи навіть несмак першого поцілунку (трапляється і таке, – особливо, коли “по п’янке”...). У кожного також – свій спосіб “в-монтованости” цього “першого досвіду” у структуру індивідуальної пам’яті, у суміжні та у супровідні епізоди та аспекти коситуативности; у свою індивідуальну стилістику комунікативних жанрів фліртування та зваблювання; у свої асоціати та у свої стежини праймінгу... У кожного – свій модус “ви-провадження” цього першого досвіду з пам’яті та його подальшої реорганізації разом із реорганізацією (із на-пливанням нового досвіду та транспонуванням і вивітруванням давніх смислів) тих чи тих фрагментів пам’яті та життєво-плинною модифікацією самих фреймів епізодности, ситуативности та фреймів сцени дії тощо... Але ж чому ж це я раптом взявся за такий занудливо-аналітичний

розгляд величезної варіабельності (варіабельності саме *на смисловому рівні*, бо ж і множинність контекстів ситуації теж заряджена множинністю смислів!)? Навіщо мені зараз безглузда раціоналізація того, що годі взагалі раціоналізувати?... Чи ж не через дефіцит первинних автентичних смислів?... Чи ж не через звербалізованість (і-відповідно пласку схематизованість) отого першого живого досвіду? Чи не тому, що до цього мене спонукає сьогодні *сама українська культура поцілунку*?¹⁵⁸ Чи не тому, що і тілесно-душевне єство, і сама глибинно-духовна інтенціональність та притаманні їм ціложиттєві – часто напружені та драматичні – пошуки *цільності, органічної цілокупності* (що за-дана моїм-твоїм-її богоподібним прагненням всеєдності Буття, Бування і Життя, цебто врешті-решт суцільної злуки у Божественному і врешті-решт пошуку цієї цілісності, що осмислена була (від Платона до Володимира Соловйова та Васілія Розанова), яко ідея *андрогінності*, – усе це (уже на сублімінальному рівні – рівні передсвідомости) невідвортно спонукаю до само-здійснення у єднанні? Навіть і тоді, коли у цьому останньому переважає чинник сексуальний, переважає пожадання насолоди (але ж у людини – навіть у ліжку повії – така насолода ніколи не буває суто біопсихічною та пов'язаною лише з лібідозними енергіями)... Але у цьому разі (ось зараз тут-і-тепер у момент цього писання...) у моїй осінньо-жовтневій (а за вікном вже перший карпатський сніг!) начебто повній сфокусованості на отій справжності (чи може й несправжності) “першого поцілунку” (першої радісної збентежености поцілунком і першого почування особливої повноти буття) все насправді, – набагато простіше... Насправді, – десь днів десять тому я із величезним зацікавленням прослухав (на своєму високоверхівському кишеньковому “радійку”, як я називаю цей Made in China приймач...) відому пісню Френка Сінатри – “золотої доби” кінця 50-х років минулого століття – пісеньку, до якої раніше ніколи не дослухався... Це дуже відома пісня із рефренним повторенням “That’s Life!”. Чому мені виокремились (наче про-слизнули у серце) самодостатньо самі лише кілька отих слів із пісні Сінатри, – “...haven’t get my kiss...” Чи не тому, що у часи Френка Сінатри чи “сусідні” із його апогеєм часи Елвіса Преслі (а відтак Тома Джонса і “Beatles”...) “смак” поцілунку (і навіть перед-чування поцілунку) сприймалися ще (навіть і в середовищі

богеми), яко особливий *дар* не лише якогось часткового (чи навіть і цілком принагідно-випадкового) епізоду в житті, але і яко Дар Долі і... і Втіха Нетутешня. А іноді навіть, як Диво Життя... Чому саме тоді (десять днів тому) я подумки подякував радіостанції “Ера” і скоренько олівчиком (якось навіть і похашцем) занотував був собі начерк можливого фрагмента якогось майбутнього свого ще одного високоверхівського верлібра:

...That's life!, –
Як мовив був
Френк Сінатра...
Як було мені
Допіру сімнадцять років
Я ще тоді навіть...
Я ще тоді
haven't get my kiss!
До першого поцілунку
Поцілунку у брамі
Ще залишився рік...

І який же був отой мій “перший досвід”? На уродинах у приятеля (ще шкільного) Вірослава Ярицького (як ми його називали – Вірусь...) із якоюсь білявкою-другокурсницею (зовсім мені перед цим, та й потім – незнайомою і так само добряче напідпитку як і я...), що прийшла була до того помешкання у хрущовці разом зі своїм кавалером (як почали казати вже у 80-х – “бой-френдом”...) Сп’яніння від поцілунку було безмірно інтенсивнішим (пригадую, – аж голова пішла обертом), аніж сп’яніння від “білого міцного” вина (так званого тоді “біоміцину”...). Але ж все-таки через кілька днів мого розкошування у цих “при-гадуваннях” на-виході був вірш, що приєднався до циклу “Львівські брами...” Вірш не був сублимацією, чи якоюсь “естетизацією” (якраз навпаки!) отого першого – майже гостробиологічного “досвіду”... Зовсім ні... Вірш був ре-конструкцією (із численними смисловими з-сувами) того “матеріалу” – відчуттєво-чуттєвого матеріалу, що його зовсім зне-нацька (як раптова злива) і зовсім не “заплановано” (бо я йшов був на уродини до Ярицького навіть і без тіні якихось навіть напівверотичних намірів) дав був отой досвід найпершого мого “цілування” із дівчиною... Ось цей потворний вірш із циклу “Львівські

брами”... Він мені (вірш той, радше вже вірш, ніж поцілунок...) добре зятамився, бо я його у стилі тогочасної рок-музики (так званого “*биг-біту*”) виспівував собі на самоті раз по раз ще може із два роки (аж до кінця третього курсу...):

“*Студентська брама*” (1967)

Клітка сходова

Довга

Довга

Довга

Зачовгана!

А місяць дітваком

Вперся головою лобатою

У розчавлене вікно, –

Стис ґрати рученятами

І безмірно довго

На нас глядить,

Мов на звірят у звіринці

рідкісних...

Спить сходова клітка...

Т-с-с-с...

А ти

Благаю ковтни

Свій збуджений сміх!

Сходи будити не смій!

Не тремти у палі,

Як вражена струмом!

Цмоки якісь гумові і п'яні, –

Струм не проводить засмоктана гума...

Х-х-ха!

Ти спершу повіла лиш-но

Голоском воркітливим

І згубним

– Поцілуй мене у личко!

Сама ж відкопилила

млосно губи...

– Ромку, н-н-у-у...

– Поцьомкаю-поцьомкаю

(І шалено затягнувсь!)
– Яню цілуй і мене так само...
Яню..., – пожадливий шепіт
Десть звідти...
То там, – в тім куті!
Він – йолоп – мимрив, –
– аби но без... свідків
І утік!
А та ще волала в надії останній,
Що не дійсні свідки п'яні...
Пазурі роздратовано гризла
Причмелена, слізна
студентка-юристка...
Ба-м-м-м
Знову
Загуділо поруччя сходове!
Схлипнув плач і вгамувавсь
Сподіванням...
– Яню, Ти?!
– Ні, – то не Яньо...
– Вибіг махом
І удавано – недбало
Нервово цигарку
Смалив, палив, пахкав...
Чогось перепитував,
Чи цьомав я Лялю...
– Лялю, кажеш... Яку ж?
– Цю, – з лискучою пряжкою...
– Дякую красно, – познайомив...,
– Люто у пальцях цибух зломано...
У п'ястук силкувався стиснути, стиснути їх, –
З п'яна не потрафив..., не зміг...
Нудно-нудно в кишнях мамрав, –
Шукав ножа, але не зміг дістати...
Чийось ще згадав на абщепанятнам маму
І поділився із нами пляшечкою сурогату...

Що сказати? У вірші – все сплюгавлено... Більш сплюгавлено і мерзенно, ніж воно було насправді. Але насправді у споміні про “поцілунок” залишилося в мене не тільки (а може, і не стільки те, як голова пішла обертом у першій щонайсолодшій шаленстві...), але й оця віршована (у смисловому плані “доторочена”, як це кажуть бойки, чи то при-будована *post-factum* “бравата” (псевдобравата, але о-правдана, яко дофантазована художня правда) гаданого “Переможця”... Переможця, якому моментально (хай навіть і ситуативно) віддала перевагу навіть і щодо “кавалера”, з яким прийшла... Але навіть і в тому напів’яному (від “біоміцину”) і аж геть сп’янілому (від першого поцілунку) запамороченні не було навіть і тіні гри на найближче довкілля, – того свідомого (чи позасвідомого) ви-ставлення поцілунків на показ, того експонування еротичної гри, того перформенсизму (чи як це казали тоді, – “гри на публіку”), що вже масово і масовано прийшло до нас у вісімдесяті роки... Зрештою в цьому нічого лихого нема, якщо це справді спонтанно...(у пориві, у внутрішнім щирім побудженні...). Але куди гірше (як це мені зараз здається), коли на-шаровується і дошаровується цілковито соціоцентричне (соціоцентричне, що роз-середжує, роз-порошує внутрішню красу, внутрішній трепет, внутрішній трем, внутрішню музику отого Світу Двох – світу інтерперсонального діткнення...). До чого ж усе це? До чого уся ця (як сказав би колись мій батько, що любив усе окреслювати галицькими нашими приповідками) “глибока філософія на плиткому місці”? Усе це дійсно має безпосередній стосунок до *сенсології життя*, а вужче – до питання “ситуативність” і “сенси”... Розуміння ситуації, сприймання ситуації, переживання феноменальної плинності ситуації яко потоку переживань, спонукань, вражень і реагувань є не лише *багатшаровим*, але й таким, що *постійно видозмінюється* (перетлумачується, в-монтовується) в інші смислові агломерати, “пере-пере-ціджується” через нові життєві ситуації, пере-заповнюється новими сенсами і новими смисловими вібраціями... Одне із присутніх смислових зрушень сьогодні, як це мені здається (здається можливо трохи “збоку”, бо відповідний смисловий досвід варта також пережити “зісередини”, – наскільки це взагалі можливо...) є інфікування еротико-інтерперсонального (ідіо-міжособового Світу Двох) соціометричною (цебто принаймні

почасти розрахованою та зорієнтованою на Інших чи Іншого) налаштованістю *на психіку отарности*: “*вкупі-з-іншими-біля-інших-негірше-ніж-у-інших*”. Звідси і візуалізація і – відповідно – перформенсизація начебто індивідуально-інтимного посеред юрби, посеред людської площі (і – іноді навіть свідомо – *Для цієї площі*)... Не тільки смисли речей, але й смисли людських стосунків сьогодні інфіковані кіно-теле-відеообразами... Гадана еротична воля (хай навіть іноді й у подобі свавілля) на ділі потрапляє у полон, потрапляє у рабство до наскрізь соціальної (в плані дурної соціальності) зорієнтованості на те, аби при-подобляючись до Інших; взоруючись на Інших; чинячи “враження” на Інших (чи то навіть спантеличуючи-епатуючи Інших) просто розтринькувати на цьому ярмарку дурної соціальності (розтринькувати задарма) оту **свою** (уже не безцінну у смисловому плані) первісну інтерперсональність Світу Двох; інтерперсональність Світу-на-Двох... Еротичне завжди (навіть у первіснім суспільстві) мало для окремишнього індивіда особливий протосакральний сенс. Сенс незбагненної (неосязної думкою) Трепетної Тайни... “Колективізація” еротичного (його екстерналізація для міської площі, для потоків перехожих і для пасажирпотоків) сьогодні, як мені здається, все більше спричиняється до вивітрювання цього первісного смислу, до граничного спрощування, чи навіть і примітивізації того Світу Двох (у його смисловій внутрішній поліфонії), який усе більше і більше перестає бути світом-для-Двох... Світ цей стає конформним, – він пристосовується до погляду інших; він розраховує на ці погляди... Адже у нас теж, мовляв, “как і у всех нормальних людей”... Але це вторгнення дурної соціальності в особистісне й інтимне є ненормальним... Саме у цьому “спільному сегменті” є загроза деіндивідуалізації особистісних смислів закоханості, чи ж то – хай навіть і просто – смислів звичайних (і прекрасних у своїй спонтанній природності) еротичних потягів і побуджень... Еротичний перформенсизм втискається у нові жорсткі матричні структури соціальних “ролей” закоханих і соціальних очікувань (соціопсихічних експектацій юрби) щодо гаданої поведінки таких закоханих... “Глибока філософія на плиткому місці” (як казав професор історії Ярослав Кісь)? Ні – плитке місце (загрозлива мілина, загрозливий підводний камінь) для сучасної філософії

людини, яка може прогледіти, не зауважити тієї кризи людини, що зумовлена дурною соціалізацією інтрапсихічного та інтерперсонального світів внаслідок деперсоналізації смислоруху (зокрема нової “колективізації”) еротико-інтимних смислів... Їх втягування у барвистий калейдоскоп соціальності, у миготіння “кольорових ліхтариків” солоденької поп-культури... В усьому цьому є дуже багато фальшу... Бо в цьому є мімікрія. В цьому є мімесис ... В цьому є багато (більш ніж наполовину) вданого... Мені здається, що сама людина постмодерної доби стає все більш і більш духовно плиткою у намаганні будь-що *показати себе, виставити себе* (чи то ви-ставити свої стосунки із Іншими/Іншою) на ярмарковій глобального перформенсизму. Можуть сказати, – ні, то якраз навпаки: ми настільки захоплені своєю прекрасною (і дуже приємною!) еротичною грою (вицілювання посеред міського Майдану), що цілий світ для нас зараз (і саме оте часткове “зараз”) – просто *не існують*... Не зовсім так... У смислового плану, – це якраз *Виклик* тому (і *по-клик*) до того, що Існує своїм “неіснуванням”! Це *виклик* (чи то *демонстрація виклику*) для Присутності “відсутнього”...

6 жовтня 2007 року (далі під Високим Верхом). Радикальні зрушення у смислових мережах, – до цього припроваджує ціла вервечка поколінь, але відбуваються такі радикальні зрушення (слова ерупція і смисловий зсув) окремим індивідом.

Смислові зсуви, як вислід смислового “спалаху” окремим індивідом, як особистісні креативні акти – є *найризикованішим різновидом людської життєдіяльності*, оскільки *наражаються на не-розуміння*, на шалений спротив тих, що усе ще перебувають усередині попередніх смислових структур...

Там, де йдеться про *оборону*, про *відстоювання*, про *зміцнення*, – там йдеться і про відданість смислам і про спонукальну силу смислів (і у їх кореференційності з життєформами, і в їх спроможності змобілізувати проти-дію цим життєформам).

Смисли є фундаментальними рушіями відтворення життєформ і життєвих стосунків.

7 жовтня. Там само. Проблема (і яко постановою реальної проблеми, спосіб підходу до неї та спосіб її тлумачення також) не може постати у смислового вакуумі, чи то навіть у недо-

статньо насиченому сенсами смисловою середовищі. Проблема зазвичай постає у насиченому (і перенасиченому) суспільному “розчині” зіткнення різних розумінь, цебто неоднакових смислових візій, неоднакових світообразів; у неоднаковий спосіб конструйованих фрагментів світу (а відтак – і різного само-розуміння). Проблеми не виникають на порожньому місці, – у смислового болоті усталеного повсякдення та регідного думання... Проблематичність роз-ростається як кристал зі згущеного смислового “розчину”.

Високий Верх, 11 жовтня 2007 року (четвер). Мені здається, що бачення (постулювання) *ноеми* у перспективі філософської феноменології може бути добрим ключем для глибинного розуміння самої можливості поставання *сенсу* (йдеться не про механізми сенсопороджування, а про *онтично-онтологічну передумову* неминучості сенсоутворювання). Адже *ноема* “перебуває” в самім осерді “взаємо-вростання” світу та людської свідомості. Ноема є об’єктивність об’єкта і чимось “яко таким речі” для свідомості і водночас “локалізована” на тім рівні свідомості, який не належить їй (не належить свідомості) реально. На мою думку, оце власне *надсвідомісне у свідомості* “зачіпає” свідомість саме імпульсом до сенсотворення. Імпульсом, що не є ані суто “зовнішнім” (таким, що йде із “дикої” – оригінальної – натуральності речі); ані – з другого боку – не є цей імпульс цілковито “внутрішнім” (таким, що лине із надр самого ества свідомості людини...). Цей імпульс не є також наслідком подвійної (“зустрічної”) детермінованості. Ноема є там, де є той спосіб ви-яву речі, що можливий лише у “фокусі” фундаментального синтезу онтично-онтологічного (саме завдяки даній Богом людині головної запоруки сенсоутворювання – відкритості людини в усвідомлюванні світу, у людській спроможності сегментування та нюансування потоку переживань та у людській саморефлексії). *Ноема це те, що дається свідомості яко об’єкт, а не сама речовість речі яко така.* Тому цей момент є надсуб’єктивним. Цей складний аспект феноменології Едмунда Гуссерля (на перший погляд внутрішньо суперечливий аспект) доволі точно (і водночас просто) відтворив був Жак Деррида в есеї “Генеза та структура і феноменологія”: “Немає ані світу, ані свідомості, а є річ чи якась

річ від світу *для свідомості*” (Деррида Ж. Письмо та відмінність. – К., 2004. – С. 329). Це властиво те (надсуб’єктне, досуб’єктне і водночас над-реальне), що чинить річ від-критою саме для людини. Для людини, яко єдиної з усіх живих істот це стає можливим саме завдяки тому, що *феноменологізація (ви-явлення) речі* відбуваються тільки у “точці” сенсоутворювання. Ноема нічого “не запозичує” із “унапрямлвань” інтенційної свідомості, що “зростає” зі “сுவ’язей” досвіду. Ця, як каже Ж. Деррида, “не-належність” ноєми “до жодного регіону” є самим “коренем”, самою можливістю і об’єктивності, і смислу. Ось чому саме *ноєму потрібно вважати фундаментальною “під-порою” сенсоутворювання*. Цей “корінь” – скажу дещо метафорично – є завбачена та передбачена Дизайнером і Конструктором Всесвіту фундаментально-буттєвісна пристосованість (при-пасованість) онтичного до онтологічного, – сама можливість “зу-стрічі” і співдії у цілісно-неподільному світоподському процесі феноменологізації–сенсоутворювання. Саме *ноєма* є – зазначаю ще раз – фундаментальною підпорою сенсоутворювання. Іррегіональність ноєми (її належність ані до внутрішньої реальності самої свідомості, ані до “натурально”-речового) це власне те, що створює саму *відкритість-до-буття-яко-такого* (яко глибинної умови усього суцього). Нагадаймо собі, що інтенційна свідомість та інтенційний об’єкт утворюють неподільну-індивідуальну сув’язь (динамічну сув’язь) саме у *переживаннях* та через переживання. Але передумова самої інтенційної свідомості є, на мою думку, наша (моя, твоя, її) здатність ви-окремлювати із потоку переживань те, що нюансується, яко певний *пучок смислів*. Феноменологія безперечно виявила була однібічність картезіанства: усвідомлюване *Я* стає можливим не лише яко cogitationes (акти свідомості, – рефлексії та саморефлексії), але як акти свідомості (акти ідентифікаційного роз-різнювання та розмислу) у їх сув’язі та в їх інтерференції з індивідуальними (завжди ідіоіндивідуальними, – “відрегульованими” та під-регульованими *атперцептивно-трансформувальною потугою індивідуального досвіду*) потоками *переживань*. Має підстави твердження, що свідомість сама-в-собі наділена своїм особливим буттям...

Потік переживань і відрефлексоване переживання потоку – це речі зовсім не тотожні. Едмунд Гуссерль в “Ідеях до чистої

феноменології та феноменологічної філософії” у “Загальному впровадженні” (Т. 1) писав був, що “усіляке переживання потоку, яке здатен схопити рефлексивний погляд своєю власною інтуїтивно осяжною сутністю, “змістом”, який у своїй самотності дозволяє розглядати себе для себе”. Цей зміст не є лише змістом знаного і пізнаного (так званими фоновими знаннями, що здобути через пряму залученість у соціокультурну співучасть у життєвому середовищі, і відповідно – спільні життєформи кооперованої співдіяльності, “сегменти” досвіду, що поділяються, соціонормативна культура спільноти чи групи). Цей зміст як можливість (передумова) утвердженості у власній самоті є по-своєму сконфігуровані (через внутрішнє буттювання свідомості у *cogitates* та в потоках переживань) інтраконструкції особистісних смислів. Саме в них глибинно вкорінюється та своякість “Я”, яка є не просто Его-ідентичністю, а здатністю засадничо *персоналізувати світ* (і реальний світ групових та спільнотнісних опіній та колективних уявлень також). Цебто “*ставити*” *самого себе у сам “центр” сконструйованої в такий спосіб смислової “хатини”*... Ось чому фізичному суїцидові дуже часто передує *болісна деперсоналізованість цього ідіосмислового світу*, – попередня “над-ламаність” підвалин, і стін, і “стелі”... Смилова хатина є не лише “оселею” нашого духу, але і тим чинником, який “збирає його до купи”, втримує його у цілокупності і є його безсумнівним стабілізатором... Розвалювання-розпадання смислової “хатинки” може припровадити до тієї скрайностевої та абсолютно нестерпної дестабілізації, що її намагаються всіляко позбутися, – навіть і ціною накладання на себе рук...

12 жовтня 2007 року. Чому в Україні досі не поставлено правильних проблем, які б інтенсифікували рух смислів? Відповідь очевидна. Тромбованість соціокультурних мереж сенсовідтворювання та генерування засадничо нових смислових поєднань є наслідком *звуженості смислових горизонтів* (горизонтів сенсопокладання та покладання цілей і цінностей) до ситуативного тут-і-тепер (а властиво від-виборів-до-виборів) контролювання владних можливостей роз-поділів та пере-розподілів капіталів та інших суспільних ресурсів (наприклад, каналів телебачення, мас-медійних

видань; розмаїтих можливостей і технологій самоствердження та себествердження квазіеліт “гасударства Україна”)... В Україні і надалі цілковито переважає колоніальне мислення куцими горизонтами “із-дня-на-день”... Тому лише релевантна постановка справжньої проблеми адекватної та автентичної у перспективі *ре-культивації самого смислового підґрунтя новоукраїнської цивілізації та культури*, – ґрунту “з-різаного” ущент бульдозерами зросійщування, советизації та євразієзації, – є власне постановка проблеми *деколонізації самого мислення*. Виведення нашого новоукраїнського мислення зі закутків й закамарків периферійності, третьорядності та духовно-культурного змізерніння, яко реальна проблема *деколонізації українства* і самого життєвого середовища українства (насамперед середовища великого урбанізму) може дати достатньо значний поштовх новоукраїнському сенсоутворюванню. Сенсоутворюванню, що тотожне пробудженню нових (і оновлених) творчих сил українства і употужнюванню-нарощуванню креатосфери новоукраїнської культури та цивілізації. Наша еліта (яка усе ще, на жаль, – більш ніж на половину квазіеліта) мала би зрозуміти, що без виходу поза куці рамці колоніального мислення (без розривання того ланцюга, яким думка усе ще припнята до собачої буди євразійсько-путинського Кремля) наше самостановлення неможливе...

Високий Верх, 6 листопада 2007 року. Дихотомія дії і мислення – хибна (про це зокрема у Ганни Арендт). Адже саме мислення і о-смилювання (на-діляння смислами власних вчинків і покладання смислів у невидимих “коридорах” певних спрямувань життєдіяльності на рівні *vita activa*) і є початковою ланкою життєнасажування дієвості дії та її ви-ходу у сферу Нового... Її “за-шкалювання” поза звичні очікування (поза експектації довілля) щодо дій: *сама дія змінює сенсогенерувальну напругу*, а не лише підживлюється нею. Дія Нового (О-новленого у дії і через дію Смыслу) буває незрівнянно дієвішою від тих прямолінійних механізмів, що приховані поза пласкою формулою бігевіоризму *стимул-реакція*¹⁵⁹. Адже сенс – це не лише ситуативний сенс (реакція на ситуацію та моментальний конструкт-ейдос ситуації), а те внутрішнє спонування до дії (стимул-хотіння, стимул-налаштованість на

стимул-прагнення-до...), що ви-будовує (уконституїовує) саму тут-і-тепер-ситуативність). Сенсоутворювальність хотіння “запліднює” дію (чинить дію “вагітною” смыслом) завдяки інтенсивній вчинковості усього плану сенсо-логії... Сенсології, яка завжди є синтезом мислі і переживання, – зокрема також і антиципативного переживання того, як смыслові потоки діятимуть далі. Тобто в який спосіб ці потоки надаватимуть ситуації саме певної (ідіо-ситуативної) *сенсонаповнености*. Йдеться власне про переживання того, як ці смыслові потоки (що тотожні внутрішній сув’язі мислення та переживання) змінюватимуть сам **образ** (образ, що теж є констеляцією смыслів, яко ситуативних конструктів) *сцени дії*. Сама дія стає дією власне, яко виокремлена і нюансована тими смыслами, які цій дії приписуються. Дихотомія дії і мислення (саме у переживаннях потоків смыслів) цілковито знімається у внутрішньому синтезі подієвості, переживання і мислення. Саме дія може спрямовувати мислення в нові епістемні русла та дати поштовх засадничо новому сенсоутворюванню (у ньому – ще раз наголошую тут – знімається дихотомійність мислення і дії).

Там само у лісовій хатинці, 7 листопада 2007 року. Дія, яко *початок* (а отже, і певна несподіваність) ініціює нові смыслові ігри, які самі собою повсякчас оновлюють смыслове тло і смыслову “поліхромію” людського буттявання. Посередниками у дії (яка зазвичай є водночас комунікативною дією) є *смыслоносні потоки*, які є не лише потоками мовлення, але й смыслами, що імпліковані в нутро самої акціональності та самої живої ситуації дії. Цілісна смысло-дія урухомлює інтерференцію чуттєвого, почуттєвого, предиспозиційного та імажинативно-ейдетичного: конструювання образу-ейдосу самої дії в перебігові дії стає водночас одним із урухомлювачів дії (а не лише “вплітається” в ментальні репрезентації дії). Дії припроваджують до нових (оновлених) смыслових обрїїв: адже кожна дія, – це завжди *новизна* і *непередбачуваність*. Головне, що ініціює дія: вона ініціює зміни у смыслових констеляціях. Близькою до такого динамічно-смыслового розуміння дії була Ганна Арендт, яка у книжці “Становище людини” писала: “Діяти, в найзагальнішому значенні означає виявляти ініціативу, започатковувати (як

вказує давньогрецьке слово *archein*, “починати”, “вести” і відповідно, “керувати”), урухомлювати (що є первісним значенням латинського слова *agere*). Люди, виявляють ініціативу, тому що вони *initium*, новоприбульці та початківці завдяки народженню спонукаються до дії... Той початок є не те саме, що й початок світу; *це не початок чогось, а когось* (курсив мій. – Р. К.), *хто започатковує сам себе* (a beginner of himself).¹⁶⁰ Зі створенням людини принцип початку з’являється в світі сам собою, що, звичайно, є лише іншим способом висловлювання того, що принцип свободи виникає тоді, коли було створено людину, але аж ніяк не раніше. Цей характер приголомшливої несподіваності притаманний усім початкам та усім джерелам” (“Становище людини”. – С. 136). *Самостановлення новоукраїнської цивілізації (осторонь Азії, що її напівпериферією ми усе ще є) передбачає самостановлення новоукраїнської людини – людини, яка започатковує нове сенсопокладання (а з ним і водночас – започатковує десоветизацію та деколонізацію усіх сфер та топосів дискурсивно-комунікативної діяльності, усередині яких – цих сфер і топосів, – генеруються смисли і нові колообіги смислів). Деколонізація (як насамперед наступ культури, а не наступ політики та політичних сил) є передовсім ті радикальні зміни, що припроваджують врешті-решт до становлення новоукраїнського смислового світу (або ж – радше – новоукраїнського смислового світу багатьох новоукраїнських смислових світів).*

На горі Високий Верх (урочище Під каменем), 9 листопада 2007 року. Людина – це здатність діяти, а отже, і започатковувати зміни. Діяти можна лише у просторі смислів і смислових зсувів. Саме дія, зрештою, не тільки транслює якісь смисли, але запускає сенсоутворювання та інтенсифікує відносну значущість смислів... Дія генерує нові смисли (або ж відтворює – модифікує уже відомі смисли, що поділяють ті, які співпричетні до певного смислового світу). Це стає можливим саме тому, що *на початку самої дії – смислові чинники*. Смисли – це завжди самоактуалізація смислів у дії і водночас “об-робка” смислів живою смислоносістю самої дії. Навіть і спонтанні (невідрефлексовані, не “запущені” мотивами та намірами) дії

стають сенсогенерувальними чинниками, яко такі що негайно в-ходять у складну гру коситуативних смислів. Звернімо увагу на те, що започаткувати зміни у дії та через діяння означає змінити самопочуття і способи само розуміння людини, – змінити щось присутнє у способі поєднування смислових аспектів самого осердя смислової конструкції окремішнього людського “я”...

Життя справді стає відчутним через біль, через безнастанне подолання-переборювання проблематичности життя. Життя стає відчутним через зусилля і через етичне напруження та через ті зусилля духу, які просто неможливі без смислового підживлювання Homo Interior. Але і на “ви-ході” цих і борінь, і зусиль, і всілякого болю – і душевного і фізичного – не просто новий (оновлений) досвід, а певні зрушення у смислових сув’язях. Дихотомійність дії і мислення у переживаннях потоків смислів цілковито знімається – вкотре наголошую – у внутрішньому синтезі подієвості, переживання і мислення.

Високий Верх, 29 грудня 2007 року. Речі ви-являються не просто в об-рамленні смислів, в ореолах смислів, а з *дистанції смислів* і в *перспективі смислів*. Речі не мають смислу самі для себе. Речі не лише змістовнюються через деякі модуси й обставини їх виготовлення; через певні способи та прийоми послуговування ними. Смысл речей є ані безпосередньо притаманний речам яко таким, ані просто наданий (уділений) їм. Смысл стає можливим через одночасне уділяння-виявлення смислу завдяки від-критости речовості речей до смислопороджувальних (смислорозрізнявальних та смислонаповнювальних) можливостей людини. Не дії втягують речі у світ смислу, а власне світ смислів, що ними про-сочена кожна дія (як і кожен когнітивний акт, який теж дієво змінює стани свідомості, змінює інтенції, змінює сам плин о-смислювання чогось тощо) – світ смислів, який існує не як усталений “візерунок” семантичного поля, а як повсякчас урухом-лювана мінливість і гра смислових сув’язей, – спонукає нас сприй-мати самі речі, яко частину динаміки нашого життя, яко “підпори” та “медіатори” процесів нашої життєдіяльності. Речі постають перед нами як речі (а не, скажімо, як невіразні плями замість книжок у сенсорно-зоровому полі якогось там перського kota, що

походжає туди-сюди поміж стелажів із книжечками) саме через унікальну смисло-породжувальну здатність людини “викроювати” речі з темряви не-буття. Смысл саме тому і є універсальною “цеглинкою” хатини людського буття, що у цій цеглині “замішуються” і “тверднуть” (стають придатними для ви-будови картини світу) когнітивні акти, хотіння, переживання і дії. Смысл не тому є осердям, що він “стягує до купи” усі зазначені моменти, а саме тому, що взаємозалежність і відносна когеренція зазначених моментів уможлиблюється інтегральною смисловою динамікою (саме у смислах реінтегруються усі моменти ментального конструювання світу, життєтворення та людини як неповторної душевно-духовної окремішності). Людина упорядковує (“космізує”) свій світ у смислових мережах і в такий спосіб долає хаотичність внутрішніх (чи то сублімінальних) порухів, потоків переживань і загалом фундаментальної своєї непередбачуваності. Те, що присутнє у нашому досвіді присутнє яко таке, що “виловлене” із життєвих потоків “сітями” смислів. Людський розум вміє “рибалити” (виокремлювати-розпізнавати, о-креслювати у фреймах, у лінгвоконцептах, у символах, у мітемах, в імажинаціях-образах разом із асоціативністю так званої внутрішньої форми слів та фразем, в епізодних та ситуативних сценаріях тощо) саме тому, що сіті смислів, “неводи” смислів здатні ви-хоплювати прихованість прихованого, експлікувати імпліцитне, увиразнювати розмите та невиразне... Або ж – навпаки – приховувати, о-гортати тайною, загадкою, містерійністю, що теж – парадоксально – зовсім не є “роз-ривом” у смислових “сітях”, а якраз самим своїм вислизанням по-за поле рефлексивного схоплювання та о-значування теж генерує смисли та смислові стани, – *стани переживання загадки чи містерійності*. Із двох блискучих метафор М. Гайдеггера щодо метафізики мови – а саме про мову яко про *оселю буття*, а також щодо покликання людини до слова, яко до *криниці буття* моїм роздумам тут більше пасує ця остання метафора... Справді наша мова (якщо її лише розглядати у цілісній сукупності з *мовою паралінгвальних актів*; із *мовою, що нею про-мовляє сама жива ситуативність мовлення та внутрішня логіка – часто екстралінгвальна – самих по-чергових” діалогічних “ходів”*; а також *укупі із мовою вчинків та різноманітними напіввиртуалізованими*

кодами та конвенціями, разом зі смислами відносно устійненого репертуару емоційних реакцій на типові ситуації у “межах” живих дискурсивних практик тощо) є радше лише отвором для “зазирання” в оте напівтемне чи зовсім темне нутро буття... Це ті критичні обшири нашого буттювання-у-світі, що лише на самій їхній поверхні (із поверхневого “хлюпотіння-плюскотіння-перехлюпування” значень і смислів, смислів і значень) ми можемо лише здогадуватися про метафізичні глибини, що про них здогадався був геніяльний Гайдеггер: сутність мови у мові сутности... І все ж мова “торкається” есенціонального не самим лише словом, – не вербальним, не мислительним і навіть не тією “місциною”, де сусідять мовлення, мислення і поезія. Мова торкається есенціонального у смисловому. Гайдеггер впритул був підійшов до цього і відчув був *це* у філософських інтуїціях (але, здається, так і не назвав був цього). Наскільки Гайдеггер був близьким до розуміння значущости сказати б самого “запаху смислів” (яко щонайтоншої – але “останньої” – плівочки по-між сутнім і сутнісним, поміж явленим і глибинно прихованим) свідчить між іншим така думка цього філософа із першої його лекції (із відомої серії з трьох лекцій) “Сутність мови”: “... ми перебуваємо, – писав цей мислитель, – в полоні плеканого сторіччями упередження, що мислення – це справа *ratio*, тобто розрахунку в широкому сенсі, то вже до самої лиш назви про сусідство мислення й поезії ставимось з недовірою. Мислення – це не засіб пізнання, Мислення кладе борозни на ниві буття, Ніцше 1875 року писав...: “наше мислення має міцно пахнути, як нива літнього вечора”. Чи багато хто сьогодні ще здатний відчувати цей запах?” Смисли здатні здійснювати оте вторгнення у світі речей, людей, ситуацій та розмаїтих поведінкових виявів (і навіть “до-пірнути” аж до “межі” із глибинно-сутнісним у буттюванні людини саме у тій “місцині” (на споді самої криниці Буття), де Буття “ви-мовляє” себе у смислах саме тому, що вони (смисли) – “неводи” смислів – за своєю природою – є співвідповідними правді самого буття. Світ смислів дає нам можливість *буттювати у світі, а не просто перебувати у ньому*, бо ж саме фундаментально-онтична наша (моя-твоя-її) здатність до сенсотворювання дає нам можливість збагнути *як ми там у світі є*. Ми є у світі через в-будовування людських смислів у цей світ і

через нашу спроможність “роз-паковувати” ті глибші смисли буття, які дають нам силу *шукати божественної істини у за-думах Божих щодо людини, як істоти, що на-снажена смислами і тому намагається “торкнутися” божественного у власних сенсобуттєвих пошуках*. Смеслове облаштування світу (через людський праксис, що його складовою є дискурсивно-мовленнева діяльність людини, – діяльність, яка в-плетена в усі життєформи і в усі модули людської життєдіяльності та регулює і структурує їх) дає нам можливість не лише жити у мовленні та через мовлення, але й “досвідчитися”, – як це каже Гайдеггер, – що лише слово дає змогу речі з’являтися, а отже, й існувати як речі, що є”. Цебто, як речі, що – додаю я тут – оприсутнюється у людській культурі (та у людських соціокультурних колообігах) потрібно: а) певним способом *розуміння та використання* цієї речі через проєкцію на неї попередньо устійнених способів *тлумачення-потрактування-евалюації*; б) через її відношення (“місце”) щодо “картини світу”; в) через вплив смислообразу речі (та його трансформації) на усю тканину сенсоутворювання. Смысл не тільки ви-являє речі (“під-світлює” їх), але й втаємничує їх... Адже кожен смысл щось “недоговорює” і “замовчує”... Наприклад, смисли зазвичай недоговорюють того, що самі способи співбуття речей залежать від модусів співбуття людини і світу речей. Співбуття, що опосереднене складним смислорухом розімкнености смислових мереж та комунікативно-смислових потоків до світовости світу. Це співбуття розгортається jako тотально-нерозривний смислорух, де найважливішим є те, що самі речі на-ділені складним пере-пере-плетінням сенсів. Речі розпізнаються як смислоносні речі не лише у їх *розуміючому спогляданні*, але й у модусах орудування ними та послуговування ними jako маркерами певних ідей (ейдем), статусів та рольових функцій, jako “носіїв” та маніфестантів певних вартощів та jako “текстів” (в семіотичному розумінні), що в них “згорнені” цілі програми використання цих речей. Врешті-решт речі постають перед нами (а, властиво, всередині нас) у смислових “ореолах” такого чи такого *реагування* на речі в кореференційності та в ко-ситуативності речей, людей (чи то певних груп людей) та обставин “по-яви” речей, чи то цілком певних обставин фокусування уваги на цих речах, чи то пунктуації їх спів-відносної смислової значу-

щости. У цьому стосунку світ речей можна було б навіть розглядати як функційні під-пори тих або ж тих смислових світів..., а також, як цілісні діяльнісно-смислові під-пори нашого (мого-твого-її) досвіду.

Смисли водночас *аксіологізують світ* саме тому, що ми у цьому світі (у світі наших стосунків також) є не лише байдужими споглядачами, а й зацікавленими дійовцями. Ми також є тими, кого хвилюють та інспірують цінності. Ми також є тими, хто вкинений у страждання, у біль, у розкошування радості. Ми є тими, хто стиснений лежачими обставинами та “поневолений” власними прикметами; тими, хто відчуває повноту свободи; тими, хто налаштований чинити “за”, або ж “проти”; тими, хто ладен ухилитися (чи то навіть і утікати) від жорсткої прескриптивності норм і конвенцій...; ми є тими..., хто..., хто прагне кохання... *Саме смисли дають можливість людині впоратися із реальністю людського життя, – від оргіастичності до... до нестерпних страждань..., від нудьги та нудоти до нестримної радості та духовних осяянь... Духовна бездомність людини – це перебування її поза домівкою смислів... У смислах долається тривога буденності... Смисли “ви-водять” наш внутрішній погляд духу на обрії надії... Зі смислами пов’язані усі метаморфози життєвої долі та переображення душі людини... Смисли – в самому осерді дії, яко дії, що змінює, або ж виводить-поза, або ж врешті-решт є поміжлюдською спів-дією (чи то переважно функціоналізованою спів-дією у процесі роботи, чи ж то співдією переважно інтерпсихічною зі складними шлейфами смислових імпульсів дії та смислових “вібрувань” та “ревербрацій”... У смислах знаходимо прихисток від примусового автоматизму повсякденних життєвих циклів... Але й напруга сенсоутворювальних процесів неможлива поза драмою людського життя та його болісними колізіями... Самі речі починають “на-лежати” людині не як посідання речей, а як організоване у смислових мережах спів-буття із речами. Людина здатна “впоратися” з речами, ба навіть, і “зріднитися” з ними лише через їх “в-монтаваність” в сувіязі людських смислів... На-діленість речей смислами є водночас про-висанням “над” цими речами тих невидимих павутинок, що поєднують кожну річ із певними способами їх первинного витлумачення-розуміння (із певним кшталтом інтерпретативних моделей також).*

Холодна потвора сучасного раціоналізму (та поєднаних із ним сцієнтизму, технологізму та утилітаризму) своїм вочевидь гіпертрофованим силуетом заступила перспективу бачення сенсожиттєвих обрїїв та потїснила на периферію свідомости самї думки, і бажання, і спонукання, і поклик щодо *пошуку граничних смислів...* Із цим пов'язане також нині майже катастрофічне (особливо в ареалі постмодерної ситуації) вивітрування культурних смислів. Ось, що писав був про це у “Систематичній теології” (т. 3) Павль Тїлліх: “Із втратою своєї релїгійної субстанції культура залишилася із однією лише формою, стає все більш і більш порожньою. Смисл не може існувати без того невичерпного джерела смислу, на який вказує релїгія”.

Високий Верх 30 грудня 2007 р. Смисли (якщо це справді граничні смисли, якщо у них і через них відмобілізується та концентрується напруга й потуга мого-твого-її духовного життя, – внутрішнього життя духу кожного окремішнього індивіда) дійсно здатні припроваджувати нас до самого Порогу Великої Тайни, підводити нас до самої межі новменального, незбагненого, привчають нас до трансцендентування думки і духу; наснажують наше (моє-твое-її) прагнення до життєвого та духовного перфекціонїзму. Саме “тут” – на горизонті граничних смислів – ми (принаймні у своїх філософуваннях) можемо “торкнутися” Логосної (надвербальної та поза-феноменальної) природи самої Здатности людини до сенсоутворювання та її Прагнення (свідомого чи неусвідомлюваного) Ви-будовувати суще у смислах (зокрема у *картині світу*). Її здатности (та її прагнення, – прагнення людини) *шукати у цьому світі для себе сенсожиттєвих координат і таким чином повсякчас перетворювати світ на життєсвіт, – на сенсожиттєве та сенсоносне напруження...*

При-тягальність граничних смислів стає можливою саме тому, що існує Абсолютне Тяжіння Правдивої Любови, що її джерелом є Сам Дух... Тому любов (від божественної любови агапе – до еротичної закоханости) стає щонайдїяльнішою силою людської душі... Смисли любові – ось, де “перетинаються” граничні смисли метафізичного, буттєвісно-надсутнього і смисли неймовірних переживань, що “рояться” у живій, конкретній тут-і-тепер ситуативності...

Ці смисли “залягають” також у потоках самої історії, яка є не лише потоками подіївості. Це дуже добре розумів один із найвідоміших українських істориків Микола Костомаров. Він писав про ці діяльні й дієві внутрішні сили історії: “Не предмети повинен мати історик на першому плані, а живих людей... На першому плані в історика повинна бути *діяльна сила душі людської*, а не те, що зроблено людиною” (Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования в 10 томах. СПб, 1867. – С. 351). Але й те, що зроблено людиною, як і те, що перебуває ще у *процесі роблення*, як ми тепер добре знаємо, теж не лише *на-ділене смислами*, але й саме залучене у сенсовідтворювання людини.

Ніколай Бердяєв напевно-таки помилявся, коли майже поманіхейському протиставляв інтеріорне та екстеріоризоване, вбачаючи в цьому останньому лише об’єктивацію, а отже, і неминучий момент відчуження та чинник несвободи (адже правдива *свобода*, *мовляв*, *вкорінена у сам творчий акт*, а не в його наслідки, – в уречевленість застиглих форм). Але вже сьогодні соціокультурний конструкціонізм показав, що не лише о-зовнішене (експліковане, о-формлене, в-тілене в матеріялі), але й “каркас” інтеріорного (каркас, що на ньому тримається наш так званий “внутрішній” досвід) теж, властиво, є “з-робленим” та “об-робленим” (“об-тесаним”) зусебіч нашими дискурсивними практиками... Йдеться про практики, що їх, властиво, годі виокремити, годі відірвати від о-зовнішнених (ви-явлених, втілених у модусах роз-гортання інтерактивної співдії) поведінкових актів. Тут нагадаймо собі, між іншим, що й самі вузько-вербальні акти – говоріння, повідомляння, застерігання, напучування, інвективності і т. д.) теж є актами засадничо-поведінковими, – актами, що не лише о-формляють і опосередковують соціокультурну інтеракцію, але й формують її. Я вже казав був про те, що й речі у-проваджуються у присутність (спів-присутність) із людиною (людьми) лише, якщо вже на-ділені смислами і зокрема, якщо такі, що самою вже своєю присутністю (навіть і тоді, коли ці речі не залучені, не в-тягнені в діяльнісне орудування ними) повсякчас на-гадують, що вони (навіть і на рівні сенсорики, а також і самого “уявляння” цих речей) є з-горненою “програмою” послуговування ними... Відтак вони щось про-мовляють про того, хто створив ці речі... Промовляють про добу творення та про етос

цієї доби... Сама речовість речей у речах справді першорядна. Але для того, аби роз-речевити об'єктивоване (в мить поновного упровадження його в динамічні соціокультурні колообіги та інтегрально пов'язані з цими останніми трансформації інтеріорного) треба цю річ виокремити-ідентифікувати, яко уже бодай приблизно “відому”, – “відому” власне у плані інтеріорнім, – належну до досвіду. Якщо дійсно усе, що екстеріоризоване в культурі (на рівні віртуалізованих репрезентацій та екстероформ також) є такою повсякчасною “під-порою” інтеріорного (бо ж воно не відокремлене, не “від-тятье”, а повсякчас “під-чеплене” навіть і до незримих павутинок наших намірів, спонукань, ба й – ширше – життєвих планів), – воно не є лише *в-тіленим* у матеріялі, у знакових засобах, у семіосфері тощо. Воно не є лише об'єктивованим (статично “завмерлим” об'єктом, простим “згустком” зусиль). Усе екстеріорне та екстеріоризоване стає в культурі інтенційним об'єктом... Стає об'єктом “в-монтованим” (через смислові мережі, фонові знання, через картину світу та загалом досвід, – разом із досвідом опанування розмаїтих смислових систем) у багатомірність повсякчасного нашого (мого-твого-її) *перебування-на-порозі-самого-себе*. Присутність Великого Свідка (явленого яко Καίρος) перетворює, зрештою, присутність, яка завжди є спів-присутністю суцього на пороговий знак метафізичних (Понад-суцких) смислів, – смислів, що “межують” (теж є пороговими) із удоступленими людині граничними смислами... Тому так звана об'єктивація (у-речевлення та озовнішнювання “наслідків” людської життєдіяльності) не є чинником людської несвободи, бо дає можливість людській душі, людській інтуїції, людським творчим спроможностям, людським прагненням, ба навіть, і людській мрії та людським фантазуванням “міцніше” спертися, аби ще потужніше відштовхнутися від пороговості інтенційних (а не лише “матеріялізованих”, чи то втілених у матеріялі) об'єктів у “напрямокві” аж до віртуальних світів та до спіритуальних (пневмологічних) глибин інтеріорного. Повторюю: об'єктне не є лише екстеріоризацією (в-тіленням в артефактах). Воно (це екстеріорне є також і “дзеркалом” і “підсвітлювачем” – рефлектором для нашого більш продуктивного за-зирання у глибини власного ества. Примітивно-“матеріялістична” баєчка про так звану “матеріяльну культуру” є надто елементарною навіть і для

перського kota в київському помешканні мого сина Зоряна... Адже навіть і він (цей кіт) повинен “знати” (пізнати) на яких саме речах і по-між якими речами йому “приємніше” влягтися... Людська душа “в-лягається” не просто у візуальні (намацально-візуальні) “ви-гини” речей та у “про-міжки” поміж речами... Людська душа під-хоплюється “на-льоту” смисле-формами та смисло-знаками речей... Людська душа рухається лише в атмосфері смислів, – у тім числі і тих смислів, про які нам “сигналізують”, про які нам “нагадують” речі, а також про які (йдеться про смисли) нам нагадують далеко не “суто матеріальні” модуси експонування речей, чи то їх коситуативної співприсутности, – у їх смисловій зануреності (аж до цілковитої “роз-чиненості”) у людській дії (у “внутрішній” сенсорно-когнітивній та емоційно-вольовій “діях” також). Людська мисль знайшла свій притулок в оселі мови саме тому, що мова (через живе мовлення) упроваджує нас у перед-покої та в покої смислів, у коридори та анфілади “про-сування” смисле-наповненим простором досвіду (у тім числі самого щонай-тоншого досвіду мовомислення)... Думці “затишно” і “приємно” у поміжпросторах смислів... Ви-мовленість речей у бутті (що зовсім нетотожне буттювання речей і нетотожне розімкненості до буття людини, що зовсім нетотожне, і не тотожне буттю людської думки) є здатністю самого людського *досвіду* (а не лише мовомисленневої категоризації світу), по-перше, “роз-різняти” і “збирати докупи” місця “роз-бігання” сенсопороджувальних енергій. Енергій, що *за-дані* далеко не лише самим людським розумом, людським усвідомлюванням і людською здатністю до самоосягання себе в цьому світі. Синтетичність смислу на “перехрестях” світовости світу, дії і духу кореспондує із синтетичністю (а також із гетерогенністю та гетероморфністю) людського досвіду, що включає і повсякчасно оновлюваний *досвід діяння* у розімкнутості людини і світу.

Високий Верх. 27 січня 2008 року. Джон Ролз у моральній філософії є радше прихильником контрактаріянського бачення “суспільного договору” щодо такої чи такої конвенціоналізованости міжлюдських стосунків. Але чи принципи, норми, моральні приписи завжди є вислідом свідомої інтерперсональної узгоджености і групової (спільнотнісної) *умови*? Сам Дж. Ролз

(“Теорія справедливості”. – С. 45), між іншим, все-таки визнає, що принципи залежать від обставини їх прийняття, а саме:

1. Переконань та інтересів сторін.
2. Стосунків сторін.
3. Альтернативних можливостей вибору.
4. Способів чи то процедур ухвалення рішень.

Однак, попри ці чинники, Дж. Ролз цілком не враховує вельми важливий фактор смислового релятивізму уявлень про *благо*, *чесність* і *справедливість*, що за-даються не тільки переконаннями (наприклад, релігійними чи ідеологічними), але й Інакшістю самих репертуарів *соціально та культурно значущих ситуацій*¹⁶¹ (та конситуативних типових поведінкових сценаріїв) або ж так званих прецедентних епізодів (теж різних у різних культурах), що на них взоруються і що індукують різну смисло-наповненість такого взорування.

Складний агломерат уявлень та висловлювань – евалюативів про благість і добродійність посідає свій смисловий ареал. Смисловий “профіль” уявлень про благість кореферентний певним благим діям та образів (образам) “добрих людей” (що їм притаманні певні чесноти необхідні для добродійности). Певні відносно устійнені конфігурації таких уявлень теж варіюються від одного смислового (культурного) світу до іншого. Отож, що вважають релевантним в одній культурі, чи то в субкультурі (яко вчинок, яко дію, яко реакцію на ситуацію) може бути іррелевантним в іншій культурі. Таку множинність моральних бачень, моральних почуттів та моральних оцінок можна простежити навіть у міжпоколінневному плані, – навіть у межах тієї самої культури. Йдеться насамперед про ті висхідні покоління, які народилися в присутньо різних (змінених) обставинах та умовах енкультурації (зокрема із істотно видозміненим балансом чинників соціалізації)¹⁶². В умовах певної мінливості ландшафту дискурсивних практик (адже повсякчас з’являються-формується нові локуси контактування людей, що можуть мати якийсь цілком новий ідіофункційний та ідіоситуативний характер) у надрах таких нових комунікативних “згустків” одночасово з їх становленням виробляються нові способи тлумачення співвідносні з новим досвідом, що буквально “в-товкмачується” *новими наративами та новими модусами комунікування*. Саме

нові інтерпретативні моделі підживлюють (і водночас переакцентовують) першорядність (релятивну значущість, преференційність, або ж “*небажаність*”, “*шкідливість*”, “*безпотрібність*”) певних речей, поведінкових актів, дій, певної налаштованости чинити “за”, чи то чинити “проти”, певну готовність у комусь (або ж чомусь) вбачати “канон”, “взірець”, “добрий приклад”, чи то – навпаки – демонізування когось (щось), – засадничо-есенціональним виявом “хохляцтва”, “кацапства”, “ворожого елемента”, “дикої азійщини”, “цинізму постмодерністів”, “застарілістю усілякої патріархальщини” тощо. Інтерпретативні моделі, що “варяться” у казані щоденних дискурсивних практик і вигулькують на поверхню десь спідсподу у вигляді певних смислових фацетів, впливаючи водночас на структуру *предиспозицій* та *атит’юдів*, увиразнюють характер і спрямованість моральних почувань та моральної оцінковости (зокрема на рівні розмаїтих публічно, легітимізованих *опіній*). Прийнятність (неприйнятність) для особи тих або тих дій (навіть і певних поведінкових виявів в аспекті такої чи іншої комунікативної поведінки) залежить не від розумного рішення (із погляду доцільности; чи відповідности–невідповідности певним уявленням про “канонічну особу”, чи то “модальну особу” – Model Personality; чи то наскільки вони кореспондують зі загальними уявленнями про *корисне–некорисне*, про *порядне–непорядне*; про *шляхетне–нище*; врешті-решт про “добре” і про “лихе”; про “гречне” і про “нечемне”), а від майже невідрефлексованої екземпліфікації на підставі всього попереднього особово-групового досвіду (досвіду діяльнісно-інтерактивної співпричетности до того, що вважають належним, доречним, слухним, бажаним, чи то обов’язковим та беззастережно щонайважливішим у громаді, групі, спільноті, що до них належить (або ж принаймні “тяжіє”) особа. *Порушення морально-поведінкових конвенцій* (навіть і тих, що “освячені” абсолютною узвичаєністю та культурною традицією) означає не лише нехтування чи то понівечення конвенцій та приписів, канонів та патернів але – дуже можливо – також і покладання початків до витворення якихось нових (теж згодом відносно устійлених) уявлень про “благє”, про “справжнє” та про “належне”... Конвенціоналізація первісних “від-хилень” (наприклад, зміна канону в Ренесансовому малярстві, до чого – між іншим – додавалися також

імпульси *смиислового – потрактувально-інтерпретативного – поза межами уявлень про гріховність тілесности*, що тотожна у цьому стосунку двом іншим фундаментальним ворогам християнина – світові¹⁶³ та дияволі) *дає ви-хід* (таке порушення конвенції та конвенціоналізованих уявлень) *до самостановлення нового смислового світу*. Смислові світи маньєризму, а відтак бароко і рококо – хоч і мали виразні прикмети полістадіяльності й успадковування в гетероморфно видозмінених формах та смислезнаках цілих регіонів попередніх смислових світів, – проте завжди були “відбіганням” (та “за-біганням”) від попередніх канонів та взірців. Йдеться не лише про канони та певний “реквізит” (чи то попередньо накопичений депозитарій) так званих (разом із техніками) зображувально-виражально-мистецьких “засобів”. Йдеться також про деякі канони (і співвідносні з ними уявлення та поведінкові взірці етичні та й загалом самі уявлення щодо людини-в-світі, а також уявлень про ті або ті модуси життєдіяльності людини. “Еротична” спляча “Венера” Джорджоне у смисловому плані художньо конструює жіноче тіло, яке цілком *нормальне* (сприятливе, *благе* для людини певних ренесансових кіл і того часу, як, зрештою, і нашої доби). Ця річ Джорджоне деконструює водночас ще середньовічний смисловий агломерат щодо тілесности, як “ворожої щодо духовности” та джерела начебто “нечистих” пожадань. У Брюссельському Музеї новітнього та давнього мистецтва (це, здається, було ще 2000-го року) я бачив “Спокуси святого Антонія” у вигляді вітварних “триптихів” кількох німецьких і фламандських художників доби пізнього Відродження (Єроніма Босха також). Але спокуси святого Антонія в інтерпретації (чи то – радше – у візії) Сальвадора Далі мають не тільки химерно-сновидний (що притаманний сюрреалізму) характер; але й незрівнянно більшу смислову “порцію” суто ідіоіндивідуального смислового досвіду самого Сальвадора Далі. Він не “відбивається” від спокус і зовсім не переводить їх у смислову площину тілесно-душевно-духовних “борінь”. Сальвадор Далі сам із великим задоволенням стає “інструментом” спокушування-збаблювання потенційного реципієнта його ж картин. С. Далі (як, зрештою, і бельгійський класик сюрреалізму Маґріт) ще до малювання відповідних полотен буквально “капітулювали” були під натиском

фройдистської наукової мітології щодо своєрідного еквівалента середньовічного внутрішнього “демона” *id* та нездоланного напирання лібідозних енергій на наше – цілком безсиле перед ними – “Я”... Сальвадор Далі не має наміру чинити спокуси духовний спротив, – він кидається у її шалені обійми... На жаль, сюрреалізм виносить із цієї своєї внутрішньої безодні, у яку він залюбки кидається, доволі хворобливий смисловий досвід, – досвід розтрощених на друзки і калейдоскопічно рекомбінованих смислів... Цей досвід (як і схожий досвід “ацефальности” Батая) був підхоплений ситуацією постмодерну... Ситуацією тотальної надламаности і поламаности (фрагментаризованости) уламків, недобитків, і скалок розмаїтих (колись ціннісно несумісних, а нині уже радикально “змішаних”) дезаксіологізованих досвідів... Всі вони (але вже не “вони”, бо радикальна реконтекстуалізація вичавила із них властиві їх смисли) не просто розсипалися на “уламки”, але й *вляглися* навсуміш цілковито “горизонтально”. Цебто абсолютно “вирівняно” і “зрівняно” щодо своєї значущости (адже значущість – як реляційна функція – постає тільки там, де структура уструктурується не самими “елементами” (“складовими”), а *невидимими способами їх* взаємовідношень та сув’язей, які властиво і надають їм (цим так званим елементам) певної реляційної значущости (а тут – я б сказав – сенсоносности та подальших сенсоутворювальних потенцій). Оця абсолютно безвідносна горизонтальна “вирівняність” *геть усього* в ситуації постмодерну є, на мою думку, прямим наслідком того, що якась загальна *axis mundi* (ціннісно-орієнтаційна “вісь світу”, або ж та, що на ній “тримається” сам ментальний ландшафт світообразу) не лише була надламана, але й майже повністю усунена... На цьому тлі навіть і постмодерністські численні рецитації з “минулого” та реплікації із “попереднього досвіду” уже не сприймаються jako інтертекстуальні (цебто водночас органічно полістадіяльні), а jako індиферентно-рівнозначні у “межах” тієї самої хаотичної “купи”... Якщо доба символізму, декадансу та сецесії принесла із собою повну свободу *пере-пере-кроювання принципів*; а вже відтак авангардизм обрав собі за мету (а отже, і своєрідний – теж регулярний принцип) ви-хід поза рамці будь-якої устійнености та традиційности; то вже сама ситуація постмодерну несе із собою не просто релятивацію цінностей

(а з нею також і *вивітрювання* застарілих – в очах модернізму – смислів) і не лише кардинальну “переоцінку цінностей” (це чинив ще нігілізм ХХ століття), а цілковите “з-рівнювання” (ототожнювання) – зрівнювання в радикально-електричному “су-міжному” співіснуванні уламків геть усіх семіосфер та наративів (крім так званих гранднاراتивів, що існують лише як структури і системи) без щонайменшої домінації жодної із них. Насправді ж свою смислову домінанту має і постмодерн. Йдеться про домінанту *цілком свідомого* (а отже, – і неунікнено *аксіологізованого у такім своїм позиціонуванні*) усунення будь-якого метадискурсу, – також і *усунення* дискурсу щодо “блага”, щодо “справедливості”, щодо будь-яких канонів і “життєвих принципів”... (Попри хіба що у своєрідний спосіб теж *кананізовані ризомність, бриколажованість, рецитаційність та пастіш...*). Це врешті-решт приводить до пошуку нових смислових констеляцій не у нових (відносно внутрішньо когерентних смислових світах), а до *обезсвітнювання самих смислових світів*. Адже при цьому доглибно хаотизуються самі дискурсивні практики. Вони саме тому “тримаються купи” (тяжіють до певних комунікативних локусів, до певних ситуативних контекстів та до певного ідеографічного поля із притаманними йому топіками та тезаврусом), що *самі є (їдеться про дискурсивні практики)* засадничо евалюативними. Адже вони неминуче розгортаються в “координатах” *стверджування* чи то *заперечування* чогось; *обстоювання* чогось (або – як мінімум – певної уваги чи прихильності до чогось, що *ви-окремлюється* і вже *тому улягає смисловій пунктуації...*). Або ж навіть дискурсивно актуалізується, як *наполягання на чомусь*, що – вже навіть через це – розглядається, як відносно “значуще”, “недругорядне”, “потрібне”, “доречне”...

Усе це є аж геть евалюативним навіть і в тому разі, коли речники постмодерністських уподобань ухиляються від імперативності суджень, від кардинальності вибору, від жорстокої прескриптивності “правил гри”. Усе це (навіть і в китів постмодернізму) теж неминуче кореспондує із такою чи такою позицією чи то ціннісно-смислової ієрархії (кожне “твердження”, чи начебто нейтральне “повідомлення” просто “при-в’язане” до цієї ціннісно-смислової ієрархії); чи то просто кореспондує із

неунікненою – такою чи такою – домінантністю мотивів або ж лінгвоконцептів. “Обезсвітненість” постмодерну (дуже точне поняття в англійській мові *worldlessness*) є все ж таки наслідком безрезультатних (або ж засадничо-онтично-просто-неможливих) намагань тотально деконструювати будь-які (завжди відносно цілісні) картини світу. Неможливо вистрибнути із природного людського мовлення (навіть і “демонтуючи” його на “шматки” і руйнуючи його внутрішню логіку *ствердження-заперечення-оцінювання*), як неможливо вистрибнути із власної шкіри. Геть усі дискурсивні практики (постмодерністські також) – повторюю – є завжди і наскрізь евалюативними (цебто врешті-решт співвіднесеними із певними “шаблонами” оцінювання, поцінювання, зіставлення (самі ж такі “шаблони”-мірки зрештою теж “фокусуються” у загальних *принципах і правилах*, які є не лише генералізацією таких “шаблонів”, а системоутворювальними чинниками самої можливості “шаблонізації” нашого мовлення, наших комунікативних актів та нашої культури (нашої соціокультури, *наших модусів залученості у культуру через притаманний їй безнастанний смислорух*. Смислорух, що не лише торує свої “русла” на рівні наших ментальних репрезентацій, але й за-хоплює і під-хоплює нас у свій смисловий потік. І навіть тоді, коли ми “гребемо” начебто “перпендикулярно” до іншого берега, – цей потік зносить нас у своєму напрямкові...

28 січня. Далі у лісовій хатині в урочищі Під каменем. Переконавання, благання, обіцяння, напучування, ультимативність, застерігання, погроза, упадання-залицяння, підбадьорювання та втішання..., – ці (як і багато інших) аспектів живого діалогізму не лише розгортаються в етосі та в експресивності різних – за Д. Остіном та Д. Серлом – ілокутивних сил та в руслі певних початкових інтенцій самого комунікативного акту, але й у діалогічному протиборстві (від аргументованої сперечальності, до агоністики проти-стояння і щонайгострішого конфлікту та інвективних стратегій). Але усі – дуже стисло зазначені – змістовно-експресивні, перформативні та ілокутивні аспекти діалогічних актів (як інтегральна частина смислової інтеракції та ситуативно-рольової поведінки) розгортаються у

перспективі *відданости певним принципам, певним оцінковим критеріям*, а також поділяння (не-поді-ляння) певних цінностей, уподобань і переконань. Для розуміння конвенціоналізованости поміжлюдських стосунків абсолютно недостатніми є контрактаріанське та утилітаристське бачення того, як насправді функціують морально-психологічні чинники у життєвому контактуванні людей. Розуміння конвенціоналізованости інтерперсональних (як, зрештою, і всього спектру ін-групових та авт-групових стосунків) потребує врахування усіх чинників засадничої евалюатизованости та аксіологізованости будь-якого людського діалогу. Принципи і конвенції щодо стосунків людей не є лише вислідом так званого суспільного контракту, але й зумовлюються внутрішньою логікою саморозвитку складних смислових мереж. Мереж, які складаються і самовідтворюються всередині самого потоку життя та життєвого середовища, а не є лише питанням раціональності, доцільности, свідомого вибору. Тим паче тут не йдеться лише про той спосіб *врегульованости стосунків*, що відбувається через беззастережну підпорядкованість імперативности деяких приписів, чи то безумовну упокореність у межах певних функційних, статусних та символічних “берегів” рольової поведінки, а також щодо інших аспектів і механізмів так званої соціонормативної культури (на тлі дії соціопсихічних чинників мімесису, сугестії та цілої вервечки взаємопов’язаних факторів конформізації суспільної поведінки). Дія уявлень про *благо*, про *справедливість*, про *чесність* і *порядність* мусить бути розглянута в щонайширшому контексті живого сенсоутворювання та смислоруху, як визначального способу існування культури і самоздійснення культурної динаміки загалом. Динамічний погляд на культуру, яко процес сенсонаповнювання, наділяння смислами, смислопороджування та конфігурування (коваріювання) смислів дає також нам ключа до розуміння того, чому *принципи стосунків* є часто – даруйте цю тавтологію – такими вже *принциповими*, а правила та конвенції (як, зрештою, і ситуативно регульоване спілкування) такими вже *беззастережними, обов’язковими та зобов’язувальними...* А це тому, що наділені вони (принципи, конвенції, соціонормативні приписи) *смислами імперативности, смислами* такої чи такої ситуативної доречности, *смислами* життєвої релевантности чи то *смислами* корисности і т. д.

Чому принципи, конвенції та певні регулятивні обмеження *беруть до уваги*? Це стається тому, що вони у певний спосіб заартикульовані смислами і стали *значущими* не тому, що вони пов'язані із *задоволенням* чи то *задовільнянням*, яко благом і цінністю, які теж первісно (від початку свого виникнення) вступають-в-ходять у щонайскладнішу гру сенсоутворювальних сил. Регулятивні принципи і прескрипції беруть до уваги насамперед тому, що сама *концепція блага та справедливості* (яку ці принципи наче експлікують) онтично збігається (онтично тотожна) із тими *горизонтами граничних смислів*, що за-дають усю логіку смислоруху, – і ситуативну, і макрокультурну, і метафізичну.

Морально вартісні аспекти людських хотінь, схильностей і прагнень; морально вартісні прикмети самої характерології особи набувають смислу і ваги лише у тих зв'язках і відношеннях, що поєднують їх зі смислологією конкретної культури... Віяло можливих цілей (і повсякденних завдань та ситуативно-інтенціональних “на-ціленостей” та комунікативних намірів також), які ставлять перед собою індивіди визначаються не *соціальними системами* напряду (як це досі переважно тлумачилося у парадигмі плаского соціологізму-детермінізму, історико-формаційних побудов та усіякої макротипології так званих “епох”); а насамперед визначається таке віяло можливих цілей діяпазоном “роз-галуженості” смислових мереж, що вкорінені в різноманітні життєдіяльнісні досвіди стосунків громад, груп, окремішніх індивідів... Горизонти цілей – нагадаю – онтично збігаються із горизонтами граничних смислів і цінностей... Цілі та завдання, які вступають у суперечність із цими останніми розцінюють як небезпечне (шкідливе) відхилення і девіацію. І все ж дії людей не детермінуються напряду горизонтами суспільних цілей, цінностей і сподівань. Вони щоразу унапрямяються конкретними *св'язями тих ситуативних конструктів, які актуалізуються як смисли*. “Примусові” обмеження моральнісних обов'язків, етико-релігійних принципів і поведінково-ситуативних приписів та конвенцій цілком добровільно (навіть часто-густо і якось мимохіть-невідрефлексовано) приймаються і “застосовуються” – виконуються власне тому, що “русла” самої думки, самих інтенцій, намірів і хотінь визначаються матричними можливостями досі інтерналізованих смислових поєднань і смислових оцінкових

“шаблонів”. Оцінково-еволюативний компонент мають уже навіть і стереотипи свідомости, як певним чином реґідизовані – більш ужорсточені – зчіплення смислів. Стереотипи свідомости не потребують навіть і особливих розумових зусиль у прийнятті ситуативних рішень. Не думка входить у гру – чи то у співгру – зі стереотипами, а власне ці останні “розігрують думку”. Морально виразно забарвлені аспекти поведінково-вчинкових актів часто просто влягаються у попередньо вже випрацювані (внаслідок їх “обробки” смислами) механізми повсякденного поведінкового автоматизму. Врешті-решт із морально-аксіологічного погляду *не має цінності все те*, що не увійшло у добре збалансований еквілібріум та у внутрішню когеренцію зі смисловими мережами, що є уконституїювальними для того чи того соціокультурного поля.

Високий Верх. 29 січня 2008 р. *Вірність і відданість* важко пояснити і з контрактаріанського погляду *суспільного договору*, і з утилітаристського погляду *корисності*. Життєздатність (життєву ефективність) вірности та відданости (самопосягати) можна пояснити яко певну *глибину смислової заанґажованости*, що передбачає в-віряння себе певному – теж “зітканому” зі смислів – *ідеалові вірности*. Відданість є насправді виразно усвідомлюваним поділянням уявлень про *значущість афіліяції* (таке душевно-духовне єднання із кимось – від людини, яку кохаєш чи безмежно рідної тобі країни до цілковитої злуки із Богом – є ноєматично-смисловою відкритістю навзаєм, що і створює передумови того єднання, яке ми називаємо відданістю). Я не можу бути відданим тому, що ще не від-крилося мені у своїй достойності щодо посвяти йому (Йому), їй... Поле вірности комусь (чомусь) – це усучільнене у смисловому плані (внутрішньо-неподільне) поле єднання, у якому те, чому ти вірний (відданий), те, чому ти в-віряєш себе, вже не просто *об’єкт*-поза-тобою і не просто об’єкт, що на-ділений смислом, а особливий *Смисл-у-тобі*. *Відданістю* є цілковита і повна смислова самоідентифікація і смислова “вплетеність” у тканину афіліяції з ідеєю, групою, особою, доктриною, Божественним Первнем тощо. Отож і *принципи діють там, де їх поважають, де їм вірні, де ці принципи мають за значущі й вкрай потрібні*. Між іншим і *чуття справедливости* не в розумово-раціональних критеріях, а у “балан-

сі” ситуативних смислів; насиченого смислами соціокультурного досвіду, і, нарешті, теж смислоносних принципів. У наших діях ми не завжди спираємося на розсудкові підстави. Чому часто буває цілковито зрозуміло, як слід чинити, що слід обрати, а що варта відкинути? Це ж бо *сенси діють навіть і тоді, коли ми не маємо готової думки* і не вчинили свідомо жодного розумового вибору. Джон Ролз вочевидь перебільшує роллю інтелектуального чинника (раціонального вибору, раціональних цілей і – особливо – панівної виразно усвідомлюваної мети) у підтримуванні упродовж життя (і в синхронному, і в діяхронному його вимірах) відносної цілісності особи. Цілісності у меті, у виборі, у планах (внутрішньої єдності *довкола цілей*, що врешті-решт складаються на сформульований, як вважає Дж. Ролз, такий чи такий життєвий план), що, як пише цей філософ моралі, у їх (панівної мети та співвідповідного плану) *здійсненні* наче зліплюють до купи єдність особи (Там само. С. 756). З мого ж – сенсологічного – погляду відносну цілісність особи – з одного боку, та холістичне бачення цієї цілісності – з другого боку, треба шукати насамперед у ширшому та складнішому поєднанні життєвих планів та притаманних їм цілей (а в горизонтах цілей вибудовуються також і цінності) із такими *смысловими мережами*, що відтворюють вельми складний (часто гетерогенний та гетероморфний) світ відношень *Я–МИ*. Саме в такий спосіб відповідні смислові мережі не лише внутрішньо реінтегрують душевно-духовне єство людини, але й інтегрують її у культурний (засадничо-смысловий) світ певних спільнот. Саме у смислах і через смисли (через їх складні конфігурації) уконституїюється відносна цілісність окремішнього індивіда. Індивід стає цілісним своєю смисловою відкритістю щодо тих смислових світів, з якими він співпричетний. Саме завдяки лабільності смислів, які “плавають” і в-ходять у складні ігри (не “прив’язані” до більш структурованих утворень семантичного поля та до стереотипізованих утворень психосемантики свідомости, що більш жорстко “нанижуються” на бінарність – бінарну супротивність – притаманних певному лінгвокультурному колові дескрипторів) уможливується індивідуальне конструювання (індивідуальне реконструювання) особистісних смислових світів. І особистісно-смыслові потрактування, і реінтерпретація спільнотнісних світів також. “Про-

висання” складних смислових пасем “поміж” відносно устійненими смисловими мережами (разом із так званими крайніми смислами), яко дійсними соціокультурними утвореннями, що входять у груповий досвід спільноти (поділяються спільнотою) та – “з другого боку”¹⁶⁴ – особистісним досвідом окремішнього індивіда (що у його ядрі – складна констеляція домінантних смислів) насправді відбувається не по-між окремішнім індивідом та спільнотою, а тільки всередині окремішнього індивіда. Ця “зустріч” спільнотнісного і глибинно-особистісного є смисловою “зустріччю” у самім естві окремішнього індивіда. Наприклад, в особистісному потрактуванні власного блага та блага спільноти (суспільства, нації), що теж є особистісним (хоч і склеєним зі смислового “матеріалу” та з досвіду спільноти) потрактуванням. Чи то, скажімо, в особистісному потрактуванні справедливості й чесності і т. д. і т. п. Саме на цьому смислому рівні (рівні, де зв’язуються головні “вузли” і “вузлики” смислових пасем треба шукати глибинну підставу холістичного потрактування особи, яко не лише світу окремішнього індивіда, але і яко світу, що під-в’язаний до смислового поля (смислових полів) дійсних соціокультурних процесів (хоч і далеко не завжди “регулюється” і “детермінується” такими процесами безпосередньо та напряду). Тому й відданість чомусь (комусь); вірність комусь (чомусь) унапрямується, регулюється і посилюється не лише моральними переконаннями та моральними почуттями; а складною “вплетеністю” особистісних смислових “пасем” та особистісних смислових “сув’язей” у те смислове поле, що виникає (а – насправді – активно конструюється) “довкола” того, чому до-віряються; чому в-вірять себе, чому врешті-решт стають вірними та відданими; у що вірять, як уже в одну зі смислових підпор власного ества з його домінантними смислами.

Далі на Високім Верху. 30 січня 2008 року. У розмаїтих життєвих ситуаціях, у дійсному життєвому середовищі, у своїй зануреності в потоки життя (які у нашій свідомості вибудовуються, яко нюансовані та позначені смисловою пунктуацією потоки смислів, що у них уже конструюється певна “фактуальність” і “подієвість”) ми далеко не завжди (“намацуючи” обставини – тут-і-тепер-обставини та обставини, що грядуть та

унапрямуючи свої життєві траєкторії руху в таких обставинах) вдаємося до якихось так званих раціонально *зважених суджень* (добираючи-перебираючи ці судження у спосіб розсудкового вилучення якихось невідповідних – як ми гадаємо – міркувань щодо обставин та наших життєвих кроків. Скажімо, окремішній індивід, що перейнятий почуттями справедливості, чинить справедливо у певних обставинах та щодо когось (чогось) не тому, що під-порядковується безпосередньо логіці справедливості (яко певної сукупності раціоналізованих принципів та конвенцій, а також тим, що *справедливе схвалюється*, а *несправедливе* не схвалюється у певній громаді, чи то у соціумі загалом), а тому, що чинить так чи так *згідно зі сенсологією справедливості*, – згідно з особистісним переживанням (*всередині* герменевтичного кола власного досвіду) того, що він-я-ти-вона – має за справедливе, чи то несправедливе. Відчуття справедливого є водночас почуттям справедливості, є почуттям усправедливлення і водночас сентиментом справедливого, цебто емоційно заангажованим і на-снаженим волею дієвим (діяльним) *неприйняттям несправедливого*. Справедливість годі визначити суто раціонально через норму права; через утилітарні пороги корисного (некорисного, шкідливого); через моральну шкалу чесного; через інтуїтивне схоплювання справедливих/несправедливих дій (нагадаю тут, що й *вербальний дискурс*, – наприклад, інвективний перформатив, чи то, скажімо комунікативна тактика фліртування тощо, – *це теж дія*). Так само і властиву природу становлення того, що є *благим* (що мають за *благе*) важко виснувати із у контрактаріанський спосіб узгоджених уявлень про те, *що є благо* і які дії (вчинки) треба вважати *благими* (а які – відповідно – *позбавленими благого первня*, морально нейтральними, чи то – навіть – і лихими, – сповненими злих спонукань і наслідків). І якщо *благе* – це справедливе щодо Іншого/Інших, то чим є *справедливе*? І якщо *благим* вважають те, що є *добрим в очах Божих*, то як – у такому разі – ця ситуація, цей контакт, цей *вчинок*, цей *намір-інтенція*, цей спосіб думання і спосіб потрактування- оцінювання (схвалювання, осуджування, захоочування, активного неприйняття когось/чогось) бачиться Богові? Адже варта було б, між іншим, *щоб і сама благість* (яко *цінність*) *теж була розподілена справедливо*, – із користю і для

індивіда, і для суспільства. Але ж причетним до *блага* та *благости* (як і до благих діянь, – хай це і благо філософування, благо літературно-творчого діяння, благо діяння науково-теоретичного тощо) є той, хто не лише має почуття справедливості, але й *чинить справедливо, ухиляється від злого і протистойть злу... Почувати, ухилятися, переживати* благість блага, *протистояти, обстоювати* тощо, – усе це не від раціональної розумності (розумності, що співвідноситься зі системами категоризації, з ієрархією оцінкових критеріїв та когнітивними мапами, що за їх “допомогою” діє свідомо рефлексія/саморефлексія). Усе це насамперед пов’язане зі складним комплексом переживань, які “обертаються” (разом із послідовно-усвідомлюваними міркуваннями та розмірковуваннями) “довкола” тих ситуативних конструктів, які ми називаємо смислами. *Не є повноцінним благом те, що лише розуміється як благо, але не переживається як благо*, – не потрапляє у потоки смислоруку, не “просочується” цими потоками. Тому сентимент блага і сентимент справедливості (переживання благости, яко благий стан душі і духа, і переживання справедливості, яко чин усправедливлення та яко *готовність до справедливої дії/справедливого діалогічного акту*) є *частиною блага і частиною Справедливості*. *Благочинність* у широкому сенсі, яко благо життя, яко благо життєтворення і благо поведінково-вчинкових дій окремішньої людини) не можливі без отого внутрішнього спонукального поруху, що йде не від розумової концепції (доктрини благаго та справедливого), а від поруху *інтенціонально-сміслової унапряменості самого єства людини на добродійне і справедливе*; на “стоянні” (на непохитності) у цьому добродійному та справедливому та на обстоювання їх. Тільки причетність до складного (багатошарового) смислового констелювання справедливого-несправедливого (через достатньо довготривалий енкультурувальний ефект зануреності у безліч гетерогенних контактувальних ситуацій та дискурсивного про-говорювання щодо того, що є справедливим, а що несправедливим; а також всілякого – полідискурсивного та паралінгвального заохочування справедливих дій та такої чи такої візії справедливого) – може дати людині *відчуття справеливого і сентимент справедливості*. Розумових розв’язків, рішень, умовиводів та та-

кого і такого *прийняття-неприйняття* на підставі шкали (шкал) пріоритетности тут ще цілком замало...

2 лютого 2008 р. Високий Верх. У Дж. Ролза геть усе і навіть і на “прикореновому” рівні живого повсякдення пронизане розважливою раціональністю. Щастя, скажімо, він розглядає як успіх у здійсненні планів. Корінь радості вбачає в реалізації раціонально поставленої цілі. Ірраціональні та надраціональні джерела радості (радість у Бозі; радість від того, що Бог відповідає на молитви; радість від єднання зі світом природи і т. д., і т. п.) аж ніяк не влягаються у ті панлогічні моделі (дефінітивного характеру), що їх дає Джон Ролз. Втіха та радість залежить не лише від радісних (благословенних – за християнською термінологією, чи дуже сприятливих для того, хто радіє) обставин і подій... Може бути якраз навпаки. Життєві обставини можуть бути власне вельми несприятливими, чи то навіть драматичними і важкими (важкі морально-психологічні удари від людей, на яких сподівалися, особисте горе, халепа, у яку зненацька потрапили тощо...). Однак вже дедалі більше сподівання на осягнення втіхи (чи навіть і усїєї повноти насолоди, радості і розкошування) саме собою забезпечує нам певну міру задоволення... Страждання (у масштабі цілої життєвої долі) можуть бути когерентними щодо задоволення, радості і насолоди, бо ж тоді і мить (або ж і “смуга”) радості сприймається вже, як доконечно *“ви-страждана”*, – яко *вистраждана радість*, а стражденний відтинок життя і тривале лихоліття, як лише необхідний “шлях” до цієї радості: досьогочасні боріння та важкі переживання перетворюються на інтродукцію до нового особистісного блага та блаженства та відповідно реконструюються на смисловому рівні. Адже у це “важке минуле” в-будовуються нові – “світлі” (“мажорні”) – смисли. Ці сподівання (“сподівання у Бозі”) на краще, на благо, на духовно (душевно) радісніше (те, що очікується із твердою вірою – впевненістю) самі собою генерують смислові імпульси втіхи та утішання (і тоді *благе* народжується у самих надрах найдраматичніших переживань). У біблійних псалмах таке розуміння радості і щастя подибуємо поспіль: “Чи навіки ти гніватись будеш на нас, і простягнеш Свій гнів з роду в рід? Отож, Ти оживиш нас знову, і буде радіти народ Твій Тобою” (Пс. 84:6–7)¹⁶⁵.

Чи завжди основна структура суспільства заохочує наші по рухи до справедливості?

Чи завжди смислові стратегіями нашого життя (які закладалися ще на самім початку – у дитинстві та юності) зберігають свою релевантність через декілька десятиліть? Цебто в разі кардинальної трансформації основної структури суспільства, а – відтак – і переміни самих життєформ та їх нових характеристичних поєднань *у межах нового* (зі зміненими конвенціями, зміненими уподобаннями, зміненими способами тлумачення речей і стосунків) *трибу життя*. Чи завжди те, що вважалося благим (*на протипагу до того, що осуджувалось яко лихе*, – теж із густими “нашаруваннями” співвідповідних лінгвокультурних конструктів та асоціатів конкретного досвіду життєдіяльності), скажімо, тридцять літ тому є морально і життєво “працевдатним” у сьогочаснім зміненим життєвім середовищі? І чи можна спиратися “твердо” на такі історично плинні та мінливі критерії?

Невизначеність майбутніх обставин є фундаментальною. Але фундаментальна надтемпоральна та трансісторична визначеність полягає в *Абсолютній впевненості в Абсолютному*, що врешті-решт є тією *довірою-до-Бога*, яку ми називаємо упованням та Вірою. Що більше стала та більше тривка така до-віра – до Нього, – то більш тривкою є головна підстава кожного і будь-якого життєвого вибору: віра у себе та віра (впевненість) у тому, що *почуття самоповаги* (і пов’язана з ним – цим почуттям – *особистісна гідність*) і – відтак – також і *любов до себе* – є *первинним благом*. Первинним благом саме тому, що Абсолютно Первинною (понадчасовою) є та частка богоподібності, яка на-дана нам (мені-тобі-їй) власне Тим, хто є автентичним Джерелом і віри, і гідності, і поваги, і Любви. Любви, яка живить і наснажує все це. Саме вона допомагає нам не втратити із поля духовного зору (всупереч усім злигодням та всілякому марнотному вовтузінню) горизонти граничних смислів у щоденному життєво-діяльнісному та духовному “простуванні” до цих горизонтів...

Плани змінюються... Змінюються навіть і самі критерії та обставинно-ситуативні чинники про-думування та становлення життєвих планів... *Незмінним* наскільки це взагалі можливо (бо ж людина – це істота душевно-духовна, а не суто духовна) зали-

шається головне “спрямування” і водночас головний реінтегратор усіх наших намірів і бажань... Це власне те, що “в-порядковує” ці бажання, – допомагає нам-тобі-мені-їй – *впорядкуватися разом із таким впорядкуванням...* Дає їм раду, дає їм лад... Йдеться про визначальні первні ладотворення всередині homo interior: це наша внутрішня зосередженість (чи то більша, чи то менша) на горизонтах головних цінностей і граничних смислів. Це не лише (і навіть не стільки) гедоністичне прагнення “*брати від життя все...*”, скільки прагнення *удосконалювати життєсвіт і життєве середовище (і нації, і своє), затьямивши виразно, що не буває змін у стосунках, у взаєминах людей на краще без перемін всередині самої людини, без прагнення до самовдосконалювання, – до поглиблення насамперед сенсовідтворювальної (сенсоутворювальної) потуги свого життя та свого ества, яко таких.*

3 лютого 2008 року. Урочище Під Каменем. Неділя.

Граничні смисли, – це не те, що забороняє і обмежує, а те, що кличе і провадить... те, що наснажує у сподіванні, наснажує сподіванням і “*пере-носить*” свою спонукальну силу в наміри... Не суворе дотримання норм (хоч і це також) є головним рушієм моєї-твоїєї-її повсякденної поведінки, а прагнення *актуалізувати смисли, пережити сенсоносність смислів*, а також “*про-сунутися*” у *пошуках граничних смислів*. Власне норми стають імперативами для нас (цебто водночас продуктивними і дієвими), коли вони сприяють сенсопороджуванню, сприяють вільному плинові смислів і *втримують цю сенсоносність смислів у “берегах” бажаного, потрібного, корисного...* Не просто так звані “раціональні особи” пристають на певні моральні принципи (а останні завжди тяжіють до *граничних смислів*); а власне граничні смисли індукують саму можливість в-корінювання цих принципів у співвідповідний їм смисловий ґрунт... Невіра у власні сили (а із такими “сумнівами” – і понижена самоповага) знесилоє і обезвладнює нас у бажанні йти своїм шляхом... Охлялість серця і втрата духовної снаги (снаги аби продовжити це “просування”), аби далі йти своїм шляхом пов’язані зі самозневірою, а, отже, і втратою почуття гідності. Врешті-решт це означає втрату (чи то змізерніння) смислового ресурсу цілей, цінностей і моральних чеснот, що наснажують і підтримують

нас на власнім шляху¹⁶⁶, – що таким чином вже губиться десь у бадиллі та в бур'янах, або ж геть “роз-бігається” у різнобіччя на манівці... Соціоцентрична особа (конформіст) не здатна до *особового сенсопокладання*, бо ж вона сліпо покермовується шаблонами референтної групи (приподобляється до них)... Вона не простує своїм шляхом, – вона пливе за течією повсякдення, що просто “несе” її з-дня-на-день... Такі люди можуть навіть і бачити (роз-різняти, розпізнавати) цінності, але не мати вже волі унапрямувати себе до них (у перфекціоністських, скажімо, прагненнях удосконалюватися, – духовно зростати до рівня цінностей). Такі люди (цебто ті, що роз-пізнають цінності, але позбавлені енергії тих внутрішніх спонукань, які пов'язані з ціннісними інспіраціями) *не можуть вже бути справжнім поціновувачами цінностей*, не можуть ідентифікувати себе із ними... А таким, звісно, годі вже переживати значущість-вартісність цінностей, яко внутрішню свою реальність...

Там, де немає нормального почуття самоповаги, там, де немає почуття самоцінності, – там немає і впевненості. Адже впевненість – це *переконаність у тому, що твій шлях* (власне, яко *твій шлях*) є благом для тебе. Навіть і в тому разі, якщо шлях цей дуже складний (проходить через вельми скомпліковані обставини та з трудом “ви-борсується” із цих останніх). Особливо, коли простування таким *благим-для-мене-шляхом* зазнає неймовірних перепон у слабоорганізованому суспільстві. У тому суспільстві, де самі люди, що ними “наповнені” основні структури є або цілковито байдужими власне до окремішнього індивіда, або ж навіть ошуканцями та неправдивими і нечесними людьми. І зокрема такими, що видобувають сатисфакцію із маніпулювання окремішнім індивідом, – від кривдження, від пониження та упосліджування його, від бруталного нехтування його (окремішнього індивіда) особистісної самоповаги і до намагань зманіпулювати мільйонними масами так званого електорату, вбачаючи у народі лише знаряддя і засіб для егоцентрично-владного самовивищування... Погано організоване суспільство уречевлює окремішнього індивіда: дивиться на індивіда лише інструментально: як лише на нагоду та спосіб для тих, що ставлять себе на п'єдестали марнославія та славолюбства допнятися впливовості, допнятися пере-ваги, допнятися доступу

до корита, перетворюючи геть усіх інших лише у майже неживу річ, лише у підпорку до всього цього... Адже суспільним некрофілам – у фромівському розумінні – зручніше орудувати неживим, – тими, що їх вдалося вже духовно умертвити, – притлумити самоповагу і гідність. Звідсіля, – і вкрай імморальна квазіеліта... Звідсіля і перетворення усіх структур суспільства (геть на усіх рівнях і в усіх стратумах) у локуси та канали корупціоністських стосунків, тотальної омани та тотального ошуканства.

Самоповага – це той *запас міцності* у вимірі впевненості у собі, що здатен протистояти можливому почуттю невпевненості власне тоді, коли людина входить у смугу лихоліття в своєму житті, чи коли ця людина зазнала вельми дошкульних прикросів...

Під Високим Верхом. 4 лютого 2008 року. Почуття сорому, як розчарування в собі, коли нам забракло тих внутрішніх сил (зокрема, розважливості, хоробрості, самоконтролю, волі не вчинити переступу тощо), аби втриматися на рівні нашого власного ідеалу... В моральному плані (у плані морального вибору) *людина далеко не є лише раціональною істотою*, – чітко зорієнтованою лише на слухність, на правильність, на послідовність і виразну недвозначність... Людина є водночас (і це парадокс самої її природи) і послідовно-цілеспрямованою (та в цьому тотожною самій собі), і двоїстою (роздвоєно-амбівалентною). Це, між іншим, глибинно переживав навіть і святий апостол Павло (читай його сьомий розділ Послання до Римлян), де він каже ось що (цитую з пам'яті): "...І коли я хочу чинити добре, то чиню не те, що хочу, а те, що не хочу – те чиню..." і трохи далі: "Бо вже не я чиню, але той гріх, що лежить у мені..."

Навіть і особа, яка прихильна до актуального – принаймні у певних комунікативних мезоколах – публічно наративізованого дискурсу добра/блага (що є добро і добродійність; що є блага життя та добрі вчинки і т. д.) може діяти зовсім не відповідно із цим, але всупереч цьому. Навіть всупереч із власними переконаннями.

Чому ж? Чому так? Відкиньмо тут явно соціопатичні та явно девіятивні випадки. І тоді спробуймо дати відповідь. А відповідь

приблизно така: сили смисленаповнености особи замалі, аби втримати цю особу у добре збалансованому духовно-душевному еквілібріумі. *Морально-поведінковий гомеостазис людини* (із поправками на специфічні прикмети її характерології, а також із врахуванням того наскільки добре та ефективно/ неефективно організовані основні структури суспільства) *“прямо пропорційний” мірі інтегрованости самого ядра особи у глибинно всотані (інтеріоризовані й водночас свідомо відрефлексовані цим окремішнім індивідом) незримі смислові зв’язки, відношення та зчіплення...* Йдеться про ті смислові сув’язі й зчіплення, що за їх “допомогою” (за їх “участі”) *сам індивід почувається співпричетним до контуру крайніх смислів.* Відповідальність індивіда (як його відданість принципам, приписам і конвенціям) завжди є само-відповідальністю щодо свого ідеалу. Між іншим до глибинного покаяння припроваджує не лише почуття вини (вини перед Іншим/Иншими, перед Богом, зрештою), але й почуття провини перед самим собою. Гострий сором, як наслідок самоосудження через свою нездатність будувати свої стосунки, своє життя, облаштовувати свої обставини “належно”, правильно, – не на шкоду Іншим/Иншому і не на шкоду самому собі (зокрема не на шкоду такому своєму первинному благові, як почуття самоповаги та тієї гідности людської, що “над-будовується” над цим почуттям). Невдоволення собою не лише паралізує волю. Самоосуд і сором часто бувають продуктивними, бо ж заново перефокусують увагу і внутрішній духовним зір людини на визначальні смислові координати, на загальну проблематику *блага і зла; добродійности та лиходійности; моральної гармонії та дисгармонії* (аж до хронічної двоїстости та постійної “громадянської війни” зі самим собою); того, що можна допустити і того, що чинити зась; того, що прийнятне та достойне схвалення і того, що неприйнятне і має бути осуджене та відкинене, того, що відповідає внутрішньому переконанню (ідеалові, взірцям, що на них ми взуємося) і того, що далеко відбігає від належного та благого, – того, що є переступом, гріхом, трансгресією щодо устійнених соціонормативних уявлень, того, що є цілком іррелевантним у поведінково-контактувальному плані; того, що порушує справедливість і того, що підтримує певний баланс міжгрупових інтересів, а також баланс індивідуального блага та

блага громади-спільноти, суспільства; того, що “влягається” у чуття справедливості і того, що порушує базові (первинні) блага особи – принижує її самоповагу; звужує її можливості вибору; її внутрішню духовну автономію, якої її особистісну свободу, якої суверенність її окремішнього людського духу...).

До речі, величезна складність (“багатошаровість”) смислового спектру тієї ж таки *справедливості* полягає не тільки у прийнятті певної сукупності принципів справедливості, але, як це дуже слушно зазначає моральний філософ Дж. Ролз: “Тут ми потребуємо не лише спільних принципів, але й достатньо подібних способів застосування їх до конкретних випадків, – із тим, щоб можна було визначити якийсь остаточне впорядкування для суперечливих претензій...” (Там само. – С. 609). Від себе додаю, що розуміння – тлумачення “конкретних випадків”, як їх лінгвокультурне конструювання-потракткування¹⁶⁷, зазвичай буває доволі різним у різних соціокультурних полях (різних топосах соціальної дійсності) та у різних стратумах і суспільних групах, де поділяються (у кожному з цих кіл, чи макрокіл тощо) неоднакові оцінкові мірки та неоднаковий репертуар ситуативних сценаріїв. У межах цього останнього (репертуару ситуативних сценаріїв) “ті самі” (або ж дуже схожі) “випадки” одного разу можна потрактувати яко значущі, дуже важливі (чи то навіть яко екстраординарні), а в іншому – в полі іншого групового (іншого спільнотнісного) досвіду взагалі навіть і “не помічатися”, або ж сприйматися “крізь пальці”... Судження про справедливість/несправедливість варіюватися в залежності від розуміння (чи то радше цілісного розуміння-переживання) самих обставин того, що відбувається, а також залежно від варіабельності опіній щодо конкретних дійовців, а не лише залежно від судження про справедливість яко таку. Зрештою доволі складну гетерогенність морального погляду (можливо навіть і всупереч своєму панраціоналізмові та панлогіцизмові) усвідомлював також і Джон Ролз, який писав (там само – у “Теорії справедливості”. – С. 628): “... всякий моральний погляд є вкрай складною структурою засад, ідеалів, правил і до неї які тільки не входять складники: думка, поведінка, почуття... Звісно до її розвитку причетні багато різновидів навчання, в діпазоні від зміцнення й класичного кондиціювання до високоабстрактного

розмірковування й витонченого сприйняття взірців...” Додам: на все це накладається і вельми складний релігійний досвід: наприклад, досвід переживання гріховності гріха; досвід духовного і морального себествердження в єднанні з Богом; досвід перемоги над звабою; досвід морального роздвоєння та амбівалентності хотінь (прагнень і пожадань); досвід внутрішніх борінь і досвід “балансування” біля самої межі можливої трансгресії та “зазирання” у внутрішню безодню і т. д., і т. п.

5 лютого 2008 року. Під Високим Верхом. Розуміння правомірності/неправомірності чогось (реакція на щось як на неправомірне) залежить не безпосередньо від конвенціоналізованості стосунків та дій¹⁶⁸, чи то від певних оцінкових еталонів (наприклад, рольових експектацій, інтерпретативних моделей, такої чи такої комунікативної компетенції тощо), але й дається у *системному ефекті тих сил стримування/заохочування*, що залягають у дійсних смислових мережах, які притаманні певній лінгвокультурній¹⁶⁹ групі (спільноті). Тут варто згадати ще раз ту мультикомпонентність (мультифакторність) смислів, які – попри очевидні когнітивні та евалюативні (оцінкові) аспекти – завжди є *спонукальними* (“поставлені” завжди на “грані” намірів і бажань; внутрішніх настроєвих станів і емоційних побуджень; вольових імпульсів і відкритої поведінки тощо).

Смисли “запускають” навіть і більш інтенсивний плин активізованого мислення та о-смислювання чогось... Оцінка (і моральне відчуття) *правомірності-неправомірності* чогось (вчинку, дії, планів, задумів, емоційних реакцій тощо) не лише густо “обставлена” смислами, але існує лише на ґрунті смислів (цебто на ґрунті смислових мереж конкретної культури, субкультури, сублокальної культури тощо) і живиться цими смислами. Тому переживання (почуття, в-чування) правомірності/неправомірності актуалізується не як раціональне судження на підставі певних моральних принципів та критеріїв та у певній шкалі аксіологічних координат, а лише у живій атмосфері смислоруку життєформ, ситуацій, культуроформ (разом зі семіозою всередині цих останніх). До цього ще треба додати внутрішню логіку самих діалогічних ходів та контрходів; а також сам етос середовища спілкування. Отож, як я гадаю, Джон

Ролз цілковито вочевидь гіпостазує чинник “раціональної особи”, яка “зважено мислить” і приймає “зважені рішення”. Таке уявлення про прийняття/неприйняття не зовсім прийнятне для мене... Безумовно існує певна пріоритетність принципів та пріоритетність критеріїв; але в самому житті – в самому життєвому середовищі – відбувається набагато скомплікованіша (складнодинамічна) гра смислів, яку годі втиснути у синтагматичну лінійність та “правильну” (нехибну) послідовність засновків, суджень та висновків, обставин і так званого “свідомого вибору” на тлі того, що, мовляв “пропонують” такі обставини. Ніколи не забуваймо, що *частиною цих обставин є смислове підложжя самої культури (психокультури)*. Маємо відвагу тут стверджувати, що так звана рефлексивна рівновага та дескриптивні судження про справедливість і благо у чистому вигляді не існують навіть у моральній філософії. Адже той, хто філософує теж “в-рощений” у смислове підложжя своєї культури (почасти навіть і специфічної “культури”, – у тім числі і самобутнього когнітивного стилю – якогось вужчого філософського напрямку). До того ж, кожен мислитель-філософ неминуче теж обмежений стінами “в’язничної камери” того мовомислення та тих мовленнєвих звичок певної лінгвокультурної групи, яка вибудовує-індукує своє лінгвокультурне поле, свій смисловий світ... До цього останнього – бажає він того чи ні – і належить начебто “чистий мислитель”...

До речі, навіть і у багатьох дорослих (ментально нормальних) людей, але при цьому людей так званих “наївних” у багатьох царинах життя – майже, як у дітей – може не бути достатньо विकристалізованого уявлення (лінгвокультурного концепту) щодо правомірності/неправомірності чогось у категоріях належного–неправильного, справедливого–несправедливого, порядного–непорядного тощо... У такому чи такому ситуативному локусі вони просто не замислюючись (не фокусуючи своєї рефлексії на “обставинах” та “стосунках”) чинять “як інші”, “як усі”... І чинять саме так як чинять не тому, що певний *поведінковий акт* (а також вербальний акт, який може бути тотожний поведінковому) або “осуджується”, або ж “схвалюється” із позиції певних принципів і моральних засад; а тому, що “своєю” мораллю іманентно “просякнута” сама смислολогія тих або тих інтеракційних серій.

Дж. Ролз розглядає моральні здатності (у тім числі й прецизійність розрізнення-розпізнавання доречного та недоречного; доброго та лихого; нищого та шляхетного тощо) із погляду *інтелектуального судження* про дії, вчинки та епізоди (події). Тим часом визначити множинність інших моральних перспектив членів певної спільноти (і своєї, й іншої) є не наслідком певного розвитку інтелектуальних умінь, а складним “підсумком” поступового в-ростання у смислові мережі певної культури, що в них уже наперед імпліковані певні оцінкові аспекти “на-давання” чомусь тієї чи тієї відносної значущості; тієї чи тієї смислової налаштованості “бути-на-боці-чогось”, “чинити-за” або ж “чинити-проти”; стояти осторонь чогось (чи то навіть ухилитися від чогось), або щось доволі дієво обстоювати. У ході перебігу живої ситуативності (і водночас наростання-“доплюсовування” досвіду профази у межах ситуативних серій та цілих вервечок ситуацій спілкування із тими самими особами) ми я-ти-вона майже інтуїтивно починаємо відчувати “що нам *йде*, а що не *йде*” у такому спілкуванні й у таких стосунках. Отож і рішення (і рішення кардинального вибору щодо того чи підтримувати, наприклад, взаємини далі із тією чи тією особою) справді “ви-ринає” не із низки суджень та умовиводів; а із внутрішньої сенсології діяльнісно-ситуативного (наприклад, діялогічного) досвіду. Вкупі – зрозуміло – із морально-психологічним досвідом типологічно схожих випадків із Іншим (Іншими). Зрештою можна навіть знати принципи справедливості, але зовсім не посідати розвиненого бажання (і *не мати навіть бажання розвивати в собі таке бажання*, чи то прагнення удосконалитися у цьому) *послугуватися таким першоджерелом у своєму житті*; – зовсім не бажати узгоджувати свої життєві (“кроки” комунікативні також) із цими принципами. І при цьому зовсім не мати почуття вини і сорому, що не живеш у згоді з цими принципами, слухність яких можливо навіть і визнаєш... Для цього (для провадження справедливого життя, для здійснення чесних і справедливих вчинків, для ухилання від усього того, що могло би скривдити Іншого/Інших; для відчуття сорому, провини і розкаяння за те, що вчинив щось не по правді, не по справедливості та у незгоді з власним сумлінням) потрібно, аби самі принципи були не просто відомі особі-дійовцю, а щоб вони (ці принципи, норми та конвенції) були “заряджені”

особистісними сенсожиттєвими смислами, – стали власне такими кардинально-сенсожиттєвими смислами.

Урешті-решт сам Дж. Ролз то тут, то деінде мусить відходити трохи вбік від свого панлогіцизму і визнавати множинність чинників у дійсній співдії (протидії) людей на моральнісному рівні.

Сам Дж. Ролз визнає те, що моральні принципи (яко лише загальні життєво-поведінкові схеми дієві (тобто стають стабілізаторами самого життя та реінтеграторами інтерперсональних стосунків) тільки тоді, коли вони підкріплені (у живих обставинах інтеракції) співвідповідними моральними сентиментами, – від “почуття ліктя” та свідомого (чи напівсвідомлюваного бажання чинити у відповідь на очікування довкілля та із бажанням мати схвалення від співгромадян до гострого переживання того, що несправедливо скривдив Іншого/Інших).

Усі ці мотиваційні сили; спонукання і навіть мимовільні порухи (аж до смислоносних жестів і міміки тощо) не лише “роз-рухують” ситуативну гру смислів, але і є одним із визначальних чинників сенсоповнювання та сенсогенерування у лоні самого живого контактування. Можна було б сказати і так: саме смислорух увиразнює (ба навіть, і уконституїує) ті змістовні домінанти ситуації взаємодії, що “вимальовують” загальне (хоч і завжди багатомірне) змістовне (і в плані моральнісного змісту також) обличчя самої інтерпсихічної (інтергрупової) ситуації взаємодії. Зрозуміло, – це “обличчя” ситуації може миттєво-лабільним і навіть вельми мінливим. Воно може бути – навіть і водночас – амбівалентно “радісно-насупленим” (випроваджуючи “на поверхню” ситуації складну душевно-духовну гру і добрих, і лихих спонукань; гру прихильности та щонайкращих благих намірів до контрагента діалогізму і тут-таки (трохи чи не водночас, а іноді – одномоментно) – відштовхування, конртсугестії, ба навіть, і деструктивної негачії адресата діалогізму. *Вжиткування принципів добра, правди і справедливости неможливе без достатнього смислового ресурсу особи (а часто він буває просто злидєним; – аж до морально-психологічного вакууму).* Будь-яка мораль (навіть і вельми своєрідні етичні принципи – “панятія” – злочинців) живиться, підкріплюється, утверджується, стабілізується – устійнюється багатьма смислоносними чинниками. У моральнісних

аспектах людської взаємодії просто не існує дихотомійно-пласкої формули (наміри–дії; мотиви–вчинки; бажання–втілювання бажань), як, зрештою у цій царині *моральнісні реакції* на дії інших та на власну поведінку (на кшталт схвалювання, відкидання, приймання–неприймання, обурення, сорому, почуття провини, почуття єднання у прихильності, у товаришуванні та в любові тощо) годі втиснути у примітивну схему *стимул–реакція*, чи і в однозначно-лінійну схему *моральне правило* (моральний закон, моральна прескрипція) – дійсний поведінковий акт. Усе набагато складніше. Але є і способи (йдеться про наукові підходи) як “порозв’язувати” ці багатоманітні моменти та чинники складності. Треба просто пам’ятати, що геть усі вони “сходяться до купи” і “зав’язуються” саме у “вузликах” між смисловими пасмами і незримими сув’язями – поєднаннями смислів. Зараціоналізована схема роз-важливого судження та свідомого вибору через приймання розумового “рішення” (на чому поспіль наголошує Дж. Ролз) не може бути напряду “на-кинута” (спроєктована) на “серединний” рівень (*middle-range theory*) соціології моралі, культурознавства, лінгвокультурологічного бачення людських стосунків тощо і тим паче не може бути безпосередньо екстрапольована на *grass-roots level* самого життєвого середовища дійсної взаємодії людей. Поміж філософією моралі, що її пропонує Дж. Ролз та дійсною моральною (у тому числі – комунікативною компетенцією людей на долішньому – на спідньому – щаблі повсякденних стосунків) існує ще принаймні декілька ієрархічних рівнів розгляду (аналізу) моралі (та певних моральних почуттів у дії), а саме:

А) соціонормативна культура та соціальна психологія символної та рольової інтеракції;

Б) дискурсивні стратегії; комунікативна компетенція, комунікативні акти; мовленнєві жанри; ментальні репрезентації дискурсивно-інтерактивного досвіду; смислові мережі культури;

В) дискурсивні практики, репертуар топіків, дискурсивний тезаврус і живий смислорух, що неподільно “схрещується” зі смисловою “оснащеністю” та смисловою плинністю самих живих ситуацій дійсного контактування людей.

Смислологія (саме, яко трансдисциплінарна і систематична наука) дає, як я гадаю, можливість поєднання (та відтворення у

цілісній моделі) усіх чотирьох рівні бачення моралі (враховуючи також і *рівень моральної філософії*, що на ньому головню і зосереджується Дж. Ролз. Ось, як, скажімо, у такій дуже слухній думці, де Дж. Ролз майже вичерпно перераховує ті чинники кожен із яких (принаймні у моїм теперішнім їх розумінні) є не лише сенсоносним, але й сенсогенерувальним. Дж. Ролз, по суті, визнає, що, попри інтелектуальні здібності (що необхідні для моральних суджень), у гру вступає багато інших речей, які власне сприяють погоджуванню відмінності у моральних поглядах. “Насамперед ми повинні визначити, – пише Дж. Ролз, – що ці різні погляди існують, що перспективи інших не ті самі, що й наші. Але ми повинні не тільки дізнатися, що для інших речі виглядають инакше, а й що ті інші мають відмінні потреби й бажання, відмінні плани й мотиви; і ми повинні навчитися зчитувати ті факти з їхньої мови (тут – радше – з їхнього *мовлення*. – Р. К.), поведінки й зовнішнього вигляду. Далі: нам слід ідентифікувати визначальні риси цих перспектив, чого саме інші найбільше потребують і найдужче бажають, що є їхніми керівними переконаннями й думками. Лише в цей спосіб ми зможемо зрозуміти й оцінити їхні дії, наміри й мотиви. Поки ми не навчилися ідентифікувати ці провідні елементи, ми не зможемо ставити себе на місце іншого й виявляти, що б ми робили на його місці. Аби це виявити, нам слід, звісно, знати, яка насправді перспектива у тієї самої особи” (Дж. Ролз, там само. – С. 637).

Зрештою виразно окреслена візія того чи того окремішого індивіда (притаманна йому картина світу та його фонові знання; його предиспозиції та пріоритети, – те, чого він найдужче бажає і те, що ж властиво є йому до вподоби, те, що є уподобаннями першорядними, а – далі – і менш значущими – його причетність до тих чи тих дискурсивних практик та дискурсивних локусів і т. д.) із величезним трудом (і то – мабуть – вельми поверхнево і лише почасти) може бути піддана раціональній (логічно експлікованій) реконструкції навіть і самим отим іншим індивідом (наприклад, через його саморефлексію, самоспостереження та інтроспекцію). Адже багато його намірів, бажань і ситуативних порухів у надрах власних поведінкових актів “виринають” із глибин його смислових

ігор (у потоках переживань і сприймань) якимсь мимохить (спонтанно), хоч і далеко не випадково; бо ж якщо зазвичай і ви-ходять по-за регіон його досвіду (у тім числі досвіду емотивного), то лише у вигляді незначних осциляцій...

Звідсіля і певна непередбачуваність поведінки Іншого, – навіть і тоді, коли ми обізнані (хоч певною мірою) із перспективами його бачення, із його інтересами, потребами, преференціями та переконаннями... Інший завжди є певною загадкою навіть і для нього самого... Звідси і деяка несподіваність (несподіваність для нього самого – для цього Іншого) його власних поведінкових актів у *нових* (незвичних типологічно, не притаманних його досвідові, – аж до фреймового репертуару особистісних епізодних моделей) *обставинах* та абсолютно нових для нього ситуацій... Ця прикмета невизначености, акавзальности траєкторії (траєкторій) повсякденного життєруху породжує фундаментальну (хоч переважно і латентну) тривогу людини. Принципи та конвенції світської моралі (яко негентропійний чинник у стосунках людей) є не лише регуляторами та стабілізаторами таких стосунків, але й – почасти – “амортизаторами” цієї онтичної тривоги... Адже ці регулятори водночас створюють ілюзію (у світі смислоконструктів) певної “зумовлености” наших життєвих кроків (це корисна ілюзія, бо з неї вибудовується та внутрішня наша-моя-твоя-її-реальність, що у неї “входить” також і почуття–самопочуття–відносної певности та запевнености...). Натомість релігійна мораль (у справді побожних людей) дає почуття Абсолютної Впевнености через в-віряння себе у Руки Божі..., через прийняття у своєму житті всього – і доброго, і лихого (бо ж це допущена Ним) – через цілковиту впевненість у тому, що Він вчинить так, “як має бути”, бо ж християнинові геть усе сприяє на благо (і неймовірно важкі випробування також).

Високий Верх. 18 лютого 2008 р. Єдність у громадянському суспільстві зумовлена не тим, що значна частина суспільно дієвих людей (від яких залежить “вага” і соціопрестижний статус етично-ціннісних “мірок” та критеріїв потрактування) легко та з готовністю пристають до того, що, на їхню думку підперте солідними аргументами і відповідає інтересам та цілям спільноти. Насправді єдність зумовлена спільним полем відповідної спів-довіри

та спів-розуміння. Це поле врешті-решт окреслюється матрично обмеженими можливостями вибору “всередині” спільних дискурсивних практик *ключових (домінантних) сув’язей смислів*. Контури досвіду (в ареалах перетину досвідів особистісних із досвідами груповими) увиразнюються смислами; але й контури смислів стають “помітними” (такими, що розпізнаються) – за усього “мерехкотіння” складних смислових ігор та обопільних смислових інтерференцій – тільки на “фоновім” обширі досвіду. Дух єдності, етос єднання є етосом “перебування” всередині смислових сув’язей. Наприклад, єдність у громадянському суспільстві зумовлена повагою до духовної суверенності та гідності окремішнього індивіда. Натомість *суспільство вільних осіб*, яким є громадянське суспільство, дуже гостро здатне розпізнавати (саме на рівні смислоресурсів свого досвіду) ту кривду, що завдається будь-яким замахом (хай навіть і суто вербальним) на фундаментально-первинне почуття самоповаги...

Негативна налаштованість щодо всього того, що принижує гідність особи, а також щодо усього того, що в громадянськiм суспільствi ми здатні уже пережити як *несправедливість щодо людини*, чи то спроможні “від-читувати”, яко обмеження *духовної свободи окремішнього індивіда*, спроможні об’єднувати спільноту саме тому, що вони уже попередньо з’єднані-реінтегровані у смислового світі (смислових мережах, у картині світу, в етосі) відповідної спільноти.

Така єдність полягає у трьох моментах:

1. *Єдності.*
2. *Своєкості.*
3. *Автентичності живого діалогізму.*

Єдність – це така міра суголосності інтра- та інтерперсональних смислових потоків, коли у процесі рецесії–сприймання майже непомітні “шви” між тим, що сприймається–розуміється та інраперсональним тлом апшерцепції. *Єдність* – це така здатність до смислової інтерференції міжособових та внутрішньо-особових смислових потоків, коли ті, що перебувають в *єдності* відчуваються “всередині” смислових потоків, а не на “зіткненні” цих потоків, або ж осторонь їх (стан суб’єктивного *дистанціювання від смислу сприйнятого*).

Далі: дещо про інший момент єдності, – про *своякість*. Переживання “зустрічі” (зіткнення, контакту) з іншим смисловим світом, яко таким, що істотно *Інакший* (відмінний) від мого смислового світу, – світу, який у спосіб такої “зустрічі” виявляє не просто деякі свої характерні прикмети несхожості, а свою *Інакшість, як иншу Якість*. Почуття *Своякості*, яко *своєї якості* є однією із важливих *конституант ідентичності*. В основі своякості не просто інші сув’язі (інші констеляції) смислів, а інші способи поєднання самих локусів та модусів сенсоутворювання. Своякість проступає зісподу навіть і на рівень ідеологічних суперструктур. Саме тому гітлеризм був глибинно забарвлений германською своякістю навіть порівняно зі своїм “родичем” італійським фашизмом. Хоча і там, і там був вождизм, скрайностевий націоналізм, популізм і харизматизм. Тому й актуальний смислорух “довкола” дуче Муссоліні, – це зовсім *Інша* ідеологія (ідеологія з усіма своїми соціокультурними, соціопсихічними та смисловими експлікаціями) аніж гітлеризм (зокрема на рівні масової психіки германської нації того часу¹⁷⁰). Тому гітлеризм (яко смисловий світ, що проіснував кільканадцять років) не менш *своякий* (посутньо інакший) щодо італійського фашизму (а цей, між іншим, на відміну від расизму і нацизму німців не знав запеклого антисемітизму), аніж, скажімо, своякість безмежно жорстокого та кровожерного російського большевизму щодо чеського соціалізму. Цей останній, згадаймо, все ж таки спромігся був еволюціонувати у напрямі до “*соціалізму з людський обличчям*”. Ця ж своякість (засаднича инакшість самих способів смислепоєднування, а не лише різниця у візіях) притаманна також кожній із оксамитових революцій у Східній Європі. Саме тому українську помаранчеву революцію годі було б “експортувати”, скажімо, до Беларусі. Її – Беларусі – смисловий світ потребує ще вироблення *смислової своякості*. Смислове поле Беларусі перебуває, на жаль, майже уже цілком “всередині” евразійських дискурсивних практик, – перетворилося на соціокультурну околицю третьої імперії (після царської і большевицької), що набуває нової своєї цивілізаційної потуги, що домінує і в колишніх “окраїнах” (на жаль, і Україна, не встигнувши закріпити своїх помаранчевих рубежів, продовжує розукраїнюватися під натиском евразійства, – навіть і свого “доморощеного” – зісередини)...

Випрацювання і утвердження *сислової своякості* – одна із вирішальних передумов тієї ви-окремленості самого субстрату української культури, яка дає той певний внутрішній (соціокультурний та водночас психокультурний) простір для само-буття у власній самотності (для самостояння у цій самотності, яка насамперед є самотністю відносно окремішнього світу смислів), що і є органічною підставою для з'єднаності (злученості) у цьому само-бутті.

Нарешті третій кардинальний вимір єдності спільноти (попри *одність* і *сваякість*) – це *автентичність живого діалогізму*. Екзистенційна справжність живого діалогізму можлива там, де вже є те, що Мартін Бубер називає “*взаємною націленістю внутрішньої дії*”, а також там, де обличчя Іншого закликає тебе до співвідповідальності (Левінас).

Для порозуміння (цебто віднаходжування якоїсь спільної сислової перспективи задля тих чи тих форм кооперації, – хоч би й навіть і просто приятелювання, просто комунікативної співдіяльності тощо (а не лише співпраці із певною утилітарною метою) потрібним є – яко *minimum minimum* – розуміння. *Немає порозуміння без розуміння*. Це аксіома. А для розуміння у громаді (у спільноті) потрібен такий рівень розвитку громадянської свідомості (яко спільної зони перетину фонових знань, попереднього досвіду взаємодії, таке *поділяння схожих цінностей*), який (йдеться про рівень громадянської свідомості) давав би достатню підставу для смислорозрізнавальної здатності. Зокрема здатності релевантно розпізнавати та слушно відчитувати смисли щодо:

а) щирості контрагентів комунікації¹⁷¹; щирості партнера;
б) спільних “містків” в *інтересах, потребах, уподобаннях та преференціях* учасників контактування (всі перераховані моменти теж мають спільну – притаманну ширшому сисловому світові спільноти – специфічно – сислово природу);

в) нарешті релевантне розпізнавання смислів можливе саме там, де спілкувальники не лише співпричетні до певного (багато у чому спільного) герменевтичного кола досвіду, але й *поділяють схожу систему співвіднесення тут-і-тепер ситуативних смислів* (смислів, що ви-ринають у “потоках” повсякденних комунікативних актів та

інших супровідних ефектів, що пов'язані з актуальним контактуванням) із *граничними смислами*. Нагадаю, що *способи взаємозв'язку* та зчіплення одних та інших теж є сенсоутворювальними. Там, де є ця схожа “екстраполовальна” діяльність свідомості (свідомостей) багатьох, що належать до певної спільноти/групи (своєрідна “проєкція” ситуативних конфігурацій на смисли граничні), – там безперечно є і більша повнота розуміння. Адже самі способи (і парадигматичні схеми) такого співвіднесення вибудовуються не просто як асоціативні вервечки, а, вочевидь, яко когнітивні мапи та певні ієрархії значущостей, а вони є присутніми для *розуміння* (є одним із механізмів цього останнього). Очевидно також, що самі ці способи “зчіплювання” та співвідношування у системі *тут-і-тепер-смисли* – *смисли граничні* є засадничо *системоутворювальними* у самих структурах життєдіяльності людини та в розмаїтих виявах – життєформах цієї діяльності. Холістична природа людини (її внутрішня єдність та когеренція, а радше вже сама наша (моя чи твоя, або ж її...) схильність до пошуку цілісності...) і відносна цілісність громади (спільноти), що повсякчас “підживлюється” та “цементується” співрозумінням, порозумінням та готовністю до цього останнього є взаємозумовленими. Граничні смисли, що уже більш-менш легітимізовані на рівні публічних дискурсів і створюють деякі щонайважливіші “об-рамлення” самої можливості розуміння, порозуміння (а відтак – і єднання) реально функціують лише у нерозривній цілості з ситуативною плінністю (ситуативною експлікованістю) смислів. Цю інтегральну єдність *природи людини, її життя та вищих цінностей* (граничних смислів) дуже точно зауважив був Блез Паскаль (блискучу думку щодо цього читаємо, зокрема, у його “Несистематизованих паперах”): “Істинна природа людини, її істинне благо, істинна добродієність, істинна релігія – це такі речі, які годі пізнати окремо одна від одної” (393(442)).

Ця думка Блеза Паскаля дає, як мені здається, дуже добрий ключ до осягання внутрішньої динаміки смислоруху у “площині” *актуальні смисли* – *смисли граничні*. Саме тут варто шукати (філософові-антропологові; психологові; фахівцям із різних царин соціолінгвістики, психолінгвістики, комунікативістики) дійсні “*під-пори*” для самої можливості *порозуміння*;

можливості *автентичного діялогізму*, а – відтак – і *єднання* (інтерперсональної духовно-душевної злуки особи і особи; злуки окремішнього індивіда і громади).

Попри зазначені вище моменти, які стимулюють і покращують можливості розуміння та співрозуміння на ґрунті автентичного діялогізму (див. ще раз моменти а); б); в)) тут варта було б згадати ще деякі інші передумови автентичного єднання через автентичне міжособове контактування (ці передумови теж взаємопов'язані). Тут лише дуже стисло перерахую їх:

– *готовність і налаштованість* комунікантів-дійовців до *співдії* і на *співдію*;

– важливий моральний чинник, що на нього, між іншим, звертає увагу Джон Ролз, – *“бажання справедливості одне в одного”*. (“Теорія справедливості”. – С. 704);

– домінування радше атит'юдів прихильності, аніж певних моментів настороженості, недовіри, упередженості.

Саме нації, яко базисні етнополітичні спільноти людства створюють те макросмислове поле (яко “гірляндову” континуальність взаємозчеплень і взаємоопосереднень смислових полів), що є наріжною передумовою самої можливості створення (вибудови-конструювання) *спільної смислової перспективи*. “Перед” поставою (та *щодо* постави) цієї смислової перспективи власне може бути “ви-роблена” (теж на підставі смислових ресурсів) і толеранція щодо розбіжностей (у візіях, в опініях, у підходах, у відносно окремішніх сублокальних картинах світу, у різних “ракурсах” та різних смислових “профілях” співвідносних конфігурацій смислів тощо). А з другого боку (і водночас!), йдеться про те, що саме у спільнім стосунку до певної смислової перспективи може справдитися-збутися намагання відшукати місця “перехрещування” різних стежок мислення-переживання та “пере-тину” різних смислових путівців саме у пошуковій об'єднавчій (по-єднавчій) інтенційного “вектора” (і щодо намірів і хотінь, і щодо принципів та життєвих планів і щодо – врешті-решт – такої схожої (відносно конвергентної) смислової перспективи..

Саме в такому полі може виробитися спільний “фонд” пресуппозиційності смислів, що дає можливість не лише “схоплювати смисли на льоту” (навіть і безвідносно до вербальних актів і поза

цими актами), але й навіть випереджувати один одного у свіро-зумінні... Ось де надійна підстава для інтенсифікації горизонтальних комунікативних структур дійсно громадянського суспільства та посилення поля взаємодовіри спілкувальників у відносній розімкнутості особистісних досвідів, субдискурсивних світів та інтегрально пов'язаних із цими останніми світів смислових.

Саме громадянське суспільство не лише допускає і толерує ширше розгорнене “віяло” різних перспектив бачення (а також різних операційно-смислових і ціннісних підходів до таких самих (стало відтворюваних) обставин і так званих “фактів”), але й дає підстави та простір для засадничої змагальницької рівноправності різних візій та різних опіній, ба, до того ж, – власне тільки у полі (у полях) полісмислового та гетерогенного у смислових планах громадянства можливим є пошук комплементарності, чи навіть і конвергенції візій та – певною мірою – навіть і “схрещування”¹⁷² доволі різнорідних картин світу та різнорідних світовідчужень... Громадянське суспільство не накидує принципів... Громадянське суспільство не “втвочмачує” (не “в-балакує”) принципів через ресоціалізацію і “пере-навчання” інакодумних.

Громадянське суспільство зовсім не усуває можливості співіснування різно-смислових світів завдяки певній згоді (узгодженості) у тезаврусах різнодискурсивних практик. Йдеться про наявність всередині цих останніх (кожної зокрема) доміантних лінгвокультурних концептів, що входять у системи співвідповідності кореляцій та кореспонденцій поміж різнодискурсивними практиками. Саме у громадянському суспільстві (із розвиненою гірляндою комунікативних “згустків”, що взаємно “накладаються” та взаємно “перетинаються”), можливе “спів-творче” існування мозаїки різнодумності. Навіть і у тому разі, коли ми *опираємося* думкам якогось співгромадянина, то це стається саме тому, що ми краще – краще ніж у догромадянському суспільстві – розуміємо його реальні плани, ідеї та спонування і ще дівіше тому обстоюємо власні смислові (духовно-смислові) периметри особливої суверенності внутрішньо вільного нашого (мого, твого, її) людського духу і нашого особового “Я”. Різно-смислові світи, що існують у рамцях одного й того ж громадянського суспільства є спів-відносними не лише у тезаврусах

своїх дискурсивних практик (що в їх лоні генеруються смисли і відтворюються смислові мережі); але насамперед у тому, що у складнодинамічній грі сенсогенерувальних чинників усі ці світи спрямовані (почасти явно, а почасти латентно) до відносно спільних горизонтів віднаходження смислових перспектив.

Високий Верх. 19 лютого 2008 року. “Амортизатором” гостроти розбіжності у громадянському суспільстві є громадянські чесноти, що пов’язані з *чемністю* та з *уважністю* до думки (до позиції) того, хто обстоює інші підходи та інші погляди щодо суспільно значущих питань.

Тому навіть і тоді, коли основна структура суспільства (зокрема інституції, політичні сили, політична та творча еліта, великі угруповання промисловців, банкірів та лідерів білокомірцевої верстви) входять у смугу перманентної (хронічної) кризи (як уже багато років бачимо це в Україні), – саме тоді усе суспільство може бути ви-хоплене із хаотизації за допомогою достатньо густої “сіточки” смислового невода власне громадянськими чинниками. Негентропійний ефект, ладотворчий ефект можливий на цій “ділянці” хоча б тому, що достатньо розвинене громадянство вбачає можливість бодай відносної збалансованості *у чесності*, а не в лукавому (і безконечному!) пере-пере-розподільній державно-національного пирога (і владних можливостей також). Гнилий так званий “компромісовості” політиків (компромісовості, що диктується кон’юнктурою та примітивно-грубою прагматикою моменту, а не світлими ідеалами) громадянське суспільство здатне протиставити притягальну силу, морально-аксіологічну силу, інспірувальну силу далеко ширших горизонтів національних сподівань та культурно-національних (новоцивілізаційних) цілей і смислів.

Саме культивовані у громадянському суспільстві та громадянським суспільством *чемність і почуття справедливості* (а також стала налаштованість на *чесність і щирість*, які теж заохочуються) можуть створювати ту смислову атмосферу спів-дії, у якій панівними є почуття громадянської дружби співгромадян навіть у тому разі, коли ситуативно їм може забракнути згоди щодо суспільно-політичних питань та щодо способів розв’язання

тих або тих національних проблем. Отож саме *щирість і чемність* (соціальна поведінка, що органічно “заряджена” смисловою налаштованістю та душевно-духовними смисловими станами щодо *чемности та щирости*) здатні бути стабілізатором того суспільства, що уже “похитнулося” в основній своїй структурі, чи навіть і зазнає (на цьому рівні) наростання всілякого безладу, розколів, хаотизації, морального звиродніння. Хоча і в дещо іншому контексті, але майже про це саме пише Джон Ролз (Там само. – С. 704): “Прийняття принципів права й справедливості сплітає зв’язки громадянської дружби й закладає основу чемности посеред невігійних розбіжностей”. Толеранція щодо співгромадянина-інакодумця (усунення злостивості, ба навіть, і роздратування щодо нього) можлива саме там, де є розвинене почуття Країни як Спільного Дому та Спільного Подвір’я. Де вже є розвинене почуття співвідповідальності принаймні за найближче майбутнє того культурно-цивілізаційного топосу, де не лише здійснюється трансгенераційна тяглість життєдіяльностей багатьох поколінь, але й де є необхідні передумови самовідтворювання соціокультурних колообігів. Йдеться власне про ті культурно-сміслові колообіги, що створюють співвідповідну душі та духові смислово атмосферу.

Отож і в разі браку згоди (через розбіжність тлумачень, оцінок, поглядів, через інакше розуміння пріоритетів та підходів тощо) до цього Іншого співгромадянина (Іншої групи співгромадян, якщо вони не є лишень агентами впливу недружньої нам держави) ставляться як до Того (Тих), що все-таки – попри розбіжності – належить до відносно спільної перспективи співжиття та до одного й того ж ареалу соціокультурної синхронії та діяхронії, а отже, і неминуче *позитивної* (навіть в окремих хай і лихих своїх наслідках) *співдії у тому самому – нашому спільному* – Су-спільстві. Зовсім інша річ, коли фальшивий “співгромадянин” свідомо і цілеспрямовано репрезентує інтереси зовсім іншого (недоброзичливо налаштованого) до новоукраїнської ідеї (чи то – радше – навіть і держави та чинників цієї держави). Такими, наприклад, фальшивими нашими “співгромадянами” є прямі виконавці інкорпоризаторських і неоколоніальних планів Кремля, як В. Янукович, або ж Болдирев, або ж, скажімо, дирек-

тор філії Інституту СНГ у Києві – Владімір Корнілов... А взагалі, на жаль, ім'я їм – легіон... І напевно, що Україна – це єдина (попри майже уже знищену Росією Беларусь) країна в Європі, де ще терплять ту чужинську агентуру, що намагається допомогти Кремлю остаточно демонтувати і так уже напівпоруїзовану в культурному (націокультурному) плані постколоніальну Україну. Врешті-решт це поки що власне лише ознака слабкості, аморфності, недоформованості українського громадянського організму, який мав би уже викинути із себе старі метастази імперського колоніалізму та набути вже зрештою якоїсь опірності від новочасного інфікування чи то евразійством, чи то уже четвертим “виданням” неослов'янофільства.

Що ж робити із такими “співгромадянами”? Дуже чемно і на законних підставах позбавляти їх українського громадянства.

20 лютого 2008 року. Там само. Інституції, дії та життєві плани можна оцінювати із морального погляду в концептах справедливості й благоді. Але ці два концепти в житті експлікуються не як абстрактні (суто раціональні) категорії, а jako конкретний психокультурний досвід, що пронизаний неповторністю смислових сув'язей певних культур (субкультур). Мораль є завжди мораллю певного репертуару поведінкових актів, а також ціннісно-регулятивних (завжди дуже конкретних у своїй смисловій тканині) таких чи таких обмежень (разом із прескрипціями щодо життєво-ситуативних сценаріїв). І якщо *чуття справедливості* є дійсно регулятивним для життєвого плану людини (так як це вважає Джон Ролз. – С. 763 цитованої книги), то якою мірою, наскільки та у яких відношеннях *можуть бути зі-ставними ті життєві плани, що вибудовуються особою (особами) в умовах різних культур?*

Спільною міжособистісною “валютою” (метафора запозичена в Дж. Ролза) за допомогою якої можна визначити *міру соціального упорядкування* (міру самоорганізованості) спільнот є відносна устійненість (стала самовідтворюваність) смислових мереж та їх збалансована оновлюваність. Оновлюваність у спосіб генерування певних смислів та засадничо нових смислових поєднань (вони впливають на перерозподіл і перетікання смислів в оновлюваних

сміслових полях). Усе це врешті-решт тотожне розвитку культури, а також збагачуванню смисленаповненості соціокультурних стосунків (також і в аксіо-моральнісних вимірах цих останніх).

Суспільне поле є, по-перше, полем соціокультурних облаштувань і можливостей (інституційних, інфраструктурних та ін.). По-друге, воно (це суспільне поле) є полем розгортання життєдіяльності та полем актуалізації певного репертуару життєформ, а також полем неперервного становлення, трансформації та згасання життєформ у їх певній єдності (та в динаміці) із модусами діяльності людини (певних груп людей) та із локусами таких різновидів діяльності (тут нагадаю лише, що, скажімо, комунікативна діяльність людини та її вербальна поведінка пронизують собою геть усі інші способи життєдіяльності та геть усі інші їхні локуси). По-третє, суспільне поле є полем розмаїтих дискурсивних практик, які актуалізують смислові мережі (і водночас підтримують сталу циркуляцію культууроформ та культурних цінностей та смислознаків, опіній та різноманітних норм і конвенцій і врешті-решт цінностей *через “чотириактні” механізми сприймання–розуміння–реінтерпретації–трансмисії*). Цебто суспільні поля постійно несуть у собі та відтворюють *потенціал генерування смислів* (генерування нових смислових поєднань, що “всередині” них і через них викристалізуються нові епістеми, нові “ходи” думки, нові когнітивні стилі, нове світовідчуття тощо); а також *потенціал попереднього смислоруху*. Усі три виміри суспільного поля “пронизані” регуляторами соціонормативної культури.

Однак не лише суспільне поле (суспільні поля) у трьох його визначальних вимірах єднають спільноту яко таку. Хоча, зрозуміло, суспільні поля створюють загальний соціопсихічний (етнопсихічний) і психокультурний “периметр” самої можливості до єднання в добре організованому (самоорганізованому) суспільстві (спільноті). Дійсна єдність і дійсне єднання формується та “тримається” не лише на комунікативних ланцюжках (ланцюжках символічної інтеракції), а на основі (на під-основі) більшої внутрішньої ущільненості тих смислових потоків, що повсякчас долають (повсякчас збирають – докупи, стягують докупи) відносно окремішні мезокомунікативні кола, мовби запобігаючи більшій фрагментаризованості (анклавізованості) нерозімк-

нених “назовні” смислових субсвітів. Вони (цебто внутрішньо більш усуцільнені смислові потоки, що пере-кривають смислове “різно-голосся” та “багато-голосся”) наче пере-кидають місточки та мости у “міцях” (у топіках, у ситуативній проблематизації життєсвіту, у засадничому ізоморфізмі багатьох потреб тощо) відносної взаємовідкритості цих смислових субсвітів. Властиво спільне поле смислоруху у межах смислового світу (суспільстванації, спільноти, громади, малої групи, субкультурного утворення тощо) є самозбалансованим еквілібріумом смислових потоків. Ці смислові потоки взаємно урівноважуються не лише через ефекти зацікавленої співдії та взаємозацікавленого розуміння мовців-співучасників та контрагентів живого діалогізму (полілогізму); але й також через ціннісне урівноважування (урівноважування цінностей) в аспекті *відчування (та співвідчування) краси; відчування, співвідчування та переживання прихильності-дружби – любови; а також в аспекті прагнення до приємного*. Хотіння приємного, сам досвід переживання приємного справді є (як це вважає зрештою і Дж. Ролз) якоюсь конкретною якістю почуття. Але такі почуття завжди сенсоносні й тому окульгурені. Адже у цю конкретність входить також жива (ситуативна також) *конкретність переживання приємного*, що в нього імпліковані неоднакові переживання неоднакових смислових конфігурацій. Справжні передумови існування суспільного (загальнонаціонального) смислового макрополя роз-гортають себе “знизу” – зісподу самого життєвого середовища на його прикореневому – контактувально-побутовому та інтерперсональному рівнях), а не “згори”. Хоча для становлення загальноукраїнського (новоукраїнського) смислового світу (отого смислового макрополя) дещо осторонь Азіопи сьогодні конче потрібна і реактивізація тих чинників, що можуть стимулювати та індукувати посилення цих процесів (процесів зшивання до купи напівнадірваних дискурсивно-комунікативно-смислових клаптиків України) *згори*. Зокрема через активнішу націокультурну політику уряду, через так звану позитивну дискримінацію та підтримчі дії; через інституціоналізацію поставленого на науковий ґрунт *мовного планування* (language planning) і т. д., і т. п.

Ще на Високім Верхові. 22 лютого 2008 року. Сьогодні п'ятниця. Спільне сенсологічне поле спільноти (а воно то більше устійнене та тривке, що потужніші дійсні культурні пласти нації та що динамічнішим і більш багатоманітним є смислорух, яко спосіб актуального розгортання і самовідтворювання-примножування культури) *є полем поважання принципів та ідеалів загального блага* (свободи і рівної справедливости також). Тому саме там, де зазнає ерозії відносна цілісність та відносна виокремленість (виокремленість на тлі глобальних соціокультурних потоків) того чи того сенсологічного поля, – там відбувається “розхитування”, релятивація та згасання спільних принципів та ідеалів. А це розмивання принципів (через контур зворотного зв'язку) посилює розмивання сенсологічного поля спільноти¹⁷³. Тому і місцями зосереджености щонайболісніших соціокультурних болячок недоконсолідованих і розкультурених українських спільнот є, скажімо, такі “столиці” та заповідники наркоманії (алкоголізму також), як Дніпропетровськ і Кривий Ріг, Горлівка і Донецьк... Саме тут – надриви (а місцями і повні розриви) самої тканини українського сенсологічного поля... Колись я писав уже про те, що усіляка соціальна (соціопсихічна) девіація корелює тут із етномаргіналізацією... Зрозуміло, – не кожен наркоман етномаргінал, але саме з-поміж етномаргіналів (із тих, які ви-миті з націокультурних структур і опинилися в соціокультурному поміж-світті) найбільше рекрутується тих, хто прагне хоча б якогось ерзацу смислу (наприклад, тієї фальшивої “радості”, яка називається “таскою”, чи “пріходом”)..

Саме тут – у промислових містах, майже уцент розукраїненого Сходу маємо і найгостріші вияви хронічної вже деморалізації та деградації значної частини водночас і посполитої людности, і постсоветської (але все ще більш советизованої ніж у Центрі та на Заході України) квазіінтелігенції. *Суспільство без увиразнених принципів* (що можливе лише на спільному ґрунті смислів та життєтворчих потоків власного сенсотворення); *суспільство без увиразнених* (теж на ґрунті смислових конфігурацій) – *уявлень про спільне благо*, – таке середовище *перестає бути середовищем спільноти (спільнот)*. Воно (таке суспільство чи,

радше, просто вже *збірнота*) перетворюється на атомізованих мешканців території, що просто живуть і виживають (чи то хай навіть і “балдеють”, “гудять” та “кайфують”, або ж “вилавлівають кайф” і “тащатся”...) із-дня-на-день.

Логічної вичерпності та логічної невідпорності так званої “аргументованої” справедливості ще зовсім замало для того аби *бути справедливим, чинити справедливо, усправедливлювати міжлюдські стосунки. Справедливець* не той, хто переконаний у справедливості певних принципів, засад та ідеалів, а той, хто у самім своїм житті активно проти-стоїть і протидіє кожному замахові на особистісну свободу і особистісну гідність і таким чином не приєднується до світу несправедливості, не допускає несправедливості у своє суверенне ество.

Справедливо живе (і у справедливий спосіб реагує та чинить) той, хто має почуття відповідальності перед тією поставою *Спільного Блага*, що має за істотно значуще *Рівність усіх щодо Божественної правди...* А саме:

1. Негативну рівність у гріховності кожного щодо святого Маєстату Божого.

2. Позитивну рівність в Абсолютній Цінності кожної окремішньої людської душі (в очах Божих), яко такої, що потенційно достойна спасіння і з Божою Поміччю (саме тоді, коли Дух Святий побуджує людину до покаяння) спроможна це спасіння досягнути.

3. Йдеться також про *позитивну рівність у засадничій можливості бути духовно вільним* через визволення від тиранії лихих думок, лихих звичок, лихих характерологічних прикмет.

Шлях усправедливлювання як готовність до справедливих дій, належно справедливих реагувань та справедливих оцінок; а також яко плекання самого почуття справедливості в онтичному плані є (як я переконаний із власного духовного досвіду) *шляхом Богошукання*, – шляхом схиляння і упокорення щодо Справедливості і правди Божої... Спільнота, де ніхто не респектує Справедливості Божої просто не бачить тих граничних смислів, що кличуть її до усправедливлювання, до обстоювання Правди Вищого Блага Божого, до прагнення – з допомогою Божою – не впадати в нечесність та несправедливість...

Спільне поле смислів є полем співвідповідальності. Адже інтерперсональна правда та інтерперсональна справедливість мають смислову природу, бо конче потребують для свого нормального ви-яву та нормального функціонування спертися на суголосність співрозуміння.

Саморегулятивне бажання коритися регуляторам (поведінковим приписам та конвенціям, моральним ідеалам та принципам тощо) виникає тільки тоді, коли людина вже справді глибше занурена у певне поле смислів – у поле, що почасти “підрегулює” сам спосіб мислення, “підрегулює” навіть і бажання, чи то навіть і підсилює саме бажання бажати того, чи того)... Адже це поле смислів діє вже зісередини самої свідомости (ба навіть, “зісподу” сублімінального рівня хотінь і душевних порухів) того, хто “пронизаний” цим полем. Далеко не завжди людина прагне дотримування принципів навіть і тоді, коли, по-перше, знає їх, по-друге, розуміє їх, по-третє, визнає їх слушність і доцільність... І все ж... І все ж, – не причетна достатньою та необхідною мірою до смислового поля дійсної дії цих принципів. Не послуговується ними... Не шанує їх на ділі...

23 лютого 2008 року. Високий Верх. Діялогізм продукує та репродукує саме ту царину дискурсивних практик (живого контактування у тих чи тих конкретних локусах), які є водночас соціальними “дверцятами” та “порогами” для включення та вилучення, пов’язування та розділювання, а також для ситуативно-рольового “володарювання” (у розумінні Мішеля Фуко, коли йдеться про так званій *дискурс влади* у ситуаціях, скажімо, старший брат–молодший брат; професор–авдиторія; охоронець банку–запізнілий клієнт; лікар–пацієнт і т. д., і т. п.). Скажімо, серйозний медичний дискурс (і співвідповідні його розгортанню діялогічні акти) можуть уже наперед вилучати “енергетично” – парапсихологічні аспекти безлічі розбуялих останнім часом різновидів так званої “альтернативної медицини”¹⁷⁴. “Диктатура” нових дискурсивних схем (аж до ритуалізації самих способів актуалізації та перебігу вербальних дій) “нахиляє”-спрямовує живий план діялогізму у той чи той бік – ба навіть, і “на-лаштує” – програмує контакт, фокусуючи його на

панівних (панівних навіть і на суспільному макрорівні, але лише ситуативно) таких чи таких топіках, лінгвокультурних концептах чи то ейдемах-імажинаціях (всі вони уже зазвичай посідають попередньо випрацьовані ментальні свої репрезентації та ментальні фрейм-структури). Однак ця тиранія дискурсивних схем (вже навіть і на рівні їх ментальних репрезентацій) не є абсолютною. Адже саме у лоні дискурсивних практик зароджуються “ембріони” нових (цілковито нових, а також присутньо оновлених) *смислів*... “Роз-микання” в’язничної камери (“камери” для здетермінованої мотиваційної унапрявленості соціо-комунікативної поведінки людини; в’язничної камери для самого стилю мовомислення, камери для жорстко визначеного тезаврусу уявлень і концептів, якими може оперувати мовець-комунікант тощо) відбувається саме як *акт особистісно-індивідуального смислового прориву*... Цей останній відтак “усуспільнюється” (акцентується спільнотою мовців-етнофорів). Особистісний новопосталий сенс стає сенсом інтерперсональним, коли “сплавлюється” зі смисловими мережами після “термічної обробки” цього смислу у горні діалогізму–полілогізму... Це може стати навіть і початком витворення нового дискурсу (нового субдискурсу), або ж і чинником часткової модифікації актуальних дискурсивних практик. Про особистісний характер дискурсивних інновацій писав ще відомий дискурсолог Феркло (Fairclough) у широкознаній поміж гуманітаріїв праці “Language and Power” (Мова і влада) (London. – 1989. – Р. 172).

Діяпазон змінюваності дискурсів (а разом із ними – також і трансформації самої дискурсивної практики) вочевидь залежить від ступеня “насиченості” відповідного кола комунікантів (мезокомунікативного кола) творчими – у сенсогенерувальному плані – особистостями. Смислові мережі виробляються у дискурсах (і підтримуються дискурсами) через їх повсякчасну реактуалізацію. Але засадничо нові смисли (нові сув’язі смислів) за-пускаються у дискурсивні колообіги активно-співтворчими активно-інтеракціональними діями тих окремих індивідів, що є внутрішньо “відкритішими” до виходу поза устійнені рамці дискурсивно-діалогічних конвенцій, приписів комунікативної поведінки та на-явних матричних можливостей самого

репертуару мовомислення та певного – завжди обмеженого – набору фреймів епізодно-ситуативних моделей (саме на рівні ментальних репрезентацій). Таких *відносно творчих індивідів* можна було б окреслити, яко таких, чий ментальні репрезентації дискурсів не надто “захарашені” устійненими відносно жорсткими поведінково-комунікативними сценаріями та колективними опініями-стереотипами. І, зрештою, яко осіб із більш індивідуалізованим (не надто втисненим у звиклу “картину світу”) світобаченням та світовідчуванням...

Це ж саме маємо і в літературно-художній творчості та у візуальних мистецтвах, де кожна справді творча людина прагне витворити свій окремішній світ (зі своєю “мовою” та зі своїми смисловими полями). Адже тільки ідіо-особистісне може у смисловому плані роз-ширити значеннево-образні та ментально-духовні обшири спільноти. Це досить добре (хоч і трохи декларативно) висловив був у поетичній збірці “Витражных дел мастер” (це десь орієнтовно початок 70-х років минулого сторіччя) російський поет Андрей Вознесенській (цитую з пам’яти:

Писатель, – будь спектральный...

Душой не индевей!

Чем ты индивидуальной, –

Тем ты общественной...

Повернімося до діалогізму... Дискурси саме *через живий діалогізм* (рецепція читача – це теж різновид внутрішнього діалогізму реципієнта зі смисловим світом-текстом) торують нові стежини до смислової реконструкції світу (світу, що є завжди світом людей). Це стежини, що неминуче на початках ви-бігають поза “магістральні” шляхи (а відтак – згодом – і самі можуть перетворитися на якісь “путівці” і “дороги” нових субдискурсивних практик. Такими субдискурсивними практиками є, наприклад, стильові спрямування та школи у літературі та у візуальних та аудіо музикальних (пісенних) мистецтвах... Шлях до новоукраїнської самости проходитьиме *через інтенсифіковано-співтворчий діалогізм в усіх топосах суспільно-національного життя, в усіх функційних локусах комунікативної спів-діяльності.*

Далі Високий Верх. 24 лютого 2008 року. Новий діалогізм, яко смисловий донор підупалих (а почасти і цілковито анемічних) дискурсивних практик українства мав би влити свіжу кров у “тіло” української ідентичності через реінтерпретацію уявлень про *нашу історичну долю*, по-перше; а також про те, до чого ми прагнемо (яко суспільство), по-друге.

25 лютого 2008 року. Високий Верх. Чому саме конкретна ситуативність діалогічного контакту (обставини, а також кореференційність ситуативно маркованих речей та певного “набору” топіків контактування та навзаєм припасованих інтенцій та очікувань кожного діалогічного кроку тощо) породжує цілі потоки смислових натяків і напівнатяків? Чому не лише смислова поліваріативність (чи навіть і амбівалентність) паралінгвальних елементів¹⁷⁵ генерує справжню “поліфонію” та “поліхромію” смислових натяків; але чому ж все-таки навіть і цілком моносемічні та моносемантичні слова (слова, що просто номінують деякі денотати) є лише напівтвм’яним натяком на те, що насправді бажалося б вияскравити. Адже те, що є засадничо багатшаровим у своїй есенціональній психокультурній природі) просто не надається для “повної вербалізації” без певного смислового “залишку” у *монологічно-синтагматичних* (і таких, що приречені на послідовно-темпоральне розгортання, а – отож – не можуть дати моментального “спалаху” безконечномірної гри смислів) *структурах ви-словлювань* – у структурах живого мовлення¹⁷⁶. Ці питання (як і безліч інших аспектів діалогічної спів-дії) стосується такого ще майже недослідженого ресурсу, що залучений у перебіг (у живий плин) *контактування-розуміння-реагування*, як механізми сенсоутворювання та динамічні аспекти актуального руху смислів. Між іншим поглиблення *персоналізації особи* в автентичності живого діалогізму – це теж проблема становлення нових смислових сув’язей. У зв’язку з цією ширшою (і поглибленою) проблематикою у структурах *особа-смисл-Інша особа* саме у перспективі діалогізму (особливо у модусах не лише коситуативности), постає кардинальне питання реальности (і загалом можливости) *інтерпсихічного сенсу*. Наскільки ми самі “за-глядаємо” у глибинне нутро потенційних своїх комуніка-

тивних намірів *Очима Іншого?* Чи саме наше єство є “вільною територією” від очікувального (вичікувального чи навіть того, що чигає на нас скрізь, підстерігає нас) Погляду Іншого? Навіть і тоді, коли ми на самоті (до спілкувального акту і після контактувально-комунікативної дії)¹⁷⁷.

Але й “дивитися очима іншого” ця можливість реалізується тільки тією мірою, наскільки Я та Інший (Інші) поділяємо нашу співпричетність до смислового Світу нашої культури. Ми запитуємо іншого “голосом” цієї культури (з усіма його – цього “голосу” – смисловими обертонами, що є “зрозумілі” – “чутні” – осяжні тільки для *Інсайдерів Цього Світу*). Ми “відповідаємо” іншому смисловим “голосом” нашої співпричетности до *Цієї* культури. Ми – принаймні почасти – розуміємо – відчуваємо одне-одного лише остільки і настільки, оскільки і наскільки саме наше єство “зіткане” зі смислової павутини, що виснувана психокультурою та із психокультури за допомогою саме її смислового (а не суто вербального чи якогось іншого, – у вузько-кодувальному розумінні) “матеріалу”. Наша думка, наміри (уже почасти від початку) “в-липають” у цю павутину. Це момент нашої (моєї-твоєї-її) несвободи. За-кидування смислів поза межі актуальних смислових мереж, – це момент тієї свободи, що тотожний творчому актові. Сенсоутворювання роз-ковує наш дух і дуже часто стається це саме в автентичному діялогізмі, що роз-микає відносну устійненість смислових світів, а не лише стабілізує їх у самовідтворюванні культури.

Чому два (три-чотири і т. д.) інсайтери певного смислового поля (за всіх інших сприятливих обставин) краще розуміють – відчувають одне одного? Тому, що імпульси-“натяжки” на смисл; смислові вібрації, що линуть із самих надр тих смислових мереж всередині яких вони обоє (трое-четверо) перебувають щоразу від-силають розуміння реципієнтів діялогізму до цілої вервечки натяків-натяжки, які настільки *внутрішньо злагоджені*¹⁷⁸, що здатні підсилювати ефект взаємного смислового резонансу та увиразнювати “зустрічне” спів-розуміння на рівні *адресант-адресат*.

23 лютого 2008 року. Високий Верх. Чому *запрошуване-покликане* (*befehlen*, за терміном Гайдеггера) мовленням до буття-для-людини (до усвідомлювання людиною, чи то яко *речі*, чи то

яко *проміжку*, або ж *порогу* поміж речами) *являється*, стає явищем? Воно стає явищем, бо ж мова *у-діляє йому смисл, ви-окремлює його* яко *“щосність”* і яко *своjakість*, що на-ділена смислом, а відтак і перетворює їх – інтенційні об’єкти – їх взаємопроникнення та їх розмежування не лише у смислоносні чинники, але й у чинники подальшого сенсоутворювання. Мовлення “постачає” для розуму і для розмислу те, що уже *під-дається смисло-розрізнюванню*, – те, що вже “об-роблене”, трансформоване смисло-наповнюванням. Ось, де прихована онтична тасмниця мовлення. У цих порогах сенсу мовлення роз-риває “*це*” і “*поруч*”, “*це*” і “*деінде*”, але водночас також і з’єднує роз-межоване, бо ж розгортається мовлення не яко лінійні *о-значування, номінація, чи дескрипція*, а яко динамічна *інтерфенція смислів* і яко цілісна лінгвокультурна картина світу, яка водночас творить світи, – смислові світи людини (полісу, громади, спільноти, суспільства, окремішнього індивіда). Мовлення це брама людського досвіду та людського розуму. Саме через браму мовлення фортеця нашого розуму і нашого свідомого “Я” наповнюється новими мешканцями із “передмур’я”: наповнюється смислами. Мовлення не лише структурує та нюансує смислові потоки, – воно їх унапрямує куди слід і як слід... У смисловій здатності до роз-різнення, у *роз-різненому*¹⁷⁹ (у тому, що в М. Гайдеггера існує на рівні *der Unter-Schild*) існують не лише пороги, що роз-межовують, але й пороги, що з’єднують, бо ж кожен поріг (як поміжпростір взаємо-проникненості) існує водночас у двох вимірах та у злучуванні до купи двох локусів смислорозрізнувальних відношень, перетворюючи лімінальну серединність на нові топоси та на нові модуси “вторинного”, “третинного”..., без-конечномірною сенсоутворювання. Саме мовлення формує наш світ, тому що в-будовує у цей світ невидимі “балки” і “каркасні” конструкції смисловідношень...

Смисли скрізь: вони на мурах, вони – в передмур’ях, вони – у самому центрі фортеці свідомого (самоусвідомлюваного) “Я”... “Я”, яке не “оточене” (не оперезане) багатьма рядами смислів легко захоплюється – окупується соціумом... Смислонаповнення не лише витримує облогу соціального (в-регульованого, очікуваного, “обов’язкового”, прескриптивного, шаблонізованого тощо), але й відганяє дурну соціальність далеко у дикий степ...

27 лютого 2008 року. У хатині під Високим Верхом. Що означає згасання смислу? Згасання смислу означає, що людина, яка вже не пошукує смислу, не є спрагненою того, аби перейнятися смислоносністю смислу – духовно сутеніє. Така людина вже навіть і не згадує нічого. Адже, як дуже слушно зауважив був М. Гайдеггер, – “згадувати означає роздумувати про забуте”. Це, коли забуте, – додаю я – “випірнуло” у фокус рефлексії, яко смисл (яко смислеобраз, яко мелодія, яко жест, яко слід од сліду якогось почування...). Але й рефлектування “збовтує” смисли забутого, що мовби зненацька ви-пливають – здіймаються на “поверхню” у-свідомлювання і роз-мислу... *Згадуване* не є лише суто інтрапсихічним. Згадуване припроваджує до смислів інтерпсихічного і тільки засвідчує те, що публічну та приватну автономію годі розмежовувати. Людина із розірваними смислами, людина зі скалічливими смислами, людина, що ви-падає зі смислових мереж (етномаргінал, соціомаргінал, культурно знекорінена людина) є дезорієнтованою не лише щодо дійсних потоків життя, але й щодо минулого. Культурне знекорінювання (яко втрата власного субстрату смислових мереж, яко “ви-слизання” цього субстрату з-під ніг культури) тому й нищівне, що водночас “ви-смикує” також і “згадування” із обставин історичної долі і людини, і народу. Саме *тут* відбувається також (хоч і не тільки тут) над-лам української національної ідентичності: роздумування про забуте (діяльне пригадування) уже не підживлюють її. *Пригадування* є діалогом смислової діяхронії зі смисловою синхронією. В іншому разі тяглість культури просто неможлива. Ось чому московський большевизм (від Ульянов-Леніна і до Суслова, як головного ідеолога “создания новой исторической общности”) намагався – під прапором боротьби “із усілякою партіярхальщиною” – зруйнувати колосальний смисловий ресурс української історії, – зупинити її “просякання” (через “пригадування”) у новочасність України.

¹ Засилля (а відтак і домінування над сферою свідомости-сприймання-розуміння, а відтак і володарювання над нами) тих штучно фабрикованих (себто таких, що не кореспондують із дійсністю, розгортаються яко само-існування) недо-знаків-симулякрів ставлять нині (у постмодерну

добу) під загрозу саму вільну гру людської думки і уяви не стільки тому, що є підміною, чи то сурогатом “дійсності”. Більш загрозовим нині є те, що ця, як називає її Ж. Бодріяр, гіперреальність, витискає-вичавлює із поля нашої уваги дійсну реальність живої співдії (співдії засадничо-діялогічної) живих індивідів і наче “затуляє” цю реальність. Таким чином симулякрійність незрозумілих (безреференційних “знаків”) неминуче редукує людське в людині і насамперед отой динамічно-творчий первень людського, який уконституїюючи ситуативність (зокрема повсякчасне ситуування самої думки людської щодо світообразу, яке відносно упорядкованої нашої психоментальної реальності, що глибинно вкорінена в діяльнісний досвід – і груповий, і особистісний), допомагають нам долати хаос і невизначеність самих “життєвих потоків”. Саме у цьому локусі (діяльнісному локусі культури, у дискурсивних співдіях, що водночас є динамічною “сіткою соціальних дій”, що підтримують відносну сталість соціокультурного середовища) – дуже важливий суспільний негентропійний ефект “повнокровних” знаків, знаків референційних (відношеннями референційності стає тут також ко-референційність досвідів, світообразів і дискурсивно-ситуативних дій). Між іншим концентрація абсолютної влади над світом, як володарювання над масовою свідомістю людей, що є одним із прихованих (але присутніх!) аспектів глобалізації визначається нині обмеженим доступом певних груп людей до велетенської машини продукування симулякрів. Ці неперервні потоки “репортажів із безодні” (адже за ними не стоїть жива дійсність, а сама так звана подієвість є лише наслідком до-бирання та від-бирання певних уявлень та образів та їх вторинним і третинним монтажем) є сьогодні, на мою думку, ерозійним чинником щодо “ладоутворювальної” (структурувальної – у тім числі естетико-структурувальної, бо ж естетичне теж, ясна річ, є дійово-“упорядковувальним”) складовою людського досвіду (досвідів).

² На мою думку, криптознаки, або знаки безреференційні (знаки, які не урухомлюють дійсних смислів та не є урухомлювані дійсними смислами) позбавлені такої складової як інтерпретанта (я поділяю розуміння інтерпретанти Чарльзом Сандерсом Пірсом). Повнокровні знаки (знаки, що “працюють” не лише на сигніфікацію, на означування, на номінування, але й на усю інтегрально-динамічну тканину сенсоутворювання-сенсовідтворювання та на маркування безлічі сенсоносних аспектів самої живої ситуативності) є знаками, що безпосереднім чином вилетені в інтерпретативну (і загалом поведінкову) активність самого суб’єкта комунікативного акту. Це відбувається не тільки тому, що інтерпретанта як модус уявлювання об’єкта (інтерпретанта, яко те, що знак породжує у свідомості інтерпретатора) залучена у плин знаків, у знакоутворювання, у семіозис, у безперервні ланцюжки пере-переозначування та перевизначування самих інтерпретант, але насамперед тому, що будь-яка знаково-комунікативна поведінка людини (вже на рівні дійсної прагматики знаків у самих способах дійсної включеності семіотичних систем у діялогічні інтерперсональні акти, в укон-

ституційовування та змінюваність-переребіг живої ситуативності людського спілкування) завжди тотожна водночас соціокультурній взаємодії у дійсних локусах певного середовища. Йдеться тут про розуміння середовища, яке такого, що розгортається насамперед, як певний “згусток” таких актів і тому феноменологічно власне є середовищем дійсного життя людей (а не “вмістилищем” цього життя), є життєвим середовищем. І тут варта було б мати на увазі насамперед те, що одним із щонайпосутніших вимірів комунікативної поведінки людини (поведінки, що абсолютно тотожна дискурсивним практикам та соціальним діям) є засадничо інтерпретативна активність людської взаємодії. Сформулюю цю думку навіть більш кардинально: інтерпретація (діяльність тлумачення) є одним із щонайпосутніших способів включеності людини в культуру, участі у культурі, спів-участі у живих соціокультурних процесах. Тому редукція інтерпретативної активності особи автоматично означає цілковиту пасивізацію її спів-участі у культурі й водночас “вилуцтування” функціональної значущості такої присутньої сторони знака-для-людини (для людської свідомості) як інтерпретанта. Там, де внаслідок всеохопного занурення у світ симулякрів реципієнта цих симулякрів гранично звужується діяльність тлумачення – потрактування – пере-перетлумачування (а реінтерпретація, як процес є водночас вбудовуванням власних смислів у “фрагменти” того, що сприймається), – там самі способи уявляти собі об’єкти (чи то квазіоб’єкти) просто інтроєктуються новим мультимедійним середовищем як певний обмежений і гранично спрimitивізований репертуар форм шаблонізації свідомості та шаблонізації структур реагування. Людина, яка все-таки здатна відносно вільно тлумачити світ (у тім числі культурні артефакти) перетворюється на людину, яка вже не спроможна самостійно оцінювати, поціновувати щось, обстоювати певні цінності. Запаковування людської свідомості симулякрами стає отож інгібітором тієї інтерпретативної активності людини, яка є засадничо культуроутворювальною активністю. Адаже поза активним тлумаченням-потрактуванням, поза інтенціональною унапрявленістю на розуміння та саморозуміння не генеруються нові смисли, не розгортаються ширше нові аксіологічні горизонти. Ясна річ, будь-яке судження (навіть шаблонове формально-логічне судження), як це переконливо показав був один із найвизначніших неокантіянців Еміль Ласк, є засадничо оцінковим, засадничо поціновувальним (таким, що “претендує” чи то на ствердження, чи то заперечування чогось). Цебто людина, яка власне тому і є людиною, що замешкує в оселі слова не здатна “вистрибнути” із діяльності оцінювання, діяльності евалюації-тлумачення, як із власної шкіри (будь-яке наше висловлювання: начебто звичайне повідомлення-інформування, заперечення, застереження, погроза, ексламація, запитування, переконування, вмовляння і т. д., і т. п.) завжди мають – принаймні незначною мірою – “присмак” такого чи іншого потрактування того, про що йдеться. Однак у разі тотальної симулякризації-шаблонізації людської свідомості “трактувати” і “оцінювати” замість людини будуть аж геть конвенціоналізовані (і гранично

обмежені щодо свого тезаурусу та щодо самого спектра топіків) накидувані нам, інтродюковані у наше нутро дискурсивні практики. Повертаючись до семіотичного виміру життєдіяльності людини, мушу все-таки зазначити, що саму семіозу, як діяльність знакоутворювання, сигніфікації та використання знаків, на моє глибоке переконання, не можна розглядати, як відносно самодостатню сферу. Сам процес десигнації, опосередкований (через код, через системи кодування). Специфічний взаємозв'язок означуваного та означника, не можна розглядати у “проекції” на культуру лише у зв'язку із комунікативними конвенціями (на чому переважно наголошує Умберто Еко). Усі аспекти дійсного функціонування актуальних семіотичних систем (у тім числі інтерпретанти знаків) цілковито і неподільно зливаються у процесах сенсовідтворювання-сенсоутворювання. Саме у цьому локусі цілісних соціокультурних процесів (а не лише через комунікативні конвенції) реалізується інтегральний зв'язок семіози, семіосфери, креатосфери (яко сфери насамперед генерування смислових конфігурацій) і культури (культури, як процесу культуротворення та спів-участі у культурі). У цьому завжди задіяні щонайрозмаїтіші дискурсивні практики: адже саме у лоні цих останніх генеруються різні смислові світи, що тотожні різнокультурним світам.

- ³ У складній смисловій гамі такого “простенького” торкання можуть бути і смислові домінанти (чи хай навіть і смислові – “ледь чутні” обертони ще кількох різнопланових ситуативно-смислових моментів. По-перше (навіть невідрефлексовано і латентно), – на “першому плані” може бути заакцентований смисл, що притаманний конструктам та стереотипам дійсної гендерної асиметрії (асиметрії яко соціокультурного і психокультурного, а не лише рольового феномена). Йдеться про смислову “зарядженість” такого торкання смислами певного домінування (бодай тут-і-тепер ситуативного домінування). Рука (яко “метонімія” всього чоловічого суб'єкта) є активною дією, а упокорене жіноче плече – тільки об'єктом дії тощо. Так може бути експлікована навіть і дискурсивна стратегія “володарювання” (або ж принаймні ситуативної “першости” та – яко мінімум – експресивної переваги в конкретній ситуації спілкування)... По-друге, чоловіче диткнення до плеча може бути тільки одним із діялогічних ходів, що налаштує увесь процес подальшого комунікування на певне (можливо, менш формальне, або ж навіть інтимне) “русло” – пропонує-“програмує” стиль і “тональність” такого спілкування тощо. По-третє, вияв “ніжності” може бути не самодостатнім спонтанним порухом, чи то виявом емоційно-чуттєвого надміру (“от избытка сердца...”), але й миттєвим хотінням (теж, можливо, невідрефлексованим чи то напівусвідомленим) самоактуалізацій-у-свободі... Адже вияви ніжності вже тому можуть бути факторами переживання стану свободи, що ніжність часто розмикає (зокрема розмикає на менш жорстку конвенціоналізованість спілкувальних актів) і бодай почасті вивільняє дійовця такого комунікативного акту від “готових” (устійнених у сфері комунікативної компетенції і так званої етики

спілкування) сценаріїв розгортання того чи іншого різновиду діалогізму). “Теплий” дотик дає ширшу амплітуду (за інших сприятливих обставин) імпровізаційно-творчого первня спілкування (а вільне спілкування – без “озирань” на реакцію найближчого довкілля, – це і більша повнота переживання внутрішньої свободи та відносної автономності (недетермінованості обставинами чи то статусами і модусами) цього (мого тільки і тільки нашого) живого контактування-діалогізму. По-четверте, “теплий” дотик може бути насамперед у смисловому плані меседжем-проханням до більш емпатійно-вчувального розуміння та вирозуміння... По-п’яте, ніжний дотик може бути заохоченням-підбадьоренням до більш щирого спілкування, що в ньому, зазвичай, присутня також і гра, і розкутість, що зумовлена грою і т. д., і т. п.

- ⁴ Типологію рівнів поміжлюдських інтерперсональних стосунків (хоч і переважно у локусі стосунків психотерапевт–його пацієнт), – типологію, що більш-менш відповідає моєму тлумаченню особливої сенсоносності самого акту міжособової зустрічі досить вдало, на мою думку, розробив сьогодні, на жаль, маловідомий (навіть у колах професійних психологів) представник гуманістичної психології Ролло Мей. Отож, це такі чотири комунікативні (і водночас смислові) рівні зустрічі: 1) Я радий бачити Іншого (гадаю, що це стосується не тільки пацієнтів у психотерапевта! – Р. К.), бо ж уже навіть саме наше бачення одне одного зменшує ту фізичну самотність, що властива усім людям. 2) Рівень друзів. На цьому рівні міжособового комунікування вірять і реально очікують (бо ж уже мають чималий досвід такого попереднього інтерперсонального спілкування саме одне з одним), що партнер так само щиро налаштований на слухання і розуміння. 3) Рівень еротичного відчуття (це вельми динамічний ресурс інтерпсихічних комунікативних актів, що його Ролло Мей тлумачить у щонайширшому сенсі, – у тім числі особливого “сексуального тону”, що притаманний щонайрізноманітнішим стосункам, а також речам, кінофільмам, книгам тощо. 4) Рівень шанування. Це особлива здатність (та особлива її інтерперсональна смислова актуалізація), яка, як це вважає Ролло Мей, “забезпечує у міжособових стосунках пов’язану із самотрансценденцією турботу про благо партнера”. Ці рівні утворюють реальні стосунки.

- ⁵ Не лише порівняно недавно відкриті закономірності синергетики, що завбачає певні флуктуаційно-біфуркаційні закони самоорганізації структур у самих “надрах” тотального хаосу (а це, як на мене, – закони есенційно-онтологічного рівня буття – закони глибші, аніж фізичні властивості сущого) мають, на мою думку, своїм філософсько-теологічним впроводом ще розмірковування стоїків та неоплатоніків про логосність самої структури буття. До цього близький також і такий відомий мислитель-феноменолог ще середини попереднього століття як французький вчений і філософ Моріс Мерло-Понті. Здатність людських смислових світів (попри глибинну свою вкоріненість в увесь, як його називає Мерло-Понті, запас досвіду – разом зі засадничо-

орієнтувальною в цьому світі й глибинно теж сенсологосною структурою нашої психомоторики) до самовідтворювання та самопорядкування, до самовибудовування певного внутрішнього ладу смислових взаємореляцій та певних суголосних – у смислових планах – перегукувань смислових полів і “нашарувань” смислів, свідчать, на мою думку, про те, що певна ладоутворювальність смислоруху (в одночасному цілісному структуруванні наших тілесних рухів, перцептивних можливостей, когніцій та емоційних реакцій і вольових спонукань тощо) має своєю засадничою передумовою іманентно притаманну світові оформленість й морфологічність.

- ⁶ Щодо усієї цієї постмодерної (йдеться про постмодерну добу, а не про постмодернізм яко такий) каші – тільки два (але вельми характеристичні!) приклади – питомі для самої атмосфери постмодерного (і водночас – постколоніального) Львова. В одному із чисел популярної поміж інтелектуалів газети “Поступ” (рік 2005) на одній і тій самій сторінці (“по діагоналі”, чи як то кажуть у нас в Галичині – “напівпоперек”) дві величезні фотографії поруч із двома замітками-статтями – про архиєпископа – главу греко-католиків Л. Гузара – нагорі; і – нижче митрополичого фотопортрета – майже натуралістичне (із “обезшкіренням” бананом – “замість” пеніса у писочку звабливої жінки) фотозображення, яке мало би візуально “підкріплювати” головну тему замітки: нова педагогічна ідея деяких нових британських шкіл, – заохочування підлітків та юнаків до орального сексу, яко найбільш безпечного та “здорового” в цьому віці (стовідсотково запобігає, мовляв, вагітності!). І другий – вельми показовий на мою гадку – приклад постмодерної цілковитої каші (каші в умах, у “смаках”, в інтенціях тощо): в самому центрі міста (ще й на рівні третього поверху, на торці примітної глухої стіни, яко своєрідна домінанта понад вельми людним місцем там, де вулиця Дорошенка “вливається” у центральний проспект Свободи) – разом (один понад одним впритул-паралельно!) два велетенські біг-борди: згори – сілєтені-переплетені всіма своїми кінцівками дві лесбійки із запаморочено-хтивим поглядом (це – у кольорі); нижче – портрет (у стримано-мужніх монохромних чорно-сірих тонах) провідниці БЮТ Юлії Тимошенко (із поглядом полум’яного патріота і революційного романтика) та червоним брендом блоку – стилізованим обрисом серця, що символізує Любов, Відданість та Справедливість (січень, 2006 року). Ця дика мішанина (а прикладів – безліч!) – не взірєць свідомої гри на контрастах, а засвідчує власне стирання усіх контрастів та стирання контрастности самих протиставлень (самих розрізнявальних супротиленностей) високого та низького; шляхетного та цілковито профанного; духовного та абсолютно плотського; автентичного та підмінно-субститутного і т. д., і т. п. Надламування аксіологічної осі (не лише християнської, чи то просвітницько-позитивістської, але й будь-якої...) є одним із виявів (і водночас – також чинників) новітньої кризи української людини, яко особи. Кризи, що йде разом та водночас зі щонайглибшою (за всю нашу історію!) кризою культури. (Цю примітку до високоверхівського щоденника я додав в середині

- січня 2006 року у Львові в процесі вже комп'ютерного опрацювання рукописних заміток із гір...).
- ⁷ Це речення є пізнішою (львівською) інтерполяцією – 26 грудня 2005 року. В разі інтерполяції якихось зовсім нових думок, які зненацька спалахували біля дисплея комп'ютера вже у Львові (а не на Високім Верхові) я й надалі робитиму відповідні примітки... Для мене важливим є тут якийсь “сумарний” мислительний досвід (досвід, який всередині самого себе немає діхронійних вимірів, – він єдиний навіть і тоді, коли поліморфний і неоднорідно-контраверсивний...).
- ⁸ Своякість: унікальна визначеність речей, процесів, структуроутворювальних чинників окремишньої людини, груп людей, що задається не їх есенціальними прикметами, властивостями, чи то “складовими”, а модусами поєднуваності/непоєднуваності інтернального із екстернальним.
- ⁹ Щонайкращим індикатором того, що наш (а властиво зовсім не наш) масмедійний простір (включно зі способами його структурально-функційної організації та способами “експонування”) є не просто вже майже катастрофічно розукраїненим, але й розукраїнюється далі цілком цілеспрямовано, свідомо і методично свідчить між іншим те, що навіть і на центральному залізничному вокзалі у Києві, де у місцях очікування є понад двадцять кіосків із пресою, – не побачите жоднісінької української газети. Так, Київ уже із першого вашого кроку у ньому вельми переконливо репрезентує своє “українське обличчя”, што, собственно гаваря, і требабавалась даказать...
- ¹⁰ Помилкою тих, хто намагався розгадати таїну усмішки Джоконди було неспіввіднесення власне вуст і погляду. І поверхня обличчя, і кутики вуст, і запитувальна зацікавленість погляду (а що далі?..) у своїй неподільній єдності засвідчують – виносять домінантний смисл – смисл “дотоку” до Іншого погляду, яко зустріч поглядів... У Джоконди – зовсім несамодостатня усмішка. Її усмішка діалогічна: ця усмішка – лише продовження і доповнення-увиразнення смислу погляду, яко “дотоку” – зустрічі поглядів...
- ¹¹ Таке (саме таке!) смислове “зчіплювання” радісно-сяйливих очей ми всі пережили були у топосі Помаранчевого майдану... Майдан не став “цементуванням-гуртуванням мас”... Майдан став був радісним діалогізмом поглядів і сяйливих облич, що ледь “торкаючись” одне одного (“торкаючись” спільним розумінням, спільним Абсолютно Новим Досвідом того, що переживається спільно, як Цілковито Нова Темпоральність і Зачин нового, – Зачин Нової Доби і Нового Буття Нації в цій Добі (де дійсно не нація увійшла в нову епоху, а розпочалася оця Нова Епоха саме тому, що почала змінюватись – кардинально змінюватись – сама нація...) блаженно і радісно Злітали Увисочінь... У височінь Нового Помаранчевого Неба Нації... (примітка під час львівського перечитування високоверхівського щоденника вже у грудні 2005 року).
- ¹² Смислова “закваска” української культури (та сфера, де зосереджені основні механізми запускання (запускання у соціокультурні колообіги) нових чи

то оновлюваних смислових конфігурацій усе ще, на жаль – на відміну від усіх інших розвинених європейських культур – залишається літературоцентричною. Це означає, що на тлі глобалізаційних процесів та тієї нової комунікативної (мультимедійної) революції, що супроводжує та стимулює цей процес, дуже важливу роль починає відігравати переважання візуально-імажинативного досвіду над текстуальним досвідом (рекламові та пропагандистські відеоролики, музично-пісенні поп-кліпи, цілий окремий світ безконечних телесеріалів, а також розмаїті шоу, включно з реаліті-шоу, сплеск виробництва кінематографічних версій літературних творів тощо). Натомість в Україні (в Європі – лише в Україні та Білорусі) літератори і далі (і це – цілком безнадійно!) намагаються продовжувати відігравати (як і в другій половині позаминулого століття) роль культурних “пророків” нації та генераторів нових націокультурних ідей і взірців. Сьогодні у постколоніальній Україні, де цілком не розвинена власна (новоукраїнська) урбаністична культура (та корелятивна із нею ментальність нової урбанності, що і ґрунтується на урбанізмі і водночас підживлює його поступ) новоукраїнський текстуальний досвід (у вузькому розумінні терміна текст) не оприсутнюється (або майже не оприсутнюється у досвіді новоукраїнського візуалізму), не доповнюється цим досвідом, не експлікується в інших сферах суспільного повсякдення, не посилюється таким досвідом візуалізації культури. А це останнє сприяє подальшому звужуванню ролі українського художнього тексту як універсуму комунікування. Таким чином українські соціокультурні горизонти провалюються у підземелля, бо самі літературні тексти (без додаткових “підпор” новочасного візуалізму) уже не здатні підтримувати їх. Сьогодні українська націонаративність поза достатньо потужними контекстами (інтертекстами) націовізуалізації є абсолютно неконкурентоспроможною у нерівному змаганні із доволі розвиненими євразійсько-московськими полідискурсивними стратегіями та практиками. Новий (притаманний саме постмодерній ситуації тотальної взаємозалежності усіх інфопотоків) нараційно-візуально-акціональний синкретизм і багатомірна перформативність самих життєформ дійсного середовища побутування культури у людським повсякденні вимагає провадження якісно нової націокультурної політики та якісно нового націокультурного будівництва. Відновлення “поліфонійності” (в плані багатоманіття і способів кодового вираження і в плані “різноголосся” модусів оприсутнювання) та полівалентності дійсного культурно-комунікативного українського середовища у містах (від Львова до Горлівки, від Житомира до Севастополя та Одеси) не може бути зреалізоване лише у спосіб органічного культурного саморозвитку, – поза цілеспрямованим втілюванням багатоманітних комплексних програм деколонізації українського урбанізму – всіякого (демократично-непримусового) насаджування у межах урбаністичного соціокультурного простору України усіх дійсних сегментів та функціональних ареалів дійсного розгортання української культури, включно із присутньою ревіталізацією рецептивно-інтерпретативних ланок її дійсного

розгортання, яко реального живого процесу в живім повсякденні, – від фестивалів власне української рок-музики до ажіотажних прем'єр супер-модерних українських театральних вистав і фільмів.

¹³ Водночас цей присутній аспект катастрофізму власне українського соціокультурного середовища у містах (аспект, що пов'язаний із масовим вимиванням етномаргіналів із українського лінгвокультурного поля внаслідок чого це останнє втрачає свою динаміку – втрачає ресурс рецепції – переперетлумачування – трансмісії) в разі революційної актуалізації української ідеї і розпочинання процесу дійсної деколонізації самого міського середовища дає нам певні дійсні підстави розглядати етномаргіналів та їх дітей (а це – мільйони соціокультурних креолів!), яко таких, що можуть бути органічно повернені (без примусу, без притягання за вуха) у рідноукраїнські культурні колообіги. Цебто розглядати деколонізацію, що тотожна реукраїнізації усіх сфер комунікативної активності та розмаїтих ділянок життєдіяльності людей у наших містах (включно із ділянкою родинно-побутовою), яко насамперед демаргіналізацію етномаргіналів, – перепроваджування їх із лімінального стану поміжкультурної розструктурованості у новопереструктурований (уже – постлімінальний) стан української новомодерної (не-колоніальної) культури. Таким чином і глибока криза нашої національної ідентичності (головно її розмитість, невизначеність та амбівалентність, що стали вже відносно самостійним чинником подальшого наростання розукраїнювання України, оскільки дифузна самосвідомість не спроможна регулювати селективність рецепції щодо потужених євразійських інфопотоків, не спроможна уже сприймати “відповідне” і “невідповідне” і сприяє загальній ерозії самого нашого етносоціального корпусу) може бути подолана лише рівночасно із употужнюванням та усцільнюванням власне українського культурного інфополя. Тільки це останнє утврджує національне самоусвідомлювання і загалом українську ідею розгортаючи дійсні локуси для їх вкорінювання. Ось чому нарешті створити самих себе – здійснити самих себе – яко повнокровну європейську націю (націю, що посідає власні – достатньо випрацювані стратегії лінгвокультурної ідентичності, що сприяють самовідтворюванню свого культурно-цивілізаційного поля) в Україні сьогодні абсолютно неможливо без усебічної та цілеспрямованої деколонізації соціокультурного простору наших великих міст. Ці останні єдині сьогодні (особливо з огляду на обставини глобалізації) можуть бути осередками (насамперед комунікативно-креативними осередками) такого культуруотворювання-культуrowідтворювання. Власне, коли будуть скріплені самі “береги” культури, – тоді й буде припинене (або майже припинене) вимивання “камінчиків” із цих берегів. Цебто зупинена буде і та катастрофічна сьогодні для нації етномаргіналізація, що створює передумови для тотального зросійщування України – її повного включення (інкорпорації) у російський цивілізаційно-культурний простір.

¹⁴ Мірилом здеградованості (або ж перебування вже на межі повної здеградованості людини) є те, що в Україні спостерігається нині віковий

“стрибок” посеред тих, що допилися до так званої “білої гарячки”. Якщо ще кілька літ тому біло гарячковий зсув поміж залкоголізованої нашої людности помітним ставав переважно після сорокарічного віку, то сьогодні вже стався справжній вибух білогарячкості поміж 19-20-ти літніх. Мірилом морального і душевного розпаду є також те, що Україна стала трохи чи не основним експортером (поряд із Румунією) живого товару – дівчат, ба, навіть, і дітей, на ринки сексуальних розваг цього світу. Всупереч більшості офіційних тверджень, так званої сексуальної експлуатації зазнають не ті, що через свою наївність, або ж через підступність шубравців-посередників “потрапляють у пастку”, а ті, що чинять це цілком самохіть і цілком у контексті власних сенсожиттєвих орієнтацій.

- ¹⁵ Все це – дійсно добре (хай би собі – на здоров’я – гастролювали ще більше!), але де ж тоді гастролі (гастролю хоча б вряди-годи) українських поп- та рок-виконавців по самій Україні, не кажучи вже про такий цілком незрозумілий і нездоровий на тлі нормальних глобалізаційних процесів ізоляціонізм як повний брак гастролей в Україні поп-, рок- чи то реп-виконавців наших найближчих сусідів – із Мадярщини, Польщі, Словаччини, Чехії, чи Румунії, із Австрії, Німеччини, країні Балтії тощо?
- ¹⁶ Увесь трагізм ситуації нашого zdeградованого націонал-патріотизму із його самозасліпленням гаданої (принаймні симулякрійної) “соборности” і “цілісности” (“єдности” України) полягає у повному нерозумінні того, що реальна єдність земель, теренів і самого народу абсолютно неможлива без попереднього випрацьовування-напрацьовування спільного дискурсивно-комунікативного інфополя відносно спільних (хоч і вельми багатоманітних та поліфункційних) дискурсивних практик. Трагізм абсолютного нерозуміння цієї макроситуації полягає у жалюгідних намаганнях вироджених націонал-демократів якось домовитися із “регіоналістами” (зокрема через укладання абсолютно абсурдного, просто ідіотичного, а не “зрадницького”, як це звичайно гадають, меморандуму Ющенко-Янукович). Адже регіоналісти – є безпосередніми і прямими представниками і носіями дискурсивних практик Азіопи із її цілком беззастережними прагненнями донищити повністю (ліквідувати яко суспільно-культурну самість) українську Україну. Націонал-демократи і українські недо-націоналісти мають, врешті-решт, збагнути те, що будь-які угоди із агресивно-руйнівними (саме для живого українства) силами Азіопи (а регіоналісти та “трудовики” – є інтегральною складовою цих сил – сил, які хочуть залишити Україну без українського Майбутнього) є тільки кроком до аншлюсу України. Аншлюсу на кшталт тієї драми аншлюсу, що його уже завершує Кремль щодо інкорпорованої у склад відновлюваної Третьої Імперії (дійсно “зрегіоналізованої”, яко тільки звичайнісінький пересічний регіон Росії) Білорусії. (Примітка лютого 2006 року – Р. К.).
- ¹⁷ Лише автентичні понадцінності, що співвіднесені зі сферою *sacrum* та узгоджені із ними розмаїті життєві цінності (від етичних та соціонормативних

до прагмоцінностей) дають нам можливість (саме яко потужні чинники у полі сенсоутворювання) уникнути такої властивої нашим часам тотальної дезорієнтованості і окремих людей, і цілих спільнот. Така аксіологічна дезорієнтованість спричиняється, зокрема, до перманентної амбівалентності, контраверсивності, кардинально-еклектичної непослідовності і, врешті-решт, дисфункційності сенсоутворювальних (сенсовідтворювальних) процесів. Своєрідна транспозиція понадцінностей (внаслідок того, що ще Н. Бердяєв називав був перемиканням релігійної енергії на нерелігійні об'єкти (а сьогодні таким чином ваалізуються “зірки боксу”, “зірки футболу”, поп- та рок-зірки, чи то окремі життєформи на кшталт гри на гральних автоматах, що вже стає справжньою пошестю в українських містах – пошестю, що набуває характеру квазірелігійної заангажованості та відданості) породжує такі потворні покручі й такі типові форми деформації смислів і – відповідно – цілих смислових систем, як інверсія смислів та смислові субверсії (сворідне “пониження” смислів, втрата ними спіригуального виміру, спіригуальної складової). Щодо останнього (смислової субверсивності – із втратою духовних координат смислу) то найбільш характерним тут є напевно доволі поширена субверсія смислу “кохання” до того, аби когось (часто – майже кого-небудь) “затягнути у ліжко”... Сьогодні, на жаль, усе ще вельми поширеною є ідеологічна субституція релігійного та сакрального (коли ідеологічні доктрини стають ерзацом релігійних смислів і продукують сурогати квазірелігійного сальваціонізму та фальшивого месіянства тощо). Посутні смислові деформації відбуваються нині також і там, де засадничі ціннісно-смислові координати задаються такими формами влади та володарювання як авторитаризм та тоталітаризм, які вже тому несумісні з духовними понадвартостями, що намагаються самі себе поставити на місце Бога, а предметом сліпого поклоніння, ваалізації і перетворення на ідола стає сам чільний політичний дійовець (“провідник” якогось руху із виразними прикметами беззастережного вождизму, керівник держави тощо). Зокрема відомий російський ліберальний історик Афанасєв у новій книзі “Опасная Россия. Традиции самовластия сегодня” слушно вбачає в авторитарнім правлінні Путіна (з його гіперцентралізаторством, жорсткою субординацією та глорифікацією правителя, із його, нарешті, державним капіталізмом та всеосяжною владою “воинов Дзержинского” із гранично гіпертрофованих спецслужб тощо) очевидні прикмети неомонархічного абсолютизму. Таке зміщення цінностей, або й пряма інверсія цінностей стає чинником турбулентності у формуванні суспільних смислових конфігурацій країни симулякрійного “демократизму” та смислових покручів т. зв. *управляемой демократии*. Відома мислитель Сімона Вейль у трактаті “Укорінення” слушно писала була про це (йдеться, нагадую, про розмаїті підміни власне сакральних чинників сенсоутворювання): “Якщо привчити дітей не думати про Бога, вони стануть фашистами або комуністами – через потребу присвятити себе чомусь”. Недарма саме на теренах гранично спустошених (спустошених у духовному відношенні) комуністичним ідола-

поклонством (наприклад, у Східній Німеччині, а в Росії – у Петербурзі, у Москві, у Воронежі та ін.) сьогодні спостерігається нечуваний в Європі масовий організований расизм та неонацизм, що часто толерують навіть і самі владні та адміністративні структури).

- ¹⁸ У хатині своєї духовності (якщо вона, звісно, є) ми навіть у вельми скрутні та важкі хвилини тотальної суспільної “темряви” можемо і вміємо (“привчені” самим тривалим “перебуванням” у цій хатині духу, у цій духовій оселі) вільно орієнтуватися в усіх її закапелках навіть і “навпомацки”...
- ¹⁹ Співтворчість – це завжди зміна і змінюваність, оскільки будь-який творчий процес передбачає певні зрушення у смислових структурах. Тому справді творча особа потребує мати постійно “відчинені вікна” на інші смислові світи, аби не лише “перевітрювати” та “відсвіжувати” власний смисловий світ (урухомлювати, динамізувати циркуляцію всередині нього відповідних смислових потоків), але й також “впускати” у цей світ “вітри” цілком інших смислових коваріацій...
- ²⁰ Ця остання на повсякденному рівні інтерферує завжди із буденно-профаним рівнем смислоруку та із цілком секулярними, як на перший погляд, ситуаціями спілкування.
- ²¹ Прошу знову мені дарувати, Читачу, цей притаманний самій мові (на кшталт *тут-там-поміж-скрізь-etc... etc...*) метафорично-просторовий дейксіс того (і тут – теж!), що не може бути окресленим у топосоморфний спосіб: духові виміри – поза нашими куцими уявленнями про ті або інші макроскопічні локуси *“розташованості-щодо-чогось”*.
- ²² Ось, між іншим, як окреслює це вчення про емуну (емуна, яко спрямоване до-Бога-серце, яко унапрявленість, що дарована серцю людини) Мартін Бубер. “Людське серце, – пише М. Бубер, – (ця несформульована передумова лежить в основі всього вчення) – за своєю природою не має напрямку, його безладно кружляють власні спонукання та потяги, і жоден із тих напрямків, що їх людина запозичує зі свого світу, не устійнюється у тривкий спосіб, кожен (із цих напрямків світу людини. – Р. К.) може лише послити та ускладнити розгубленість її серця; лише в еमुні – твердість і сталість: немає жодного іншого спрямування, попри спрямування до Бога. Однак цей напрямок серце не може одержати від людського духу, а лише від життя, що його провадять на виконання волі Бога. Ось чому Тора вказала людині ті вчинки та діла, котрі до вподоби Богові. І коли людина чинить ці вчинки та діла, то вона навчається унапрямуванню свого серця до Нього” (М. Бубер. Два образа веры. – С. 270).
- ²³ Про те, що войовничий антиокциденталізм (а також непереборна ворожість до всього західного (як начебто до сфери абсолютного зла) притаманний (був і є притаманним) значній частині російських інтелектуалів (а також політичний, духовно-православний та військовий елітам) я вже не раз писав був у своїх статтях 1990-х років та в узагальнювальній монографії “Фінал третього Риму (російська місяняська ідея на зламі тисячоліть)”.

- ²⁴ Дуже важко збагнути, як це в умовах, коли Кремль уже довгий час залишається не лише осередком злочинів проти людяності (геноцид щодо ічкерійського народу – лише одна із останніх ланок у цілій вервечці здійснюваних Москвою геноцидів...), а в столиці так званої Російської Федерації просто буває абсолютно агресивний расизм (зокрема щодо так званих “ліц кавказкай національнасті”) проголошувати (і це робити при кожній нагоді і навіть без нагоди) Росію – головним стратегічним партнером України... Цей жахливий історичний абсурд є не лише наслідком постколоніальної “прив’язаности” наших квазіполітиків до своєї пуповини (до колишньої метрополії), але й одним із виявів того їх політичного маргіналізму, що корелює із нашим майже всеохопним етномаргіналізмом – із розмитістю нашого націокультурного поля (і – відповідно – із невиразністю та кволістю ідентичности).
- ²⁵ Я вже не раз писав був про те, що об’єктивний перебіг процесів глобалізації як процесів всьогосвітнього взаємоузалежнювання та “спресовування” всього людства у дійсно єдиний соціокультурний локус (one single place), з одного боку, та процеси, що контролювані так званими глобалізаторами, що озброєні стратегемами домінування “ядра” та втримування периферії в її периферійності (звідсіля, власне, і дискурси домінування у глобалізаторів) – це речі, які тільки частково перетинаються. Цебто далеко нетотожні й навіть не одноплосинні.
- ²⁶ Модуси існування універсального – не зоднаковість, не зоднорідність, не тотожність, а якраз навпаки – гетерогенність, гетероморфність, полівалентність. Можна було б сказати і так: *безконечномірність Універсального* “наближено” актуалізується лише у багатомірності національного. Цебто саме наростання націокультурної багатомірности (розмаїття) є властиво наближенням до універсального. Натомість будь-яке зодноманітнювання та схематизм (у тім числі плаский схематизм мислення глобалізаторів) – навіть якщо він і всеохопний, – лише віддаляє від безмірного внутрішнього багатства Універсального.
- ²⁷ До цього ще варта додати, на мою думку, своєрідну глобалізацію зісподу (globalization from below), коли дійсними каналами (прямої та зворотної дії) глобалізації стають, по-перше, велетенські армії нових мігрантів (у тім числі – і в потоках тимчасової трудової міграції); а по-друге, представники так званих третіх культур – транснаціональні менеджери, експерти, розмаїті радники, представники глобальної шоу-індустрії та глобальних рекламних агенцій тощо, які постійно провадять майже кочовий спосіб життя і водночас випрацьовують ті нові життєві форми та ті життєві стилі (включно зі способами та конвенціями комунікування), котрі відтак можуть бути підхоплені мільйонами інших (умовно – “некочівників”).
- ²⁸ Глобалізація і глобалізаторство – різні речі. Антиглобалізаційні та альтерглобалізаційні рухи породжує, на мою думку, насамперед це останнє. Глобалізатори (зі своїм глобалізаторством) – це ті, хто використовує

додаткові політичні (та політиканські) важелі, а також абсолютно фантастичні можливості нової комунікативної революції із геополітичними цілями домінування і – відповідно – втримування у напівпериферії тих, що могли би якось урівноважити це глобальне “хазяїнування” не просто так званого ядра глобалізації (золотого мільярда з його вашингтонським консенсусом, з його першорядною ініціативністю та його інноваційною потугою глобального генератора всього “прогресивного” – від спрямувань поп-культури та нових стилів повсякденної поведінки до наднових технологій та присутніх парадигмальних зрушень у філософії, в епістемах загальної логосфери, у формах і прагмосмислах сенсоутворювання, що відбувається у семіосфері (і насамперед рекламівій сфері великих світових міст тощо), але – я волів би сказати тут – переваги, домінування особливого ядра оцього властивого ядра – оцього золотого мільярда.

²⁹ “Розчарованість” прихильників постмодерністських візій у так званому дихотомійному мисленні полягає, на мою думку, у тому, що більшість постмодерністів у юності пережила період лівих захоплень. А, як це відомо, лівизна має часто радше характер маніхейського мислення, аніж мислення, що вибудовується на гнучких альтернаціях – бінарних семантичних опозиціях, що взаємоопосередковують та взаємодоповнюють одна одну, а не просто негують свою супротивність. Тому зневіреність у своєму маніхействі (що стимульовано було також і світовим занепадом та крахом комунізму і так званого реального соціалізму) була цілком хибно екстрапольована на начебто неспроможність системного мислення загалом. Так нігілізм, що есенціонально притаманний лівизні, не лише зберігся у надрах постмодерністського мислення, але і в багатьох випадках переріс був у крайній ціннісний релятивізм (заперечення, усунування будь-якої аксіологічної вертикалі взагалі) та імморалізм, що подекуди межує із крайніми формами трансгресивності і цинізму. Чи не могло це власне додатково болісно іритувати тих, що прагнуть дотримуватися певних переконань та істин (постмодернізм відкидає саме поняття істини, яко категорію гранд-нарративну), – тих, для кого Істина не просто щось означає, але і переконує, і інспірує, і провадить у житті та крізь усі життєві обставини?! Тих, для кого істина має не лише епістемологічну, але й засадничо-онтологічну та екзистенційну вагу.

³⁰ Українська ідея, отож, мала би мотивувати українця (принаймні креативно спроможніших українців) до активнішої дискурсивної діяльності, а, отже, і до витворення нових (багатоманітних) модусів цієї останньої із притаманною їм (цим модусам та ділянкам нової націонараривності) новими (випрацюваними в ході її становлення та розгортання) якісно новими інтерпретативними моделями, новими топіками, новим тезаурусом категорій та новими коваріаціями сенсоутворювальної активності. Життєздатність українства завжди буде прямо пропорційною його актуальним (задіяваним у дійсних соціокультурних колообігах) смисловим ресурсам. А ці останні генеруються – повторюю ще раз – тільки

- достатньою внутрішньою “напругою” багатоманітних дискурсивних практик. Тому влада і владоможність української ідеї – це не просто її “розповсюдженість” (статистична “вага” її прихильників, носіїв чи adeptів), а глибина її вкоріненості у посполиту свідомість через розгалуженість та дійовість розмаїтих смислоносних мереж.
- ³¹ Поки що у найбільших містах України (Харків, Донецьк, Кривий Ріг, Запоріжжя, Дніпропетровськ, Одеса, ба навіть, і Київ), а тим паче у містах середніх (ще – із три десятки міст) українські дискурси ще просто навіть і не досягли ситуації змагальності із дискурсами московсько-євразійськими. Вони тут не просто перебувають на узбіччі суспільного життя, але й взагалі непомітні. Помітність (а отже, і початок конкуренції дискурсів) не може розпочатися із піввідсотка чи то двох відсотків реальної мовленнєвої поведінки, а принаймні з такого сегмента української комунікативної поведінки, який “відвоював” би для себе уже (без жодного примусу, без жодних едиктів та циркулярів, але в силу тільки своєї змагальницької потуги та інфраструктурного ресурсу) принаймні п’ятнадцятивідсоткове поле загального соціокультурного (рецептивно-інтерпретативного та інтеракційного) простору.
- ³² Влада української ідеї (яко її здатність охоплювати, підносити-інспірувати, ба, навіть, бути одним із найпотужніших спонукань серед мотивувальних сил самого повсякдення) тут (у сприйнятті читача) не повинна коннотувати із тиранією масових стереотипів. Адже українська ідея вибудовується не на регідних констеляціях певних уявлень-образів, якими переважно є стереотипи, а – повторюю – на динамічних смислових мережах усєї культури, яка функціонує у певних горизонтах цілей, цінностей, сподівань та ідеалів.
- ³³ У цьому відношенні етнофор є безперечно значною мірою залежним (підпорядкованим) від того, що вже “напрацьовано” у сфері колективного (групового) комунікативно-нарративного досвіду.
- ³⁴ Велика Квадрига Культури (ВКК) – це складнодинамічна взаємодія *цінностей, норм* (разом із конвенціями), *смислових мереж* та *способів тлумачення світу* (інтерпретативних моделей), що їх я вважаю визначальним авторепродуктивним ядром культури.
- ³⁵ Усталеність смислів означає насамперед устійненість відносно тривких смислових констеляцій, а також устійненість правил смислогри та валентності смислів. Навіть у межах тієї самої ширшої лінгвокультурної спільноти – на рівні окремих її груп та субкультурних утворень (груп сублокальних, етносоціальних, субкультурних тощо) окремі способи поєднувати смисли можуть бути різними (сама конфігуративність смислів змінює смисл кожного смислу). Неізоморфність смислових полів (смислових конфігурацій), що впливає на перерозподіл смислонаповненості окремих смислів у цих різних конфігураціях та на різну гру смислів, залежить не лише від специфіки локального і групового досвіду, але й від особливостей власне дискурсивних стратегій, що при-таманні різним групам комунікантів-етнофорів.

- ³⁶ Це Ми-почуття, отож, не просто вибудовується (як це вважав Бенедикт Андерсон та його численні однодумці) лише на основі уявлюваного образу самоуявлюваної спільноти, а є частиною самого життєвого процесу та однією із присутніх конститuant самого життєвого середовища народу, – на всіх рівнях такого середовища (від тут-і-тепер конкретної ситуації до локального, субрегіонального та загальнонаціонального макросередовища...).
- ³⁷ Такий стан цілковитої аберації щодо “мовних питань” усе ще триває з вини очевидної також і самих лінгвістів та етнологів (етносоціологів), саме тому, що серед них ще хронічно бракує соціолінгвістів та лінгвокультурологів. Так зване *мовне питання* усе ще примітивно розглядається, яко начебто власне мовне (а не питання *соціокультурне* і питання *поведінково-діяльнісне*).
- ³⁸ Свого часу Жан Поль Сартр волів не есенціалізувати так званої природи чи то сутності людини. Адже, оскільки, мовляв (згадаймо його знамениту формулу!) екзистенція передує есенції, то, мовляв, усілякі спроби утвердити те чи інше сутнісне бачення людини суперечить її здатності (здатності людини) змінювати себе, екзистенційно долати саму себе. Врешті-решт, есенціальноне бачення людини (особливо, коли воно редукціоністське, як це часто було досі, чи то регідно-закостеніле і задогматизоване) просто гальмує оте внутрішнє прагнення (духово-екзистенційну інтенцію людини) до самоподолання, до перемінювання, до преображення. Із цим можна було б погодитися, але, як це дуже дотепно зазначив Павль Тіллїх, сама спроможність людини змінювати себе є властиво засадничо-есенціальною. Отож, особлива природа людини, як це слушно зауважував Тіллїх і полягає в її (людини) здатності творити себе. Від себе отут додам, що кожне таке зрушення у людській екзистенції започатковується насамперед переосмисленням смислів, переміною насамперед у смислових коваріаціях особистісного ядра людини, “за-кидуванням” нових смислів (зокрема і тих, що стають ключовими екзистенціями людини) попереду самих себе. Таким чином сенсологічне підґрунтя особи (яке перетрансформовується, змінюється, чи то навіть зазнає і “сейсмічних” збурень) стає глибинним пластом самого людського життєтворення і визначальною передумовою того, як “складається” доля окремишньої людини. Отож і саму потребу в смислах (у певній їх структурованості, у певному їх відносно збалансованому еквілібріумі) теж можна вважати засадничо-есенціальною (універсальною) потребою самого людського ества та людської життєдіяльності. Близьким до такого розуміння був також, здається, австрійський психолог і психіатр Віктор Франкл. У його мультидеменціональній концепції людини вимір смисловий (все, що пов’язане з пошуком смислів, потребою у смислах та стабілізаційною і мотиваційною роллю смислів тощо) теж розглядається яко вимір щонайпосутніший.
- ³⁹ Але ж і смисли, скажімо, барокової музики, чи то музики рококо часів Моцарта теж можуть бути невідирними і “аморфними” для якогось

там, скажімо, “фаната” сучасного репу... А смисли постмодерної музики Сергія Зажитька можуть цілком не сприйматися (не розпізнаватися як смислонаповнені) шанувальниками музики Вагнера чи Вівальді.

⁴⁰ Тут “до...” є лише метафорою духовної інтенціональності.

⁴¹ Вільне ввіряння себе Богові можливим є тільки тоді, коли звільнення від обтяжености гріхами і всілякою душевною темрявою (зокрема повсякчасною нестримною хтивістю та цілковитим переважанням плотських пождань) уможлиблює вихід “назовні” із печери неправди і неправедности свого дотеперішнього життя на те Світло Дня Божого, де вже можна побачити Його новим духовним зором (зором Віри) і зустрітися з Ним. Саме жива Зустріч з Його Особою є щонайпершим і щонайкардинальнішим актом віри.

⁴² Таке герменевтичне коло, яке засадничо збігається із колом твого досвіду (якщо вважати, що у досвід входять і габітус, як його розуміє Бурдьє, і фрейми сприймання, і моделі тлумачення-евалюації, і фонові знання, і системи наших – твоїх, моїх... – ціннісних орієнтацій, предиспозицій та уподобань і зіткана з устійнених смислових поєднань та образів-імажинацій притаманна твоєму світобаченню картина світу тощо) є розімкнутим до інтерпретативної активності тільки у тому разі, коли сам стимул до тлумачення-розуміння чогось відразу ж розпізнається, як для-мене-стимул, є відносно значущим-для-мене, цебто уже попередньо спроектованим на мою систему ціннісних координат, а не лише на мою когнітивну мапу. Ось чому пізнання (навіть і формально-математичне) – завжди аксіологізоване, не звільнене від моменту евалюативного релятивізму різних смислових світів. Конструйовані думкою “істини” (чи то й Істини з великої літери) не просто відтак підпорядковують собі думку, але й повсякчас Переконають і Наснажують – Інспірують цю думку. Тому навіть і у так званих точних науках думка ніколи не розгортається тільки у межах поля суто раціоналістичного панлогіцизму. Така думка – завжди багатопшарова, – узалежнена від особистісних “ходів думки”, від особистісного пізнавально-креативного досвіду, від особистісно обумовлених обставин та переживань внутрішньої “зустрічі” з істиною, чи то Істиною...

⁴³ Про універсальні ізоморфи перед-свідомости на кшталт архетипів Карла Густава Юнга та спільних бінарних підвалин фундаментальних способів розрізнявальних супротилежностей на штиб отих глибинних альтернатив, що їх намацали ще у так званому празькому лінгвістичному колі, ще варта буде колись зупинитись окремо...

⁴⁴ Наше “Я” є, на мою думку, далеко не лише усвідомлюванням самости та окремішности щодо Іншого (Инших), але й певною усталеною коваріацією-агломерацією смислів, що є домінантними для відповідного “Я”, становлять статистику цього “Я”, його “арматуру” – є інваріантними для цього “Я” у будь-яких ситуаціях та у будь-яких його актуалізацій-об’єктивациях. Тому і займенник “Я” (насамперед у його багатоманітних ситуативно-діяльнісних і “контактувальних” проєкціях та у його дейксисі)

аж ніяк не варта зараховувати до транскультурних універсалій людських мов, як це робить znana австралійська вчена Анна Вежбіцка. Із постульованого тут мною смислологічного погляду, як і з погляду загалом лінгвокультурного, – займенник “Я”, – це не граматологічна абстракція: він завжди є поліваріативним, – узалежненим від кожної конкретної особи та від плуральности культур (етнолокальних культур, субкультур тощо).

- ⁴⁵ Того біблійного “дерева”, що ним і досі спокушаються (як це показав був ще Лев Шестов у творі “Афіни та Єрусалим”) душі та уми, які досі опановані ідеєю відкриття “остаточних” і “непорушних” (але зазвичай таких редукціоністських, таких пласких, таких понадщерблюваних розмаїтими абераціями “підходів”, “візій”, “методів”!) так званих наукових, філософських, чи то ідеологічних “істин”. Парадокс полягає у тому, що навіть і в тих ділянках пізнання, інтерпретації та розуміння, де і сама “фактуальна” подієвість і так звані її фактори, або ж причини майже в чистому вигляді постають-конструюються як дійсно уявлені (наприклад, істориками постмарксистського ґатунку, які сьогодні цілими роями попереітали смоктати нектар із паперової – і саме тому нев’яучої! – квітки “української ідеї”) панує переконаність у “відновлюванні” та “відтворюванні” історичних істин... Зі старою (засадничо советською!) претензією на їх (цих “обставин” і “фактів”) цілковито адекватне тлумачення (цебто, зрештою, вичерпне розуміння). З другого боку, сьогодні дійсно невиразна каламуть самої постмодерної ситуації (каламуть, що на ній усе ще погойдуються уламки і тріски позавчорашніх доктрин та якихось так званих “концептуальних” підходів) породжує те нове тотальне (і по-своєму новототалітарне у своїй настирливій монополійності на “провідну” моду в гуманістиці та на якісно Новий когнітивний стиль...) “постмодерне” мислення, що прагне вчинити засадничо неможливе – вистрибнути із власної шкіри гранднративности будь-якого людського мислення. Того мислення, що неминуче здійснюється у своїй вербальній фактурі... А тут кожне слово (саме есенціонально, саме за своєю природою, як лише вузлика у “точці” переплетіння сотень і тисяч смислових “пасем” та невидимих реляційних “ниток”, що водночас “зависають” понад праксісом (і “тягнуться” зі самих надр повсякденної праґматики), а відтак пересновують геть усе єство людини (аж до самого споду її сублімінальних – сновидних і фантазматичних “світів”), – тут кожне слово – повторюю – “згортає” у собі потенційні гранднративи... На інакше це слово не здатне, бо саме такий задум (саме такий, якщо хочете, архедискурс божественного креативного первня) був покладений у людське слово та в усю внутрішню динаміку Великої Смислологічної Гри самим нашим Творцем. В усіх пасмах і вузликах смислологічних відношень завжди існувала (навіть, якщо вона не визнавалася людиною) одна, сказати б, осьова реляція – реляція Людина–Бог. Тому і деякі екстремі постмодернізму (поза безумовно продуктивною апологією плуралістичности, поза конструкціонізмом та плідним у пізнавально-інтерпретаційному плані деконструкціонізмом тощо) сприймаються нині (навіть, якщо це і не

цілком відрефлексовано), як брутальний цинізм, що у своєму аж надто відважному (але ж – безґрунтовному!) замахові на метадискурси та пов'язані з ними складні системи евалюації та аксіологічних координат, збунтувався, властиво, супроти цієї осьової реляції. Реляції, що надає кожному словові, кожній думці (навіть і найбільш особистісній та локальній) можливість Існувати (З-дійснювати себе) тільки у тих зв'язках та відношеннях, котрі, врешті-решт, припроваджують нас до Загального і відносно Цілісного (цебто, властиво, до мета- мета-дискурсивного...). Із цього – повторюю – вистрибнути неможливо. Навіть і постмодерна субверсивна іронія та переміщення не годні визбутися цього, бо ж навіть і сама іронія має свої правила (правила, що теж пов'язані із Великими Наративами по-двійної (по-трійної) Гри Смислів (іронія, як мінімум, – завжди двоголоса)... А гра розгортається тільки там, де ще зберігається Усвідомлювана (чи то хай і напівусвідомлювана Відстань до Берегів..., – до гранднративних правил, до “зв'язаних” цими правилами адресатів, до тієї Великої Системи Координат, що всередині неї визначаються та окреслюються будь-які смислові (завжди оцінково-смилові) відстані. Вдумлива львівська дослідниця постмодернізму Ірина Старовойт у статті “Future in the Past: Метафорика історії у постмодерній прозі” ладна вбачати схожі прикмети постмодерної історіографії і постмодерної прози, що у її межах історія не відтворює, а моделює колишнє. Відтак, – “її (історії. – Р. К.) описи – не достеменні, а тільки можливі сценарії минулого. Вони фрагментарні, буквальні в дрібницях і вигадані в цілому, а тому без права на правду. Історичні писання народжуються з парадоксу боротьби версій, конфлікту різних (часто протилежних) точок зору. За нових культурних обставин вони іронічні в своїй суті: толерантні аж до двозначности, елегантні до вірогідности, повні справжнього блазнювання...” (Національний університет “Києво-Могилянська академія”. Наукові записки. – Т. 4. – Філологія. – К., 1998. – С. 30).

⁴⁶ Навіть і наш когнітивний акт, як акт завжди діялогічно-смисловий, і будь-який наш акт тлумачення (чи то пере-перетлумачування) теж варта розглядати яко дію, що неминуче посідає свій особистісний вимір.

⁴⁷ У соціокультурному просторі не буває так званих матеріальних об'єктів. Будь-яка річ (яко річ щонайменше для двох) доконче перепроводжується через соціокультурне конструювання. Саме тому, що річчю послуговуються (навіть якщо її лише цілком унерухомлену зберігають у певному Місці, – місці, що є топосом окультуреним, є топосом життя і життєдіяльності людини) вона (ця річ) посідає певний *modus operandi*. Це, *по-перше*. *По-друге*, річ (якщо вона вже потрапила у поле уваги людини, хоч і не є продуктом її діяльності, не є артефактом) може стати об'єктом зацікавлення, об'єктом бажання, об'єктом замилювання тощо. *По-третьє*, сама річ може негайно бути перепроводженою зі сфери природи у сферу культури, якщо вона набула символного (або якогось іншого семіотичного сенсу, – стала маркером Іншої речі, або ж десигнатором ідеї, або ж навіть означником етноїдеми, як, скажімо, білоголовий орел для американців, чи галузка

сакури для японця. *По-четверте*, усі артефакти не тільки втілюють у собі досвід орудування ними (чи то просто спеціального їх зберігання, експонування, виставляння-на-показ), але й також щось повідомляють про свого автора – його уподобання і смаки, його вміння чи то – навпаки – невміння, недосвідченість, його статус, його соціальну роль та соціорольові позиції тощо. *По-п'яте*, сам ореол асоціатів, що пов'язані із начебто “тією самою річчю” може бути вельми здиверсифікованим у плані соціокультурних смислів та гри смислів. “Та сама” свічка набуває цілком іншого сенсу на цвинтарі; у келії монаха; у нічному клубі; чи то, скажімо, в разі планового відключення електропостачання десь у Сихівському масиві у Львові... *По-шосте*, на рівні лінгвокультурних конструктів, річ завжди неповторно контекстуалізується (інтертекстуалізується) залежно від ідіоіндивідуального досвіду. Не дарма, скажімо, у структурах праймінгу (асоціативного виволікання із мнемосфери певних фрагментів особового досвіду, чи то особливим чином реорганізованих фрагментів досвіду) якась віднайдена в далекому куточку шухляди морська черепашка може дати поштовх до бурхливого відтворювання в уяві пов'язаного із “перебуванням на морі” (ще, скажімо, кілька літ тому) інтимного, чи то якого іншого епізоду. *По-сьоме*, річ вельми часто (навіть на рівні повсякдення, а не лише в літературі чи філософії) метафоризується, чи то метонімізується (наприклад, “чорна бейсболка пропливла крізь натовп...”; або ж: “борода заходився поратися коло...” і т. д. і т. п.). *По-восьме*, річ може “вплітатися” своїми смисловими “волокнами” у ті смислові пасма інших речей, які просто сусідять із нею у самім докльді, чи то коли вона (річ) “вигулькує” ситуативно, наприклад, у контексті відносно устійнених ритуальних дій, чи то у межах, скажімо, сакрального хронотопу, де певні способи поєднування речей укупі з модусами їх акціональної появи не лише нетотожні повсякденному сенсові цих речей, але й констелюються зі смислами інших (у повсякденному побуті, можливо, навіть і різнокатегорійних) речей і набувають характеру багатосарових кодових та образно-ейдетичних перегукувань та “переморгувань”... Нарешті, *по-дев'яте*, річ девальоризується (стає чи то “неважливою”, “відсіяною” з ділянки значущих для людини форм життя, чи то відходить у сферу соціокультурного так званого сміття історії) тільки тоді, коли вона уже попередньо вивітрилася як смисл, випала зі смислових мереж культури, стала дисфункціональною-для-людини. Зрештою і речі, що стали дисфункційними (цебто втратили свій дійсний прагмосенс у самій гущі життєдіяльності людини) можуть заново повертатися в культуру (у життєдіяльнісні рецептивно-інтерпретативно-трансляційні колообіги культури) саме завдяки трансформованню самих смислових конфігурацій цих речей, завдяки переминам у самих їх ментальних репрезентаціях. Наприклад, горшечки-двійнята та горшечки-трійнята, що в них колись носили (за одне спільне вухо-кільце) різні страви у поле (на польові роботи) можуть набути суто декоративного сенсу прикраси для хатнього інтер'єру після так званого відродження якоїсь там чорно-димленої кераміки у Гавареччині, чи

то Шпиколосах на Львівщині... Ось чому так звана матеріальна культура, яка у живій соціокультурній дійсності може функціонувати лише jako інтенційні об'єкти (цебто jako об'єкти уже попередньо наділені смислами і цілими “пучками смислів”, промарковані, jako значущі-для-людини, корисні їй, чи то просто любі та милі їй, чи то навіть і сакралізовані нею тощо) потребує остаточної деконструкції, jako застарілий і вочевидь фіктивний концепт (хоча, на жаль, до цього часу видають книжки, де в одному розділі, скажімо, йдеться про матеріальну культуру поліщуків чи то бойків, а в іншому розділі – про духовну культуру. Кожна річ, що з'являється у соціокультурному локусі (локусі насамперед смислових мереж та інших структур специфічної організації-реорганізації досвіду), чи ж то втягується у цей локус життєдіяльністю людини (спільноти, групи людей) є лише “підпорою” (чи ж то кореференційною системою) для певних духових конструктів. Ось чому абсолютно “той самий” американський рекламний біг-борд із якимось хвацькими ковбоями, що мали би рекламувати цигарки “Marlboro”, чи то із елементами ландшафту Великого Каньйону сфокусований не тільки на цигарках (бо ж, зрештою, тут відбувається смислова метаморфоза і цигарки-річ перетворюються на квазірелігійний фетиш, що переходить із розряду денотата у розряд означника американської мрії, американського трибу життя і взагалі тотального розкошування в американському едемі...) може цілком по-різному сприйматися (розумітися, інтерпретуватися в самій Америці, у зголоднілому на все ідеалізовано-Західному Львові (де сам “плакат” стає лише зоною Liminality для переходу у постлімінальну фазу “прямої” співпричетности із новим статусом “американізму” та співпричетности із цим “потойбічним” локусом через семіотизоване – ледве не ритуальне – “куріння американських цигарок” тощо); чи то, скажімо, у якійсь Макеевці або ж Горлівці, де такий біг-борд у певній частини червоно-рожевих постсоветських креолів може навіть простимулювати і антизахідницькі настрої (цебто актуалізацію звичних – ще із часів Союзу – антиокциденталістського дискурсу щодо “гнилого Заходу”). Тому для мене уже давно (ще з часів мого навчання в університеті у 1967–1970 роках та читання відповідної лектури Толкота Парсонса, соціопсихолога Шібутані, репрезентантів так званої культурної психології Сільвії Скрібнер та Майкла Ковела, як зрештою того ж таки Льва Виготського) поділ на “матеріальну” та “духовну” культури є цілком фіктивним. Кожен так званий “матеріальний об'єкт” для того аби стати феноменом культури мусить пройти “термічну” обробку смислами, увійти у сферу семіози, бути зануреним у дискурсивну активність людини. А в сфері цієї останньої годі розділити об'єктивоване (втлене у ситуаціях, у діях, у знаках, у матеріалі, у вербальних конструкціях, у паралінгвальних актах тощо) – з одного боку, і овнутрішенне (інтерналізоване, когнітивізоване, одухо-творене, о-цінене, аксіологізоване, деонтизоване, у-нормоване, канонізоване, фреймоване, лінгвізоване-категоризоване, відтворене і репрезентоване ментально у вигляді внутрішніх поведінкових сценаріїв, спонукань, бажань та комуні-

кативних взірців-паттернів) – з другого боку. Будь-який духовий досвід (і найбільш езотеричний, і звичайне вміння орудувати інструментами, наприклад, ложкою, чи то спеціальними паличками для споживання рису) є лише, врешті-решт, початковою ланкою цілком уречевлених дій, вчинків, перлокутивно-перформативних мовленнєвих актів, завжди актів щодо Іншого, Інших..., чи то так званої символної інтеракції. Ця остання теж завжди і неминуче має свої дійсні (цілком реальні) втілювані наслідки (хоча – наголошую – небезвідносно до духових хотінь, прагнень, інтенцій та сподівань) акторів (агентів) усіх цих соціокультурних дій (дискурс – а в його межах – також і спілкування, простий обмін інформацією; діяльність тлумачення і пере-перетлумачування, чи то, скажімо, інвективні вербальні стратегії тощо – це теж завжди лише частина соціокультурної дії).

⁴⁸ Цілком депривованою є українська культура, як депривованими є носії цієї культури (які майже повністю позбавлені можливості побачити український кінофільм, почитати український журнал-тижневик, чи то просто послухати українську поп-пісню) українські (на ділі штучно розукраїнені московськими колонізаторами) саме в наших містах, розукраїнюваних більш як чверть тисячоліття московсько-пітерським колоніалізмом. На жаль, розукраїнювання триває далі.

* Тому Помаранчеву революцію треба вважати нашою буржуазною революцією: вона вперше пробудила клас наших власників до активного національно-політичного чину і саме в такий спосіб уже сконсолідувала цей вельми важливий стратум нашого суспільства. Це є дуже важливою запорукою самої можливості розвитку новоукраїнської цивілізації, яко відносно окремішньої осторонь Азії.

⁴⁹ Навіть і звичайне базікання (хай навіть і по телефону) двох жінок про сім способів приготування голубців (цей приклад, ясна річ, умовний) є тим соціокультурним чинником, який (укупі із мільярдами інших конкретних комунікативних актів) цементує спільноту. Це стається вже навіть хоча б і тому, що підтримує тяглість і відносну сталість комунікативних ланцюжків. Тому бездумне базікання (рос. – “болтовня”) теж є далеко не другорядним націовідтворювальним чинником та “скріплювачем” авторепродуктивної здатності самого глибинного субстрату нашого соціокультурного повсякдення залишатися і надалі, залишатися повсякчас тим згустком внутрішньо відносно ущільнених комунікативних зв'язків та комунікативних співдій, які, властиво і відтворюють те актуальне інфополе нації, яке тотожне її соціокультурному просторові. Тому й жіноче базікання (вкупі з так званним пліткуванням) розгортається не лише у площині звичайного підтримування інтерперсональних стосунків, але й врешті-решт (на рівні закону великих чисел) є тим цементом, що скріплює саму націю. Побутове спілкування має прямий вихід на етноутворювальні (етно-відтворювальні) процеси.

⁵⁰ Лев Шестов у творі “Апофеоз безпочвенности. Опыт адогматического мышления” дуже проникливо звернув був увагу на внутрішню смислоносність колізії упокорено-вимушеного мовчання (це може бути мовчанням людини,

що, як це кажуть, “закусила свої вудила” і стлумлює омовлювання своїх болісних почувань і думок.). “Дядя Ваня у Чехова, – пише Шестов, – готов броситься на шею своєму другу і супернику, доктору, – броситься на шею і разрыдаться, как плачут маленькие дети. Но он чувствует, что и сам доктор испытывает такую же неутолимую жажду утешения и ободрения. И бедная Соня уже не имеет сил одинаково выносить свое девичье горе. Все они блуждающими, потерянными, испуганными глазами ищут человека, который смог бы снять с них часть их невыносимых страданий, но везде находят то же, что у себя. Все чрезмерно обременены, ни у кого нет сил вынести собственные ужасы, не то что облегчить другого. И последнее утешение отнимается у бедных людей: нельзя жаловаться, нет сочувственного взгляда. На всех лицах одно выражение – безнадежности и отчаяния. Каждому приходится нести свой крест – и молчать. Никто не плачет, не говорит жалких слов – это было бы неуместно и неприлично. Когда сам дядя Ваня, не сразу давший себе отчет о безысходности своего положения, начинает кричать: пропала жизнь!, – никто не прислушивается к его крику. “Пропала, пропала, – все знают, что пропала. Молчи, вопли не помогут. И выстрелы не разрешат ничего”. Здесь все могли бы повторить то, что говоришь ты, – но не повторяют и не плачут... Постепенно водворяется грозное, вечное молчание кладбища. Все безмолвно сходят с ума, понимают, что с ними происходит и решаются на последнее средство: навсегда затаить от людей свое горе и говорить обыденные, незначущие слова, которые принято считать разумными, значительными, светлыми даже. И уже больше никто не станет кричать “пропала жизнь” и соваться со своими переживаниями к ближним. Каждый знает, что позорно “проворонить жизнь” и что свой позор нужно навсегда скрыть от чужих глаз. Последний закон на земле – одиночество...” Смирись мое сердце, и спи сном бессловесной твари...” (Шестов Л. Апофеоз беспочвенности. – Ленинград, 1991. – С. 91–92.

⁵¹ Див., напр., Marcus H. R. & Kitayama S. Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation // *Psychological Review*, 1991, № 98, 224–253; Chen S. & Jeremy Welland. Examining the Effect of Power as a Function of Self-Construals and Gender // *Self and Identity*. 2002, Vol. 1, Issue 3, 251–269.

⁵² На мою думку, будь-який жорсткий детермінізм (навіть якщо він “багатофакторний”) є редукціонізмом. Мені ближча ідея “подвійного детермінізму” (власливо, ідея взаємодії) психолога-персонолога А. Бандури. Вона ближча мені зокрема з огляду на методологічні ідеї холізму, системології (загальної теорії систем) та синергетики.

⁵³ Соціопсихічне я розглядаю як культурне не лише тому, що соціопсихічне опосередковує та супроводить геть усі культурні процеси (зокрема енкультурацію та аккультурацію; культурну адаптацію та різні форми і прояви культурного знекорінювання та соціокультурної маргіналізації), але також і тому, що соціопсихічне – це завсіди все те, що всотане лю-

диною у процесі її “вростання” в соціокультурне довкілля. Тому соціо-психічне засадничо збігається із внутрішнім планом культури (цебто із культурою інтеріорною) та ізоморфне інтеріорній культурі. Наприклад, соціопсихічні атит’юди (ін-групові та авт-групові) не можуть бути некогерентними певним цінностям та певній так званій “канонічній особі”, що притаманна культурі та не кореспондувати із цими важливими аспектами дійсних культурних процесів). З другого боку, треба мати на увазі, що етнопсихіка (а це і є соціопсихіка етнічної спільноти) у своїх поведінково-діяльнісних виявах (на рівні акціональних дисплеїв) озвнищується (“проєктується на екран” явної, явленої ситуативності), якої ті відносно сталі, відносно усталені (типові) форми соціокультурного ситуювання, які повсякчас підтримують самовідтворювання контактувальної тяглости самого живого соціокультурного середовища.

⁵⁴ Я дотримуюся християнсько-антропологічного погляду на те, що трансцендентально-духове (властиво спіритуальне) розгортається (може розгортатися всередині – у глибинах – самого нашого ества вже як іманентне самому цьому еству – на рівні Номо Interior) не без участі душевного первня людини. На мою думку, принаймні у цьому земному людському бутті (навіть у мить щонайвищих містичних просвітлень) душевне не може бути аж геть повністю виелемінуване із духового. Дух і душа у християн завжди взаємодіють (навіть якщо це взаємодія внутрішньої душевно-духової боротьби, чи то внутрішньої колізії душевного і духового).

⁵⁵ Властиво саме так (яко “згусток” усіх суспільних відносин) розглядав людину марксизм і властиво майже так само (але уже, як сукупність наративів та дискурсів) ладні розглядати людину деякі американські гуманітарії пост-фукіяньської доби (наприклад, Джудіт Батлер). В цьому разі постмодерністи ладні деконструювати та відкинути навіть і те, що є есенціональним в людині – духово-смісловне ядро особи. Таким чином постмодернізм (принаймні у його щонайрадикальніших виявах деконструкції особистісного в особі) є властиво спробою наукової (науково-філософської) легітимізації тієї хронічної уже деперсоналізованості особи, котра дійсно притаманна постсучасному масофікованому і глобалізованому суспільству. Прикро, що постмодернізм (всупереч усім своїм деклараціям про неспроможність метадискурсів) сам виродився у плаский детермінізм пояснювання людини через її середовище (навіть, коли це останнє – не структура, а “сплутана” ризома, – все ж людина – лише “вузлик” у цьому “сплетиві”). Явна схожість такого підходу із примітивним марксистським детермінізмом – не випадкова: дуже значна частина відомих постмодерністів в юності захоплювалися збанкрутілим вже сьогодні цілковито лівим доктринерством.

⁵⁶ Сучасна партійна “політика” (навіть і так званих національно-демократичних сил) майже цілком уже виродилася сьогодні у вузько-ситуативні “кроки” та “контркроки” піярів-антипіярів-анти-антипіярів... (та врешті-решт – у контрпродуктивне встрягання у “діялогічність” пересварювань – взаємних розвінчувань – та якихось показово-символьних публічних жестів) із

щонайменше чотирьох взаємопов'язаних причин. По-перше, примітивізм суспільної думки, брак політичної філософії (філософій); брак стратегічного бачення хоча б найближчого майбутнього України (чого не підміниш примітивним гаслотворенням про добробут, про так звані “державницькі позиції” і таке інше) є наслідком неухаги (чи навіть нехтування) до кардинального питання випрацювання ідеології та політичних доктрин та вироблення цивілізаційного проекту прийдешнього України (тільки на цьому тлі стала б зрештою очевидною також уся дрібничкова ситуативна метушня і майже базарова колотнеча партій). По-друге, (а це тісно пов'язане із попереднім): у політичній житті (хоч уже і під іншою оболонкою) зберігся старий советський дискурс культивування авторитетності абсолютного Авторитета-Провідника. Все тримається і все обертається довкола харизми (чи то дійсної чи то “налоскотаної”) отого так званого лідера. Але ж і цей лідер сам не має провідних ідей (попри кон'юктурно-ситуативні), сам не має чим покермуватися у вибудові перспектив бачення розмаїтих суспільно-національних питань. Звідсіля – і брак серйозних привентивних кроків у різних ділянках, і брак системної візії, котра б охоплювала різні сфери та ділянки політики (звідсіля – і цілковито безсилі, і суто “тактично”-ситуативні та абсолютно непослідовні дипломатичні ігри з Кремлем, що тільки допомагають цьому останньому впевненіше просуватися до формування Третьої Імперії (третьої – після царської та московсько-большевицької) та фактично прискорюють створювання передумов інкорпорації України у цю останню. По-третє, політика і політики (власне через брак здорового культивування основних національних цінностей та співвідносних із ними аксіологічних осей життєтворення та самовідтворювання українського суспільства) цілковито захрясли у монолітному абсолютно поверховому циклізмі повної зорієнтованості лише на “макромодель” від-виборів-довиборів існування. Звідсіля безвідповідальне забуття основного: політичні сили покликані обстоювати розмаїті національні інтереси (а для цього треба, як мінімум розуміти ці останні, вміти слухно артикулювати їх, вміти відтак формувати та увиразнювати їх поміж посполитою людністю. Адже політика – не самоціль, а лише одна (хоч і дуже важлива) система способів упорядковувати (зрівноважувати і, наскільки це можливо, гармонізувати) суспільно-національне буття. Аби – зокрема – посилити у посполитого люду (а також поміж різними різнорідними регіонами країни) не лише почуття спів-причетності у співдяльності, але й почуття вмотивованої і наснаженої доцільності унапрямування суспільства до... Цебто спрямованості саме до того, що експлікується політиками, ідеологами та іншими інтелектуалами (і не лише гуманітаріями, філософами та теологами, але й технократами), як національно-суспільно-цивілізаційно-культурний проект самостановлення української нації та української людини у новому глобальному світі. Без такого почуття вмотивованої доцільності (почуття, що не просто “впорскнута”, чи то інтроскотоване у масову свідомість пропагандистською, чи то піяр-машиною, а почуття, що стало частиною самого смислоносного

спілкувального середовища) не тільки не можливе до-консолідування нації, – принаймні для того, щоб подолати перманентну уже кризу нашої ідентичности, але й посилюватиметься далі притаманна нині цілому світові (але – особливо – таким поруйнованим чужими колоніалізмами націй, як ми) криза людини, яко криза особи. Втискання політики у прокрустове ложе самої лише передвиборної та виборної боротьби за владу (чому, на жаль, сьогодні підпорядковується у ній) геть “обрубє” ноги політики і знекровлює її: вона вже не може дійти туди, куди би мала доходити, – до життєвої долі конкретного українця. По-четверте, у нас вузька “професіоналізація” політиків зводиться лишень до перетворення Парламенту (Верховної Ради), ба навіть, і інших гілок влади на звичайні машини для лобювання чийхось приватновласницьких інтересів (окремих китів капіталу, окремих олігархів, окремих фінансово-промислових груп). За цим усім абсолютно втрачається із поля зору у такий спосіб “професіоналізованих” політиків сам процес життя на “прикореновому” рівні та, на жаль, майже елемінується із таким чином побудованих “політичних” практик сама жива українська людина.

⁵⁷ Кьеркегор С. Несчастнейший. – М., 2002. – С. 22.

⁵⁸ Інтерпретативна діяльність, оцінювання, потрактування, пере-перетлумачування, – все це, нагадую, теж розглядаю я тут яко модуси і яко інтегральні складові людської життєдіяльності. Ця остання – “на виході” – теж має свій цілком реальний “продукт” – нові візії світу, новогенеровані (чи посутньо оновлені) смисли, нові спонування, нові імпульси до нових учинків та дій тощо.

⁵⁹ Здається, ще Еміль Дюркгайм уподібнював був самогубця каміньчиківі, що “вимивається” стрімкими життєвими потоками із берега річки. Він саме тому і “вимивається”, що є слабозакріпленим в цьому березі; а у моєму розумінні – недостатньо “вмонтованим” у смислові мережі певного психокультурного поля.

⁶⁰ У чому полягає постульована тут мною вільна гра смислів? Поки що я ладен вбачати принаймні п’ять (взаємопов’язаних, ясна річ) вимірів смислогри, а саме: А) Гра смислів полягає у тому, що вони яко засадничо немоносемічні (на відміну від значень-концептів) завжди є асоціатами. Цебго смисли завжди відкриті до все нових та нових не лише устійнених, – із тих, що зафіксовані у словниках – “пере-перегукувань” та “пере-моргувань”; Б) Гра смислів полягає у їх ситуативній вкоріненості (жива ситуативність спілкувального акту і смисли завжди взаємообумовлені). До того ж, смисли несуть у собі калейдоскопічні сліди (смислові “карби”) дотеперішнього свого вжиткування... Смисли наче “розгалужуються” навсєбіч своїми незримими “відростками” у полістадіяльність самого гетерогенного та поліморфного людського досвіду (у тім числі візуально-імажинативних та образо-утворювальних його складових); В) Смисли, як це показав був ще Михаїл Бахтін на прикладі художніх текстів (насамперед Фьодора Достоєвського) є засадничо діялогічними, – існують лише яко діялогічні;

Г) Сенси завжди реплікують у собі якийсь попереднє текстуальне, контекстуальне та інтертекстуальне своє відоміння... Вони несуть у собі (відповідним чином “ре-контекстуалізуючись” в особистісно-перцептуальному досвіді кожного окремішнього індивіда) якусь попередню свою “зарядженість” (у тім числі зарядженість емоційну та зарядженість експресивну) контактуванням своїм у дотеперішніх (теж достатньо лабільних, “пливких”) смислових конфігураціях. У тих конфігураціях (смислових констеляціях, смислових агломератах), що ушталтовуються в комунікативних (діяльнісних, діяльнісно-інтерпретативних) практиках певних конкретних спільно, певних конкретних суспільних стратумів та соціогруп; певних – відносно устійнених – мезокомунікативних кіл реципієнтів, інтерпретаторів та трансляторів смислів (аж, скажімо, до реплікації свідомих чи то й невідрефлексованих “споминів” про якісь зовсім часткові сімейно-побутові “пригоди” і “випадки”; Г) Гра смислів полягає також у тому, що сам мовець (у тім числі літератор, художник, архітектор, композитор, бо й малярство, архітектура, музика тощо – це теж – нагадує – мова/мови) має можливість свідомо – навмисне – гратися смислами. Це стається тоді (може статися тоді), коли людина розриває відносно усталені – усталені у повсякденні – смислові зчеплення та звичаєні взаємні реляції смислів, ширше розгортає віяло їх можливих валентностей тощо, чи то навіть і кардинально змінює модуси та “правила” поєднуваності смислів (а це, ясна річ, видозмінює геть увесь смисловий ландшафт, “зрушує” цілі смислові пласти у загальній картині світу). Так, скажімо, було у французькому сюрреалізмі Сальвадора Далі та у бельгійському сюрреалізмі Маґріта. Так було, скажімо, у ранній сюрреалістичній поезії Луї Арагона, ба й у раннього Павла Тичини із його дивовижними мелодично-вербальними зсувами так званого “кларнетизму” і т. д., і т. п. Оказіональність і “сила” певних смислових утворень (смислових новотворів) часто не піддаються раціональній літературознавчій (мистецтвознавчій) інтерпретації саме тому, що подекуди вже торкається понад-сутнього (порівняй, наприклад, в Єроніма Босха), перебуває на межі із ним, отож і ледве чи підлягає означуванню (омовлюванню).

⁶¹ Крістева Ю. Сили жаху. Есей про відразу // “І”. Незалежний культурологічний часопис. – Львів, 2005. – № 37. – С. 39–40.

⁶² З цього огляду комплекс меншевартості, який не лише виявляється ситуативно, але й впливає на вибудову самих ситуацій контакту та на вибір способів реагування, є властиво супротивним щодо самості чинником. Ось чому слабкість українства можна розглядати, як “сумарний” (чи то радше системний) ефект тієї внутрішньої “слабкості” у мільйонах ситуацій контакту, у яких українці часто (саме через невиразність, невиробленість своєї самості, через неутвердженість у цій самості) самі себе ставлять у позицію субдомінантності. Характерний приклад: депутати української Верховної Ради (та й не тільки вони) під час прямих трансляцій в ефірі на вельми відомій нині радіостанції “Ера”, відповідаючи на запитання російськомовних слухачів (українців)

самі, як правило, негайно тут-таки переходять на російське мовлення. Хоча, як я це вже завважував у своїх попередніх працях (зокрема у книзі “Мова, думка і культурна реальність”) практично усі без винятку російськомовні українці в Україні на рецептивному рівні сприймають і розуміють українське мовлення, хоча самі вельми рідко ситуативно “перемикаються” на нього. Така асиметрія мововживання та ситуативного переключення вербального коду лише виявляє такі аспекти “розмитості” української самости, як позасвідомо готовність безумовно підпорядковуватися отим “общім” паттернам мовленнєвої поведінки.

- ⁶³ Навіть і так звана наукова (зокрема фізична) картина світу (йдеться зараз насамперед про класичну фізику) передбачає, по-перше, відокремленість виразно окреслених речей-об’єктів (навіть у моделі атома Нільса Бора окремі субатомарні “частки” – це цілком виразні корпускули, а не якісь, скажімо, “хмаринки”, що “напливають” одна на одну... По-друге, усі об’єкти (у тім числі і наші когнітивні акти, наші думки, які теж мисляться, як “завершені” та “вивершені” об’єкти) конче набувають просторової тримірності нашого доволі куцого макроскопічного досвіду, який є відносно “істинним” тільки у нашому (суто людському), обумовленому нашими сенсорними та перцептивно-апперцептивними і, зрештою, тілесно-моторними можливостями світу. Ми усвідомлюємо цей світ (світ на рівні можливостей нашого сприймання, що є лише проєкцією – однією із безлічі проєкцій безконечномірного світу – проєкцій, які недоступні для нас) досить правильно (принаймні достатньо для того, аби на макроскопічному рівні – рівні макроскопічної “триплощинності”), до якого ми непорушно прицяховані самою нашою природою, правильно “реагувати”, відповідно пересуватися та релевантно визначати місце (локалізацію) тих або інших речей, людей чи то інших живих істот (які теж “закинуті”-втиснені у рамці саме цього тримірного світу). Принаймні саме така картина моделюється нашою свідомістю, що придатна (надається) для тримірного бачення-розуміння (уявлення). Однак завважмо, що загадковий акт усвідомлювання абсолютно вислизає від самої нашої свідомості є явно не тримірним, – не схоплюється свідомістю яко об’єкт, що про нього можна було б сказати “ось зараз”, “ось це”, “ось тут”). Ефект абсолютної незбагненності (контринтуїтивної парадоксальності) для нас виявляється вже у квантовій проєкції світу. Коли ми намагаємося допасувати до квантового світу наш куций час, нашу обмежену темпоральність (яку ми теж уявляємо собі засадничо макроскопічною), яко односпрямований – із минулого, через сучасне, в майбутнє, – неперервний і незворотній вектор плинності часу, то при вимірюванні квантової системи ми – у кожен момент нашого часу – не можемо відтворити якісь сталі та окреслені її властивості: властивості системи отримані під час вимірювання могли не існувати до вимірювання. Ми можемо, скажімо, виявити локалізацію елементарної частки (цебто її здатність перебувати у певному місці). Однак такий результат вимірювання аж ніяк не є гарантією того, що частка посідала такі самі властивості (умовно: властивості перебувати

тут) до вимірювання (тому – всяке вимірювання у квантовому світі є редукцією). Отож зокрема, якщо перед вимірюванням елементарна частка посідала певний імпульс, то її хвильова функція була відмінною від нуля на всьому просторі, тобто у цьому разі частка не локалізована ніде. Така “селекція”, чи то редукція вимірювання відображає не притаманність квантової дійсності, яко такої, а є роботою самої нашої свідомости. Зрештою самі переходи від злокалізованости (визначености у просторі) до хвильового стану є несхопними для людської свідомости. Так само – за аналогією – можна було б сказати, що для самого нашого пізнання вічною загадкою залишатиметься те, яким чином діє (як внутрішньо влаштований) перехід від неусвідомлювання чогось до усвідомлености.

⁶⁴ Не всі ще нині, на жаль, ладні погодитися із тією тезою, що будь-які (усі без винятку!) так звані факти так чи інакше конструюються і вже навіть на рівні свого виокремлювання яко так званого факту містять у собі релятивістський момент інтерпретації та співвідносного (такого чи іншого поєднування) з іншими “фактами” (котрі теж є – були перед цим – конструйованими фактами – фактами інтерпретованими, фактами протлумачуваними та пере-перетлумачуваними, – фактами узалежненими від смислового їх “окреслювання” у нашому полі досвіду, полі свідомости, полі реагування-на... тощо. Наївна позитивістська віра у так звані цілком об’єктивні факти нехтує не тільки те, що сьогодні дуже виразно проартикульовано конструкціонізмом, але також і те, що самі так звані окремі факти ніколи не мають “монадичного” характеру, а завжди є своєрідними “вузликами” їх такої чи іншої контекстуалізації (у тому числі і різного розуміння самих ситуативних контекстів та плюралної модифікації цих ситуативних контекстів такими конститuantами самих ситуацій, яко реакції – теж множинні! – на самі ситуації). З другого боку, реакції на ситуації є завжди реакціями тільки на певні їх аспекти, які таким чином селекціонуються-редукуються-конструюються. Одним із присутніх чинників фактуального редукціонізму є неминуча “тиранія” смислів: ми – із необхідністю – наділяємо факти (вже у момент їх ідентифікації-виокремлювання) саме тими смислами, які узалеженні від нашої психо-культури, нашого групового та особового досвіду, і, врешті-решт, від усього того, що американці окреслюють містким словосполученням *socio-cultural background*.

⁶⁵ До того ж, треба мати на увазі, що сама людська мотиваційність далеко не завжди є продуктом свідомої раціональності (судження, оцінювання, умовиводу, відрефлексованого рішення), бо й сама раціональна активність людської свідомости (у тім числі і науково-когнітивна діяльність) ніколи не розгортається у нас у чистому вигляді. Навіть і деякі репрезентанти старшого покоління російських логіків, що вийшли із марксистської школи (а ця остання завсіди ладна була гіпостазувати свідомісний первень людської життєдіяльності), як-от В. Швирьов, пише про те, що властиво не існує взагалі “дистильованої” раціональності. Надзвичайно цікаве із цього огляду розлоге інтерв’ю професора Швирьова журналові “Вопросы философии”

(2004, № 2), де цей філософ наголошує навіть на тому, що "...агрессивность классического рационализма... должна быть в современном сознании решительно преодолена" (С. 122, зазн. видання). Швирьов слушно зазначає, що "дистилувати" свідомість (а в нашому разі – рішення та мотиви) від усіх нераціональних компонентів аж геть неможливо. "Рациональность может быть понята, – зазначає наш російський колега, – как некоторая установка, которая реализуется, но никогда не может быть реализована полностью, как некий идеал..." (Там само). З другого боку, – як це досить тонко зазначає В. Швирьов, – скрайностевий негативізм постмодерністів щодо зараціоналізованих гранднартивів може мати на Заході і в контексті російської психокультури цілком відмінний сенс і цілком відмінні наслідки. Спочатку Швирьов зазначає, що раціональність є лише тенденцією та ідеалом на кшталт моральних настанов, що їх годі зреалізувати повністю. Однак, якщо їх взагалі усунути, то "нам будет не на что ориентироваться и не к чему стремиться. Это все очень важно в условиях нашего российского менталитета, где традиции рационального сознания не очень развиты. Если сейчас на Западе постмодернисты и деконструктивисты выступают против рационалистических идеалов классического рационализма декартовского типа, то надо понимать, что это делается в рамках той культуры, в которой рациональность входит в плоть и кровь" (Там само. – С. 123). Як бачимо (і з цим варта погодитися), навіть і "той самий" тип раціональності у рамках різних менталітетів (різних психокультур) може мати різну вагу та різну сенсогенерувальну потугу (а відтак і різну роллю у конструюванні дійсно-життєвих ситуацій) у таких різних смислових світах (світах, що корелятивні із різними врешті-решт цивілізаційними ареалами).

⁶⁶ Тут досить згадати часто цитовані слова Св. Апостола Павла про те, як він "забуваючи минуле, простягається допереду..."

⁶⁷ Ідеологи (заангажовані у вироблення якоїсь загальної візії ключових для суспільно-національного життя та майбутнього певних спільнот – речей, – у тім числі цілей, стратегем, визначальних способів їх осягнення, засадничого розуміння способів взаємозв'язку та взаємодії у структурах людина – громадянське суспільство – сублокальні структури – нація – держава) сьогодні кількісно (на жаль, поки що кількісно, а не квалітативно) намножилися не лише в середовищах розмаїтих політичних партій, громадських організацій та спеціальних політологічних інституцій, а навіть і там, де сама ідея деідеологізації (і показна нехїть до будь-якої ідеологічної заангажованості) перетворилась уже на свого роду новоідеологічний постулат, ба навіть, і всіляко обґрунтовувану доктрину... Аж до постмодерністської негачії так званих гранднартивів. Сьогодні і так звані вільні асоціації письменників та об'єднання-угруповання художників (не кажучи вже навіть про геть закостенілі постсоветські "спілчанські" так звані "загони" письменників, журналістів, художників) завжди мають, якщо і не продуцентів-носіїв певних загальних постулатів, то принаймні так званих opinion leaders. Ці останні і є, по суті, ідеологічними "вожаками", а психоло-

гія отарности – свідомо чи неусвідомлювано – культивується далі навіть і в неформальних мезокомунікативних колах так званої “творчої інтелігенції”. Тут для мене є цілком очевидним те, що будь-яке витворення навіть і дуже модерних ідеологем та яскравих і порівняно свіжих опіній, буде яловим у творчому плані, буде креативно безплідним, якщо відповідні ідеї, якісь так звані нові уявлення (чи хай навіть і нові фантазматичні конструкції) не матимуть сенсогенерувальної потуги, – якщо вони не нададуть розгону (не розгойдають) нові смислоносні потоки, не збуджуватимуть нових сенсожиттєвих спонукань, не ставатимуть дієвим чинником вибудови нових життєформ та нових ситуативних контекстів. Якісь ідеологічні постулати та певні суспільні доктрини можна вважати продуктивними (корисними саме для окремішнього індивіда) тільки тоді, коли вони мотивують цю особу до дієвих сенсожиттєвих пошуків та до творчої активності, а не інтродують у неї “решітку” готових категорій та накладають на її бачення “готову” оптику жорстких пояснювальних схем та моделей тлумачення. Сила нових ідей полягає у їх здатності індукувати нові смисли у полі сприймання-розуміння-життєтворення, а не просто давати нові “проєкти” та “рецепти” того, як по-новому “організувати” наше життя у тій чи то іншій ділянці суспільства. Ось чому дуже важливим є те, аби ідеї деколонізації України (психокультурної, цивілізаційної, лінгвокультурної деколонізації самого середовища, яко насамперед демаргіналізації українства) не були спрофанізовані до рівня доктринально-ідеологічних “проєктів”, а від самого початку (уже зараз, бо вони і так “запізнюються”, – запізняються, як і усе у цьому хворобливо-“повільному” постколоніальному суспільстві) не лише могли спертися на нові численні осередки генерування та “запускання” нових суспільно-національних смислів, але й самі ставали потужними генераторами спонтанного самостановлення цих нових численних сенсоутворювальних осередків. Що, врешті-решт, тотожне новим осередкам напруженої інтерпретативно-реінтерпретативної діяльності у гущі самої комунікативної активності людей. Цебто зісподу і скрізь...

⁶⁸ Органічною частиною Європи-Один (як, скажімо, Голландія, чи то Данія...) ми вже не станемо, оскільки у нас – українців десь на двісті тридцять літ – практично вже з останньої чверті XVIII століття – майже цілковито “вишав” був досвід співпричетности до власне європейського (у культурно-історичному сенсі) поля. Ми ніколи вже не зможемо “змінити” цей вертикальний діяхронний контекст, який і сьогодні (чи то латентно, чи то явно) присутній у сьогочасній тій таки Голландії або ж Данії... Однак у цьому є також і певна наша відносна перевага щодо Європи, – перевага новоцивілізаційних амбіцій, цілей та сподівань, що можуть більшою мірою інспірувати новоукраїнську людину, яко людину водночас новоевропейську... Людину, що здатна внести цю новизну і в саму Європу.

⁶⁹ Деріда Ж. Письмо та відмінність. – К.: Основа, 2004. – С. 25.

⁷⁰ Зрештою і в так званому “безпосередньому” сприйманні на сенсорному рівні не буває нічого цілковито безпосереднього. Траєкторія руху погляду пів-

нічного оленяра є вже когнітивізованою: по-перше, (і це я показав у своїй книзі “Мова, думка і культурна реальність...”) система візуальної орієнтації щодо оленього табуна (як засвідчив мій досвід майже трирічного перебування в чукотській тундрі) організована, структурована, унапрявлена доволі складною, (але вельми ефективною!), системою ідентифікації оленів за цілим рядом параметральних вимірів та певних способів гнучкого комбінування цих останніх (так зокрема тільки “за мастю” та типом розташування специфічних плям і плямок на шкурі мені вдалося було занотувати понад шістьдесят термінів); по-друге, сам табун чукчі-оленьярі сприймають у динаміці діяльності пастухування, що потребує не лише “натренованости” ока, але й тонкої селективності уваги-неуваги, реагування-нереагування на певні аспекти-перцепти і самого табуна, і мінливих обставин його випасу. Усе це радше нагадує “прочитування” і табуна, і тундри (самого довкілля пастухування), яко своєрідного соціокультурного тексту, а не лише певні навички зорового сприймання-бачення. Око європейця ніколи не побачить в оленьому табуні те, що бачить північний пастух-оленьяр (до того ж, усі специфічні перцептуальні фрейми оленьярського досвіду існують не самі собою, а інтегровані в певні способи пастухування, у певні уявлення про річні періоди та цикли, у певні способи та соціокультурні норми господарського та релігійно-ритуального використання оленів, чи ж то певних складових їх хутра і самого тіла, і врешті-решт у життєформи та модуси інтерсуб’єктної та інтергрупової взаємодії окремих членів певної чукотської спільноти – зокрема у конкретному кочовому стійбиську та “довкола” нього). Усе це (і багато іншого) заягає у смисловому *backgroundi* начебто “безпосереднього” перцептуально-зорового сприймання північного оленя.

⁷¹ Згадаймо теж начебто “економічну” блокаду Кремлем українського села голодом взимку 1932 – навесні 1933 років...

⁷² Різні доктрини і версії російського квазімесіянства (месіянства, що має радше “государственніческую” – гіпертрофовано-етатистську (навіть у “Дневнике писателя” Ф. Достоевського...), аніж духово-культурну закваску – я досить докладно критично проаналізував у своїй монографії “Фінал третього Риму (російська месіянська ідея на зламі тисячоліть)”. – Львів, 1998. – 750 с.

⁷³ Комунікативна тяглість має своїм дійсним опертям і дійсною субстанційною основою те, що будь-який достатньо життєздатний і стійкий етнос є водночас своєрідним згустком більш інтенсивних та “згущених” внутрішніх міжособових та міжгрупових зв’язків, що їх внутрішннн (всередині спільноти) щільність, частотність та усущільненість набагато перевершує ті спорадичні пасма зв’язків-контактів з Іншими, що простягаються (ці пасма) назовні етнічної (етнополітичної, етноконфесійної) спільноти. Саме у цім полі щонайінтенсивніших внутрішньоетнічних дискурсивних практик генеруються також і ті смислові конфігурації, що на них головно тримається почуття ідентичности (зокрема і пряме ототожнення себе саме із цим смисловим світом, відданість йому, зрідненість та зріднілість із ним).

- ⁷⁴ В сучасній Росії в гуманітарно-культурологічних колах набули значної популярності не стільки доктрини євразійців – на кшталт великоімперського ультра-Дугіна (ідеї цього останнього популярні серед чорних полковників та генералітету (його однодумці є навіть у Генеральному штабі), скільки ідеї так званого поміркованого євразійства (зокрема серед професури на кшталт Панаріна, Єрасова, Плешакова, Іріни Васіленко та інших доволі знаних у наукових колах учених).
- ⁷⁵ Дійсно чудовий (і на мою думку, глибоко метафоричний, а не буквальный) образ отієї “бесшабашности” бачимо у відомій пісні Александра Висоцького про те, де герой несеється кіньми понад самим проваллям і в дикому захваті (із надривно-надсадною “хріпатцой”, що властива була стилістиці цього визначного барда) вигукує-виспіває: “пастаю-ю-ю-ю на краю-ю-ю”... Нависання понад безоднею із несамовитим бажанням стрімголов зірватись униз, – цей метафоричний образ (безумовно кореляційний зі смислами суто російської “бесшабашности”) властивий був також і Достоевському (зокрема подибуємо це в “Дневнике писателя”).
- ⁷⁶ Див. особливо у ґрунтовному дослідженні Ніколая Бердяєва “Миросозерцание Достоевского”. Глибинну передумову російського нігілізму, що його печать бачимо і в творчості зрілого Достоевського, Бердяєв шукав був в антиномічній полярності російської душі, яка, мовляв поєднує нігілізм із релігійним есхатологічним поривом російської душі (цей “стрибок до Кінця” був супротивним до історико-культурної праці європейських людей). Адже культура культивує і закріплює “середину” (оформленість, усталеність, баланс). Натомість настанова на “стрибок до Кінця” (а в російському комунізмі – це “світле майбутнє всього людства”) завжди був руйнівним і нігілістично-контркультурним. “Серединна” культура яко щось оформлено-стале, викшталтуване, унормоване (співвідповідне із певним каноном, із певною шкалою вартостей тощо) – лише перепона для цього “стрибка”. Ще Шпенглер відкрив був у російській душі “апокаліптичний бунт супроти античності” (а російський нігілізм, як це казав Бердяєв, і був спотвореною російською апокаліптичністю). “Русские апокалиптики и нигилисты пребывают на окраинах души, выходят за пределы. Достоевский до глубины исследовал апокалипсис русского духа и нигилизм русского духа. Он открыл какую-то метафизическую истерию русской души, ее исключительную склонность к одержимости и беснованию. Он до глубины исследовал русскую революционность, с которой тесно связано и русское “черностенство”... Русская революция совершилась в значительной степени по Достоевскому. И как ни кажется она разрушительной и губительной для России, она все же должна быть признана русской и национальной. Само-разрушение и самосожигание – русская национальная черта” (Н. А. Бердяев о русской философии. – Изд-во Уральского университета. – Свердловск, 1991. – С. 31). Однак і така есенціоналізація, начебто внутрішньо притаманного “російській душі” нігілізму (зокрема у нехтуванні міри, у нехтуванні соціонормативних берегів культури тощо) теж – парадоксальним

чином – скидається на нігілізм, – на нігілізм безоглядно-тотального відкидання неоднозначності (вкупі з соціокультурною та психокультурною поліморфністю та гетерогенністю будь-якого суспільства, – у тім числі і тогочасного російського суспільства. Дійсно не лише Достоевський (про що він і сам відверто писав у своїх листах до А. Майкова) ладен був усе життя “до последнего предела доходить” та переступати “за черту”, але й чимало інших російських літераторів та мислителів (про що я вже писав був в окремій статті) культурно продуктивної для Росії так званої Срібної доби ладні були свідомо шукати отого шаленого перехиляння почерез край безодні (темної внутрішньої безодні власної душі) та з несамовитою радістю підштовхувати самих себе до “рокового предела”... (див. мою статтю “Міфопоетика “бездны” та “рокового предела” у логосфері російських літераторів та мислителів Срібної доби”. – Студії з інтегральної культурології. – SIC-2. – RITUAL – Львів, 1998). Однак принаймні протягом останньої чверті тисячоліття в Росії також завжди були і ті позитивні творчі сили, які прагнули власне такої структурованості-упорядкованості життя, формотворчості, оформленості, яка була притаманна європейській цивілізації та культурі.

⁷⁷ Шестов Л. Философия трагедии. – М., 2001. – С. 206–207.

⁷⁸ У творчих людей усамітненість не переживається внутрішньо як “відізолюваність” від світу. Тут властиво переважає світ творчої напруги (світ сенсоутворювання, світ пошуку нових смислових поєднань тощо) над тим світом пласкої зовнішньої подієвості та фетишизації речей, що головню притаманно “колективізованим” думкам та “усуспільненим” емоційним реакціям тих, що цілковито занурені (“с головой ушли”) у профанне (іноді зі слабеньким миттєвим зблиском сакрального) повсякдення.

⁷⁹ Ернст Тугенгат, зокрема, вказує на те, що моральнісні орієнтації людини є орієнтаціями члена певної моральної спільноти, що поділяє певну моральну практику. Тут важливим є не те, що моралі начебто передують певні інтереси людини та спільноти, а те, що “ціннісні орієнтації можуть утворитися лише у взаємопов’язаному досвіді морально конституйованої спільноти” (Габермас Ю. Залучення іншого. Студії з політичної теорії. – Львів: Астролябія, 2006. – С. 34). До того ж, Я “тільки як член моральної спільноти можу мати задоволення від того, що до мене шанобливо ставляться особи, які самі варті морального пошанування...” (Там само).

⁸⁰ Зрозуміло, що людина, яка прагне “підперти” свою тожсамість лише речами (речами, що стало є у фокусі усіх її уявлень про життя та у центрі її хотінь і пождань) сама уречевлюється, або ж принаймні “виловлюється” у тісенький невід прагмопоціновувань та статусних поціновувань (коли ті чи інші речі маркують-артикулюють статус, або ж мають функцію мімікрії статусу тощо). Усе це я ладен тут метафорично окреслити, як випадання особи зі світу інтеріорного у світ екстеріорного, або ж jako “встрягання” у плаский речевізм життя, що неминуче позначається на очевидних абераціях духовного виміру життя такої людини.

- ⁸¹ Апріорні смисли на рівні мовної свідомости (на відміну від смислів апостеріорних, що залежать і від самої внутрішньої логіки діалогічних ходів та контрходів і від щоразу іншої емоційної атмосфери та настроєвості інтерпсихічного контактування і від мінливої проксеміки самої комунікативної ситуації, що її просторові аспекти та просторово-предметні відношення теж є сенсоносними, – часто по-різному для різних мовців тощо) є значеннево більш фіксованими на рівні психосемантики свідомости мовців у різних структурах шаблонізованости цієї останньої, зокрема на рівні картини світу із притаманними їй лінгвокультурними конструктами, способами категоризації-таксономізації світу речей та явищ та певними жорсткими десигнаторами – на противагу до ситуативних смислів, що “плавають” і констелюються-контамінуються з іншими смислами. Конформісти, задеологізовані догматики, люди малотворчі, що не здатні подолати “опіру” аж геть затверділих фантазматичних конструкцій, стереотипів та ідеологем саме тому ладні віддавати своє ество у владу жорстких десигнаторів (а ці останні певним чином реорганізують та фіксують цілі “гнізда” смислових одиниць свідомости), саме тому ладні “ховатися” за апріорними смислами, що вони бояться тієї мінливої гри смислів апостеріорних, які здатні розширити їх свідомість і таким чином – до певною мірою – змінити їх. Люди на цей кшталт просто не бажають жодних перемін, – перемін ані в собі, ані поза собою, ані в стосунках з іншими. Такі люди не можуть пережити усєї повноти насолоди від спілкування, що її (цієї насолоди) важливим чинником є вільна гра особистісно-апріорних смислів зі смислами оказіонально-апостеріорними.
- ⁸² Цю думку про автентично людське у людині, яко здатність до перевершування людського, як самотрансцендентування заакцентували були також свого часу деякі російські письменники-шістдесятники-неослов’янофіли, зокрема Владімір Солоухін. Уцьому плані, попри такі відомі його твори як “Записки из русского музея”, “Славянская тетрадь” та деякі інші, безумовно вартій уваги есеїстичний твір “Камешки на ладони”. Тут, між іншим, надibuємо на таку цікаву в цьому плані думку В. Солоухіна: “Горький когда-то сказал, что человек дорог ему своим “чудовищным упрямством быть чем-то больше самого себя”. Но может быть человек интуитивно чувствует, что он и на самом деле нечто значительно большее, нежели представляет из себя в повседневной жизни в этой земной юдоли”. (Солоухин В. Камешки на ладони // Наш современник. – 1981. – № 3. – С. 32).
- ⁸³ З усіх вищих живих істот, як це слушно зазначив був ще Еріх Фром в “Анатомії людської денструктивности”, тільки людина може бути визначена яко властивий вбивця.
- ⁸⁴ Я поділяю погляд Тілліха, що вимір духу є цілісним поєднанням релігійного, моральнісного та культурного.
- ⁸⁵ Нагадаю, що у моїм розумінні інтерпретативна активність, когнітивна активність людини, чи то, скажімо, безмовна молитва десь у трамваї під час його руху (навіть, якщо вона не супроводжується зміною пози молільника

тощо), – усе це є безумовно різновиди людської діяльності. Діяльність не завсіди у момент свого розгортання набуває видимих екстероформ.

⁸⁶ Логоцентричні схеми у цій царині я мислю, як вибудову так званих “строгих” концептуальних парадигм, що в них апіорі закладені: по-перше, наївна віра у лінійну каузальність в діахронії (свого роду неперервної вервечки причин і наслідків історичних “подій”, “фактів” та “зрушень”); по-друге, віра у дійсне “віддзеркалювання”-відображення у свідомості дійовців та свідків суспільно-історичних процесів якихось так званих “об’єктивних” фактів, а не повсякчас так або інакше інтерпретованих (реінтерпретованих) конструктів (конструктів суспільно-групових, конструктів історіографічних, конструктів особових...); по-третє, наївна віра у те, що так звані політичні сили, політичні лідери та державні мужі “приймають” ті логічно обґрунтовані, ті “розумні” рішення, які начебто здатні посутньо модифікувати унапрявленість та “наповненість” (зміст) суспільно-історичних “потоків”. Нагадаю, що самі форми “розумності”, самі форми “раціональності”, самі когнітивні стилі, що стосуються і дескрипції, і аналітичного опановування світу є історично мінливими, історично та культурно релятивними.

⁸⁷ У своїх погугах до “єднання” з регіоналами “на засадах” так званої Широкої Коаліції адепти цієї останньої (зокрема Єхануров) повинні були розуміти те, що вони у такий спосіб фактично намагаються прибудувати себе до кремлівських мурів... Я думаю, що в найближчому майбутньому остаточно буде здемасковано не лише москвофільство регіоналів, але і їх вклад у конкретні операції Москви, що не лише спрямовані на демонтаж нашої держави, але й на нівеляцію, ба навіть, і фізичне знищення, залишків свідомого українства в Україні (зокрема у спосіб сегментування та деморалізації так званої української інтелігенції (чи то пак так званої “узкої прослойки україноязычної інтелігенції”, як її “визначає” віце-прем’єр із гуманітарних питань пан Табачнік). Це посилення зроблене мною вже постфактум у квітні 2007 року.

⁸⁸ Із Александра Блока.

⁸⁹ Лише Помаранчевий майдан, як своєрідна природна лабораторія самої історії, розпочав був трансформацію вольгуса на демос, – преображення простої людини вулиці на новоукраїнську (внутрішньо вільну) людину. Процес цей практично не був підтриманий і не “перехлюпнувся” на Схід та Південь, де все ще переважає барачно-казармовий постсоветський охлос. Охлос, який, зазвичай, просто втікає від свободи (згадаймо фромівське *escape from freedom*) і у строгій відповідності з беззастережним “конформізмом автомата” ладен (якнайшвидше позбуваючись тягару свободи!) безоглядно підпорядкуватися під Високу Руку якогось регіонального, чи то субрегіонального, чи то просто тюремного пахана...

⁹⁰ Див. нижче: перше... – сьоме (у записі від 12 серпня 2006 р.).

⁹¹ Зокрема на кшталт тих, що про них розмірковує французький мислитель Цветан Тодоров у книзі “Обличчям до екстремі”), коли, скажімо, власне

абсолютно відчайдушне (і абсолютно безнадійне із практиологічного погляду) повстання єврейської людности Варшавського гетто в часи гітлерівської окупації мало засвідчити солідарну гідність єврейства перед поставою його тотального (нечуваного ще) упосліджування та екстермінації. У ситуації сучасної тотальної ганьби всього українства (коли так звані “лідери” геть усіх – як це вважалося – “самостійницьких” сил виявили свою безпорадність, ідейну анемічність і брак людської та національної гідности, бо ж де-факто пішли у прийми до путінського Кремля, ставши асистентами колаборантів Кремля – партії Януковича...) безперечно варта очікувати мужніх “жестів” рятівників нашої національної гідности. Їх неминуче має “народити” сам Новий дух Помаранчевого майдану. Дух, що зустрів із ним пережили і переживають далі мільйони вчорашніх майданників. Це цілком новий дух надсолідаризму та людської гідности (внутрішньої духовної випростаности новоукраїнської людини). Цей дух безумовно змете усіх жалюгідних опортуністів, ренегатів, просто імморальних “політиків” та колаборантів терористично-путінського Кремля на сміттєзвалище постпомаранчевого історичного процесу.

⁹² Непослідовні (а часто і просто безглузді та дисфункційні дії) усіх гілок влади протягом майже двох років після Помаранчевих Подій, хоч і спричинилися до смислової девальоризації самої значущости (функційної ваги, авторитетности, символно-інтегративного потенціалу), проте, на щастя, не змогли повністю затулити, чи усунути окреслених Майданом Ціннісно-Смислових координат новоукраїнства.

⁹³ Адже годі напевно заперечувати, що деякі елементи експресивної поведінки (а вони є дієві та діяльні, бо здатні посутньо змінювати самі ситуативні контексти інтеракції) можуть водночас бути однією із мультикомпонентних складових притаманних людині стереотипів тощо).

⁹⁴ Нагадаю, що слідом за відомим представником чиказької школи соціології Робертом Парком я вважаю маргіналами людей, що стоять на межі двох соціальних (етносоціальних, лінгвокультурних, цивілізаційних тощо) світів і не приймаються жодним із них, яко його повноцінні співучасники. Маргіналам властива загострена двоїстість-амбівалентність соціальної поведінки (зокрема реакцій на ситуації) та те, що Роберт Парк називає перманентним станом моральнісної дихотомії. Сьогодні двоїстість українських маргіналів – хохлів (а цю спроектовану на них тінь хохляцтва вони інтерналізували та переважно самі себе називають хохлами) ми спостерігаємо також у перманентно-невизначеному (засадничо безідейному та цілковито знесенсовленому) вовтузінні туди-сюди та в безглуздії (на перший погляд, бо ж усе це зумовлено невизначеністю самих соціорольових позицій спримітивізованих маргіналів) шарпанні у зонах начебто “поміжфракційної” (а насправді між-культурної, між-цивілізаційної, між-дискурсивної) турбулентности... Етномаргінал (а вони є навіть і серед націонал-демократів, ба навіть, і так званих “українських націона-

лістів”) саме тому, що не є органічно співпричетним до жодної із відносно устійнених смислових мереж (бо ж українська смислова мережа, яко культурно-комунікативне поле – напівзруйнована і напівзапустіла) навіть і не може бути названим “зрадником”, чи то “ренегатом” (у моральному та політичному розумінні), бо його неперервне начебто змінювання позицій є просто засадничо притаманною йому хронічною неможливістю будь-якого серйозного позиціонування. Будь-яка визначеність є у тієї особи, яка своїм внутрішнім етичним та духовим зором зосереджена на певних (відносно сталих) горизонтах цілей, цінностей та сподівань. Постійні “хитання” та “осциляції ідей” у “лавах” наших політичних хохлів обумовлені не стільки їх імморальністю (хоч і цим – також), скільки їх поміж-культурністю, до-культурністю та культурною знекоріненістю.

⁹⁵ В Україні до цього часу не випрацювані власне політичні цінності (а цінності стають цінностями саме тоді, коли набувають публічної легітимациї, значущости і функційної – життєво важливої – ваги для тих або інших спільнот) не лише внаслідок кволости політичної філософії, недорозвинености політології та примітивізму суспільної думки навіть у середовищах так званих політичних еліт, але й також і тому, що політика (як на рівні theoria так і на рівні praxis) усе ще не є у нас відносно самоцінною сферою суспільно корисної життєдіяльності, а лише чимось “допоміжним”, “додатковим”, епіфеноменальним. Політика (як і політичні інституції на кшталт Секретаріату Президента, чи то, наприклад, Верховної Ради) є поки що лише машиною продукування кратократичних інтенцій владомощців (в ім’я владарювання задля владарювання, – задля кайфу від самого процесу орудування іншими та власного домінування); а також машиною для лобіювання вузькокорпоративних та приватних інтересів та потреб. Українська абсолютно “безідейна” політика (окремих ідейних політиків, чи то політиків-ідеалістів просто фізично знищували є безідейною (а, отже, і дезаксіологічною, бо ж цінності існують лише в горизонтах доктринально фіксованих цілей) не тому, що бракує ідей, ідеологів та доктрин, а тому що хронічно бракує моральних політиків. Адже ідейність передбачає вірність та відданість цілям та цінностям. А вірність та відданість (та доконечне пов’язані з цим мужність та непохитність в обстоюванні таких цілей та цінностей, – все це є категорії (та душевно-духовні та характерологічні стани) цілковито моральнісні. Відверто аморальна політика (наприклад, ленінізм, його продовження – сталінізм, чи то, скажімо, гітлеризм) теж завсіди мала свою “мораль” (хоч і демонічно-потворну), теж посідала свої принципи та засади (хоч і гранично протигуманні). Українська політика нагомість просто глупа і ситуативно плитка, і – що найважливіше для нас у цьому контексті – не аморальна, а імморальна. Адже будь-яка мораль (навіть, скажімо нацистська мораль) вкорінена у певну культуру, унормована певною культурою, підживлюється нею. Оскільки у нас політики (вкупі із нашими так званими “політичними елітами”) поза-культурні (або ж – у кращому разі – малокультурні,

“варварські”), – для них не існує також і якихось більш-менш стійких моральних правил, конвенцій та приписів, не кажучи вже навіть про якісь внутрішні імперативи сумління. Зрозуміло, що до цього спричинилася значною мірою постколоніальна пустеля духу. Однак пробудження і “цвітіння” нашого духу, яке відбулося в оазі Помаранчевого майдану і покликало мільйони людей до етично більш напруженого життя ще, на жаль, “не дійшло” до власне політичних сфер, ба навіть, і до сфери Нової політологічної Думки. На жаль, ми ще не маємо, поки що, нашого новопомаранчевого політичного авангарду нації... Усе-ще триває далі примітивне ситуативне борсання та вовтузіння, що примножується гранично маразматичною ганьбою (ганьбою в очах усього цивілізованого світу) колаборуванням “регіоналів” (і не тільки їх, але й усіх тих, що стали асистентами регіоналів) із путінським Кремлем.

⁹⁶ Розмаїті картини світу (притаманні різним етносоціальним групам, субкультурам, утворенням, різним національним суспільствам тощо) завжди є потрактувально-евалюативними картинками світу, де все і “кожне” посідає своє “місце”, свою релятивну значущість, або ж узагалі “випадає” чи то заблоковується залежно від аксіо-значущості, прагмо-ваги, чи то залежно від способів послуговування-використання відповідних речей, явищ чи то артефактів.

⁹⁷ Зауважу тут, що самі вельми диверсифіковані (у “розрізах” груповому, субкультурному, топосно-дискурсивному, – цебто щодо самих функційних “ділянок” спілкування тощо) модуси живого мовлення та певний набір звичних та узвичаєних способів їх реалізації (цих модусів мовлення) ми самі маємо отут розглядати яко інтегральну частину досвіду людини. Під цим кутом зору, як мені здається, поняття “мовних звичаїв групи”, що його запровадив був один зі співтворців гіпотези мовної відносності Бенджамен Лі Ворф могло би сьогодні бути витлумачене таким чином, що когнітивні схеми і ті поведінкові паттерни, які чинять вплив на саму ідеографію спілкування та регулюють її розгортання-перебіг (зокрема і в аспекті такого чи іншого сприймання-розуміння) є однією із вельми важливих конститuant групового та особового досвіду людини. Погодьмося, що й поділення певною групою (спільнотою, субкультурним утворенням) людей схожих смислів, що базовані головню на схожих лінгвокультурних конструктах теж є вельми важливою складовою того спільного досвіду, що уможливилоє єднання та співдію (кооперування) людей, водночас увиразнюючи їх розуміння, саморозуміння та порозуміння. Сьогодні біда наших політичних квазіеліт і біда значної частини наших інтелектуалів-гуманітаріїв (що репрезентують різні царини соціального знання) полягає у дійсно драматичній недооцінці (або й повному недобачанні) того, що визначальний культурний ресурс нації – смислове ядро національної культури – складна і багатопланова смислова під-основа культури сьогодні катастрофічно втрачається із незапиненим досі процесом доросійщування України. У цьому контексті страхотливе (більш інтенсивне, аніж у брежнєвські часи) розукраїнювання України відбувається

у спосіб знищення, дезінтеграції, вимивання ресурсів нашого спільного (і нічим незамінного) соціокультурного (психокультурного) досвіду нації.

⁹⁸ Нашкіцовану далі “тріадну” схему функцій мови підхопив, зокрема, один із батьків модерної соціолінгвістики (вельми близької мені своїм динамічним баченням дійсних мовленнєво-комунікативних процесів) Роджер Белл.

⁹⁹ Ще у своїх працях початку 70-х років минулого століття (зокрема у “Проблемі легітимації”) Юрген Габермас доволі обґрунтовано показав, що наша комунікативна інтенція (а це інтенція завжди суб’єктивна) відчитується саме у контексті легітимованого (перед цим спільно пережитого) соціального досвіду. Трохи спрощуючи це складне питання тут можна було б сказати, що сама можливість розуміння в аспекті легітимації (загальносприйнятності тих аспектів вкупі витвореного та вкупі пережитого соціального досвіду, що на них – на ці аспекти – взуруються яко на еталонні) існує завдяки перетворювальним механізмам нашої дискурсивно-мовленнєвої активності. Саме завдяки мовленнєво-дискурсивним практикам стає можливим перетворення знань на висловлювання (а відтак – додам я – і навпаки, – висловлювань у знання – для Іншого); а також перетворення потреб і почуттів на норми, експектації, команди і оцінки (зокрема евалюативи, вердиктиви, комісиви тощо). Без легітимації немає розуміння. Саме із цього погляду варта було б глянути на те, що достатньо відмінні соціальні досвіди українського Заходу і українського Сходу (та співвідповідна із ними відносна внутрішня замкненість-на-себе двох дискурсивно-комунікативних світів) дає врешті-решт Інакшість самих взірців (паттернів) легітимації, а відтак часто спричиняється і до порушення рівнів комунікації, до болісних смислових дисонансів та дисконсенсуальності у поміжпросторах цих двох світів. Не просто “знайти” (це – утопія), а вибудувати (це – складно, але цілком реально) точки злуки, чи навіть і дискурсивно-комунікативні “мости” можна тільки на підставі більш інтенсивної співдіяльності, що у ній викристалізуються спільні цінності та норми, спільні очікування та сподівання, спільний публічний дискурс “розумного”, “правильного”, “справедливого”, спільні смислові конфігурації та спільні способи тлумачення світу саме тому, що з’являються (щораз більше, щораз частотніше, “густіше” та інтенсивніше) певні спільні прикмети та “мірки” самого досвіду такої співдіяльності. Ця остання (у розмаїтих своїх сферах, модусах та життеформах) не лише опосередковується комунікативно-дискурсивною діяльністю (разом із відповідною діалогічною поведінкою), але і всотує (щораз глибше і глибше всотує її у себе) яко свою органічну складову.

¹⁰⁰ Вперше про потребу науково-теоретичного та методологічного розпрацювання такої нової трансдисциплінарної ділянки знань автор цих рядків досить докладно (я б сказав навіть, – у попередніх предметно та проблемно орієнтованих нашкіцовуваннях загальних обрисів такої нової науки) розмірковував у двох своїх монографіях: “Мова, думка та культурна реальність” та “Глобальне, національне, локальне” (Соціальна

антропологія культурного простору)”, що були видані у Львові, – відповідно у 2001 та у 2004 роках.

¹⁰¹ Зрештою взірцевими, “класними”, панівними навіть і для вузкого кола “обраних” – по-постмодерністському налаштованих – наших столичних Київських інтелектуалів (переважно відносно молодих) вельми атракційний (і по-своєму доволі якісний), однак русофонний (та з очевидним перехняблюванням у пітерсько-московські еталонно-референтні групи, утруповування, смаки та преференції) і тому вочевидь контрукраїнській журнал “Шо смотреть слухать читать. Журнал культурного сопротивлення”. І дійсно вже самою своєю монопольною присутністю у створюваній ним-таки (активно конструйованій цим часописом та колами, що за ним стоять) комунікативно-рецептивно-культурній ніші журнал чинить певне “культурное сопротивление”... Однак цей “спротив” полягає у превентивному ударі по деяких потенційних можливостях та соціокультурних ембріонах власне українського модерного (вкупі із постмодерним) урбанізму, – урбанізму, яко стилю життя, стилю комунікативної поведінки, стилю мовомислення, сенсопороджування та світовідчування. Навіть і ця ніша (як і поп-ніша та ніша поганенької треш-культури, що просто всуціль затоплена вже російськофонними “Вот так”, “Мой мир”, “Лиза”, “Отдохни”, чи то, скажімо, “Наталі”...) теж вочевидь має потрапити у цілковиту залежність від московсько-пітерського лінгвокультурного та комунікативного гегемонізму...

¹⁰² Мова – повторюю ще і ще – не існує сама як така, яко лише акт індивідуального вибору (сукупности виборів тієї чи іншої мови), а лише яко актуальне розгортання мовленнево-дискурсивної діяльності (у тім числі і вербальної поведінки) у конкретних лінгвокультурних (повсякденно-контактувальних) середовищах. У середовищах, де і так звані індивідуальні хотіння, інтенції, уподобання та уявлення про “нормальне” і “бажане” впоюються, навіюються, захоочуються, культивуються саме панівними експектаціями такого середовища щодо гаданої (та “более предпочтительной”) комунікативної поведінки. Культурно-комунікативна поведінка навіть і найсамостійнішого та найсамодостатнішого індивіда залежить радше не від його особових рішень (особового “вибору”), а зазнає власне потужного тиску психокультурної та лінгвокультурної “матриці” такого середовища. У цім великим урбаністичнім середовищі разюча асиметрія всього українського та всього євразійсько-російського (асиметрія, що сьогодні є уже майже катастрофічною для українства) прискорено зростає на користь абсолютного домінування російсько-євразійської вербальної поведінки. Зараз (якщо – тверезо і реалістично) варта говорити не про те, як зупинити розукраїнювання України, а як цей процес бодай почасти пригальмувати (хоча б на два найближчі десятиліття такого-сякого становлення та доконсолідовування власне українських бізнесових, інтелектуальних, політичних та творчих еліт, котрих практично сьогодні ще немає... (сучасні українські псевдоеліти взагалі можна не брати до уваги, або ж розглядати їх хіба що лише у плані абсолютно деструктивної ролі для сучасного українства).

- ¹⁰³ Існує, вочевидь, попри космічний і попри соціокультурний час, який зумовлений внутрішніми темпоритами, пульсаціями та флуктуаціями, конкретних етнокультурних організмів зі специфічно-унікальним повсякчасним впливом їх Минулого, їх “вертикального” досвіду на їх сьогочасність, – аж до рівня конкретно-особового “віяла” самих можливостей потенційного вибору та рішень. Зазначу, що життєво важливі рішення можуть змінювати часові цикли і темпоритми соціокультурних систем, – аж до їх переходу в Інші Цивілізаційні Русла... Проблема багатомірної дії темпоральних чинників, чинників темпоральності на наше світовідчуття (а, отже, і на всю динаміку сенсоутворювальних процесів) полягає не тільки у різному суб’єктивному переживанні нашого (твого, мого, його) “внутрішнього часу”, а також у різному переживанні часу, що (таке переживання) варіюється ситуативно; але й також пов’язане із тим, що наше Теперішнє (наше зараз-і-тут-тривання) постійно затінюється тим, що ми щойно пережили (але ж воно усе ще “огортає” своєю примарною пеленою “тут-і-тепер-момент”) і який ми з трудом та певним “припізнюванням” – саме внаслідок цього – потрапимо розпізнавати, фіксувати та “враховувати” у нашому розумінні-сприйманні-потрактуюванні тепер-ситуації.
- ¹⁰⁴ Тут – у широкому тлумаченні актів розуміння, яке не лише співвідносної із пізнаванням певної сукупності актів пізнавання (*cogitates*), але й цілісного переживання лиходійності зла, нікчемності нікчемного, правдивості правдивого, праведності праведного, шляхетності благородного та чесного тощо. Наприклад, розуміння гріховності якоїсь дії, вчинку можливе лише, якщо живе переживання гріховності гріховного щодо (у стосунку) Постава Божої (тобто на ділі – лише “на тлі” досвіду людини, що вірить і саме тому має прямий стосунок до Святости Божого Маєстату: має духовне розуміння духовного, бездуховного і контрдуховного, – наділена вірою та у вірі “чутливістю” до щонайтонших духовних і етичних смислів).
- ¹⁰⁵ Ось чому мені важко погодитися із видатним представником софіологічного напрямку в російській релігійній філософії Євгенієм Трубецьким, який іноді повністю ототожнює істину та смисл (див., наприклад, трактат Є. Трубецького “Смысл жизни”. – М., 2003. – С. 16: “Сознать в собственном смысле – значит не гадать об истине или смысле воспринимательно, а обладать им... Со-знающий в собственном смысле слова есть знающий. Смысл или истина, есть именно то, что возводит мысль на степень сознания”. Смысл завжди актуалізується як глибинно-особистісний, – навіть і тоді, коли він “схоплює” щонайпосутніше в Істині. Можна сказати і так: Істина відкривається людині завжди через смисли, але ніколи не вичерпується ними. Тут (у наших земних умовах), як пише св. ап. Павло “ми бачимо тільки почасти”, або ж “наче крізь тьмяне скло”... Мудрість давньоєврейських пророків, що їм вони осягали безпосередньо із джерела божественної істини все ж визнавала існування певної не-збіжності, не-

- тотожності поміж божественним словом (євр. – “дабар”) і словом людським, словом людської мудрости (євр. “софер”). Про це дуже слушно і точно пише наш сучасник із Дрогобича о. прот. лиц. Іван Гаваньо: “В одкровенні, в таємничій особовій зустрічі з людиною Бог неначе “промовляє” до людини, “промовляє” своїм невимовним божественним словом – євр. “дабар”. Це промовлене дабар складає всю глибинну сутність богослов’я як “Бога слов’я”. Дабар у “руках Ягве” (“Дусі Божому”) заволодіває людиною, пронизує її дух. Людина стає, наче “вагітною” Словом Божим, “виношує” його, пропускаючи його через усе своє єство, через весь свій талант, здібності, і, зрештою, “народжує” у вигляді “софер” – людського слова”. (Гаваньо І. Богопізнання у Церкві Христовій: духовно-особовий рівень. Богословські бесіди. Бесіда 1. – Дрогобич: Коло, 2003. – С. 6). У перспективі моєї тут візії предмета (у ракурсі радше актенції – сенсоутворювання, аніж когнітивно-пізнавальної активності та абстрактно-логічного дискурсу) можна було б сформулювати навіть таку своєрідну “пропорцію”: істина так відноситься до смислу, як “дабар” (у Старім Завіті) відноситься до “софер”.
- ¹⁰⁶ Про сенси страждання щодо глибин персоналізації особи (у тім “місці”, де – як це казав Николай із Кузи – “крайнощі сходяться” – *coincidentia oppositorum*, – “там”, де гранично суб’єктивізоване на-дає нам присутньо-онтологічного статусу) слушно писав – саме в аспекті християнського розуміння – Ролан Барт у своїх “Фрагментах мови закоханого” (див. львівське видання цього твору у бібліотеці часопису “ГІ”. – Львів, 2006. – С. 28): “...для нас (з часів християнства?) “суб’єкт” – це той, хто страждає: де рана, там і суб’єкт. “Die Wandel! Die Wandel!” – говорить Парсіфаль, стаючи “самим собою”, і що глибше ятриться рана – у самому центрі тіла (у “серці”), – то повно цінніше стає суб’єкт суб’єктом: адже суб’єкт – це *сокровенна глибина* (“Рана”... має жахаюче сокровенну глибину). Така і любовна рана: коріння (біля самого “кореня” людини) ятріння, що ніяк не затагнеться і з якої сочиться суб’єкт, сам формуючись у цьому витoku”.
- ¹⁰⁷ Глибинні інтенції тіла стають інтегральною частиною цілісного вчування-розпізнавання-розуміння (а я ще додаю: самі вельми скомпліковані процеси сенсоутворювання теж годі розглядати поза тілесно-відчуттєвими станами та розмаїтими, – біопсихічними імпульсами, зокрема, також і тими, що йдуть від лібідозних енергій). Ми справді розуміємо усім тілом... Навіть і стопою босої ноги на лісовій стежці... Адже розуміння – це насамперед роз-різняння, в-пізнання, роз-пізнання...
- ¹⁰⁸ Істину відображає (виражає) не лише релігія (яко певні духовні стани та духовні вчинки, а не просто віронавчальні доктрини), не лише філософія, наука (усі вони претендують на виявлення універсальних істин). Певні глибинні істини можуть бути оприявлені, заманіфестовані, розгорненні у складній грі лінгвокультурних чинників, формоутворювальних чинників і, нарешті, чинників властивого смислоруху також у тому і через те, що може вважатися гранично суб’єктивним. Наприклад, у поетичній творчості.

Адекватно виражали дух німецькості, як про це писав був Ганс-Георг Гадамер в есеї “Вірш і розмова” такі представники німецькомовної *Respublica Litteraria* як Стефан Георге, Гуго фон Гофмансталь, Райнер Марія Рільке, Георг Тракль, а далі – у новітній ліриці – Готфрід Бенн і Пауль Целан (останній – нагадаю – німецькомовний поет єврейського роду, що виріс у нас на Буковині, у Чернівцях). Погодьмося, що у світі смислів дійсно годі знайти щось глибинно більш суб’єктивне, ніж поетична лірика. Однак саме ці поети, на думку видатного філософа (і видатного представника новітньої герменевтики) Г. Гадамера, змогли принаймні почасті (проте більш-менш адекватно, істинно, правдиво) висловити у віршах “німецьке світовідчуття, німецьку долю, непевне перебування між вірою і невірою, надією і розпачем”. Але ж власне у тім, на мою думку, і полягає універсальність цієї німецької поетичної суб’єктивної істини, що відповідна поезія, наче “оголившись” оті “чутливі нерви” внутрішньої амбівалентності німецького духу, – розгорнула, поетично експлікувала Істину засадничої амбівалентності самої людини. Про неї (про цю амбівалентність) так багато писав був інший видатний репрезентант німецького духу – філософ і протестантський теолог Пауль Тілліх. Та смислова далеч і та смислова глибіння, що не піддається жодним формально-логічним верифікаціям істинності можуть стати безпосередньо художньо-духовою правдою самих смислових “вібрувань” та смислових “палань”. Ця відкрита заново правда може бути оперта на внутрішній єдності нових смислових переперелунувань, що сховані за контрастами. Дуже часто саме поет руйнує шаблони профанної (очевидної) істинності. “Непомильно впізнавані” (як це пише Гадамер) ліричні смисли, що належать Готфріді Бену і могли бути генеровані тільки ним (народжені саме його досвідом – і поетично-творчим досвідом, і життєвим – та їх складнодинамічною взаємодією) дійсно, наче відхиляють запону над багатьома новими (раніше малознаними, або поіншому заартикульованими, чи то незаними взагалі) моментами істини. Цілковито розбіжні (і навіть супротивні) смисли зневацька збігаються у смислових констеляціях поета. Те, що лучить два непеєднані смисли, відкриває нові джерела смислоносності. Екстремальна функція смислових дисонансів певною мірою має свою типологічну паралель у модерній декафонічній музиці Шьонберга та Антона фон Веберна. Зрештою сама природа сенсоутворювання в музиці, що спричиняється, між іншим, до певних почуттєво-настрєєвих пульсацій теж, на мою думку, мала би розглядатися як співпричетна до цілісного людського напруженого пошуку правди і справжності, – до пошуку цілокупності життя, переживання і світу, до подолання ентропійності хаотично-руйнівних і смертоносних “потоків”.

¹⁰⁹ Нікого вже не дивують сьогодні розмаїті безнастанні спроби тих або інших прихильників постмодерністських підходів деконструювати самі засадничі філософські уявлення щодо субстанціональності істини. І все-таки за усього свого радикального розриву із позитивною наукою та метафізичними (метанаративними і гранднаративними побудовами) постмодерністам годі

визволитися із звичних (засадничо дуальних, засадничо дихотомійних структур), які накидуються нам (нашому мисленню) мовленнєвими структурами (у тому числі мовленнєвим дейксисом – звичайним просторовим і “просторово”-метафоричним дейксисом, який завжди “заганяє” наші когнітивні структури і когнітивні акти у давно сконструйовані “кошари” менталітету, – уздовж “парканів”, “кілків” і “загороди”, що наперед окреслюють локативність щодо “тут” і “там”, щодо “поміж”, щодо “з цього боку – з тамтого боку”, щодо “явного” і “прихованого” (щодо того, що “перебуває”, мовляв, по “цей бік запони” – на рівні, мовляв, “феномену”, або ж явища (цебто явленого-перед-нами) і тим “невидимим”, “недосяжним”, “таємним”, “ноуменальним”, чи то просто “імпліцитним” що перебуває “по той бік цієї запони”). Епістемічно-сміслова конструкція нашого людського засадничо-макроскопічного досвіду не дає нам можливості – у своїм баченні (філософським, науковим тощо) вирватися поза (ось навіть – і тут лінійно-полярна пласка *двоірність*) клітки (чи то в’язничної камери) нашої природної мови... Пя дихотомійність, біполярність і лінеарність нашого вербально-дискурсивного моделювання світу – це та “шкіра” нашого менталітету, що з неї годі вистрибнути навіть і таким революціонерам постмодерністської думки, як, скажімо, Славою Жижек... Саме із цього погляду дуже легко деконструювати і самі деконструктивні підходи деконструкторів... Прочитую тут трохи довший уривок зі знаної праці Славою Жижека “Величний об’єкт ідеології”, де автор між іншим намагається “вилушчити” яко фікцію уявлення про есенціональність, про глибинну сутність, про дійсну субстанціональність істини, послуговуючись для цього абсолютно “традиційно-старомодним”, абсолютно неточним засадничо метафоричним дискурсом та дискурсом, що позасвідомо вибудовується на “уламках” старих метонімії, що “поначіплювані” на давні “площини” і “площинки” (завжди пласкі, завжди антропоцентричні, завжди обумовлені мовленнєвим “кутом бачення” і тією дійктичною “позицією” споглядача-міркувальника, який (сам того напевно не помічаючи, радше позасвідомо) протиставляє себе іншій позиції (наприклад, гегелівській) за тією ж таки спрIMITIVізованою (засадничо одномірно-лінеарною) схемою дейксиса “там у нього” – “тут у мене”... Додам лише, що власне той, хто спростовує певну думку, – той водночас і прив’язує себе до неї на її ж таки парадигмальний “ланцюжок”... Отож, С. Жижек у такий постмодерністський спосіб перетлумачує фундаментальне гегелівське розрізнення між субстанцією та суб’єктом. “... субстанція, – вважає С. Жижек, – це позитивна, трансцендентна сутність, яка, як гадаємо, прихована поза запоною феноменального світу. Збагнути, що “субстанція є суб’єкт” означає зрозуміти, що запона феноменального світу приховує насамперед те, що приховувати немає чого, а це “ніщо” поза запоною і є суб’єкт. Іншими словами, на рівні субстанції явище це просто омана, що пропонує нам хибний образ сутності; у той самий час на рівні суб’єкта явище обманує нас саме тим, що симулює певну тайну, – “робить вигляд”, що поза ним щось приховане. Воно приховує те, що приховувати

немає чого: вдаваність полягає не в тому, що олжа видається за істину, а в тому, що істина видається за олжу – тобто обман полягає в симуляції обману. Отож, феномен мовить істину саме тоді, коли виставляє себе за олжу подібно до єврея у жарті Фройда, який (цей жарт) часто згадував Лакан. Цей єврей докоряв своєму другові: “Навіщо ти кажеш, що збираєшся до Кракова, а не в Лемберг, якщо ти дійсно їдеш до Кракова?” (Сказати правду значить порушити імпліцитний код обману, котрому підпорядковані їх стосунки: коли один із них збирається до Кракова, він має збрехати, що їде у Лемберг, і навпаки)”. (Жижек С. Величественный объект идеологии, – московське видання). Попри метафорично-дейктичне “накульгування” цієї думки, яка “подає” себе, як нове постмодерністське бачення, але “об’їждає” і споглядає об’єкти зі старої підводи позитивно-просвітницького (лінійно-механістичного) бачення та старого інструментарію думки, – тут варта було б додати також іще кілька слів про традиційну уже в наукових і філософських дискурсах підміну понять (підміну конструктів, підміну конструйованих об’єктів) бачення. Адже не-істинність філософсько-наукових тверджень (тверджень, що прагнуть до граничної редукції оцінково-евалюативної складової міркувань, які радше властиві повсякденному мовленню, повсякденним діалогічним ситуаціям) має дуже мало спільного із тим обманом у живих ситуаціях інтерперсональної взаємодії, де у гру вступають не стільки абстрактні категорії і складні розгалужені судження, скільки певні ілюкативні сили дійсних комунікативних актів, певні дискурсивно-комунікативні стратегії, інтенції контрагентів-дійовців та реальні перлюкативні наслідки комунікативної дії (наприклад “введення в оману когось” і т. д. і т. п.).

¹¹⁰ Усі ці людські слівця (а властиво так звані “звороти мови”, чи то установлені словосполучення) я часто беру у лапки, бо вони до цього часу зберігають первісну семантичну “прозорість” топосоморфних (засадничо корелятивних із нашим обмеженим макроскопічним досвідом) метафор. Ясна річ, що у цілісному психодуховному полі переплетіння та складної (нелінійної) взаємодії розмаїтих соціокультурних, біопсихічних та психодуховних сил і чинників немає – скажу фігурально – місця для місця, або ж для того чи іншого “боку”...

¹¹¹ Про це і сьогодні постійно (і незалежно одне від одного) говорять ті помаранчеві “майданники”, які перед цим (до початку сімнадцятиденної Революції) були далекими від Церкви (яко духовного організму) і практично не мали специфічного духовного досвіду християнських переживань.

¹¹² Ясна річ, що сьогодні Майдан не залишився таким і вже ніколи таким не стане. Тут зараз рояться зовсім інші дискурси... Майдан пашіє іншими смислами... Так само, згадаймо, у старозавітні часи (ще до виходу євреїв із єгипетського полону) Мойсей, напевно, десятки разів минав зі своїми табунами чи то отарами ті самі тернові кущі, але зняв спеціально своє взуття тільки у тому одному-єдиному разі, коли “місце біля сполум’я-

нілого куща” (звідкіль у той момент, – саме у той момент, – промовляв Сам Бог) було освячене присутністю Його Духа... Однак вже у наступну мить – після закінчення прямого єднання Мойсея із Богом – те місце (і та земля, що на ній стояв був Мойсей) перестали бути святими... Адже святості їм надавала Богоприсутність...

- ¹¹³ Письменниця Світлана Пиркало, яка, здається, мешкає і працює зараз у Лондоні, у своєму романі “Не думай про червоне” (романі – я переконаний – дуже біографічному – писаному “напрямую” із власного свого досвіду) дуже вдало показує (і не раз!), що не лише сама тематизація спілкування (характеристичний набір – репертуар топіків), але й сам спосіб комунікативної поведінки, його імпліцитні етичні виміри, вибудовують у смислових планах той світ, який часто є сказати б “герметичним” (дивним і малозрозумілим) для того новоприбульця, який саму англійську мову може навіть знати вельми досконало. Ось тільки один коротенький пасаж: “У Британії дуже цінують мистецтво світської розмови. Звісно, найбанальнішим її прикладом є розмова про погоду, але якщо ти вмієш говорити ні про що з достатньою вишуканістю, то це є дуже гарною ознакою. Ясно, що не можна зачіпати надто приватних питань, бо це не твоя собача справа, і треба триматися в межах англійської звичливості. І треба також не забувати про позірну політкоректність, хоча за умов дотримання формальної політкоректності насправді можна обісрати всіх. За всіх цих умов британська світська розмова справді перетворюється на непросте завдання...” (Не думай про червоне. Роман не для молодшого шкільного віку. – 2-ге видання. – К.: Факт, 2006). Із цього (у художньому плані, на мою гадку, вельми майстерно і без багатослів'я написаному романі) я, між іншим, як соціальний антрополог, зробив для себе те відкриття, що посилення “гастрономічно-кулінарної” складової балачок (чи то у містах Британії, чи в інших містах Європи) пов'язане напевно із новим “вибухом” горизонтальної мобільності людности в обставинах останнього двадцятиліття... Ось про що, між іншим, говорив чемний та інтелігентний колега головного персонажа роману Оллі, коли вони вийшли обоє з роботи “на пиво...”: “Розмова того вечора точилася в основному на теми, хто, коли, де і як їв і пив. – Коли будеш у Марселі, Полю, я тобі просто раджу. Це називається буйябез. Це такий суп. Це просто потрібно в цьому житті зробити. Мені коштувало вісімнадцять футів, але це необхідний інвестмент. Вони приносять усе і перед тобою розкладають, а ти тицяєш пальцями і кажеш, що тобі в той суп покласти: лобстер і так далі... – А в Угорщині – ти ж знаєш, що таке палінка? – так там є така штука, називається “черешня”... Це така черешнівка, що з неї просто злізти не можна. Взагалі Угорщина – країна для душі. Там усе таке мальовниче! Але не такий дубок, від якого ригати хочеться, як у Швейцарії, а справжня тобі Австро-Угорщина, де під яким-небудь мостом заходиш у двері – і там тобі вся традиційна циганщина із вином і таке інше... – Після чого Оллі продовжував: – А в Аргентині... Чим взагалі ця країна знаменита? І дівчата там їдять по півкорови на обід.

Але, як не парадоксально, не товстіють при цьому, бо їдять тільки м'ясо і салатик. Жодної картоплі, жодного оцього так званого гарніру..." (С. 24). Натомість усі діалогічні контрходи головного персонажа роману (у руслі цього ж таки гастрономічно-кулінарного топіку) були теж не менш соковиті оповіді... Однак усі оті наративи (наративи-у-відповідь) довкола особливо смачних і сильнодіючих речей та самого їх споживання починалися з того самого: – А у нас в Полтаві... – А от у нас в Полтаві роблять... і т. д. і т. п. Безвідносно до локальних (етнолокальних) традицій, рецептури та технологій приготування їжі, а також безвідносно до конкретних життеформ, обставин, нагод, соціонормативних приписів, а також явних та імпліцитних комунікативно-семіотичних кодових ефектів та смислів їжі в актах спілкування та в ритуальних (чи то почасти ритуалізованих) актах; а також безвідносно до того, які націокультурні, характерологічні та етнопсихічні прикмети можуть бути марковані тими чи іншими стравами, а також послідовністю і способами їх споживання, а також “нагодами” і обставинами цього останнього, – самі усі оті так звані національні страви перетворюються на глобалізований (культурно знекорінений та деконтекстуалізований у культурному плані продукт на кшталт “циганщини” і “сервічини” усередині world music) продукт.

- ¹¹⁴ Профаза щомоментно не просто розширює свій обсяг, але й трансформує свою значеннєву наповненість у спосіб неперевного приєднання до неї (та інкорпорації в її “корпус”) “відпрацьованих” мовленнєвих епіфаз.
- ¹¹⁵ Зasadничо нові смисли та засадничо нові їх поєднання в історії людської культури часто ґрунтуються на реактуалізації “давніх” (“похованих” у пам’яті) смислових ресурсів, що водночас неминуче супроводжується зміною самого “минулого”, – “реорганізацією-реконструкцією” цього – завжди конструйованого – минулого у нашої (у моєї) картині світу. Відповідно навіть і протягом одного й того самого покоління (і навіть у межах того самого етапу певного вікового циклу якогось окремішнього індивіда) саме на цій основі – основі нових смислових зсувів – може відбуватися своєрідна “реорганізація” фрагментів пам’яті. Очевидно, що зміни в самій мнемосфері теж опосередковуються живим перебігом (плином) смислів та певних смислових конфігурацій. Дуже складне питання про те, в який спосіб мнемосфера залучена у сенсоутворювання (сенсовідтворювання) та смислорух потребує ще багатьох і багатьох спеціальних досліджень.
- ¹¹⁶ Креативність життєтворення, яко життєтворення, що “заряджене” і проважене смислами супротивлене животінню із дня-на-день (життю “за течією”).
- ¹¹⁷ Я не кажу тут про тих дуже небагатьох із політичної та інтелектуально-творчої еліт, які від початку були достатньо послідовними і достатньо кардинальними у своїй цілеспрямованості (не лише кланово-корпоративній, чи то цілком егоцентричній, – зорієнтованій лише на вузько-кратократичну “боротьбу” за міністерські портфелі та за доступ-до-нових-можливостей-для-себе). Я не кажу тут про тих букваль-

но кількох (трьох-чотирьох політичних провідників та двох-трьох достатньо відомих політологів та фахівців із психополітики), які – хоч і теж помилялися – проте у своїй відданості ідеям радикальних змін самого українського середовища, самого соціуму стали дійсно новоукраїнськими постатями європейського рівня, як-от, наприклад, Юлія Тимошенко, колишній вже міністр культури Кириченко, а також пани Полохало, Катеринчук, чи то – зі середовища інтелектуалів – Микола Рябчук, Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Олег Покальчук, Сергій Грабовський, кінорежисер Олесь Санін та ще буквально декілька (надто “розріджено” поки що, як на багатомільйонний народ!).

¹¹⁸ Свідомо це чи то неусвідомлювано, але нашоукраїнцям (їх провідній верстві) вдалося за яких лише півроку десятки і сотні разів зламати той абсолютно імперативний і для багатьох із нас і для усіх просвітлених представників європейської цивілізації постулат Євангелії: “Хай у вас все буде по слову так – то так, а ні – то ні, а все третє – то від лукавого...” Пошуки чогось “третього” та “десятого” і метушливе “приймання остаточних” (двадцятих, чи то двадцять п’ятих рішень щодо того куди? та з ким?) свідчать лише про те, що хаотично-імморальне вчинення нашоукраїнцями опортуністичних і ренегатських кроків (адже будь-яка форма спілки із регіоналами – це спілка безпосередньо з імперсько-терористичним Кремлем, є зрадою ідеалів Майдану та відмовою від того смислового ядра, довкола якого могла б формуватися наша грядуща новоевропейська самість).

¹¹⁹ Лат. *stagnum* – це і значить “болото”...

¹²⁰ Віра Майдану була якоюсь Абсолютною Впевненістю у Перемозі Добра і всього Благого... Цікаво, що Благо навіть не було персоніфіковане Майданом у бренді-символі “осуспільненого” образу Юлі, чи то образу Юценка: воно Благо (у тім числі – і Справедливість) лише умовно і вкупі (з усіма іншими полідискурсивними та політопічними кодами Майдану лише означувалося ними (воно означувалося цими іменами не яко репрезентаціями відповідних осіб та сил, але навіть у скандування набувало сакральньо-ритуального сенсу, що Маркував сам Локус Майданної Правди. А сам цей процес десигніфікації новопомаранчевих цілей, новопомаранчевих цінностей і особливих новопомаранчевих Духовних Станів переживався яко живоплинна (тут-і-тепер) актуалізація самої Правди (Правди-Істини та Правди-Справедливости), – її промовляння-собою-і-про-себе через означник Юценко та через означник Юля. У смислових констеляціях Майдану домінантним були смисли людонімірної правди, а не глорифікація окремих Осіб Провідників. Останнє було присутнім Тут, – і все ж воно було субдомінтним, непершорядним... Одним із присутніх смислових аспектів оцієї Віри-Впевнености Майдану була якась внутрішня переконаність у тім, що Жива Правда – вже у майданній своїй присутності – почала була вже розтікатися навсібіч по Україні, наче струмочки із джерела. Мені здається, що ця Правда могла б відразу ж стати (якби не недолугість наших зарозумілих і обмежених “державотворців”) ферментом для пришвидшеного зростання та розростання

новоукраїнського світогляду. Йдеться про наш новоукраїнський світогляд не лише як про доктрину (чи то сукупність доктрин), як вчення про політичні, про суспільні і про людські цілі, про стратегію руху суспільства (та про самі способи як досягнути це). Йдеться тут насамперед про новий світогляд, як певним чином розгорнений горизонт граничних смислів та твердої мужньої непохитності в унапрявленості до них (цей світогляд окреслює підстави – на рівні своїх ментальних репрезентацій для засадничо нової – новопомаранчевої картини світу). Йдеться зокрема про особливу відвагу в наших постколоніальних обставинах, – у тих умовах (поки що ще євразійських умовах), коли кілерство на політичному ґрунті стало вже тут (і в Росії, і в Україні) індустрією смерті та індустрією залякування. Але тим потужніше нині має актуалізуватися новоукраїнська (майданна) ідея саме в аспекті одного із її сенсоутворювальних чинників, – у пучку смислів, що пов'язані зі світообразом та із вольовими (духовно-вольовими) спонуканнями непохитного уповання. Більшість (на жаль) людей із Майданного подіуму (а не тих, що, як це каже львівський культуролог Тарас Возняк, місили мокрий сніг...) всотала була у своє єство ідеї та гасла, але не змогла всотати смисли, не змогла перейнятися ними. Тому, коли із них (із “підфарбованих”) – особливо із лисів, жирних котят та тхорів – злуцилася помаранчева барва, – в душі у них не залишилося геть нічого майданного... Адже смисли Майдану вони не овнутрішили... Вони (смисли) не стали “закваскою” для їх дійсно новоукраїнської впевненості, віри в оновлену Україну та для нової життєво-духовної інтенційності. Адже інтенція спроможна унапрямувати єство людини саме там, де вже існує інтенційний об'єкт, де до нього уже “приросли”, де у нього уже імпліковані, де йому уже інскрибовані новосвітоглядним баченням дійсності (та самого себе) новопомаранчеві смисли, а не лише гасла, чи то інші (вербально організовані тексти)... Однак Новомайданна Ідея пережила своїх недолугих речників та адептів “із подіумів”... Час показав, що зі самої утроби Новомайданних дискурсів вилонилась-таки новоукраїнська ідея. Ідея не лише як ідеологічна доктрина, але також (а може, й насамперед) і як ідея-пристрасть, як ідея-віра, як ідея прагнення-спонукання. Саме у такій – багатомірній та “многогласій” своїй різнопостасності ця ідея абсолютно спроможна бути сьогодні потужно сенсоносною та потужно сенсоутворювальною ідеєю. Цебто такою ідеєю, що здатна сама індукувати довкола себе (навіть у цій постсоветській та постколоніальній духовній пустелі) нову надпотужну креатосферу і водночас “розгойдати” у цій останній нові флуктуації творення... Однак все-таки в нашій українській ситуації (ситуації – повторюю ще раз – роззявлена та вишкірена паща Кремля, який вже твердо уґрунтувався на своїх євразійських – контроксидентальних – засадах) саме істина віри може надати необхідну стійкість і міць нашим (моїм, твоїм) світоглядним основам. Про цю прикмету Істини Віри дуже добре писав був Лев Шестов. “В протиположність істинам познання, істини веры узнаются по тому

признаку, що вони не знають ні всеобщности, ні необхідности, ні супутствующей всеобщности и необхідности принудительности. Они свободно даются, свободно принимаются, ни пред кем не отчитываются, никем не регистрируются, никого не пугают и сами никого не боятся” (Шестов Л. Афины и Иерусалим – СПб: Азбука, 2001. – С. 422–423).

¹²¹ Назва однієї із публіцистичних книг Солженіцина. Вельми сигніфікативною у цьому відношенні є також вже сама назва книги відомого російського ліберального професора історії Афанасьєва “Опасная Россия. Традиции самовластия сегодня” (окремі розділи з неї друкувалися ще чотири роки тому на веб-сайті російського інтернет-журналу “Русский журнал”).

¹²² Гра елементів та їх відношень (розмаїтих реляцій, протиставлень, асоціацій, опосередчень тощо) завжди ґрунтується на дистанції (гра можлива лише там, де є дистанція): суміжне, або ж супідрядне, зазвичай, не вступає у складні смислові ігри. Термін мовна гра вживаю у вітгенштайнівському його тлумаченні, де мовна гра розглядається як частина життєдіяльності, як слововживання, що релевантне певним формам життя (Life Forms) та множинності життєвих ситуацій. Людвіг Вітгенштайн у “Tractatus Logico-Philosophicus” (К., 1995. – С. 138) так визначає це поняття: “Термін “мовна гра” має тут підкреслити, що мовлення є частиною діяльності, способу життя”. В іншому місці “Tractatus...” (С. 95) Вітгенштайн пише: “Я називаю також “мовною грою” сукупність мови та діяльності”. Передумовою смислових ігор є також: а) внутрішній діалогізм самого мовомислення, як його іманентна прикмета, – звідсіля так звана гра думок, гра фантазувань, гра імажинативних образів, що власне є вельми важливим для продуктивної творчості людської свідомості (укупі з передсвідомістю); б) певні правила гри (певна конвенціоналізованість, ба навіть, і “ритуалізованість” самих мовленнєвих актів, ба навіть, і певних стилів мовомислення чи то так званих когнітивних стилів); в) гра смислів не є лише комбінаторикою уже “готових” елементів, але й такою субституцією та перmutацією смислів, коли “сонячні зайчики” навіть і “рівновіддалених” смислів до безконечности (хоча і за умови конечно-замкнутої кількості самих “дзеркал”) відображаються у тім “лабіринті дзеркал”, яким є наше людське життя (а ще точніше – наше людське переживання потоків переживань, що є самим “ядром” нашого – мого, твого, його – життя – кожного окремішнього життя та кожного окремішнього життєтворення; г) сенсоутворювальну потугу (як це показали були ще Дельоз, Деріда та Лакан) може мати також гра смислу і не-смислу, а також гра смислу і нонсенсу. Навіть і випадково-сліпа “заблуканість” смислу в темне міжгір’я (у провалля) не-смислу може “виволікати” якісь “шматки” та “уламки” із тих буттєвісних (поза-сущих) глибин не-смислу і “вмонтовувати” їх (ці “уламки” поза-сущого, уламки ноуменального, уламки відсутнього, уламки, що їх можемо окреслити лише апофатично, як не-феноменальні) у ту феноменально “зриму” поверхню, де всіляко виграють і мерехкотять “сонячні зайчики” сенсорно, емоційно і когнітивно просвітлених смислоносних потоків і хвиль... До-феноменальний

не-смысл може (на цьому рівні) ускладнити і поглибити гру смислів, яко певна, скажу так, – “складка” на цій поверхні, чи ж то певне збурення у тій звихреній круговерті, що “затанцювала” довкола цієї відсутності не-смыслу власне у такий спосіб “виявивши” його та залучивши його (отой споконвічний не-смысл) у відповідну тут-і-тепер “поверхню”... Ця “первісна розчахненість”, чи то метафорична “рана” (що їх Лакан цілком вочевидь онтологізує) так відносяться до смислу, як онтологічне до онтичного у Мартіна Гайдеггера: первісна розчахненість вимовляє себе смислом, хоч і не може бути “наповнена” цим останнім. Інверсія та субверсія смислів теж може мати (попри цілком “нормальну” – унормовану для них – художньо-тропну (художньо-образну) функцію у літературі, чи то малярстві ще й характер поміж-кодових ігор в самих конкретних побутово-життєвих ситуаціях, якщо йдеться, скажімо, про обставини іронізування, чи то якийсь, скажімо, живий мовленнєвий акт сарказму і глумління... Однак така гра (поміж-кодова гра) розігрується у поміжпросторі кількох кодів, – коду власне вербального (із відповідним чином заартикульованою в ілокутивно-експресивному планах силою голосу, орфоепією та просодикою тощо); далі – кодів паралінгвальних (особливо пов’язаних із мовою очей, мімікою та кінесикою). У розумінні складної гри присутності та відсутності (присутнє у Лакана являється і виявляється через глибинно-буттєвісне Відсутнє) космізованого та хаотичного у сенсоутворюванні постмодерністи здається “повертаються” до діалектики збігу супротивностей – т. зв. *coincidentia oppositorum* – у Ніколая Кузанського. Так, скажімо, Дельоз, каже про сам процес набування смислу яко “гру смислу та нонсенсу”. Тому власне Дельоз провадить мову про певний “хаос – космос” (т. зв. хаосмос). Несподівана гра смислів, яко космізація-“ладотворення” не обмежена, тому єдиною можливою версією набування такого чи то іншого смислу, а розгортається яко полівалентність у широкому спектрі нелінійних смислових зчіплень. У творчій людини (філософа, літератора) спонтанна гра смислів, що ліквідує відносно “фіксовану” (усталену) валентність смислових конфігурацій нерідко посилюється ще своєрідною позицією трансдискурсивності мислителя чи то літератора, що мають здатність (не сковуючи себе “обов’язковістю” та “примусовістю” певного так званого “порядку” (чи то “режиму”) конкретних дискурсивних практик, що склалися, вільно “пересуватися” у міждискурсивних просторах, – вільно комбінувати різнодискурсивні стратегії та розмаїті вербально-комунікативні тактики... Вільно в-віряти свою думку тому “парадоксальному елементові” (Дельоз), що “пробігає” між паралельними серіями.

¹²³ Порівняй, наприклад, у св. апостола Павла про те, що ми самі не знаємо як належить нам молитися, але “Дух Святий заступається за нас зітханнями невимовними...”

¹²⁴ Есхатологічне Мовчання стало вже одним із мотивів української постмодерної літератури. Ось тільки один уривок із багатьох пасажів на цю тему у романі Любка Дереша “Архе. Монолог, який усе ще триває” (Львів:

Кальварія, 2005. – С. 214–215): “Тисячолітнє царство Слова зникає за куртиною скрипу. Називання губиться й не може більше знаходити нових знаків для доби без назв. Найвульгарніше, що вдалося вигадати – назвати цей кінець кінців пост-модернізмом. Зайвий доказ того, що доба без назв справді поза означенням, а номінуюча свідомість принципово не здатна переступити поріг тиші. Єдине, на що в неї великі яйця, – так це ходити над прірвою нео-значеного різними кладочками-префіксами на кшталт нео-, псевдо- чи пост-. Світ змінився. Людство роздирається у поліфонії, і кожен крик тут – заклик до тиші. Воно шукає тиші у героїні, в алкоголі, у потенційній можливості вимкнути мобільні телефони. Навіть Слово люди пробують обернути на тишу – але описуючи її, все одно не замовкають. Людство вже так давно прагне тиші, що єдиний вихід для себе бачить у катастрофі, трагедії небаченого досі масштабу, яка змусить замертти цілий світ у розпачі (бо основне, чого навчило Слово – це скорбота над самим собою і втраченою цілісністю). Та перше ніж пронесеться думка “Це не з моєї вини! Я тут ні до чого!”, планета отримає вимріяну секунду світового безмов'я. Цього виявиться досить. Слово лусне й осиплеться. І що б не йшло услід за тишею – світло звуку, трансценденція шрифту у пробіл, ряди знаків величчю, що розчиняються поміж факторіалів безконечності – все це буде великим переходом у відчуття. Перш за все – у відчуття тиші”.

¹²⁵ Тут я пригадав фрагмент вірша одного із найбільших поетів українського андеграунду кінця 60–70-х років Грицька Чубая (помер чверть століття тому у молодому віці 33-х років): “...Я там мовчу, захекано мовчу... Я там слова навшпиньки обминаю... Мов хрест важкений душу волочу і сам себе на ньому розпинаю...” (цитую тут з пам'яті). “...Там”... – цебто у сфері “внутрішньої людини”... “...Там...”, де ще передвербальне, або ж недо-вербалізоване є (або є видається) найбільш автентичним... Поет якраз боїться зворохобити слова (цебто – у нашій термінології – запустити *правильні* – загальнозначущі – словесні ігри). Адже справжність переживань тією чи іншою мірою втрачається, коли вони пере-пере-ціджуються через “ситечко” когнітивних мап, ситечко звичної та узвичаєної картини світу. Адже поетичний первень є супротивним дресурі усталених лінгвокультурних схем чи конвенцій і “*не хоче*” влягатися у відомі (загальновідомі) досі конструкти свідомості. Само-розпинання поета (а – властиво – його внутрішньої людини) – це не тільки внутрішні колізії душі на тлі драматизму та контра версій життєвої долі... Це також (а, може, й – насамперед ро-зір-ваність і рана – рана *на межі не-можливого*: по-між бажанням втримати (затримати) *справжність мовчання* і водночас ви-словити *доглибно справжнє (ідіоособистісне переживання)* у *спільних* (таких, що по-діляються також Іншими багатьома) словах та словосполученнях.

¹²⁶ Знецінювання смислу відбувається також і тоді, коли звучується коло тих, де ці смисли самовідтворюються, бо ж звучується також і ареал співвідповідних цим смислам дискурсивних практик.

- ¹²⁷ Цілком інша річ симулякрійність у політиці, де дійсно дуже часто висловлювання, твердження та декларації аж геть “вилуцнені” із реалій самого життя (із обставин, із модусів життєтворення). Що, скажімо, стоїть за шаблоновим твердженням (навіть і багатьох чільних регіоналів) про так звану “чітку європейську орієнтацію”? Адже дійсний європеїзм є європеїзмом дії (дійсного руху до європейських життєвих взірців, європейських цінностей, європейської соціонормативної культури – культури самої повсякденної інтерперсональної взаємодії та внутрішньої активності-ініціативності окремих людини тощо). Натомість безнастанні декларації про “чітку європейську орієнтацію” є симуляцією того, чого в дійсності немає (навіть приблизно) навіть і на рівні ментальних репрезентацій та на рівні картини світу того, хто про це говорить... Не кажучи вже про те, що такий європейський суб’єкт (у цьому разі політик) абсолютно немає навіть уявлення про визначальну притаманність модальної європейської людини – внутрішню особистісну свободу її Духа (яко визначальну реальність європеїзму). Адже у більшості із наших (не наших!) квазіпартій та канапових партійок кланового і “тусовочного” типу паує цілковите засилля (чи то свідоме чи навіть невідрефлексоване) беззастережної (майже казармової) підпорядкованості чи то мненню, чи то опінії, чи то вказівкам “калектіва” (саме постсоветського “калектіва”, а не вільної демократичної громади).
- ¹²⁸ Згадаймо, що навіть таке яскраве у всепланетарнім контексті світової літератури явище, як латиноамериканський так званий магічний реалізм (Фуентес і Льоса, Борхес і Кортасар, Маркес і Карпентьер та десятки інших першорядних літераторів) були у своїй вибудові нових художньо-смыслових горизонтів посутньо заплідненими не лише відповідними локальними традиціями (зокрема мітопоетичними), але і європейським (насамперед французьким) екзистенціалізмом. Цей останній прийшов був до них вельми органічно. Адже більшість із них роками жила в Парижі, де безпосередньо потрапила у коло тих, що філософували в такому ключі.
- ¹²⁹ Етносоціальний організм і є такою складнодинамічною інфосистемою багатьох субінфосистем, – від повсякденного прямого контактування мовців-спілкувальників у розмаїтих локусах дискурсивної діяльності та різнофункційних ділянках комунікативної активності і аж до актуального функціонування щонайсучасніших мультимедійних структур.
- ¹³⁰ У цей досвід входить також увесь попередній її (особи) досвід мовомислення; далі – досвід не лише залученості у ті чи інші різновиди діяльності та життєформи, але й досвід реагування на характерні для певних видів і топосів життєдіяльності ситуації, а також досвід переживання відносно устійнених життєформ. Далі, – йдеться також про притаманний окремій особі її життєвий досвід комунікування з Іншим (іншими) вкупі із притаманними цій особі ментальними репрезентаціями ситуативно-контактних сценаріїв, епізодних фреймів та фреймів Іншого (Інших). Тут я вже не наголошую навіть на загальновідомому, – на фонових знаннях особи, яко частини її досвіду.

- ¹³¹ Функційний локус інтеракції мав би розглядатися також у соціопросторовому вимірі самого способу організації тут-і-тепер простору спілкування, що врешті-решт зав'язано також на сенсогенерувальні можливості самої проксеміки, яка не лише є одним із важливих моментів кодування та відчитування інформації, але й сама, яко така повсякчас “заряджена” смислами, є смислоносною. Складні імплікатури смислів буквально “вмонтовані” у проксеміку спілкування. Тому можливості коваріювання смислів та гри смислів (а відтак і витворення різних смислових конфігурацій) є істотно узалежненими від самого способу організації простору спілкування. Зміна проксеміки, між іншим, може впливати навіть і на зміну комунікативного жанру, гру ілокутивних сил мовлення та самого характеру і атмосфери інтеракції.
- ¹³² Бацевич Ф. Іронія як стратегія спілкування: переваги і ризики. – Іронія. Збірник статей. – Львів: Літопис – Смолоскип, 2006. – С. 98.
- ¹³³ Величезне багатство міркувань і повчань з цього приводу маємо у спадщині святих Отців Церкви. Тут, – лише декілька характерних прикладів. У творі Святого Йоана Ліствичника “Про вісім головних пристрастей і боротьбу з ними” читаємо, між іншим, так: “Початком безгнівності є мовчання уст при обуренні серця; середина – мовчання помислів при легкому замішанні душі; а кінець – непорушна тиша серця, спокій душі при подуві нечистих вітрів” (Духовна спадщина святих Отців. – Т. IV. – Львів, 2002. – С. 57). Або ще порівняй: “Мовчання уст – перша зброя проти гніву; але під покровом мовчання можна приховувати злопам'ятність. А це ще гірше; ліпше вже виговоритись, хоч і в гніві...” (Там само. – С. 58). Або ще: “Гнівливим корисніше жити в спільноті, а похитливим – у безмовності, що лікує проти розпусти і смердючої нечистоти. Тим, що страждають на обидві ці недуги, треба віддатися під провід отця, щоб він попеременно до безмовності, то до спільного послуху”. Або трохи далі: “Багато гнівливих сумлінно чувають, постять, зберігають безмовність – і ворог не заважає їм у тому, бо навіть під подвигами покаяння та плачу вміло підготовляє, живить і плекає в них ґрунт для пристрасти гніву” (Там само. – С. 58–59). У “Подвижницьких настановах святих отців Варсануфія та Йоана» подибуємо теж настановлення-напучування, що виявляють схожі (вельми багатопланові зв'язки поміж контактуванням людським, певними станами душі та духа та можливостями (у безмовності та через безмовність) уникання лихих обставин і лихих дій: “Якщо знаєш, що зустрічі з людьми шкодять тобі, то корисніше не виходити часто з дому – навіть і на церковну службу, бо безмовність визволяє від багатьох лих” (Там само. – С. 133).
- ¹³⁴ Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі. – К., 2006. – С. 48.
- ¹³⁵ Інституційно (урядово) мало би бути створене (принаймні на двадцятилітній період деколонізації України) спеціальне міністерство (чи то принаймні департамент) мовно-культурного планування та реінтеграції України.
- ¹³⁶ Ці новоукраїнські практики нині є вельми хирлявими внаслідок майже цілковитого браку власне українського урбанізму, яко не просто

самого способу життя, а яко достатньо потужного поля генерування новоукраїнських смислів. Новоукраїнські дискурси у наших містах (на власній своїй авторепродуктивній базі відносно цілісного та усучільненого лінгвокультурного поля) ще практично просто непомітні. Без цілеспрямованої багаторівневої політики деколонізації України (у спосіб нарощування української дискурсивної присутності у містах, – хоча б до рівня п'ятнадцятивідсоткового сегменту) якась “самозбереження” української культури є утопією... Є не просто утопією, але вельми небезпечною для нашого майбутнього утопією... Утопією, що вже протягом двох-трьох поколінь може припровадити нас до остаточного зникнення із культурологічної мапи світу. Тут треба зазначити також, що всеосяжна деколонізація України зовсім не тотожна лише її дерусифікації. До того ж на початковому (принаймні чвертьстолітньому після того, коли влада вже стане нарешті дійсно українською) етапі активної деколонізації, російська мова може стати і вже стає достатньо могутнім знаряддям і засобом новоукраїнського націоналізму. Тут досить лише назвати такі дві змістовні книги відомого харківського видавництва “Фоліо”, як 400-сторінковий збірник “Почему Украина не Россия” (укладач Андрій Кокотюха) та грубезний життєпис Степана Бандери російською мовою (2006 року видання).

¹³⁷ Протягом майже уже двох десятиліть відносно творчої свободи в Україні не виникло (ба, навіть, не зароджується на разі, на жаль) жодного нового напряму, жодної школи у царині гуманістики, загалом соціальних знань, чи філософії, які були би представлені якимось – умовно кажучи – українським славоєм жижеком хоча б у першій двадцятці сучасних славнозвісних європейських гуманітаріїв та мислителів... На жаль...

¹³⁸ Прагматикон є мотиваційним рівнем конкретних дискурсивних актів. Нагадаю тут, що дискурсивна діяльність охоплює і конче пронизує собою геть усе в суспільстві, культурі та людині (починаючи від внутрішньокогнітивного простору ментальних репрезентацій дискурсу та притаманним нам багатоманітних дискурсивних стратегій та комунікативно-контактувальних конвенцій та завершуючи реальними наслідками дискурсивної дії, яка завжди (в усіх без винятку випадках) є дією засадничо соціальною, є дією, що здатна змінювати дійсні соціокультурні ситуації, змінювати свідомість, опінії, настрої та атит'юди людей, змінювати врешті-решт саме середовище. Нагадаю тут також іще раз, що дійсне соціокультурне середовище відтворюється як середовище, що зіткане насамперед із дискурсів, “всередині” яких “рояться” щонайрозмаїтіші смисли.

¹³⁹ Тому фальшивий снобізм, чи то кривлення дамських носиків при кожній згадці про масову культуру, про “попсу”, про треш-культуру, про субкультурні утворення, про культуру юних злочинців, чи то про культуру наркоманів, або ж, скажімо, про особливу драматургію жебракування тощо є шкідливим сьогодні для достатньо глибокого та достатньо багатомірного розуміння складної динаміки життєтворення-культуротворення.

- ¹⁴⁰ Недарма Андрухович у збірникові своїх блискуче написаних есеїв “Диявол ховається в сирі” пише про те, що українські письменники Києва можуть спілкуватися на літературні та біялітературні теми лише одні з одними. Навіть у столиці ми не маємо біялітературної публіки, яка би могла посилати свої імпульси (через відповідні комунікативно-діалогічні та інтерпретативні ланцюжки) саме тим, що есенціально потребують такого “підживлювання”, чи бодай такого почування “вмонтованости” своїх текстів у наративи та у самі життєві цикли дійсних читачів. Саме вузькописьменницьке гетто (щось радше майже напівсектантське, замкнене у собі), з іншого боку, є водночас соціокультурним індикатором дійсної фрагментаризованости (чи то навіть дисперсійности) власне українських комунікативно-дискурсивних “процесів” (властиво – процесиків). Саме тому українська література (на дійсному рецептивному рівні) практично зовсім непомітна навіть і в “освічених колах” десь, скажімо, у Запоріжжі, у Херсоні, чи то Одесі... Безперечно, що навіть і сам Андрухович безмірно більше є знаним у Варшаві, Кракові чи то Любліні, аніж у згаданих вище трьох містах України..
- ¹⁴¹ Адже це сьогодні мало би стати загальнозрозумілою аксіомою, що внутрішню суть українства та суть самої його життєздатности чи то – навпаки – безперспективности можна збагнути тільки через способи його “вписаности” (нашого актуального українства) у геополітичні крос-цивілізаційні контексти та інші метаконтексти, – аж до метаконтекстів глобальних.
- ¹⁴² У славнозвісній багатющій бібліотеці Львівського університету (директор – професор історії Б. Якимович), скажімо, за останні 12-13 літ практично нічого не було придбано навіть із тих вельми цінних гуманітарних, соціологічних та філософських видань, що побачили світ бодай у наших сусідів росіян – у Петербурзі, у Москві, в Єкатеринбурзі, у Новосибірську... Практично залізна куртина (куртина інтелектуальна) майже закриває сьогодні від нас і російське (вельми плідне) інтелектуальне поле... Про це чомусь не задумуються сьогодні загумінкові вузькогляди на кшталт якимовичів, які могли б вже давно спробувати вимінювати деякі львівські видання на вельми цінні публікації московські і петербурзькі. Звідки ж візьметься новомодерна українська еліта?... Ситуацію тільки почасти рятує інтернет та єдинбурзько-оксфордсько-гарвардські мандри молодших українських інтелектуалів, які нарешті опанували західні мови (передовсім англійську). До цього нас – нагадаю – настирливо і повсякчас закликав ще 130 літ тому піонер новомодерного українського оксиденталізму-європеїзму Михайло Драгоманов.
- ¹⁴³ Саме тому ми маємо сьогодні у містах України (насамперед у Києві) такий шалений спротив програмі дублювання бодай половини закордонних фільмів, що є в українському прокаті українською мовою. І знову ж таки, – головний “аргумент” ворогів українства в Україні, – українська мова, мовляв, під цим оглядом (в умовах лібералізованого ринку) є “некомерційним” продуктом. Таким чином “стандарті” колоніальної понижености українсько-

го міського середовища стають трохи чи не еталоном нової легітимності остаточного доросійщування України. Адаже таки так!

- ¹⁴⁴ Кратократія (самодостатнє прагнення до утвердженні у володарюванні задля самого володарювання, Влада, яко куца самоціль у самоствердженні...) сьогодні є не меншою (а може, й більшою) загрозою для історичної долі України, аніж кучмівська стагнархократія, майже нічим не замаскована абсолютна влада українських (українських?) олігархів сьогодні (олігархів з усіх “таборів”), чи то путінська неомонархічна автократія.
- ¹⁴⁵ Найкращим індикатором цього є “висування” чи не найбільшої маскультурної ганьби нашого малоросійства євразійського штибу Веркі Сердючки на Євроконкурс пісні. Це тільки засвідчує те, що і властиве українство і властивий європеїзм в Україні ще настільки кволі, що навіть не змогли вчинити спротиву оцій нашій ганьбі.
- ¹⁴⁶ Вони часами начебто “приховують” і якісь глибші “сенси”, однак насправді приховують лише те, що за ними нічого не стоїть (як-от, скажімо, урапатріотична риторика щодо “державотворення” і “державницьких позицій”, культ розмаїтої “символіки”; потоки декоративного етнографізму; безперестанне “вболівання” за народ та орудування “симулякрами” народу замість реально феноменологічного розуміння дійсних потоків самого життя. Деколонізація має зірвати цю запону симулякрів, виявити “за нею” нашу духовну злиденність та суцільні лакуни (мінус-простори смислу та дії) у нашій повсякденній житті, де й мала би бути екстерналізована, втілювана, озвнишнювана наша дійсна культура.
- ¹⁴⁷ Ті партії та ті угруповання у Верховній Раді, які до цього часу ще не збагнули (і водночас не перейняли почуттям історичної відповідальності) того, що Револуційний майдан, яко насамперед генератор певних базових смислових поєднань (та співвідносних із ними цінностей) широко відкрив був браму Грядущій Деконізації України (як єдиній поки що реальній можливості не допустити історичного поглинання українства московським євразійством), – усі ці партії та угруповання є партіями погібелі України, є партіями її історичного небуття. Якщо парламент і надалі виконуватиме (не лише завдяки регіоналам, але й на ділі, на жаль, завдяки нашоукраїнцям) три попередні свої функції (по-перше, сприяння розукраїнюванню та доросійщуванню України; по-друге, функцію примітивної машини лобіювання корпоративно-бізнесових і кланових інтересів; по-третє, функцію сприяння інкорпорації України у склад євразійської імперії, що відроджується), – тоді треба сказати, що в так званому українському Парламенті геть усі фракції мало чим відрізняються одна від одної. Вони (ці геть усі політичні угруповання) перед поставою знищення (до певної міри – самознищення) України є “силами” культурно-цивілізаційного колапсу українства і української нації. Тим комічніше (трагіко-комічніше) виглядають твердження трохи чи не більшості політологів (у тім числі і політологів та політ-аналітиків так званої націонал-демократичної орієнтації) про існування неузгоджености, дисгармонії, антагонізму поміж гілками

української влади. Адже де-факто сьогодні уряд Януковича та контрольована ним парламентська більшість – це “гілка”, що проросла із московського пня, це гілка євразійсько-кремлівського володарювання в Україні. Таку “гілку” годі якось “згармонізувати” із власне українською владою, якої, на жаль, теж уже майже немає, бо духовно і політично анемічне президентство втрачає цю владу щодня... *(Це нагадує – я писав – до прищезтя твердого і динамічного п. Балози у Секретаріат Ющенка. Можливо, що й більша послідовність і непохитність Президента зумовлена саме цим...)*

¹⁴⁸ *Орієнтування*, як я його розумію (принаймні поки що) має п'ять визначальних вимірів: А) здатність “*сегментувати*” та *категоризувати* позамовну дійсність та *виокремлювати-розрізняти-нюансувати* певну “щось-ність” у потоках наших (моїх, твоїх, її) переживань; Б) здатність уділяти деякі смисли тим чи тим інтенційним предметам; В) здатність до покладання смислів (сенсожиттєвого покладання) у горизонтах цілей, цінностей і сподівань; Г) здатність до потрактування-евалюації (сенсотворний процес є засадничо поціновувально-інтерпретативним процесом: надати чомусь того чи того сенсу або ж наділити щось – річ, особу, явище, процес тощо – певним пучком смислів водночас означає “*зважити*” його – цього явища, речі, особи, процесу тощо – *релятивну значущість* у загальній мережі смислів, у рамках картини світу, яка теж “зіткана” зі смислових поєднань; у рамках світоглядних доктрин; у системі того чи того релігійного досвіду, у структурі певних філософських уявлень тощо; Г) здатність орієнтуватися у тих або тих тут-і-тепер ситуативних контекстах: відповідно відчувати реакції контрагентів комунікативних актів; релевантно відчитувати ті смисли, що імпліковані в коситуативність та кореферційність речей, людей та обставин самої “сцени” комунікативної дії і зокрема схоплювати “в-писаність” смислів у спосіб організації самого простору спілкування (у так звану проксеміку; здатність не лише адекватно декодувати паралінгвальні дії (жести, міміку, пози, вираз очей, а також саму гру ілюкутивних сил діалогічного акту в їхній єдності та динаміці), але й реактуалізувати співвідповідні смислові ресурси у власній комунікативній поведінці (зокрема у виборі тактик і жанрів мовленнєвого акту, які теж – самі собою – є фундаментально смислоносними і т. д., і т. п.).

¹⁴⁹ Ці приписи, норми і канони включно із конвенціями конкретної комунікативної компетенції теж залучені у *сенсоапновування життєвого середовища*.

¹⁵⁰ Про російські прикмети большевизму дивись, наприклад, глибоку студію Ніколая Бердяєва “Истоки и смысл русского коммунизма”.

¹⁵¹ “...і про Закон Його вдень та вночі він роздумує”, – Пс. 1:2; “... на ложах своїх розмишляйте у ваших серцях...”, – Пс. 4: 5; “...будуть радіти Тобою, хто любить Ім'я Твое!”, – Пс. 5:12; “Я надію на милість Твою покладаю, моє серце радіє спасінням Твоїм!” – Пс. 12:6; “Господь – то частина спадку мого та чаші моєї...” – Пс. 15:5; “Дорогу життя Ти покажеш мені: радість велика з Тобою, завжди блаженство в правіці Твоїй!” – Пс. 15:11; “Гос-

подній Закон досконалий, – він зміцнює душу. Свідчення Господа певне, – воно недосвідченого умудряє. Справедливі Господні накази, бо серце вони звеселяють. Заповідь Господа чиста, – вона очі просвітлює...” – Пс. 18: 8–9; “Нехай будуть із волі Твоєї слова моїх уст, а думки мого серця – перед лицем Твоїм...”. – Пс. 18–15; “Він душу мою відживляє, провадить мене ради Ймення Свого по стежках справедливости”. – Пс. 22:3; “Душа наша надію складає на Господа..., бо ним радується наше серце, бо на Ймення святее Його ми надію кладемо!” – Пс. 32: 20–21. Піклування про душу, як спрямованість душевно-духовного перфекціонізму у спосіб прямого єднання із Богом (Його словом, Його мудрістю, Його настановами) та осягання цілковитої радості через розкошування в такому єднанні) пронизує, наприклад, геть увесь 118-й псалом. Ось лише декілька найбільш промовистих у цих відношеннях місць зі згаданого (118-го) псалма: “Блаженні, хто держить свідоцтва Його, хто шукає Його всім серцем...” (вірш 2); “Цілим серцем своїм я шукаю Тебе, не дай же мені заблудитись від Твоїх заповідей.” 10); “Я вибрав путь правди, закони Твої біля себе поставив. До свідоцтв Твоїх я приєднався, Господи” (30); “Буду бігти шляхом Твоїх заповідей, бо пошириш Ти серце моє” (32) та ін.

¹⁵² Саме в такій сув’язі стають зрозумілими сенсо-спонукальні чинники щодо перфекціонізму та благочестя в житті та стосунках.

¹⁵³ Поточка Я. Єретичні есе про філософію історії / Переклад з чеської. – К.: Основа, 2001. – С. 292.

¹⁵⁴ Про глибинну духовну міць кожної окремішньої людини у її непохитній вірі й надії (яко глибинного джерела сенсо-наповнювальної злуки з Богом та *осягання цієї сили у Ньому*) чудово сказано у 26-му Давидовому псалмі (в останній вірші): “Надійся на Господа, будь сильний, і *хай буде міцне твоє серце*, і надійся на Господа!”

¹⁵⁵ Коли сьогодні жінки все частіше вдаються до “полімерного” нарощування притягальної для чоловіків “монументальности” жіночих грудей, то у такий спосіб по суті деформують властиву жінці (яко особі, а не яко репрезентантці певного ґендерного світу) засадничу систему смислових координат свого окремішньо-індивідуального світу. Адже на рівні смислових конфігурацій особової ідентичности (чи то ЕГО-ідентичности) кожен окремішний індивід не мислить (не відчуває, не переживає) у цьому ядрі тожсамости *тіло і внутрішню свою сутність* (розум і мислительні акти, ціннісні орієнтири і світоглядні уявлення, праґмо-життєві преференції та певну – таку чи таку – налаштованість *діяти-за* або ж *діяти-проти*, реагувати так або ж так у певних обставинах, вважати потрібним і доречним *дотримуватися саме таких ситуативних конвенцій* тощо) *дихотомійно*: тіло (чи то свідомо чи то радше невідрефлексовано сприймається як *частина* власної суб’єктности, а не як щось “зовнішнє” щодо власних думок, переживань і дій. Натомість нарощені силіконово-полімерні жіночі груди самою жінкою сприймаються вже як об’єкт, яко “інструмент” зваблювання та принадности, яко знаряддя і засіб... Саме у цей спосіб “тіло”, “тілесність” фіксується (на смисловому

- рівні, на рівні психосемантики свідомости), яко певна об'єктивованість, яко уречевлена "підпора", яко "милиця"-для-сексуальности (та для секс-ігор)... Тілесність випадає-"вивалюється" із органічної Я-ідентичности... До того ж, таку жінку з відповідними імплантантами часто переслідують тривоги та острахи чи не зауважить бува кохана людина (чи хай навіть і просто сексуальний партнер) отих до-даткових "штучок"... Руїнується природна жіноча ідентичність: роз-тинаються "навпіл" тіло і дух, тілесність і почування...
- ¹⁵⁶ Дуже легко показати, що в усіх цих трьох внутрішньовзаємопов'язаних моментах у конструюванні образу Іншого таке чи інше *агломерування смислів (сміслообразів) відіграє першорядну роль.*
- ¹⁵⁷ Уся культурна динаміка ґрунтується на смислових мережах, на грі смислів та на смислорухові.
- ¹⁵⁸ Згадаймо принаймні, що у сотнях тисяч пісень із царини фольклорної (та фольклоризованої) лірики сам поцілунок (і "цілування") не лише поети-зують, естетизують, акціологізують, – відтворюють, яко *над-емпіричну Подію*, але й стають Великою Метонімією самого кохання, яко цілком особливого над-буденного (поза-побутового) досвіду і врешті-решт (їдеться про поцілунок і цілування) фетишизуються, як Особлива Життеформа і особлива Діяльність... Це безперечно прикмета західних культур (зокрема культури української)... такі скажімо маленькі північно-східні народи як коряки та луораветляни (що їх неправильно називають чукчами), ескімоси та деякі інші взагалі ще яких півстоліття тому не знали жодного цілування. Еротичні ігри у представників цих народів, зазвичай, розпочиналися взаємними принюхуваннями-обнюхуваннями партнерів (насамперед у зоні шиї). Батько-оленар, який прощався зі своєю родиною перед початком літнього перекочовування із табунами оленів (у цьому жінки та діти – на відміну від зимових перекочовувань не брали участі) спеціально "принюхувався" до шийки своєї дитини (дітей), щоб запам'ятати відтак цей запах і у такий спосіб хоча б трохи зменшити той смуток розлуки із рідними, що у чукотській мові (у чукотському лінгвокультурному досвіді) передається безеквівалентним універсальним поняттям-сміслом "кыглек" (тужити за рідними у розлуці з ними).
- ¹⁵⁹ На жаль, сьогодні і ця пласка формула (в умовах цілковитого домінування цінностей конс'юмеризму та вузького утилітаризму) стає притаманною значним (стратифікаційно вагомим) категоріям людности. Смісли майже вивітрюються, – випадає "серединна" ланка життєутворення та зосередження мотиваційних сил. Залишаються лише голі "подразники" предметів споживацтва. Людина щораз більше радше стає людиною-конс'юмером аніж людиною дійовцем. Звуження спектру сенсомотивувальних сил пасивізує людину: сенсоносний стимул до дії згасає і "розпливається" у світі перенасиченому речовізмом, накопичуванням і насолоджуванням-аж-геть-до-смерти. Вищі побудження дійсно підмінюються стимулами та реакціями. На цьому тлі стає зрозумілим

- така дещо парадоксальна думка Ганни Аренд: “Заклопотаність сучасними теоріями біхевіоризму спричинена не тим, що вони помилкові, а тим, що вони можуть стати істинними, і що вони є найкращою концептуалізацією конкретних тенденцій у сучасному суспільстві. Досить можливо, що новочасна доба, яка почалася з таким безпрецедентним і багатообіцяючим спалахом людської діяльності, повинна завершитися крайньою найстерильнішою пасивністю, яку ми тільки знаємо з історії” (Арендт Г. Становище людини. – Львів, 1999. – С. 248).
- ¹⁶⁰ Самопозапочатковування – самостановлення через нарощування ідіо-особового смислового підґрунтя, що в ньому вкорінюється інакшість окремішнього індивіда.
- ¹⁶¹ Вони не однакові у різних соціокультурних (і – відповідно – смислових) світах: навіть у межах якогось порівняно невеликого міста у різних верствах та в розмаїтих субкультурних утворення – різні епізодні моделі та різні репертуари ситуацій.
- ¹⁶² Наприклад, найтиповіші мультимедійні засоби сьогодні вже стали одним із таких чинників. Загляньмо о п'ятій ранку в комп'ютерні клуби: тут тінейджери прикуті до моніторів геть усю ніч.
- ¹⁶³ Згадаймо із послання апостола Йоана: “Не любіть світу, ані того, що в світі. Хто любить світ, – у тому немає любові Отчої...”.
- ¹⁶⁴ Це деїктичне словосполучення – як я уже зазначав – є наслідком наївно-топосоморфної природи мовно-мовленнєвих систем. Насправді у смисловій людській дійсності не існує “другого боку”.
- ¹⁶⁵ Порівняй, наприклад, і ще: “А я бідний та хворий, але Боже спасіння Твоє мене чинить могутнім, і я піснею буду хвалити ім'я Боже, співом вдячним Його величати...” (Пс. 69:30); “Насити нас уранці своїм милосердям і ми будемо співати й радіти по всі наші дні. Порадуй же нас за ті роки, що в них ми зазнали лихого” (Пс. 89:14–15).
- ¹⁶⁶ Цебто шляху, що відповідає нашому *увираженому та більш-менш сильному* розумінню блага...
- ¹⁶⁷ У таке лінгвокультурне конструювання уже початково імплікована евалюативність та оцінкове бачення, що за-дається узвичаєними для певного соціокультурного поля (та співвідповідного актуального герменевтичного досвіду) інтерпретативними моделями та фреймами епізодів...
- ¹⁶⁸ Поведінкова “задогматизованість” і “законництво”, що передбачають пряму кореферентність поміж способом здійснення поведінкових актів – з одного боку, і жорсткою “оцінкою” кожної ситуації – з другого, відповідно до жорсткого репертуару наперед “заготовлених” дій притаманні лише радикальним (скрайнестевим) сектантам, або ж релігійним фундаменталістам.
- ¹⁶⁹ У лінгвокультурне (насамперед лінгвальне) ми включаємо не лише мовлення, як таке, але й усю семіосферу – у тім числі символну та візуально-іконічну, – а також атит'юди, що впливають на спілкування та розуміння; чинники кавзальної атрибуції (разом з іншими соціопсихіч-

ними механізмами сприймання Іншого/Інших. Кожен із перерахованих моментів, що у сукупній своїй співдії (на рівні і відкритої, і латентної поведінки) дає ефект заохочування/стримування, посідає власну смислову структуру (є динамічною констеляцією смислів).

¹⁷⁰ Щонайширші народні маси – і в Італії, і в Німеччині – не просто заповнені були конформізмом автомата, чи “втечею від свободи” (“escape from freedom”), про що писав був Еріх Фром. І в Італії, і в Німеччині тоталітаризм знайшов був своє масове підпертя у смисловому квазіісторичному ретроспекціонізмі та в складній смисловій констеляції “величчя нації”, “національної величчя”.

¹⁷¹ Поле розуміння та порозуміння корелятивне із полем довіри.

¹⁷² Тут зовсім не йдеться про радикально-еклектичну постмодерну гібридизацію та креолізацію у культурі.

¹⁷³ Сенсологічне поле спільноти є нерозривною єдністю *логосфери* (разом із картиною світу, разом із категоризацією-лінгвізацією світу та когнітивними мапами; далі – *семіосфери*, далі – *креатосфери* (у тім числі – сфери генерування нових смислів).

¹⁷⁴ Вишивані сорочки та квазіхристиянське причандалля на грудях численних “знімачів вроків”, “магів”-примітивників, “цілительок”-шептух, сама їх квазімістична постава – це теж – нагадує – дискурс і теж складова сенсоутворювання у діялогічних актах.

¹⁷⁵ Абсолютно “та сама” усмішка може набувати різного сенсу залежно від смислових траєкторій діалогу. Слово, яке лише натяк на мову, – це його онтична природа (М. Гайдеггер це добре показав був у своїм есеї “Із розмови про мову одного японця й одного, що його розпитував”.

¹⁷⁶ До того ж, над усім цим (і над ідіоіндивідуальною самотністю смислів також) тяжіє досить-таки груба (неспівмірна зі складними смисловими порухами) *соціальність слова*, яка система конвенцій, що жорстко детермінує його (слова) семантику (почасти навіть і обтинаючи-обрубуючи) кристалічні “нарости” смислів) через суспільну (або ж групову чи субкультурну) *конвенціоналізованість таких чи таких модусів слововживання*.

Многоликість діалогу залежить не лише від множинності перебігу ситуацій контактування, але й від самої особи мовця (мовців) – від контрагентів комунікативного акту; від попереднього досвіду їх залученості у різні форми комунікативної дії віч-на-віч. Ціла низка питань, що стосується багатоаспектності діялогізму (питань досі зовсім не досліджених) лежать просто на поверхні. Ось вони ці питання (дуже різні, хоч і мають спільний ключ до їх зрозуміння):

– Чому діалог може бути не тільки спонукально-невимушеним, але й вимушеним?

– Чому діалог буває прохолодно-стриманим?

– Чому діалог буває сповненим серйозності; сповненим легковажності; сповненим вдаваної серйозності; сповненим грайливості, що є чистою грою, а не інструментом контактування?

– Чому миттєва побіжна відповідь може бути ілюкитивно потужнішою, дієвішою і мати незрівнянно більш далекосяжний перлюкитивний ефект, ніж довготривала, напружена та семантично “густа” співбесіда?

– Чому самі *способи за-питування (разом з обставинами за-питування)* можуть давати потужний поштовх до справжньої “когнітивної революції” у свідомості адресата, до цілковитого пере-пере-кроювання та “перемальовування” всієї його дотеперішньої когнітивної мапи?

– Наскільки сама внутрішня логіка діалогічних кроків може “відвести” діалог “убік” від первісних комунікативних намірів?

– Чому автентичний діалог, який неможливий без взаємовідкритості (у співдовірі, у чесності, у щирості, у внутрішній свободі, у відповідальності) може оголювати та зненацька (зненацька навіть для самих комунікантів) актуалізувати глибинні екзистенціальні окремішньої людської долі та торкатися *межового*? Чому діалогічний простір “*між-нами*” стає простором формування (і о-формлення) кардинально значущої сенсожиттєвої проблематики? Емануель Левінас уже писав був про це у філософській інтерпретації концентру “обличчя Іншого”: “Я називаю обличчям те, що в іншому дивиться на “Я”, воно розглядає мене – закликаючи з-поза постави, яку воно надає собі на своєму портреті, в свій покинутості, своїй незахищеності й смертності, і його заклик до моєї первісної відповідальності, ніби він є одним-єдиним у всьому світі-улюбле-ним”. (Левінас Е. Між нами. Дослідження. Думки-про-іншого. – К.: Дух і літера, 1999. – С. 260).

– Чому наша здатність вступати в діалог, провадити діалог, під-даватися плинові живого комунікування є не лише налагоджуванням процесу обміну інформації та налагоджуванням співдії (колаборування); але й процесом налагоджування інтерперсональних взаємин та персоналізації цих взаємин саме “на території” подальших діалогічних (діядичних: *особа-особа*) актів?

¹⁷⁷ Михаїл Бахтін, який дуже багато зробив для розуміння діалогічності слова (та фундаментально-діалогічної пов’язаності *смыслу* зі *смыслом* поза чим окремішний *смысл* не існує) дуже добре відчув феноменологічну неподільність (цілковиту нероз’єднаність) *погляду Всередину Себе* із вдивлянням у *Погляд Іншого* (це виявляє зокрема засадничо-спілкувальну природу самої людини). Він зокрема писав: “Бути – означає спілкуватися. Абсолютна смерть (небуття) це непочатість, невизначеність, незгаданість. Бути означає бути для іншого і через нього – для себе. В людини немає суверенної території, вона вся і завжди на межі, заглядаючи всередину себе, вона дивиться в очі іншого, чи очима іншого”.

¹⁷⁸ Близьку паралель щодо цього я вбачаю у розпізнаваності перегукувань-кореляцій та асоціатів, що лежать в основі інтертекстуальних фреймів та актуалізують зокрема такий механізм мнемосфери, як ефект праймінгу (особливо у багатій на смислові рецитації та реплікації добі модерну та постмодерну).

¹⁷⁹ У *роз-різненому*, що відтак заново “скликається” та “збирається” у мові та розумі.

побіч рудого метелика
(збірка поезій з Високого Верху)

Мелодія для гобоя

...У вируванні оцих оленячих табунів
У протоптах
У поміжроссі
У поміжрядях
Відсутности...
Поміж полум'ям свіч,
Що стрепенулись раптово
Між вузькими вустами,
Що поринають у темряву...
Той подив
Той пудув
Той
Ніжноголосий
Трем
Між знеямленням
Не-буття
І увиразненням
Пам'яті...
І тепла жіноча рука
Що ніжно плече
Погладжує
Не повернеться вже
Із роз-хилів
По-всяк-дення...
Не сколихне
Порух руки
Ані півслова
Ані днища обох домовин
Обледенілих
У грудні
Згорнеться вірш похапцем
Мовбито віяло...

Примовкнуть усі
Слова
Пополотніють вуста
Щоб заспівати
Знову...
Щоб кружеляти пір'їною,
Що лине сюди до мене
З небес
У темнозелені кущі чорниці
Попід самим порогом...
Позойкування гобоя
З-під споду
Легеньких алюзій
До моцартівсько-пливких
Рокайлевих пере-хлюпувань...
Із галактичних нетрів
Із днища труни обледенілого...
Відсутність
Переїстотнена
В міжгалактичні
Про-міжки
Відношення
Всіх відношень
Незрима
В нестримному
Роз-біганні
Втримує цілокупно
Соти метагалактики
Обертає сузір'я слів
Несподівано іншим боком...
Вихлюпує моцартівське
Із позойкування гобоя
Відсутність, що переїстотнена
У про-чування слова
Бо ж хлюпоне нараз
Круговерть
Зоряного рукава,

Що самочинно
Випірнув
Із галактичних нетрів
Із надрищ
Самозалюблених
Розпашілих
Віршів
Із пританцьовувань
Постмодерніста
Сергія Зажитька
(Танцюється, бо ж танцюється!)
Прочуття, що аж геть ваговитіше
Од скелястих хребтів
Що розбіглися
Поза Зальцбургом
Від палацика над ставком...
Прочування, що легше
Ніж позойкування гобоя
І слова там самі собою
Підтанцьовують
Витанцьовують свій танок
Тісно-тісно
Переплітаючись пальцями
І стегнами дзвінко
Вихиляються аж геть під стелю...
Достоту так само
Як витанцьовує із Зажитька
(Хоче того Сергій чи ні)
Моцарт позойкуванням гобоя
Із рокайлевими рукавами...
(Танцюється, бо ж танцюється!)...
Понад Писаною Криницею
.....
Глянь-но!
Отам зоря
Визирнула з криниці...
І зненацька випорскує

Власне томуоо ти зазирнув туди...

Саме тому,

Що стегна пругкі погляду

Витанцьовують із зорею

У джерелі

У поцейбічній її криївці...

.....

В обледенілому днищі труни

Є вихід –

Углиб єства!

Простору тут доволі

У поміжрядях слів

У розхилі поміжгір'я

Поміж хребтів гірських

Що обступили Рожанку...

У рукаві ряснозорянім

Галактики

Шлях Чумацький

Поміж

Садом Пісень Божественних

Сковороди

І “Поемами під обід”

Бітника із мегаполісу

Френка О’Гари...

Зовсім близько до цього гобоя,

Що хотіння невтримне має

Пританцьовувати

Позойкуючи

У будуарних кольорах

Зеленаво-блакитно-рожевих

І нетерпляче розпочинає

Укупі із піяніно

Свій діалогічний акт...

.....

Знов

Пере-моргуються

Синьо-зелені зорі

Хилитається полум'я свіч
Грайливо гобой
Вихлюпує знов
Рокайлі
І двома рукавами
Обнімає село Рожанку...
Кучерявляться заново
Спіралі мільйоноліть...
І поети із Македонії
Вивіршовують
На завершення
Геніяльні свої вірші
Про коріняччя
Що вже
Пере-плелося
Зі зорями...
Про соколонька,
Що всівся собі
На смереку
(Тонку-високу
В корінь – глибоку)
Щоб зронити мені униз
Чорно-сріблясту пір'їну
(Легеньку,
Як позойкування гобоя...)
Саме сюди
На саміський поріг хатини.

*Високий Верх,
31 січня – 1 лютого 2005 року.*

Заново

*Які довжелезні переліки
У поезії Волта Вітмена
Але зате, наче списані – занотовані
Із високости польоту птаха...
Або ж польоту ангела.
В ангела погляд
Незрівнянно зіркіший
Аніж у цього вірла,
Що над Високим Верхом
То туди, то сюди
Мовби пе-ре-пли-ва-є
Не ворухнувши крилом...
Так ось і віри Вітмена
Зовсім легко
І без напруження
Просто божественно
Розгортається
І розлого
І всеосяжно
Із високостей
потідохмарних
Пе-ре-пли-вань...
Над моєю хатинкою на узліссі,
Що геть позаростала всіляким зіллям...
Понад листям трави,
Що так гінко тут випнулося до проміння...
Розгортається знов і знов
Червоне, зелене,
Многobarвне
Багатоголосе
.....
Листям трави*

Вітмен навчив мене радісно проростати
Крізь затверділу глину
Крізь звалище каміняччя
Крізь поруділий мох...

.....

На уламках позавчорашніх снів
Позаторішніх слів
Зело трави
Заново зяріло...
Аж на самім порозі...

2 лютого, 2005.

Метафізичний триптих (1995, 2000, 2005)

1.

Бодя відрізняється від Боріка тим,
Що у нього на лівому вусі посріблений кульчик
Гуртуються хмари
Перед наступом
На хирляві мої слова
А я зачайвся
Чатую
У бадиллі полиннім
(Потолоченім
Поперетлумлюванім бадиллі)
Поміж двома люками
Для стратегічних ракет
На клапті торішнього снігу
Біля гори чукотської Танюернай, –
Онде! Айвакено –
Темночорний олень із білою плямкою на чолі
Три крищеві горлянки
Трьох стратегічних ракетних шахт
Недалеко від міста Броди
Захекались хрипувато,
Люки варгаті повідвалювавши
До ніжнорожевих хмар
(А ХМАРИ – ГУРТУЮТЬСЯ І ГУРТУЮТЬСЯ...)
Звільжілий
Ніжнозелений мох
На цямринні старому
Понад криницею
(зблиски
і полиски
загадкові

У ЧОРНИМ НУТРІ КРИНИЧНИМ...

(тут тепер притулок для наркозалежних...)

...Звільжілий

Ніжнозелений мох...

Осміслюю те,

Що надає осміслености

Сенсові, що розбруньковується

Поміж буттям і мислю...

Вислизають відношення

Поміж ОГУТ і ТАМ

Тоді вже не знаю

Серединности

Опосереднень

У надрах буття

Ви-бутєвлює

Мисль себе

Невимовно

Німотно

Знемовлена...

(Де ж тут

Супротивлежність

Поміж ТАМТИМ

І ЦИМ??

Як зернятко яблуневе

Мислі затверднуть

Суцим...

І розкрислатиться

Крислата незрима вісь

Кристала, що не отверд іще

Не явився іще

Не ви-явився...

Вісь, що потужніша

За вуглувату грань...

(Змерехкотіла грань

І у промінні зникла...)

.....

У сновидінні зернятка
Віття розлоге
Мільйонів крислатих крон
Дотеперішніх і прийдешніх

.....
Перестигла малинка
Хлюпнула у траву
Полиновим гінким
Бадиллям
Позаростали люки
Од покинутих шахт,
Де мешкали три страховиська
Зі знаком
СС – 18

.....
Як є ще мала щілінка
Поміж буттям і мислю, –
То і вона заповниться
Всеосяжністю
Німування

2.
Ти споглядаєш суще?
Ти сам
Під захланним поглядом сущого?
У поглинанні
Його відкритістю
Ти сам
І слово твоє
І волення
І рана
І біль
Зі самого нутра ЖИТТЯ
У поміжряддях віршів
У проміжках

*Міжгалактичних
Мисль як суцільний біль...*

.....
*У криничній пітьмі
Відлунює тихе
Слово*

.....
*ХТО закинув
У глибочінь нутра
Це хлюпотіння сенсів?
Це переплескування
У поміжслів'ях
І поза межі слів?
У діткненні темних кіл
То де ж ти?*

*Ні тут
АНИ ТАМ
АНИ ДЕІНДЕ
У сплескові
Поміжслів'я
У поглинанні*

*Криничнім
Тільки для того*

*ВКИНУТИЙ
У РЯСНОТУ*

СУЗІР'ІВ

Аби сколихнулася знову

Темними

Темними

Колами

досьогочасність

СЛІВ...

Аби сколихнулася знічев'я

Велетенська оця роса

(Ніби не знала

Про маленьку

Криницю Всесвіту

Ніби не знала
 Притъмянілого
 Тихого сплеску)
 ВЕЛЕТЕНСЬКА РОСА
 Сколихнулася несамохіть
 На схрещених вістрях
 Спалахів...
 На недолугих словах
 Повикреслюваних
 Із рядків
 Роса зарясніла
 Прозоро
 Стозоро
 Скресло
 О найцінніші мої
 Кволі
 І недолугі слова
 О найцінніші хирляві мої слова
 Бо вони випрозорюють заново
 ЦЮ ВЕЛЕТЕНСЬКУ РОСУ...
 Хоч і не годні навіть діткнутися
 ніжнобузкової
 хмаровинности
 сих чотирьох хмарин на небокраї...
 (ані звуком ані беззвуччям своїм)
 Де спалах?
 Де промінь?
 Де крапельина Всесвіту?

.....
 Самости сплеск
 У зіткненні темних кіл...
 .....

(Знов вислизає все
 У проміжках
 Поміж сенсами)
 У трепетанні
 Нутра

У криничному
ПОГЛИНАННІ...

З.
Зачаївсь і чатую
У бруднозелено-брунатнім
Прижухлім бадиллі
(Потолоченім геть уцент)
Поміж оцих розчепірених
Переіржавлених люків...
(Досить мені позирку
На чотири бузкові хмарини
Біля самого обрію...)

.....
Відкричали своє
Відгорлопасили
Крицеві горлянки
Відсмерділи своє
Гниловерхі
SS-18
(Демонтовані стейтівцями
Чи то перевезені у Московію).
(Одчикрижені од бузкових хмарин
Повідсмикувані
Від обрію)

.....
Темночорний олень
Айвакено
Із білою плямкою на чолі
Копитом вдаряє-вдаряє-вдаряє
Із нетерплячкою
(Видобуває поспіхом
З-під шкарубкого снігу
Торішній хрусткий лишайник)

.....

Затвердли
Затерпли
Зблиски і полиски кружелянь
У непорушності
Трьох позаторішніх віршів
Загублених і віднайдених
На ніжнозеленому клапті
Поміж цяминня...
Відірвані руки і ноги
І декілька розчереплених
Почорнілих од сажі голів
Стримлять
То отут то отам
У напівмороці
Поміж полисків
Підсліпкуватих ліхтариків
Між миготливих
Гарячкових очих
Пере-бігань
То отут то отам
То де-інде
У підземеллях т'юбівської підземки
У *City of London*
У бадилинні
Поперетлумлюваних артерій
У волоконцях од ніжнорожевих м'язів
У скриках, котрі загусли
Тут попід Ландн-сіті...

липень, 2005

Розхристані квіти...

*Розхристані квіти
Стеблини просяяні
(Ледь не прозорі!)
І сонце, і вітер...
Та звідки ж?
Ізвідти,
де гори!
Але ж не осягнув,
не просяк,
нутром своїм не увібрав
Сей клич
Од заклечаних
Стріх і дахів і брам!
Заклечане слово
(Заклечане – не прикрашене!)
Се зрошене слово, –
Зворушене, зрушене, вражене!
Я в горах оцих, повір, –
Не прагну завершити,
Звершити...
Я тільки міняю цей вірш
На порух травини найпершої!
О суцвіття просяяні, о сонцем просякла, землице!
Краще впасти зненацька у трави оці долілиць...
Бо ж кволим сим словом не дам собі з вами ради!
Просто впасти в траву, – і РАДІСНО ЗАРИДАТИ!*

18 лютого 2004р.

Мій віри...

*Мій віри
Не стилізований
Під "Сітроен" тридцятих років.
Мій віри у Детройті не дебютує...
Може у Середмісті Парижа
Помре-таки віри сей
Тихою смертю
Нерозкупленого тиража...
Це несамовите цвірінькання
Голосистого горобця
Переінакшене
На картатий французький штиб
Не второпують парижани...
Не зрозуміють французи
Розпашілого дзьобика
Над буйнотрав'ям ярим
Високоверхівським
Трохи нижче од клаптів
Минулорічного снігу
Не зрозуміють французи
Розгонистого цвірінькання
Не осягнуть умом
Дзьобика голосистого,
Що шугає туди-сюди
Над буйнотрав'ям ярим
Біля Писаної Криниці...*

15 травня 2004 р.

Пелюстки наче метелики...

*Пелюстки наче метелики
Метелики як пелюстки
І слово підхоплене повівом яблуневим
І я,
Мов КРИЛО СУЦІЛЬНЕ
У поміжгір'ї карпатським
Трохи праворуч яблуньки,
Що з неї уже випурхує
Пелюстка
Передостання...*

5 червня 1998 р.

Цвітіння.

Вже сонце сховалося,
А яблунька світиться ще
Ані зірки на небі
А яблунька світиться ще
Ще світлосяйно квітне
Ще променіє
Саміський вершок яблуні
Супроти ночі світиться
Зачерпнувши суцвіттям
Небесної благодати
Попелясто
Бузково
Ультрамаріново
Мінітья ще
Миготить
Переморгується
Зі словами...
Ще мить, –
У безодню безвісти
Злине суцвіття
Струшене
Вкупі із полиском
Двох
Зачудованих поглядів
Ангельського
І людського...
І пойметься нараз
Ніжнотонне рожеве
Вогнем фіолетовим
Як на постелях Чурльоніса...
І зачерпнувши із серця
Півдуші

*Півума
Півжиття
І геть усе
Геть усе
Безумство моє біляве
М'яко гойднеться знову...*

3, 5 червня, 1998 р

***

Попід заметами снігу
(Десть на самому споді)
Густозелений ожинник
Переморгується
Многоооко...
Ще учора отут
Погасала-пометушилася
Пометляла
Віхола – завірюха
Баба несамовита
По-розперезувана
І туди і сюди
Там туди
І деінде
Та й утекла собі
Поза Високий Верх...
Там на самому споді
Попід сріблястою товщею
Густозелена ожина
(Наче слова оці
З-попід рядків недбалих)
Випручується многоруко...
Прославлений “Цепелін”
(Led Zeppelin)
Причеплений тут
Причеплений
До галузки ожинової
Попід СНІГАМИ
Там – потаємні двері
Там – “The Doors”,
Що замуровані
Під білінь

У білінь
Під біль...
Вони роз-тяг-нули-ся знову
Безконечно д-о-о-о-о-в-гою
Нотою Моррісона
Завалились набік у мулі
Потід нейронними синапсами
Завалились у мулі, наче підводний човен
А півбоком занурились
У мовчання-ячання
Насподі
Самої музики...
А тут ось, тут
Потід гамуззам слів
Вірші позавчорашні
Скупчені – переплетені...

.....
Формотворення –
Се пругке
Параболічне
Напруження
У глибині снігів
У надрах
Незглибних
Де все ще гучать СЛОВА
І ПЛАЧЕ
Гітара Гендрікса...

Формотворення
Розпочинається
Із переморгувань
Зеленооких смислів

Формотворення –
Се вічнозелений ожинник,
Що за мислі чіпляється
І випручується водночас...
Формотворення –

*Це як бредеш по груди
У снігових кучугурах
Де через півхвилини
Позамітає вітер
Зовсім усі сліди...
Формотворення –
Се сліди од слідів
І сліди од проміжків поміжслів'я...
Формотворення –
Се вислизання слів,
Що залишають щілинки
Для зеленавих смислів...
У поміжряддях,
У поміжгалуззі
У жовтім підводнім човні,
Що на самому СПОДІ
У вислизанні несхопнім
Між корінцями дикого часнику
У міжгалактичних проміжках
У виборсуванні поміж ожинниками
У випручуванні між волоконними кабелями
Поміж відростками синапсів,
Поміж тоненькими паростками
Перед-чувань...
Там на самому споді
Попід товщею
Сніговою...*

***

Юрмовисько смерек
Збіговисько берізок
І повно-повнісько
Стлумленого ПРОМІННЯ...
(Позбігалися тут на віче)
Віч-на-віч
Із дятлом
Віч-на-віч
Зі сорокою
Скрекотливою
Віч-на-віч
З поетами,
Що повтікали сюди
Зі Львова, із Кракова
Та зі Зальцбурга
На вічі Високоверхівському
Почуємо і побачимо
Як блискавиця лагідна
Поніжила бік смереки
Гарячою лапою
Із пальцями розчепіреними...
Помітингуймо отут
Братіку буче
Бучно і буйновійно,
І буйноголово
Бо й постава твоя
Буйно – букова, буче
Завширики наче золотобрамний портал
Що на Валу Ярославів...
Помітингуймо
Братіку буче!
Не дозволимо!

*Не дозволимо
Екстрадиції
Польських грибів
Чорноголовців
Поза кордони
Поруділого нашого моху...*

***

*Вкупі з мертвими стеблами чебрецю
(Що пахнуть, – усе ще пахнуть
З минулорічного літа!)
Вмерзали – вмерзали поволі мої вірші
І я у крижину вмерзав
Над оцим джерелом
Високоверхівським
Незамерзальним...*

*У бурих кублах побіч себе
Звірята, люди і комети
(Богдан-Ігор Антонич)*

“Я”

*Я – губернатор
Дистрикту
Хай Айпекс
Я – куратор і покеровувач
Пістрявих оцих дятлів
Я – Special Service
Для пильнування альпійських квітів...
Я – просто шишка,
Що впала з ялиць,
Що на Високім Замку
І закотилася
Аж сюди...
Тут – у моім Bungalow
(А, радше, – в маленькій Cabin...)
На палях
На стовпчиках
(А може
На курячих ніжках?)
Здається ще краще навіть
Аніж у телефонній буді,
Де проживає
Львівський поет
Скиба...
Братик улюбий, Скибо, –
Примандруй
На Високий Верх
(Але тільки без телефонної буди*

*І без мобільного телефона...)
Візьми-но лише
Дві пригорщі вівса
(Для мене
І для пістрявого дятла)
Будемо ми
Райзувати
(Як то кажуть у нас
В Галичині)
Утрьох:
І туди і ген аж туди
До озера
Синевир...
Влітку верхами
Зарайзуємо
(А може, –
То й пере-літатимем)
Хоч би й куди!
(Чом би й ні?!)*

Травень, 2006 (Високий Верх).

Слабенький вірш – триптих
(Зітканий із позавчорашніх днів та з
хлюпотіння блюзу)

I.

Підперті кілками
Що поїнялися пліснявою
Порепані
Помальовані
У брудно – брунатний колір
Перехняблені паркани, –
Шерехаті
Рядки вірша
Шерехаті слова
Збиті докупи
Наче плескаті дошки
Вони
Тільки наполовину мої...
(На третину? На соту частину?
На одну стомільйонну?).
Пере-хилені
Пере-хняблені
У поза-позавчорашній
День...
Там під парканом
(Попри паркан
І туди і сюди
Упоздовж паркана, –
Аж до закутку попід муром)
У розпашілий полудень
Бавиться кошенья...
Перекинеться на хребет
Лапки повипростовує догори

Сріблястим животиком
До вохристої хмари
Треться...
Може й собі
Черевом калюхатим
Беркицьнутися догори
(аж на хмарину)
А потім уже
Пазурчики повигострювати,
Як оце кошеня
У спосіб наполегливого
Роздряпування
Дошки з паркану?
Чи то пак у спосіб
Грайливого перепорпування
Реквізиту старого
(подірявленого міллю
усупереч всім нафталіна
пе-ре-пор-пу-вання
реквізиту
депозитарію
дискурсивно-діялогічних актів
дійовців та контрдійовців
консенсусів та дисконсенсусів
пе-ре-пор-пу-вання
запроданців та заново пере-перепродуваних
рenegатів...
скрипіння стільців,
шанобливости до грошових мішків
та респекту до течки грубенької,
що попід пахвою...
А ще :
дискурсивних практик
Довкола нутрощів *мерса шестістава*.
І *абалдзенних тьолак*
А ще: як *бухалі на чьорнаму*
(*Адурення*)

А ще : як *атривались круто*, –
(туші світ!)...
 Горбатих метафор
 Метонімії
 Чи то оксюморонів
 На штиб непоправно авангардового
 Постар'єргарду?...
 А також іще щодо злуццування
 Помаранчевої барви
 Із фарбованих кішок, тлустих котів
 (чи котяр)
 лисів, лисиць, тхорів...
 Etc...Etc...

.....
 У цей золотистий полудень
 У цей жовтогарячий полудень
 Метафора знову наснитися
 Пере-сниться-переснується
 Ви-снується зі сновидінь
 (Чи може з отого
 Напіавпризабутого спомину
 Із оцих
 (Чи отих?
 Отамтих?)
 Геть скрізь
 Геть усюди
 Порозкидуваних
 Понатрушуваних тут і там Словосполучень
 Що пойнялись імлою?
 Порозсипуваних самоцвітів?
 Метафора рімейкована
 Ще позаминого року
 З якогось неймовірно-чудового
 Македонця...
 Позичена як молоток,
 Аби позбивати усе до купи?
 (Дошка за дошкою...)

Може усе це позичене
У старенького Волта Вітмена?
Або ж у Сільвії Плат?
Здається, що й ці два гвіздки
Я прикушую поміж вуст
Достеменно так само
Як це робив був колись
На подвір'ї своєму Вітмен?
А зрештою ця метафора
Рімейкована просто
Із отого Романа Кіся,
Якого уже немає
Хоча ще учора він тинявся
Отут собі попідпарканню...?
І цим кострубатим словом
Не менше ніж сто разів
До хмарини собі потерся?
Аж барва вохриста злуцилась із хмарини
І прилипла до цього рядка
І до цього ось піднебіння...
Саме тут. Ось отут,
Де відчепірилась дошка
(І щось там раптово –
НАЧЕ ІЗ ПАЩІ –
Випорскнуло
Альвеолярне
Мінорне
Сонорне
Незрозуміле.
Аж *ЗАКЛЕКОТІЛО*
ЩЕ ПЕРЕД-ВЕРБАЛЬНИМ
ЩЕ ДО-ВЕРБАЛЬНИМ
ВОЛАННЯМ – ВОЛЯННЯМ,
ЩО НЕ ВЛЯГЛОСЬ І ДОСІ...)

.....
.....

Я зненацька
 (Нарешті!)
 Вислизну
 У знавісніло-радісне
 У безумне своє
 Позаслів'я
 У madness
 В мед-хеднис
 У самочинний шал
 Чим далі
 Чим далі
 Від казармового муру
 Від контурів ночі
 Від настовбурчених речень
 Від прямокутних думок

.....
 У блаженно-щасливі
 Перелунювання миготінь?
 У світлосяйні хвилі?
 В розкошування маревні?
 В не-о-мовлені на-пливання?
 (Де – ані контурів,
 Ані параметрів,
 Ані тобі периметрів...
 Ані велемудрого вимудровування
 Ані навіть вохристої плямки
 На піднебінні хмар...)
Випорскну ТАМ і
ТУДИ,
ДЕ БІЛЬШЕ МЕНЕ В МЕНІ.
 Вислизну в запаркання
 (По-за геть заструпілі фраземи
 Поза лексематичні штучки...)
 Ви-рвуся – випручаюсь
 У позатиння цієї рівненької
 Правильної
 Чепурненької балаканини

У бездумність прекрасну
Блаженного самобуття
РАДОСТИ І СВОБОДИ...
Де немає уже контурів
І окреслень
Де немає уже
Безконечної рецитації
Із парканів і казарм
Із закамарків за муром...
Де немає уже
Тих самих. Тих самих
Попискувань і поскиглювань
І волань...
А є лише волохатеньке
(Зі сріблінкою)
Кошеня
Що просто вовтузиться
Просто вовтузиться
Між золотистих смуг
Між золотистих пасем,
Що хлюпотять звідусіль
Зісподу
І
Звиш
І
Довкіл
Між золотистих пасем,
Що ПРО-ДІРЯВЛЮЮТЬ паркани
Що розривають аж геть надрузки
Нав-се-біч
Реторичні добудови, і надбудови, і лінгвоконструкти
І висолоплені язики...
І чийсь ото там
Пресупозиції
Смислів

.....
.....

Крізь про-риви вузькі

Розпросторююсь в *ОКЕАНИ*,

А потім

Лягаю, лягаю плазом

У ніжнозелену

Траву...

Там, де знов кошенятко собі

Перекидується на хребет

І випростовує лапки...

.....

.....

Втечу в дерев'яну мою халупку,

Де зненацька пташина зойкне

Просто на підвіконні ...

Там, де примовкнуть вуста,

Там, де притихне (нарешті!)

І думка напівмоя...

Де примовкне так зване *бажання*

І хотіння

І пожадання.

Бажання, яке вже давно

Доторочене чи прищиплене

До тих або інших, –

До н'ятих і до десятих

І до трильйардних

Речень і тем

І слів

І до topic-comment

Викиталтуваних структур

Туди-і-сюди

Діялогічних ходів

І контр-контр-ходів...

І до усякого іншого

Змаруднілого говоріння...

Слів про прихильність

Про хтивість

*Про потяг
І слів про кохання
І слів про хотіння похапцем
Про нехіть
І знеохоту
Слів про охляле серце
Прицвяховане до висловлювань
До речень
До про-мовлянь
До промов, примовлянь, примовок...*

*Геть ізвідси
Геть звідси,
Де годі уже мені
Одскіпатися
Відстрілятися
Годі випручатись
Од легіонів лексем
І семем і тем...
Від залізяччя фразем
Чимдалі ізвідси
Од ідіотизму ідіоматики
Од шаблонізованих парканів
І від пуцованих – аж до сліпучого блиску –
Одвірків на цих порталах...
Геть вже звідсіль
Од скреготливої
Так званої
Тематизації
спілкування,
що в облогу бере мене
Навіть і тут – у лісах –
Поміж смерек грубезних
І буків трьохсотлітніх...

Тут – поміж сих ночей –
шалена потуга*

Несподіваних сновидінь,
 Що годі вже їх увібгати
 Що неможливо вже їх увібгати
 У контури навіть найкрасномовніших говорінь
 (Затямлю,
 Затямлю сей трем
 Сей ДОТИК ДО СЬОГО ТРЕМУ
 Затямлю вібрації сі
 Найчудовішого
 Несподіваного
 Сновидіння...)
 Саме тут, саме тут, –
 Між тисячолітніх лісів,
 Де смереки (без лісорубів навіть)
 Падають хрест – навхрест
 Падають так і с'як
 І як завгодно
 І – поростають мохом...

.....
 .....
 Ветхе перехилене дерево
 В парку Костюшка
 Сьогодні чомусь
 Переломилось надвое
 І на дитячий майданчик
 Гепнуло
 З грюкотом
 З гулом
 Із дрижанням попідземельним...
 Пісочок в пісочниці
 (Пересохлий давно од спеки)
 Хутко всотував крівцю
 Розчавленого хлопчєняти...
 (Рученька все ще стискала
 Фіолетову
 Пластикову

Лопаточку).
(Пляма вишнева
Стала зрештою
Брудносіра).

.....
.....
(...Хрест – навхрест
І як завгодно
І стрімголов
Із гори –
У захаращені ці потоки
У поміжгір'я вузькі...)
Навіть і тут
Відстань
Плаче завченим словом
(Очужило – напівмоїм...)...
У прочуванні-передчуванні
Березового Хреста
Десь недалеко зовсім
Десь ось тут зовсім поруч
Перед халупою дерев'яною
Навіть і тут
Се прагнення
Невтоленне
Непогамовне
Бути нарешті
СОБОЮ...
Продертися до свободи
Крізь щонайтоншу щілину
Крізь проміжок
Непримітний
Між зачудованим онімінням
(У Безіменні Инакшого...)
І прицвяхованим так-сяк
Куцим обрубком
Слів...
Ся РОЗ-ХИЛЕНІСТЬ СНІВ У НІЖНІСТЬ

*СЯ ОДСЛОВЕСНЕНІСТЬ СНУ
РОЗ-ТУЛЯЄ НАРЕШТІ ЗБЕНТЕЖЕННЯ*

*НЕСПОДІВАНОЇ
СВОБОДИ...*

II.

Контури слів
Контури парканів
І безмежність
Бездонність
Зачудованого
ОНІМІННЯ

.....
Траєкторія руху ока
Що крадькома пере-пере-бігає
То туди
То сюди то деінде
Аж поки не кане
Аж поки не розчиниться
Не розчиниться цілковито
У золотім промінні
Наче се кошєня волохате,
Що від вух і до кінця хвостика
Поринуло у забавляння
І зі сріблястим своїм животиком, –
То у пухку траву,
То у пухнасту хмару!

.....
Параболічно – пливке
Блюзове
Перетікання голосу
Дейвіда з “Пінк Флойда”
Парослі-парослі
Зеленаво-вохристі парослі
Хилитання довгастих водорослей...,

(Коси їх поспіль
Сплутуються і розплутуються
Хлюпотливо...)
Там на самому споді
На золотавім піску
У цілковитому
У блаженному
Німуванні
У СПІВ-МОВЧАННІ

*ІЗ ХИЛИТЛИВИМИ ЦИМИ ПАСМАМИ
ВОДОРΟΣЛЕЙ
ЩО СПЛУТУЮТЬСЯ
І РОЗПЛУТУЮТЬСЯ...*

Занурює
Знову занурює
У химерні пере-тікання
Попри зграйку рибин сріблястих
Що зблисли зненацька
І звідсіля
Майнули собі
Навскіс...
...І полинули далі...Далі.

.....
Клекіт залишиться
Клекотом
І полиск ніколи
Не промайне
Ані в пісні,
Ні з хрипливого горла
Саксофонового
Не зблисне отут навскіс
Не випірне на поверхню
Збитих докупи
Слів
І рядків
І віршів

Зіштукованих жорстко
Десь вже отут
Один поза одним
Один попри одного
У куцім оцім проміжкові
Поміж халупою
І Хрестом
Наприкінці самім
Гірського хребта

Понад Рожанкою Вишньою
Понад Рожанкою Нижньою
Понад потоком гірським
Що тут лише починається
Траєкторія руху
Цих клинцюватих поглядів, –
Це нульова точка відліку
Для сподівання
Для клекоту
Для зблисків на дні потоку
Для блискавки,
Що волохатою лапою
Попестить кору смерекову...
Для хрипливатого саксофона
Для блюзових очих
Хилитливих перетікань
Дейвіда з “Пінк Флойда”
Для туманів очих,
Що загусли понад Рожанкою

І для тихої ніжності,
Що немає для себе
Ні слова
Ані пісень
Ні позойкувань саксофону...
Ані вервечки із віршів...

.....

Для вигину шиї жіночої,
Що про-мовив усе (геть усе)
Про хотіння *ПОСПЛКУВАТИСЯ...*

.....
Хай забавляється
Хай вовтузиться далі собі кошениа...
Хай сплететься собі
І миготить-ряхтить
Золотаве
Сріблясте
Зеленаве
Ніжнорожеве
Вохристо-жовте...
І сей вірш прозирне
(Усе-таки прозирне!)
У запаркання слів
У щілину малу
У глибочінь
Єства
В розкошування
СВОБОДИ
Немовлене
Невимовне
Хай і гітара
І пісня блюзова
Дейвіда з “Пінк Флойда”
Вихлюпує тихі хвили...
Нехай струменіє вона
У збентежені
У тремкі
У злагіднілі пасма...
І хай поковзом-поковзом ця зіниця
Зрештою спиниться хоч на мить
Хоч на день
Хоч на рік
Хоч на вічність
На стеблині напівпрозорій

Новонародженої травинки...

.....
Запах вологого темного коріняччя
Отут на берегах потоку
Коріння чіпке
Вивернениці – смереки,
Що розпласталась долілиць
(Склепіння небесне поскрипує,
підважене коріняччям...)

.....
Десь зовсім поруч
Попід халупою дерев'яною
В узголів'ях смерек грубезних,
Що сьогодні вночі тут гепнули, –
(Аж заволали гори!)
Сміється собі потік гірський,
Продираючись крізь галуззя...
Залоскотаний...
Залоскотаний – до знемоги –
Глицею смерековою...
Простір сміється
Понад хребтом
Високоверхівським
І перехлюпує далі собі
Поза Хрест
Межовий
Дерев'яний, –
На Закарпаття!

III.

Ледве виборсався
Із перекреслених слів
(Із перекреслених вдруге слів
Із перекреслених
Втретє слів,

Із перекреслювання перекреслень...
І знову зашпортався
На шерехатих
Словах
На перехрестях слів
На поїдпираних
Перехняблених
Парканах
На змокрілих кілках
Що пойнялися пліснявою
На цвяхах іржавих,
Що мало не скрізь
Повистромлювалися
Повистромлювались
І отут і отам
Із брудно-брунатної
Із почорнілої
Огорожі
І тільки отут
Тільки отут уже
Сі сліди
Сі сліди од слідів
(Нарешті сліди,
Просто СЛІДИ
Просто протопти в мохові
Поміж росами)
Власне отут
(ОТУТ!)
Кількадесят тундрових олениць, –
Утікачок із величезного табуна
(Олениці – то завсіди і повсякчас
Підбурювачі до утечі...)
Пасма слідів густі
(темні, – заледве не чорні...)
Залишилися у поміжроссі...

.....
.....

Сі ПРОЛОМИ у мурах
Се поринання у промінь
Се проминання марева
Сі протопти поміж рос
Се мерехтіння мрева...

.....

За проломом
За променем
За про-минанням
За маренням
За хмаровинням
Звихрених задиханих
Саксофонів
Що із тебе ще їх
Не доплакав – не виплакав
Теплий блюзовий схлип...
Я натрапив
Напав
Саме на цей слід
Я надибав цей
Слід од сліду...
Я випручуюся
Нарешті
Із чіпких
Із цупких
ОЦИХ
Зчіплень
І СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ...
Із пазурів
Із мацаків жорстких
Із рівненько-прямої
Із прямовисно-рівненької
Архітектоніки словоформ
Випручуюсь
Із закамарків
Зі закутнів
Із комірчин сюжетів

Ви-пручуюсь
Із поза-позавчорашнього геть усього
Із цілком легітимно
ПОТВЕРДЖЕНОГО ПЕЧАТКОЮ...
Саме ось тут
Або власне
Аж десь он там
Або ж деінде
На когнітивних мапах
У казармах
ЗМУРОВАНИХ ІЗ КАТЕГОРІЙ
У казармах зацементованих
Забетонованих
Пооблуплюваними звідусіть
ЛІНГВОКОНЦЕПТАМИ
ТЕРМІНАМИ ТА ІМЕНАМИ...
У периметрах мурів лагерних
У параметрах
Міряних-переміряних
Від-і-до
У лабетах
В лещатах
Синапсів у мізках
У квилінні
(тому самому, тому самому...)
Психоделічному
На цвяхах грубезних,
Які ще стримлять, стримлять
Поміж темно-вишневих затьоків
На синюватих руках
На одкривавлених вже зап'ястях
Розіпнятих бунтівників
Аж геть упоздовж-упоздовж
Лінійно-лінійно-лінійно
Рівненької
VIA APPIA...

.....
.....

Простір сміється
Затоплений
Затоплений плямами
Закуйовджений пасмами
Що миготять
І ряхтять
І розтікаються навсебіч
Із самого нутра
ЗІНИЦЬ
ДОВКОЛА ЗІНИЦЬ
Довкола нестримного ковзання
Погойдування
Стрибання
І перестрибування
Погляду...
(Цього погляду!)
То що ж таке простір?
Простір – то
РОЗКУЙОВДЖЕНІСТЬ ДУМКИ...
То САМА РОЗКУЙОВЖЕНІСТЬ, ЯКО ТАКА,
Що годі її увібгати у ці рядки...
Бо й самі ці вірші –
То тільки частина простору,
Тільки частина, що простором цим густо позаростала
І в довкружжя оце
В-РОСЛА
Та з довкілля цього
Зеленавости і жовтизни
Насмокталася донесхочу...
Хоч і закуці і недолугі рядки верлібра,
Але годі вже
годі
Повідсмикувати
Повисмикувати
Сю вервицю слів і смислів,
Що застрягли у простір
І стали оцим простором...

Простір що зітканий
Із миготливих плям
Із пожадань
Із сенсів
Простір, що безнадійно канув
У бездонність
В бездомність
В неокресленість
Почувань...
То власне зі самого нутра зіниць
(Тут –
Нульова точка
Для відліку
Сього стрімкого гону
Сього гінкого
Схилу
Розгонистого
Високоверхівського...).
Онде
ЗПІД-СПОДУ слова
Настрою
І хотіння
Простір сміється
Затоплений цим віршем...
Плями
І плямки
І цяточки
І перебіжні тіні
І гучно-лунке детонування
Двох схилів гірських
Гучно-лунке детонування двох слів
(І безлічі
БЕЗЛІЧІ
Смислів
Що зударяються тут і там
У зустрічній течії,
У зустрічних струменіннях-за-тіканнях – пере-тіканнях

Поміж поглядом
 І верлібрами
 І горою...
 Миготіння
 Туди-сюди
 Туди-сюди
 Порозгойдуваних саксофонів
 Із "Генезісу"
 Якоїсь джаз-рокової
 Композиції
 Алексея Козлова
 Зі суцільних каскадів,
 Суцільних каскадів
 Суцільних каскадів,
 Що *БУРХАЛИ І ВИРИВАЛИСЯ*
 У винуртовуванні клекотливому
 У нестримних
 Ви-простовуваннях-наростаннях
 У *ВИ-БОРСУВАННЯХ*
ІЗ БЕРЕГІВ
ЗАЛІЗОБЕТОННИХ...
 (І навскіс, і супроти шерсти,
 У передслів'я
 У позаслів'я
 У *ВИ-БУХАННЯ ВИБУРХУВАНЬ!*)
 У стихених
 У хлюпотливих хвилях
 "Голубоглазого блюза"¹
 .....
 .....
 У за-бігання гінке
 У ви-бігання оцього погляду,
 Що на рожеву хмарину
 Ген із гірського пасма
 Видряпується відчайдушно...

¹ Одна із відомих композицій А.Козлова.

І знову. І ще раз
Сповзає на верховину
І викуйовджує простір заново
Зі самого ества слів...

.....
Сей простір
Виваблює
Із мороку всіх сум'ять
Щось надто щемке
Щось надто мільйоннолітнє...
(Сей простір
зненацька з-підлоба
Сам вже вдивлятися починає мені у вічі
І ви-манює звідти
Ще один, ще один
Багатослівний верлібр...).

.....
І вислизає мій погляд
Заново
У лекально-пливке
ПЕРЕ-ТІКАННЯ
Трьох верховин гірських...
А хребти ті гірські
Наче кошачі спина
Од доторку трьох віршів
Випинаються –
Вигинаються..., –
Труться труться до променя соняшного
Передостаннього
променя...

1/V – 5/V – 2006 року.

Плечі Аліни

(які мені, напевно, лише наснилися)

I.

*Ці сни перелітні
 Вони перелітають
 Із квітки на квітку
 Із сузір'я на сузір'я
 Зі слова на слово
 Із ночі у ніч
 І тоді похитується
 І миготить
 Геть усе
 Тоді мерехтить
 Ніжне моє притуляння
 До Аліниного плеча
 До видолінка
 У поміжпліччі...
 І вібрує-вібрує-перетікає
 Мелодія
 У неймовірно-ймовірну
 (Більш ймовірну, у кожному разі,
 Аніж те, що життя моє
 Все ще триває із-дня-на-день...)
 ЛАГІДНУ-НАЛАШТОВАНІСТЬ-НА...
 (На що?!)*

.....
 Се поглинання сном,
 І се обіймання
 Самої
 Бентежної
 Тихої
 Ніжності
 Що вручає саму себе
 (...Передає усвідомлено і самохіть себе...)
 У невидимі руки сну...

У бажанні оцім
Обійняти
Приголубити
ОХОПИТИ
В-ХОПИТИ
МАТИ
Власне саму цю хвилиночку
Притуляння...
Се дотуляння
Сей доторк
Сей дотик
До тихих
Спокійних
До добрих
Оцих плечей...
Невже це Я САМ
Дотуляюсь до них ?...
Може це сон якраз
ОГОРТАЄ
СПОВИВАЄ
ЗАПОВИВАЄ
МЕНЕ
Власним моїм дотулянням?
Власним моїм бажанням
Бентежного дотику?
Власною моєю
Радісною збентеженістю?
Але ж чи уві сні
Буває така
ЗБЕНТЕЖЕНІСТЬ
І радісний, тихий, сумирний такий щем?
(Спокійно так...Добре...
Без жодного зніжковіння...)
.....
І у зошиті цьому картка,
Що вирвана рвучко
Потім зіжмакана

Потім пожбурена
У рипучі дверцята груби...

.....
Легендарна група
“Парк Горькава”
Згіркла давно
На бутербродах скислих
Радіостанції “Ера”,
Що годує нас
Геть усім,
Але чи тямить щось
У найдорожчому
У найбентежнішому
У щонайніжнішому
У пінк-флойдівському дотулянні
До самого нутра слів?
У доторкові мелодійному
До абсолютно тихого
Сновидіння
До абсолютно нечутного
Опуклого про-мовляння?
Сей дотик
Сей доторк
Був насамперед
Маревним і тремким
І вимовним-вимовним
Бачиш?..
Поглянь-но, –
Торкання,
Як промінець
Що діткнувся
До світлосяйної
Напівпрозорої гілочки
І виспівав сам себе
І повернувся до мене
І перехлюпнувся знов
І туди і сюди

У мелодійну
ПУЛЬСАЦІЮ, –
Аж заспівали
Вуста Аліни:
Ледь чутно
(А може і зовсім нечутно...)
Саме тоді
Власне тоді,
Як на її плече
Перелітав сон...

.....

.....

Ніжність, –
Вона не сама
Ніжність –
Вона повсякчас
Укупі з бажанням
Укупі з хотінням
Наділити когось
Ніжністю
Обхопити когось, –
І пере-лити
У приголублювання...
Торкнутися
Приголубити
Перелетіти
Поглядом
Заспокійливим і благим
Із квітки на квітку
До-стукатися
До
Іншого
Повідмикати всі двері
Цією ніжністю
Повідмикати всі вікна...
Торкнутись
Чогось

Щонайглибшого
У власнім
Своїм єстві
Ніжно
Торкнувшись
Оцієї западинки
Оцього ось видолинку
Цього ось гирла
Для
ПРО-ТІКАННЯ
В океанічні глибини
У безодню солодку
Поміжголосся...
Позаголосся
Що здригнулось враз
У поміжкриллі
Сну

Де ніжність –
Зовсім інша ніж
Наяву
Де ніжність сама по собі
(Без жодних хотінь)...
Де ніжність сама
Пере-тікає
У складене це
Розкрилля
Де ніжність
Се – і я
І крило
І не – я,
Що сховане під крилом,
Аби перепурхнути враз
Сюди ось. До мене
У власну мою
Хатинку...

.....

Ніжність, – вона тому,
Що лине це слово,
Що лине цей сон,
Що лине це марево Ліни
До Щонайпершого
До Споконвічного
Роз-починання

.....
.....
Забрів у хатину
Оцього сну
Теплий промінь
Теплий вітер
Лагідний легіт
Порух непорушности...
Забрела у хатину оцього сну
Запізніла моя закоханість...
Забрело у хатину оцього сну
Найвимовніше німування...
(Вже ж бо тоді попідвіконню
Тинявся сей верлібр..., –
Напівсонний
Із оберемком зітхань
У клучочку попід пахою...
– *К чему бы это?!*, –
Напівіронійно Аліна промовить
(І як завсіди, –з теплими
Блискітками
У зіницях...)

II.

І тоді я наважився
Стати нарешті поетом
Саме тоді як торкнувся

Опуклости цього плеча
Тепленького
Упокореного
Запліччя
(що з нього
Тільки із доторком
Музика струменіє...)
Саме тоді
Я наважився стати поетом,
Як *ПОРИНУВ – ПОРИНУВ*
Поміж безмежно ніжне
Ворушке теплокрилля...
Сон на лісовій галявині
Сон – єдиний у цьому
Мільйоннолітті...
Сон, що легенько
Мене підштовхнув
До ніжності поміжпліччя
За тисячу літ, здається,
Я вперше отут опочив
В опочивальні
Жіночого спокою...
За тисячу літ
Я втишився тут нарешті
Наче мала дитина,
Що втихомирилася
Like some Angels,
Які ніколи не переспівують самі себе
А ви-співують через сон
Порух Краси Небесної
.....
Сон сей очікував тут мене
Сон чатував
На мене
На цій лісовій галявині
І спів сей її
Очікував мого доторку

Для того, щоб стати
Співом...
(Просто тихим мугиканням
Втішености і блаженства
Просто роз-хилом
Радісним
Між затамованістю
І вчуванням
У цьому розкриллі
Поміж небесними спалахами
І піснею, що зненацька
Ви-джерелюється
Із нутра...
Мелодія ся
Завмирала у цім
Очікуванні...
Я ніколи (ніколи!)
Не ждав
Не очікував
Не прохав...
Просто сон сей
Довго – довго
Очікував тут мене
У поміжкриллі доторків
У теплокриллі
Немовлених
Ніжних слів
.....
.....
.....
Чотириста п'ятдесят
Потужних підземних поштовхів
Було зафіксовано
Після того, як ти
Наснилась мені учора
(а цей ось верлібр –
Зовсім таки слабенький

Передостанній
Сейсмічний поштовх...)
Нічого гріховного, –
Тільки музика –
Лагідна і збентежена водночас –
Музика теплих
Опуклостей...
О той ранок!
О те забігання
Чудесне
Поперед себе самого
До земного і до небесного водночас!
О той ранок –
Отой найперший
Із чотирьох п'ятдесят та одного
Підземного поштовху...
(Поштовху, що позашкалював геть усе
І вивів з ладу
Сейсмологічне
Суперлазерне причандалля
На орбітальних обширах
В одному зі стейтівських сателітів “Miraculous Dream “...
Ти – сон перелітний
Ти – сон передсвітний
Ти – несамовитий сон
Ти – сон, що СТАВСЯ сьогодні удосвіта
(сама СТАВСЯ, а не насився...),–
Так само (достоту так само!),
Як і мільйоноліття тому...
О той ранок, –
Отой найперший
Затримайся ще на рік!
Ти солодко-пекельний
Сон
Ти просто – смертельний сон
Ти – саме такий,
Як і моя

Закоханість...
О той ранок, –
Зарослий, порослий всуціль
Оцим розбуялим
У травні
Зіллям
Ярим і соковитим...

.....
Діткни, діткни
Первоцвіт
Роз-починання
Божественного...
Щоб єство про-чинилося
До марева і до світла...

.....
Єство про-чинилося
Увібрало теплінь опуклости...
Перелилося у приголублювання
(до споду самого
до краплиноньки
до промінчика)
Обів'юся довкола сну
Обів'юся довкруг плечей
Всім обличчям притиснуся
Сюди
(Ось сюди!)
Наче єврейський скрипаль
До скрипочки
В Амстердамськiм Музеї
На картині "Скрипаль" Шагала...
(Він вчуває ту скрипочку
Він вчуває-вчуває
Жовтаву оту скрипочку
І на трем...
І на спів...
І на плач...
І на все (геть усе)

Бородате своє обличчя...

.....
Мисль про-чинилася,

Коли роз-тулилася Мить

(се водночасся сталося, –

Се і є *Власне людський час*, –

Се зовсім не те, зовсім не те,

Що вилущується

В Ейнштейнівських формулюваннях

У куцях *ем-це-квадратах*

Чи то у якійсь там так званій

Багатозначній,

Чи то у *модальній*

Логіках...

У так званих *причинах,*

В *обумовленнях,*

В *детермінантах...*

В куцях *т-с-квадратах...*

Мисль, що **ЦІЛКОМ ЗНЕНАЦЬКА**

(для себе самої)

Ви-пірнула

З мороку...

Мисль, що відразу ж

РО-ЗІМКНУЛАСЯ

Многострунно...

Мисль зоркестрована

Містеріяльністю смислів

Смислів, які **ПЕРЕ-ЛУНЮЮТЬ-ВІД-ЛУНЮЮТЬ НАВЗАЄМ**

Смислів, що роями рояться і гудуть

І бринять і вібрують

І сльозяться

І кровоточать

І пере-моргуються

І ВЗАЄМОНАПОВНЮЮТЬСЯ ВІДКРИТІСТЮ ВСІХ ВІКОН

У ПОМІЖПРОСТОРАХ ДО-ТИКІВ

І ВЕРЛІБРІВ...

У ПОМІЖПРОСТОРАХ ВКОРІНЮВАННЯ І ПАГОНІННЯ

*У ПОМІЖПРОСТОРАХ ВЧУВАННЯ – І – ПЕРЕДЧУВАННЯ
У ПОМІЖПРОСТОРАХ ЩО ВИЛУЩУЮТЬ НАС ІЗ РЕЧЕЙ
У ВИДИВА ЦІ, В ОБ'ЯВЛЕННЯ, В ОДКРОВЕННЯ...*

Мислі, мислі..., що каскадами слів і днів
Винуртовують в надрах
Промінчика блискотливого
І в саморослому
Корінці (напівпрозорому)
Галузки смородини, що вкоренилася тут у глину
Супроти вікна на галявині лісовій...
Але навіть і мислі усі
Розступаються, роз-ступаються
**ПЕРЕД ПОСТАВОЮ НІЖНОСТИ,
ПЕРЕД ПОСТАВОЮ СНУ, ЩО ПРИЛІТАЄ ЛИШЕ РАЗ
У МІЛЬЙОН ЛІТ...**
І то лише в цю мить...Саме у цю
ВЛАСНЕ ЛЮДСЬКУ МИТЬ

*В цю БЕЗКОНЕЧНУ МИТЬ,
ЩО РОЗ-ТУЛИЛАСЯ ДО ПОВІВІВ ОД КРИЛА...*

.....
Знов обвіє мене
Обвіватиме – обвиватиме
Подихом
Нетутешнім...
І об-ви-ва-тима далі (навіть після пробудження з цього сну)...
Навіть коли і верлібр оцей
Полиняє до дня позавтрашнього
(Навіть як виблякне дотик і квітка і хмарина передвечірня...)
Навіть коли від ста двадцяти потоків,
Що обмивали ту мить, що обмивали ту мисль
(І у порух кожніський вливалися цілковито)
Залишаться тільки сухі-пересохлі русла...

.....
Роз-ступаються мислі і формули
Роз-бігаються урізнобіч
(Як і оця релятивістська задихана метагалактика...)

Формулювання Енштейнівські,
Чи які там іще
Квантові і хвильові,
Чи то, зрештою, ще там якісь корпускулярні схеми...
Слава нашому Богові, що слово, яке Він людині дав, –
Не корпускула
Не капсула для поняття
Не куца окремішність терміна
Чи то лейбла ...
Слова – у ройовищах і в ореолах мільйонів сенсів
Слова – в ореолі дотиків і сновидінь, і дотулянь до Крила...,
(І Доторків, що трапляються тільки раз у мільйоноліття...)
І після пробудження
Ця думка до безконечности
Сповиватиме все єство
(навіть маленького слова
не пощадить...)
Сповиватиме
У НАСПІВУВАННЯ,
У НАСПІВУВАННЯ НЕСАМОХІТЬ
Наспівування
Мимоволі
Обів'є геть чисто всього, –
Від підборіддя
До пальців на правій нозі та нозі лівій
Наскрізь простромить
Болісним
Дисонансом
Божевільного погляду
Бідної матінки
У другім жіночім відділі...
.....
Роз-контрапунктить
Розпашілим
Хвилястим
Блюзом
І увібгає легенько

В осердя саме
У надра
У гущу незрушну
Тієї хвилинки,
Що ТРИВАТИМЕ ВЖЕ ДОВІКУ...

.....
З поточної хроніки так званих “Новин”:

Радіо “Ера” повідомляє:

“Правоохоронці затримали харків’янина, який вербував дівчат до борделів Словенії...За кожну з душ він отримував від 100 до 500 баксів (в залежності, вочевидь, від “класу” самих секс-машин...).

.....
.....
Пере – дати
Сей порух
І порухом передати
Одночасно
В цю мить
І собі і тобі
В одномиття
І водночас
Зрушити знов і заново
Те, що ще глибше
Ніж у нутрі нутра...
Кожна мить
Кожна мить
ХОЧЕ СТАТИ ЯДРОМ
НЕВЕЛИЧКОЇ МЕТАГАЛАКТИКИ...
Метагалактики,
Що із розгоном
(чимраз більшим і більшим і більшим)
Розбігається навсібіч...,
Зазираючи в КОЖЕН СОН, В КОЖЕН СОН...
Пере-тікаючи, пере-ливаючись
Через мінливі межі
Забігаючи наперед немовлених слів

Через греблі
Через загати
Через мури
Через мембрани
Через пороги
Човгані-перечовгані
Між *Я і ТИ*...
Зрушити у єстві самім
Зрушити сим єством
Зрушити знов і заново
Свій і твій і Галактичний
Найніжнодайніший
Трем...
Набирати у пригорщі сон
(Не розхлюпати ж!
Не розхлюпати...)
Пере-хилити
Пере-хилитися
У приголублювання
Пере-хопитися
По-через власне *Я*...
Торкнутися-
Перелетіти
Сим лагідним
Тихим
Поглядом-хвилюванням
Із квітки на квітку
(Іван-чай вже за тиждень
Заквітне попід хатиною...).
Прихилитися до плеча
Пере-литися
В мерехкотіння марева
Повідмикати всі двері
Повідмикати всі вікна
Для пере-пере-тікання,
Зворушення,
Зрушення,

Пере-пере-пливання
В Океанічну Хлань,
Де Почалось Усе...
І Ніжність, і сон, і безсоння
І *ПЕРЕ-ПЕРЕ-ТІКАННЯ*
Хмаринки
Зі сріблястої
У многобарвну...
У кривавий потік
У квиління слабке
Ледь чутне
Пересохлих сих русел
І смислів, що вивітрилися
Видохлися
У човганих-перезачовганих
Інтертекстах,
Контекстах
І *типових ситуативних обставинах*
базікання...і політичної непохитної боротьби...
У заболочених, столочених, затолочених
ПОПЕРЕТЛУМЛЮВАНИХ
Сих тирлищах, “сферах” і “локусах”
Геть зужитого
Вибляклого
Здевальвованого
Слововживання...
Поміж охлялих і кволих слів
Поміж хирлявих висловів...
І у радісний сей
Благословенний
Дощик –
У краплини дощу
На трохи зарано
Скошену
Сіножать
Он там
На *Високім...*

Там, біля *Писаної Криниці*
 У Пошлюбленні
 Всеосяжнім
 У Велетенськiм Пошлюбленні
 Днів і маревних сновидiнь...
 Там, де *Нiжнiсть* –
 Це те саме, що й ця ось Миттєвiсть...
 Ця шалена
 І мудра мить
 Цей найчудовiший Тихий Сон
 Цей вiдчайдушний вiрш
 Ця музика “Пiнк-Флойд”...
 .....
 .....

Де нiжнiсть
 ще *Буде*
 (Буде!)
 Бо ж *НЕМИНУЧЕ* збудеться...
 Бо ж *НЕМИНУЧЕ СТАНЕТЬСЯ*
 Сьогодні
 В моїй молитві...

III.

Нiжнiсть

Маревна нiжнiсть сну
 Вмостила мене мов немовля
 Поза плечима
 Достоту так само
 Переносять
 Зовсiм малих дiтей
 Iндiянки у перуанськiйх Андах...
 (Немовлятам і тепло,
 І добре і затишно...)
 .....

Тиха і добра ніжність,
Що забула давно
(Давно!)
Про недосяжність
Про далечінь
Про потамовані мрії
І про “пункти” та “завдання” назавтра...
І про графіки аж на подальший тиждень...
Ніжність, що не вжиткує себе
Ані в слові,
Ні в доторку,
Ні в хотінні...
Ніжність, яка не прохає
Ані погляду
Ані півслова лагідного,
Ані ласки,
Ні дотику легенького
До плеча
Ніжність, яка не випрохує
Посмішки милої і привітної
Ніжність, яку ніколи-ніколи не мають
Еквівалентом обміну
На порух прихильності навзаєм
Ніжність, яка не розплескується
Довкруг себе і навсебіч,
Як молоко із глечика,
Що схилитнвся...
Ніжність, яка не тому
Переповнює геть ущерть,
Що ти зголоднів
(Дійсно давно зголоднів...)
На ласку
Якоїсь білявої
Чи чорнявої
Чи вогнистоголової
Жінки...
Ніжність народжується,

Бо ж уможливлює спів
Бо ж уможливлює марево неймовірне
Бо ж уможливлює мерехкотіння смислів
Бо ж уможливлює СЛОВО, –
Слово, котре
Випручується із пелюшок
І буцає-буцає
Лівою ніжкою
Аж у ніжнорожеву хмару..
Ніжність, що уможливлює мрево
Ніжність, що уможливлює
Світлосяйну красу снів
Ніжність, що провадить-випроваджує
На свободу..
Ніжність, що уможливлює
Ці тонкі
(Наче пташині)
пальчики..
Пальчики, пальчики,
Що перебігли струнами
Пальчики, котрі
Ще тридцять століть тому
На схилах гори Гарізім
Настроювали
Настроювали
Трепетну тонкострунність
Ніжність оця народжується,
Аби в поміжкриллі
Зачаїтися-затаїтися..
Сховатися од пожадань
У спередвічнім,
Де ще немає
Перелітань трепетних
З галактики у галактику
Із квітки на квітку
Ані зі снів у сні..
Бо ж немає

Немає ще
Ані квітки,
Ні метagalактики
Ані життя людини
Ні пожадань людських
Ані примарного видива – сновидива уві сні...
Ані метелика
З цяточками на крилі...
Ані
ЩОНАЙТРИВКІШОГО
Попід
Склепінням Небес
Сього видива, сього дива
Сього сновиддя
Опукло-пливкої лінії
Сих плечей
Ніжність не виполіскує
Золотистого свого волосячка
У прижухлім сім сяйві місячнім...
Ніжність – вона не виніжується
Зі зманіжених самопогладжувань
Я, –
Розпещеного до знемоги
Ніжність не вижебрує
Не випрошує, не вимолює
Півжменьки
Прихильних для себе слів...
Ніжність,
Що не змаліє,
Не похнюпиться,
Не збайдужіє
Навіть коли відтручена
Знехтувана
Понехаяна
Ніжність яку нізащо
Не визбираєш у зіниці
Із виструмовувань – струмувань

Стегон і ніг струнких...
Ніжність не спалахне,
Наче зблиски од зблиску
Наче полиски од заграв
Ніжність, що не збувається так собі, –
Лиш на одну або на пів ночі...

Але приходить ця ніжність

НАВІЧНО

Як в отаку

ЄДИНУ

ОДНІСІНЬКУ

НІЧ

(Високоверхівську ніч)

Зненацька

ВОНА

Насниться

Бентежно вона насниться...

Знічев'я розгорне саму себе

У міжкриллі тремкім...

Виснується

ІЗ ГЛИБИНИ

Недосяжного

Всеосяжного

І водночас

ЩОНАЙБЛИЖЧОГО

ДО КОЖНОГО МОГО ПОДИХУ

.....

Випорскне

З поміжслів'я

Вислизне

Крізь рядки

Прохопиться

Із *НАЙЦІННІШОГО*

Іх Божественного

Зі зітхання нечутного,

начебто молитовного...

Тут *ВОЗДВИГНЕТЬСЯ У ВИСОКОСТЯХ*

Ледь чутного поруху
Ледь чутної
Музики
Безмежного
ОНІМІННЯ...

І стане собі
ЗАЧУДОВАНЕ ОНІМІННЯ
І стане оце
Несхопне моє *ВИДИВО*
ЩОНАЙТРИВКІШИМ
На кожен із інших днів...
І на усі дні
(До гробової дошки).
Ходімо туди!
(Туди...Саме туди,..)
До
Щонайпершого
До Споконвічного
РОЗПОЧИНАННЯ...

IV

(без назви)

І мить цього сну
Таки зупинилася
(Зупинилася!)
Для того, щоб стати співом
(Просто тихим мугиканням
Втішености і блаженства...)
Навіть *СОН*
Побачив і здивувався,
Що саме він –
Цей ефемерний сон –
Зовсім легко спиняє плин

Геть усіх і хвилин і миттєвого мільйоноліття
І перебігів мислі
І намірів
І хотінь
Затримати
Втримати
Опанувати
Мати...
Сон
(Зовсім сам
Самочинно і навіть без жодних зусиль)
Зупинить отут повністю
Сей правічний перебіг
Із ночі у ніч
Із галактики
У галактику
Зі слова у слово
Із погляду похащем –
У відлуння-відлуння погляду
В інших мільйонах очей
Порухів
Жестів
Зблисків...
Немає уже
Ані відгомону
Ані відлунювання відлунювань громовиці...
Ані перегукувань кошлатих невмитих смислів
У сув'язях цих завіршованих-пере-перекодованих
ПОДИХІВ І ЗІТХАНЬ...(замурованих в ...льодовик...)
.....
Час медвянисто згусне
У зовсім, у зовсім незримому
(А також у цих – надто зримих –
Чорних дірах на білій стіні...)
У недомисленому
В недовисловленому

У БЕЗСЕНСОВНОМУ, –

Саме тут

Власне тут

За-жевріло

Сенсотворення...

Тут, де чигає ще на мене

Зачаєне

Відчайдушне

РОЗ-ПО-ЧИ-НАННЯ

ЗАНОВО...

Де неможливий сенс, –

І саме тому аж пашіє-пашіє

Енергія сенсотворна...

У сотах метагалактики,

Що набрякає

І роз-літається –

Розбігається

НАВСІБІЧ

(Роз-тікається – роз-пливається

Із НИЖНОГО МЕЖИПЛІЧЧЯ

Із МЕЖИКРИЛЛЯ НІЖНОСТИ...)

Ви-лонюється

Ви-пуль-совує

НОВОСВІТТЯМ

І СВЯТОМ

І СВІТЛОМ

І ОСЯЙНІСТЮ, ЩО ЛИНЕ З ОЦИХ ОБЛИЧ

І передостаннім

Передостаннім від-світом

Сих реліктових випромінень...

Із цих до-бігань–до-бігань...

Неіснуючого існування...

Зі забутих зітхань і слів...

Із вібрувань поверхні...

Із перебігань

Парадоксального дильозівського елемента

Поміж зміщеннями
Поміж зморщеннями
Поміж бганками
Драперійними
Поміж пасмуг притінених на ногах...
(На відсутності ніг...)
На шкіці графічному ренесансового генія
На пресвятій Анні –
Матері Богородиці...
А також
У поміжряддях віршованих трьох рядків...
Рядків, що зненацька висотались
(Може виборсалися самі?...)
Аж зісподу, зісподу щонайсолодшого
Благословенного
Сновидіння...
Із фотонної плазми
Із Першопотоків Сяйва,
Із першопотоків
Вивержень
(Ще без жодного зі світів
Ще навіть
Без жоднісінького світила
Без зірки
Без зірочки
Без свічечки оцієї
Без про-яснілих слів...)
Десь на самому споді
Десь у видолинку
Межи пліч
Десь у маревах сих сновидних
Десь
В недоладному
(Пересолодженому, як поп- музика)
Віршуванні...,
У витанцьовуванні слів, і зітхань, і подихів,
Що побралися тут за руки...

Десь у бганках драперії
Поміж проміжками не-існувань
Десь у
НАДТО МОЇХ, НАДТО МОЇХ
Верлібруваннях для Ліни
(А на гадку панів Прокуратора і Патріярха із БУ-БА-БУ –
Саме в оцих *МАКАБРИЧНИХ*
СЕРЕДНЬОВІЧНИХ
ПРИДУРКУВАТИХ
ТРУБАДУРНИХ
Зманірованих
Мінезінгерівських
Верлібрувань на шару...)
У понаструнчуваних
Міністрельних
Викаблучуваннях
Обезпантофленого –
Без сорочини
(без штанців і без підштанців...
Без думок...
Без намагання пригадувань...)
Зовсім зніченого
Із понівеченими фраземами
Пана Ніхто
Зі щонайдальшого стійбиська
Із кочовиська північних оленярів, що закоцябло
В танюернайських² тундрах...

V. Епілог.

*Найкращі у світі – дві речі:
Веселі дитячі голоси
(десь по той бік потоку –*

² В околицях гори Танюернай біля річки Танюерер укупі із чукотськими оленярами я пастухував у роках 1976–1979.

Ген на сусідньому пагорбі...)
А ще ці твої (ТІ Твої)
Трохи скулені плечі...
Що промовляють до мене в цю мить
Уві сні
(А також і зараз, – ось зараз!)
Невимовно
Немовлено
Безглагольно, –
Безмірно ДУЖЧЕ
(Ще ДУЖЧЕ !)
Ніж голоси
Зграйки малих діточок
Дзвінкоголосих
На схилі гори сусідньої
Ген за потоком...
У межикриллі
У нежданому сновидінні
Майже те саме, що буває лише у ПОГЛЯДІ
(Вже НАЯВУ...)
Адже у сні я не бачив твоїх зіниць...
Але можуть ДОСТОТУ СКАЗАТИ ВОНИ ГЕТЬ УСЕ
ГЕТЬ УСЕ
Ті пливкі,
Ті лекальні
Опуклості межикрилля...
Попри химерну гру
Попри грайливість веселу
Попри полиски нетутешні
Було іще
В отій оповіді мерехкотливій
Повно, повно
Радісного упокорення
Дуже багато стишеного поміжкрилля
(трохи скуленого,
трохи скуленого...)

.....

А зіниці твої сьогодні –
Радісні і дзвінкі
Мов голоси дитячі по той бік потоку
ЧИ НЕ ТАК?!
Ось і *ЗАРАЗ!*
САМЕ У ЦЮ МИТЬ,
КОЛИ ТИ ЩЕ ЧИТАЄШ
ОЦІ РЯДКИ, –
Ну ж, замугикай!
Замугикай собі під ніс
Щось тепле і лагідне
Щось стримано-радісне
Щось сумовито-веселе
Щось таке
Пінк-флоридівське.

(травень-червень 2006 року.)

“Погляд”

Ця гора
Пронизана була
Мільйонами поглядів
Цю гору
Погладжували
Десятки мільйонів поглядів
На самій верховині
Сотні мільйонів поглядів
Спотикалися
А відтак
Рвучко схоплювались
І збігали (чи майже скочувались)
Назад до підніжжя гори...
І тільки цей вірш
Взяв та й зіткнув пасма і пагорби і високості скелясті
З мільйонів отих поглядів
І назвав її:
Наша Гора...
Бо й мої
Зачудовані темнозелені цятини зору
Припроваджені аж на оце *Місце*
(Місце перетинання поглядів)
Мільйонами тих
Дотеперішніх
І сьогочасних
Очей
Злих
Закоханих
Втомлених
Збайдужілих...
І – відчайдушних

.....

Цятини зіниць,
Що рвучко підхоплюються
І котяться між хмарин...
Очі безслізні, що полюбили усе –
Геть усе,
Що на землі моїй,
Що у Вишній Рожанці,
Що у Рожанці Нижній
У мовчазних сумовитих видолинках
У життєдайності
Неможливого...

*29 травня 2006 року,
потід Високим Верхом.*

У хилитливих затінках (Триптих)

Вірш перший (без назви).

Сонячний промінь
 Запримітив оцей рядок
 І притулився промінь
 До вервиці словосполучень
 І власне тоді...Власне тоді!
 Подовгаста сув'язь слів
 Відкинула напівтінь
 Сюди
 (Ось власне сюди!)
 На сусідній рядок вірша
 І теж на отамтой рядок
 І далі і далі...
 На узлісся, де визирає моя хатина,
 На узлісся думок, що заново
 Позаростало споминами...
 На незбагненну жінку
 На прекрасне не- розуміння
 На прекрасне бажання *НЕ-РОЗУМІТИ*
 (А тільки очікувати,
 Бо ж закоханість – це нездоланне очікування...)
 .....
 На марення, що не втишуються;
 На примарне мерехкотіння іншої напівтіні...
 .....
 Збуджено замелькотіли – залопотіли слова
 Вкупі із усіма сусідами – фразами і слівцями
 (Навіть загомоніли про те, що й не гадав був мовити...)
 І потрапив нарешті вірш
 Зрозуміти самого себе, –

Аж до споду самого
Аж до дна золотистого
Межи двома рядками,
Аж до доторку ледь помітної напівтіні
Аж до безлічі сенсів
Аж до одного-єдиного смислу,
Що ніяк не вилущується, не вилущується із єства...
Аж до міріадів смислів,
Що миготять-переморгуються
Флуктуаціями яскравости
У сузір'ях усіх моїх днів,
І стежок, і віршів, і споглядань метелика рудуватого
І перевтілень у гостролисті стебла...
І роздумувань радісних (п'янкх, як і карпатське літо)
над аркушами
Із веб-сайтівського Дельоза...
І від пере-читування – пе-ре-чи-ту-вання
Дуже дивних для мене (предивних!) поеток...
А ле ж таке читання власне і *ВІД-САМІТНЮЄ* їх
(І водночас мене)
Від болючих перейм
Цих прекрасно-нестерпних само- народжень у слові...

*So let me repeat again and once more про дивовижних поеток:
Її "геніальність не має статі
Лише роз'ятрене від крику горло
По-між ногами..."*

.....
Зрозумів геть усе рядок
Збагнув геть усе
Що мерехтить розпромінено
У поміж-галуззі
І на кетягах трав рясних
І поміж стеблами
Побачив себе поміж пасмугами
Ста двадцяти
Ніжноголосих

Роз-саксофонених сонць,
Що аж вигнулисьь – випнулисьь
І розгойдалися
І хлюпонули
Ритм-енд-блюзом
Туди – сюди –
Замість кларнетів, замість сонетів, октав;
Замість сонця
Захованого
У кишеню собі Антоничем;
Замість містеріальних “шествій”
Понурими вулицями Петербурга
Скрипаля, Ідіота, “Коментаріїв” та Коломбіни
І т.д і т.п.;
Замість ножа у сонці
І протуберанців серця;
Замість викрадення Європи
І стилізації неокласиків;
Замість дерева, що крокує навскіс
Із Леополіса провінційного
На острівцець біля південноіспанського узбережжя;
Замість самітнього кипариса (видко його здалеку).
Кипариса із кундерівського роману,
Що випнятим пальцем,
Вистромився увись
Із людського роз-чахненого життя,
На подвір’ї,
Із долі, зі знедолености
Із не-забування
Напоминає нагадуванням, що найреальніше, –
Се Відсутність...
Ця пауза в поміжрядді...
Це – мовчання
Цей – зачаєний сенс, що реальніший од речей...
Ця рана розірвана, це розпанахане і неживе тіло,
З якого усе ще сукровиця
Цибеніє...

Ці зовсім незримі сліди од слідів
Гарячих долонь Юдашкіна
На сукеночках
Для неймовірних
Красунь...
Цей зеленавий мох,
Що ним позаростали
(Аж геть до підборіддя самого позаростали)
Смереки повалені
Карпатськими буреломами...

.....
Просто десять мільйонів сонць
Взяли собі і розгойдалися ритм-енд-блюзом
Ритм-енд-блюзом
Туди-сюди –
І альгом,
І тенором,
Схлипом
І охрипом...
І світлом невмитим
І пригорками зеленавими...
І рукавами хребтів
Один попри оден
Один попри оден
І попри Рожанку Вишню
І попри цей вірш...
І попри давно вже прижухле листя
Праворуч – ліворуч
Попри двері – попри поріг – над головою
Поза маєвом цих замаювань у святодухівський День...

.....
Може із цих замаювань,
Що прижухли
Вишмигнув власне оцей рядочок:
Шурхотом – шелестом – примоминанням
Найблаженнішої сльозини...
Сльозини, що замаяна зеленавим і голубим,

І щемким
Ізолтаво-прозорим...

.....
Зрозумів геть усе,
Аж заплакав – забігав – замелькотів рядок
У розсміяності опрозореній
Наче долина, наче міжгір'я рожанське
Після вранішньої імлі...
Побачив себе, побачив себе
Узрів
У вазарелівським поміжсмуужжі
У поміжряддях
У пасмугах золотистих
Що вихлюпують з берегів
У промінні
Що зімкнуло усе докупи
І ніжноблакитне
І сине
І аквамарин
І Петербург понурий
І навіть аж геть затуманений Альбїон
І Джона Донна і Езру Паунда і Василя Стуса
І фіолет, що аж загус
У самому нутрі вірша...

.....
Побачив себе рядок
У подвійнім – потрійнім
Пере – перебіганні померків...
У поміжсмуужжях
У спалахах – сплесках – ви-хлюпах
У бухканнях *ПОЛУМ'Я*
У сих *ЯЗИКАХ ВОГНИСТИХ*
У надрищах чорних (аж фіолетових!)
ДІР...
У драперіях
Барокових
У сумраках

Ви-верженнях
У ви-граваннях ви-вержень
У Рубенсівських
НЕ-СИЛУЕТАХ
НЕ-ОБРИСАХ
НЕ-ТІЛЕС
НЕ – ОПУКЛОСТЕЙ
У НЕСТРИМНО-НЕСТРИМНО ОПУКЛИХ,
У РОЗ-ПЕРЕЗАНИХ

В РОЗ-ПЕРТО- ОПУКЛИХ

НАДМІРАХ РОЗ-ПИРАНЬ...
У НАДМІРАХ НАДРИЦ
СХОВАНИХ У ПІТЬМІ
Що наче тісто із діжі
На-бухле – набрякле
ВРАЗ ВИ-ПХАЄТЬСЯ
ВИ-ТИСНЕТЬСЯ
ВИ-ЛІЗЕ АЖ НАЗОВНІ
ВИ-ТЕЧЕ ПОЗА МОРОК
І ПОЗА ХРЕБЕТ ГОРИ
І ПОЗА ПРОВАЛЛЯ І УРВИЩА
ПОЗА ПАГОРКИ,
ПАДОЛИ,
І ПО-ЗА БЕЗ-МІРНІСТЬ
НЕ-ВИМІРНІСТЬ
НЕСИЛУЕТНІСТЬ...

.....

.....

У СПАЛАХАХ!
У пере-стрибуваннях Відсутности
У вібраціях молекулярних
У тремтінні хотінь
У лепетанні лептонів
У голосисто-німому лептонному лепетанні,
У допотопній фотонній плазмі

Світу, якого давно Нема...
 Але ж (все ж-таки, все ж-таки)
 у пелюшках слова...
 У сповитку – сповиванні – у вислизанні
 Несхопного
РОЗУМІННЯ...
 У тремтінні уявлень
 У пістрявості вібрувань
 У поміжкриллі метелика,
 Що з розгону влетів
 У віконце оцих
 По-роз-тулюваних слів...
 Тут – у неволі слова,
 Тут – у затишкові, у сумірності, у сумирності
 Затіноків хилитливих...
 Тут метелик вмовився над усмішкою Коломбіни
 Тут метелик розраджує-розраджує Ідіота,
 Що у кашлі своїм
 Скарлючився...(аж заходиться- аж заходиться...)
 Тут метелик подорожує собі далі
 За балаганчиком Арлекіна
 По Темній Землі,
 По миттєвих мільйоноліттях...)
 По темнорожевій – темнобузковій конюшиновій сіножаті
 У пере-стрибуваннях Від-сутности
 В арлекінівському ходженні перед публікою на руках...
 У власному щасті, що народжується із власної нещасливости
 У цій резервації для невдах,
 Що осяяна звідусіль
 І зірками нічними
 І сонечком полуденним
 І дощами найблагословеннішими
 (НАЙБЛАГОСЛОВЕННІШИМИ!)
 Для травички, і для вірша, і для темнорожевої конюшини...
 .....
 .....

У неймовірно-конкретній
Відсутності,
Що утікає
Аж до цієї Миті
Миті Отут і миті у Цім Віконечку
Ще не збудованої хатини
На Незнаному Пагоркові
Високоверхівської Гори...)
У Відсутності, що утікає
Від навали віршіав і речей і оприявнень і ви-явлень
І Об'явлень Йоанівських
У вигнанні на Патмосі...

.....
У Відсутності,
Що під-хоплена
На рамена
Оп-артівських
Урухомлюваних мерехтінь...
І пожбурена-вкинена
У сплетиво слів і синапсів
У нейронні раптові пере-пере-напруження
У пресупозиції
Неомовлених розумінь
У пуанти пуантилізму
У ритмізовані вібрування
У многоколірну звихреність вирувань
У ряхтіння – роїння – роїовища всіх сузір'їв
У радісні, радісні (і легенькі такі
Легесенькі)
Аквамаринові
(про-яснілі – про-яснені
Аж до дна
До самого споду)
Молитви у комірчині моїй маленькій...

.....
Синаптичні нейронні сув'язі, що пере-перенаповнені
Од ряснющих дощів

Од конюшинности, од пахощів після зливи,
 Од ста двадцяти осаксофонених сонць
 Од пере-бігання (туди і сюди, сюди і туди...)
 Слів і словосполучень,
 Од лептонного лепетання
 Од ви-хлюпувань ритм-енд-блюзу...

.....
 Нейрони, що набубнявіли од біганини слів,
 Од штовханини вражень, од напирання смислів,
 Од без-мовного натиску пожадань
 У вузеньких проходах фраз...
 У про-слизанні сенсів
 І од глухих глупуватих сліз
 Перечулено-тисячолітніх...

(Як у романтика слобожанського...,
 Чи то пак іще, у козака-нетяги...,
 Чи як у псалмоспівах євангелиста з-під Луцька...
 Чи як у заплаканої Ярославни,-
 Дщері премудрого Осмомисла із града Галича...)
 І так далі, так далі, etc., etc., etc...

.....
 Всі верлібри мої,
 Всі тривоги,
 Всі триптихи,
 Що роз-тягнені – геть – роз-тяг – не – ні не-імо-вірно
 Всі ці порухи
 Все тривання оце
 Все виборсування
 Із вербалій
ВСЕ – ВИЗВОЛЯННЯ БЕЗМІРНЕ
 Із поневолення книжністю реквізитів,
 депозитаріїв, метонімії,
 образів, виображень...
СВОБОДА НЕБЕСНА
 Враз вирветься
 Згуком ви-вільненим...

Затрубить
За-трубить
За-трубить
наче у рік *РОШ-А ШАНА*

Затрублять *САМІ* (загучать і заревуть без мене...
Зовсім без мене (*БЕЗ МЕНЕ!*)
У ПОМІЖГР'Я
У ПОМІЖСМУЖЖЯ
У НОВОРІЧЧЯ

У РОЗ-ПОВНІ ПОРИ,
У РОЗ-ТИНІ
Всіх Часів
У ПОВНОТІ РОЗ-ЧАХНЕНЬ І ПО-ЄДНАНЬ
У СУДНИЙ ДЕНЬ

Поміж скулених, стулених
Рожанських хребтів і пагірків
Поміж тремтінь і трепету
У СПОВНЕНІ РОШ-А ШАНИ...
У ПАГОРКИ ДВОХ РОЖАНОК
У ПОМІЖГР'Я
ЗАЯЧАТЬ, ЗАКРИЧАТЬ, ЗАЧНУТЬ
ПОКОТЯТЬСЯ МІЖ ХРЕБТІВ
При ОСТАННІЙ ТРУБІ – ШОФАР
При останнім, останнім Апостоли
При останнім з усіх...

.....
При шофарі у гущі хмар
При шофарі над Патмосом
При шофарі Рожанки Нижньої
При шофарі у “шестві”
Вулицями Ленінграда...

.....
.....
Заболить – заячить – розпанахано загорлопасить
Горлянка поетки

Поміж її ногами...

.....
Розкіш

Розкіш

Майже миттєвого

Глупувато-прекрасного погляду...

Зовсім інакшого погляду

Аніж оце премудро-випитувальне позирання

Собаки-заброди, що причепилась до мене ще у Рожаночці

(на самім початку мандрівки...).

Розкіш! Розкіш!

Глупувато-імлавого

(Цілковито бездумного

Цілковито завмерлого

Власного мого погляду

(але на мить від-власненого...)

Який (власне тут, власне тут, – біля метелика,

побіч травинки...)

Дарує мені *СВОБОДУ*...

Блаженну свободу

Від примусовости розмислів і мудрувань...

Волю

Від тиранії очікувань

Від виловлености у нашорошені уші

Геть усіх “співрозмовників” і “співгромадян” Львова...

.....
Ці слова втихомирені вже

У заглибинах поміжрядь

На золотистому споді...

.....
Рудуватий метелик, що всівся на пальці мізинному
(І не спурхує, не летить, – навіть, коли торкаюся...)

І дивний сей птах, що залетів до хатини

І всівся мені на плече...

(Може він замість Ангела?).

І цей вірш глупуватий

Із чудесно-імлавим
(Теж глупуватим)
Позирком...

.....
Добре ім'я метелика
(І власне тому дуже хочеться бути тут –
Біля метелика
Біля розбуялого бадилиння ...)
Добре ім'я метелика, –
Хіба ж він “працює на імідж”
Навіть коли
Поцятковані ці сукриля
Демонструє отут,–
Експонує цятини на крильцях
Зачудованому дитинчаті?
(Цілий день, цілий день барвистоколірними порухами...)
Навіть і цей буйностеблій
Іван-чай...–
тут – на урочищі Погорілець –
Безліч разів шанобливо хилиться-похиляється
Перед добрим ім'ям метелика...
Я безумовно
Заслужив у рудого метелика
(а відтак – дуже можливо – також і в Господа свого,
Що на Небесах...)
Три ковточки водиці просто із джерела...
(Власне тут, власне тут – на урочищі Погорілець...)

.....
Боже, дай мені хоч на мить
Просто вмотитися як метелик
На сонячний сей промінчик
І вчувати-вчувати-вчувати
Струмуння
Ста двадцяти сонць
І струмуння серпанкової напівтіні
На перехрестях рядка і кипариса, і маленької скрипочки
І... “Скрипаля” у “шествії” Йосіфа Бродського

І споминання...
 І струмування зовсім нової пасмуги на перехрестях пасмуг...
 А потім – а потім вхопитися цупко-цупко
 За сей промінець,
 за рядочок,
 за пасма,
 за пасмуги,
 за проміжки просвітлінь,
 за вигин, за згин подовгастого *шофара*...
 (...поміж пагірками
 поміж щілинами аквамариновими
 у хмаровинні, у тучах, у тюрмах, у мурах, парканах,
 у поміжпарканнях
 поміж цямринням криничним, що поростає мохом...)
 за молитву удосвіта
 за молитву мою вечірню
 за цятку сяйливу в саміськім осерді слів...
 за Оселю небесно-земну (і Твою і мою і нашу...)
 За земно-небесну
 Комірчину мою між лісів, –
 Для молитви, для метелика, що залетів сюди...
 Для рядочків, для радісних сліз, для слів
 Перемережаних
 Заново рано-вранці...

.....
 Триматись...Триматися ста двадцяти сонць

Триматися

ПЕРЕДЧУВАННЯ ШОФАРА

ПРОСТО ІЗ ГУЩІ, З НУТРА, З НЕТРОВИЩА

ТЕМНОСИНЬОГО ХМАРОВИННЯ...

.....
 Там, де цвіте Іван-чай...

Там, де цей пес-заброда...

Там, де і мій глупуватий погляд

(На відміну від псячого, що ви-питує, ви-питує

Далі у мене щось...)

.....

Умостився собі я поряд
Зовсім поруч (зовсім поруч!)
Із рудуватим метеликом...

.....
Тут – біля стебельця трави
просіяного
На перехрестях ста двадцяти сонць...
Тут (власне *ТУТ!*)
Біля метелика рудуватого –
Метелика, що навіть у снах моїх
Пере-пурхує
Із відсутнього на відсутнє...

14 – 18 червня, 21 червня, 2007 року

Вірш другий.

Автопортрет біля вкраденого обрису

Сонячний промінь
Запримітив
Цей трохи задовгий вірш
І дав йому (для підпори)
Трохи аквамаринової
Напівтінні
(А може то тільки костур
Щоб дошкандибати до каменя
Аж на Високий Верх?).
Із тінню
Із променем
У зливах промоклий наскрізь
Із тінню
Із променем
У затінках
Всіх віршів
У повівах

Порухах
Ще ненаписаного вірша
У зливах промок
І під омофором зігрівся
Викраденим
У короля Ігоря (Унді-Першого).

.....
А ранок неговіркий
Зате переповнений
(Через вінця перенаповнений)
Многогласими щебетаннями
І галуззям
І сув'язями
І сув'язями щебетань
Що зависли
Між листям трави
І кружелянням
Кружелянням
Двох соколів
Перенаповнений
Ранок
Пере-пере-тіканням
Геть усілякого
Щебету
Несамовитого...
Перелітанням
І перепурхуванням
Розшаленілого співу
Навперобій
І вкупі
І різнобіч
І врозтіч
І в консонансі
Із притамованістю
Геть усіх, геть усіх мовчань
За коротку сю мить
Перед тим

Як заспіває пазолоттю
Сенс зі самого споду
У букових сих лісах
Біля Писаної Криниці
Тут, де збирається птаство
Із усієї околиці
Від Рожаночки
І до Рожанки Вишньої
Тут, де позбирались докупоньки
Рудокрилий метелик
І рядки, і слова, і смисли,
Пе-ре-пурхуючи
І туди і сюди
І навзаєм
І навстріч
І укупоньці і врізнобіч
І зграйками врозтіч – врозтіч
І стрімголов
У поміжгір'ї
У поміжтінні
У поміжпромінні
У поміжгалуззях мислі...
Із тінями
Із напівтінями
У пасмах вечірніх сутінків
У затінках всіх віршів
Від Герасима Смотрицького
До Френка о 'Гари
Та Ігоря Калинця
Від Петрарки
До Віслави Шимборської
Та Єжи Гарасимовича
Від Сільвії Плат
До оцієї пташини,
До самоцвітів, що розкотилися по долівці
Із голосистого горла лісів і потоків і пагорків
Розсаксофонених ста двадцяти сонць і верлібрових поміжрядь...

Навіть, коли ховаєшся від дощу
Під вкраденим омофором,
Навіть, коли сховаєшся
Від споминань-пригадувань
Під омофором верлібра
Або строфи...

Навіть, коли ховаєшся поза обрусом вкраденим
Шалено
Похитуючись
На стільці (туди-сюди, туди-сюди
Між сновидінням маревним
І маревними світаннями...)
Зненацька обмоклий
Від на-пли-вання споминів
Поза чолом у смертному багреці
Із напіввідчакненою
над-гятою головою
що хилиться, хилиться і мовчки іще похитується
на недо-рубаній шиї
Трохи нижче від темносинього розтину
Підбігаєш до ката знов (кат у сірому балахоні,–
Чистенькому, випрасуваному...,– ось тільки
декілька темновишневих плямочок...
Підбігаєш до цього пана (до незворушно-сірої брили...)
Підстрибцем-підстрибцем із напіввідчакненою головою
Підтримуєш голову
Аби розтелепано не розхитувалася
РАЗ – РАЗ
РАЗ – РАЗ
Зрештою підбігаєш до Найяснішого пана Ката
Покірненько влягаєшся знов
Розрахувавши докладно
Траєкторію його масивного ваговитого топорища
І на мигах показуєш (бо ж горлянку іще в попередній раз
вельми поважно причавлено навскоси, –
тут, на дубовій ковбиці):

*ДОРУБАЙ, МОВЛЯВ,
ДОРУБАЙ!!!*

Тут

Саме тут

ОТУТ!!!

Тицяєш – тицяєш

Позаплямлюваними

Пальчиками

Метушливо...

Дорубуй мерщій!

Поквапся, мій любий Кате!

Потім зненацька знову

Геть позаливаний кров'ю

Повзаєш-повзаєш по долівці

Повзаєш тут і... там

Плазом..., поповзом, поковзом

(Геть по усіх, по усіх кутках, по закамарках,

По заюшених розгалуженнях-роздоріжжях

Вітер аркуші розметав-знов підхопив-порозбурхував-

Зворохобив...)

Повзаєш-повзаєш гарячково

За кількома сніжнобілими аркушами

І помічаєш самого себе нараз

У мелькотінні рубців, недорубків, роз-панахань,

В незарубцьованих виразках поміжрядь...

У свіжозаюшених (на темний рубін) строфах...

На темнобрунатній ковбиці...

У золотистих сяйливих пасмах...

У розпанаханій рані

(нижче потилиці на карку...).

У пасмугах тіней

У затінках всіх віршів

(там, де удвох – на пару –

два невеличкі метелики рудуваті...

синхронно-синхронно цілком

Зовсім синхронно з хіп-хопівськими пульсаціями

Брейк-дансінгують собі
Вкупі із лідером брейк-дансінгу,
Що має твердий карк
І мішкувату майку...)
Синхронно із серцем цим
Синхронно із помахом важеного топорича
Зовсім синхронно
З витьохкуванням солов'я...
(...Над темно-брунатною ковбицею у затьоках...
Над калюжкою крові, –
Густою, що аж брунатною...)
Зовсім синхронно
Із літаючою головою
Льюїса Керролла,
Маріана Сіннера,
Віктора Неборака...
Над знеголовленим тулубом
Сподівання
.....
Тут, саме тут, –
Під благодатним привласненим омофором
У миготінні суміжного черезсмузжя
У порухах проминань
Метелика рудуватого
І вервечок цих рядків...
В інтерференції “шествій”, потоків, патьоків, затьоків,
Сперматозоїдних плямок і клямок під рококо...
У дикім зляганні зсудомленого асиметричного Ідіота
І усміхнених Коломбін
Персонажів нових “шествій”, –
Класної Тьолки,
Халяви, Соски,
Крутого Пацанчика
І Пахана з Макеевки
(Зі Скрипалем укупі,
із потрощеними ревербераторами,
із вібраторами, із літераторами

найгумовішого покоління...),
із недорубаним карком,
із кліп-мейкером і брейкдансом
Із прагненням до-роз-тяготи (докінця)...
Із шаленцями раф-неками
Зі сучками і сукровицями
Із верлібрами, що на руках ходять
Через публіку навскоси...
І витанцьовують на голові
Туди і сюди
Туди і сюди,–
Синхронно із рухами
Двох рудуватих метеликів...
У ряхтінні-ряхтінні сусідніх пасмуг
У блискотінні пістрявих цяток
У затьоках сукровиці
У паралельних серіях
Льюїса Керролла
Жіля Дельоза
Віктора Неборака
У порогах гірських рік
У каскадах поліфоній
Геніального Палестріни...

.....
.....

У світлотінях
У світлотінях
У роз-паралеллі градацій – нашарувань...
У Палестріновім
Ви-звуку – призвуку – позвуку
У забіганні і за-ляганні
Поза самого себе
У нестримному наростанні
Темних і світлих смуг,
У рівнобіжжі пасем,
Що виструнчують і виструнчуються
І невпинно-невпинно

Спинаються
На променисту грань
На долішне,
На спідне
На нутряне
На верліброве
І ви-пинаються безупинно
Із випинань, із розгинання згинів...
Першого і двохсотого і призабутого, і прикритого поміж пасем
(І по ньому спинаються – знов – спинаються
Водночас...)
Жмуток оцих
Рівнолеглих
Згуків, і померків і викриків понад прірвами
(...І канелюр у колонах, і вижолобоків жалобливих
І шурхотінь у вижолобках,
І безшелесних темночервоних пасем
Із розтерзаних,
з розпазурених,
із надрубаних

Межирядь...)
І в пере-плітаннях, у пере-пере-плетіннях
Відростків невидимих поміж усім цим...)
Роз-паралелене
І зненацька
Пожбурене увисочінь –
Увись!
У тектоніку
Прямовисного
Над-вислого
Пере-пере-перевисання
В необачно-нестримне
Ви-стрілювання
Пагінців
Ви-пинання – ви-порскування
Із павітей, із роз-рослого галузяччя

І пазуряччя
З окучерявлених ви-гинів
Із велетів, із велемовних волют...
Із велетів, що смертельно-смертельно втомилися
(давно вже втомилися!)

тримати з застисненими вустами
Межи плечей скулених
Антаблементи, еркери, архитрави
Що понависали – аж геть по-на-висали
Між роз-верлібрених
Розрубаних поміжрядь...

.....
.....

У Палестрінівських пере-пере-галужуваннях
Із радісних роз-промінювань,
Із мінливости проминань
Східчастих карнизів
Понад Домініканами...
Із літаючої голови,
Що вигулькнула
над обрієм Вандерленду
І як ядро із гармати влучила вже отут.
Простісько в УЯВУ
Роз-бу-ба-білого
Збалаганеного
Набряклого у щедротно – ряснющому ритм-енд-блюзі
Пана Віктора Неборака...

.....

Зі сьайливих сих смуг
Зі зміщень,
Із обошільних
Пере-переставлянь
Із осьайних сих ви-бурхувань
Карнизів над Домініканами...

.....

Недовго мені ще вслухатися
На стежині

Напівпримітній
На стежині зарослій,
Де давно вже ніхто не ходив...
Не довго вслухатися ще
У загущування миготінь
У не-завершеність тіней,
Що даленіють – видовжуються
І ковзають і зникають...
Недовго вслухатися ще
У ледь чутне перегукування піщинок
На золотистім дні...
Недовго вслухатися
У шерех сих снів
У миготіння стебел...

.....
Там – в розбуялім зіллі –
Перехняблений хрест березовий...
Бо і кінець стежини
(Де повно роси
Повно роси!
Повно роси!), –
То тільки ледве примітна тінь
Од першого доторку-поцілунку
Пухких і вологих вуст...

.....
Тінь долілиць
Тінь долілиць
Тінь пререхнябленим
Зміщеним
Пере-хрестям...

.....
Ніжноблакитні пасмуги
У поміжпросторах
Ста двадцяти сонць
У межикриллях
Метелика рудуватого...
У слабкім затужавілім випульсовуванні

Трохи пригаслого фіолету...
Трохи нижче від перехнябленого перехрестя
Трохи нижче від сув'язі тихих останніх слів
Трохи вище
Аніж оця стежина,
Що заледве примітна
Заледве в траві примітна...

Вірш третій: "Саронська долина".

Чорна сарна
Смуглява
Донька
Єрусалимська
(Піду за слідами отари
Аж під виноградники...)

.....
Злива ущухла
І зацвіли лози
І пісня пісень
Ще ви-джерелює із поміж-рядь...
Де смереки (смереки...смереки ...)
І кедри
І кипариси
І саронська троянда
І лілеї в самій долині
І голубка моя, що сховалася
Поміж скель...

.....
Окурена миррою
Й ладаном
Сповита у пахощі
Огорнена пасмами
Вранішньої імлі...
Із долини
Рожанки Вишньої

Із видолинків поміж пагорбами
Із падолів найблаженніших
На піднебесних ложах...
Хто вона? Хто ж вона
Із Пісні Понад Піснями?
(Юна...Ще зовсім юна!)
найзапашніша
Поміж рожаниці і Рожанки
У скороплинності
Трьох тисячоліть...
В оселях усіх, що з'юрмилися
Біля Потоку Рожаночки...
Вона ж бо виходить
(Виходить!)
З пустелі спустілої
Неохопних мільйоноліть
По коліна
По пояс
В зарожевленості
Конюшиновій
Високоверхівській...
Хто вона? Хто ж вона
Із Пісні понад Піснями
Тут поміж двох Рожанок...

.....
Поки день прохолоду навіє,
А тіні втечуть
Піду я собі
Ген на Високий Верх...
Там, де перса її укупоньці
Мов молоді близнята газелі,
Що пасуть поміж лілеями...
Злинула знову сюди
(Знов сюди!)
Де виноградники заяріли
Окучерявлено...

Де нарциси, нарциси
В облямівці далеких гір...
Де стебла, де зілля, де листя, де трави
Після дощів
Пахнюці!
.....
Піду я собі на Високий Верх
Поміж стежинами, обіч стежин,
По стежинах
Майже цілком зарослих...
Поміж Рожанками
(що і внизу і по горах, і там, і онтам, і деінде...)
Поміж завсіди юними
Веселими тисячоліттями
Поміж пахоців неймовірних
Од мирри, од тіла,
Од згірків і видолінок, од падолів і опуклостей...
Од долини нарцисів
(в обрамленні ультрамаринових верховин...), –
Там (саме там!)
Вода, що з Ливану плине і губиться між садків...
З леговища левів,
Із леопардових гір
В обрамленні ультрамаринових верховин
Ген поза Хустом, –
Між островами
нарцисовими...
Де пальці тонкі
(Ці щонайтонші пальчики!), –
На струнах...На струнах!!!
На схилах,
На схлипах,
На сплесках
Пагорба Гарізім...

14 червня 2007 року

Motto: *Стану собі осторонь, аби охопити все.*

Опудало сентиментальне (некороноване)

*Сьогодні (нарешті!)
Я вже впорався із пранням*

.....
*Прострелений
Капелюх
It's my Life!
Може краще
У коптському монастирі
Десь між зеленими
Нільськими рукавами
(...In the Shadow...)
Прислухатись-вслухатися
У Мелодії Ангельській?*

.....
*(...It's so wonderful,
Wonderful life.
Sun in Your eyes!...)*

.....
*Але безмірно краще
Тут
Саме тут
(Не серед трав,
А ВСЕРЕДИНИ
РОЗ'ЯРІЛОГО-РОЗПАШЛОГО
БУЙНОТРАВ'Я...)
Радіти від болю
Тішитися у молитві
Ступати навипиньки*

*(Наче благісність тиха
По оселі Сільвії Плат)
І заново тішитися
Цілковито простою
Піснею Елвіса Преслі...
Може тому, що вона –
Пісенька юности?
Може тому, що вона –
Це трошечки
Я сам?*

.....
*Даленіє печальний блюз,
А саторі знову легенько
Діткнулось мого плеча...*

.....
*І встромляється самочинно
Зненацька
Конюшинка рожева
Ультрамариновим пасмом тіней
У наскрізний отвір
Трохи вище від крис
Продірявленого капелюха
Із острова Long Island...
(Крислатого капелюха
Діда Павла –
Вже дуже давно
Похованого у Нью Йорку...*

.....
*І так весело – веселенько
(...Cheer up, baby!...)
Роз – хи – ту – єть – ся
Вросле в траву опудало
(I'm just absolutely cheerful ...)
Вросле у глину
Вросле на півдюйма
Роз-хитується
На милицях двох віршів*

*(Ще й вимахує паличками
Для перкусії !!!)
Розкуйовджує
Геть розкуйовджує
Чотири
Рожеві хмарини
Геть зворохоблює
Волосячко біля скронь
Чубатого Блеза Сандрара
(А Блез усе ще намагається утекти
Від поїзда із Марселя...)*

.....
*Порозкуйовджувані
Чотири бузкові
Хмарини
Понад Писаною Криницею
(Навіть бомбардувальники зі Стрия
Обминають це місце боком...)
Тут
Саме тут!!!
Норе, let him wings!
Спурхне зараз
Звідсіль
Отудало
(Вкупі із милицями
Полине увисочінь
За хриплуватим
Джо Кокером
Понад Високий Замок
Порозорує аж півнеба
Як оці літаки –
Винищувачі, бомбардувальники
(...Summer in the City!...)
Вкупі з простреленим
Простромленим
Капелюхом
Разом*

*Із десятьма круками
Вкупі із цим хриплавим моїм
Джо Кокером...*

*Помахає
(ПА – ПА!)
Прапорчиківі
На ратушняній вежі
І засягнувши ВЕЛИКЕ КОЛО
Понад Леополісом
(Від Сихова
Аж до Рясного-два)
Хутко повернеться
На летовище
Високоверхівське
Конюшинове...
Впаде у траву
Аж геть перетлумлену
Прибиту дощами
Порозбурхувану
(...У конюшину
Уже побурілу трохи)
У популярцію
Роз'ярілу
Темнозелену
Невтримного буйнотрав'я
Гепнеться тут собі опудало у траву
Біля Писаної Криниці –
Відіспатися після Львова...*

.....
*Опудало
Самозалюблене
(Опудалові до вподоби було,
Коли Мирослава
Називала його Чеперадлом).
...Самозакохане...
Але не тільки!
Бо закохане ще опудало*

(Нестримно
 Нестерпно закохане...)
 У многотрав'я яре
 У ніжнорожеву
 Конюшинову популяцію,
 Що поза пояс геть
 Пашіє – пашіє – пахтить
 На захеканих цих вітрах
 На віршах оцих
 Порозкуйовджуваних
 Од Рожанки
 І ген до Тузли!!!
 На милицях
 На перкусійних паличках
 Що кинулися навздогін
 За хриплуватим
 Джо Кокером!
 .....
 На чорних знаменах Махна
 Порозвіюваних по світах
 На повстанських обличчях карбованих
 Із Гуляйполя та із Трипілля...
 (...Дощі...Дощі...
 Іде отаман Зелений!!!)
 На ряснющих вольно-майданних
 Биндах, і стрічках, і лентах...
ЖОВТОГАРЯЧИХ
 .....

*І благісна радість
 Ступає тихенько навшипиньки
 По конюшиновій хатці
 Де похропує уві сні
 Опудало перевтомлене
 (Наліталося з літачками
 Понад Леополісом)
 Радість
 Потамована*

зовсім тихенька
(...Just within me...)
Проходить навипиньки
Наче благісність люба
(У самоцвітах)
По домівці
Сільвії Плат

.....
І сниться опудалові,
Як його намагаються
Наздогнати
Над Леополісом літачки...
Бо ж перед тим – якраз навпаки –
Опудало забавлялося
Наздоганянням
Буркотливого бомбардувальника...

.....
Завтра опудало знову зіпнеться
На милицях трьох віршів
І до днища небесного
Постукотить
Паличками перкусійними
Так, що позбігаються тучі
І темносиньо
І шаро, і густо-сіро
Понависають
Якраз отут
(Над головою моєю)
Позависають – понависають
Про-ги-наннями
параболічними
(... В лад із помахами паличок перкусійних...), –
Аж блискавиці
Лапа
Попестить
Стару смереку.

.....

*А сьогодні опудало – не самотнє
І навіть не усамітнене
Не знехтуване
Не зневажене
Тут
(Саме тут!)
Бо ж далі воно
(Як сказав би про істоту таку Рене Шар)
Лише як окреме
Дерево мигдалеве, –
Ніким не відтручене дерево...
Просто воно –
Поза тином,
Що замикає у собі світ
ВОНО – ЗА ОГОРОЖЕЮ ХУТОРА...
Просто воно –
Вільне...*

Високий Верх , 12, 13, 15 серпня 2005 року

Маленький камінчик

Ця вежа слів – не вавилонська вежа...
Не-до-завершеність –
Це місце для жаги,
Аби до-вершеність Високий Верх тут ви-вершив...
Аби це слово вибігло саме
На верховини
Жваве і веселе,
Як внук Богдан
(Аж я за ним задихався).
У нього ноги – ровером треновані...
Такі ж легенькі,
Як і широкий сміх...
Тут – більше простору
Для сміху,
Для відлуння,
Аніж на львівських вуличках вузьких...
Дає енергію сам простір ви-бігання
Дає сю міць роз-логія гін увись...
Дає снагу для ноженя
Для сміху
Для цих небес,
Що ледве-ледве стримують
Сей ріст рвучкий карпатського хребта...
Для радощів
Із дідом
Із сестричкою...
Із промінцями, травами, орлами
Із кружеляннями орлів над поміжгір'ям
Зі жвавим цим метеликом,
Зі словом
Що лине
Лине, лине

Самочинно
Між порухів пругких і кружелянь,
Бо ж гін гори – у ви-біганні внука...
.....
Згадай-но, як сказав був Рене Шар
В своєму вірші, – у “Числі Чотири”:
“Птах – не спиняється”...
А мрійниця бджола
Зумчить-брумчить в суцвіттях Іван-чаю...
А – третім – я,
Четвертим – цей верлібр...
.....
.....
Благословенна сплутаність чуттів
Благословенна сих рядків розхристаність
Благословенна слів моїх сваволя
Благословенна вежі недо-вершеність
Благословенна ця відсутність мислі...
Свіжинь наснаження
У вибіганні д’горі
У за-біганні поза межі слів...
Розкрилля слів і скрик несамохіть
І незбагненна радість,
Наче здобич
В несамовитому наздоганянні
Дня...

Липень, 2007 року.

Про нову збірку Романа Кіся

Одразу зізнаюся, що цю збірку приймаю – вона мені до серця.

Роман Кісь належить до тих, хто ніколи не скаржиться на брак ідей, думок, знань... Він настільки переповнений цим багатством, що виповнює ними томи історіософських досліджень, етнографічних праць, монографій із теоретичної культурології, лінгвокультурології тощо. На початку 1970-х Роман Кісь починав як поет, дебютуючи у славнозвісній “Скрині” 1971 року. Його збірки (андеграундна рукописна збірка “Рік мавпи” – 1980, а також вибране 1969–1982 років: зб. “Написи на румовищах” (Львів, “Манускрипт” – 2003) позначені оригінальністю. Особливо вірші, що написані були на кочовиськах Танюерської тундри (Чукотка, 1977–1979) та “Тюремні верлібри”, “Запізнілі елегії”, чи, скажімо, рок-поема “Відродження роси”.

Тому не випадкова поява нової книжки поезії, незвичної як і попередні, та все ж зовсім іншої, – “Побіч рудого Метелика” – у межах більшої книжки “Квадрига. Невипадкові думки з Високого Верху”. Отож знову “невипадкові думки”, які, попри їхню всю органічність (хто знає Кіся!), такі розмаїті, всеохопні, глобальні, до того ж, парадоксальні, що їх годі було б умістити у традиційні строфи. Для поета-самітника, що живе на Високому Верху (у прямому і переносному значеннях) – розбігаються шалені обрії: і не тільки у просторі, але й часі. Тільки звідти глибше і ліпше на самоті видно не тільки сині далі, але й людську душу, і з її безодні виносить Автор і зрозуміле, і незбагненне, святе і грішне, банальне й особливе.

І коли б я хотів якось метафорично окреслити цю книжку (аналізувати – важка, довга й марудна справа, бо годі дати раду з оглядом тем, ідей, настроїв...), то мусив би говорити про несамопитий гірський водопад тексту (навіть “із верлібрами, що на руках ходять...”, с. 70), що “викидає” найнесподіваніше: і щойні враження, сни і спогади, мрії й обривки знань, цитати і формули науки, хроніку речей і подій, знані та незнані імена, прерізні душевні переживання, словом, тексти і підтексти. І всю цю нестримність багатолікого єднає струмінь ліричний, що перемішує два потоки; із серця, із розуму. І

той струмись притягує до себе довірливого читача, що прагне саме такої оповіді – такого сплаву. Читачеві ж бо треба і багато знати, і співпереживати. І все це разом творить Поезію: всезнаючу і поетичну. Незвична вона, але до неї можна швидко достосуватися, дати себе безоглядно понести. І читач примиряється з тим, що чогось не знає, не розуміє, але натомість серцем відчуває – надолужує почуттям. Можливо, Автор цього сподівався: читач упійманий.

Сам Автор так говорить про цю збірку: “Цими верлібрами закінчується 500-сторінкова філософська книга-щоденник”. Отож, філософська! Бо недарма, все це відчуте, побачене, досягнене, осмислене з Високого Верху.

Глибокі мислі (у власне філософській частині “Квадриги” і потік переживань у поетичній частині книжки (що має окрему назву “*Побіч рудого Метелика*” і теж насичена філософськими інтонаціями) мають *спільну царину взаємопроникнення – рух смислів, рух смислеобразів, витончену гру смислознаків та смислових натяків...* Це власне і є те *сусідство мислення і поезії*, про яке розмірковував був у своїх лекціях про сутність мови (зокрема про *сутність мови як мову сутности*) Мартін Гайдеггер.

Залишається тільки попросити поета (поета і філософа, поета-філософа) пояснити, чому “Квадрига”? Чи відповідь не в “*Маленькому камінчику*”:

*Згадаймо, як сказав був Рене Шар
В своєму вірші – у “Числі Чотири”:
Птах – не спиняється...”*

Той внутрішній порив увисочінь (злет думки, гін смислу) наче щоразу прискорюється та употужнюється взаємопроникненням Чотирьох Динамічних Сил (тут власне, можливо, і *таємниця Квадриги!*): Філософія і Наука, Поезія і Жива Віра, які вочевидь *роз-гортають для Р. Кіся (як для людини постійного творчого за-бігання по-за межі самого себе) його власні “горизонти” – як він сам про них каже – горизонти “граничних смислів”...*

Що під силу “квадризі”, те, на наш подив, під силу самітнику, що спинається на Верхів’я. “*Птах – не спиняється...”*

Ігор КАЛИНЕЦЬ

Роман Кісь
Квадрига.
Невипадкові думки з Високого Верху.
збірка
Побіч рудого метелика.

Редактор
Анна-Марія ВОЛОСАЦЬКА

Художній редактор
Андрій КІСЬ

Комп'ютерна верстка
Андрія ВАСИЛІВА

Видавництво «Літопис»
79000 м. Львів
вул. Костюшка, 2
тел./факс (0322) 721571
kms@litech.lviv.ua
www.litopys.lviv.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ДК № 426 від 19.04.2001

Здано на складання 01.10.09
Підп. до друку 26.11.09
Формат 60x90 ¹/₁₆
Гарнітура PetersburgCTT
Папір офсетний
Офсетний друк.